GÓRNICTWO

W POLSCE.

OPIS KOPALNICTWA I HUTNICTWA

POLSKIEGO,

pod względem Technicznym, Historyczno-Statystycznym i Prawnym.

Za pozwoleniem Cenzury Rządowéj.

GÓRNICTWO
W POLSCE.

OPIS KOPALNICTWA I HUTNICTWA
POLSKIEGO
POD WZGLĘDEM
TECHNICZNYM, HISTORYCZNO-STATYSTYCZNYM
I PRAWNYM,

SKREŚLIŁ

Hieronim Łabęcki.

896

TOM II.

Nro 2 Tom II
BIBLIOTEKA KRAJOWA W BERLINIE ODDZIAŁ
F. 5.

WARSZAWA,
W DRUKARNI JULJANA KACZANOWSKIEGO
PRZY ULICY MIODOWÉJ Nº 493.

1841.

Polonica

BG 256389 / II

Uniwersytet Śląski
Biblioteka Główna
000891543

BG 0256390

BIBLIOTEKA
TOWARZYSTWA
LITERACKIEGO
POLSKIEGO
UNIWERSYTECIE
BERLIŃSKIM

I.1-2 1.500.0

Do korzystania

SPIS PRZEDMIOTÓW

ZAWARTYCH W TOMIE II^GIM GÓRNICTWA W POLSCE.

CZĘŚĆ III.

Stron.

Krótki rys Prawa górniczego, czyli Wykład ogólny prawodawstw górniczych obcych, niemniéj przepisów dawnego i teraźniéjszego prawa górniczego polskiego 1

Rozdział I. O prawach górniczych w ogólności . 3

Oddział I. O rodzajach praw górniczych:

I. Główne rodzaje praw górniczych.

II. Ślady przepisów o własności górniczéj w Pr: Rzymskiém 4

III. Najdawniéjsze ślady królewszczyzny górn. 5

Oddział II. Ustawy górnicze obowiązujące . . . 6

I. Prawa górnicze dziś obowiązujące, na zasadach królewszczyzny opiérające się.

II. Prawa górnicze przyznające własność zupełną kopalń i hut prywatnym 10

III. Prawa górnicze w Polsce obowiązujące . . 11

Rozdział II. Zasady i przepisy ustaw górniczych obcych i dawnych polskich 13

Oddział I. Treść ustaw górniczych niemieckich.

I. Prawa obce nas obchodzące.

II. Królewszczyzna górnicza.

III. Nabycie własności górniczéj, przez zgłoszenie się, dozwolenie poszukiwania, ulennienie i wymiar nadania 14

IV. Gwarkowie, i ich udziały czyli kuxy 15

V. Stosunki gwarków między sobą, względem Rządu i właściciela powierzchni 16

VI. Nabywanie i utracanie własności gwarecktéj 19

VII. Przepisy porządkowe w prowadzeniu górnictwa 20

Stron.
VIII. Sądownictwo i kontrolla górnicza 21
IX. Przywileje gwarków i górników 22
Oddział II. Treść dawnych ustaw dotyczących górnictwa w Polsce 23
I. Własność górnicza.
II. Pozwolenia do poszukiwań górniczych . . . 24
III. Pozwolenia gwareckie, przywileje sztolniów i udziały czyli firachcentelle 26
IV. Stosunki gwarków względem Króla i między sobą 27
V. Nabywanie i utracanie własności gwareckiéj 29
VI. Przepisy porządkowe w prowadzeniu górn. 31
VII. Sądownictwo i kontrolla górnicza.
VIII. Przywileje gwarków i górników 33
Oddział III. Treśc ustaw górniczych francuzkich iako rozwinięcie zasad kodexu 34
I. Ustawy poprzedzaiące ustawę z r. 1810.
II. Zasady ustawy górniczéj z d. 1 Kw. 1810 . 37
III. Przepisy porządku i bezpieczeństwa w górnictwie we Francji 42
IV. Opłaty w górnictwie 44
V. Nabywanie i utracanie własności górniczéj.
VI. Używanie przychodów z górnictwa 45
VII. Porównanie własności górniczéj podług kodexu i podług ustaw górniczych niemiekich 47
Rozdział III. Przepisy górnictwo w Polsce dziś obowiązujące, czyli treść główniéjszych postanowień Rządu Królestwa Polskiego co do górnictwa 49
Oddział I. O rzeczy górniczéj.
I. Własność górnicza 50
II. Stosunki i ograniczenia z własności wypływające 51
III. Zobowiązania czasowe w górnic. rządowém 54
IV. Środki bezpieczeństwa i porządku w górnictwie rządowém zaprowadzone.

Stron.

Oddział II. O zarządzie górnictwa rządowego 55₁
I. Władze górnicze 57
II. Korpus górniczy 56
III. O przestępstwach w służbie i karach na członków korpusu górniczego 60
Oddział III. O rachunkowości górnictwa rządowego 62
I. Etaty górnicze.
II. Kassowość górnicza 64
III. Rachunkowość górnicza 65

CZĘŚĆ IV.

Corpus juris metallici polonici antiquioris, czyli: Zbiór ustaw i przywilejow królewskich, poleceń władz górniczych i uchwał gwareckich, zawierających w sobie przepisy dawnego prawa górniczego polskiego 69
Prooemium: de juris metallici polonici natura, et collectionis ejusdem juris opportunitate 71
Series statutorum, privilegiorum, mandatorum et laudorum, quae complectuntur juris antiqui montani et metallici polonici collectionem . . 79
1. 1230. 1. Przywilej założenia Wieliczki przez Henryka Brodatego.
2. 1253. 2. Privilegium Boleslai pudici, fundationis civitatis Bochnensis. 81
3. 1288. 3. Lesco niger confirmat proventus abbatis tinecensis, nempe quotannis 40 marc. et septimanatim unius modii salis ex zuppa ad Magnum sal (Wieliczka) 91
4. 1355. 4. Ordinatio Kasimiri M., pro magistro montium vielic:, de laboratoribus zuppae . . 93
5. 1367. 5. Donatio a Kasimiro M. fontium salis in Nowica et Uterop 100
6. 1368. 6. Privilegium Kasimiri Mag. pro Joh. Gładysz qui cessit villam Brzesce, ad haere-

Stron.

ditarium magistratum montium bochnensium 102

7. 1368. 6*. Ordinatio salinarum vieliciens. et bochnensium Casimiri M. ex regestro veterum consuetudinum facta 105

8. 1374. 7. Ordinatio montium ilcussiens. reginae Elisabethae, concedens liberam culturam fodinarum uno miliari circa Ilkusch ad sex annos, salvis regalibus 124

9. 1393. 8. Ordinatio zupparum bochnensium Vladislai Jagell. de sectoribus salis 127

10. 1399. 9. Privilegium Vladislai Jagell. aperiendi novi montis Nic. Bochner, in salisfodina Bochnensi 132

11. 1415. 10. Privilegium Vlad. Jag. ad fodinas plumbi in Trzebin pro Clans-Kiessingero . . 133

12. 1426. 11. Privilegium Vladislai Jag. de usu jurium montanorum Hungariae et Bohemiae in montibus ilcus., de foro zuppariorum et appellatione 140

13. 1447. 12. Literae inquisitoriae minerarum in toto regno, a Kasimiro Jagellonide, Nicolao Sobowski et sociis datae 144

14. 1454. 12* Extractum ex privilegio incolis majoris Poloniae a Casimiro Jag. in Czerekwicza dato, de zuppa monasterii Paradissiensis . . 148

15. 1465. 13. Privilegium Kasimiri Jag., locationis jure theutonico oppidi Chenciny 149

16. 1474. 14. Privilegium Kasimiri Jag., fr. Blasio de Rogusio et Georgio Dipolt, ad construendas machinas ad extractionem aquae ex fodinis plumbi et aliis 155

17. 1475. 15. Privilegium Kasimiri Jag., Johanne Fogel et sociis ad construenda instrumenta pro educenda aqua ex fodinis ilcussiensibus, kierat ad mineram extrahendam et kolusch ad hutas 159

Stron.

18. 1485. 16. Privilegium Kasimiri Jagell. de foro zuppariorum ilcussiensium 164
19. 1487. 17. Concessio Kasimiri Jagell. eximendi duo działa in montibus bochneu. Valentino altaristae, de manibus duorum stolnicorum 166
20. 1487. 17* Litterae reginae Elisabethae, de impignoratione annua redituum ex zuppis cracoviensibus 168
21. 1489. 18. Privilegium Casimiri Jag. Swiepoldo Feyol ad construenda instrumenta aquam educentia in fodinis ilcussiensis et aliis regalibus . . . : 170
22. 1491. 19. Mandatum Kasimiri Jag. ad consules ilcuss. de adjudicatione fodinae magnfiico Johanni de Pilcza Pal. Rus. aut hon. Sperka 175
23. 1491. 20. Privilegium Casimiri Jagell. libertatis a foro spirituali cultorum et laboratorum montium ilcussiensium 176
24. 1494. 21. Privilegium Johannis Alberti, certas libertates et immunitates civibus chencinensibus concedens 180
25. 1498. 22. Mandatum Johannis Alberti, quo oppidani et cultores montium ilcussienses, ab exactionibus personalibus czopowego et civili liberantur 183
26. 1502. 23. Confirmatio per Alexandrum Jagel. privilegii a Johanne de Tęczyn concessi Gasparo Rizinger ad hutam plubeam in Rabstin 184
27. 1504. 24. Inscriptio olborae ilcussiensis per Alexandrum Jagel., Zayfretho Betman pro 4,500 fl. ungaricalibus 186
28. 1504. 25. Privilegium Alexandri Jagel., Petro Wapowski can. cracov. ad emendam hutam in Ilkusch 195
29. 1505. 26. Statuta montana plumbi fodinarum ilcussiensium Joh. Alberti et Alexandri 196

Stron.

30. 1507. 26* Concessio a Sigismundi I, Mathiae Drzewicki episc. Przemisl. ad perquirendum sal in bonis sui episcopatus 209
31. 1510. 27. Literae inquisitoriae minerarum a Sigismundo I, Thomae Szczurkowicz datae . 210
32. 1510. 28. Decretum Sigismundi I, inter Joannem Wapowski et viduam Kreza atque cives ilcussienses, ratione canalium id est płoki in Ujków et de olbora regia 211
33. 1511. 29. Donatio per Sigismundum I minerae ferreae alias rudy in Zelazne-nogi prope Chęciny pro Andreae de Chocimow 215
34. 1517. 30. Praestitio juramenti Nicolai Lanckoroński munere cammerarii montani a Sigismundo I functi 219
35. 1517. 31. Institutio a Sigis. I, muneris camerarii montani, cum facultate concedendarum licentiarum ad locandos montes, fodinas, stollas et loturas 223
36. 1517. 32. Mandatum generale Sigismundi I, de administratione montium et camerae monetariae Nicolao Lanckoroński commissa 229
37. 1520. 33. Institutio exactionum personalium in conventu generali bidgostensi, in qua designantur officiales et laboratores salinarum et fodin. qui easdem exactiones solvere debent . 232
38. 1524. 34. Concessio muneris zupparii et orborarii ilcussiensis et trzebinensis, a Sigismundo I, generoso Severino Boner zupparo salinarum cracovien. 235
39. 1525. 35. Literrae Sigismundi I prohibentes ne montium chencinensium cultores, sine scitu zupparii aut vice-zupparii vendant cuprum plumbum atque lazurum, et de jurisdictione zupparri aut vice-zuparii 236
40. 1532. 36. Confirmatio per Sigismundum I, decreti judicii curiae cracov., quod pacificam possessioncm fenestrae salinariae in villa Sta-

Stron.

runia haereditariae Zurakowskich, iisdem adjudicat 238

41. 1537. 37. Mandatum Sigismundi I ad zupparium Russiae, ut nobili Joanni Bielawski concedatur sufficientia aquae salsuginae in zuppis Doliny, ad coquendum sal in duobus turris seu caldariis 243

42. 1538. 38. Lit. Sigism. I, datae nob. Stanislao Braniecki et uxori ejus Annae, haeredibus villarum Doła et Morszyn in districtu Striensi ad exstruendas duas fenestras salinarias in iisdem bonis 244

43. 1544. 39. Privil. Petri Myszkowski, episcopi cracoviensis, oppidanis Sławkoviensibus tum et operariis fodinarum in fundo Sławkoviensi datum ad exstruendas rotas pro exsicandis aquis, orboramque ad decursum anni iisdem relaxat 245

44. 1545. 40. Confirmatio Sigismundi I, privilegiorum pro plumbifossoribus et civibus ilcuss. cum concessione libertatum novis advenientibus cultoribus ad annos triginta 248

45. 1545. 41. Mandatum Sigismundi I, ad Severinum Bonar zupparium, quomodo orbora regia per medium ad decursum quatuor annorum cultoribus ilcuss. relaxata, sit exigenda . 253

46. 1549. 42. Ratio impensarum in primas stollas penes Ilkusch ductas, quae posteriori tempore sub nominibus stollae Czartoriae et Starczynoviensis seu regiae, notae erant 255

47. 1550. 43. Litterae inquisitoriae minerarum in terris Prussiae, a Sigismundo Augus., Leonardo Wilde datae 260

48. 1550. 44. Privil. Sigismundi Aug. cultoribus montium chencinensium datum, quaerendi mineras et colendi montes ad instar jurium ilcus. cum libera incisione in silvis regiis 265

Stron.

49. 1551. 45. Decretum Sigismundi Aug, ratione orborae ex fodinis in fundo Bolesławiensi, quo confirmatur quoque decretum ratione canalium et orborae de Uyków ex a° 1510 . . . 269
50. 1553. 43*. Consensus Sigismundi Augusti redimendae minerae ferrariae in Lavi 264
51. 1553. 46. Consensus Sigism. Aug., eximendi mineram ferrariam in Zajączkow prope Chęciny per generosum Hieronym. Szafraniec cum advitalitate pro filio ejus 272
52. 1553. 47. Litterae Sigismundi Augusti, quibus cives ilcussienses, in usu veterum operum seu Starzyznarum cum licentia zupparii conservantur 275
53. 1555. 48 Litterae Sigismundi Augusti pro cultoribus montium chencinensium, prohibentes ne plumbum ilcussiense in districtum chencinensem invehatur atque vendatur . . 276
54. 1555. 49. Privil. Sigismundi Aug., Josto Ludovico Decio datum, ad exstruendam hutam in fundo civitatis ilcussiensis 278
55. 1557. 50. Mandatum Sigismundi Aug., concedens usum silvarum civilium, monticolis ilcus. secundum permissionem zupparii, et declarans silvas, oppidum et fundum, Sacrae Majestatis Regiae esse 279
56. 1564. 51. Privil. Sigismundi Aug. ad ducendum cuniculum seu stollam ponicoviensem, exsicandarum fodinarum in montibus ilcussiensibus gratia 280
57. 1564. 52. Mandatum Sigismundi Aug. zupparío Josto Ludovico Decio, ut octavam partem cuniculi ponicoviensis sumptu regio colendam, suscipiat 286
58. 1564. 52* Wymierzenie nowego szybu Bużenin w żupach wielickich 287

Stron.

59. 1564. 53. Laudum cultorum ilcussiensium stollae Ponicoviensis, de divisione sortium, de symbolis computandis, et ut societas propior est in obtinendis derelictis sortibus 295

60. 1565. 54. Statutum Sigismundi Aug. ut aedificia ad rationem metallicam in fundo villae Starczynów exstructa, non derogant dominio civili ilcussiensi 299

61. 1565. 55. Privilegium Sigismundi Aug., ad ducendam stollam Czajoviensem in montibus ilcussiensibus 300

62. 1565. 56. Confirmatio per Sigismundum Augustum regem, duodecem litterarum regiarum, jura et privilegia cultorum montium et fossorum plumbifodinarum ilcussiensium in se continentium 303

63. 1566. 57. Mandatum Sigismundi Augusti ad Severinum Boner zupparium, de percipiendis lignis ex silvis rabstinensibus ad usum fodinarum ilcussiensium 308

64. 1566. 58. Confirmatio per Sigismundum Augustum, litterarum Stanisłai Wolski castellani, super mineram ferrariam in villa Truskolasy in capitaneatu krzepicensi, Andreae Kawka *mineratori* datarum 308

65. 1568. 59. Privilegium Sigismundi Augusti, ad ducendam stollam Ostovicensem in montibus ilcussiensibus 312

66. 1571. 60. Litterae inquisitoriae minerarum in montibus chencinensibus et aliis palatinatus sandomiriensis, a Sigismundo Augusto, Stanislao Dembiński datae 315

67. 1577. 61. Privilegium Stephani Batorei, ad ducendam penes Ilkusch ratione fodinarum exsicandarum stollam dictam Pilecka alias Staro-Olkuska 321

Stron.

68. 1577. 61*. Rozpoczęcie pogłębienia szybu Lois w żupach wielickich, przez bachmistrza Flor. Morsztyna 329
69. 1578. 62. Articuli ex decreto magnifici Petri Zborowski palatini crac., montium ilcussiensium zupparii, civibus et consulibus ilcussiensibus praescripti, quorum primus quidem prohibet sub poena trium marcarum, ne quis in silvis civitatis juvenes arbores excindat 332
70. 1578. 63. Laudum cultorum montium stollae Ponicoviensis in montibus ilcussiensibus, quo constituitur ut cultor qui quater symbola non solverit, sortes suas amittat 333
71. 1583. 64. Litterae inquisitoriae minerarum per totum regnum, a Stephano rege, Nicolao Firley, Gasparo Geschkow abbati et aliis sociis eorum datae 336
72. 1589. 65. Generalis confirmatio per Sigismundum III privilegior. civium et cultorum montium ilcussiensium 343
73. 1590. 66. Mandat Zygmunta III do Allamaniego, żup. olkusk., aby opolni gwarcy przed przodki sztoły Ponikowskiéj nie zachodzili . . 346
74. 1590. 67. Mandat Zygmunta III do Allamaniego, żupnika olkuskiego, aby gwarcy opolni we 24ch latrach od linii sztolnéj Ponikowskiéj kopali, i przed prodki jéj nie zachodzili . . . 348
75. 1592. 68. Concessio Sigismundi III, cedendi minerae ferrariae prope Parczow in terra Lublinensi, per fratres Wysokińskich Korybutów, Andreae Zawacki 351
76. 1596. 69. Mandat Zygmunta III do Dobroszewskiego, żupnika olkuskiego, aby żydów do robót kopalnianych nie przypuszczał i handlu kruszcami i drzewem im nie dozwalał 353
77. 1596. 70. Anna Jagellonea vidua Stephani regis, quietat thesaurarium curiae Młodziejow-

Stron.

ski zupparum cracoviensium administratorem de 1,000 fl. ex iisdem zuppis titulo donativi. . 355

78. 1598. 71. Decretum in judicio curiae regiae, quo possessoribus fodinarum sulphuris in villa Swoszowice possessio earundem fodinarum adjudicatur, nullis juribus regiis reservatis . 356

79. 1599. 72. Confirmatio per Sigismundum III, cessionis minerae ferreae Bobrek et Rokitowy-Staw, per hon. Sebast. Zaborowski filio ejus . 357

80. 1599. 73. Concessio Sigismundi III, data Nicolao Wolski gladifero regni, redimendi mineram ferrar. Kawczyńska in capit. krzepicensi 359

81. 1609. 74. Concessio Sigismundi III, ad cedendum mineram ferream in capitaneatu ostrolencensis per hon. Wołosowa filio 361

82. 1613. 75. Privilegium Sigismundi III, fratribus Cacciis datum ut exclusive per 15 annos in bonis episcopi cracoviensis officinas ferri et chalybis condant, cum libertate ad 20 annos a solutione theloneorum et vectigalium 362

83. 1615. 76. Opisanie szkód w kopalniach olkuskich przy sztolni Pileckiey przez wylew wód wiosennych, mianowicie z rzeki Baby, przez przysięgłych górniczych dopełnione 367

84. 1624. 77. List Królewicza Władysława Zygmunta (Władysława IV) do biskupa krakowskiego Szyszkowskiego, polecaiący mu Cacciów 368

85. 1626. 78. Consensus Sigismundi III, eximendi sortem minerae ferrariae Olszowka in capitaneatu ostrolencensi pro hon. Felice Wołosz 370

86. 1626. 79. Concessio Sigismundi III, juris advitalis minerae ferrariae honesto Wołosz . . . 371

87. 1631. 80. Laudum cultorum montium ilcussiensium ut fodinae 24 protensuum a muris civitatis et ecclesiarum distent sub poena 2,000 aureorum hungaricalium in transgressores . . 373

88. 1633. 81. Privilegium Vladislai IV, quo Ber-

Stron.

nardum Servalli et Joannem Dziboni, uti successores Cacciorum, a solutione theloneorum de ferro et chalybe liberat 374

89. 1633. 81*. Uwolnienie miast górniczych od leż wojskowych 377

90. 1635. 81**. Uwolnienie głównych miast od stanowisk żołnierskich 378

91. 1646. 82. Mandat Władysława IV, aby roboty górn. pod Olkuszem kościołom nie szkodziły 379

92. 1647. 83. Ordinatio Vladislai IV, fodinarum Neoforensium et Czortinensium ad instar ilcussiensium 381

93. 1649. 84. Generalis confirmatio a Joanne Casimiro privilegiorum civitatis ilcussiensis . . . 387

94. 1649. 85. Generalis confirmatio a Joanne Casimiro privilegiorum montanicorum civitatis ilcussiensis 389

95. 1653. 86. Consensus Joannis Casimiri eximendi mineram ferrariam in Jaworow, Tito Livio Boratini architecto 391

96. 1658. 87. Uniwersał Jana Kazimierza uwalniający od stanowisk wojskowych, fabryki żelazne Jana Dziboniego, w dobrach biskupów krakowskich istniejące 393

97. 1658. 87*. Uwolnienie miast: Bochni, Wieliczki i Olkusza od stanowisk wojska 394

98. 1658. 88. Mandat Jana Kazimierza do Hier. Szellinga, żupnika olkuskiego, aby góry czyli szyby kościołowi Śgo Krzyża w Olkuszu nie szkodziły 395

99. 1659. 88*. Uwolnienie miast górniczych od stanowisk wojska i akcyz 397

100. 1661. 88**. Wykaz wydatków soli w żupach wielickich, bocheńskich i komorach mazowieckich 397

101. 1671. 89. Postanowienie górników olkuskich przez Królów Michała, Jana III i Augusta III

Stron.

potwierdzone, względem opłaty grosza od złotego i zarobku górników, na wypadki nieszczęśliwe, i wspomożenie wdów i sierot składanéj 400

102. 1674. 90. Sprawozdanie Kommissarzy do przejrzenia ekonomii olkuskiéj, po śmierci Króla Michała wysłanych, o stanie kopalń olkuskich 408

103. 1676. 91. Confirmatio per Johannem III, privilegiorum veterum et jurium cultorum montium ilcussiensium, nec non ordinatio nova eorundem montium 420

104. 1693. 92. Uniwersał Jana III względem naprawy ruin w kopalniach olkuskich i zakazu aby żydzi u wagi nie bywali i handlem ołowiu i glejty nie trudnili się 427

105. 1694. 93. Uniwersał Jana III do gwarków olkuskich względem naprawy ruin w kopalniach olkuskich, i obracania na ten cel dochodów z olbory królewskiéj 430

106. 1700. 94. Sprawozdanie górników o zapadaniu się sztolni Pileckiey, a w skutek tego y Ponikowskiey, z powodu braku funduszów na naprawę 435

107. 1700. 95. Czynność Kommissarzy: X. Arcemberskiego i Nieżychowskiego, przez Augusta II do Olkusza wysłanych, dla uregulowania olbor Królewskich 438

108. 1701. 96. Opisanie sztolni, kopalń, płóczek i hut olkuskich, oraz robót, rodzai robotników i narzędzi w tychże, przez Błażeia Gorącego, sztygara sztolni Ponikowskiey 450

109. 1703. 97. Opisanie zniszczeń sztolni Ponikowskiey, i wyjaśnienie ich powodów, przez Błażeja Gorącego sztygara 457

110. 1717. 97*. Wyznaczenie Kommissyi dla zapobieżenia ruinie żup krakowskich 460

Stron

111. 1765. 98. Confirmatio Stanislai Augusti jurium antiquorum civitatis ilcussiensis, jam per reges Augustum II et Augustum III confirmatorum 461
112. 1765. 99. Confirmatio Stanislai Augusti jurium et privilegiorum ilcussiensium 467
113. 1782. 100. Postanowienie Kommissyi górniczéj czyli kruszcowéj przez Stanisława Augusta wydane 469
114. 1804. 101. Ustawa tymczasowa górnicza Cesarza Austryackiego Franciszka, dla Galicyi zachodniéj względem poszukiwań górniczych zgłaszań i dozwoleń do kopania, oraz zaprowadzająca Ustawę górniczą Maxymiljańską . 474
Quaedam licentiae caeterique actus officii zupparialis ilcussiensis 484
115. 1668. 102. Licentia fodinae desolatae quaedam, Zagonna dictae, hon. Bożęta i Wieliczka.
116. 1675. 103. Licentia fodinae novae Lanckorońska vocatae, pro generoso Geor. Trzebiński 486
117. 1699. 104. Renovatio signaculorum fodinae Lanckorońska pro generosa Marianna Trzebińska 487
118. 1563. 105. Licentia ad incipiendam stollam Ponicoviensem per certos cultores 489
119. 1567. 106. Emensuratio linearum cuniculi Ponikowski, ab officio zuppariali ilcussiensi facta 490
120. 1568. 107. Relatio de prima emensuratione minerarum in fodinis apud stollam Ponicoviensem 492
121. 1576. 108. Licentia cuniculi Staro Ilkuski sen Pilecki per fam. Barthol. Zbytny incoepti 493
122. 1676. 109. Licentiatio loturarum prope montem Zawrzykraje pro generoso Trzebiński . . . 494
123. 1618. 110. Licentia et emensuratio craticulorum pro Duo Laurentio Sax 496

Stron.

124. 1673. 111. Licentia super construendum conflatorium pro D^no^ Stanislao Dąmbrowski . . . 497
125. 1732. 112. Renovatio signaculorum conflatorialium pro magnifico Trzebiński, per officium consulare ilcussiense, vacante officio zupparíali facta 499
126. 1638. 113. Venditio firachcentelli in stolla Ponicoviensi per nob. Stanislaum Trzebiński, nobili Nicolao Wizemberk de Obrazowice . . 500
127. 1643. 114. Adjudicatio fodinae desolatae Piotry cum suis signaculis antiquis cultoribus 503
128. 1698. 115. Decretum judicii zupparialis ilcussiensis seu condemnatio super cultoribus montium symbola non solventibus, abjudicans eos ab eorundem sortibus 504

Series documentorum, quae complectuntur Corpus juris metallici polonici antiquioris, secundum divisionem in quatuor praecipua eorum genera 511
I. Statuta, ordinationes, etc.
II. Specialia privilegia etc.
III. Mandata et decreta 513
IV. Commissiones, lauda, acta zupparialia, etc. . 514

Wiadomość bibljograficzna o Górnictwie w Polsce, i naukach przyrodzonych ścisły związek z niém mających 515
I. Nauki o ciałach kopalnych 516
1. Kamienioznawstwo.
2. Ziemioznawstwo 528
II. Górnictwo 538
1. Sztuka górnicza.
2. Pisma historyczne i opisowe o górnictwie 547
3. Prawo górnicze 548

SPROSTOWANIE GŁÓWNIEJSZYCH POMYŁEK DRUKU.

W niektórych exemplarzach Tomu Igo, znajdują się następujące pomyłki do sprostowania:

Str. 86, w. 29, *zam.:* wypuszcza otworem, *czyt.:* drągiem zgarnia się.
— 121, — 8, — 1318 . . . . . — 1518.
— 314, — 22, — 1572 . . . . . — 1472.

Główniéjsze pomyłki w Tomie IIgim:

Str. 64, w. 28, *zam.:* roczne. . . . . *czyt.:* corocznie.
— 91, — 15, — 363 . . . . . — 303.
— 168, — 19 i 29 margaretis . . . . . — margaritis.
— 170, — 7, — 1454 . . . . . — 1489.
— 213, — 30, — regum . . . . . — rogum,
— 228, — 23, — 184 . . . . . — 484.
— 263, — 24, — Sigism: I . . . . . — Sigism: Aug.
— 279, — 27, — 1769 . . . . . — 1796.
— — — 35, — 1764 . . . . . — 1674.
— 320, — 27, — 203. . . . . — 703.
— 371, — 14, — TT. . . . . — TJ.
— 372, — 36, — TT. . . . . — TJ.
— 377, — 14, — 1638 . . . . . — 1633.

CZĘŚĆ III.

KRÓTKI RYS
PRAWA GORNICZEGO

czyli

WYKŁAD OGÓLNY ZASAD PRAWODAWSTW GÓRNICZYCH OBCYCH, NIEMNIÉJ PRZEPISÓW DAWNEGO I TERAŹNIÉJSZEGO PRAWA GÓRNICZEGO POLSKIEGO.

CZĘŚĆ III.

KRÓTKI RYS
PRAWA GORNICZEGO

czyli

WYKŁAD OGÓLNY ZASAD PRAWODAWSTW GÓRNICZYCH OBCYCH, NIEMNIÉJ PRZEPISÓW DAWNEGO I TERAŹNIÉJSZEGO PRAWA GÓRNICZEGO POLSKIEGO.

ROZDZIAŁ I.
O PRAWACH GÓRNICZYCH W OGÓLNOŚCI.

ODDZIAŁ I.
O RODZAJACH PRAW GÓRNICZYCH.

I. GŁÓWNE RODZAJE PRAW GÓRNICZYCH,

W określaniu stosunków prawnych, ściągających się do własności ciał kopalnych w łonie ziemi, i do prac górniczych, to jest: do poszukiwania ciał kopalnych i rud kruszcowych, ich wydobywania w kopalniach, i ostatecznie wytapiania kruszców w hutach, wywarzania solanek i t. p., w różnych czasach i krajach, nie zjednakowych wychodzono zasad.

Głównie dzielą się prawa górnicze, ze względu przyjętéj zasady, co do uważania własności górniczéj, na dwa rodzaje:

1sze uznają niezawisłe prowadzenie robót górniczych przez właściciela gruntu;

2gie ograniczone przez prerogatywę czyli wyłączność najwyższéj władzy krajowéj służącą, iż wszystko cokolwiek wnętrze ziemi zajmuje, jest własnością monarchiczną, czyli królewszczyzną (regale).

II. ŚLADY PRZEPISÓW O WŁASNOŚCI GÓRNICZÉJ W PRAWIE RZYMSKIÉM.

Prawo dawne rzymskie, nie wykazuje nigdzie, aby właściciel gruntu był ograniczonym w korzystaniu ze skarbów w głębi ziemi zawartych, czy to w prowadzeniu samychże robót, czyli téż w czerpaniu dochodów, lub przez ciążące ten przemysł jakowe podatki. Za czasów wszakże Cesarzów, w IV wieku po Chrystusie, wydawane niektóre konstytucje, znajdujące się w Corpus Juris, Cod. Libr. XI, Tit. VI, nauczają, iż można było w cudzym gruncie kopać, lecz w takim razie, kopiący opłacać był winien dziesięcinę właścicielowi i takąż do skarbu: „cuncti, qui per privatorum loca, saxorum venam laboriosis effossionibus persequuntur, decimas fisco, decimas etiam domino repræsentant, cætera propriis suis desideriis vindicando.” — Grat. Valent. et Theodos. Impp.-Constantinop. 4 Kalend. Sept. 382.

Zapewnie z piérwotną nieograniczoną wolnością kopania u Rzymian, zgodnym był duch praw, szczególniéj zaś dawnych zwyczajów Germanów, dopóki prawa lenne nowych nie wprowadziły wyobrażeń, mianowicie obok

zawisłości stopniowéj osób, i stosownych do tego ścieśnień w używalności rzeczy.

III. NAJDAWNIÉJSZE ŚLADY KRÓLEWSZCZYZNY GÓRNICZÉJ.

W Niemczech to wykształciły się prawa *Królewszczyzn górniczych* (regale montanum, droit régalien des mines, Bergregal), których wyraźne ślady dopiéro w XII napotykamy wieku. Nie można dzielić zdania autorów o prawie górniczém znakomitszych, jako to: Kankrina (Grundsätze des Deutschen Berg und Salzrechts, str. 38), Kœhlera (Sæchsisches Bergrecht, str. 8), Hake (Commentar über das Bergrecht, str. 43), którzy w kapitularzach Karola Wielkiego, ślady regaljow upatrują. Że te o kopalniach w dobrach do Cesarza należących mówią, nie zaś o ogólnych prerogatywach królewszczyzn, łatwo domyśléć się można. Tak téż to wyjaśnia Karsten (Grundriss der deutschen Bergrechtslehre, str. 11).

Od XII wieku prawa górnicze Niemiec, uznają dopiéro przedział zupełny między własnością gruntu, a możnością korzystania z wnętrza przez wolę Panującego ograniczoną. Względu tego nie pomijają téż wszystkie prawa cywilne w rozmaitych krajach niemieckich, dawniéj i dotychczas obowiązujące.

W następujących najdawniéjszych ustawach górniczych krajów niemieckich, mamy ślady prawa królewszczyzny kopalń:

Przywiléj Ottona, Margrabi Misnii, dla klasztoru Altenzelle w r. 1185.

Carta ficti et racionis Episcopi ab illis qui utuntur Arzentariam, czyli między Albertem, biskupem Tryentu i gwarkami r. 1185 zawarta umowa.

Przywiléj Henryka Lwa, Xcia Brunświckiego dla Harcu z r. 1186 zachowany w archiwum miasta Goslar.

Przywiléj Fryderyka II Cesarza dla miasta Goslar na Harcu z r. 1219, i inny Alberta, Xcia Brunświckiego: Jura et libertates Silvanorum (Herciniæ) na Harcu, r. 1271.

Jus Municipale et montanum Iglavense, może w początku XI wieku spisane, a między rokiem 1248 a 1253 przez Wacława III, Króla czeskiego, a margrabiego Morawii i syna jego Przemysława, naówczas margrabiego Morawii, potwierdzone.

Constitutiones Juris Metallici Venceslai (IV) Bohemiæ Regis, r. 1295.

Stara Ustawa Górnicza dla Sądu Górniczego (Bergschœppenstuhl) w Frejbergu w Saxonii, i inna dla kopalń tamże w r. 1255 zebrana.

Stara Ustawa Górnicza dla miasta Szemnic w Węgrzech, Króla Beli IV między r. 1235 i 1270 wydana.

Leonhard Eckelzhaim's Bergbrief, czyli Ustawa Górnicza dla Styryi i Tyrolu z r. 1308.

Wreszcie, Bulla złota z r. 1356, za Karola IV Ces., Cap. IV, §. 1 i 8, przyznaje królewszczyznę kopalń Elektorom Rzeszy.

ODDZIAŁ II.

USTAWY GÓRNICZE OBOWIĄZUJĄCE.

I. PRAWA GÓRNICZE DZIŚ OBOWIĄZUJĄCE, NA ZASADACH KRÓLEWSZCZYZNY OPIERAJĄCE SIĘ.

Istnieją szczególniéj w Niemczech ustawy dla Górnictwa, które za piérwszą zasadę kładą wyłączność własności górnictwa jako królewszczyzny (regale), a prowadzących górnictwo, czyli gwarków, za ulennionych dozwoleniem uważają.

Najgłówniéjsze z takich praw w różnych państwach Europy, są:

1. *W Austryi:*

Konstytucja górnicza Ferdynanda I, z r. 1553 dla Austryi.

Joachimsthalische Bergordnung, z r. 1548 dla Czech.

Bergordnung des Kaisers Maximilian des II, z r. 1573, jest to górnicza ustawa Maxymiljańska węgierska.

Constitutiones Articulares Maryi Teressy, z r. 1747, także dla Węgier; — oraz

Ustawa Górnicza Józefa II, z r. 1781 dla Węgier (1), a obok tego liczne patenta Cesarsko-Królewskie, ciągle od r. 1681 wydawane.

W Węgrzech, za nim prawo królewszczyzny stało się prawem ogólném przez zaprowadzenie ustawy górniczéj Cesarza Maxymiljana II, z r. 1573 (2), uznającéj w art. I, §. 1, wszystkie kopalnie za Kammergut, które każdemu bez względu czy szlachcic lub nie, mogą być w lenność oddane (belehnt), są ślady w postanowieniach Królów Węgierskich, a mianowicie: Ludwika I, z r. 1371 (art. 13); Zygmunta Cesarza, z r. 1405 (art. 13); Macieja Cesarza, z r. 1486 (art. 49); Władysława Króla, z r. 1492 (art. 30) (3), iż szlachta w swych prawach własności do głębi ziemi, postępowo i zwolna przez monarchów, ścieśnianą była. — Patrz Górn. w Pol. Tom I, str. 121.

2. *W Bawaryi:*

Bergordnung Elektora Karola Teodora z r. 1784 (4).

(1) Wagner, Corpus Juris Metallici, str. 3, 173, 323, 317.
(2) Tamże, str. 173.
(3) Tamże, str. 169.
(4) Tamże, str. 341.

3. *W Saxonii:*

Zinnbergwerkordnung dla Schlakenburga z r. 1548 i dla Altenbergu r. 1568.

Bergordnung Elektora Chrystjana z r. 1589, wraz z rezolucjami Elektora Fryderyka Augusta II Króla Polskiego z r. 1709, też prawo objaśniającemi.

Hammerordnung Elektora Jana Jerzego IV, z r. 1666.

Stollenordnung Elektora Fryderyka Augusta III Króla Polskiego z r. 1749,

i wiele późniéjszych innych edyktów, — wreszcie

Ustawa o kopalniach węgla i torfu z r. 1822 (1).

4. *W Wirtembergskiém:*

Patent Górniczy Xięcia Fryderyka z r. 1597 (2).

5. *W Prusiech:*

Obowiązuje ogólnie Allgemeines Landrecht's II Theil, Tit. XVI vom Bergwerksregal, §. 69 do 480, jako prawo górnicze.

Prócz tego używane są pomocniczo ustawy górnicze prowincjonalne Fryderyka Wielkiego, a mianowicie: Bergordnung, która dla prowincyi Cleve i Hrabstwa Mark, w r. 1766, dla Szląska w r. 1799, dla Magdeburga i Mansfeldu 1772 r., a dla Essen i Werden 1803 r., wreszcie dla Paderborn w r. 1820, rozciągniętą została.

Dla Sląska istnieje też oddzielna: Hütten und Hammerordnung z r. 1769.

Dla Brandeburgii wydanym był: Bergpatent przez Margrabiów Christjana i Joachima w r. 1619 (3).

Według tych wszystkich ustaw krajów niemieckich, zachowane jest dla panującego prawo *królewszczyzny*

(1) Te prawa górnicze saskie, mieści Corpus Juris Augustaeum.
(2) Wagner, Corp. Jur. Metal. str. 572.
(3) Tamże, str. 431, 1177, 1331.

górniczéj (Bergregal), to jest: iż własność każdéj odkryć się nawet mogącéj kopalni, do niego należy; o używanie atoli kopalni, to jest wykrycie, otworzenie i prowadzenie, mogą się starać prywatni u Monarchy (czyli rządu) i taką własność, zowią niemieckie prawa górnicze: *wolno-ogłoszoném górnictwem* (frey erklärter Bergbau); prywatnym więc, chcącym się trudnić górnictwem, udzielane bywają pewne prawa na wzór lennych, ograniczające się na pozwoleniu wydobywania z kopalni płodów, pod warunkiem oddania pewnego udziału w korzyściach Monarsze i składania różnych opłat.

Taki to udział prawem lenném własności królewskiéj górniczéj, Ustawy górnicze niemieckie zowią (może nieco niewłaściwie) *własnością górniczą* (Bergeigenthum) istotnie bowiem zwaćby się winny *lenną własnością* (verliehenes albo belehntes Eigenthum der Bergwerke); ulennionego właściciela górniczego, zowią te ustawy *gwarkiem*, (Bergwerks Eigenthümer albo Gewerke, w Węgrzech Waldburger). — Właściciel gruntu ma piérwszeństwo w otrzymywaniu pozwolenia do kopania.

Zasady praw niemieckich górniczych, pokrótce poniżéj przejdziemy.

6. *W Szwecyi:*

Też same są zasady ustaw górniczych, co i w państwach niemieckich.

Berg-Ordningar, czyli 11 ustaw górniczych z r. 1649.

Ustawa dla lasów górniczych Karola XII, z r. 1734.

Postanowienie zarządu żelaza (Jern Kontor), z roku 1745, za Karola XII, którego piérwsze zasady już są w postanowieniu z r. 1637, czyli ogólnéj ustawie przywilejów górniczych.

II. PRAWA GÓRNICZE PRZYZNAJĄCE WŁASNOŚĆ ZUPEŁNĄ KOPALŃ I HUT PRYWATNYM.

1. *W Rossyi:*

Ustawa górnicza Cesarza Piotra Wielkiego, z r. 1718,

Ustawa Cesarzowéj Anny, z d. 3 marca, r. 1739;

Ustawa Katarzyny II Cesarzowéj, z r. 1782, i

Postanowienie Cesarskie z d. 1 (13) stycznia 1834 r., stanowiące Korpus inżénierów górniczych, (Корпусъ Горныхъ Инженеровъ) i Komitet górniczy (Ученой Комитетъ Корпуса Горныхъ Инженеровъ) (1).

W zbiorze praw rossyjskich, Сводъ Законовъ Россійской Имперій, w Części VII, a mianowicie: Сводъ Уставовъ Казеннаго Управленія, Часть 3, w S. Petersburgu 1832, w 8ce większéj, mieści się: Сводъ Учрежденій и Уставовъ Горнаго Управленія, od str. 47 do 440, w którém są oddzielnie razem zebrane wszystkie przepisy prawa górniczego rossyjskiego.

2. *W Anglii:*

Prawo królewszczyzny do kopalń (royalty) utrzymuje się jako zabytek lenności jedynie w Kornwalii przy kopalniach cyny i przy kopalniach ołowiu w Hrabstwie Derby. Lecz w całéj reszcie Anglii, własność kopalń jest udziałem właściciela powierzchni, który może nieograniczonym sposobem nią rozrządzać.

3. *W Hiszpanii:*

Kopalnie według ustawy z d. 4 lipca 1825 r., są uznane za własność publiczną, Rząd jednak do prowadzenia ich, wydaje pozwolenia.

4. *We Francyi:*

Obowiązującém jest prawo górnicze z d. 21 kwietnia 1810 r., o którém poniżéj mówić jeszcze będziemy.

(1) Umieszczone są w Горный Журналъ z r. 1834, str. 3 i 12.

Obok téj ustawy ważnemi są:

Dekret z dnia 18 listopada 1810 roku ustanawiający korpus inżenierów górniczych.

Dekret z dnia 3 stycznia 1813 o policyi administracyjnéj górniczéj, — i kilka innych (1).

III. PRAWA GÓRNICZE W POLSCE OBOWIĄZUJĄCE.

W skutek praw dawnych polskich, własność wnętrza przyznających właścicielowi gruntu, i dotychczas obowiązującego kodexu, chociaż Polska oddzielnéj ustawy górniczéj nie posiada, należy jednak do rzędu tych krajów, w których każdy jest właścicielem wnętrza gruntu, będącego jego własnością.

Po rozbiorach kraju, rząd pruski od r. 1794, a austrjacki od r. 1796, wprowadziły tymczasowo swe prawa górnicze do posiadanych części kraju, dzisiejsze Królestwo Polskie składających, a mianowicie: Rząd pruski, Allgemeines Landrecht, część II, Tyt. XVI, vom Bergregal, a austrjacki ustawę górniczą węgierską Cesarza Maxymiljana II, z r. 1573, którą nawet za obowiązującą ogłosił Cesarsko-królewski patent dla Galicyi-Zachodniéj względem kopalń, z dnia 28 Grudnia 1804 (2).

Po ustanowieniu xięstwa warszawskiego, wprowadzony został z mocą obowiązującą od 1 maja 1808 kodex cywilny francuzki. Ustawy górnicze przez poprzedzające rządy, austrjacki i pruski wprowadzone, obowiązywać przestały, lecz żadnemi ustawami lub szczegółowemi postanowieniami zastąpione nie zostały.

(1) Ravinet, Code des ponts et chaussées et des mines, T. I. str. 482, 534, 667.

(2) C. J. M. P. Nro 101.

Moc swą obowiązującą zachował dotąd w Królestwie Polskiém prawie w zupełności kodex cywilny francuzki, a w rozwinięciu jego co do własności podziemnéj, wydaném tylko zostało postanowienie Xięcia Namiestnika Królewskiego z dnia 6 maja 1818 o poszukiwaniach górniczych (umieszczone w Dzienniku Praw, Tomie III, str. 152), które w art. 1 naucza, iż jako tymczasowe miéć będzie moc obowięzującą, aż do wydania ogólnych przepisów górniczych przez Najjaśniéjszego Pana postanowić się mających. O Postanowieniu tém poniżéj jeszcze mówić będziemy.

Oprócz niego jest postanowienie Najjaśniéjszego Pana zd. 28 lutego (12 marca) 1817 (Dziennik Praw, tom III, str. 187); tworzące korpus górniczy.

W oczekiwaniu oddzielnéj ustawy górniczéj dla Polski, obowiązują w Królestwie Polskiém, dotąd powyższe postanowienia, i inne niektóre, oraz i różne instrukcje szczegółowe, i wyrzeczenia władz naczelnych.

Dla wszechstronniéjszego poznania praw górniczych, przejdziemy w krótkości zasady praw górniczych głównéjszych postronnych niemieckich, styczność z dawném prawem naszém górniczém, niejako mających;

następnie porównamy zasady dawnych praw w przedmiocie górnictwa w Polsce wydanych i ich różnicę od praw niemieckich;

poczém wyłożemy przepisy ustaw górniczych francuzkich, które chociaż u nas nie były obowiązującemi, ale są rozwinięciem i objaśnieniem zasad kodexowych.

Po takim wykładzie, przywiedziemy treść postanowień w różnych przedmiotach górnictwa dotyczących, przez Rząd Królestwa Polskiego wydanych, i niejako zbierzemy przepisy górnictwo w Polsce dziś obowiązujące.

ROZDZIAŁ II.

ZASADY I PRZEPISY USTAW GÓRNICZYCH OBCYCH I DAWNYCH POLSKICH.

ODDZIAŁ I.

TREŚĆ USTAW GÓRNICZYCH NIEMIECKICH.

I. PRAWA OBCE, NAS OBCHODZĄCE.

Tu głównie zwrócić wypada uwagę na ustawy górnicze pruskie (szląskie) i austrjackie (węgierskie, czeskie) jako ze wszystkich praw górniczych niemieckich najwięcéj systematyczne, najzupełniéjsze, i których nawet użycie w końcu zeszłego wieku chwilowo w krajach dzisiéjszego Królestwa zaprowadzone było.

Z tych powodów mówić tu tylko będziemy o Tyt. XVI, części II, Prawa powszechnego pruskiego, i Prawie prowincjonalném górniczém Fryderyka Wielkiego, redakcyi szląskiéj z r. 1769 (1), oraz o przepisach ustawy górniczéj węgierskiéj Maxymiljana II Cesarza z roku 1573 (2), która przez Cesarsko-Królewski patent z d. 28 grudnia 1804 r. (3), w Galicyi-Zachodniéj za obowiązującą uznaną została.

II. KRÓLEWSZCZYZNA GÓRNICZA.

Według prawa powszechnego pruskiego, należą do prawa królewszczyzny: kopalnie, w których się wydobywają kruszce, półkruszce, sól, ciała palne i drogie kamienie; inne zaś płody ziemi należą do właściciela gruntu (§. 69 sq.).

(1) Wagner, Corp. Jur. Metal. str. 1177.
(2) Tamże, str. 173.
(3) C. J. M. P. Nro 101.

Kopalnie soli lub źródła słone, wyłącznie do Króla należą według ustaw prowincjonalnych pruskich. (Cap. II, §. 5.)

Według ustawy Maxymiljańskiéj, to co należy do górnictwa, wraz z tém wszystkiém bez czegoby prace górnicze wykonanemi być nie mogły, ulega prawu królewszczyzny, które nazywa Kammergut. (Art. I, §. 1.)

W Austryi a szczególniéj w Węgrzech, kopalnie soli uważają się jako wyłączna własność Monarchy, z zasady ustawy Władysława Króla z r. 1492 w art. 30 (1).

W krajach niemieckich, Czechach i Węgrzech, obok prawa królewszczyzny, czyli wyłączności monarszéj do własności wnętrza ziemi, istnieje zasada dopuszczania prywatnych do posiadania górnictwa, o ile im to przez monarchę jest udzielonem, co się zowie wolnością górniczą, (frey erklærter Bergbau). (Pr. górn. szląs. Cap. II, §. 1.)

III. NABYCIE WŁASNOŚCI GÓRNICZÉJ PRZEZ ZGŁOSZENIE SIĘ (Muthung), DOZWOLENIE POSZUKIWANIA (Schürfen), ULENNIENIE (Belehnung) i WYMIERZENIE NADANIA (Vermessung).

Kto chce kopać lub wejść w używanie *kopalni* (Grube albo Zeche), będącéj podług powyższego własnością Panującego (regale), powinien postarać się naprzód u władzy o *dozwolenie poszukiwania* (Schurfschein lub Erlaubniss zum Schürfen), które mu służy na rok i niedziel 6 (pr. prusk. §. 141 sq.). Skoro wynajdzie kruszec, służy mu *prawo odkrywcy* (Finderecht), to jest piérwszeństwo do prowadzenia kopalni (§. 154), w którym to celu prosi o ulennienie; czynność ta zowie się *zgłoszeniem się*

(2) Wagner, Corp. Jur. Metal. str. 171.

czyli prośbą (Muthung) (pr. górn. szląsk. §. 161. Cap. III, §. 2.)

Podobnież trzeba się zgłosić o pozwolenie do odprowadzania wód, bicia sztolni (pr. prus. §. 221) i zakładania hut kruszcowych (§. 85 sq.).

Po dopełnieniu tego, następuje ze strony Rządu *ulennienie* (Belehnung lub Beleihung) (§. 79 sq.), a w skutek tego oznaczenie rozległości kopalni czyli *wymiar* (Vermessung des Feldes der Grube) (§. 172 sq.). Wymiar ten pola kopalni dzieje się przez oznaczenie pod ziemią głębi, a gdy zostawia się nieograniczoną, zowie się ewige Teufe; na powierzchni zaś przez określenie rozciągłości kopalni czyli jéj pola figurą jeometryczną; że zaś ta zwykle jest czworobokiem, wymiar pola kopalnianego przyjmuje nazwanie Vierung des Feldes einer Grube.

W Węgrzech poszukiwania, zgłoszenia się, ulennienia i wymiary, tymże prawie idą porządkiem jak powyżéj wyłożone w Prusiech (ust. Max. art. II), nadanie zaś lenności płóczek i hut, opisują artykuły XXXIX i XL ust. Max.

Stałe rozmiary pola kopalń oznacza patent Ces. Aust. d. 28 grudnia 1804 w ustępie 5, czego w szczególności ustawa maxymiljańska nie przepisuje.

IV. GWARKOWIE I UDZIAŁY CZYLI KUXY.

Ulenniony kopalnią w Niemczech zwanym jest Lehnstræger, w Węgrzech Bergwerkseigenthümer, gdy zaś kilka osób czyli towarzystwo trudni się prowadzeniem kopalni zowie się ono *gwarectwem* (societas metallica, Gewerkschaft), a członkowie *gwarkami* (cultor montium, actionnaire, Gewerke, w Węgrzech zaś Waldburger). Jeżeli gwarkowie do spółki czyli gwarkowania przyjmują

własnemi rękoma w kopalniach pracujących, przypuszczając ich do udziału pewnych części w tychże kopalniach, ci zowią się *kopacze* (Eigenlœhner) (pr. powszech. prusk. Cz. II. Tyt. XVI. §. 130 i 131).

W Prusiech pomierzona kopalnia dzieli się umysłowo na 136 części czyli akcyi zwanych kuxami lub Bergantheile, z których 128 należą do kopiącego czyli gwarka, i te zowią się *części gwareckie* (gewerkschaftliche Kuxen), 2 do monarchy (Freikuxe des Landesherrn), 2 do dziedzica gruntu (Erbkuxen), 2 idą dla kościoła parafialnego i szkółki, a 2 na kassę braterską (Knappschaftskasse), dla wsparcia chorych i starych górników (pr. prus: §. 132 sq., i pr. prowin. szl. Cap. XXXI, XXXII).

Podług ustawy Joachimstalskiéj czeskiéj części II art. 12 (1), prowadzona kopalnia dzieli się na 128 kuxów, prócz tych zaś Prawa Górnicze w Austryi i Węgrzech wolnych kuxów nie przepisują, są one tylko zwyczajem wprowadzone.

Podług ustawy Maxymiljana, współgwarkowie mają piérwszeństwo do zakupu kuxów od występujących lub po zaniedbujących roboty gwarkach pozostałych. (Art. XI §. 1, 2, 5, art. XVI §. 3, 11, 12.)

V. STOSUNKI GWARKÓW MIĘDZY SOBĄ, WZGLĘDEM RZĄDU I WŁAŚCICIELA POWIERZCHNI (dziesięciny, opłaty, składki i wynagrodzenia).

Prawo powsz. pruskie w części I, Tyt. XVII §. 10 i 21, przepisuje, iż w przedmiotach dotyczących kopalni i jéj prowadzenia, tak postąpioném być winno, jak gwarkowie większością głosów uradzą, w czém głosy nie podług osób, lecz podług ilości posiadanych części są liczone.

(1) Wagner, Corp. Jur. Metal. str. 3.

Podług ustawy maxymiljańskiéj, podobnież gwarkowie rządzą kopalniami, stosownie do obradowych uchwał, większością głosów (art. XI i XII).

Od gwarków czyli kopiących, przypadają rozmaite opłaty rządowi, jako to:

1^od^ *dziesięcina* (Zehnte) z ukopanéj rudy kruszcowéj (pr. prusk. §. 98), od któréj są tylko wolni przez piérwsze 6 lat kopania, wyjąwszy przy węglach kamiennych (pr. gór. prowin. szląs. Cap. LXXV, §. 102).

Ustawa Maxym. zowie dziesięcinę *olborą* (Frohn oder Urbar) (pr. prus. art. I, §. 2); od żelaza pobiéra się tylko *półolbora* czyli $\frac{1}{20}$ (Reskrypt. Ces.-Król. z dnia 14 października 1789 i 11 maja 1815 roku.

2re Opłata kwartalna na utrzymanie urzędników górniczych rządowych nadzorujących (Quatembergeld) (pr. prusk. §. 104), których wysokość opisuje pr. prowin. szląskie (Cap. LXXVI), oraz

3^cie^ opłaty kwartalne na potrzeby administracyi (Rezessgeld) (§. 104 pr. górn. prow. szl. Cap. LXXVII). Opłaty te są i w Węgrzech pobiérane.

4te Składki na utrzymanie kopalni czyli *przedpłaty* i *dopłaty* (Zubusse), (pr. prus. §. 274 sq., pr. gór. szl. Cap. XXXVI, XXXVII i XXXVIII, ust. max. art. XII).

Rząd ma prawo odkupu złota i srebra z wyłącznego prawa bicia monety (Münzregal) (pr. prusk. §. 95, ust. max. art. XXXIX i XL §. 6).

Właściciel gruntu czyli dziedzic, jest obowiązany odstąpić gruntu, który dla kopalni i budowl jest potrzebny, niemniéj i potrzebnéj wody dla hut. Stawy nawet i młyny, nie mogą być na przeszkodzie (pr. pruskie §. 109 sq.)

Właściciela wynagrodzić każe prawo pruskie za zrządzoną szkodę i odjęty zysk, przez opłacenie rocznego dochodu aż do chwili zwrotu gruntu w stanie należytym i do użycia zdatnym (pr. prusk. §. 112 sq., pr. górn. prowin. szląskie Cap. LXXIV).

Według ust. Max. *ulenniony kopalnią* (Bergwerks-Eigenthümer), winien się z właścicielem gruntu względem wynagrodzenia za zajęte pola i łąki ułożyć, (artyk. XXIII).

W Prusiech drzewo do odbudowy kopalń i zwęglenia dla hut, powinien właściciel gruntu dostarczyć po takiéj cenie, jaką bierze od innych (pr. prusk. §. 111).

W Węgrzech gwarkowie mają piérwszeństwo do drzewa z lasów na potrzeby kopalń i hut, o ile te od potrzeby gruntowéj zbywają (ust. Max. art. XLIV, §. 1 do 25).

Jest téż kilka Ces. Kr. patentów względem lasów na użytek kopalń odstępowanych, jako to z r. 1781, z dnia 2 Lipca 1807, i d. 28 lipca 1808.

Prawo powszechne pruskie dozwala téż (§. 123), aby według praw prowincjonalnych, właściciel gruntu przystąpił do współki kopalni, a wtedy prócz dwóch kuxów, ma prawo do połowy kopalni (das Recht der Mitbaues zur Hæfte).

Prowadzący sztolnią wcelu odprowadzenia wód z kopalni, nie może (według pr. prusk. §. 222 sq. i 405 sq.) doznawać przeszkód od pobocznych; są to prawa *sztolniarzy* i *opolnych* (Stollenrechte).

Gwarkowie sztolniowi czyli *sztolniarze* (Stœllner), gdy sztolnia już sprowadza wody, mają prawo albo żądać iżby im wolno było brać rudę po bokach sztolni na $\frac{1}{8}$ łatra (Stollenhieb), albo prowadzić boczne chodniki czyli skrzydła (Flügelœrter), lub téż żądać

zwrotu $\frac{1}{4}$ wydatku na sztolnią od Rządu lub ościennych czyli opolnych gwarków (der vierte Pfenning).

Wszyscy gwarkowie, którym sztolniarze osuszają kopalnie, dają w naturze na sztolnią $\frac{1}{9}$ lub $\frac{1}{18}$ wydobytéj rudy (das Neunte, das halbe Neunte), albo téż opłacają im *wodne*, (Wassereinfallgeld) (pr. prus §. 405, 409, 417 i 422).

W Węgrzech są téż składki na odprowadzanie wód (Stollensteur lub vierte pfennig, Wassergeld albo Wassernoth) (ust. Max. art. III, §. 5), das Siebente (ust. Max. art. II, §. 3, 4, 5, 6, art. VIII), das Neunte zaś w Czechach (ust. joachimstalska art. XCIII).

VI. NABYWANIE I UTRACANIE WŁASNOŚCI GWARECKIÉJ.

Własność górnicza nabywa się jak powyżéj powiedzieliśmy przez ulennienie, lecz także przez przechodzenie jéj, według przepisów o nabywaniu rzeczy z prawa ogólnego, a mianowicie przez spadek, przez kupno, odstąpienie, darowiznę i t. p.

Górnictwem w Węgrzech trudnić się może każdy krajowiec lub cudzoziemiec, byleby otrzymał od rządu pozwolenie. (Ust. Max. art. II, §. 2.) Wyjątek tu stanowią żydzi, którym do kopalń należéć nie wolno.

Własność górniczą utraca się w tych razach:

1ód przez nieopłacanie trzech rat kwartalnych (Rezessgeld) (pr. prus. §. 105);

2re przez opuszczenie robót przez czas prawem określony, zwany *fryszłem* (Frist), który jest według przedmiotu od 2ch tygodni do 3ch lat (pr. prus. §. 118, 196 sq); czas ten stanowi *przedawnienie górnicze* (Verjæhrung).

Prawo węgierskie maxym. przepisuje fryszt w kopalniach od 3 do 14 dni, w sztolniach rok i 6 niedziel, (art.

IV, §. 3, art. X., §. 1, 2, 3 i 10). Płóczki i huty przez opuszczenie i rujnacją zakładu, utracają fryszt. (Artyk. XL, §. 10).

3cie Przez robotę nieporządną i rabunkową (Raubbau). Pr. prus. (§. 209) opisuje tak odbudowę rabunkową (gaspilage, Raubbau); gdy kto niegospodarnie i nie przezornie wychwytując rudę kruszcową, nie ma względu na przyszłość, gdy idąc za śladem rudy, wykopuje ją ryjąc w głębi ziemi bez prowadzenia porządnych chodników, tak iż jamy się same zasypują, i gubi przez to ślady rudy, kopalnia zaś sama zagraża zalaniem się wodą, zamuleniem, niebezpieczeństwem zawalenia się; wreszcie gdy wycina filary w chodnikach i sztolniach dla mocy zostawione, które jeszcze rudę zawiérają, bez podfantowania, lub wycina podpory z drzewa, dla użycia ich przy dalszéj odbudowie i t. p.

O robocie nieporządnéj mówi ust. Max. (art. V §. 12) i o rabunkowéj (art. VIII, §. 1, art. XXI, §. 2).

4te Przez naruszenie lub usunienie oznaczonych granic kopalni (Grenzverrückung) (pr. prus. §. 212) (Stufen lub Lochstein Verrückung) (ust. Max art. VII, §. 8, art. XXI, §. 2).

5te Przez nieopłacanie na czas przedpłat (das Retardat in der Zahlung der Zubusse (pr. prusk. §. 280, ust. Max. art. XII §. 5, art. XXII §. 1, 2).

VII. PRZEPISY PORZĄDKOWE W PROWADZENIU GÓRNICTWA.

Prawa węgierskie następujące zawiérają przepisy o prowadzeniu porządném kopalń przez gwarków.

1. Sztolnie winny być porządnie utrzymywane i cembrowane; wysokość ich być ma przynajmniéj 1¼ łatra,

szerokość ½ łatra, a ¼ łatra spadku na 100 łatrów. (Ust. Max. art. V §. 12, art. VIII §. 1.)

2. Niepotrzebne ziemie wywieść z kopalni należy, (art. XXI §. 2), niewpuszczać wody, dymu lub swędu do kopalni sąsiedzkiéj, (art. VII §. 6).

3. Z kopalni *sztufów*, to jest kawałków rudy kruszcowéj, wynosić niewolno, (art. XVIII §. 4).

4. Bez pozwolenia gwarka lub urzędnika, niewolno wjechać do kopalni, (art. XIX §. 2).

5. Bez pozwolenia urzędu górniczego, niewolno rudy przedawać (art. XLI §. 3), niewolno téż cechauzu, to jest *szopy* dla górników i narzędzi przy szybach (Zechenhaus, Hüttenhaus) przestawiać (art. XIX §. 1), i na *hałd* cudzych przebierać (art. XXII §. 7); niewolno téż *hałd* równać ani *dukli sztolniowych* (Stollenlœcher) zasypywać. (C. K. dekret nadworny z d. 11 listopada 1791.)

6. Wywóz surowizny w gęsiach za granicę wzbroniony C. K. dekretem nadwornym z d. 11 marca 1798.

VIII. SĄDOWNICTWO I KONTROLLA GÓRNICZA.

Według praw pruskich prowadzoną jest *kontrolla kopalń* i *zakładów ulennionych* (Berggegenbuch zwana), przez osobnych do tego urzędników pisarzami górniczemi (Bergschreiber albo Gegenschreiber) zwanych, przez utrzymanie Berggegenbuchu, dwa są cele osiągnięte:

1° pilnuje się dochodów skarbowych, utrzymuje statystykę górnictwa, i zapobiega nieporozumieniom;

2° zastępuje w posiadłościach ulennionych górniczych, to jest kopalniach i hutach, xięgi hypoteczne (§. 330 sq. 361 sq.) i pociąga za sobą tak zbawienne skutki, jak xięgi wieczyste hypoteczne według praw cywilnych.

Prócz tego są: *xięga ulennien* (Verleih-Buch) i *xięga umów gwarków* (Vertrag-Buch).

W sądzie górniczym w Węgrzech utrzymywane są:

1° *xięgi mutungów, szurfów* i *ulennien*; 2° *xięgi opłat* i 3° *xięgi umów gwarków* (Schied und Vertrag-Buch), dla zaciągania w nie ich umów dobréj woli; 4° Berggegenbuch.

Prawo pruskie wymaga, aby gwarkowie porządnie rachunki swoje utrzymywali; ustawa maxymiljańska wymaga także prowadzenia porządnych rachunków przez gwarków (art. XIV §. 1, 13); cała zaś kontrolla ogranicza się na przeglądaniu tych rachunków co 2 lub 4 tygodnie (co się zowie Raitung) i zrewidowaniu kopalni lub zakładu (Befahrung).

IX. PRZYWILEJE GWARKÓW I GÓRNIKÓW.

W Węgrzech używają gwarkowie oddzielnych niektórych przywilejów, jako to: nie opłacają od zakładów górniczych żadnych podatków, nie używają papiéru stemplowego, lub téż tylko stemplów niższéj ceny; — w obrębie swego gwarectwa mają prawo propinacyi, (ust. max. art. XIX §. 1).

Robotnicy górniczy, są wolni od służby wojskowéj, i dostają limito-Rauchtabak czyli deputat tabaczny.

Noszą oddzielny swój ubior (kitlę i skórę).

Są téż jeszcze dla robotników górniczych, następujące przepisy porządkowe:

1° Robotnicy powinni być gotowizną płatni. (Ust. max. art. XVI §. 7.)

2° Sztygar albo Hutman, powinien być w czasie robót na kopalni, (art. XII §. 3, 4).

3° Szychty robotników w Węgrzech, są 8-godzinne. (Art. XV).

4° Wesele górnicze może miéć tylko miéjsce w sobotę lub niedzielę.

5° Dla górników są *kassy wspólnéj pomocy* czyli braterskie (Knappschaftskasse).

6° Odchodzący górnik winien w 14 dni wprzód wypowiedzieć swój zamiar (art. XII §. 6, art. XIII §. 5.) Odszedłszy przez rok przeciw kopalni, a przez ½ roku przeciw hucie, w któréj robił świadczyć nie może, oddalony zaś przez kwartał, (art XIII §. 7).

7° Górnika bez *świadectwa* (Abkehrzettel) do roboty przyjąć nie wolno, pod karą 20 złot. węgierskich.

8° Górnicy zapisani są do *rodowodów* (Mannschaftsbuch).

ODDZIAŁ II.

TREŚĆ DAWNYCH USTAW DOTYCZĄCYCH GÓRNICTWA W POLSCE.

I. WŁASNOŚĆ GÓRNICZA.

W najdawniéjszych czasach kiedy u nas są ślady ustaw dla górnictwa, to jest w XIII i XIV wieku, przeszły z Niemiec do Polski wyobrażenia wyłączności królewskiéj do ich własności.

Prawo Kazimierza Wielkiego o salinach Wieliczki z r. 1368 (1), przywiléj gór olkuskich Elżbiéty z 1374 r. (2), wykazują własność Króla.

Jako swą własność puszczali Królowie saliny i kopalnie kruszcowe w dzierżawę lub zastaw za dochody, albo téż w administracją do rąk wiernych żupnikom; saliny krakowskie były zawsze wyłączną własnością królewską. Na dochodach z salin zapisywane były: dochód 2,000 dukatów rocznie dla Królowych na nich donacje

(1) Vol. Leg. I, fol. 161.— J. V. Bandtkie, Jus Polonicum, str. 174.
(2) C. J. M. P. Nro 7.

dla różnych kościołów i kaplic w Krakowie, Nowémmieście Korczynie, Wiślicy, Wieliczce, Bochni i Olkuszu, oraz dla uniwersytetu krakowskiego; także zapewniano z nich pensje osobom świeckim i duchownym (1). Patrz Tom. I, str. 150, 153 i 154.

W kopalniach soli w Wieliczce i Bochni, które na rzecz Króla prowadzone były, nie było ani licencyi, ani gwarków, lecz dawniéj Królowie dawali przywileje prywatnym osobom na wyrębywanie sobie tamże bałwanów soli (2). Następnie szlachta pobiérała z salin królewskich krakowskich, sól suchedniową. Patrz T. I, str. 163.

W kopalniach kruszcowych olkuskich, chęcińskich, ustępował Król niekiedy używania czyli kopania rudy kruszcowéj prywatnym kopaczom, zwanym gwarkami, za oddzielnemi pozwoleniami, z obowiązkiem opłacania olbory, czyli dziesięciny, ratione supremi dominii.

Z następstwem czasu, własność gruntowa, w ręku szlachty wyłącznie się znajdująca, obszerniéjsze otrzymała granice; aż wreszcie Król Batory w r. 1576 (Vol. II, fol. 900) przyznał własność zupełną szlachcie w ich dobrach. Odtąd tylko w dobrach stołowych czyli ekonomjach, Król zachował swoje prawo wyłączności do własności kopalń, a temi były żupy Wielickie, Bocheńskie, Olkuskie i solne Ruskie, jak to konstytucja za Zygmunta III w r. 1590 tłómaczy (Vol. Leg. II, fol. 1334).

II. POZWOLENIA DO POSZUKIWAŃ GÓRNICZYCH.

Król wydawał sam pozwolenia do poszukiwań górniczych (szurfowania, kruszcośledzenia), jak to okazują xię-

(1) C. J. M. P. Nro 1, 3.
(2) C. J. M. P. Nro 6.

gi metryk koronnych, gdzie podobne pozwolenia są zapisywane; najdawniéjszy taki zabytek jest z r. 1448, a ostatni z r. 1583 dany Firlejowi przez Króla Stefana. (Metr. kor. xięga kancl. G. 10 str. 39. i WG. 126 str. 508) (1). Tom I, str. 112.

Wydawane pozwolenia opisywały prawa poszukujących czyli kruszcośledzących, a mianowicie:

1. iż po wszystkich gruntach w Królestwie, wolno im szukać rud kruszcowych i piece do topienia ich zakładać;

2. sądzić ich ma żupnik lub podżupek;

3. robotnicy używać mają tychże przywilejów jak w Niemczech, Węgrzech i Czechach;

4. wynalazca dzielić może kopalnią na *części* (sortes), jak jest zwyczaj w Niemczech (kuxy), i przybiérać spólników;

5. drzewo do budowl i hut, z lasów królewskich ma być dodawane;

6. przez rok lub kilka lat od wynalezienia, mają być wolni od płacenia olbory, a następnie tę dziesięcinę opłacać mają; Król Stefan dodał, iż w królewskich dobrach Królowi, w duchownych duchownym, w szlacheckich szlachcie olbora ma się należyć.

Może po roku 1583, dla tego Królowie nie wydawali pozwoleń do poszukiwań, że te ograniczać zdawały się prawa szlachty, która téż niechętnie na swym gruncie dozwalała szukać rudy, i nie chciała ustępować ani gruntu dla kopalń i budowli lub hut, ani téż biegu wody do poruszania kół. Każdy więc sam u siebie szukał, a na to nie potrzebował z powyższych prawa zasad, czy jegobądź pozwolenia.

(1) C. J. M. P. Nro 12, 27, 43, 44, 60, 64.

III. DOZWOLENIA GWARECKIE (licencje), PRZYWILEJE SZTOLNIÓW I UDZIAŁY, CZYLI FIRACHCENTELLE.

Otwiérać kopalnie i one prowadzić w dobrach królewskich mógł każdy, lecz tylko za pozwoleniem urzędnika górniczego tamże ustanowionego, który się zwał *żupnikiem*. Pozwolenie to zwało się *licencją*, a kto takowe otrzymał *gwarkiem*. Licencje brane na kopalnie, kieraty, płóczki, prażelnie, huty, obejmowały oznaczenie ich miéjsca i wymiar, który był w ogólności 24 łatrów w każdą stronę od punktu na otworzenie *głównego szybu* (herszybu), lub wystawienie huty wybranego, bez oznaczenia głębi co do kopalń. Licencja wymieniała téż nadane kopalni imie i nazwisko biorącego ją gwarka (Statut Jana Alberta i Alexandra z r. 1505 §. 3) (1).

Z początku Królowie sami pozwolenia te czyli licencje wydawali lub potwierdzali, a nawet na budowanie machin czyli kieratów i stawianie hut z wieku XV, XVI takowe napotykamy (2), lecz następnie sam tylko urząd żupniczy właściwy licencje wydawał. W dobrach biskupów krakowskich, z ich strony te pozwolenia udzielane bywały (3).

Do prowadzonych sztolni, na które urząd żupniczy wydawał licencją (4), istnieją prócz tego oddzielne Królewskie przywileje. Takie wydawane były dla wszystkich sztolniów pod Olkuszem, jako to: Starczynowskiéj z r. 1548, Ponikowskiéj 1564, Czajowskiéj 565, Ostowi-

(1) C. J. M. P. Nro 26, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 111, 112.
(2) C. J. M. P. Nro 14, 15, 18, 23, 25, 40.
(3) C. J. M. P. Nro 39.
(4) C. J. M. P. Nro 108, 109.

ckiéj 1568, Pileckiéj 1577. (XE. 99, str. 249, XG. 101 str. 220. XR. 115, str. 220.) (5).

W innych kopalniach, sztolnie nie były prowadzone.

Przywileje sztolni, opisywały prawa *gwarków sztolnych* (sztolniarzy:

1. iż oni tylko mogą wymienioną sztolnię wspólnym prowadzić kosztem,

2. że w odległości 24 łatrów od linii sztolni, nie wolno obcym czyli tak zwanym *gwarkom opolnym* kopać,

3. kto z gwarków zaniedbuje roboty traci swój udział w kopalni, — wreszcie,

4. iż oni mogą na zebraniach swoich robić *postanowienia* czyli *uchwały* (lauda) moc prawa dla gwarków mające.

Kopalnie, a mianowicie sztolniowe, dzielone były zwyczajnie na części 64, co odpowiada podziałowi w Niemczech, Węgrzech i Czechach, gdzie na dwa razy większą liczbę, to jest na 128 części czyli kuxów je dzielono.

Części te zwano u nas *firachcentelami* (1) (sexagenæ quartæ partes), co jak tłómaczy lustracja z r. 1569 pochodzi z niemieckiego *firunseiciht* (vier und sechzigtheil); kuxów monarszych i gruntowych nie było, lecz tylko opłacano Królowi olborę.

IV. STOSUNKI GWARKÓW WZGLĘDEM KRÓLA I MIĘDZY SOBĄ. (Olbory, składki, jałmużny i inne opłaty).

Gwarkowie zostawali pod dozorem żupnika dla pilnowanie ciągłego pracowania w kopalni lub hucie, oraz olbornika o tyle tylko o ile szło o pobranie olbory lub składek, a obowiązków tych nie dopełniający gwarkowie, odsądzani bywali od licencyi; wtedy współgwarkowie mieli piérwszeństwo w otrzymywaniu licencyi na odebraną

(1) C. J. M. P. Nro 42, 51, 55, 59, 61.
(2) C. J. M. P. Nro 53, 90.

kopalnią (ad amissas sortes), gdy kto przez 4 tygodnie nie kopiąc, one utracił, (Statut z r. 1505 §. 4), lub gdy 4 razy nie zapłacił składek tygodniowych zwanych *symbola* albo *zamkosty* (laudum z r. 1578) (1).

Robienie laudów zapewnia gwarkom już statut górniczy Jana Alberta dla kopalń olkuskich ogłoszony przez Króla Alexandra w r. 1505, a następnie potwierdzony przez Zygmunta I r. 1551 w §. 6; a wypełnienia tych uchwał, miał pilnować żupnik pod karą 14 grzywien. Robienie takich uchwał, po szczególe przywileje sztolniowe zapewniają.

W r. 1566 laudum gwarków olkuskich postanowiło iżby na farę, szkołę i szpital w mieście Olkuszu dawano po korcu od roszta czyli $\frac{1}{96}$ część, a tę uchwałę potwierdził Zygmunt August r. 1572. Część $\frac{1}{96}$ odpowiada $\frac{2}{3}$ firachcenteli, czyli $1\frac{1}{3}$ kuxom.

Opłacana w polskich kopalniach olbora czyli dziesięcina królewska, niekiedy przez Królów do połowy, lub $\frac{1}{3}$ zmniejszaną bywała i wtedy nie $\frac{1}{11}$, lecz $\frac{1}{21}$, lub też $\frac{1}{31}$ część ukopanéj rudy wynosiła; czasem Królowie na kilka lat uwalniali, szczególniéj gdy były nowo otwarte kopalnie, lub gwarkowie szkody jakie od wód ponosili, co się często w Olkuszu zdarzało. Kruszcośledzących zwykle na lat 3, licząc od chwili wynalezienia rudy kruszcowéj, od olbory uwalniano.

Ze składek gwarków (przedpłat) na wspólne potrzeby, zwanych *zamkostami* (symbola), o których już wspomina statut górn. olk. Alex. i J. Alb. z r. 1505 (§. 4, 5), opędzano koszta wyciągania wód, a potém od XVI wieku prowadzenie sztolni. Król sam na siebie trzymając

(1) C. J. M. P. Nro 26, 53, 63.

pewną liczbę kopalń, któremi żupnik administrował, do tych składek się przyczyniał (1).

To było szczególnością, z naśladowania prawa górniczego węgierskiego pochodzącą, że gwarkowie opolni dla sztolnych składali opłatę *siódmego*, to jest siódma niecka wydobytéj rudy, szła na korzyść sztolnych, jako opłacających roboty i utrzymujących sztolnią, udziały opolnych osuszającą. (Przywileje sztolniów) (2).

Składali téż gwarkowie bez różnicy *groszowe*, ustanowione w przywileju Elżbiéty r. 1374. Z tych pieniędzy opłacani byli urzędnicy kopalń.

Gwarkowie téż olkuscy opłacali *wagowe* od srébra, na rzecz miasta, dla naprawy budynków i bruków.

Król miał *prawo odkupu srébra* na mennicę, jak to wykazują mandaty Zygmunta III, z r. 1586, 1590 i 1616 i kontrakt z gwarkami o odkup srébra z r. 1606.

Drzewo do kopalń Król kazał z lasów swoich sprzedawać, lecz bez wiedzy żupnika brać go nie było wolno. (Mandat do żupnika olkuskiego z r. 1557 i konst. z 1659. Vol. Leg. IV, fol. 595.) W przywileju z r. 1550 dla górników chęcińskich, Zygmunt August dał im wolny wręb do swych lasów (3). W pozwoleniach do kruszcośledzenia, lub do zakładania hut żelaznych, niekiedy téż Król dawał wolny wręb do swych lasów.

V. NABYWANIE I UTRACANIE WŁASNOŚCI GWARECKIÉJ.

Górnictwem według przywileju Elżbiéty z r. 1374 (4) mógł się trudnić każdy (cives et montani de quibuscun-

(1) C. J. M. P. Nro 26, 52.
(2) C. J. M. P. Nro 51, 55, 59, 61, 90.
(3) C. J. M. P. Nro 44, 50.
(4) C. J. M. P. Nro 7.

que mundi partibus fuerint, a według statutu olk. z r. 1505 (1) §. 3, aliquis homo); lecz wyłączeni od robót górniczych byli żydzi, co stanowi także mandat Zygmunta III z r. 1596 (2), wzbraniający nietylko przyjmowania ich do spraw (robót) górniczych, ale nawet handlowanie ołowiem; w roku zaś 1693 (3), szczegółowy mandat Jana III, wzbronił aby się u wagi nie znajdowali.

Co do utracenia części w dawném górnictwie polskiém, są przepisy, iż to następowało:

1° Przez nieopłacanie składek (zamkostów, symbolów). Nieopłacający 4 razy składek podług statutu olkuskiego z r. 1505 §. 5 i laudum z roku 1578 (4), tracił prawo gwareckie. Toż potwierdził Jan III w statucie górniczym olkuskim z r. 1676 (5). Na zasadzie tych przepisów od r. 1660, a szczególniéj w r. 1698 (6), sąd żupniczy olkuski poodsądzał wszystkich gwarków od kopalń zalegających w opłacie (retenta zamkostorum seu symbolorum).

2° Gwarek przez nieprowadzenie robót przez czas prawem oznaczony, to jest 4 tygodnie po otrzymaniu licencyi (statut r. 1505 §. 4) lub przez opuszczenie robót w kopalni drugiemu *na zawadzie* będący, (stat. r. 1505 §. 5), miał być od kopalni odsądzony i tę żupnik pilniéjszemu mógł oddać. Jeżeli atoli do takiéj kopalni, uprzedzając innych gwarków, zgłosił się dawny, otrzymywał piérwszeństwo, i tak odnowione pozwolenie, zwane było *renovatio*.

(1) C. J. M. P. Nro 26.
(2) C. J. M. P. Nro 69.
(3) C. J. M. P. Nro 92.
(4) C. J. M. P. Nro 26, 53, 63.
(5) C. J. M. P. Nro 91.
(6) C. J. M. P. Nro 115.

3° O robocie nieporządnéj przepisów nie było, tylko żeby nie być drugim na zawadzie, składki uiszczać, konie dostarczać do kołowrotów i t. d. (stat. r. 1505 §. 5.).

4° Aby gwarek opolny nie wchodził w granice sztolnych i rudy kruszcowéj nie wybiérał, zakazują mandaty Zygmunta III, z r. 1590 i 1593 (1).

VI. PRZEPISY PORZĄDKOWE W PROWADZENIU GÓRNICTWA.

Pod względem bezpieczeństwa robót, przepisów nie było, prócz zastrzeżeń gwarków w laudach do każdego przypadku stanowionych. Są także lauda gwarków olkuskich za Zygmunta III z roku 1616 i 1631 i mandaty Władysława IV z r. 1646 i Jana Kazimierza z r. 1658 (2), aby gwarkowie sztolni Pileckiéj, doszedłszy swą sztolnią pod miasto Olkusz, murom miejskim, a szczególniéj kościoła farnego, przez rozszerzenie w tém miéjscu robót na boki, nie szkodzili, a to pod karą 2,000 czerwonych złotych węgierskich.

Co do wewnętrznego porządku w kopalniach, był zwyczaj, aby górnicy na znak dzwonka schodzili się na kopalnią do robót. To potwierdził Jan III przywilejem z r. 1676 (3).

VII. SĄDOWNICTWO I KONTROLLA GÓRNICZA.

Już Elżbiéta w przywileju olkuskim z r. 1374 (4) mówi o sądzie żupnika. Statut olkuski z r. 1505 (5) w §. 1 mówi, iż ten sąd składać się ma z żupnika i siedmiu przy-

(1) C. J. M. P. Nro 66, 67.
(2) C. J. M. P. Nro 79, 82, 87.
(3) C. J. M. P. Nro 91.
(4) C. J. M. P. Nro 7.
(5) C. J. M. P. Nro 26.

sięgłych ławników (zupparius et septem scabini jurati juris montani). Był też taki sąd żupniczy w Wieliczce i Bochni, niemniéj sąd żupnika postanowiony w Chęcinach w r. 1525 (1) na wzór olkuskiego, którego obowiązki już opisuje przywiléj Kazimierza Jagiellończyka z r. 1485 (2).

Jan III w statucie potwierdzającym przywileje gór. olkuskich z r. 1676 (3) nakazuje, aby ten sąd górniczy zasiadał w Olkuszu dwa razy w tydzień.

Xięgi górnicze w Wieliczce, Bochni, Olkuszu i Chęcinach, utrzymywane były trojakiego rodzaju:

1° Rejestra, jako to: rejestra przychodów królewskich, administracyi kopalń na rzecz Króla, pobranych olbor, wydatków, utrzymywanych robotników i ich zapłaty, wydobytéj rudy, soli, wytopionéj rudy kruszcowéj sprzedaży rudy, wydanéj soli i t. d.

2° Xięgi żupnicze, w których zapisywano licencje na kopalnie i huty, oblaty przywilejów i mandatów Królewskich, dekretów w sądach zadwornych w przedmiotach górniczych wydawanych, manifesta gwarków dotyczące ich kopalń lub osób, sprzedaże przez gwarków części czyli firachcenteli (sortes), rewizje gór czyli kopalń i t. p. (4).

3° Xięgi sądu żupniczego, gdzie zapisywano zapozwy i wydawane wyroki przez sąd tenże (decreta judicii expositi banniti Zupparialis).

Appellacja od sądu żupnika Bocheńskiego, Wielickiego i Olkuskiego, szła do sądu rajców podług prawa magdeburgskiego w Bochnii, Wieliczce i Olkuszu w r. 1356

(1) C. J. M. P. Nro 35.
(2) C. J. M. P. Nro 16.
(3) C. J. M. P. Nro 91.
(4) C. J. M. P. Nro 113.

za Kazimierza Wielkiego postanowionego. (J. V. Bandtke, Jus Polonicum, str. 161, i Vol. Leg. str. 143), a ztamtąd do Króla, czyli sądów assessorskich. Ten przepis zawiéra także stat. olk. z r. 1505 §. 2 (1).

VIII. PRZYWILEJE GWARKÓW I GÓRNIKÓW.

Górnicy wolni byli od podatków osobistych, co także potwierdził Jan III w przywileju z r. 1676 (2). Wszelako w kontrybucjach jeneralnych przez sejm potwierdzanych, a mianowicie sejmu Bydgoskiego r. 1520 (3), w którym piérwszy raz pogłówne nawet od szlachty postanowiono, są podciągnięci urzędnicy żupni, to jest żup solnych krakowskich i ruskich i gór ołowianych olkuskich, gwarkowie tamże, oraz rudnicy żelazni (BB. 37, str. 27). Od rudników, to jest kopiących rudy żelazne i robiących żelazo, pobiéranie kontrybucyi uchwalono na sejmie piotrkowskim r. 1564 (Vol. Leg. II, fol. 665). Pobór pogłównego od gwarków ponowiono za Jana Kazimierza r. 1662 (Vol. Leg. IV, fol. 882) i znowu od urzędników i górników w żupach królewskich w 1673 (Vol. Leg. V, fol. 175) pod nazwaniem „subsidium charitativum."

Miasta górnicze Wieliczka, Bochnia i Olkusz, były wolne od leż wojskowych, to jest: kwaterunków i przechodów wojska przez konstytucje z r. 1633 (Vol. Leg. III, fol. 816) i z r. 1658 i 1659 (Vol. Leg. IV, fol. 576 i 595). Podobnież były uwalniane i fabryki żelazne, jak np. fabryki Dziboniego w dobrach biskupów krakowskich pod Kielcami w r. 1658 (4).

(1) C. J. M. P. Nro 26, 94, 111.
(2) C. J. M. P. Nro 91.
(3) C. J. M. P. Nro 33.
(4) C. J. M. P. Nro 87.

Kassy stowarzyszenia górników czyli wspólnéj pomocy, znało nasze dawne górnictwo. Za czasów Króla Michała postanowili górnicy (kopacze) olkuscy uchwałę (laudum fossorum) na d. 13 lutego 1671, iżby z zarobków górników, odciągano grosz od złotego, jako zapas na wypadki nieszczęśliwe samych robotników, oraz na wspomożenie wdów i sierot (1).

Król Jan III potwierdził fundusz coroczny zł. 300 na utrzymanie spowiednika dla górników przy kościele farnym Św. Andrzeja w Olkuszu na d. 30 września 1676.

ODDZIAŁ III.

TREŚĆ USTAW GÓRNICZYCH FRANCUZKICH, JAKO ROZWINIĘCIE ZASAD KODEXU.

I. USTAWY GÓRNICZE POPRZEDZAJĄCE USTAWĘ z r. 1810.

We Francyi po oddzieleniu się jéj od Niemiec po śmierci Karola Wielkiego, rozwinęły się obok lenności ustawy monopoliczne monarchów co do górnictwa, i tam przeto, podobnie jak w Niemczech, uważano je jako królewszczyznę.

Najdawniejszy edykt francuzki, który wspomina o kopalniach, jest Filipa długiego z r. 1321, uznający je być *królewszczyzną* (de droit royal et domanial); najpierwsza zaś ustawa o górnictwie dochowana, jest Karola VI z d. 30 Maja 1413, w któréj dozwala każdemu poszukiwania i kopania, za opłatą Królowi *dziesięciny* (le dixieme pour le fisc), stanowi sąd górniczy i uwalnia górników od podatków.

(1) C. J. M. P. Nro 89.

Ludwik XI w r. 1471 postanowił urząd: Grand-Maître Superintendant des mines, u którego trzeba było prosić o udzielenie dozwolenia do kopania. Postanowienie to odwołuje się do urządzeń podobnych w Węgrzech, *Polsce*, Czechach i Anglii oddawna wydanych (1).

Henryk II, w d. 30 września 1548 r., nadał Janowi Franciszk. de la Roque de Roberval, wolność kopania przez 9 lat w całém Królestwie za opłatą dziesięciny, wyjąwszy od węgli kamiennych, które były od niéj wolne aż do r. 1744. Tenże Roberval został w r. 1557, Maître Gouverneur Général et Surintendant des mines et minières de France; nadając mu prawo sądzenia górników, wraz z sześciu przybranemi przysięgłemi.

Henryk IV w czerwcu 1601, potwierdził urząd Grand Maître Surintendant des mines, z prawem sądzenia górników, wydawania pozwoleń do kopania i t. d. a ostatnim takim był Xiąże Bourbon za Ludwika XIV.

Henryk IV d. 14 maja 1604 wydał urządzenie o kopalniach i rudokopach, przepisujące prawa gwarków, utrzymywanie ciągłe robót i zapłatę robotników, przed wszelkiemi innemi wypłatami.

Ludwik IV w lutym 1722 r. dozwolił na lat 30 wielkiemu mistrzowi kopalń Xciu Bourbon, niejakiemu Gabelin i jego towarzyszom, kopać po całém Królestwie, wszelkie ciałe kopalne, prócz rud żelaza, lecz d. 1 maja 1731 ograniczył to pozwolenie do kilku tylko prowincyi.

Ustawa z d. 28 lipca 1791 (2) przez *zgromadzenie*

(1) Rapport o prawach górniczych złożony w r. 1791 zgromadzeniu stanów francuzkich przez deputowanego Regnault d'Epercy, w Tomie 49 protokół n° 597; — także: Legislation française sur les mines par Richard 1838. T. I. str. 12.

(2) Ravinet, Code des ponts et chaussées et des mines, T. I. str. 88.

stanów (assemblée Constituante) wydana, uznaje kopalnie za własność narodu, i że każdy może kopać za pozwoleniem rządu, do czego piérwszeństwo mają właściciele. Dla nienadwerężenia praw wprzód nabytych, postanowiono, iż pozwolenia do kopania przed tą ustawą udzielone, kończyć się miały po latach 50 od daty jéj ogłoszenia.

Ustawa ta stanowiła przeto także pewny rodzaj wyłączności dla Rządu, przyczém tylko wzgląd na właściciela gruntu był miany, nie zachowywała zaś nieograniczonego jego prawo własności.

Nie nakłada ustawa ta żadnych na kopiących opłat lub składek, które podług ustaw górniczych niemieckich lub późniéjszych francuzkich przez rząd jako dochód jego lub na pokrycie kosztów administracyi dozorującéj kopalnie przez prywatnych prowadzone, są pobiérane.

Kodex cywilny francuzki, którego xięga II w roku 1804 ogłoszoną została, położył zasady, z któremi powyższa ustawa z r. 1791 nie była w zgodzie, albowiem art. 552 tegoż kodexu, mówiąc o *przybyciu nieruchomości* (accession) stanowi: „własność gruntu pociąga za sobą własność powierzchni i wnętrza ziemi. Właściciel może w głębi robić wszelkie odbudowy i kopania, które uzna za stosowne, i wydobywać z tych kopalń płody, których one dostarczyć mogą, nieuwłaczając ograniczeniom wypływającym z ustaw górniczych, oraz ustaw i urządzeń policyjnych (1)".

(1) Tłómaczenie tego artykułu 552 przez Xiędza Szaniawskiego: „Własność ziemi pociąga za sobą własność wszystkiego co jest wewnątrz jéj i zewnątrz. Właściciel wewnątrz ziemi może robić wszelkie kopania i budowle podług woli swojéj, i ciągnąc ztąd pożytki, z chowując ograniczenia wypływające z praw i przepisów policyi."

Czuć się przeto dała potrzeba konieczna stosownéj ustawy górniczéj we Francyi, któraby zawiérając pewne ograniczenia, nienadwerężała przyjętéj zasady własności wnętrza i powierzchni przy właścicielu gruntu będącéj;— te warunki wypełniła ustawa z d. 21 kwietnia 1810 r. (1).

II. ZASADY USTAWY GÓRNICZÉJ z d. 21 Kwietnia 1810 r.

Stosownie do prawideł o wydobywaniu płodów kopalnych używanych, i zgodnie z zasadami nauki górnictwa, istnieje według ustawy górniczéj z d. 21 kwietnia 1810, podział na:

1. *Kopalnie* (mines, Gruben), w których głęboko i z pomocą sztuki, rudy kruszcowe wydobywać trzeba.

2. *Rudokopy* (minières, Græbereyen), w których rudy kruszcowe trudności do wydobycia nie przedstawiają lub blisko powierzchni się znajdują; wreszcie

3. *Kamieniołamy* (carières, Steinbruche), zawsze w odkrywce, to jest pod gołém niebem prowadzone, do których należą i *torfiarnie* (tourbières, Torfgruben).

O tych przeto stanowi taż ustawa, niemniéj jak o wszelkich zakładaah z górnictwem ścisły związek mających, jako to: o płóczkach, tłuczkach, zakładach hutniczych, fabrykach siarki, ałunu, warzelniach soli, i t. p.

Kodex cywilny dając właścicielowi gruntu w art. 552 własność wnętrza, zostawił mu według art. 544 wyłączne prawo użytkowania i rozrządzania w sposobie nieograniczonym, z podobnémże jak w tamtym art. 552 zastrzeżeniem, to jest: „byleby się to nie sprzeciwiało ustawom i urządzeniom krajowym."

(1) Ravinet, Code des ponts et chaussées et des mines, T. I, s. 482.

Przypuszczając, iżby właściciel gruntu nie chciał sam kopalni otwiérać i w biegu utrzymać, lub dla braku funduszu nie mógł kosztownych prowadzić robót kopalnianych, ani téż nie chciał nikomu dozwolić na swym gruncie kopać, odjętą byłaby społeczności możność korzystania z płodów i rud kruszcowych, któreby się w tym gruncie znaleść mogły.

Jest interessem powszechnym, aby płody kopalne, które ziemia w wnętrzu swém obejmuje, z powodu braku znajomości ziemioznawczéj lub górniczéj, oraz potrzebnego usposobienia robotników, niedokładnie i nieoszczędnie wydobywanemi nie były, a co gorsza, aby przez nieumiejętne i nieprzezorne prowadzenie robót czyli odbudowy, śladu płodów nie zagubiono, czego historja liczne nastręczając przykłady, godną uwagi daję naukę.

Wreszcie, nie można odmówić społeczności prawa, aby dla dobra ogółu, prywatnym w prowadzeniu przez nich robót w ich kopalniach pewnych prawideł przepisywać, lub téż nad niemi i ich własnością dozór rozciągnąć nie mogła, już to niosąc im pomoc, gdy idzie o ich własne dobro, przez wskazanie najlepszych sposobów prowadzenia robót, już gdy przestrzegać wypada, aby drugim szkodą nie zagrażali lub takowéj nie przynosili, co często przy kopalniach może mieć miéjsce, zwłaszcza przez dopuszczenie prowadzenia odbudowy kopalń tak zwanéj *rabunkowéj* (gaspilage, Raubbau).

Zachodziła więc potrzeba pewnego umiarkowania zasady nieograniczonéj własności, którą kodex kładzie, tak jednakowoż, aby prawo własności w art. 544 i 552 opisane, w niczém nadwerężone nie było.

Temu czyni zadosyć ustawa z d. 21 kwietnia 1810 r., która nieuwłaczając prawom właściciela gruntu, żąda

jednak (w art. 5), aby do wydobywania *kopalń* (mines) uzyskać *dozwolenie* (concession) przez Radę Stanu udzielone (art. 28, 29 i 31).

Z wyższych względów przyszłości i bezpieczeństwa, potrzebny jest ścisły dozór nad kopalniami, którego nie tyle wymagają reszta zatrudnień w przemyśle górniczym, przy innych więc za dostateczny przepis przyjęto aby o ich prowadzeniu rząd był tylko zawiadomionym; dla tego też (według art. 57) do kopania w rudokopach, oraz (art. 73) do prowadzenia wszelkich zakładów hutniczych płóczkarń, tłuczek, pieców, ognisk, warzelni soli, fabryk siarki, ałunu i t. d. *pozwolenie* prefekta (permission) jest tylko wymagane. Kamieniołamy zaś i torfiarnie, w odkrywce wydobywane (według art. 81, 82, 83), nie potrzebują żadnych pozwoleń, o nich zawiadamia się prefekturę, a rząd rozciąga jedynie dozór policyjny i daje *upoważnienie* (autorisation).

Takiego rozróżnienia na potrzebę otrzymywania *dozwolenia* (concession), *pozwolenia* (permission), *zawiadomienia* i *upoważnienia* (déclaration et autorisation), stosownie do rodzaju kopania, nie znają prawa niemieckie, które na wszystko bez różnicy ulennienia wydają, a nawet *na przebieranie hałdy* czyli wyrzuconéj kupy ziemi płonnéj z kopalń, jeżeliby nadzieja była znalezienia w niéj jeszcze jakowych okruchów rud kruszcowych.

Akt dozwolenia kopalni (acte de concession), nadaje własność wieczystą kopalni (art. 7), która jest nieruchomością wraz z wszystkiemi odbudowami i machinami które w niéj znajdują się i są z nią połączone czyli przytwierdzone, stosownie do art. 524 i 525 kodexu cywilnego. (Art. 8.)

Właściciel gruntu *poszukiwania górnicze*, albo sam czynić może, lub też dozwolić tego komu innemu; wszelako ten ostatni wprzód powinien na ten cel otrzymać pozwolenie od rządu, które zastrzega, aby się z właścicielem o wynagrodzenie za to poszukiwanie ułożył (art. 10 43 i kod. cyw. art. 545).

Samo atoli wydobycie ciała kopalnego z kopalni, przez nikogo, nawet i właściciela rozpoczęte być nie może, bez uzyskanego *dozwolenia* (concession) (art. 12).

Dozwolenie to określa prawa i stosunki między kopiącym a właścicielem powierzchni (art. 6). W Niemczech szczegółów takich akt ulennienia nie obejmuje.

Dozwolenie określa też granice kopalni (art. 29, 30), przeto niepotrzeba już oddzielnego wymiaru jak w Niemczech. Jeżeli dozwolenie nie właściciel, lecz kto inny uzyska, z którym się tenże o wynagrodzenie za poszukiwanie i o staranie się dozwolenia już ułożył (art. 10, 43), wtedy akt dozwolenia określa prawa właściciela gruntu do płodów z téjże kopalni (art. 6).

Kopalnie soli podlegają tymże prawidłom co inne kopalnie (według art. 5), w czém prawo z dnia 6 kwietnia 1825 w téj mierze wydane, wszelką znosi wątpliwość.

Gdy rudokopy żelazne nie są przez właściciela prowadzone, właściciele hut żelaznych, w bliskości znajdujących się, po poprzedniém umówieniu się z właścicielem gruntu, gdzie te rudokopy się znajdują, mogą uzyskawszy pozwolenie od Prefekta, takowe w czynności utrzymywać (art. 60). Pozwolenie to oznacza granice rudokopu (art. 58).

Prawo francuzkie nie obejmuje oddzielnych przepisów o prowadzeniu sztolni, względem których prawa górnicze niemieckie tak dalece w przepisy obfitują, że

osobne oddzielne ustawy istnieją o sztolniach i ich prowadzeniu, o stosunkach między prowadzącemi je sztolniarzami wynikających, o ściąganiu i spuszczaniu wód, o ułatwianiu przystępu świeżego zewnętrznego powietrza czyli przewietrzaniu i t. p.; w ustawie z r. 1810 jest tylko wzmianka o sztolniach (w art. 68 i 81).

Widzieliśmy, iż w Niemczech przyznawane jest piérwszeństwo *odkrywcy* (Finderecht) do otrzymania ulennienia kopalni; we Francyi gdy odkrywca nieotrzyma dozwolenia do otworzenia kopalni, należy mu się wynagrodzenie od tego, który otrzymał to dozwolenie, oznaczone w samémże dozwoleniu (art. 16).

Gdy przez prowadzenie kopalni, właściciel gruntu jest pozbawionym lub ma naruszone dochody z niego,— prowadzący kopalnie winien wynagrodzić właściciela, a nawet gdyby ten ostatni tego żądał, grunt podług oszacowania biegłych od niego odkupić winien, i wtedy taxa gruntu, powinna wyrównywnać w dwójnasób wziętéj wartości jego przed otworzeniem kopalni (art. 44).

Co do przymuszonego wywłaszczenia, podlega właściciel ogólnym przepisom kodexu cywilnego, według art 545 (art. 7) i prawa z d. 7 marca 1810 (expropraition pour cause d'utilité publique).

Prawo francuzkie dozwala podziału kopalń na *akcje* (lots, partages) i sprzedaż takowych (art. 7), lecz ich liczby nie oznacza. Akcje są uważane za ruchomości (art. 8), w czém odmienne jest to prawo od niemieckich które akcje czyli kuxy za nieruchomości, równie jak i samą kopalnią poczytują.

Zastrzega téż prawo francuzkie, że prowadzenie kopalń nie jest handlem (art. 32), przeto téż ani podlega prawu handlowemu, ani skutków jego nie ściąga, mimo

że prowadzenie kopalni przez akcje, może być przedmiotem handlu.

III. PRZEPISY PORZĄDKU I BEZPIECZEŃSTWA W GÓRNICTWIE WE FRANCYI.

Zbytecznem byłoby wykazywać tu, jak jest ważną rzeczą dla kraju, aby prace górnicze tak kopalniane jak hutnicze porządnie, gospodarnie, umiejętne i z bezpieczeństwem prowadzone były.

Nie ufając temu, który się kopaniem trudni, czy tym warunkom zadosyć uczyni, społeczność, czyli wyrażenie jéj woli zbiorowe, Rządy, uważały się w obowiązku czuwania nad górnictwem; dostrzegamy téż, iż gdziekolwiek górnictwo nieco kwitnęło, dozór rządowy do niego był rozciągnięty. Gdzie są prawa królewszczyzn (regale) urzędnik górniczy monarchiczny, zwiedza robotę gwarków, strzeże utrzymania przez nich porządnych rachunków, odbiéra olborę i pilnuje robót w zakładach rządowych. Takiemi urzędnikami w Niemczech są: *Berghauptman* (naczelnik, dawniéj u nas podkomorzy górn.), *Inspecktor* (nadzorca, dawniéj u nas żupnik), *Bergmeister* (góromistrz), *Bergverwalter* (zawiadowca kopalń), *Markscheider* (mierniczy kopalń), *Hüttenverwalter* (zawiadowca hut), *Hüttenmeister* (hutmistrz), *Schichtmeister* (poborca czyli olbornik), *Bergschreiber* albo *Gegenschreiber* (pisarz hypotek górniczych), *Bergraiter* (kontroller), *Geschworner* (przysięgły), *Einfahrer* (wjezdnik) *Steiger* czyli *Hutman* (sztygar, dozorca) i t. d.

We Francyi téż obok względu, jaki przy układaniu ustaw górniczych na szanowanie zasad kodexowych o własności miano, nie pominięto zawarować z wyższych wychodząc względów, iż Rząd czuwać będzie nad robotami górniczemi prywatnych.

Przed wydaniem *dozwoleń* (concession lub permission), słuchaném jest zdanie kategoryczne *urzędnika górniczego* (Ingénieur des mines) (art. 27).

Po dozwoleniu, ciż Inżénierowie rozciągają dozór policyjny, uważają na sposób prowadzenia robót, i winni ostrzegać właściciela o możności zaprowadzenia ulepszeń; rządowi zaś donoszą o każdém nadużyciu lub grożącém niebezpieczeństwie, pilnują téż aby kopalnie utrzymywane były w stanie kwitnącym i nienadwerężały stałości powierzchni gruntu (art. 47 sq. 57 i 81 sq.).

Ustawa z d. 18 listopada 1810, zaprowadziła Korpus Inżenierów Górniczych, których obowiązkiem jest czuwać nad wszystkiemi gałęziami przemysłu górniczego (1)

Postanowienie z d. 3 stycznia r. 1813 (2), zawiéra przepisy policyjne, dotyczące porządku i bezpieczeństwa kopalń, według którego kopalnie niebezpieczeństwem grożące, prowadzone być nie mogą (§. 3).

Plan każdéj kopalni, ma być stosownie do jéj postępów prowadzonym i ciągle stan jéj robót wykazywać (§. 6).

Nie wolno opuścić kopalni bez poprzedniego obejrzenia jéj przez inżéniera górniczego (§. 7, 8 i 9).

O wszelkim wypadku nieszczęśliwym w każdym zakładzie górniczym, właściciel sam donieść winien dla dania wczesnego, gdy tego zachodzi potrzeba, ratunku (§. 3).

Właściciele utrzymywać winni apteki lekarstw najpotrzebniéjszych, i zapewnić środki ratunku (§. 15).

Inżenierowie przynajmniéj raz w rok objeżdżają kopalnie i o ich stanie rapporta składają (§ 23).

(1) Ravinet, Code des ponts et chaussées et des mines. T. I. str. 534.
(2) Tamże, str. 667.

Robotnicy niżéj lat 10 miéć nie mogą, a ludzie chorzy i pijani, do robót niepowinni być przypuszczani (§. 29).

Robotnicy przestępni, karani być mają według prawa karnego (§. 31).

IV. OPŁATY W GÓRNICTWIE.

Górnictwo we Francyi, nie podlega żadnéj opłacie patentowéj, lecz według ustawy z dnia 21 kwietnia 1810 kopalnie ulegają podatkowi (art. 33 sq.), który jest:

1ód stały po 10 franków od kilometru kwadratowego, to jest zł. 4 od włóki polskiéj, kopalnią zajętéj;

2re stosunkowy do wydobytéj massy płodów, który może być najwięcéj 5% czystego dochodu;

3cie decyma od franku na wspomożenie kopalń, któreby uległy przypadkom lub stratom.

Dochód z *podatku stałego* i *stosunkowego* (redevance fixe et proportionelle), służy na pokrycie kosztów administracyi górniczéj, na poszukiwania i wspomożenia kopalń.

Zakłady hutnicze opłacają na raz jeden taxę stosowną do wielkości zakładu od 50 do 300 franków (art. 75).

V. NABYWANIE I UTRACANIE WŁASNOŚCI GÓRNICZÉJ.

Gdy według prawa górniczego francuzkiego (art. 7), własność górnicza będąca w ręku prywatnego, który winien być opatrzony w pozwolenie, uznaną jest za rozrządzalną i mogącą przechodzić podobnie jak wszelkie inne własności, przeto sposoby jéj nabywania i utracania, spólnemi kodexu objęte są przepisami; nie przypuszcza też prawo francuzkie, aby się ona utracała przez zaniedbanie robót (upadnienie frysztu), lub nieuiszczenie należnych opłat (das im Retardat bleiben), jak to widzieliśmy w prawach niemieckich.

Zastrzega wszakże ustawa ta z r. 1810, iż gdy opuszczenie lub zawieszenie robót w kopalni, połączone jest z niebezpieczeństwem publiczném lub stratą dla zużycia krajowego, władza administracyjna powinna zapytać się właściciela o powody ustania robót aby temu zapobiedz (art. 49); a nawet w takim razie właściciele zakładów hutniczych w sąsiedztwie, jak to widzieliśmy, mogą starać się u Prefekta, po poprzedniém ułożeniu się z właścicielem rudokopów, o dozwolenie kopania (art. 62).

Skoro z otrzymanego do kopania pozwolenia, użytek w oznaczonym przez toż pozwolenie czasie, przez rozpoczęcie czynności zrobionym nie był, moc swoją utraca (art. 76).

Widzieliśmy, iż do własności kopalni, właściciel gruntu ma wyłączne prawo, jeżeli za poprzedniém ułożeniem się nie odstąpił komu innemu prawa starania się o dozwolenie od rządu do kopania.

W każdym razie własność otworzonéj kopalni, stanowi oddzielnie od gruntu osobną własność, która będąc nieruchomością, za podstawę osobnéj hypoteki służy, do któréj wszystkie przepisy hypoteczne zastosowane być mogą (art. 19, 21), z tą nadto uwagą, iż prawna hypoteka służy tylko temu, który zgodnie z brzmieniem art. 2103 kod. cyw. udowodnić może aktem urzędowym, iż dostarczał fundusze na poszukiwania, na odbudowę kopalń, na zaprowadzenie machin wydobywalnych (art. 20).

VI. UŻYWANIE PRZYCHODÓW Z GÓRNICTWA.

Według kodexu cywilnego własność w ogólności jest prawem rzeczowém osób, zasadzającém się na nieograniczonéj władzy użytkowania i rozrządzania rzeczą, jéj

płodami i przybytami, skoro się to nie sprzeciwia ustawom i urządzeniom. Własność obejmuje więc w sobie prawo używania i zużywania (jus utendi et abutendi) (art. 544 i 546 kod. cyw.).

Rzeczy kopalne, uważane są przez kodex cywilny (w art. 552), jako *przybyt* nieruchomości, to jest gruntu, i z własnością jego połączone, ustawa zaś francuzka uznając własność górniczą za mogącą stanowić osobną całość jako nieruchomość, w tém tylko wprowadza pewne ograniczenia i odróżnienie, iż w własności wszelkiéj w ogólności, prawo wzbrania zużywania ustawom i urządzeniom przeciwnego, w rzeczach górniczych nadto dozór rządowy, jako konieczny jest rozciągnięty.

Jeżeli z mocy ustaw lub postanowienia jakiéj osoby (art. 579 kod. cyw.) bez poprzedniego nabycia własności, ustąpione jest prawo używania rzeczy ruchomej, jéj płodów i przybytków (art. 581, 582 i 596 kod. cyw.) z zastrzeżeniem zachowania istoty rzeczy, prawo to zowie się *używaniem przychodów* (usufruit) (art. 578 k. c.).

W związku z powyższém określeniem prawa używania przychodów, kopalnie mogą téż być (według art. 598 kod. cyw.) przedmiotem jego.

Oto jest brzmienie przepisu art. 598: „Używacz przychodu, używa téż równie jak właściciel, kopalń i kamieniołamów, w których wydobywano przy rozpoczęciu używania przychodów; wszelako gdy idzie o wydobywania, które wymagają dozwolenia, używacz przychodów, wejdzie w ich używanie po poprzedniém dopiéro otrzymaniu pozwolenia od Rządu.” — „Nie ma on żadnego prawa do kopalń i kamieniołamów jeszcze nie otworzo-

nych, ani do torfiarń, których wydobywania jeszcze nie rozpoczęto" (1).

Artykuł ten mówi tylko o kopalniach i kamieniołamach, a nie wspomina o rudokopach, gdyż podział robót kopalnych na trzy rodzaje. kopalń, rudokopów i kamieniołamów, wprowadzony dopiéro został przez ustawę górniczą powyżéj rozbiéraną z r. 1810, xię. zaś II kod., ogłoszona w r. 1804, o lat 6 ustawę tę poprzedziła.

Prócz tego co kodex stanowi o używaniu przychodów w górnictwie, ustawa górnicza z d. 21 kwietnia r. 1810, nic w téj mierze więcéj nie przepisuje, gdyż tego nie zachodziła potrzeba, skoro używacz przychodów wyobraża właściciela; żaden więc ztąd wpływ lub zmiana stosunków względem górnictwa nie wynika; jakie zaś są prawa i ograniczenia używacza przychodów kodex sam dokładniéj określa.

VII. PORÓWNANIE WŁASNOŚCI GÓRNICZÉJ PODŁUG KODEXU I PODŁUG USTAW GÓRNICZYCH NIEMIECKICH.

Według wyobrażeń ustaw górniczych niemieckich, prawo własności górniczéj należy do Monarchy, lecz jéj używanie może być przez ulennienie udzielone prywatnym na czas nieograniczony z możnością nawet przechodzenia w spadku, co się bynajmniéj wyobrażeniom praw lennych nie sprzeciwia, za główny atoli warunek doda-

(1) Tłómaczenie tego artyk. 598 przez X. Szaniawskiego; „Używający przychodów, używa także w takim samym sposobie jak właściciel kopalni i wydobywania kamieni, jeżeli już były zaczęte przy zaczęciu używania przychodów; jednakże gdy idzie o takie roboty, które bez pozwolenia przedsiębrane być nie mogą, używający przychodów nie może ich używać, póki nie otrzyma pozwolenia od Cesarza."—„Żadnego nie ma prawa do kopalń i wydobywania kamieni nie zaczętych jeszcze, ani do wydobywania węgli ziemnych (?) nie zaczętego pierwéj."

ne jest bezprzestanne używanie; tam początkiem używania nadanéj własności jest ulennienie lub spadek, albo téż nabycie, kończy się zaś z zawieszeniem robót górniczych przez czas frysztem w prawach oznaczony, to jest od 2 niedziel do roku i 6 niedziel, według rodzaju roboty.

Według kodexu, używanie przychodów nie Rząd ustanawia, lecz właściciel, kończy się zaś z śmiercią używacza przychodów lub z upływem oznaczonego czasu na jaki było dane, oraz przez nieużywanie przez lat 30. — Wielkie przeto zachodzi podobieństwo między tym ograniczoném prawem, jakie używaczowi przychodów, według kodexu cywilnego służy, a ulennionym właścicielem kopalń według praw królewszczyzny górniczéj.

Wszelako w tém są prawa ostatniego obszerniéjsze, iż ulennionemu właścicielowi górniczemu, według ustaw regaljalnych niemieckich służy prawo hypoteczne, które we Francyi ma tylko właściciel górniczy, stosownie do kodexu i ustawy górn. z r. 1810. Jest przeto ulenniony właściciel górniczy w Niemczech w prawach środkujących między właścicielem a używaczem przychodów rzeczy górniczych podług praw francuzkich. Jakoż rzeczywiście właściciel lenny górniczy, jako wazal, według wyobrażeń praw lennych średnich wieków Europy, posiada własność podległą, ograniczoną (feudum metallicum, dominium minus plenum et utile) i uznawać zawsze winien zwierzchnią i opiekuńczą władzę panującego (dominium supremum, ober-Eigenthum, Suzeraineté).

Dotychczas przepisy powyższe kodexu co do własności górniczéj i używania przychodów, mają zupełną moc obowiązującą w Król. Polsk., i dla tego ściąga się do naszego kraju to cośmy o zasadniczych różnicach praw francuzkich od niemieckich, dopiéro powiedzieli.

ROZDZIAŁ III.

PRZEPISY
GÓRNICTWO W POLSCE
DZIŚ OBOWIĄZUJĄCE,

czyli

TREŚĆ GŁÓWNIÉJSZYCH POSTANOWIEŃ RZĄDU KRÓLESTWA POLSKIEGO CO DO GÓRNICTWA.

W rozdziale tym, przejdziemy przepisy dziś obowiązujące, a wynikające z postanowień królewskich i Namiestnika królew., Rady Administracyjnéj Królestwa, lub rozporządzeń Władzy naczelnéj górniczéj.

Przepisy te, górnictwa dotyczące, ściągają się:

1° do rzeczy górniczéj, czyli wydobywania wszelkich rud kruszcowych i ciał kopalnych, które ziemia Królestwa Polskiego zawiéra, oraz przetwarzania ich;

2° do zarządu górnictwa;

3° do zaprowadzonéj kontrolli działań i funduszów górnictwa.

Z téj zasady wynika podział na trzy części, które po szczególe przejdziemy.

ODDZIAŁ I.

O RZECZY GÓRNICZÉJ.

Tu mieszczą się przepisy, dotyczące prawa rzeczy i do rzeczy (jus in re et ad rem), czyli własności i jéj ograniczeń, zobowiązań, oraz przepisów porządkowych (policyjnych) w górnictwie krajowém.

I. WŁASNOŚĆ GÓRNICZA.

Przepis artykułu 552 kodexu cywilnego w kraju obowiązującego, żadnemi dotąd nie rozwinięty ustawami lub urządzeniami, zgodny jest z dawném zawarowaniem w punktach Henrykowskich, przez Stefana Batorego przyjętych (Vol. Leg. II, fol. 900) i zgodnym z przepisami ustawy konstyt. z d. 15 (29) listop. 1815 w art. 26. (Dz. Praw, Tom I, str. 14), „wszelka własność jakiegokolwiek nazwiska i rodzaju, czyli się znajduje na powierzchni czyli we wnętrznościach ziemi, do kogokolwiekbądź należąca, jest świętą i nietykalną."

Przepis ten zawiéra téż Statut Organiczny Królestwa Polskiego z dnia 2 (14) lutego 1832 roku, w artykule 11 (Dziennik Praw, Tom XIV, str. 187): „Prawo wszelkiéj własności osób pojedynczych i stowarzyszonych, tak na powierzchni jak wewnątrz ziemi znajdującéj się, uznaje się za święte i nietykalne, a to stosownie do ustaw istniejących."

Z przepisów tych wypływa, iż własność powierzchni pociąga za sobą własność wnętrza, to jest ciał kopalnych (ciał palnych, rud kruszcowych i soli) w nim zawartych.

Według rozporządzeń rządowych, Rząd używa w gruntach swoich czy wiejskich, czy miejskich, prawa zakładania górnictwa, z wyłączeniem dzierżawców dóbr rządowych, i mieszczan w miastach rządowych; wszelako za zajęte grunta mieszczanom lub włościanom, wynadgradza tychże podług zasad anszlagowych. Są nadto wyznaczone dobra, w których zakłady górnicze się znajdują i oznaczone lasy, które dla tychże drzewa dostarczają. (Dzien. Pr., T. I, str. 169).

II. STOSUNKI I OGRANICZENIA Z WŁASNOŚCI WYPŁYWAJĄCE.

I. W Górnictwie Rządowém:

1. *Poszukiwania i kopania prywatnych w gruntach Rządowych.*

Mogą one miéć miéjsce za pozwoleniem władzy, i tacy poszukujący lub kopiący zwani byli gwarkami.

Mieszczanom miast rządowych dozwoloném bywało szukanie i wygrzebywanie rud kruszcowych, szczególniéj galmanu, w gruntach rządowych przez nich posiadanych z warunkiem odstawiania tychże do hut za stałém wynagrodzeniem, do ceny otrzymanego z nich kruszcu zastosowaném.

2. *Prawo wyłączne Rządu do zakupu soli u prywatnych.*

Wyłączne prawo zakupu soli u prywatnych, służy Rządowi i wynika z wyłącznego prawa sprzedaży soli; ztąd téż nawet bez względu na dozwolenie poszukiwania sól kamienna lub wywarzona, jedynie tylko Rządowi sprzedaną być może.

II. W Górnictwie prywatnych:

1. *Pozwolenia do poszukiwań górniczych.*

Wydawane są pozwolenia takie według przepisów Postanowienia Namiestnika Królewskiego z d. 6 maja 1817 (Dz. Pr. III, str. 152), które mówi: „niżeli ogólne przepisy przez Najjaśniéjszego Pana postanowionemi zostaną", o wydawaniu *pozwoleń* (szurfbrief) do wyszukiwania rud kruszcowych, a mianowicie: miedzi, ołowiu, srébra, tudzież soli w cudzym gruncie (art. 1), za poprzedniém umówieniem się z właścicielem, lub gdy ten nie dozwala, za wynagrodzeniem podług uznania biegłych ustanowioném (art. 7).

Pozwolenia takie udzielane być tylko mogą osobom, mającym praktyczną znajomość nauki górniczéj i potrzebne fundusze (art. 3) z oznaczeniem miéjsca, w którém według zasad ziemioznawczych jest podobieństwo, lub są poszlaki wynalezienia rudy kruszcowéj (art. 2), nieniéj z określeniem czasu, który nie może być dłuższy nad miesięcy trzy (art. 4).

Poszukujący, który nic nie wynalazł, winien miéjsce kopane zarzucić i zarównać pod karą 150 zł. (art. 8).

Jeżeli zaś wynalazł rudę wtedy:

1. właściciel gruntu ma piérwszeństwo do wyrabiania sam na swój zysk kopalni, za poprzednim zwrotem kosztów szukania, albo przypuszczając wynalazcę do $\frac{1}{3}$ części kopalni (art. 10);

2. jeżeli właściciel gruntu zostawia kopalnią wynalazcy, natenczas $\frac{1}{3}$ części kopalni idzie na właściciela, który prócz tego pobiéra 5 od sta czystego zysku, otrzymuje wynagrodzenie za budynki zajęte, i ma piérwszeństwo do wszelkich dostaw (art. 10);

3. jeżeli tak właściciel jak i wynalazca, zaniedbują kopalnię, lub nie są w stanie jéj prowadzić, bierze ją rząd na siebie lub puszcza w entrepryzę, a wtedy $5\frac{0}{0}$ zysku idzie na właściciela, tyleż dla wynalazcy, reszta zysku dla przedsiębiercy (art. 11 i 12).

Kontrolla wydanych pozwoleń do poszukiwania utrzymywaną być winna przez naczelną władzę górniczą w kraju (art. 6).

Szukający na własnym gruncie, nie potrzebuje żadnych pozwoleń według tegoż postanowienia, lecz tylko o otworzonéj przez siebie kopalni, donieść władzy górniczéj powinien (art. 2).

Postanowienie to mówi tylko o czterech wprawdzie bardzo ważnych, lecz rzadko u nas szukanych płodach wnętrza ziemi, to jest: rudach miedzi, ołowiu, srébra i o soli, nic zaś nie przepisuje względem innych, a przecież najobfitszych i największe bogactwo górnicze Król. Polsk. stanowiących ciałach, to jest: rudzie żelaznéj, galmanie (rudzie cynkowéj) i węglu kamiennym.

Na zasadzie postanowienia tego, gdy w r. 1832 zgłosiło się towarzystwo chcące poszukiwać sól w Król. Polsk., z decyzyi Rady Administracyjnéj, Kommissja Rządowa Przychodów i Skarbu, zawarła d. 25 marca 1834 kontrakt o poszukiwanie soli w kraju na lat 6, warując na przypadek odkrycia w tym czasie soli kamiennéj lub solanki, dostarczenie rządowi soli kopalnéj lub warzonéj, rocznie 150,000 centnarów przez lat 50 licząc od chwili otworzenia kopalni lub puszczenia w bieg warzelni. Towarzystwu temu zastrzeżono, stosowanie się do praw krajowych i ustaw górniczych obowiązujących, a brak przepisów zastąpiono określeniami kontraktu: i tak: zastrzeżono dla rządu piérwszeństwo w kupnie akcyi, w razie utworzenia i wypuszczenia takowych, — zastrzeżono kontrollę kopalń lub zakładów warzelnianych rozpocząć się mających, — oraz, iż ani soli ani odpadków, wód słonych lub jakichbądź płodów solnych, sprzedawać bez upoważnienia Rządu nie wolno.

2. *Wywóz rud kruszcowych za granicę.*

Wywóz rud żelaza, cynku, miedzi i ołowiu za granicę jest wzbroniony przez Postanowienie Namiestnika Królewsk. z d. 23 marca 1816 (Dz. Pr. T. I, str. 236). Wywóz atoli rudy żelaznéj przez komorę Praszki za opłatą cła wychodowego po gr. 5 od kibla (35 garcy), bywał

czasowo przez Rząd dozwolanym, a ostatnią razu w d. 6 (18) czerwca 1839. (Tom I, str. 427).

3. *Zakładanie fabryk prywatnych górniczych.*

Wolno jest właścicielowi gruntu bez jakiegobądź pozwolenia zakładać fabryki górnicze na swym gruncie.— Tam tylko prywatni fabryk zakładać nie mogą, gdzieby przez zabranie wody lub jéj podniesienie na szkodę fabryki rządowe narażały.

III. ZOBOWIĄZANIA CZASOWE W GÓRNICTWIE RZĄDOWÉM.

Rząd wystawił zakłady hutnicze żelazne w Blachowni i Pradłach, pod warunkami przy opisie tych zakładów wymienionemi (T. I, str. 432).

Fabryki żelazne rządowe zostają w administracyi dzierżawcy za dochody z ich produkcyi poręczającego, na lat 25 wypuszczone, kontraktem z d. 1 (13) lutego 1837 (T. I, str. 367).

IV. ŚRODKI BEZPIECZEŃSTWA I PORZĄDKU W GÓRNICTWIE RZĄDOWÉM ZAPROWADZONE.

1. *Ubezpieczenie zakładów i budowl od ognia.*

Zabudowania fabryczne urzędowe i mieszkalne przy zakładach rządowych górniczych, są ubezpieczone od ognia w towarzystwie ogniowém.

Cały zakład warzelni soli, jest ubezpieczony od ognia.

Przy wszystkich zakładach, zaprowadzone są narzędzia ogniowe, a na dachach pozakładane drabiny.

2. *Przepisy porządkowe przy robotach górniczych.*

Obowiązkiem jest officjalistów kopalni, czuwać nad wszelkiém bezpieczeństwem, i przed wpuszczeniem górników, winni obejrzéć stan kopalni, wytrzymałość skały, lin, kołowrotów, drabin, cembryn, rusztowań;—

przed wejściem górników do szybu, winny być naprzód i to w kiblu porządnie zebrane narzędzia górnicze, i spuszczone do kopalni, podobnież po wyjściu górników, z kopalni, ostatnie wyciągane.

Pijani robotnicy, do roboty w kopalni przypuszczonemi być nie mogą.

Górnicy chorzy, po powrocie do zdrowia, jedynie opatrzeni w świadectwo lekarza, do robót przypuszczanemi być mogą.

3. *Usunięcie żydów od kopalni.*

Żydzi do robót górniczych, jeszcze według mandatu Zygmunta III z 1596, i Jana III z d. 1693, przypuszczonemi być nie mogą.

Przemieszkiwanie żydów, a nawet włóczenie się ich pomiędzy fabrykami górniczemi i w dobrach fabrycznych, jest wzbronioném.

4. *Miary i wagi w górnictwie.*

Zaprowadzone w Królestwie Polskiém miary i wagi wprowadzonemi zostały i do górnictwa; prócz tego używanym jest w górnictwie jako miara długości przy kopalniach łatr=84″ polsk. czyli stóp 7; jako miara objętości zaś do mierzenia rud kruszcowych, kibel górniczy zawiérający 35 garcy miary nowopolskiéj.

ODDZIAŁ II.

O ZARZĄDZIE GÓRNICTWA RZĄDOWEGO.

Osoby służbie górniczéj rządowéj oddane, dwojako mogą być uważane:

1° jako stanowiący władzę gornictwem zarządzającą,

2° jako zbiór osób tak zarządzających jak i wykonywających roboty w górnictwie, czyli jako członkowie korpusu górniczego.

I. WŁADZE GÓRNICZE.

1. *Władza naczelnie górnictwem zarządzająca.*

Władza naczelnie górnictwem zarządzająca, pod bezpośrednim kierunkiem Dyrektora Głównego w Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu Prezydującego, zostająca, jest powierzoną Bankowi Polskiemu, postanowieniem Rady Administracyjnéj z d. 22 kwietnia (4 maja) 1833 roku.

Wydział Górnictwa Rządowego przy Banku Polskim, złożony jest z Radcy Górniczego jako Naczelnika Wydziału, z Naczelników oddziałowych, Referentów, Sekretarzy, Rachmistrzów, Archiwisty, i potrzebnéj liczby osób do pomocy kancellaryjnéj.

Do naczelnéj władzy górniczéj rządowéj, należy ogólny nadzór i kierunek wszystkich kopalń, hut, warzelni soli, budowl, składów i funduszów górnictwa; ułatwienie środków ulepszeń w górnictwie całego kraju i rozszerzenie tego przemysłu.

2. *Władza pośrednia górnicza czyli zarząd miéjscowy.*

Zarząd miéjscowy, znajduje się w okręgach, mieszczących w sobie zakłady górnicze.

I° Okrąg wschodni zawiéra zakłady górnicze rządowe, pomiędzy rzekami: Wisłą, Pilicą i Nidą; miéjsce główne zarządu, w Suchedniowie; w nim oddziałów 5: 1, Wąchocki. 2, Suchedniowski. 3, Samsonowski. 4, Radoszycki. 5, Białogoński.

II° Okrąg Zachodni, składają zakłady górnicze w przestrzeni kraju między rzeką Pilicą i granicami Królestwa z Szląskiem górnym i okręgiem krakowskim. Miéjsce główne zarządu w Dąbrowie. Okrąg ten ma 5 oddzia-

łów: 1, Pankowski wraz z Blachownią. 2, Dąbrowski. 3, Sławkowski i Olkuski. 4, Niwecki. 5, Pradelski.

III° Okrąg północny, stanowi zakład warzelni soli w Ciechocinku, w obwodzie kujawskim nad Wisłą.

Fabryka machin na Solcu w Warszawie, oddzielnéj ulega administracyi.

Zakład wapielni w Piekle jest w dzierżawie.

Podział służby w zarządach okręgowych i obowiązki tychże urzędników, przepisuje organizacyi przez Bank Polski w d. 7 (19) Lutego 1833 wydana.

Zarząd miéjscowy zakładów kopalnianych i hutniczych, tudzież nadzór i kontrolla miéjscowa urzędników i officjalistów całego okręgu, koncentruje się w osobie Naczelnika okręgu.

W każdym okręgu jest Rachmistrz, Kassjer, Magazynier, oraz Sekretarz okręgu, Podsekretarz, Archiwista i Kancellista biura zarządu okręgu.

Do kierowania szczegółowemi czynnościami, każdy w swoim oddziale, i kontrollowania w nich działań fabrycznych, są następujący urzędnicy:

Pomocnik Naczelnika okręgowego, Naczelnicy kopalń, Inżénierowie kopalń, Zawiadowcy kopalń, Zawiadowcy wyrabiania drzewa, Zawiadowcy węglarstwa, Naczelni zawiadowcy hut, Zawiadowcy hut, Inspektorowie budowl, Naczelni zawiadowcy budowl, i Zawiadowcy budowl, tudzież potrzebna ilość officjalistów, jako to: Nadsztygary, Sztygary, Hutmistrze, Assystenci, Machiniści, Rysownicy, Pisarze i Dozorcy.

II. KORPUS GÓRNICZY.

Dla zachęcenia osób, poświęcających się trudnym pracom górniczym, oraz wzbudzenia w nich ducha je-

dności i wytrwałości, za pomocą którego owoce ich nauki i doświadczenia wzajemnie dla nich pożytecznemiby się stały, utworzonym został, przez postanowienie królewskie z dnia 28 lutego (12 marca) 1817 (Dz. Pr. Tom III, str: 188), Korpus Górniczy, który (według art. 2), składa się:

1° Z korpusu urzędników (das Bergwerks-Offizier Corps (art. 31).

2° Korpus prostych robotników (die gemeine Bergknappschaft) (art. 32).

Członkowie korpusu górniczego, następujących używają przywilejów:

1, nie ulegają podatkom osobistym;

2, wolni są od spisu i służby wojskowéj;

3, służba ich uważaną jest za służbę rządową.

1. *Urzędnicy korpusu górniczego.*

Urzędnicy górniczy mieszczą się w klassach dla urzędników w Królestwie Polskiém zaprowadzonych, i mają przepisany swój oddzielny mundur.

Urzędnicy górniczy nie mogą się podejmować czynności do ich urzędowania nie należących; — nie wolno im handlować płodami lub wyrobami górniczemi (art. 20); — nie wolno nabywać akcyi w kopalniach przez prywatne towarzystwa czyli gwarków wyrabianych (art. 21); — nie wolno udzielać wiadomości statystycznych o górnictwie bez poprzedniego pozwolenia Władzy naczelnéj górnictwem zarządzającéj (art. 26); — w końcu bez pozwolenia władzy przełożonéj, w związki małżeńskie wchodzić nie wolno (art. 25).

Nikt nie może być przupuszczonym do urzędowania, kto nie złożył przysięgi homagjalnéj i służbowéj, podług roty przepisanéj.

Urzędników, officjalistów i górników, utrzymywane są listy stanu służby, na zasadzie złożonych przez nich dowodów ułożone.

2. *Prości górnicy.*

Kto chce być przyjętym do korpusu, powinien udowodnić moralne sprawowanie się i silną budowę ciała (art. 43), nadto, z mocy postanowienia Najwyższego d. 29 czerwca (11 lipca) 1840, corocznie aż do 500 ludzi z zaciągu w Królestwie Polskiém przeznaczonych być ma do prac w górnictwie.

Należący do korpusu górniczego czyli górnicy, wpisani są do xięgi rodowodowéj, która służy za stan służby członków tego korpusu (art. 6).

Przyjęty do górnictwa, po wyuczeniu się piérwszych robót, zostaje posuniętym na górniczka lub hutniczka, np. wozaka, ciągacza (Schlepper, Haspeler), i t. d.; wyuczywszy się lepiéj, po dwóch latach postępuje na czeladnika, a następnie po złożeniu próby, na majstra pasowanym bywa i wykonywa przysięgę służbową (art. 45 i 50).

Tak jak urzędnicy górniczy, należą do ogólnego stowarzyszenia emerytalnego, tak też prości górnicy i hutnicy w górnictwie rządowém, tworzą oddzielne stowarzyszenia i wnoszą składkę, stanowiącą fundusz tego stowarzyszenia (Knappschaftskasse) (art. 5 i 36 do 49). — Dla zarządzenia tym funduszem, wybiérają sami stowarzyszeni starszych, których zatwierdza władza naczelna górnicza. Dotąd była w wykonaniu organizacja stowarzyszenia prostych górników, ułożona przez byłą główną dyrekcję górniczą w lipcu 1820; lecz gdy téj niedostateczności doświadczenie wykazało, przygotowaną jest nowa, która w jéj miéjsce wprowadzoną będzie.

Obowiązki służby zdrowia, wypełniają lekarze górniczy, którzy w razie nawet śmierci przypadkowéj górników, mocni są odbywać obdukcje i na takowych władze sądowe poprzestają.

Dla chorych górników, urządzone są lazarety: w okręgu wschodnim w Miedzianéj-górze i Wąchocku; — w okręgu zachodnim w Dąbrowie i Pankach.

3. *Szkoła górnicza.*

Dla kształcenia zdatnych dla górnictwa urzędników i officjalistów, ustanowioną została w r. 1816 szkoła górnicza w Kielcach do r. 1826, któréj istnienie obecnie jest zawieszoném.

Prócz tego są szkoły elementarne górnicze w okręgu wschodnim: w Suchedniowie i w Białogonie; w okręgu zaś zachodnim: w Dąbrowie i Pankach, utrzymywane ze składek prostych górników; w nich dawane są: nauka religji i moralności, czytania, pisania i początki rachunków i rysunków.

Po zawieszeniu istnienia szkoły górniczéj, przyjmowani na uczniów, praktycznie zatrudnieni zostają przy zakładach, odbywając kolejno rozmaite roboty przy kopalniach, węglarstwie, wielkich piecach, kuźnicach, budownictwie i t. d.

Listy sprawowania się uczniów, nadsyłane są co pół roku Władzy naczelnéj górniczéj.

III. O PRZESTĘPSTWACH W SŁUŻBIE I KARACH NA CZŁONKÓW KORPUSU GÓRNICZEGO.

1. *Właściwość sądu.*

Za przestępstwa, ściągające się do służby górniczéj, podlegają członkowie korpusu górniczego policyi przełożonéj władzy, która ich sądzi w Iszéj Instancyi.

Po osądzeniu przez Władzę naczelną górniczą, mogą być członkowie korpusu górniczego odsyłani po osądzenie i karanie do sądów karzących (postanowienie królew. z d. 8 (20) maja 1817 r. o oddawaniu pod sąd urzędników. Dz. Pr. T. III, str. 216).

2. *Przestępstwa członków korpusu górniczego, za które władza górnicza wymierza kary.*

Według postanowienia królewskiego z d. 28 lutego (12 marca) 1817, przestępstwa, za które władza górnicza wymierzyć może kary, są:

1. Przeciw gorliwości i porządkowi służby, a mianowicie: a) błąd i lekkie przewinienie, b) przetrzymanie urlopu, c) niekarność, d) nieposłuszeństwo, e) zaniedbanie obowiązków, f) oddalenie się samowolnie od obowiązków.

2. Przeciw honorowi korpusu są: a) gry hazardowne, b) niehonorowe postępowania.

3. Przeciw troskliwości o dobro skarbu, jako to: a) przeniewierzenie się, b) oszustwo i fałsz.

Kary na członków korpusu za przewinienia wymierzone przez władzę górniczą, są: a) napomnienia, b) kara pieniężna, c) wstrzymanie pensyi, d) areszt aż do dni pięciu, e) zawieszenie w urzędowaniu, f) wykreślenie z korpusu i złożenie z urzędu.

3. *Przestępstwa w służbie, za które, po wykreśleniu z Korpusu Górniczego, członkowie jego odsyłani bywają po karę do sądów.*

Po poprzedniém wydaniu decyzyi kwalifikacyjnéj przez Władzę naczelną górniczą, stosownie do postanowienia królewskiego z d. 8 (20) maja 1817, członkowie korpusu górniczego, odesłani być mogą do sądów karzących.

Postanowienie królewskie z d. 29 czerwca (11 lipca) 1840, upoważnia do odesłania zaciągowych do korpusu górniczego oddanych, dopuszczających się występków lub przez złe sprawowanie szkodliwych zakładom, do władzy wojskowéj, która ich umieści w kompaniach aresztanckich, aż do wysłużenia lat przepisanych.

ODDZIAŁ III.

O RACHUNKOWOŚCI GÓRNICTWA RZĄDOWEGO.

Rachunkowość i kassowość górnicza, prowadzoną jest podług systematu przez Najwyższą Izbę Obrachunkową za porozumieniem się z Kommissją Rządową Spraw Wewnętrznych i Policyi, pod d. 29 grudnia 1819 przepisanego, o ile nie zaszły zmiany przez przejścia następnie od 1 stycznia 1825 górnictwa pod kierunek Ministra prezydującego w Kommissyi Rządowéj Przychodów i Skarbu, potém przez wcielenie Głównéj Dyrekcyi Górniczéj do byłego Wydziału Górnictwa Krajowego w r. 1826 i w końcu przez oddanie górnictwa w r. 1833 pod zarząd tymczasowy Banku Polskiego.

I. ETATY GÓRNICZE.

Podstawą działań górnictwa rządowego, są etaty czyli oznaczenie przyszłego zamierzonego działania przez ciąg roku.

1. *Etat główny górniczy, czyli budżet.*

Jest to wykazanie ogólne wpływów i wydatków zamierzonych, opiérające się na etatach szczegółowych wszystkich zakładów górniczych, tak co do otrzymania płodów i przerobienia ich na wyroby, z obliczeniem wszystkich własnych kosztów produkcyjnych i wszelkich wydatków, jak i co do onych spieniężenia.

Etat taki układa Wydział Górniczy i zatwierdza Władza rządowa naczelnie górnictwem zarządzająca.

2. *Etaty szczegółowe, czyli plany gospodarcze działań górniczych.*

Projektują je urzędnicy oddziałowi, które w projekt ogólny do etatu okrągowego, układa Rachmistrz okręgu a Naczelnik przedstawia Wydziałowi Górniczemu, który po uzupełnieniu, przedstawia do zatwierdzenia Władzy rządowéj naczelnie górnictwem zarządzającéj.

Etat zatwierdzony, jest niewzruszonym prawidłem dla Naczelników i urzędników oddziałowych, to jest Zawiadowców i Kassjerów.

Etaty szczegółowe dla kopalń, węglarstwa, wielkich pieców z odlewniami, kuźnic i pudlingów, zakładów machinicznych, hut cynkowych i warzelni soli, dla każdéj kopalni lub zakładu w szczególności obejmują następujące podziały:

1. Wiadomości ogólne, historyczne i statystyczne o miéjscu, czasie i ilości produkcyi.

2. Zamierzenie działań, to jest ilość produkcyi rocznéj, sposób działania, ilość potrzebnych robotników i zasady do obliczania.

3. Wykonanie działań, z oznaczeniem ilości i pieniężnéj wartości zużytych materjałów, rekwizytów i płacy robotników, oraz innych wydatków.

4. Porównanie wydatków ogólnych z produkcją, i wyprowadzenie ztąd kosztu kibla, korca, centnara, otrzymanego płodu lub wyrobu.

Etat okręgowy czyli pieniężny, obejmuje oznaczenie ilości każdego rodzaju produkcyi, jaka jest wartość płodów i wyrobów otrzymać się mających, jakie koszta produkcyjne, koszta administracyi i inne; i po porównaniu

tytułów przychodu i rozchodu, jaki spodziewany zysk z działań całorocznych okręgu.

II. KASSOWOŚĆ GÓRNICZA.

1. *Kassy i Kassjerowie.*

Kassy są:

1, kassa główna nateraz wcielona do kassy Banku;

2, kassy okręgowe: wschodniego w Suchedniowie, zachodniego w Dąbrowie;

3, kassy szczegółowe: przy zakładzie warzelni soli i przy zakładzie machin na Solcu w Warszawie;

4, kassy filjalne w okręgu wschodnim w Białogonie, w okręgu zachodnim w Pankach.

Względem kass i kassjerów, są zachowane przepisy tak w systemacie rachunkowym i kassowym górniczym z 1819, jak i w regulaminie kassowym xięstwa warszawskiego z d. 18 sierpnia 1809, zawarte.

2. *Xięgi kassowe.*

Kassjerowie utrzymują:

1. Dziennik kassowy, w który wpisują wpływy pieniężne.

2. Manuał osobno dla każdego oddziału, to jest: kassy, zakładów, budowl, stowarzyszenia prostych górników, z podziałami według etatu, w które zaciągają wydane pieniądze i zużyte materjały, według cen zakupu lub produkcyjnych.

Manuały prowadzone są rocznie, lecz wpływy i wydatki, zapisywane są w ciągu każdego miesiąca.

Dziennik kassowy co miesiąc, a manuały roczne zamykane bywają.

Kapporta kassowe, składane bywają Władzy naczelnéj górniczéj

1° tygodniowo, o obrocie funduszów i stanie kassy;

2° miesięcznie, przez odpisy dzienników;

3° rocznie, przez złożenie zamkniętych manuałów.

3. *Wpływy, kredyta, assygnacje i wypłaty.*

Kassy okręgowe z wpływów ze sprzedaży płodów i wyrobów, zaspokajają potrzeby miéjscowe, a Skład główny płodów i wyrobów, wpływy swoje wnosi do kassy głównéj górniczéj.

Ceny stałe płodów i wyrobów, obejmuje taryffa czyli cennik.

Płody i wyroby w okręgach sprzedawane tylko być mogą za assygnacjami sznurowemi Naczelnika, a po opłaceniu należności i uzyskaniu kwitu Kassjera, wydane być dopiéro mogą kupującemu z magazynu.

Przewidziane etatem wydatki, assygnuje Naczelnik, a nieprzewidziane aż do wysokości zł. 50, assygnuje sposobem forszusu i przedstawia Władzy naczelnéj górniczéj dla uzyskania zatwierdzenia.

Wypłaty dzieją się stosownie do assygnacyi; pensje urzędników wypłacają się miesięcznie, podług listy płacy, a zarobki robotników, podług wykazów zarobkowych miesięcznych, lecz mogą być dawane zaliczenia co dwa tygodnie.

Kassy potrącają od pensyi urzędników, składkę emerytalną, a od zarobków górników składkę na fundusz stowarzyszenia prostych górników.

III. RACHUNKOWOŚĆ GÓRNICZA.

1. *Rachunkowość zakładów górniczych.*

Rachunkowość zakładów, zasadza się na przowadzeniu przez urzędników oddziałowych, xiąg przychodu i rozchodu materjałów, płodów i wyrobów, a za skazówkę działań służy etat gospodarczy właściwy.

Urzędnicy i officjaliści oddziałów przy kopalniach rudy żelaznéj, glinki ogniotrwałéj, kopalniach i płóczkach galmanu, kopalniach węgla kamiennego, wyrabianiu drzewa (biciu sążni), węglarstwie, wielkich piecach, odléwniach, kuźnicach, pudlingarniach, walcowniach sztabowych i blachowych, w zakładach machinicznych cynkowniach, walcowni cynkowéj, warzelni soli, i przy budowlach i magazynach, prowadzą stosownie do potrzeby następujące xięgi fabryczne:

1, xięgę inwentarza nieruchomego i ruchomego,
2, xięgę sprzętów i rekwizytów;
3, xięgę szycht robotniczych;
4, xięgę obrachunkową z robotnikami górniczemi;
5, xięgę materjałów produkcyjnych;
6, xięgę przychodu i rozchodu płodów lub wyrobów;
7, xięgę transportu płodów lub wyrobów;
8, xięgę obstalunkową,
9, xięgę biegu zakładu, a między temi przy wielkich piecach, cynkowniach, xięgi zwane szmelcrejestr, a przy warzelniach xięgę tężni i xięgę warzenia solanki.

Urzędnicy i officjaliści górniczy, z oddziałów swych składają rapporta:

1, tygodniowo: officjaliści miéjscowi rapporta o obiegu swych oddziałów, swym przełożonym Zawiadowcom, ci Naczelnikowi okręgu, a ten Władzy naczelnéj górniczéj;

2, miesięcznie:

a) wykazy zarobkowe górników i materjałów zużytych, które poświadczone przez Naczelnika, odsyłane są do kassy po wypłatę;

b) wykaz szycht chorych dla kassy stowarzyszenia górniczego;

c) miesięczny rapport z działań każdego oddziału dla Władzy naczelnéj górniczéj.

3, kwartalnie:

a) o zmianach inwetarza;

b) rapporta magazynowe, z przychodu i rozchodu płodów i wyrobów.

Prócz tego, Naczelnicy okręgu składają miesięcznie rapport zbiorowy z działań wszystkich zakładów, Władzy naczelnéj górnictwa rządowego.

2. *Rachmistrz okręgowy.*

1. Czynności rachunkowe w okręgu odbywa Rachmistrz; do niego należy przygotowanie i oparafowanie xiąg wszelkich fabrycznych; on pilnuje porządnego prowadzenia xiąg, regularnego składania rapportów terminowych, sprawdza wykazy zarobkowe, listy płacy i wykazy należności, porównywa je z etatami i do assygnowania Naczelnikowi oddaje.

2. Rewizje i tradycje, należą téż do Rachmistrza; obowiązkiem bowiem Rachmistrza jest z wiedzą Naczelnika niespodzianie zjeżdżać i rewidować xięgi i sprawdzać je z remanentami; oraz sprawdzić też rachunki z dowodami, i o takiéj rewizyi kass, zakładów lub magazynów spisuje protokół.

Rachmistrz okręgu dopełnia tradycyi, gdy odbiérający kassę, zakład lub magazyn, odbiéra remanenta i zapasy.

Niezgodności przy rewizjach dostrzeżone, są:

1° myłki rachunkowe czyli niezgodności *in calculo;*

2° defekta; te zaś są: albo niezgodności *in merito,* z niezastosowania się do obowiązujących zasad pochodzące; albo istotnie defekta z uronienia rzeczy skarbowych.

Przepisy względem defektów i myłek, obejmuje regulamin kassowy xięstwa warszawskiego z dnia 18 sierpnia 1809.

Protokół rewizyi i spostrzeżeń, Rachmistrz okręgowy składa Naczelnikowi okręgu, który zakommunikowawszy go rachującemu się dla zamieszczenia odpowiedzi na monita, składa Władzy naczelnéj górniczéj.

3. *Swiadectwa pochodzenia.*

Swiadectwa pochodzenia na wszystkie wyroby żelazne, ołowiane, miedziane, z fabryk rządowo-górniczych a na cynk tak z fabryk rządowych jako i prywatnych, do Cesarstwa Rossyjskiego wyprowadzane, wydaje Wydział Górnictwa przy Banku Polskim, na zasadzie świadectw miéjscowych.

4. *Kontrolla zwierzchnia w górnictwie i Buchhalterja.*

Zwierzchnia kontrolla działań kessowych, magazynowych i rachunkowych, tudzież potrzebna Buchhalterja górnicza, prowadzone są od czasu oddania górnictwa w zarząd Banku Polskiego, trybem dla innych czynności bankowych przepisanym.

CZĘŚĆ IV.

CORPUS JURIS METALLICI
POLONICI ANTIQUIORIS

seu

COLLECTIO STATUTORUM, PRIVILEGIORUM, MANDATORUM ET LAUDORUM, ANTIQUUM JUS MONTANUM ET METALLICUM POLONICUM COMPLECTENS.

to jest:

ZBIÓR USTAW I PRZYWILEJÓW KRÓLEWSKICH, POLECEŃ WŁADZ GÓRNICZYCH I UCHWAŁ GWARECKICH, ZAWIÉRAJĄCYCH W SOBIE PRZEPISY DAWNEGO PRAWA GÓRNICZEGO POLSKIEGO.

Proœmium.

De juris metallici polonici natura, et collectionis ejusdem juris opportunitate

Etsi compertum exploratumque habeamus, rem metallicam fere eodem tempore, quo ejus vestigia apud vicinas gentes, præcipue vero apud Bohemos et Germanos, sæculo XI^mo^ post Christum natum, conspiciuntur, notam fuisse in Polonia, non tamen inficias ibimus, exceptis testimoniis historicorum polonicorum monimenta, quæ vel maxime ad rei metallicæ historiam in Polonia explicandam spectant, pœne desiderari.

Quæ nam vero sint fodinarum in Polonia origines, paulo fusius in opere quem publici juris facio, disserere in animum induxi; non inutilem operam meam fore spero, nam hæc quæ profero, in legibus, privilegiis et genuinis regum edictis nituntur.

Extant quidem collectiones legum ac privilegiorum, quæ singullatim sese ad fodinas hungaricas, bohemicas, saxonicas, germanicas, gallicas &c. referantur, deest tamen hucusque legum ac privilegiorum hujusmodi corpus, quod jura fodinarum polonicarum antiquiorum in unum congesta complecteretur.

Opera quæ vicinarum gentium instituta metallica explicant, insigniora sunt:

Span: Sechshundert Bergk-Urthel. 1636.

Span: Speculum juris metallici. 1698.

Deucer: Neues Kœniglisches Bergbuch. 1616,—reimpressum in Corpore juris et systemate rerum metallicarum. 1698.

Hertwig: Neues Bergbuch. 1734.

Beyer: Otia metallica. 1748, 1751 et 1758.

Klotzsch: vom Ursprunge der Bergwerke in Sachsen. 1764.

Sperges: Tyrolische Bergwerks-Geschichte. 1765.

de Peithner: Geschichte der Bœhmischen und Mæhrischen Bergwerken. 1780.

Lori: Sammung der Beyerischen Bergrechten. 1764.

Corpus Juris Augustæi omnes ejusmodi constitutiones metallicas Saxoniæ continens.

Thomæ Wagner: Corpus juris metallici recentissimi et antiquioris. 1791., complectens leges et constitutiones, edicta, privilegia et statuta montana et metallica, regnorum Bohemiæ, Hungariæ, Austriæ, fere quarumvis Germaniæ provinciarum, nec non Brandeburgiæ et Silesiæ, saxonicis duntaxat exceptis.

Ravinet: Code des ponts et chaussées et des mines. 1829.

Ne et nos ultra egeamus hujusmodi collectione, quæ statuta, leges, privilegia et edicta ad fodinas et labores metallurgicos spectantia uno contextu exhiberet, operæ prætium videtur, dispersa authographa ex tabulario fodinarum et archivo regni, ubi tabulæ et litteræ publicæ asservantur, collecta inque unum volumen redacta, ac nonnullis observationibus illustrata, typis excudere.

Facile inde cuicuuque patebit, quæ fuerint minerarum et fossilium fodinæ in Polonia, quæ metallurgicæ officinæ, conflatoriæ, quæ eorum qui mineras cæteraque fosilia ex visceribus terræ effodiebant jura, quodve

fodinarum et salinarum, quæ commune zuppæ voce slavica appellabantur, regimen et administratio. Quæ omnia in huncce ordinem digesta, primus evulgare studui.

Non quidem defuerunt apud nos scribendis optimis legibus ingenia; plurimi exstiterunt jureconsulti legum peritissimi, permulti Senatores et omnes fere nobiles, qui consiliorum publicorum participes, et rei metallicæ bene gnavi erant; collectiones quoque legum magnopere laudantur, evulgatæ ab Joanne Laskio archiepiscopo gnesnensi et cancellario a° 1506, Joanne Priluscio a° 1553, ab Herburtho, a Sarnicio, Szczerbicio, Zawaccio, Zalaszovio, Koludzkio, ac potissimo a Stanislao Konarscio S. P. omnium copiosissimo, quorum tamen nullus, leges, constitutiones et privilegia magni censuit, quæ fodinas et omnem rem metallicam spectant, quod eo magis mirum videtur, quum istis temporibus fodinæ Poloniæ maxime florerent, imprimis salinæ cracovienses, fodinæ plumbi et argenti Ilcussiæ (Olkusz), Chanciniis (Chęciny), et æris Kielciis (Kielce) et ad montes Carpathios.

Fodinæ hæ, antequam exeunte sæculo XVII labi cœperint, maximum regii fisci efficiebant sublevamen, inde enim princeps decimam seu urburam recipiebat, et simul privati quidem, præsertim vero nobiles, qui nomine gwarkorum seu cultorum montium, metallicas terræ divitias scrutabantur et perfodiebant, sane haud parva opulentia fruebantur.

Plurimum interest, cognoscere discrimen latens inter præcepta legum, statutorum et privilegiorum rem metallicam spectantium, quæ jus vetus polonicum exhibet, et quævis vicinarum regionum jura montana. Olim fere ejusdem formæ et generis erant leges antiquissimæ montanæ apud Polonos, ut in Bohemia, Hungaria et

cæteris Germaniæ regionibus, nam jus mineras et alia fossilia fodiendi, in his quoque oris nemini nisi regi competebat; decursu vero temporis quum quævis jūra et privilegia collata, magis magisque aucta fuerint, eodem passu omne imperium et jura regis fere quæcunque imminuebantur, nec mirum quod tunc temporis evanuerit quoque et plane sublatum fuerit jus regium exclusivum fodiendi metalla, quod salvum regi remansit solum in bonis, quæ pro impensis mensæ regiæ erant relicta.

Juris regalis metallici, summum præceptum est, fere ubique locorum observatum: quemlibet privatum a metallorum perscrutatione et perceptione, licet in proprio solo arceri, nisi concessione regali munitus fuerit. Maximam tamen libertatem, nonnulli in Germania principes tribui privatis crediderunt, declaratione facta, se permissionem mineras quærendi et percipiendi nemini negaturos (freyerklærter-Bergbau) qui certis se subjecisset conditionibus (zgłoszenie, Muthung); nempe opus ibi fuisse concessione principis seu investitura quæ confirmaret libertatem quærendi in fundis alienis et fodiendi mineras metallicas aut fosillium receptacula, hoc est strata aut venas illius (warstwy, żyły, Gænge, Flœtze). Investitura hæc feodalis naturæ vocatur licentia (dozwolenie kopania, Belehnung, Fristh).

Idem ordo antiquitus erat quoque in Polonia, sed jam primordio sæculi XI^mi^, episcopi cracovienses jure ducali, hoc est proprietate illimitata in terris ditioni eorum obnoxiis a rege jam Boleslao I potiti, metalla ibidem sine ulla permissione regum fodiebant; tractu temporis aucta privilegia nobilium eo pervenerunt, ut tandem Stephanus rex in pactis conventis anno D^ni^ 1576 statuerit (Vol. Leg. II, fol. 910) quemlibet nobilem in fundo suo, tanquam plenum hæredem, sine ullo impe-

dimento fodinas condere (kopalnie otwiérać) et putea (szyby) ibidem, cuniculos meatusque (sztolnie i chodniki) incidere posse; inde factum est, ut minime nobili necesse fuerit licentiam quærere, nisi in fundo regio colere montes (gwarkować) cuperet, pariter ac unicuique alteri regni incolæ eandem facultatem petenti, ubi ut jam memini, summum jus regalis dominii illæsum erat.

Licentiam illam in agro regio, qui uti supra diximus bona mensæ regiæ sive œconomia regia vocabatur, rex ipse ejus dominus directus seu supremus, aut illius præfectus metallicus qui zupparius nuncupabatur, dabat unicuique petenti montes colendi. Per datam tali modo licentiam concedebatur itaque dominium utile seu limitatum fruendi mineris in terra repertis et conquæsitis. In cæteris prædiis terrestribus, quæ nisi a nobilibus possideri poterant, idem dominus seu hæres, secundum voluntatis suæ arbitrium, absconditos naturæ thesauros quærendi et fodiendi pro lubitu omnimodam habebat facultatem.

Inde evenit, ut jura et privilegia montana per reges Poloniæ collata, spectent solum fundum regiæ Majestatis seu existentes in eo fodinas, nempe: salisfodinas Vielicienses, Bochnenses, salis fontes in Russia rubra inter Samboriam et Coloniam (Kołomeja), fodinas Ilcussienses (Olkuskie kopalnie) et apud Chancinium (Chęciny), aut penes montes Carpathios, nec non permissionem fodiendi mineram ferri, officinasque construendi in terris regiis, quæ capitaneatus seu Starostiæ olim vocabantur.

Quod vero perscrutandas mineras attinet, antiquitus ipse rex facultatem hanc concedebat, quales litteras inquisitorias dictas (pozwolenie poszukiwania ciał kopalnych, Schurfbrief), numero ultra viginti, continent libri inscriptionum Cancellariorum regni, quæ tamen tem-

pora Stephani regis non transgrediuntur, ultimaque de anno 1583 ibidem legitur.

Itaque posteriori ævo, nullum jam amplius de jure primo et validiori inventoris (piérwszeństwo w kopaniu, Finderecht), seu quærendæ et sibi habendæ mineræ vestigium reperitur; ac lege de proprietate fundi nobilium (seu terrigenarum) rogata, cum nemo nisi in fundo proprio quærere mineras potuisset, nullæ ultra licentiæ, permissionesve eas perquirendi a regibus dabantur, et plane cessarunt.

Nihilominus jura cultorum montium præcipue vero cunicullariorum (gwarkowie sztolni, Stœllner) non erant deteriora, quam extranea ejusdem ævi, et omnino accuratiori jureconsultorum observatione digna esse videntur.

Licentiæ regiæ XV^ti^ sæculi, ad construendas machinas hydraulicas, id est pro aqua ex fodinis educenda, ad officinas conflatorias seu hutas vel gazas exstruendas, initio a regibus, deinde a Zuppariis seu montium præfectis, metallifossoribus edebantur, qui licentia inditi quoque cultores montium (gwarkowie) vocabantur.

Salisfodinæ bonis regiis erant adnumeratæ, et proventus exinde obvenientes, regibus eorumve fisco inferebantur; reginæ tamen annuo quoque tributo, proceres haud pauci regni et spirituales seu pontifices annua stipendia ex iisdem salinis percipiebant, nobiles vero quicunque, peculiari jure et gratia, pro vili pretio statuto, salis copia abunde providebantur (sól suchedniowa).

Ex mineris ferrariis, quæ quibusdam personis concedebantur aut locabantur, capitanei (starostowie) vel pro tempore tenutarii, lucrum habebant omne.

In bonis episcoporum fodinæ cujusvis mineræ, eorum omnimodam efficiebant proprietatem, ubi æque ac in bo-

nis regalibus, aut ipsi fodiebant, aut eorum consensu alii, qui eis simili modo ut in œconomiis regibus, decimam seu urburam (olbora) solvebant. In nobilium prædiis vero, omni jam lege jus mineras metallicas in fundo scrutandi, fodiendi easque conflandi, ab initio regni Stephani Bathorei plane solutum et liberum erat.

In collectione a me chronologico ordine congesta, reperiuntur:

I° *Ordinationes salisfodinarum et metallifodinarum.*

Prima omnium harum ordinationum salisfodinas spectans a Casimiro Magno a° 1368 lata, in Volumine Legum I, fol. 161, et in Jure Polonico illustrissimi Joh. Vin. Bandtkie, pag. 174 critice reimpressa, invenitur.

Ordinationes metallifodinarum seu *Statuta montium* complectuntur jura montana, id est tam Zuppariorum, nempe de foro eorum et de judicio zuppariali, de administratione montium seu zupparum, de urburæ (dziesięcina, olbora) et symbolorum seu zamkostorum (składki, czyli przedpłaty, Zubusse, Samkosten) perceptione, etc., quam cultorum montium seu gwarkorum qui licentias ad fodinas aperiendas, machinas tractorias et hydraulicas construendas, loturas et gazas conflatorias ponendas, remque metallicam qualicumque modo tractandam concessas, possidebant, — nec non fossorum et laboratorum (kopacze, robotnicy, Bergverwanden, Eigenlœhner) quos cultores montium (gwarkowie) adhibuerunt, in partibus suis montanis colendis.

His subjungo *confirmationes privilegiorum* seu jurium metallifossorum per reges initio regiminis latas.

II° *Specialia privilegia,* ut: quædam insigniores *litteræ inquisitoriæ* minerarum (pozwolenie poszukiwań)— tum, *concessiones* ac *licentiæ regiæ* ad fodinas aperiendas et colendas (dozwolenia otwiérania i prowadzenia ko-

palń),ad construendas machinas varii generis, loturas habendas, gazas condedas (zakładanie płóczek, hut) etc. —

dein, *privilegia cuniculorum* (sztolni) sumptu communi per societates cultorum deducendorum, —

etiam, *permissiones ad mineras et officinas ferrarias* (kopalnie rud i huty żelazne czyli rudnice i dymarki z kuźnicami) in bonis regiis possidendas, cedendas, eximendas, etc.

III° *Mandata* nonnulla et *decreta regia*, que sese referebant, ad bonum ordinem in zuppis et fodinis conservandum, dubias lites rite dirimendas, pacificam fodinarum possessionem, tuenda ædificia montana et laboratoria metallorum, nec non ad administrandas regias partes montium et olboras percipiendas aut relaxandas, custodiendos muros urbium, e. g. urbis Ilcussiæ aut similia cæterea; — denique vero

IV° *Lauda* seu *constitutiones cultorum montium* ratione fodinarum, quæ vim legis habebant, *licentiæ* et varii generis *actus officiorum zupparialium* salinarum et metallifodinarum.

Quæ autem vicissitudines fuerint harum legum et institutionum, qui inter eos nexus, fusius jam in opere meo de re metallica in Polonia („Górnictwo w Polsce"), ubi quoque historia omnium illius fodinarum et metallurgorum officinarum et principia juris metallici, vernacula lingua tractantur, exposui.

Scribebam Varsaviæ, die 20 Novembris 1838. —

Hieronymus Lalęcki.

Magister Juris utriusque et Rplicae administrandae, Candidatus Philosophiae.

CZĘŚĆ IV.

CORPUS JURIS METALLICI
POLONICI ANTIQUIORIS

seu

COLLECTIO STATUTORUM, PRIVILEGIORUM, MANDATORUM ET LAUDORUM, ANTIQUUM JUS MONTANUM ET METALLICUM POLONICUM COMPLECTENS.

1. PRZYWILEJ ZAŁOŻENIA MIASTA WIELICZKI PRZEZ HENRYKA BRODATEGO, XIĘCIA SZLĄSKIEGO, JAKO RZĄDCĘ XIĘSTWA KRAKOWSKIEGO I SANDOMIERSKIEGO, OKOŁO R. 1230 WYDANY, A PRZEZ PRZEMYSŁAWA, 1290 POTWIERDZONY.

Civitas Vieliciensis.

Burmistrz y z Radą Miasta JKM. Wielickiey, producował przed Urzedem naszym Lustratorskim, Przywiley Henricis Ducis Silesiæ Cracoviæ et Sendomiriæ, ktorym Jeschoni et Hismboldo fratribus dat civitatem in magno sale jure franconico collocandam et confert ipsis ratione locationis 4 mansos magnos liberos pro pascuis pecorum, præter fundum civitatis. Item omnia macella carnium, scamna panum et sutorum, stubsa balnearias (1), quotcunque pro ipsorum utilitate poterint ædifi-

(1) Miejsca rzezi, stragany z chlebem i szewckie, izby łaziebne (łaźnie).

care. Item tertium denarium de judicio et sextam curiam in civitate, curiam carnificum in qua pecora mactantur. Item ut nullus macella carnium, scamna panum vel sutorum sive stubas balneares ædificare deberet, in prædicta civitate, absque Jeschonis et Hismboldi voluntate pariter et assensu. — Ten przywiley fundationis Præmislaus Secundus Dux Poloniæ in anno 1290 potwierdza, przidaiąc Jeschonowi et Hismboldo eorumque posteris perpetuo, omni septimana bancum salis de zupa (1) liberum sive vendendi sive quocunque libuerit deducendi, et hæreditatem Gaëth nuncupatam civitati contiguam pro agricultura cum pratis et omnibus pertinentiis sine omni exactione et servitio possidendam. Insuper incolas prædictæ civitatis per aquam et terram Cracoviensem et Sandomiriensem transeuntes ab omni exactione thelonei eximit. Ten Gaëth in lanis advocatiæ includitur.

Z Xięgi Lustracyi Województwa Krakowskiego z r. 1660 oznaczonéj w Archiwum Głównem Królestwa N° 41, część II, str; 208.

(1) Początkowo wyraz *żupa*, oznaczał miejsce urzędowania (szopa, komora), a *żupan* lub *żupnik*, urzędnika wyższego. Następnie z końcem XII wieku najdaléj, w Polsce już wyraz żupa kopalnią a żupnik urzędnika górniczego przełożonego oznaczał. W tém znaczeniu utrzymały się te wyrazy do ostatnich czasów, i były: żupy solne i kruszcowe i żupnicy olkuscy, chęcińscy, kopalń rud kruszcowych, a krakowscy wielickich i bocheńskich salin, zaś ruscy przełożeni nad warzelniami solnemi. Niekiedy téż dystrybutorów soli, czyli przełożonych nad składami soli w kraju (żupami solnemi także zwanemi) żupników nazwiskiem oznaczano, jak to świadczą liczne ustawy w Voluminach Legum (np. Vol. Leg. VII, fol. 752).

2. PRIVILEGIUM FUNDATIONIS CIVITATIS BOCHNENSIS, DATUM A BOLESLAO PUDICO, ANNO 1253, — CONFIRMATUM, A° 1528.

Locatur civitas Bochnensis, cum jure theutonico, eodem quo civitas Vratislaviensis utitur.

1. Liberantur locatores a censu ex mansis et decima ecclesiastica ad certos annos.

2. De quinta locatorum et diversis solutionibus.

3. Molendinam super fluvium Rabam construere permittitur.

4. Piscina et piscatio libera in fl. Raba, confertur locatoribus, nec non pascua animalium in campis.

5. Silvæ per spatium miliaris dantur.

6. Merces a solutionibus et theloneis, liberantur.

7. Jurisdictio theutonici juris.

8. Locatoribus datur villa Chodynice.

9. Advocatia hæreditaria locatori civitatis Nicolao filio Volkmari confertur.

10. Appellatio ad regem reservatur.

11. Zupparii tantum per regem judicandi.

12. Exemptio zuppæ a jurisdicatione advocati.

Oppidum Bochnia.

Burmijstrz z Radą pokazalij prziwileij zassadzenija mijastha sub titulo Boleslai Ducis Cracoviæ et Sandomiriæ de data Anni 1253, cum confirmatione Serenissimi Sigismundi Regis de data 1528, tenoris talis:

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam,

Nos Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, nec non terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Russiæ, totiusque Prussiæ, Masoviæque, Culmensis, Elbingensis, Pomeraniæque etc. dominus et hæres.

Significamus tenore præsentium quibus expedit universis et singulis, tam præsentibus quam futuris, harum

notitiam habituris, quomodo constituti personaliter coram Majestate Nostra Regia et consilariis nostris, circa nos ad presens existentibus, Gen^{s}. Nicolaus Czykowskij de Woislawijce castellanus polonecensis, burgrabius castri cracoviensis et advocatus noster hæreditarius et famati Proconsul et Consules suo et totius communitatis civitatis nostræ Bochnensis nominibus, exhibuerunt originale privilegium infrascriptum, fundationem civitatis et advocatiæ Bochnensis in se continens, de titulo et sigillo Divi olim Boleslai Crac. et Sandomiriensis terrarum Ducis, prædecessoris nostri, supplicaruntque nobis humiliter quatenus hoc ipsum privilegium de gratia et munificentia nostris Regiis innovare, ratificare, approbare et confirmare dignaremur, cujus tenor sequitur, et est talis:

In nomine Domini Amen. Quoniam ut ait Sapiens, non est priorum memoria sed nec eorum quidem qui postea futuri sunt, erit recordatio apud eos qui futuri sunt in novissimo, necessarium est, gesta transitoria per testimonia scripturæ commendari memoriæ posterorum; noverunt igitur universi præsentium notitiam habituri, quod

Nos Boleslaus Dei Gratia Dux Cracoviæ et Sandomiriæ:

Attendentes fidelia grataque servitia, quæ nobis fideles nostri Nicolaus filius Volcmari quondam civis de Legnijcz, Nicolaus dictus de Kijow, Egidius filius Henrici de Slup, et Nicolaus de Glupszijcz nobis impederunt multipliciter et adhuc impendent, dante Domino, in futurum, volentes eos nostris obsequentibus beneplacitis reddere promptiores et nihilominus conditionem Ducatus nostri facera meliorem, sufficienti deliberatione habita, cum Illustri Domina Grzimislava matre nostra charissi-

ma, communicatoque Venerabilis in Xto Patris Domini Prandothæ cracovien. episcopi, nec non fidelium baronum nostrorum consilio pariter et consensu, constituimus et facimus eos locatores civitatis, quam fundare et construere intendimus in loco salifodinarum qui polonice Bochnija et Saltzberk theutonice nuncupatur, volentes ut ipsi locatores et incolæ civitatis ejusdem, omnino utantur et gaudeant jure theutonico quo Vratislaviensis civitas est locata, ita quod ad alia jura et consuetudinas ac observantias quascunque et ad alia quæ civibus Vratislaviensibus sunt inconsueta minime teneantur, ad quorum etiam sustentationem commodam et decentem sexaginta mansos franconicos (1) in agris cultis et incultis eidem civitati ad culturam perpetuo applicamus, de quibus quemlicet quintum mansum, præfati quatuor viri et eorum successores qualescunque, libere absque solutione census et decimæ jure hæreditario possidebunt.

1. Item pro remedio animæ nostræ unum mansum ad congruam sustentationem capellani ecclesiæ Scti Nicolai ibidem, a solutione census et decimæ prorsus liberum deputamus. De reliquis vero mansis cultis per sex annos, de incultis per duodecem, cultores eorum a solutione census et decimæ plena gaudeant libertate, qua elapsa de quolibet manso, tam pro decima quam pro censu mediam marcam argenti et duas mensuras tritici, duasque siliginis (2) et totidem avenæ, singulis annis nobis solvere tenebuntur. De qua pecunia censuali et decimali capitulum cracoviensis ecclesiæ, quindecem marcas habere debet nomine decimæ annatim, ex ordinatione Ve-

(1) łany frankońskie.
(2) triticum, pszenica; siligo, żyto.

nerabilis Patris D^ni^ Prandothæ Episcopi memorati, accedente ad hoc consensu capituli supradicti.

2. Sanesi futuris contingeret in agris aut pratis, nemoribus et pascuis per nos vel nostros successores civitati præfatæ aliquid superaddi, iidem locatores vel eorum posteri, quintam prout dictum est de agris aliis percipient portionem. Similiter quamlibet quintam curiam in civitate prædicta, quintamque cameram pannorum (1), quæ sedecim erunt numero, per mediam marcam annuam solvent pensionem, item quintam institam quas sub duodeno comprehendimus numero, et solvent censum annuum per fertonem, et indiferentur omnes bancas panis et calceorum et macella omnia et generaliter omnes utilitates seu proventus qui in foro civitatis prædictæ nunc possint fieri vel in posterum superaddi, ab omni exactione, censu vel quavis alia solutione in perpetuum libere possidebunt, ita tamen, quod ubi nos de quatuor partibus nostris quascunque recipimus solutiones, ibi etiam ipsi de suis portionibus consimiles recipere poterunt solutiones, unum tum macellum et unam bancam panis (2) excipimus, quæ prædictæ ecclesiæ Beati Nicolai ab omni solutione prorsus perpetuo applicamus. Præterea dedimus eisdem quatuor viris unum mactatorium et duas stubas balneales (3).

3. Insuper contulimus ipsis usum et dominium tot molendinorum quot per spatium unius milliaris a civitate, per ascensum et descensum fluvii qui vulgariter Raba dicitur, super utroque ejus littore vel alias ubi eis magis expedire videbitur duxerint construenda, in quorum constructione nullus omnino cujusunque conditionis fu-

(1) camera panni, skład sukna.
(2) jatka rzeźnicza i stragan z chlebem.
(3) szlachtuz czyli miéjsce rzezi i izby łaziebne (łaźnie).

erit, eos impedire præsumat, nec infra limites eorum nulli alteri ædificare sit licitum molendina.

4. Piscinas etiam quotquot possunt et voluerint permittimus eos facere, prohibentes aliis infra terminos eorundem; et hæc omnia et singula volumus ab omni servitio pensione et exactione fore libera et exempta.

Concedimus etiam ipsis et eorum successoribus nec non incolis civitatis ejusdem, per spatium unius miliaris ad omnes ejus partes in prædicto fluvio Raba et in cæteris aquis sui districtus cum hamis, sagenis, gurgustriis et retibus (1) piscationem liberam, nec non per campos et rubeta in vallibus et montibus pascua suorum animalium libera.

5. Item silvas et borras similiter per spatium unius miliaris civitatem undique ambientis et ligna pro ignibus et ædificiis incidendi.

6. Præsertim cum ex hoc zuppa nostra meliorari et augeri in utilitatibus dignoscatur, liberas omnino eorum usui deputamus perpetuo possidentes, ita videlicet quot nullus militum seu nobilium vel quivis alius cujuscunque conditionis existat, præsumat ipsos aut eorum familiam per impignorationem vel quamcunque aliam molestiam aliquatenus perturbare, quos etiam hujusmodi gaudere perpetua volumus libertate, quod merces et alias quascunque vel suas mobiles vel immobiles per totum nostrum Ducatum et dominium, in curribus bigis, carucis vel summariis (2), vel per aquas in navibus ad quasumque partes, loca vel provincias maluerint, libere deferre valeant. Etiam ad nundinas et ad fora (3), ita quod de ipsis

(1) wędki, matnie, jazy, siecie.
(2) wozy dwukonne, wózki o dwóch kołach, biédy.
(3) jarmarki i targi.

mercibus et rebus aliis simul et de animalibus ipsas vehentibus vel portantibus, et de pueris seu famulis ad ea spectantibus, ad solutionem thelonei (1) in quacunque castellania, districtu, civitate, villa, vel loco fuerit ad quemcunque etiam illud sive ad nos, sive ad alios, mediate sive immediate pertineat, nullomodo teneantur.

7. Nulli etiam sit fas judicare cives aut incolas civitatis præmissæ, ad quasunque partes Ducatus nostri cum mercibus aut aliis rebus suis devenerint, bona eorum per detentationes, quæ anevank vulgariter nuncupatur, quomodo licet occupandi, sine nostra vel nostrorum successorum licentia speciali. Extunc nonnisi jure theutonico etiam si super et ad nostrum tribunal ipsos evocari contigerit, judicari debebunt.

8. Præterea cupientes prænotatum Nicolaum filium Volkmari, propter merita ipsius, eo quod nobis multas utilitates præ cæteris attraxit, specialis gratiæ prærogativa, benigno favore respicere et honoribus simul cum fructibus aliis anteferre, donavimus ei et suis successoribus pro araturis suis quandam pationem terræ quæ obersar (2) vulgariter dicitur, supra quam villa Chodinijce est locata liberam ab omni censu, exactione, collecta et a quavis alia solutione seu servitio, quocunque vocabulo censeatur, jure hæreditario perpetuo possidendam, sive per se ipsum colat, sive tradat aliis excolendam.

9. Consideravimus insuper, quod quæstiones et causæ citius et melius per unum quam per plures expediri consueverunt, hinc est quod prænotatum Nicolaum filium Volkmari cum suis successoribus, judicem et advocatum

(1) cła.

(2) Ueberschaar, Oberschaar, ziemia jeszcze na kopalnię nie obrócona, pod którą nie kopią.

constituimus hæreditarie in præhabita civitate, qui in omni causa criminali et civili, parva vel arctua, omnes incolas civitatis ejusdem et villarum circumjacentium, simul et omnes advenas, mercatores, negotiatores, et generaliter omnes homines casu vel ex proposito de quacunque provintia, regno, ducatu, comitatu, territorio vel districtu illuc venientes, cujuscunque conditionis, nationis vel idiomatis existat, militalis vel ducalis, dummodo ad judicium pertineat sæculare, jure theuthonico quo civitas Vratislaviensis utitur, judicabit, militibus nostris seu nobilibus duntaxat exceptis, quos super contractibus et excessibus ibi factis ad nostrum volumus juditium evocari; famulos tum ipsorum ipse advocatus quemadmodum et alios judicabit, et de omnibus quæ nomine pœnæ vel satisfactionis pro contumatia vel excessu de hujusmodi judiciis obvenerint ipse advocatus percipiet. In ipsa autem civitate, neque castellanus, neque palatinus, vel quivis alius judex, cives ibidem vel alios Ducatus nostri homines vel etiam aliunde venientes poterit judicare vel aliquam ibidem jurisditionem seu judicium exercere, sed per advocatum et ejus successores judicandi erunt, utpote superius est expressum, nisi forsan essemus ibidem personaliter constituti, et eos contingeret, ad nostram præsentiam evocare.

10. Porro ipse advocatus et sui successores una cum ministris eorum, a nemine nisi a nobis et nostris successoribus per assessores seu scabinos qui jus theutonicum non ignorent, in omni generaliter causa, jure theutonico judicari debebunt, et tunc non aliter comparere teneantur, nisi per nostras litteras fuerint evocati. Et quidem si idem advocatus vel ejus successores in juditio cum aliquo nobilium contenderit et in causa obtinuerit, eodem

jure gaudebit quo nobilis, si in causa victoriam reportasset.

11. Sane zupparii nostri ibidem cum scriptoribus et camerariis eorum, non per ipsum advocatum vel ejus successores, sed per nos erunt super contractibus et excessibus judicandi; ipsorum tum famuli, advocati juditio, quando maleficia commiserint, subjacebunt.

12. Addicimus etiam supradictis, quod idem advocatus non ea maleficia et excessus quæ in zuppa nostra infra et intra montes seu schachtas (1), et supra in domibus, gasis et septis zuppæ (2) committuntur, sed in aliis locis quibuslicet, si fuerint perpetrata in forma justitiæ judicabit.

Ne autem hæc nostra donatio possit processu temporis a nobis vel nostris successoribus irritari, et ne dubietas aliqua quæ plerumque animos ad lites et jurgia excitat, circa ipsam valeat suboriri, et ut præsens scriptum vires obtineat publici instrumenti, ipsum sigilli munimine duximus roborandum.

Acta sunt hæc præsentibus his testibus ad hoc rogatis: Domino Prandotha episcopo cracoviensi, Pomiano abbate de Ploczk, Michaëlle castellano cracoviensi, Clemente palatino ibidem, Adamo castellano visliciensi, Dno Liaschota scarbimiriensi, Nicolao judice curiæ cracoviensis, Sulkone castellano de Brzesk, Thoma thesaurario et multis aliis fide dignis. Datum in Korczin, anno Domini 1253 et tertio calend. Martii.

Nos igitur Sigismundus Rex Poloniæ præfatus, attendentes præfati Nicolai Czikowskij castellani polanecensis

(1) szyb, okno solne.
(2) septum zuppæ, ogrodzenie, obręb żupy czyli kopalni.

et advocati nostri hæreditarii Lochnensis benemerita, quibus se nobis plurimum reddidit et reddere studet commendatum, supplicationibusque ipsius et civium benigne annuentes, ac considerantes præinsertum privilegium esse justum et legitimum, in nullaque sui parte suspectum aut viciatum nisi vetustate consumptum, illud de certa scientia et speciali gratia Regiis nostris, de consilioque consiliariorum nostrorum nobiscum protunc in hac generali conventione Piotrcoviensi existentium, in omnibus ejus punctis, clausulis, articulis, sententiis et conditionibus, totoque illius tenore de verbo ad verbum innovandum, ratificandum, approbandum et confirmandum duximus, prout innovamus, ratificamus, approbamus et confirmamus harum serie litterarum, decernentes illud et omnia ac singula in eo contenta robur debitæ et perpetuæ firmitatis habiturum, tenore præsentium mediante. In cujus rei testimonium sigillum nostrum præsentibus est appensum.

Actum in conventione generali Piotrcoviensi, feria secunda post festum Purificationis Sanctissimæ Mariæ Virginis proxima, anno Domini 1528; regni nostri anno XXII°. Præsentibus Reverendissimo ac Reverendis in Christro patribus Dominis Joanne de Lasko archiepiscopo gneznensi legato nato et primate Regni nostri, Petro de Thomijce Cracoviensi et Regni nostri Vicecancellario, Mathia de Drzewijca wladislaviensi, Joanne de Ljathalice posnaniensi, Andrea Krzyczki ploc. et Joanne de Czarnkow przemisliensi ecclesiarum episcopis; nec non Magnificis, Generosis et Venerabilibus Christophoro de Szydlowijecz in Sczmielów ac magna Opatkow castellano et capitaneo generali cracov. et Regni nostri Cancella-

rio, tum siradiensi, Novæ Civitatis Korczin, gostinensi, sochaczoviensi, lukoviensi etc. capitaneo, Andrea de Tenczin cracoviensi nec non chełmensi, belzensi, ruthenensi, crasnostaviensi et in Oczlecz capitaneo, Otha de Chodecz sandomir. tum haliciensi, szniathiensi et coloniensi capitaneo, Nicolao de Kosczielijecz calisiensi tum brzestensi, dobrzinensi et covaliensi etc. capitaneo, Andrea de Opporów brzestensi, Johanne Comite de Tharnow Rnssiæ et exercituum Regni nostri Generali et sandomiriensi capitaneo, Johanne de Oporów junivladislaviensi et capitaneo krusvicensi, Joanne Bochotnijckij de Olesznijca lublinensi et Andrea de Nijszyce plocensi palatinis. Luca de Gorka posnaniensi et capitano Majoris Poloniæ generali, Nicolao de Szidlowiec sandomir. et Regni nostri thesaurario tum radomiensi, olstinensi, krzepicensi, oszwieczimensi, zathoriensi et grodecensi capitaneo, Jacobo de Przeramb sieradiensi, Joanne de Thączin lublinensi, Stanislao de Sprowa biecensi, tribuno cracov. et capitaneo opocznensi, Joanne de Wieczwna in Cariuszijn plocensi et capit. brestianensi, Felice Sokolowskij dobrzinensi, Adamo de Drzewijca radomiensi, capitaneo inowłodzensi, Martino Miszkowski vielunensi et Nicolao Volskij sochaczoviensi, castellanis, sanocensi et lanczkorunensi capitaneo et Serenissimæ Dominæ Bonæ cansortis nostræ charissimæ magistro curiæ, Stanislao de Chodecz Regni nostri Marschalco et leopoliensi capitaneo, Joanne de Lasko gnesnensi et lanciciensi præposito et custode plocensi, Joanne Chojenski archidiacono, Bernardo Vapowski cantore cracoviensi, Nicolao Zamosczki præposito tharnoviensi et canonico cracoviensi, Joanne Gorski posnaniensi, Stanislao Tharło lublinensi, archidiaconis et Pau

lo de Krassow omnium Sanctorum Cracoviæ præposito et canonico cracoviensi et aliis quam plurimis dignitariis officialibus, secretariis et aulicis nostris, ad præmissa testibus fide dignis, sinceris et fidelibus nostris dilectis. — Datum per manus ejusdem Magnifici Christophori de Schydlowiecz in Sczmielow et magna Opatow, castellani et capitanei generalis cracoviensis ac Regni nostri cancellarii, tum siradiensi, Novæ Civitatis Korczin, Sochaczoviensis, gostinensis, lukoviensis, schidloviensis etc. capitanei, sincere nobis dilecti. — Christophorus de Schidloviecz castellanus et capitaneus cracoviensis, ac Regni Poloniæ cancellarius scipt.

Z Xięgi Lustracyi Województwa Krakowskiego z r. 1569 w Arch. Głównem Kraj. oznaczonéj liczbą 35, str. 363.

---

3. LESCO NIGER CONFIRMAT A°. 1288 PROVENTUS ABBATIS ET MONASTERII TINECENSIS, NEMPE UT LOCO QUADRAGINTA MODIORUM SALIS ET QUADRAGINTA MARCARUM ARGENTI EX ZUPPA AD MAGNUM SAL, QUOTANNIS QUADRAGINTA MARCAE PERSOLVANTUR; ET OMNI SEPTIMANA UNUS MODIUS SALIS A ZUPPARIO DETUR.

In nomine Domini Amen. Ea quæ aguntur vel fiunt in tempore, simul labuntur cum tempore, nisi fuerint hominum testimonio, vel literarum memoriæ commendata.

Nos igitur Lesco, Dei gratia Dux Cracoviæ, Sandomiriæ et Siradiæ

Notum esse volumus universis tam præsentibus quam futuris, ad quos præsens scriptum devenerit, quod ad Magnum Sal in dominio cracoviensi, invenimus quadraginta marcas argenti usualis et quadraginta modios salis pertinere et provenire ad usum et utilitatem monasterii Tinecensis, quod certis temporibus exsolvebant zupparii

quicnnque zuppam tenebant (1) ibidem; quod factum pium et honestum Nos sincera complectentes devotione, ratum habemus atque firmum, sicuti a Prædecessoribus Nostris perpetuum exstabat ita perpetuo confirmamus, santientes et tempora solutionis lucidius declarantes, ne pro defectu salis aut argenti debiti et tempore suo non erogati, ut in prædicto Nostro monasterio fiat perturbatio Dei famulis, qui pro pace terræ Nostraque salute non cessant dominum exorare, nam præfati cœnobii fratres sæpe venerunt ad Nos conquerentes quod eis sal non daretur, et hoc per negligentiam vel avaritiam Zuppariorum.

Nos ergo paci et tranquillitati fratrum consulere cupientes, volumus et statuimus sub pœna unius marcæ auri Nobis applicandæ, quod ante diem Philippi et Jacobi Apostolorum, Zupparii in Magno sale Abbati Tinecienſi viginti marcas currentis, et iterum ante diem Beati Mauritii viginti marcas persolvere teneantur; qui si neglexerint in die beati Floriani et Beati Michaëlis, Nobis unam marcam auri et subcamerario unam marcam argenti pro pœna dare teneantur.

Sal vero sub eadem pœna, ante diem S. Andreæ Apostoli omni septimana unum modium quamdiu durat debetur expedire. In cujus rei testimonium prælibato monasterio, præsentem paginam tradimus, nostri sigilli munimine roboratam.

Actum Cracoviæ Anno Domini MCCLXXXVIII. Præsentibus his quorum hæc sunt nomina: Comes Sulco ca-

(1) tenere vel emere zuppam. Wypuszczali Królowie kopalnie soli w dzierzawę czyli w zastaw za wyliczoną z góry ilość pieniężną, a dzierzawcom tym czyli zastawnikom, qui tenebant seu emebant zuppam, dawano prawo naczelnictwa w żupie i zwano ich żupnikami, lub arendatarius zuppae.

stellanus, Comes Petrus palatinus, Imramnus venator, Nicolaus succamerarius, Nicolaus thesaurarius, Nicolaus subjudex cracovienses. Datum per manus Domini Philippi Subcancellarii curiæ Nostræ.

Ze zbioru dyplomatów Tynieckich, w dziele Szczygielskiego: Tinecia, str. 161, ex Archivo Tineciano sub lit. J. num. 16.

---

4. ORDINATIO CASIMIRI MAGNI A° 1355 PRO MAGISTRO MONTIUM ZUPPAE VIELICIENSIS, UT LABORATORES EJUSDEM ZUPPAE PRO ARBITRIO SUO DELEGET, CONSTITUAT ET DEPONAT, — CONFIRMATA AB JOHANNE ALBERTO A° 1490, ET A SIGISMUNDO I A° 1510.

Constitutio perpetua inter magistrum montium Zuppæ Vielicensis pro quolibet tempore existentem et fornatores ejusdem Zuppæ, per eundem delegendos, constituendos et deponendos, pro arbitrio ipsius.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Successu temporis acta rerum depereunt, si per negligentiam litteris non demandent, sed quæ necesse est perpetuo memorari, eadem non modo litteris committenda sunt sed etiam obscure scripta lucidioribus Regum interpretationibus enucleanda atque litteris prodenda; hinc est quod

Nos Sigismundus Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, nec non terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Russiæ, Prussiæquæ ac Culmensis, Elbigensis et Pomeraniæ etc. dominus et hæres,

Significamus tenore præsentium quibus expedit universis est singulis, præsentibus et futuris harum notitiam

habituris, quomodo controversiam coram nobis motam famoso Zayfredo Bethman consuli cracoviensi ac magistro montium zupparum wielicensium a sectoribus et stolnicis (1) earundem zupparum wieliciensium pro quibusdam proventibus, quos magistri montium pro se antiquitus usurpassent, justitia mediante sopire volentes decætero promulgavimus veteri zupparum statuto inhærendo, ut magister montium quilibet nunc et pro tempore existens, famulos fornatores (1), qui numero ut antiquitus servatum est duodecim debent esse, in sua potestate habeat, eosdemque ad quærandum sal, zuparii consensu accedente, quotiens opus est pretio sibi competenti ronductos adhibeat, ita videlicet ut eidem solvere per quatuor grossos quilibet teneatur, tunc cum eosdem ad laborem in toto vel in parte locaverit, sin antiquitus servatum est, eosdemque instituat et destituat, ac male laborantes, sine ulla contradictione sectorum juxta sui originalis privilegii continentiam puniat. Cujusdem privilegii de verbo ad verbum tenor sequitur et est talis:

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Devenitur litterarum apicibus ad notitiam posterorum, quidquid in humanis prudenter aut necessarium constituitur; proinde,

Nos Johannes Albertus, Dei gratia Rex Poloniæ nec non terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Lancitiæ, Cujaviæ, Mazoviæ, Supremus Dux Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæque,

(1) rębacze i stolnicy. Rębacze wyrębywaniem bałwanów soli, stolnicy zaś rozszerzaniem działów (łojów), czyli wyrabianiem kopalni, zatrudnieni byli.

(2) piecowi, chodniki (piece) w kopalni wyrabiali, pracując w pomoc stolnikom w wybiéraniu soli z działów, czyli wydzielonych części kopalni.

Culmensis, Elbingensis et Pomeraniæ etc. dominus et hæres. Significamus tenore præsentium quibus expedit universis et singulis, præsentibus et futuris, harum notitiam habituris: quod veniens ad nostram et consiliariorum lateri nostro tunc assidentium præsentiam, nobilis Paulus Sworcz magister montium in Wieliczka et zupparius noster Cracoviensis, fidelis dilectus, exhibuit coram nobis certum privilegium, suis prædecessoribus per olim Serenissimum Principem Dominum Cazimirum Dei Gratia Poloniæ Regem, super fundationem et erectionem sui magisterii montium in zuppis nostris wieliciensibus concessum, supplicavitque nobis humiliter, quatenus privilegium suum confirmare, approbare, ratificare dignaremur, cujus quidem tenor de verbo ad verbum talis est:

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Reges decet subditorum commoda prospicere, et digna dignis præmia uberius ampliare; ut ex eo caeteri fideles Regni sumant exemplum et efficiantur ad quælibet virtutum servitia promptiores; proinde

Nos Kasimirus Dei gratia Rex Poloniæ, nec non terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lancitiæ, Cujaviæ, Pomeraniæ, Russiæque, dominus et hæres. Ad universorum notitiam tam præsentium quam futurorum deducimus per præsentes, quod considerantes fidelia et grata atque operosa et diligentia servitia strennui Hanconis hæredis de Zakliczyn, atque advocati Mislunicensis, quæ nobis multipliciter atque operose ostendit, circa sachtas (1) et salifodinas nostras in Magno Sale seu in Wieliczka, ne per aliquam negligentiam destruantur, ipsas per labores fornatorum augmentando et operas alias dzia-

(1) sachta, szyb.

la laboratorum in laboribus ipsorum regendo et ad labores ipsos instituendo et destituendo, horum et aliorum suorum prætextu meritorum quae nobis exhibuit, et adhuc suæ fidelitatis studio, per industriam suam poterit in futurum præstantius exhibere, volentes ipsum ad servitia nostra reddere promptiorem, et cupientes ipsum prosequi nostris favoribus, sibi Hanconi, et omnibus suis legitimis successoribus ratione sui magisterii in zuppis nostris wieliciensibus singulis septimanis, sabbativis diebus jure hæreditario, mediam marcam communis pecuniae pur[i] census cum solemni expensa mettertio (1) videlicet duobus familiaribus, quibuslibet diebus, et duplici vestitu (2) aestivali et hiemali et cum aliis diariis, diurnalibus (3) ad statum militarem concernentibus, et quibuslibet quorum temporibus tres marcas pecuniae communis jure bipennali ipsum barkmagistrum concernentes alias thoporowe (4), et cum duobus choris (5) avenae, et uno pondere fœni, tantum quantum pro tribus equis singulis diebus sufficere posset, damus et largimur donatione perpetua et irrevocabili per ipsum Hanconem et suos legitimos successores tenendum, habendum, utifruendum, dandum, donandum, obligandum, commutandum, alienandum, vendendum, legandum et in usus suos beneplacitos convertendum, prout sibi Hanconi, suis legitimis successoribus melius et commodius videbitur expedire,

(1) id est cum duobus, samotrzeć.

(2) wynagradzano urzędników w tych czasach częścią zapłatą, częścią udzielaną ordynarją, obrokami dla koni i sukniami lub suknem na nie.

(3) diurna, diaria, ordynarje na codzienne utrzymanie życia.

(4) jus bipennale, thoporowe. Była to składka dla góromistrza czyli barkmistrza, magister montium.

(5) chorum, choretum, korzec.

temporibus perpetuis et aeviternis perpetuo duraturis, tali conditione, atque pacto, quod si ipse Hanco vel sui successores legitimi nobis ac nostris successoribus per negligentiam ipsorum aut temeram voluntatem vel improvidentiam, vel ipsorum vicecarpentariorum aut fornatorum aliquod damnum in salifodinis seu in sachtis nobis evenerit vel factum fuerit, ipse Hanco vel sui successores nobis solvere secundum exigentiam tenebuntur. Harum quibus sigillum majus nostræ Majestatis præsentibus est subappensum testimonio litterarum.

Actum in Zarnowiecz, die dominica in octava assumptionis Sanctæ Mariæ Virginis gloriosæ, sub anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto, præsentibus Magnificis et generosis: Johanne Wilczkone castellano sandomiriensi, Petro castellano woiniciensi, Nicolao judice cracoviensi, Raphaële succamerario sandomiriensi et Bodzanta procuratore generali, ac aliis quam plurimis testibus fide dignis. Datum per manus Venerabilis viri domini Johannis, aulæ nostræ Regiæ Cancellarii fidelis nostri dilecti.

Attenta igitur Pauli Schworcz præfati magistri montium in Wieliczka et nostri zupparii cracoviensis justa et rationabili petitione, præfatum tanquam justum sufficiensque, et omni prorsus vitio suspicionis carens, in omnibus punctis conditionibus, articulis et clausulis ratum et gratum habentes, confirmavimus, ratificavimus et approbavimus, confirmamus, ratificamus, approbamus tenore præsentium mediante, decernentes illud robur perpetuæ firmativis obtinere. Harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio litterarum.

Actum Cracoviæ, feria secunda proxima post festum Sanctæ Luciæ virginis, anno Domini millesimo qua-

dringentesimo nonagesimo octavo, Regni vero nostri anno septimo, præsentibus ibidem Illustrissimo Principe et Reverendissimo Domino Friderico, divina miseratione Sacro-Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tituli Sanctæ Luciæ in septemsoliis præsbytero, cardinali, archiepiscopo gnesnensi et primate, ac episcopo cracoviensi, germano nostro charissimo, Reverendis in Christo patribus Dominis Creslao wladislaviensi et regni nostri cancellario, Johanni posnaniensi episcopis, nec non magnificis et generosis Spithcone de Jaroslaw palatino cracoviensi, Andrea de Schamothuli calisiensi, Andrea de Thanczyn woiniciensi, Martino de Wrocimowicze polanecensi, castellanis et aliis quam plurimis dignitariis et curiensibus nostris sincere et fidelibus nostris dilectis; datum per manus reverendi patris Domini Vincentii episcopii plocensis et regni nostri Poloniæ vice-cancellarii nobis sincere dilecti. Relatio reverendi patris Domini Vincentii de Przeramb episcopi plocensis et Regni Poloniæ vice-cancellarii.

Nos itaque præfati Zayfredi Bethman magistri montium vieliciensium petitionibus ac in nos ejus meritis permoti, ne ipse et sui successores legitimi in posterum a sectoribus et stolnicis controversia turbentur, matura deliberatione præhabita, declarationem perpetuo de fornatoribus observandam declaravimus, privilegiumque præsentibus insertum in suo tenore atque punctis et clausulis firmum et ratum habentes, confirmamus, ratificamus et roboramus perpetue et æviterne duraturum, annectentes et adjungentes eidem officio, eosdem quatuor famulos alias parobki Job, Kuchczik, Pistor et Jordan impræsentiarum nuncupatos, quibus hactenus magistri montium

usi sunt. Harum testimonio mediante, quibus robur firmum addentes, sigillum nostrum subappendi fecimus.

Actum Cracoviæ, feria sexta post festum Sancti Jacobi apostoli proxima, anno Domini millesimo quingentesimo decimo, regni vero nostri anno quarto. Præsentibus reverendis in Christo Patribus Dominis: Johanne cracoviensi et Mathia premisliensi ac regni nostri vicecancellario, ecclesiarum episcopis, nec non magnificis, venerabilibus et generosis Nicolao de Camieniecz palatino et capitaneo cracoviensi, Christofero de Schydlowiecz sandomieriensi, Jacobo de Syekliuka woiniciensi, Nicolao de Schidlowiecz radomiensi, Nicolao Jordan de Zakliczyn bieczensi, Andrea de Coscyelecz thesaurario regni nostri et zuppario cracoviensi, Stanislao de Chodecz regni nostri et Stanislao de Jaroczyn curiæ nostræ marschalcis, Johanne de Karnkowo canonico cracoviensi, Stanislao de Gorka præposito calissiensi, secretariis Nostris, Stanislao Chroberski vexillifero, et Nicolao Oczieski magistro agazonum curiæ nostræ, et aliis quam pluribus ad præmissa testibus fide dignis, dignitariis officialibus et curiensibus nostris, fidelibus dilectis. Datum per manus præfati reverendi in Christo patri Domini Mathiæ episcopi premisliensis et regni nostri vice-cancellarii, sincere nobis dilecti.

Ex libro Q. nº 24, fol. 309 in archivo Regio metrices inscriptionum, sub vice-cancellariatu reverendi Mathiæ Drzewicki.

Reperitur quoque privilegium hoc Johannis Alberti in libro J. nº 16. fol. 127, et alia confirmatio ejusdem privilegii pro G. Floriano Morsthin, in libro ex Suecia XAA. nº 91, fol. 206, sub anno 1558, Vilnæ sabbatho ante f. S. Stanislai.

5. DONATIO FONTIUM SALIS IN NOVICA ET UTEROP, PER CASIMIRUM MAGNUM A° 1367, A SIGISMUNDO AUGUSTO A° 1533 CONFIRMATA.

Confirmatio donationis fontium salis in montibus Nowicza et Wtrop.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam.

Nos Sigismundus Augustus, Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, nec non terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lancitiæ, Cujaviæ, Russiæ, Prussiæ, Mazoviæ, Samogitiæ, Culmensis, Elbigensis, Pomeraniæ dominus et hæres.

Significamus præsentibus litteris quorum interest universis, præsentibus et futuris, harum notitiam habituris, productas fuisse coram nobis litteras pergameneas nomine Magnificæ Catharinæ relictæ uxoris Mgfici Domini Johannis Thvorowski Palatini Podoliæ, titulo et sigillo divi olim Kazimiri Poloniæ Regis communitas, sanas, salvas, nullique süspitioni obnoxias, supplicatumque nobis esse uut eas authoritate nostra regia innovare, approbare et confirmare dignaremur, quarum verba sunt hæc:

In nomine Domini Amen. Largitas Regum multipliciter commendatur, si ex grata donatione benevola confirmatio subsequatur; proinde

Nos Cazimirus, Dei Gratia Rex Poloniæ ac terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Pomeraniæ, Russiæque Dominus et hæres. Notum esse volumus tam præsentibus quam futuris quibus expedit universis, quod consideratis et inspectis dignis et fidelibus obsequiis nostræ majestati per Vachnonem Thepthuch de Thismienicza nostrum fidelem constanter et fideliter im-

pensis et in futurum danti Domino impendendis, et etiam utilitatibus quæ tempore succedente per ipsius providentiam possent suboriri, horum igitur ob respectum, ex nunc ipsi et ipsius veris et ligitimis successoribus natis vel nascendis, fontes salis in montibus nostris Nowicza et Wtrop vulgaliter nuncupatis, in prædicta terra Russiæ, retro Coloniam (1) situatas, cum omni jure, dominio, prout eadem jura montanorum fontium salis in Regno Poloniæ et alias perpetuo dinoscuntur observari, damus, assignamus, attribuimus, annectimus et incorporamus perpetuis temporibus possidendos, cum potestate omnimoda vendendi, donandi, commutandi, ac pro suo suorumque successorum voluntati libere quomodolibet convertendi, nostro tamen et nostrorum successorum pariter de consensu. In quorum omnium testimonium atque evidentiam, sigillum nostrum est appensum.

Actum et datum in Lemburga, in crastino purificationis Sanctæ Mariæ virginis gloriosæ, sub anno Domini millesimo trecetesimo sexagesimo septimo. Præsentibus Ottone capitaneo russiæ, Predborio de Brzosczie subdapifero, Andrea subjudici cracov., Petro de Zidaczow, Prandota dicto Strusch, Pelka de Kosczielec marsalkone curiæ regaliæ, et aliis multis fide dignis. Scriptum per Jacobum Petri de Polran, notarium curiæ nostræ regalis.

Cui quidem supplicationi nos benigne annuentes, eas ipsas litteras in omnibus earum punctis clausulis et articulis, approbandas, confirmandas et innovandas, duximus, approbamusque confirmamus et innovamus præsentibus litteris nostris, easque vim debitæ firmitatis obtinere de-

(1) Źródła solne w Nowicy i Wtrop, dziś Uterop, za Kołomeą (Colonia) na Pokuciu.

cernimus, dummodo non sint eæ salinæ de quibus nunc inter colonienses cives et præfatam magnificam Tworowska controversia est, illam etiam clausulam in qua ad vendendum aut aliendum eas salinas consensus noster requirebatur, tollimus et abrogamus. In cujus rei fidem etc.

Datum Cracoviæ, feria sexta post dominicam Jubilate proximam. Anno MDLIII° Regni vero nostri XXIIII.

Relatio venerabilis Joannis Przerembski R. P. vicecancellarii præpositique cracoviensis.

Archivum Regium, libro metrices inscriptionum. ZS. n° 84, fol. 94. v.

---

6. PRIVILEGIUM CASIMIRI MAGNI EX A° 1368, QUO JOHANNI GŁADYSZ CONCEDITUR, UT PRO CESSIONE HAEREDITATIS VILLAE BRZESZCZE, POSSIDEAT HAEREDITARIE MAGISTRATUM MONTIUM BOCHNENSIUM CUM FACULTATE INCIDENDI SAL IN ZUPPA BOCHNENSI, QUATUOR HOMINIBUS SEU FAMULIS.

Litteræ cedendi Bochnenses.

In nomine Domini Amen. Dignum esse dinoscitur ut commutationes et contractus quoslibet legitimos solemnis roboret titulus litterarum; noverint igitur præsentes et posteri quibus expedit universi, quod·

Nos Kazimirus Dei gratia Rex Poloniæ, nec non terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lancitiæ, Cujaviæ, Pomeraniæque dominus et hæres, —

cum fideli nostro Johanne dicto Gładisz procuratore sandecensi et tunc hærede de Brzeszcze teritorii sive districtus Byeczensis, commutationem bonorum serius infrascriptam videlicet quod nos recepta a prædicto Joanne eadem sua hæreditate Brzeszcze cum omnibus juribus dominio et pertinentiis ad ipsam hæreditatem, prout in suis

limitibus circumferentialiter est distincta, spectantibus, nomine commutationis et in recompensam ejusdem hæreditatis, dedimus, damus, attribuimus et tenore præsentium ascribimus, assignamus perpetuo et incorporamus eidem Johanni et successoribus ipsius legitimis, plenam liberam meram et omnimodam facultatem in zuppa nostra Bochnensi sive in montibus ibidem, quatuor homines seu famulos ad incidendum sal durum ibidem more antiquitus consueto; et quia prædictæ commutationis recompensa non sufficiens nobis esse videbatur, et etiam jam dictum Johannem Gladisz ad nostra servitia cupientes reddere promptiorem, in recompensam itaque suæ hæreditatis ac servitiorum suorum ob respectum, pristinam commutationem confirmando, dedimus et tenore præsentium perpetuo assignamus eidem Johanni et suæ posteritati legitimæ officium in zuppa nostra Bochnensi vulgaliter barkmistrzostwo(1) nuncupatum, cum omni jure (2) et cum omnibus proventibus et utilitatibus ad ipsum officium spectantibus; videlicet: qualibet die Sabbathi unam mediam marcam communis pecuniæ nostræ polonicalis consueti, quolibet anno unum panni digerendum, sciliset ad festum Paschæ duodecim ulnas panni vrustiensis, et ad festum beati Martini unum stamen panni (3) quinque valoris marcarum, expensas vero sibi mettertio (1), tribusque equis suis pabulam in zuppa nostra Bochnensis prætacta, quotidie temporibus perpetuis dari

(1) Barkmistrzostwo, magistratus montium, późniéj bachmistrzowstwem zwane, naczelnik kopalni, góromistrz (Bergmeister.)

(2) Urzęda wszelkie były do zbycia i nabycia za pieniądze, i nawet udzielano je dziedzicznie, ztąd odstępowania onych czyli sprzedaże przez akta urzędowe w dawnych dokumentach natrafiać się dają.

(3) 12 łokci (ulnas) sukna na ubiór i stamen panni, postaw sukna.

(4) samotrzeć, dla siebie i dwóch ludzi, z trzema końmi na stajni

debent et assignari. Et ut sæpe nominatus Gładisz in nostris montibus Bochnensibus majores fructus et utilitates eo melius ac firmius poterit ampliari, concedimus sibi et suis posteris legitimis plenum et omnimodum vigorem et potestatem sectores ad inquirendum sal durum locare et male laborantes in montibus ac ipso Barkmistrz inobedientes deponere et eis laborem prohibere. Damus ergo et confirmamus officium prætactum nostro fideli Johanni Gladisio et suæ legitimæ posteritati cum omni jure hæreditario, seu cum omnibus proventibus et generaliter utilitatibus libere perpetuo tenendum, possidendum, vendendum, donandum, commutandum et pro sua suorumque posterum voluntate converten lum. Et in robur et testinconium perpetuæ firmitatis, hanc litteram dantes, sigilli nostri appensione roboramus.

Actum et datum in Sandecz, feria tertia proxima post dominicam reminiscere, anno domini millesimo trecentesimo sexagesimo octavo. Præsentibus: Petro sandomirien. Dobeslao cracoviensi, palatinis, Raphëale castellano visliciensi, Nicolao Judice cracoviensi, Petro castellano sandecensi, Swanthoslao cracoviensi et aliis valde multis fide dignis. Datum per manus Venerabilis Domini Janussii Decretorum Doctoris et Cancellarii aulæ Regis Poloniæ.

Sine relatione. Majori sigillo sigillatum ad mandatum.

In archivo Regio, ex libro metrices inscriptionum J. nº 16, fol. 84. Sub Cancellariatu Johannis de Conyeczpole.

6*. ORDINATIO SALINARUM VIELICIENSIUM ET BOCHNENSIUM, PER CASIMIRUM MAGNUM, EX REGESTRO VETERUM CONSUETUDINUM EARUNDEM ZUPPARUM A° 1368 FACTA ET CONSTITUTA, AC PER CASIMIRUM IV JAGELLONIDEM A° 1451 CONFIRMATA.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Ne error oblivionis gestis sub tempore versantibus pariat detrimentum, alta regum et principum decreverunt consilia, ea literarum apicibus et testium annotatione perennare, proinde

Nos Casimirus, Dei gratia rex Poloniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cujaviae, magnus dux Lithvaniae, Pomeraniae, Russiae, Prussiaeque dominus et haeres,

Significamus tenore praesentium, quibus expedit, universis, praesentibus, et futuris, harum notitiam habituris, quod etsi, ex debito regalis munificentiae, ad omnium subditorum commodum, et profectum, oculo considerationis intendere habeamus, propensior tamen solertia circumspectionis ad augmentum thesaurorum et proventuum regni nostri incumbit, ex quibus regni et subditorum nostrorum commodis debite valeamus providere. Cum igitur zuppae nostrae Bochnen. et Wielicz. pars notabilis proventuum et thesauri regni existit, quae hactenus propter nimiam et continuam nobilium et diversarum personarum frequentationem et salis elaborationem, in notabili sui parte desolationem et jacturam susceperint, ex quo neque zuparii, neque sui officiales regimini et laboribus intendere valuerint, hospitum curae procurationi intenti, et nisi eis tempestive subveniatur, verendum est, ne ruinam et jacturam totalem subeant et patiantur. Volentes igitur hujusmodi ruinae et jactu-

rae subvenire, ut circumspecti principis est, ex praeteritis habere memoriam et intentae considerationis oculum ad futura, et tandem ad singula salubri dispositione procedere, dum omnia prospexerit sapienter, imitando igitur vestigia praedecessoris nostri, divae memoriae domini Casimiri, regis Poloniae, qui praefatum thesaurum zupparum in capite et in membris, ac omnibus proventibus, ordine, dispositione, et terminis ordinavit, statuit, et regulavit, atque perpetuis temporibus hujusmodi ordinationem et regulationem tenendam, servandam, custodiendam, sub poenis in eis contentis, statuit et definivit. Ne igitur nos, aut quempiam subditorum nostrorum, ab hujusmodi ordinatione et dispositione recedere, aut eidem per ingnorantiam contravenire contingat, statuimus et praesenti edicto in robur majoris firmitatis declaramus, ipsius domini Casimiri, regis praefati, statuta et ordinationes, quae in nostro hucusque servata sunt thesauro, in omnibus et per omnia, secundum regulationem, ordinationem et dispositionem suam debere teneri et observari perpetuis temporibus duraturis, quorum et nos tenorem constitutionum et articulorum ex certa scientia, et maturo consilio, super hoc communicato, in omnibus suis punctis, articulis, conditionibus, et clausulis, ratificamus, approbamus, et confirmamus.

Hoc specialiter addito ex expresso: quod omnia salaria et census, tam ecclesiasticis, quam saecularibus personis, per praedecessores nostros in perpetuum, ad tempus, vel ad vitam inscripti ab antiquo, per zupparios pro tempore solvi soliti, et literae justae et legitimae, quomodolibet emanatae, in suo debent persistere robore et firmitate. Ne autem successu temporis, quocunque colore, arte, vel ingenio, statuta et ordinationes praedi-

ctas contingat a quocunque in dubium revocari, et de harum continentia et tenore concipere haesitationem, ipsas praesentibus inserendas duximus, et inserimus, quorum tenor sequitur et est talis:

In nomine Domini. Amen. Nota, quod sub anno, incarnationis Domini, 1368. istud praesens regestrum est conscriptum, feria sexta post conductum paschae, in castro cracov., ad perpetuam rei memoriam, ob reverentiam Dei omnipotentis, necnon beatae virginis Mariae, ejus genitricis gloriosae, necnon ob merita omnium sanctorum, atque sanctarum, et mandatum illustrissimi principis, ac domini, domini Casimiri, Dei gratia regis Poloniae, Sandomiriae, Cracoviae, Siradiae, Lanciciae, Cujaviae, Pomeraniaeque, haeredis, conscriptum per manus notarii domini Demetrii, protunc vicethesaurarii.

Item ob istam causam istud regestrum est compilatum, propter malam consvetudinem perpetuis temporibus evitandam, et ut consvetudo zupparum domini regis Casimiri, ac sui totius consilii, per suos legitimos successores perpetuis temporibus teneatur, nam idem dominus rex Casimirus nihil fecit in regestro addere, sive minuere, sed fecit regestrum conscribere, et omnes consvetudines diligenter antiquas perpetue notare, prout antiqui zupparii, primus videlicet Porinus Gallicus, Albertus, qui mensuram minuti salis minoraverunt, Petrus Vinricus Godfridus Gallicus, dominus Adam presbyter, et Nicolaus zupparius tenuerunt. Et hoc propterea fuit factum, quia in emptione zupparum Trukla, Henzel, Buta, Leszko Judaeus, Bartko monetarius, Arnoldus Welkier, propter remanentias salis in resignatione zupparum ac aliarum rerum ibidem, scilicet in zuppis existentium, vicissim fortissime litigaverunt, quia nesciverunt in zuppis modum,

formam sive consvetudinem, et ob hanc causam fuerunt vocati protunc antiqui zupparii, videlicet Petrus Vinrirus, dominus Adam presbyter, Godfridus, Nicolaus zupparius, qui rexerunt zuppas tempore domini regis Casimiri, ut modus regiminis zupparum, sub juramento eorum perpetuis temporibus teneatur. Item in compilatione hujus regestri fuit vocatum consilium domini regis, videlicet spirituale et temporale, cui fuit data plenimoda potestas domini regis, ut taliter praesens regestrum conscriberetur, propter veram, bonam, antiquam consvetudinem conservandam, ac propter utilitates thesauri dicti regis, ac suorum legitimorum successorum, ac totius regni, perpetuis temperibus debet conservari.

Nomina dominorum spiritualium, hoc compilantium regestrum, sunt haec:

Primus fuit dominus Florianus, episcopus crac. item dominus Wilk, cancellarius cracov. item Zawisza, archidiacon. cracov. item Janko, frater Simkonis, vice-cancellarius, item Bodzanta, procurator generalis, item dominus Michałko, canonicus cracov. protonotarius domini regis, item Zimko, notarius domini regis, item Johannes Jelitkowicz, qui tenuit protunc monetam ad fideles mamus cum Leszkone Judaeo.

Nomina dominorum temporalium haec sunt:

Primus dominus Joannes Melsztyn, castellanus cracov. item dominus Neorza, palatin. cracov. item dominus Wafroszki, subjudex cracov. item Mszcyvius de Kuilina, succamerarius, item dominus Otto de Pilca, item Sviatoslaus, vice-thesaurarius, item Demetrius, thesaurarius, item Malocha, antiquus procurator, item Szczepanko, magister murorum.

Nomina antiquorum zuppariorum, magistrorum montium, stigariorum, etc.

Primus Czyndel, stigarius, de montibus Kutnis, item Tyczkracz de Tęczyn, item Bernardus, stigarius de Hungaria, item stigarius Casimirien., item antiqui zupparii, videlicet: Petrus Vinrici, item Godfridus Gallicus, item dominus Adam presbyter, item Nicolaus zupparius, item antiqui zupparii rexerunt zuppas, ad manus fideles eis commissas, tempore domini regis Casimiri, et illic sub juramento omnem consvetudinem, per eos traditam, dominus rex Casimirus, cum toto suo consilio, videlicet spirituali, ac temporali, perpetuis temporibus servandam, confirmaverunt.

Item, ad regestrum per dominum regem ac suum consilium fuerunt vocati moderni zupparii confirmandum: primo Trita, item Leszko Judaeus, item Henselburg, item Bartko monetarius, item Arnoldus Welkier.

Item ad regestrum formandum fuerunt vocati vicezupparii, magistri montium, stigarii ambarum zupparum, qui omnes consvetudines zupparum regendarum sciverunt. Primus fuit Albertus, magister pontium, frater Hanconis de Mienselmicz, item Joannes Paulini vice-zupparius de Wieliczka, item Rorežek, carpentarius montium, item Giszko, stigarius de Wieliczka, item Nicolaus, stigarius de Wieliczka, item Czandycz de Opavia, vicezupparius de Wieliczka, item Penacus, magister montium de Bochnia, item dominus Joannes, praebendarius de zuppa bochnen. item Czkufunf, carpentarius montium de Bochnia, item Bulein, magister montium de Bochnia, item Joannes Prokendorff, stigarius de Bochnia, item Kuta, magister montium de Bochnia, item Petrus Verusch, stigarius de Bochnia.

Incipitur regestrum consvetudinum in zuppis.

1. Item primo et principaliter et maxime super omnia dominus rex Casimirus, cum toto consilio, prius nominatam consvetudinem regestri confirmaverunt: quod nullus dominorum, sive sit magnus, sive parvus, sive castellanus, sive capitaneus, praesumat zuppas visitare. Causam assignaverunt, quia venerat dominus Neorza, palatinus, ante zuppam, et mandavit sibi dari praelibationem; extunc dominus rex resciens irascebatur sibi plusquam ad duos menses ita, quod vix illi venia per dominos fuit impetrata. Et sic dominus rex sub poena colli, ac bonorum, demandat: quod nullus dominorum peramplius praesumat zuppas attentare, nam quando nobiles ad zuppas veniunt, tunc zupparius utilitates domini regis non potest tam diligenter aspicere, propter impedimentum dominorum, zuppas visitantium; ideo statutum est quod nobiles nunquam debeant zuppas visitare, nisi sit prius de maxima gratia domini regis.

2. Item statutum est: quod nullus zuppariorum, sub poena colli ac bonorum suorum, aliquem equum nobilium, sive dominorum, ad zuppas praesumat acceptare, et ipsum pabulare, exceptis equis regalibus. Rationem assignaverunt, quia pecuniae domini regis in rationibus zupparum, quae proveniunt, minorarentur.

3. Item statutum est: quod quando zuppae per dominum regem dantur ad fideles manus, quod nullus zuppariorum, qui tenet zuppas ad manus fideles, praesumat, absque licentia domini regis, aliquem dominorum ad zuppas intromittere, et ei necessaria cum ejus equis et familia ministrare.

4. Item statutum est: quod nullus zuppariorum, qui tenet zuppas ad manus fideles, solvat bancum salis, per

sectores incisum, nisi per tres grossos, tragariis vero non computatis.

5. Item statutum est: quod zupparius, qui tenet zuppas ad fideles manus, bancum per dominum regem donatum principibus, nobilibus, sive quibuscunque personis computatis, non debet aliter domino regi ad rationem ponere in zuppa wielicensi, nisi per quinque grossos, in zuppa vero bochnensi per sex grossos, tragariis et notariis cum sectoribus inclusis.

6. Item si dominus rex aliquem nobilem donaverit cum sale centenariato, ac thinis, tunc zupparius, qui tenet zuppas ad manus fideles, omnes centenarios debet conscribere, et eos rationistis in ratione enodare.

7. Item si dominus rex aliquem principem, vel nobilem, vel claustralem, cum minuto sale donaverit, tunc zupparius, qui tenet zuppas ad fideles manus, non debet aliter mensuram computare, nisi per quatuor grossos in ratione.

8. Item sal, quod datur nobilibus, sive claustralibus, per dominum regem in thinis, zupparius, qui tenet zuppas ad manus fideles, non debet istud domino regi computare ad rationem, quia non est de jure.

9. Item statutum est: quod nullus zupparius debet solus sal vendere in depositorio crac., neque aliquis famulus zupparii, sed zupparius debet sal vendere mercatoribus, id est civibus de Wieliczka, et illi cives de Wieliczka debent habere plenimodam potestatem, sal vendendi in depositorio cracoviensi.

10. Item statutum est: quod bochnenses mercatores salis, habeant plenimodam potestatem, sal mundum deducere ad partes alienas, videlicet Masoviam, Russiam, et Silesiam, nec non Lithvaniam, nec non versus Lublin.

11. Item statuimus: quod cives bochnenses, sive mercatores salis, debent habere plenimodam potestatem, sal commune deducere ad depositorium cracov. propter pistores panum, et etiam, propter vectores, de alienis partibus venientes.

12. Item statuimus ex mandato domini regis Casimiri: quod sal ad Hungariam non debet alio modo dari, nisi quilibet centenarius pro quatuor grossis in florenis aureis, et floreni alio modo non debent recipi, nisi per septem scottos grossorum; causa est ista, quia Hungaris concutitur unus bancus salis, qui valet duas marcas, postea quando concussus fuerit, vix solvet unum florenum cum medio ad Hungariam, et illud est damnum zupparum, et illud tangit zuppam wielicensem.

13. Item statuimus: quod sal, quod datur e zuppa bochnensi ad czypsensem terram, quilibet contenarius debet dari per quatuor grossos in florenis aureis, et quilibet florenus debet recipi per octo scottos grossorum.

14. Item, si ferrum adducetur de Hungaria ad zuppas pro sale contenariato, tunc statutum est: quod quilibet centenarius ferri per zupparium non debet alio modo recipi, nisi per semptem scottos.

15. Item statuimus: quod homines, qui recipiunt ad Hungariam in zuppa vielicen. sal centenariatum, et si istud sal ad Hungariam non deduxerint, sed in graniciebus istud sal vendiderint, extunc equos cum sale, ubi reperti fuerint, perdere debent, omni occassione postergata.

16. Item statuimus: quod si homines ad terram Czypsensem sal de zuppa bochnensi receperint, et si in Sandecz, vel in aliis graniciebus, vendiderint, eandem poenam debeant tolerare.

17. Item statuimus: quando equi domini regis mittuntur ad zuppam, tunc zupparius, assumptis equis, pro quolibet equo debet dare unum coretum avenae dietim, et de foeno et straminibus omnem necessitatem, et numerum equorum fideliter conscribere.

18. Item statuimus: quod quando accipiunt equos regales ad zuppam, tunc zupparius tenetur ad quatuor equos servare unum subagasonem, bene valentem, et eidem omnia necessaria in victu et amictu ministrare, et illa fideliter conscribere, conscripta rationistis enodare, ut illi considerent, quo summa pecuniae regalis devenit.

19. Item statuimus: quod pauperes eleemosynarii, qui sunt in numero sex in zuppa vielicensi, et totidem in zuppa bochnensi, cum pane, qui datur omni die pauperibus post missarum solennia, non debent poni ad rationem. Illud enim est confirmatum propter animas patris et matris domini regis Casimiri, necnon aliorum suorum progenitorum, et eisdem pauperibus debet annuatim tribui conveniens amictus.

Venditio zupparum.

20. Item statuimus: quod si fuerint zuppae venditae per dominum regem, ac suum consilium, tunc ille, qui zuppas emerit, debet sal, quodquod inventum fuerit, diligenter conscribere, et illud conscriptum, juxta statuta consilii, acceptare.

21. Item statuimus: quemlibet bancum non aliter a domino rege acceptare in zuppa vielicensi, omnibus computatis, videlicet capisteriis, cordis canapeis, suberinis, non aliter, nisi per quinque grossos, in Bochnia vero, nisi per sex grossos.

22. Item statuimus: sepi quotquot lapides inventi fuerint, non debent alio modo computari pro parata pecunia, nisi secundum exigentiam fori. In minuto vero sa-

le quilibet lapis per sex grossos. Item statuimus: quod ratio laminarum ferrearum debet computari quaelibet sexagena per unam marcam in minuto sale. Item statuimus: quod cunei ferrei, quotquot in zuppis reperti fuerint, non debent alio modo computari, nisi quilibet per medium grossum.

23. Item statuimus: quod cordae suberinae alio modo non debent computari, nisi quaelibet per octo scottos. Item statuimus: quod cordae canapeae alio modo non debent computari, nisi quilibet lapis per sex grossos.

24. Item statuimus: quod quilibet zupparius, qui emerit zuppas a domino rege, tenetur tantum reddere de perceptis salis in numero sepi, ac aliarum omnium rerum, quantum assumpsit; et si post resignationem zupparum sui regiminis tantum, sicut percepit, non dimiserit, extunc omnia debet solvere domino regi cum pecunia, prout in sale bancato, ac minuto, ac aliarum rerum, extitit enodatum.

25. Item statuimus: quod qui emerit zuppas a domino rege, non debet fovere nobiles ac dominos, prout prius est conscriptum. Causa: ne mala consvetudo ex eo committatur.

26. Item statuimus: quod quilibet zupparius, qui emerit zuppas a domino rege, non debet aliter dare bancum salis de sex centenariis, nisi per alteram dimidiam marcam.

27. Item statuimus: quod bancum salis de octo centenariis, zupparius suis mercaroribus salis, ut puta regnicolis, non debet alio modo dare, nisi per duas marcas.

28. Item statuimus: quod zupparius extraneis hominibus, videlicet de terris alienis, supra dictis, unum bancum salis octo centenariis non debet in cariori foro dare, nisi per duas sexagenas.

29. Item statuimus: quod quaelibet marca juxta sta-

tuta facit in dictis sex mensuras minuti salis. Et hoc facimus statutum salubre fideliter contaxatum, ut emptores salis habeant incrementum, rex vero plenimodam utilitatem.

30. Item statuimus ex mandato antiquo domini nostri regis Casimiri: quod si dominus rex aliquem principem, nobilem, claustralem, cum aliquo banco salis donaverit, zupparius non debet aliter computare bancum domino regi, nisi per mediam marcam, mensuram minuti salis per quatuor grossos, centenarium in Wieliczka per sex grossos, in Bochnia per octo, unam thinam in utraque zuppa per fertonem.

31. Item statuimus: quod quilibet bancus salis, qui exciditur in Bochnia, alio modo non debet computari domino regi, in resignatione zupparum, nisi per sex grossos, omnibus computatis.

32. Item statuimus: quod quilibet zupparius, qui zuppas emit a domino rege, in resignatione sui regiminis non debet, nec tenetur, de sale bancato plus deducere, nisi trecentos bancos ad depositorium commune, id est forum cracoviense; si autem plus deduxerit, ubicunque repertum fuerit, sive in domibus, sive in cavernis, sive in stabulis, illud sal totum debet recipi pro camera domini regis, et zupparius debet omnibus bonis privari, nisi excepto, quod zupparius haberet de mandato domini regis.

33. Item statuimus: quod quilibet zupparius, sive sit ille, qui ad fideles manus tenet zuppas, sive sit emptor zupparum, non debet domino regi bancum computare, nisi per quinque grossos in Wieliczka, in Bochnia vero per sex, sepo, et omnibus aliis rebus, largo modo computatis.

34. Item statuimus: quod eleemosynarii, per dominum regem Casimirum stabiliti, per zupparium, qui emerit zuppas, non sint in ratione computandi.

35. Item statuimus: quod zupparius, qui emit zuppas, non tenetur plures equos regales ad zuppas rerecipere, nisi quantum in conventione zupparum est expressum, et ad illos equos, qui sunt in emptione expressi, ad quatuor equos unum famulum realem conservare, et eidem famulo victum et amictum ordinare, et illa non debent poni ad rationem regalem.

36. Item statuimus: si plures equi regales ad zuppam adducti fuerint, quam expressum est in venditione zupparum, ex tunc pro quo libet equo debet dari unus coretus avenae per dierium cum foeno et straminibus, et illud computari, sicut in foro emptum fuerit, et pro quatuor equis unus famulus, et famulo expensas tribuere, et illas computare septimanatim per sex grossos, et illa debent poni ad rationem.

37. Item statuimus perpetuis temporibus: quod quilibet zupparius, qui emerit zuppas, debet domino regi dare necessaria omnia, et domminae reginae, et toti familiae, et pabulare equos, et alia necessaria dare semel in anno, in utraque zuppa, et zupparius tenetur donare dominum regem cum centum florenis aureis, et dominam reginam cum quinquaginta, et illa non debent poni ad rationem zupparum.

38. Item statuimus: quod zuppae non debent remissius vendi, nisi pro decem et octo millibus marcis, medietas grossorum, medietas quartensium, sive usualis monetae, sicut sunt venditae proprio ore per dominum regem Casimirum Trutloni, Leskoni Judaeo, Henselburg, Bartkoni monetario, et Arnoldo Velkier, quia in una septimana fuerat quadruplex mutatio zuppariorum, quia unus alium in pecunia superavit.

Sequuntur jura officialium.

39. Item statuimus jura officialium. Primo vice-

zuppario datur media marca, qualibet septimana. Item stigario in Bochnia unus ferto. Item stigario in Wieliczka septem grossi. Item pensarori in Wieliczka septem grossi et tertia pars pensae. Item pensatori in Bochnia sex grossi et quarta pars carbariatus. Item in Wieliczka carbario septem grossi. Item procuratori in Wieliczka septem grossi, et omnes parvae cutes. Item procuratori in Bochnia sex grossi. Item pincernae duos grossos. Item vice-procuratori duos grossos. Item cuilibet sagittario quatuor grossos. Item coco quatuor grossos. Item subcoco duos grossos. Item illi, qui lavat scutellas, duos grossos. Item portulano duos grossos. Item camerario, qui sal furatum temptat, quatuor grossos. Item vice-thesaurario, qui cisticulam portat, duos grossos. Item calefactori duos grossos. Item illi, qui tegit mensas, duos grossos. Item illi, qui silvas custodit, quatuor grossos. Item statuimus omnibus praedictis officialibus annuatim dari duplicia vestimenta, videlicet aestivalia et hyemalia et quolibet mense unicuique sotulares.

40. Item statuimus: quod quietationes principum, nobilium, dominorum, presbyterorum, et cujuscunque conditionis extiterint, zuppario non debent praesentari, exceptis quietationibus salis, quia tunc illas quietationes salis zupparius tenetur expedire.

41. Item statuimus: quod Demetrius vice-thasaurarius, omnes quietationes principum, nobilium, dominorum, ac cujuscunque conditionis extiterint, in pecuniis debet expedire, et pecuniam a zuppario recipere, et ab omnibus capitaneis, procuratoribus totius regni Poloniae et illam ad thesaurum deponere, et eam distribuere, prout sibi dominus rex commiserit et demandabit.

Sequuntur jura dominorum in zuppis, quae non debent poni ad rationem.

42. Item capitulum cracov. debet habere centum marcas. Item capitulum gnesnen. debet habere centum marcas.

43. Item praebendario in zuppa bochnen. videlicet Sancti Stanislai, quibuslibet quatuor temporibus dantur duae marcae, et non plus, et debet habere unum famulum in montibus, et unum famulum ad altare ministrantem. Qui praebendarius et famulus debent habere vestimentum a zuppario, unum in anno, et nullum equum in zuppis servare debet. Item plebano in Bochnia datur omni septimana una marca. Item plebano in Wieliczka datur omni septimana unus coretus minuti salis.

44. Item plebano de Collo cellarii dantur quinque marcae, cum octo ulnis, panni brevis de Thuna. Item plebano in Niepolomicze dantur annuatim quatuor lapides sepi, et totidem cerae. Item vicariis ecclesiae capituli cracov. dantur annuatim sexaginta sex mensurae salis minuti.

45. Item Hankoni, dicto Steberim, de Wieliczka, et suis veris et legitimis haeredibus, et successoribus, jure haereditario suo pro magisterio, ibidem in Wieliczka super carbaria, damus triginta marcas singulis annis, temporibus perpetuis duraturis, et ista non debent ad rationem poni.

46. Item sal bancatum quod datur monialibus Vratislaviam, item sal ad castra domini regis, sive bancatum, sive minutum, ista omnia non debent ad rationem poni.

47. Item in praesentia totius consilii dominus Joannes, castellanus cracovien., cum fratre suo domino Raphaele, haerede de Tarnow, monstraverunt quasdm literas magistratus montium in Bochnia, videlicet super montem cracovien., in quibus literis continebatur, quod deberent habere septimanatim unam sexagenam grossorum, quae literae per dominum regem

Casimirum, ac totum consilium, omnimode fuerunt annullatae; et ideo praecepit dominus rex, quod perpetuis temporibus nullus dominorum debet aliquem censum habere in zuppis, nisi illi, qui sunt in regestro conscripti, et finaliter per consilium confirmati, nam illi, qui secus fecerint, collo et bonis debent omnimode privari.

Sequuntur jura succamerarii.

48. Item statuimus: quod succammerarius, quando zupparium inthronisat ad zuppas, tunc zupparius ratione sui officii tenetur sibi dare unum stamen Machlicen.. Si vero zupparius stamen non habuerit, tunc loco staminis, debet sibi dare decem marcas.

49. Item statuimus. quod succamerarius non debet intrare zuppas, ne ipsas impediat, sed debet descendere ad hospitium, et necessaria sibi per seniores sectores, videlicet una mensura avenae, octo pulli, sexagena panis, medium quartale carnium bovinarum, cum potu, debeant ministrari, quia hoc statutum est, ut zuppa per eum non impediatur.

50. Item statuimus: quod succamerarius nullum hominem in zuppa permanentem praesumpserit judicare, et nullum equum in zuppis stabilire, nisi equum sui famuli camerarii, de tribus marcis, si idem equus servitiis zupparum defecerit, ex tunc zupparius loco illius equi debet alium ordinare.

51. Item statuimus: quod idem succamerarius ad festum sancti Joannis Baptistae debet eligere consules in Wieliczka, et seniores sectores, in Bochnia vero in festo circumcisionis domini, et illos juxta jura eorum judicare.

52. Item statuimus: quod nullus, sive sit magnus, sive parvus, praesumat zuppas impedire, ac eas intrare, nisi tantummodo Demetrius, vice-thesaurius, cum quatuor

quis, dum venerit pro pecuniis a zuppario assumendis, sub poena colli, et omnium bonorum.

Sequuntur jura zupparii.

53. Item statuimus: quod nullus zuppariorum de se equerulanti debet respondere, nisi coram domino rege, dum per ipsius annullum fuerit evocatus.

54. Item statuimus: quod nullus viventium debet judicare familiam zuppae, nisi solus zupparius.

Sequuntur jura sectorum.

55. Item statuimus, sic volentes: quod in utraque zuppa, videlicet vielicen. et bochnen. tantummodo debent laborare sexaginta sectores, qui nominantur in vulgari stolnicy, famulis hospitalibus inclusis, et non plus. Causa est ista, quod si plures laborarent, montes sale citius evacuarentur.

56. Item statuimus: quod iidem sectores debent laborare continue, a festo S. Martini usque ad festum pentecostes, si autem necessitas fuerit, tunc debent laborare a festo S. Michaelis, usque ad festum praenotatum, et iidem sectores debent obedire zuppario et stigario, quoties fuerit opportunum.

57. Item statuimus: si aliquis sectorum rebellisando sal suum destruxerit, extunc stigarius debet eum punire, sibi montes abnegando tamdiu, quousque a zupparío et stigario veniam impetrabit.

58. Item statuimus: quod omnes tragarios rebelles quotiescunque crimen commiserint, seu laborare noluerint, extunc idem stigarius debet eos laboribus destituere et alios loco ipsorum ad labores ordinare.

Sequuntur jura magistrorum montium.

59. Item statuimus: quod magister montium non debet aliquem censum habere de zuppis, neque septima-

nalem, neque annnalem, nisi tantummodo famulos, quos ab antiquo in montibus habuit, et eos propriis pecuniis salariare, secundum consvetudinem montium pecuniis quas et de bipenne acquisivit. Et carpentario montium loco ipsius, qui propriis manibus laborat in montibus, debet dari septimanatim unus ferto, cum victu et amictu, prout caeteris officialibus.

6o. Item statuimus: quod in quolibet monte debent poni duo fornatores pro sale quaerendo, et illud, quod per fornatorem in omnibus quatuor angulis acquisitum fuerit, debet obserari cum optimis parietibus salis. Et quando sectores propriis laboribus fecerint, tunc zupparius una cum magistro montium debet eis fornaces cum parietibus largiri, et nulla munera ab eisdem acceptare, quia illud est donum Dei, et non magistri montium.

Harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subappensum.

Nos vero Sbigneus, miseratione divina S. Romanae ecclesiae tituli S. Priscae presbyter cardinalis, et episcopus cracoviensis, Vladislaus, Dei gratia S. ecclesiae gnesnensis archiepiscopus et primas, Joannes eadem gratia vladislaviensis, Andreas simili gratia posnaniensis, episcopi ecclesiarum, Joannes de Czyżow, castellanus et capitaneus, Joannes de Tęczyn, palatinus cracoviensis, Lucas de Gorka, posnaniensis, Joannes de Olesznica, Sandomiriensis, Albertus de Małe, lanciciensis, Joannes de Kretkow, brzestensis, palatini, Joannes de Koniecpole, regni Poloniae cancellarius, Predborius de ibidem, castellanus sandomiriensis, Creslaus de Kuroświąki, lublinensis, Laurentius Zaręba, siradiensis, Petrus Skora de Gay, calissiensis, Stanislaus de Ostrorog, gnesnensis, Nicolaus

de Ossolin, woynicensis, Nicolaus de Urzynow, brestensis, Petrus de Kurow, sandecensis, Hinca de Rogów, rospiriensis et regni Poloniae vice-thesaurarius, Nicolaus de Virbiasko, dobrinensis, Gregorius de Branice, radomiensis, Joannes de Bnin, międzyrzecensis, Nicolaus de Wiśnicze, leopoliensis, Nicolaus de Zakrzow, vislicensis, Stephanus de Oporow, brzezinensis, Petrus de Stryków, junivladislaviensis, Joannes de Bobrka, biecensis, Albertus de Michow, zavichostensis, Nicolaus de Prochniki, premisliensis, Joannes de Kniachnicze, haliciensis, Borko de Osieczno, naklensis, castellani, Nicolaus de Brzezie regni Poloniae marschalcus, Joannes de Pilcza, Bartosius Obulecz de Bora, cracoviensis, Nicolaus de Wismutow, sandomirensis, Thomas de Sobota, lanciciensis, judices, Petrus Szafraniec, cracoviensis, Joannes de Czarnków, posnaniensis, Nicolaus Powała de Magnuszów, sandomiriensis, Petrus de Brudzow, calissiensis, Joannes Kuropatwa de Laczuchow, lublinensis, Michaël de Lassotki, dobrinensis, Nicolaus Bola, junivladislaviensis, succamerarii, Joannes Biezad de Morsko, cracoviensis, Nicolaus de ibidem sandomiriensis, Nicolaus de Noykow, sandecensis, vexilliferi, Nicolaus, subjudex sandomiriensis, caeterique praelati, et barones, dignitarii, nobiles, et proceres, in hac conventione generali piotrcoviensi congregati, innitentes approbationi, confirmationique praefati serenissimi domini nostri regis statutorum supradictorum, serenissimi, domini, divae memoriae, regis Casimiri, eadem statuta, quae hic habentur inserta, per omnia approbantes, in omnibus punctis, articulis, et clausulis firmiter attendemus, custodiemus, et servabimus, et nunquam illis verbo aut facto contraveniemus; unde et sigilla nostra praesentibus jussimus appendi, in robur firmi-

tatis, et testimonium omnium, et singulorum praemissorum.

Actum in conventione Petricoviae, feria quinta infra octavas festi pentecostes, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo, praesentibus dominis supra dictis. Datum per manus magnificorum Joannis de Koniecpole, regni Poloniae cancellarii, praedicti Petri de Szczekocin, ejusdem regni vice-cancellarii, nobis sincere dilectorum.

Przedrukowane z dzieła Jana Wincen. Bandtkie: „Jus Polonicum codicibus veteribus manuscriptis et editionibus quibusque collatis, 1831 r., str. 174 do 183. Znajduje się też w Vol. Leg. I, fol. 159 do 170.

O tym zbiorze zwyczajów w żupach, w statut przez Kazimierza Wielk. zamienionym, mówiłem w tomie I, str. 138 i nas. 149, 151 i 157.

Kazimierz Wielki wyznaczywszy senatorów i panów z rady swéj, którzyby wspólnie z urzędnikami żup solnych, spisali wszelkie dawne zwyczaje, dał początek temu statutowi salin w r. 1368.

Statut ten zawiéra: zakaz zwiedzania żup przez magnatów i ich tamże przyjmowania; przywileje kupców solnych i mieszczan Wieliczki i Bochni, w sprzedaży soli; oznacza dochody z żup dla Króla, kościołów, i t. d.; Sposób puszczania żup w dzierzawę i obowiązki dzierzawców; prawa i obowiązki podkomorzego, żupnika, góromistrza i innych officjalistów, oraz robotników i służebników, niemniéj jaka tych wszystkich była płaca.

W statucie tym widzimy, iż sól sprzedawano w bałwanach na centnary (sal centenariatum in bancis), lub w kruchach na beczki, lub miary (sal minutum in thinis et mensuris), i że była warzelnia (carbaria) w Wieliczce. Mówi też o potrzebnych w żupach przedmiotach, jako to: łoju (sepum, sebum), linach konopnych i lnianych (?) (cordae canapeae et suberinae), żelazie w snopkach (ligaturae ferri), w blachach (laminae) i klinach (cunei ferrei) etc.

Taki zbiór zwyczajów czyli Statut żup solnych, potwierdził Kazimierz Jagiellończyk, aby wstrzymać zbyt częste zwiedzanie żup przez panów i szlachtę, i ograniczyć wymagania przez nich soli, oraz rozrzutność w jéj wydawaniu.

---

8. LITTERAE ORDINATORIAE MONTIUM ILCUSSIENSIUM REGINAE ELIZABETHAE EX ANNO 1374, QUIBUS CONCEDITUR LIBERTAS COLENDARUM FODINARUM UNO MILLIARI CIRCUMCIRCA ILKUSCH, SEX ANNORUM SPATIO, SALVIS REGALIBUS.

Actum sabbatho post festum Sanctorum Trium Regum proximo, die 8va januarii a° 1701.

Ad officium et acta praesentia zupparialia ilcussiensia personaliter venientes: spectabilis Joannes Filowic, consul ilcussiensis, et honoratus Joannes Chryzostomus Radomski, civitatis ilcussiensis notarius juratus, vigore decretorum commissorialium S. R. Majestatis antiquorum, ratione per magistratum ilcussiense officio praesenti zuppariali ilcussiensi, preducendorum, et communicandorum privilegiorum prolatorum, nomine totius ejusdem magistratus ilcussiensis agentes, infrascriptas litteras privilegii in pergamen conscriptas, sanas, salvas, et illaesas, omnique prorsus suspitionis nota carentes, sigillis duobus subappensis communitas, eidem officio zuppariali ilcussiensi, in vim communicationis reproduxerunt; quarum litterarum tenor sequitur, estque talis:

Elizabeth Dei gratia Ungariae et Poloniae senior Regina.

Notificamus universis et singulis, praesentium notitiam habituris — quod ad instantes praeces fidelium nostrorum civium, ac montanorum ilcussiensium, ordinationem infrascriptam, non tantum profectum nostri thesauri, quantum eorundem civium, et montanorum, ac mineram in ibi querentium utilitatem, et commodum gratuite considerantes, fecimus in hunc modum, videlicet: quod praefati cives et montani de quibuscunque

mundi partibus fuerint, mineram plumbi seu argenti, juxta modum, et consvetudinem primitus observatam, in spatio unius miliaris, ex omni parte dictae civitatis retro et ante, infra spatium sex annorum continuo sese sequentium, incipiendo a festo Sancti Michaëlis Archangeli, proxime nunc venturo, et in tali festo ejusdem Sancti Michaëlis, videlicet anni sexti elapsi terminando (1) libere quaerent; conquaestumque purgabunt et conflabunt (2), quam purgatam et conflatam, ac in plumbum et argentum, propriis illorum expensis, laboribus et impensis seu facultatibus quibuslibet redactam, iidem montanarii et ipsorum quilibet, ratione supremi dominii, nobis et ad nostrum thesaurum, zuppario seu zuppariis nostris, quos tunc praeficiemus eisdem, undecimam marcam argenti, et undecimum centenarium plumbi dare et assignare tenebuntur, decem partibus tam argenti quam plumbi pro se reservatis, quas quidem decem partes ipsorum argenti et plumbi, damus eisdem et cuilibet ipsorum de nostro, et barronum nostrorum consilio, liberam facultatem in spatium sex annorum ut praefertur, vendendas, exportandas, et deducendas, in et extra regnum nostrum, terras et dominia nostra, quocumque, et quantumcunque ipsorum placuerit voluntati, libere et sine aliquali impedimento, salvis tamen praemissis (3), et aliis juribus nostris regalibus, scilicet denariorum liberalium vulgaliter freihaller (4), de quolibet centenario

(1) po dzień 29 września 1380.

(2) quaerere, purgare, conflare, szukać (w ziemi), czyli kopać, płókać, topić.

(3) czyli powyższe uncedimus centenarius, jako olbora (urbura).

(4) denarium liberale, freyheller, późniéj groszowe zwane, grosz od centnara wynosiło (niemieckie Quatembergeld).

unum denarium, et de uncis abscissis puta haken (2) nominatis, seu aliis causis judicialibus ad zuppariale judicium pertinentibus (1), quae pro nobis specialiter exponimus et reservamus, prout antiquitus fuerat in consvetudine obtenta. In cujus rei testimonium, sigilla nostra Ungariae et Poloniae praesentibus sunt appensa.

Actum et datum Cracoviae, in octava Beatorum, Petri et Pauli apostolorum, anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo quarto; praesentibus Serenissimo Principe Domino Vladislao Duci Opoliae et Russiae, nec non strennuis militibus nostris fidelibus dominis Petro sandomir., Dobeslao cracov. palatinis, Joanne marschalco regni Poloniae, sandomiriensi capitaneo, Ottone castellano wisliciensi. Datum per manus honorabilis viri domini Janussi archidiaconi et cancellarii cracoviensis.

Locum sigillorum duorum Hungariae et Poloniae.

Itaque post insertas ad acta praesentia susceptas et ingrossatas suprascriptas privilegii literas, suprascripti offerentes illico originale ad se receperunt, et de recepto cancellariam officii praesentis quietaverunt. In quorum fidem praesentibus sigillum est subappressum.

Ex protocollo actorum officii zuppariales ilcussiensis ex anno 1701 extractum.

(1) uncus abscissus vel haken, miara ziemi tak jak łan, włóka, i t. p. Zdaje się, iż ta miara haken, przybyła do nas z Danii; tam liczono na haken 66 bastów, a na 1 bast 66 sznurów. Opłatę tę de unco abscisso, składano od wymiaru ziemi czyli przestrzeni, pod któréj powierzchnią dozwolenia kopania udzielono.

Król Ludwik w potwierdzeniu praw „Cassoviae 17 septembris 1374", postanowił opłatę 2ch groszy corocznie de quolibet manso vel sorte in recognitiorum supremi dominii. J. V. Bandtkie, Jus Polonicum, fol. 185.

(2) od sprawy przez żupnika odsądzonéj opłatę groszowego, zastrzega ten przywiléj, prout antiquitus fuerat in consvetudine.

8. LITTERAE ORDINATORIAE ZUPPARUM BOCHNENSIUM VLADISLAI JAGIELLONIS REGIS EX A° 1393, PRAECIPUE VERO DE SECTORIBUS SEU LABORATORIBUS HUJUS SALISFODINAE, CONFIRMATAE A CASIMIRO JAGELLONIDE A° 1450.

Confirmatio jurium et privilegiorum Casimiri Magni hoc addito quod:

1. Sectoribus labores seu partes suas in salisfodina jure haereditario possessas, tantum usque ad eorum consumationem licet tenere.
2. Non licet alienare partes in montibus sine regio concensu.
3. Famuli regii ad sal incidendum.
4. Sectores et luboratores in zuppa bochnensi laborent ad die S. Michaelis ad festum Pentecostes, nisi cum specialibus literis regiis.
5. Non licet intrare aut exire zuppam in hora praescripta ad labores.
6. Temerarii poena amissionis montis aut laboris puniendi.

Literae ordinationis zupparum bochnensisum.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam,

Nos Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, nec non terrarum Cracoviæ, etc.

Significamus tenore præsentium etc.

Quomodo venientes ad nostrum, praelatorumque et baronum nostrorum praesentiam, providi Jacobus Czudny, Nicolaus Pyowko, Joannes Chobath, et Bartholomeus, caeterique sectores seu fossores vulgo dicti kopacze et laboratores salis zuppae nostrae bochnensis, literam, seu privilegium serenissimi principis et domini, Wladislai Dei gratia, regis Poloniae, genitoris nostri charissimi, coram nobis obtulerunt et produxerunt nostrae majestati debita, cum instantia supplicantes quatenus nos de mausvetudine nostra regia ipsis dictam literam, seu privilegium confirmare, ratificare, approbare, et innovare dignaremur, — cujus quidem literae seu privilegii tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Władislaus Rex Poloniae, Lithuaniaeque princeps supremus et heres Russiae, etc. Significamus, etc.

Quod bene attendentes et solicite considerantes quaedam statuta mobilia, et consvetudines zuppae nostrae bochnensis, quae damna non modiaque incommoda nostro thesauro, et sectoribus laboratoribusque salis dictae zuppae plerumque generabat, et forsitan generare possent in postremum nisi magnificentia nostra, quia ad id suscepti regiminis cura sollicite monet opportunum temperamentum, ut remedium eidem apponeret et benigniter inveniret. Ea itaque cupientes in conditionem transferre meliorem, habito super hoc consilio baronum, militiae et consiliariorum, nostrorum fidelium dilectorum, articulos in eadem zuppa bochnensi infrascriptos decernimus perpetuo debere observari.

1. Primo et principale volumus, statuentes omnes et singulos sectores seu fossores dictos kopącze et laboratores (2) salis dictae zuppae bochnensis, circa omnia et singula jura, et consvetudines laudabiles permanere et observare, quibus temporibus inclyti principis felicis, et aeternae recordationis Dni Kazimiri olim regis Poloniae nostri praedecessoris gaudebant et fruebantur, hoc etiam adjecto quod quicunque de sectoribus et laboratoribus praedictis aliquos labores fornaces dictas piecze (2), et parietes vólgaliter Scziany (3) nuncupatos propriis laboribus aut quocunque modo licito acquisiverint vel etiam ex successione legitima habuerint, obtinuerint aut

(1) rębacze, kopacze; czyli robotnicy żupni.
(2) fornaces, piece, to jest chodniki.
(3) parietes, ściany czyli filary solne, wyrabiane w komorach.

possiderint, eosdem habere et possidere debeant jure hereditario usque ad eorundem laborum finalem consumationem; dum autem labores hujusmodi et bona, fornaces et parietes, in sale deficere contigerint, extunc nullus sectorum seu laboratorum praedictorum quorumcunque, loca alia pro aliis fornacibus, parietibus et laboribus quibuscunque, incipiendum de novo se ipsum invenire et instituere valeat neque licitum sit eidem, quousque per fideles nostros succamerarium cracoviensem, zupparium et magistrum montium dictum vulgariter bergmagister (1) salis bochnensis praedicti, qui pro tempore extiterint, ad hoc notariter fuerint constituti.

2. Tum, cum aliquis praedictorum sectorum, seu laboratorum, hereditaria hujusmodi bona, vendere, seu alio quovis modo alienare intenderet, tum non aliter, quam voluntate nostra, et nostrorum successorum ad id accedente et assensu, eadem vendere possit et alienare.

3. Praeterea licet nobis et nostris successoribus famulos dictos otroki (2), quot et quovis opportunum fuerit in montibus dicti bochnensis salis ad laborem ponere et instituere, pro nostro et nostrorum successorum libito, et voluntate.

4. Caeterum volumus quod omnes sectores in praefata zuppa bochnensi et laboratores, juxta statuta dudum observata et tenta, videlicet a die Sancti Michaë-

(1) Podkomorzy krakowski przewodniczył wszystkim kopalniom w ziemi krakowskiéj, żupnik jednéj kopalni, góromistrz miał zaś działy pewne kopalni.

(1) otroki, poddani; patrz W. A. Maciejowskiego: „Pamiętniki o dziejach i t. d. Słowian, T. II, str. 188.

lis, usque ad festum pentecostes, singulis annis laborare in montibus dicti salis debeant sine contradictione; si autem post festum pentecostes nostra et nostrorum successorum necessitas labores postulaverit, tunc non aliter ipsi sectores et laborates montes salis intrare et laborare debebunt, quam cum per nostras speciales litteras aut nostrorum successorum, fuerint ad id specialiter requisiti.

5. Adjecimus etiam et volumus perpetuo observari, quod sectores et laboratores dictae zuppae, montes salis intrare et deinde exire seu egredi quando placitum eis videbitur possint; nulli tum memoratorum sectorum seu laboratorum quibuscunque nominibus aut officio nuncupentur, licitum sit praecipere nostris laboratoribus quibuscunque a labore debere exire, neque quaedam verba expulsiva vulgariter: aus, aus, dici (1) solita, neque in montibus salis aliquomodo innolecenter (2) de caetero exclamare.

6. Si quis autem de praedictis sectoribus seu laboratoribus in nostri hujusmodi statuti seu inhibitionis contemptum, in dicta verba aut similia his aus, aus, ausu temerario proruperit, aut inobediens in praemissis notoris reprehensus fuerit, ex tunc quemlicet dictorum verborum aus, aus, exclamatorem et inhibitionis seu statuti nostri praesentis contemptorem, ab haereditate ex laboribus ac omnibus juribus si quae in zuppa et montibus praedictorum ipsis competerent, amovemus et harum virtute pro-

(1) od niechcenia.

(2) Rębaczom i robotnikom, wolno było wchodzić i wychodzić z żupy czyli kopalni, lecz nie było wolno odwoływać od roboty, i dla tego wzbronione było robotnikom upominać się o odpuszczenie ich z roboty bez ukończenia czasu pracy czyli szychty, przez wykrzykiwania: *aus! aus!*

nunciamus amotum perpetuis temporibus; per recessum quodcunque nobis aut nostris successoribus visum foret, quod nostram aut nostrorum successorum utilitatem, vel thesauri augumentum, aut conditionem sectoribus et laboratoribus praedictis meliorare facere possit, quod hoc ipsum interpretari, augere, minuere aut denuo statuere, nos et nostri successores possimus, non obstantibus statutis antescriptis; harum nostrarum quibus sigillum nostrum appensum est.

Datum in Niepołomicze, ipso die Sancti Martini confessoris, anno Domini millesimo tercentesimo nonagesimo tertio. Praesentibus: reverendo in Xto patre, Domino Petro episcopo cracov., Sandivigio calissiensi, Spithkone cracov., Johanne Liganza lanciciensi palatinis, Petro Kmitha lublinensi, et Cristino sandomiriensi castellanis, ac aliis quam plurimis fidelibus nostris fide dignis. Datum per manus venerabilis Zaklicze cancellarii aulae nostrae fidelis dilecti.

Nos itaque Kazimirus Rex praefatus, praedictorum Jacobi, Nicolai, Johannis et Batholomei, caeterorumque sectorum, seu fossorum, et laboratorum salis zuppae nostrae bochnensis, auditis praecibus, tanquam justis annuentes et specialiter acclinati, litteram praescriptam seu privilegium et omnia in eo contenta, rata et grata habentes, ratificamus, approbamus, confirmamus et innovamus, decernentes eam habere et optinere robur perpetuae firmitatis, harum nostrarum quibus sigillum est appensum testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, sabatho, die ante dominicam reminiscere proximo, anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo, praesentibus magnificis et generosis Johanne: de Czyżowo, castellano et capitaneo, Jo-

hanne de Thanczino, palatino cracoviensi, Hincza de Rogowo, castellano rospiriensi et vice-thesaurario regni Poloniae, et Nicolao de Brzezie marschalco regni Poloniae generali, ac aliis quam plurimis fidelibus nostris fide dignis.

Datum per manus magnificorum Johannis de Conieczpolie cancellarii, et Petri de Sczekoczini vice-cancellarii aulae nostrae, sincere nobis dilectorum.

Relatio ejusdem Mgfici Johannis de Conieczpolie cancellarii regni Poloniae.

In archivi Regio, libro metrices inscriptionum. J. nº 16, fol. 83,

---

9. PRIVILEGIUM VLADISLAI JAGELLONIS REGIS, EX Aº 1399, APERIENDI NOVI MONTIS IN SALISFODINIS BOCHNENSIBUS, NICOLAO BOCHNER, IBIDEMQUE SUIS SALICIDIS LABORANDI.

1563. *Revisio litterarum palatinatus cracoviensis, coepta Warsaviae in conventu Regni.*

— 21 die Decembris. —

13. — Salicidae in zuppis bochnensibus.

Vladislai Regis. — Super quorum famulos seu salicidas dictos vulgaliter otroki in novo monte seu salisfodina zupparum bochnensium quidem Nicolao Bochner locandos, ac utilitates et obventiones quaslibet de laboribus eorum per ipsum Bochner, ipsiusque liberos, haeredes et successores legitimos perpetue percipiendas et utifruendas. Praeterea et super una sexagena grossorum pragensium valentium 60 grossos latos, in ipsam sexagenam computandos, singulis sabbatis diebus similiter per ipsum Bochner, et ejus successores de ob-

ventionibus suprascripti novi montis seu salisfodinae percipiendibus, cum proprietate dandi, vendendi, commutandi et ad usus beneplacitos ipsius Bochner et ejus successorum convertendi. Idque propterea majestas regia Bochnero concessit, quod idem Bochner suis impensis novum montem seu salisfodinam efodere atque erigere debuit. Data litterarum in nova civitate Korczin, Sabbatho ante festum nativitatis S. Joannis Baptistae 1399. Datum per manus Nicolai episcopi vladislaviensis aulae regiae Protonotarii.

In archivo Regio, libro metrices inscriptionum, signato XD. n° 98, fol. 34.

---

10. PRIVILEGIUM VLADISLAI JAGIELLO REGIS [illegible] SIDENDAS ET AEDIFICANDAS FODINAS PLUMBI IN [illegible] LA TRZEBINIA, DATUM A° 1415 HAEREDI EJUS NICOLAO ALIAS CLANS KIESSINGER, CONFIRMATUR MODERNO EJUS HAEREDI JOANNI ZUKOWSKI A° 1550 PER SIGISMUNDUM AUGUSTUM.

1. Omnia jura antiqua in Tzebinia removentur, et jus theutonicum Magdeburgiense conceditur cum exemptione ab aliena jurisdictione.
2. Appellatio a Clans Kiessingero ad castrum cracoviense.
3. In causis majoribus cives et fossores trzebinenses ab ipso Clans Kiessingero judicentur.
4. Clans Kiessinger, et montium officiales et laboratores a servitio militari liberantur.
5. Libertas pasciendi pecora.
6. Protectio montanicorum advenientium, et institutio officialium.
7. Clans Kiessingero permititur montes et stollas condere.
8. Salva regalia, caventur.

Confirmatio privilegii G. Joannis Zukowski etc. super montes plumbi in villa sua hæreditaria Trzebin.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam facta humana quantumvis memorabilia

facile intereunt nisi litterarum beneficio perpetuitati fuerint demandata. Proinde

Nos Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, nec non terrarum, etc.

Significamus etc. Quia exhibitæ sunt coram nobis per certos ex consiliariis nostris nomine Gnr^si Joannis Zukowski in Bystrzycza haeredis litterae pergamenae serenissimi olim domini Vladislai Regis Poloniae atavi Nostri, cum sigillo majori in zona sericea appensa, et quamvis vestutate seu pergranda incuria uno in loco discisae, omni tamen suspicionis nota carentes, continentes in se donationem specialem jurium, privilegiorum, immunitatum, gratiarum, praerogativarum, et favorum, montibus plumbi in Trzebin, villa haereditaria, ac ipsae villae Trzebin, et ipsius incolis universis per eundem serenissimum olim dominum Wladislaum regem datae, supplicatumque nobis est per eosdem consiliarios ut illas et omnia in eis contenta authoritate nostra Regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam.

Laudatur principis industria, cujus providentia principatus suscipit incrementa, accesserunt thesauri et profectus geminentur. Proinde

Nos Wladislaus, Dei gratia Rex Poloniæ, nec non terrarum Cracoviae etc.

Significamus tenore praesentium, etc.

1. Quod volentes utilitates et commoda regni nostri debita animadversione procurare, et fructus in locis

praegnantibus et incultis exquirere, ut nostri regiminis tempore sceptra regalia fastigio sublimiori et nominis nostri memoria universis posteris reliquatur, montes plumbi in Trzebin per Nicolaum alias Clans-Kiessinger civem cracoviensem nostrum fidelem dilectum, universos, ut amplius proficiant et fructum nobis afferant ubertatis, juribus, privilegiis, immunitatibus, gratiis, prerogativis et favoribus infrascriptis, una cum villa Trzebin et ipsius incolis universis fulcire perpetuo decrevimus, et imprimis omnia jura consvetudines et statuta polonicalia quae in dictis montibus et villa Trzebin sunt servata ab antiquo removemus, et jus theutonicum Maidenburgense et montanum ibidem perpetue duraturum concedimus et largimur, quale in omnibus minerarum montibus videlicet per orbem observatur, eximentes praefata loca, Nicolaum alias Clans-Kiessinger antedictum cum suis successoribus quem et quos praefatae villae Trzebin perpetuos haeredes instituimus et fecimus, et omnes officiales, laboratores et fossores ac ministros in dictis montibus ac villa habitantes et habitare volentes, ab omni jurisdictione et potestate omnium palatinorum, castellanorum, judicum, subjudicum, capitanorum, camerariorum, succamerariorum et eorum officialium ut coram ipsis vel aliquo ipsorum pro quibuscunque rebus, causis et negotiis citati minime debeant respondere nec aliquas poenas proinde incurrere, sed tantum coram Nicolao alias Clans-Kiessinger praedicto et suis successoribus pro omnibus causis, tam parvis quam magnis debebunt respondere.

12. Quod si Nicolaus praedictus vel ejus successores in reddenda justitia negligentes fuerint et remissi, extunc praefatus Nicolaus alias Clans-Kiessinger et sui successo-

res coram nobis aut nostro commissario, quem speciali-ter duxerimus deputandum, in castro nostro cracoviensi tenebuntur comparere, tam pro defectu et negligentia justitiae, quam pro omnibus aliis causis respondere.

3. In omnibus autem causis, puta: furti, sanguinis, homicidii, incendii, mutilationis membrorum et quibuscunque aliis enormibus excessibus quocunque nomine censeantur, praefatus Nicolaus et ejus successores, officiales, ministros, fossores, laboratores montium praedictorum et villae ejusdem incolas, habebunt potestatem plenam et omnimodam judicandi, sententiandi, condemnandi, puniendi, corrigendi et plectendi, prout hoc ipsum jus theutonicum Maidenburgense montanum in omnibus suis punctis, conditionibus, clausulis, postulat et requivit.

4. Hoc etiam addito et expresso quod idem Nicolaus, alias Clans-Kiessinger et omnes montium officiales, fossores, laboratores et ministri ab omni servitio et subsidio omnium expeditionum, quas contra hostes nos vel successores nostri contigerit facere, sunt exempti.

5. Similiter omnibus locis montium praedictorum, libertatem fori omnium conscultetorum, poculentorum, pabulamentorum (1) concedimus perpetuo et in aevum.

6. Omnes autem ad praefatos montes et ibi laborantes vel laborare volentes sub nostrae protectionis praesidium recipimus et omnibus juribus praedictis potiri concedimus, dum tamen praedicto Nicolao vel ejus successoribus prius se putaverint, et per eos ad huiusmodi libertatem et gratiam nostram admissi fuerint et recepti. Si autem criminibus enormibus obnoxii ad praefatos

(1) wygony, pojenia, pastwiska.

montes et villam Trzebina praedictam ex quacunque causa accesserint, idem Nicolaus et successores, captivandi vinculandi eos et si nobiles et regni nostri indigenae fuerint, capitaneis, judicibus et aliis officialibus nostris captos et vinctos tradendi, si vero alii cujuscunque status conditionis per se corrigendi ac judicandi, ac in eisdem montibus officiales, laboratores, et ministros quoslibet et pro montibus opportunos instituendi, destituendi et ex causa deponendi ab officiis eorum et amovendi, quoties sibi et suis successoribus visum fuerit et necesse, plenam et omnimodam habeant facultatem.

7. Amplius ut idem Nicolaus Clans-Kiessinger, qui multis fidelitatis studiis et constantibus virtutis indiciis coram nostra majestate claruit et grandia nobis servitia continuato studio exhibuit, uberioris gratiae a nobis commodo consequatur, et in antea sed ad nostra obsequia exhibeat promptiorem, sibi et suis successoribus, quantum cumulum seu partem minerarum in montibus praedictis inventarum, damus, donamus et largimur perpetuis temporibus et in aevum, id ipsius laboribus et impensis ac expensis quae circa canale dictum stolle quo aquas in montibus nascentem exsicavit et montes fecit aptos ad labores requirentes, et jure montium ad hoc suffragante et suadente, similiter omnes foveas (1) antiquas, desolatas et desertas ad canale praedictum, stolle dictum, perpetuo decrevimus pertinere, nec in eis inopiam fodiendi, quaerendi et extrahendi mineras plumbi et alias sit licitum, quovis modo praeter voluntatem praefati Nicolai et ipsius successorum vel consensum specialem. Prohibemus autem omnibus in dictis montibus laborantibus vel ha-

(1) fovea, dół, kopanina.

borare volentibus nequispiam ipsorum foveas ab utroque latere et circum quoque canale praedictum alias stolle dictum, ad spatium duarum mensurarum, quae lather vocantur in vulgari, juxta modum et consvetudinem ac statuta montanorum, fodere audeat vel parare, per quod hujusmodi canalis alias stolle nocumentum inducere vel inferre.

8. Volumus autem jura nostra regalia in omnibus praemissis salva semper permanere (1). Harum quibus sigillum majestatis nostrae, praesentibus est appensum testimonio literarum.

Actum in nova civitate Corczin, dominico ipso die S. Egidii. Anno domini millesimo quadringentesimo decimo quinto. Praesentibus ibidem Rndo in Christo Patre Dno Alberto episc. cracov., et regni Polon. cancellario, Cristino de Ostrow, castellano cracov., Joanne de Tarnow cracov., Nicolao de Michałow, sandomir. palatinis, Joanne de Tholischkow calissiensi, Joanne de Szczekoczin, lublinensi castellanis. Sbigneo de Brzezie, regni Pol. marschalco. Petro Saffraniecz, succamerario cracov., et aliis quam plurimis fide dignis. Datum per manus Rndi in Christo Patris domini Alberti episcopi cracov., regni Polon. cancellarii et venerabilis divinae sedis apostolicae prothonotarii, decani cracov. praepositi S. Floriani, gnesnensium, cracoviensium et crusswiciensium ecclesiarum canonici et regni Poloniae vice-cancellarii sincere nobis dilecti.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus, supplicationi praedictorum consiliariorum nostrorum annuentes, litteras praeinsertas in omnibus earum punctis, clausulis, articulis et conditionibus, authoritate

(1) W archiwum olkuskiém, są rejestra pobiéranych olbor z Trzebini w XVI wieku za żupnictwa Bonerów. Patr C. J. M. P. nº 34.

nostra regia approbandas, ratificandas et confirmandas duximus, approbamusque ratificamus et confirmamus per praesentes, decernentes eas et omnia in eis contenta robur debitae perpetuaeque firmitatis obtinere debere; porro bonorum praedictorum omnes prerogativas et immunitates quibus per antecessores nostros, sunt dotatae, ratas habentes, manutenebimus successoresque nostri manutenebunt perpetuo et in aevum, constituentes insuper ex speciali gratia nostra regia praenominatorum bonorum ac omnium et singulorum in ipsis bonis in genere et specie utilitatum ac immunitatum, nullas excludentes neque excipientes, praefatum generosum Joannem Zukowski cum ipsius successoribus legitimis posteris ac haeredibus pro vero legitimo et indubitato haeredi, potiensque erit praenominatus Joannes suique successores, praedicta bona dare, vendere, commutare, alienare et in usus suos beneplacitos, prout illi melius et utilius visum fuerit convertere. **Harum etc.**

Datum Cracoviae, feria quarta in crastino festi Sanctae Catharinae, anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo, regni vero nostri vigesimo primo. Praesentibus reverendissimo et Reverendis in Christo Patribus dominis Nicolao Dzierzgowski, archiepiscopo gnesnensi, legato nato, primateque etc. Datum per manus Joannis Ocieszki Regni Poloniae vicecancellarii.

Relatio Mgfici Joannis Oczieski R. P. vice-cancellarii, succamerarii, burgrabiique cracoviensis et sandecensis capitanei.

In archivo Regio, libro metrices inscriptionum. ZN. nº 79, fol. 247 verso.

II. PRIVILEGIUM VLADISLAI JAGELLO REGIS, Aº 1426 CONCEDENS CULTORIBUS MONTIUM ILCUSSIENSIUM USUM JURIUM MONTANORUM HUNGARIAE ET BOHEMIAE, LOCO IGNE CONSUMPTORUM, NEC NON DE FORO JUDICII ZUPPARIALIS, ET DE APPELLATIONE AD OFFICIUM CONSULARE ILCUSSIENSE.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Omnium rerum actus et ordinatio ab hominum memoria subito laberentur, nisi sagax humanae naturae conditio, elementa litterarum, providis scilicet quibus universa, fixa stabilitate subsistunt, et perpetua soliditate firmantur. Proinde

Nos Vladislaus, Dei gratia rex Poloniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Lancitiae, Cujaviae, Lithuaniaeque Princeps supremus, Pomeraniae, Russiaeque, dominus et hæres.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, tam praesentibus quam futuris praesentium notitiam habituris, quomodo in nostrae majestatis praesentia, personaliter constituti providi viri consules ilcussienses, fideles nostri dilecti, litteras super structuram montium et fodinarum ilcussiensium et juribus eorum habitas ipsis ex casu infortuito ignis voragine consumptas et exustas, lamentabiliter exposuerunt, nostrae instantissime supplicantes majestati, ut ipsis denuo litteras super juribus montium et fodinarum et praesertim super jure montanico conferre dignaremur. Et quia inter computationis nostrae curas ad hoc mentis nostrae studium attenditur, ut in regno nostro thesauros in profectum nostrum et Regni producamus, ut inde virtus providentiae nostrae laudetur, et status regni nostri praedicti sub regimine, foelici conditione meliori sub-

levetur; nos itaque considerata ipsorum et aliorum cooperariorum purae fidelitatis constantia, quam circa structuras montium et fodinarum, super inquisitionem minerae plumbi et cujusvis alterius metalli ibidem in Ilkusch, bona ipsorum et sumptus graves impendere non formidant, petitionibus ipsorum benigniter acclinati, volentes ipsis pietatis nostrae donis subvenire, indamnosque et ad struenda montana praedicta magis attentos reddere et promptiores, universis et singulis consulibus, civibus, cooperariis, propositoribus, cultoribus, laboratoribus (1), cujuscunque status conditionis aut eminentiae existant, in civitate et extra civitatem Ilkusch nostram praedictam, ubilibet consistentibus et habitantibus, montana praedicta colentibus et colere volentibus, jus montanicum dedimus et praesentibus damus et conferimus potestatem et integram facultatem, in montibus ilkussiensibus praedictis, in quibus minerarum copia abscondita indicatur, fodendi, quaerendi, indagandi, ducendi, portandi et in formas banneorum et portionum, et alias ex quibus ipsis profectus emineat, condiendi, eo jure, more, consuetudine, quibus in aliis regnis vicinis Hungariae et Bohemiae montium magistri et fossores gaudent et fruuntur, removentes omnia jura et consuetudines universas, quae jus montanicum perturbare consueverunt. Et quia residentia et continua assiduitas laborum, circa fodinas montium, propter evitandam periclitationem montium requiritur; ne ergo quispiam cultorum et laboratorum montium, per evocationem alibi quam ad jus suum

(1) rajcom, mieszczanom, spółpracownikom, przedsiębiercom, gwarkom i robotnikom kopalń.

montanicum dispendia et damna perciperet, eximimus absolvimus et perpetuo liberamus omnes et singulos montanistas, cooperarios, propositores, cultores et laboratores (1), ab omni jurisditione et potestate omnium regni nostri palatinorum, castelanorum, capitaneorum, dignitariorum, judicum, subjudicum, caeterorumque officialium et ministerialium eorundem, ut coram ipsis vel ipsorum aliquo pro causis tam magnis quam parvis, puta: furti, incedii et membrorum mutilitationem (2), seu quibusvis aliis enormibus excessibus, citati, minime respondebunt nec aliquas poenas solvere tenebuntur, sed omnes et singuli montanistae, cultores et laboratores praedicti et praesertim carbonistae, minerarum venditores, lignicidae, caeterique officiis manualibus quibusvis in montanis quomodolibet servientes (3), pro causis et quibusvis excessibus, et signanter plumbi minerae, et mineralium debitis, coram zuppario pro tempore existente, aut ejus vice-zuppario jurato et scabinis juris montanici (4) per consules civitatis et electis respondere sint adscricti. In causis autem criminalibus et capitalibus superius expressis zuppario aut ejus vice-zuppario et scabinis pro tempore existentibus judicandi, sententiandi, corrigendi, puniendi, plectendi, condemnandi plenam damus et omnimodam tenore

(1) górników, spólników, przedsiębierców, gwarków i robotników wyłącza od wszelkich sądów świeckich, wojewodów, kasztelanów, starostów, dygnitarzy, sędziów, podsędków i innych urzędników i służebników.

(2) articuli judicii castrensis: vis, ignis, foemina, raptus. Vol. Leg. I, fol. 1120.

(3) górnicy, gwarkowie i robotnicy, a mianowicie węglarze, sprzedający (?) rudę, sążniarze i wyrobnicy.

(4) żupnik, podżupek i ławnicy górniczy, stanowili sąd żupniczy przysięgły, judicium montanum bannitum, expositum.

praesentium concedimus facultatem, prout hoc ipsum jus montanicum in omnibus punctis, articulis, sententiis, conditionibus et clausulis postulat et requirit, juribus tamen nostris regalibus semper salvis; et si cuipiam cultorum et laboratorum praedictorum pronuntiationis et declarationis sententia zupparii, vice-zupparii et scabinorum praedictorum in aliquo insufficiens et minus justa videretur, causam ipsam prosequendam coram consulibus dictae civitatis nostrae Ilkusch, alias coram majestatem nostram, si in reddenda justitia fuerint tepidi et remissi evocandi et appellandi, liberam habeant facultatem. Harum quibus sigillum nostrum appensum est testimonio litterarum.

Actum in Krasnystaw, feria tertia proxima post dominicam ramispalmarum, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo sexto. Praesentibus: reverendis, magnificisque et strennuis dominis: Joanne Dei gratia episcopo chełmensi, Joanne de Tarnow, palatino cracoviensi, Michaële de Cziszow sandomiriensi, et Domarath biecensi, castelanis, Paulo Złodziei gladifero cracoviensi, Marco Roza magistro coquinae regalis. Datum per manus venerabilis Joannis decani cracoviensis, regni Poloniae cancellarii, nobis sincere dilecti.

Ad relationem venerabilis Joannis decani cracoviensis regni Poloniae cancellarii.

Copia hujus privilegii reperitur in actis zupparialibus ilcussiensibus.

2. LITTERAE INQUISITORIAE MINERARUM IN MONTIBUS TOTIUS REGNI, NICOLAO SOBOWSKI ET SOCIIS DATAE, A REGE KASIMIRO JAGIELLONIDE, A° 1448.

1. Permittitur inquisitio minerarum in toto regno Nic. Sobowski et sociis, secundum jus montanum Hungariae et Bohemiae.

2. Capitanei et officiales Regni non impediant inquisitionem hanc minerarum.

3. Inquisitores possunt cogere aliquem ad dicendum ubi reperiatur minera.

4. Inquisitores ab olbora liberantur ad annum.

5. Libera piscatio et venatio in toto Regno inquisitoribus minerarum datur.

6. Jurisdictio laboratorum.

Libertas quaerendi mineras in montibus.

Kasimirus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae et haeres Russiae, etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit, praesentibus et futuris, — 1. Quod cum ex debito regiminis nostri officio debemus profectibus et commodis regni nostri intendere, ejusdem utilitatibus fructibus et thesauris salubriter consulere, in eoque ubi expediendum est, conditionem facere meliorem, ut tempore nostri regiminis in thesauris novis, quas situs locorum aut sistus terrae in suis exsposceret in visceribus valeat proficere et faciliorem recipere incrementa; de legalitate, industria, sagacitate et prudentia famosorum: Nicolai Sobowski de Cleprzas (1), Nicolai Siemierz, Joannis Hempel et Marci Mayk, civium de Cracovia, fidelium nobis dilectorum, quibus commendati nobis sunt, plenum confidentes ipsis, et eorum cuilibet imo et sociis eorum quos sibi in societatem duxerint adjungendos et recipiendos tam conjunctim quam divisim, auri, argenti,

(1) z Kleparza, przedmieścia Krakowa.

cupri, plumbi, lazuris et omnis alterius metalli et thesaurorum subterraneorum quibuscunque nuncupatorum nominibus, in montibus, campis, planis, silvis, aquis, villis, ortis, tam nostris quam spiritualium, religiosorum et nobilium nostrorum, et in omnibus locis in regno nostro Poloniae, ubilibet existentibus, quaerendi, indagendi, scrutandi, laborandi, fodiendi et apperiendi, ac ad nostrorum, regnique nostri praedicti et ipsorum utilitatem educendi et ad debitam formam et perfectionem corrigendi, damus plenam omnimodamque facultatem concedimus tenore praesentium, et sub his modis, conditionibus, et consuetudinibus universis, quales in aliis terris ac regnis Bohemiae, Hungariae, et aliorum partium, montium circa hujusmodi minerarum et metallorum operaria ac labores solitae sunt observari et tenere.

2. Quocirca vobis capitaneis, procuratoribus, tenuturiis, burgrabiis et quibuscunque officialibus et subditis nostris eorumque vicesgerentibus, nec non universis nobilibus, regnicolis et terrigenis, per infra regnum nostrum Poloniae constitutis, praesentibus requirentes, firmissime dantus in regalibus mandatis, quatenus praefatos Nicolaum Sobowski, Nicolaum Siemierz, Joannem Hempel et Martinum Mayk, sociosque ipsorum si quos reciperint ut praefertur in quaerendis hujusmodi mineris et thesauris, tam in montibus quam in campis, planis, silvis, fluviis, villis, ortis, et aliis quibuscunque locis ubi talia inveniri, indigari, scrutari et recipi poterint, impedire, conturbare, inquietare, aut molestare nulla praesumant ratione, sed ipsos in dictis montibus, silvis, fluviis, villis, ortis, et lo-

cis quibuscunque mineras hujusmodi et metalla cujuscunque generis, quae sortis bono ordine invenire poterint fodere, et labores opportunos facere et sine quovis impedimento permittatis et permitti fideliter faciatis, et ubi necesse fuerit ipsos ab insultibus quorumlibet emulorum protegatis.

3. Et si praedicti Nicolaus Sobowski, Nicolaus Siemierz, Joannes Hempel et Martinus Mayk, socium ipsorum aliquem reperierint vel reperire poterint, scientem hujusmodi loca montium vel minerarum auri et argenti, plumbi, lazuri (1) vel alterius cujuscunque generis metallorum, habeant omnimodam potestatem ipsum arcendi, cogendi ad dicendum vel appellandum ipsa loca hujusmodi minerarum et metallorum, et tunc sibi partem juxta consuetudinem montanorum teneantur assignare thesauri recepti cum effectu; si vero pertinaces loca mineras vel metalla hujusmodi ipsius pandere contempserint, ex tunc poterunt captivare, detinere, arrestare et mancipare, subsidiis et auxillis justis magnificorum capitaneorum, baronum et nobilium si vices ipsorum jam subsistant, ed ad hoc volumus ipsos esse obligatos, sub poenis nostris regalibus, quotiescunque aliquis requisierit.

4. Item volumus urberarios memoratos nostros ac socios eorum circa inquisitionem minerarum hujusmodi sive metallorum reddere studiosiores, et ad impendendum pecunias suas efficere attentiores, ipsis conferimus et largimur libertatem, quod gratia nostra, arridenda fortuna ad aliqua genera metallorum qualiacunque fuerint proveniret, ex tunc infra spatium unius an-

(1) złoto, srébro, ołów, błękit miedzi (węglik miedzi niebieski).

ni non tenebuntur nobis et nostris officialibus respondere de aliquibuscunque proventibus et fructibus quibuscunque, quae ratione eorum metallorum, quoties ad nos spectare dinoscentur, sed ab eisdem absoluti esse debent; elapso vero spatio unius anni ut supra, debebunt nobis praedicti montanistae una cum sociis eorum partem hujusmodi minerarum seu metallorum, tempore debito et solito praesentare, juxta consuetudinem montanorum caeterorum.

5. In undis, torrentibus, et fluviis ubicunque juxta ipsorum montana fuerint, ad usus eorum duntaxat et non ad vendendum aliis, pisces capere poterint, feras venari et aves aucupari, nec non in nemoribus nostris vel quorumcunque spiritualium et secularium personarum, et usibus duntaxat suis applicare; et alias cum omnibus consuetudinibus remaneant montanorum, in quibus omnes alii montani aliorum regnorum et terrarum, montes hujusmodi fodientes et mineras quaerentes soliti sunt remanere, juribus tamen nostris regalibus ac cujuslibet per omnia semper salvis, lapsa tamen ipsorum libertate eis dono gratia nostra concessa.

6. Prohibemus autem omnibus et singulis palatinis, castellanis, capitaneis, judicibus, subjudicibus, caeterisque officialibus nostris regni Poloniae ne quisquam audeat praefatos montanos et familiares pro causis omnibus ad instantiam quarumcunque judicare, nisi de hoc a nobis habuerint commissionem specialem. Si quis vero ipsos voluerit super quacunque causa movere, quaestionem illam coram majestate nostra prosequatur, vel coram illo cui nos specialiter talem causam commisimus judicandam; harum quibus sigillum

nostrum praesentibus est subappensum, testimonio litterarum.

Datum Camieniec, feria sexta in vigilia Sanctorum Petri et Pauli apostolorum, anno domini milessimo quadringentesimo quadragesimo octavo.

Ad relationem magnifici Joannis de Conieczpole, regni Poloniae cancellarii.

Archivum Regium, libro metrices inscriptionum. G. n° 10, fol. 39.

12*. EXTRACTUM EX PRIVILEGIO CASIMIRI IV JAGELLONIDIS, INCOLIS MAJORIS POLONIAE A° 1454 IN VILLA CZEREKWICZA DATI, CONCERNENS NOVAM ZUPPAM SALIS IN BONIS MONASTERII PARADISIENSIS, APERIENDAM.

Volentes insuper thesauros hujus inclyti regni uberius amplificare, zuppas in terris majoris Poloniae et praesertim in bonis monasterii Paradisiensis (1) dignum duximus aperiendas, et praesentibus aperimus et instruimus, absque tamen nostrarum zupparum cracoviensium et Russiae praejudicio et detrimento, expresso, quod ipsae zuppae, taliter jam institutae, zuppario vieliczensi et bochnensi, juxta incrementum profectuum, et nostri arbitrii considerationem, debent arendari, non obmisso etiam, quod postquam ipsa zuppa, taliter per nos aperta et instituta, in suis abundabit proventibus, sal ex ipsa proveniens nullibi alias, nisi in locis, ubi sal extraneum, ut puta Pruthenicom et Saxonicum pronunc et ex antiquo ducebatur tantummodo et non alias, pro periculo dominicorum et annihilatione no-

(1) w Paradyżu pod Międzyrzeczem Wielkopolskim, klasztor Cystersów założony był roku 1234.

strorum theloneorum venditioni exponatur, neque alibi contra praedicti extranei salis consuetudinem vendi permittatur, sin autem praelati et barones cracovienses, sandomir. et Russiae terrarum aliquam destructionem zupparum praedictarum ex praesenti statuto praetenderunt imminere, extunc in prima generali conventione per nos cum omnium terrarum regni nostri consiliariis tenenda, super talismodi differentia, si quae sequetur, habitis maturis tractatibus, votis concordibus determinabunt, et quidquid per eos fuerit definitum, ratum atque firmum debet perpetuo permanere.

Actum et datum in villa Czirekwicze, die dominica, in octava nativitatis S. Mariae a° dni 1454.

Ad relationem magnifici Petri de Szczekoczyny, regni Poloniae vice-cancellarii.

Przedrukowane z dzieła Jana Wincen. Bandtkie: „Jus Polonicum" str. 267.

---

13. PRIVILEGIUM LOCATIONIS JURE THEUTONICO MAGDEBURGENSI, OPPIDI CHENCINY, PER CASIMIRUM JAGELLONIDEM A° 1465, A SIGISMUNDO I A° 1507 CONFIRMATUM.

Confirmatio Privilegii perpetui oppidi Chanczyny.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Praeclara regum omniumque principariorum majestas, tunc multis futuris subditorum jacturis eventibusque attensis opem ferre solet, cum id quod per praedecessores reges aut principes pro meliori eorum commodo munifice largitum erat, ne carie vetustatis confectum pessum eat, litteris et sigillis autenticis innovandum perhenuat, — proinde

Nos Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, nec non terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Russiæ, Prussiæquæ ac Culmensis, Elbigensis et Pomeraniæ etc. dominus et hæres,

Universis quibuscunque expedit, præsentibus et futuris harum serie notificamus. Quia licet in sacris majestatis nostræ primitiis, dum videlicet principes spirituales, et seculares cæterique prælati barones et regicolæ nostri, felici nostræ coronationi aderant, universa privilegia per divos olim antecessores nostros videlicet Lodvigum alias Loysch, Casimirum antiquum, Vladislaum avem, Vladislaum patrinum, Kazimirum patrem, Joannem Albertum et Alexandrum germanos aliosque reges prædecessores nostros regno Poloniae ejusque incolis concessa promiserimus tenenda, tum insuper ut ipsi pro eorum in nos fide ex benevolentia propendant se, proinde gratiarum nostrarum effectus, et in præsenti consecutos, et omni tempore consecuturos procul dubio, qua quidem sua benevolentia post mortem ejusdem olim domini regis Alexandri fratris, et prædecessoris nostri, nos ad hoc inclytum regnum Poloniæ, Dei optimi fravente clementia unanimiter elegerunt feliciter regnaturum, decrevimus et speciali virtute et munificentia nostris, per litteras perhennes nostras promissionem illam nostram efficere firmiorem, una sicut quibuslibet petentibus confirmationem privilegiorum ab eisdem olim antecessoribus nostris habitorum, hactenus dare consuevimus, sic providorum proconsulis, consulum, ac totius plebis oppidi nostri Chanczyny petitionibus annuentes, eorum privilegium juris theutonici magdeburgensis per serenissimum olim

dominum Kazimirum regem genitorem et prædecessorem nostrum eis largitum confirmare, ratificare et approbare decrevimus; cujus tenor sequitur et est talis:

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quia tum multis errorum et dubiorum prudenter occurrimus incommodis, dum gesta aetatis nostræ litterarum apicibus perhennuanus, ne lapsu temporis evanescant, — proinde

Nos Kazimirus, Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, nec non Culmensis, Elbingensis, Konigsburgensis et Pomeraniæ terrarum hæres et dominus.

Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, præsentium notitiam habituris, quomodo constituti coram nobis circumspecti consules nostri oppidani de Chanczyny, fideles delecti, sua nobis expositione monstrarunt, quod ipsis privilegium juris theutonici per antea concessum et datum, tempore exustionis et conflagrationis, quam dictum oppidum novissimis diebus ex casu infortuito est passum, esset exustum, et exinanitum, nobis humiliter supplicantibus quatenus ipsis hujusmodi privilegium juris theutonici, denuo concedere et largire dignaremur, nos igitur volentes hujusmodi oppidi nostri sic per ignis voraginem attriti et conflagrati conditionem facere uberiorem, dictis oppidanis nostris oppidi præfati, ipsorum præcibus permoti et allecti, jus theutonicum quod Maidemburgense dicitur denuo concedimus et impartimur, ipsumque oppidum in suis metis limitibus et graniciebus est distinctum, de jure polonico et quovis alio in præfatum jus theutonicum Maidenburgense transferi-

mus et transponimus, tenore præsentium mediante perpetue et in ævum, removentes ibidem omnia jura polonica, ruthenica et quaevis alia, modos et consuetudines universas, quo ipsum jus theutonicum plerumque consueverant perturbare. Eximimus insuper, absolvimus et perpetue liberamus dictos oppidanos nostros, omnes et singulos ab omni jurisdictione et potestate omnium regni nostri palatinorum, castellanorum, capitaneorum, dignitariorum, judicum, subjudicum, cæterorumque officialium et ministerialium eorundem, ut coram ipsis vel ipsorum aliquo pro causis tam magnis quam parvis, puta furti, incendii, homicidii, membrorum mutilationem, quibusvis aliis enormibus excessibus allati, minime respondebunt, nec aliquas pœnas solvere tenebuntur, sed oppidani nostri præfati coram advocato qui pro tempore fuerit, advocatus vero coram nobis aut judice nostro generali, dum per nostram litteram sigillo nostro sigillatam evocatus fuerit, vel allatus. Et hoc, si in reddenda justitia negligens fuerit, vel remissus tunc non aliter quam suo jure theutonico prædicto de se quærentibus respondere sit astrictus. In causis vero criminalibus et capitalibus superius expressis judicandi, sententiandi, plectendi, condemnandi et puniendi, advocato pro tempore existenti, plenam damus et omnimodam concedimus tenore præsentium facultatem et potestatem, prout hoc ipsum jus theutonicum in omnibus suis punctis, clausulis, articulis, sententiis et conditionibus postulat et requirit, nostris tamen juribus regalibus in omnibus semper salvis, harum quibus sigillum nostrum præsentibus est subappensum testimonio litterarum.

Actum in calissiensi conventione, feria tertia ante festum beati Petri ad vincula, anno domini millesimo quadringentesimo saxagesimo quinto, praesentibus: Revendissimo, reverendisque in X^to patribus, domino Joanne sanctæ ecclesiæ gneznensis archiepiscopo et primate regni Poloniæ, cancellario, Andrea poznanensi episcopo, nec non magnificis et generosis Luca de Gorka posnanensi, Stanislao de Ostrorog calissiensi, Sandivogio de Lanzenicze siradiensi, Petro de Oporow lanciciensi palatinis, Petro de Schamothuli posnan. et capitaneo majoris Poloniæ generali, Petro de Gay calisiensi, Johanne de Czarnkow gneznensi, Andrea de Cretkow brestensi, castellanis, aliisque quam pluribus fide dignis; nostra præmissa dantur per manus Rndi domini in X^to patris, domini Johannis archiepiscopi ecclesiæ gneznensis et primatis, cancellarii, et venerabilis Alberti de Zychlin præpositi calissiensis, custodis sandomiriensis, gneznensis, cracoviensis, vladislaviensis et posnanensis ecclesiarum canonici, vice-cancellarii regni Poloniæ, nobis sincere delectorum. Ad relationem ejusdem venerabilis Alberti de Zychlin præpositi calis. et regni Pol. vice-cancellarii.

Nos igitur, prædictorum proconsulis, consulum ac totius plebis prædicti oppidi nostri Chanczyny conditionem facere volentes meliorem, præinsertum privilegium in omnibus ejus prærogativis et libertatibus, in omnibus ejus punctis, articulis, clausulis et conditionibus, conservamus, roboramus, ratificamus et approbamus, tenore præsentium mediante, decernentes hoc ipsum privilegium robur firmitatis perpetuæ obtinere. In cujus rei testimonium, sigillum nostrum præsentibus est subappensum.

Actum et datum in conventione generali cracoviensi felicis coronationis nostrae, dominica reminiscere, anno domini milesimo quingentesimo septimo, regni vero nostri primo, præsentibus ibidem reverendissimis et reverendis in X^to^ patribus, dominis: Andrea gneznensi et primati regni nostri, Bernardino leopoliensi archiepiscopis, Joanne cracoviensis, Vincentio vladislaviensis, Joanne poznanensis, Erasmo ploczensis, Mathia przemysliensis et regni Pol. vice-cancellario ac Nicolao chelmensis ecclesiarum episcopis, nec non magnificis venerabilibus et generosis Spithkone de Jaroslaw castellano cracov., Andrea de Schamotuli poznanensi. Johanne de Tarnow cracoviensi, Nicolao de Camijenijecz sandomiriensi ac cracov. et exercituum regni nostri capitaneo generali, Nicolao Gardzina de Lubrancz calissiensi et capitaneo lanciciensis, Ambrosio Pampowski siradiensi et marienburgiensi capitaneo, Nicolao de Costzieletz brzesthensi, Nicolao de Cretkow junivladislav., Johanne de Tarnow Russiæ, Prandotha de Trzciany ravensi et Stanislao Kmitha de Wisnitze, belzensi et capitaneo przemisliensi, palatinis, Jacobo de Szydłowietz sandomiriensi et regni nostri thesaurario, Johanne Jarand de Brudzow calischiensi, Jacobo de Sieckluka woyniciensi, Petro de Pyeskowa-Skała visliciensi et radomiensi ac sochaczoviensi capitaneo, Joanne Słupeczki sandeczensi, Joh. Jordan de Zakliczyn bieczensi et capitaneo scepussiensi, Stanislao de Młodziejowicze radomiensi, Martino Scothniczki de Boguria zawichostensi, Joh. Borathniczki de Olyesnicza malogostiensi et Petro de Niemygłów ravensi, castelanis, Stanislao de Chodecz marschalco, Joanne de Lassko cancellario regni nostri et Alberto Gorsky scolastico

vladislaviensi, secretario nostro, cæterisque consiliariis et curiensibus nostris testibus ad acta præmissa fide dignis.

Datum per manus ejusdem venerabilis Johannis de Lassko, præpositi posnaniensi et regni Poloniæ cancellarii, sincere nobis dilecti.

Depromptum ex libro metrices inscriptionum. P. n° 23, fol. 17, qnod in archivis regiis reperitur.

---

14. LITTERAE KASIMIRI JAGIELLONIDIS REGIS POLONIAE EX A° 1474, QUIBUS FRATRI BLASIO DE ROGUSIO, ORDINIS Sti BENEDICTI, ET GEORGIO DIPOLT CIVI CRACOVIENSI, CONCEDITUR FACULTAS CONSTRUENDI MACHINARUM ARTIFICIOSARUM AD EXTRACTIONEM AQUAE EX FODINIS PLUMBI ET ALIIS, IN TOTO REGNO.

1. Frater Blasius et Georgius Dypolt excogitatores artificii, ad aquam extra fodinam ducendam, a quolibet labore artificiali percipiant septimanatim 4 marcas.

2. Regi tamen duas marcas per annos duos septimatim solvant.

3. Post decursum quorum annorum, soli tota mercede 4 marcarum gaudebunt.

4. Medietas inter frat. Blasium et Georgium durat 50 annos, quibus elapsis ad Georgium et ejus successores census 4 marcarum devolvebit.

5. Fr. Blasius et Georgius possunt artificium elaboratum alienare.

Consensus datus religioso Blasio ordinis Sancti Benedicti et Georgio Dypolt civi cracoviensi super maysterio prohibendi aquam in montibus plumbi.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam,

Nos Kazimirus, etc. Significamus tenore etc.

1. Quod coram majestatem nostram constituti religiosus frater Blasius de Rogusio ordinis Sancti Benedicti, una cum famoso Georgio Dypolth cive nostro cracoviensi, exposuerunt se arte maysterio, quo aquarum insultus et inundationes in montibus plumbi et aliarum quarumvis minerarum, pellere possunt sufficienter eruditos esse, velleque suam artem in regno nostro ponere ad praxin, poscere se nostrae altitudinis gratiosa licentia, cum annotato labore praemio ipsis pro cura et meritis condigno, praestaretur, designaretur, et litterarum munimine roboraretur expresse; Nos vero aquarum hujusmodi violentiam in montibus excrescentium periclosam fore considerantes, quam subditi nostri nonnisi maximis sumptibus, equorumque et aliorum necessariorum sumptuosa copia, non sine bonorum suorum discrimine pellere et agere possunt, practicam ejusmodi magisterii et artificii qualiscunque generis, per prædictos fratrem Blasium et Georgium Dypolth excogitatorum, adinventorum, nec non adinveniendorum, excogitandorumque libere ubique per et infra regnum nosrtum Poloniae et alia dominia in quibus et cujuscunque manericii (1) minerarum montibus, constructorum et construendorum, practicandi et laborandi consensimus et admisimus, consentimusque et indulgemus tenore praesentium mediante; ut autem ipsos fratrem Blasium et Georgium Dypolth laborum suorum et sumptuum ad artificium et magisterium hujusmodi impendendorum non poeniteat, dedimus et consentimus tenore praesentium, damus et conferimus median-

(1) manericii (manière) sposobu, rodzaju.

te, ut a quolibet labore artificiali et magistrali (1), per eosdem Blasium et Georgium magistraliter comparato, exquisito et exstructo, quo sine nostris et subditorum nostrorum sumptibus, aqua de monte in quo laborem ejusmodi et maysterium profecerint et consumaverint, effectualiter pellent et extra montem ducent, iidem frater Blasius et Georgius a quolibet labore uniuscujusque montis quarumcunque minerarum, per quatuor marcas monetae et numeri polonicalium consuetorum (XL^ta octo grossos in qualibet marca computandorum), qualibet septimana, dum labores in eodem monte fuerint continuati, habebunt perpetuo et in aevum.

2. De quibus quidem marcis praedictorum maysterii et artificii occasione, a quolibet monte septimanatim ut praefertur percipiendis, ipsi frater Blasius et Georgius Dypolth, a die quo suo maysterio et artificio extractionem aquae in praxin et debitam executionem posuerint, ad duos annos se continue et directe sèquentes, inclusive, nobis et fisco nostro regio medietatem, videlicet a quolibet monte septimanatim, duas marcas polonicales, tenebuntur et debebunt.

3. Duobus vero annis praedictis expiratis et transactis, ipsi f^er Blasius et Georgius tota et integra mercede laboris sui compotes erunt et gaudebunt perpetuo et in aevum, nobis de caetero ab unoquoque magisterio nihil reddere et solvere tenebunt, sed erunt ab omni solvendi onere, perpetuo liberati et exempti.

(1) zapewnie urządzenie pomp do wyciągania wód z kopalni, po niemiecku Kunstwerk zwane.

4. Praeterea ipse Blasius ad quinquaginta annos a die datae praesentium duntaxat, magisterii praedicti et ejusdem artificii praemio potire debet medietate, post decursum vero quinquaginta annorum, et artificium et census ejusdem quatuor marcarum a quolibet monte expresso, in toto ad praedictum Georgium et ejus successores legitimos devolvebit.

5. Habebunt insuper praedicti f^er^ Blasius et Georgius, dictum magisterium et artificium hujusmodi elaboraturum, similiter cum censibus, plenam vendendi alienandi, donandi et in usus beneplacitos convertendi potestatem, juribus tum nostris regalibus et quorumvis subditorum nostrorum et regni nostri semper salvis remanentibus. In cujus rei fidem et testimonium, praesentes jussimus sigilli nostri munimine roborare.

Actum et datum in nova civitate Corczyn, feria quinta post dominicam ramispalmarum, anno domini millesimo CCCCLXXIIII, praesentibus: reverendo patre Sbigneo de Olesznycza episcopo vladislaviensi et regni Poloniae vice-cancellario, nec non magnifico et generoso Joanne de Rythwany castellano sandomiriensi, Vatropka de Strelcze sądecensi, Henrico de Camyenyecz sanocensi capitaneis, Swatopek de Zawada vexillifero premislensi et aliis plurimis fide dignis testibus ad praemissa.

In archivi Regio, libro metrices inscriptionum. E. n° 12, fol. 170,

[5. LITTERAE CASIMIRI JAGELLONIDIS EX A° 1475, QUIBUS CONCEDITUR PERMISSIO CONSTRUENDORUM INSTRUMENTORUM AD EDUCENDAM AQUAM EX FODINIS ILKUSSIENSIBUS, KIERATORUM AD MINERAM EXTRAHENDAM, ET KOLUSCH AD HUTAS, NOB. JOHANNI DE FOGEL CUM SOCIIS SALOMONOWICZOM, JOH. TURZY ET HENRICO SUDLERBERK.

1. Nob. et fam. Joanni de Fogel, Salomonowiczom, Joh. Turzy et Henrico Sudlerberk, premittitur ingenia ad aquam e fodinis ilkussiensibus educendam construere, et alia kierad vocata, ad mineram extrahendam.

2. Cultores montium solvere eis tenebuntur per 10 marcas ab ingenio, et per unam marcam a kierad, septimanatim.

3. Cultoribus permittitur talia instrumenta et kierad construere, hoc tamen censu inventoribus soluto.

4. Ab artificio kolusch dicto in montibus sive hutis, solvant eis cultores a schychta 6 grossos.

5. Usque ad summam mille florenorum, censum ex montibus et hutis inventores soli percipiant.

6. Postea vero per 18 annos medietatem percipiant, alteram vero partem rex, salva insuper olbora.

7. Post 18 annos census hic ad regem solum devolvitur.

8. Tempora neglecta in labore montano vel in hutis, non possunt computare in praejudicium constructorum machinarum.

Litterae super ingenium Ilkussiense.

In nomine Domini Amen. Quum summus rerum opifex eam instillavit induxitque humano generi intelligentiam et solerciam, per quam sibi de commodo, statu et convictus agens, in mundo providat perspiciatque utilitatem, viscera etiam terrae perscrutando, — proinde

Nos Kazimirus, Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, nec non terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Russiæ, Prussiæque ac Culmensis, Elbingensis et Pomeraniæ etc. dominus et hæres,

Ad perpetuam rei memoriam.

1. Quando valet conditionem bonorum regni nostri facere meliorum, de consilio praelatorum et baronum nostrorum, annuimus, consensimus et admisimus, praesentibus constituimus, annuimus ac admittimus, nobilibus et famosis Joanni de Fogel, Imbrano et Petro Schalomonowiczom haeredibus de Ogrodzenicz, Joanni Turzy de Franconia (1), et Henrico Sudlerbeck de Thomy, civibus nostris fidelibus dilectis, sive per providum magistrum Petrum de Felsan, sive per quoscunque alios magistros et artifices, per ipsos ad id eligendos et conducendos, propriis sumptibus ipsorum et impensis tale ingenium (2) et talia instrumenta construere, erigere et aedificare, per quae et aquae nocivae laboresque impedientes de fodinis et montibus circa Ilkusch jacentibus, in quibus minera plumbi reperitur et poterit reperiri, et massa plumbi ejusdem per instrumentum quod kierad (3) vocatur absque magno labore et impensis extrahi possint et educi, sub ista tamen conditione et respectu, quod:

2, quicunque alii talibus ingeniis et instrumentis per dictos cives nostros construendis uti veluerint, sint adstricti et obligati ratione extractionis aquarum hujusmodi, per decem marcas communis pecuniae in regno nostro currentis, pro qualibet septimana, et a kierad per unam marcam pro qualibet septimana, de quolibet monte, ubi tale ingenium constructum vel erectum fuerit dare et solvere.

(1) Piotr Salomon, Jan Turza, byli też rajcami krakowskiemi.

(2) ingenium machina, odpowiada angielskiemu engine, lub staro-francuzkiemu engin.

(3) koło zwrotowe pionowe, zwykle końmi poruszane.

3. Etiam si aliquis vel aliqui cultores montium, nunc et in posterum talia instrumenta vel similia propriis impensis construxerint vel aedificaverint, vel aliquid magisterii ex ipsis pro montibus propriis receperint et uti ejusdem pro utilitate sua in aliquo voluerint, vel propter talia ingenia et instrumenta aqua ex aliqua vel aliquibus fodinis ita copiose extraheretur, quod aliae circumjacentes fodinae sive montes, in quibus talia instrumenta non essent facta, exsicarentur, ex tunc etiam propter hoc, a solutione decem marcarum ratione aquae, et etiam a solutione unius marcae ratione kierad, septimanatim fienda non erunt liberi nec absoluti. Licebit quoque omnibus in tot quot voluerint, montibus et mineris eisdem, ingeniis ibidem in Ilkusch uti et laborare in futurum, sub censu praedicto.

4. Item, si aliquod artificium eorum per suprasciptos cives nostros ac socios eorum, in montibus sive hutis dictum kolusch (1), factum fuerit pro melioratione eorum, extunc omnis qui in eis laborare voluerit, census possibile, videlicet de longo (2), mediam marcam, quod duorum dierum et duarum noctium, item de binis unum fertonem, quod unius diei et unius noctis et de una schychta sex grossos (3), quae vel unius diei vel unius noctis, juxta interpretationem in ipsis hutis laborantium, tempus laboris in se continent, et de una hora ultra ipsum tempus resultando, in qua laborabitur unum grossum solvere tenebuntur.

(1) kolusch; przy hutach koła wodne obracają miechy, ztąd te nazwanie pochodzić musi.

(2) longum czyli 4 szychty, binum dwie szychty, szychta zaś (jak w Olkuszu) 12to-godzinna praca w kopalni.

(3) marka czyli grzywna, miała w sobie 4 fertones czyli wiardunki, albo 48 grossos czyli ówczesnych groszy.

5. Quos quidem omnes census ex eisdem ingeniis e montibus et hutis provenientes, cives nostri praedicti et eorum successores usqus ad summam mille florenorum quam pro exstructione eorundem ingeniorum impensuri sunt, prius et ante omnia pro se tollent et percipient, sub testimonio providorum consulum de Ilkusch, percipere quoque et tollere debebunt, libere pacifice et quiete, tamdiu, donec summam mille flerenorum praedictam extenuaverint et perceperint in eisdem;

6, qua per ipsos extenuata et percepta, census praedicti debent nobiscum et cum eisdem civibus, successoribusque ipsorum per decem et octo annos continuo se sequentes, per medium dividi, qualibet septimana; hoc specialiter expresso, cum licebit nobis et civibus praedictis, dictorum ingeniorum propriis fundatoribus et structoribus, sociisque et successoribus eorum, partem censuum ipsorum praedictorum eos contingentes quibus placuerit dare, donare, alienare, vendere, commutare, obligare et alias pro libito et voluntate ipsorum prout ipsis melius et utilius videbitur expedire, disponere et ordinare.

7. Lapsis vero decem et octo annis praedictis, census omnis praedictus, ad nos solum et successores nostros ex toto et integraliter devolvi debebunt et spectare perpetuo ac in aevum, salvo tamen in omnibus censu nostro dicto orbora, ad nos ab antiquo ex montibus et mineris eisdem proveniente, quod propter ingenia at artificia hujusmodi a tempore constructionis eorundem nolumus in aliquo diminui, sed integraliter volumus nos illud persolvi.

8. Insuper hoc specialiter expresso, quod si infra decem et acto annos praedictos in quibus cives

praedicti medictatem censuum percipere debent de montibus et hutis ac laboribus praedictis, labores ipsos sive in montibus plumbi sive in hutis, vel ex nostra nostrorumque officialium prohibitione, vel ex quacunque alia causa interrupi aut retardari contingerit, id non debet dictis civibus in aliquo praejudicium aut damnum urgere, sed tempora neglecta debent ipsis ad complementum decem et octo annorum adduci, ita cum ex integro decem et octo anni perceptione eorundem censuum current eisdem civibus. In cujus rei testimonium etc.

Datum in nova civitate Korczyn, conventione generali, feria tertia infra octavas visitationis Sanctissimae virginis Mariae, anno Domini MCCCCLXX quinto, praesentibus reverendissimo ac reverendis in Christo patribus, dominis: Jacobo Sanctae gnesnensis ecclesiae archiepiscopo et primate, Johanne cracoviensi, Sbigneo vladislaviensi regnique Poloniae vice-cancellario, et Andrea varmiensi, episcopis, nec non magnificis et generosis: Johanne de Pilcza castellano, Derslao de Rythwiany palat. cracov., Stanislao de Ostroróg posnaniensi, Jacobo de Dambno sandomir., Stanislao Watrobka belzensi, Dobieslao Kmitha de Wischnitze lublinensi, palatinis, Johanne de Rythwiany sandomir. et regni Poloniae marschalco, Johanne Amor de Tharnow woiniciensi, Johanne fratre de ibidem visliciensi, Eustacho de Sprowa radomien. et Dobeslao de Kurozwanki, rospiriensi, castellanis, et aliis quam plurimis etc.

Datum per manus praefati reverendi Patris Domini Sbignei episcopi vladislav. regni Poloniae vicecancellarii, sincere nobis dilecti.

In archivo Regio, libro metrices inscriptionum. E. nº 12, fol. 205.

16. PRIVILEGIUM CASIMIRI JAGELLONIDIS EX A° 1485, DE FORO ZUPPARIORUM ILCUSSIENSIUM.

Kasimirus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae et haeres Russiae, etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit, universis; quomodo exponentibus coram nobis providis civibus nostris ilkussiensibus, fidelibus, dilectis, quod licet jus montanicum eisdem datum fuerit per serenismos olim praedecessores nostros, ut omnes et singuli civitatis eorum incolae in civitate et extra eam demorantes, in montibus eorum laborantes aut laborare volentes vel proponentes, super omnibus causis tam magnis quam parvis, et signanter plumbi et mineraruṁ, non alias quam coram eorum Zuppario pro tempore existente aut ejus vice-zuppario jurato et scabinis juris montanici, per consules eorum constitutis et electis experiri deberent, multi tamen eorum introductis primum ad eorundem zupparii et vice-zupparii audientiam, contraversiis juris eorum montanici regulationes devitando, non terminatis in eo juditio causis, ad forensia judicia velut terrestria, castrensia, theutonica, spiritualia et quaecunque alia, omissa juris sui competentia, appellare et causas hujusmodi evoçare consueverunt, in jurium ipsorum abrogationem et abolitionem, cui quidem eorundem licentiosa consuetudine tempestive observare et eorundem civium nostrorum jura in suo robore conservare, civitatisque praedictae conditionem meliorem facere volentes, ne incolae ejusdem et praesertim juri montanico supposiți, juribus forensibus defatigatis absumentur, decrevimus et decernimus praesentibus, quatenus juxta juris montanici litteras, omnes et singuli montium la-

boratores et alii juri praedicto addicti, pro omnibus et singulis eorum injuriis, coram praedictis, primum zuppario, tandem successive coram vice-zuppario, in justitiae defectu causis per appellationem devolutis coram scabinis juratis juris montanici, velut juris eorum supremis judicibus superioribus experiri debent (1), justitia vero parti apud eosdem deficiente ad nostri duntaxat praesentiam, et non in alia juditia provocaturi; quocirca vobis omnibus et singulis palatinis, castelanis, capitaneis, tenutariis, burgrabiis, proconsulibus, judicibus, subjudicibus quibuscunque, advocatis, scultetis, caeterisque dignitariis et officialibus nostris praesertim quibus concessum est aliquid in res aut personas statuere, cognoscere, judicare, deffinire, praesentibus requirentes, in regno nostro ubilibet consistentibus, sincere devote et fidelibus nostris, mandamus omnino habere volentes, quatenus praefatos cives nostros ilcussienses, vel quosvis alios juri eorundem montanico suppositos, pro causis et injuriis et montium contraversiis, ac plumbi minerarum occasione, aut super jure vel de juditio eorum montanico emergentibus, juditio eorum annexis, praedicto montanico judicare et sententiare non praesumatis ullo modo, nec aliquis vestrum praesumat, sed eosdem ad jus ipsorum praedictum remittere debeatis jure eorum modo praedicto experiendum. Quod si per vos aut aliquem vestrum secus factum, id totum quicquid feceritis, decreveritis, sententiaveritis, decernimus debere

(1) Appellacja od sądu żupniczego do sądu ławników prawa górniczego, przez rajców miejskich wybranych; porównaj przywiléj Władys. Jagiełły z r. 1426 C. J. M. P. N° 11. Późniéj w skutek ustawy górniczéj zr. 1505, appellacja szła do sądu rajców miejskich olkuskich·

fieri irritum, nullum, cassum et inane, irritamusque, cassamus et annihilamus tenore praesentium mediante.

Harum quibus sigillum nostrum est subimpressum testimonio litterarum.

Datum in Nova Civitate Korćzin, feria tertia ipso die conversionis Sancti Pauli, anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto.

Relatio venerabilis Kreslai de Kurozwanki, regni Poloniae cancellarii.

Copia hujus privilegii reperitur in actis zupparialibus ilcussiensibus.

---

17. CONCESSIO KASIMIRI JAGELLONIDIS EX A° 1487, EXIMENDI DUO OPERA MONTANA ALIAS DZIAŁA IN MONTIBUS BOCHNENSIBUS, HONto. VALENTINO ALTANISTAE S. CRUCIS IN ECCLESIA PAROCHIALI BOCHNENSI, DE MANIBUS PROVrum. MAZANEK ET FRANEK STOLNICORUM.

Admissio eximere duo opera montana in montibus bochnensibus.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Ne actus hominum qui sub tempore fiunt, successu temporis e memoria hominum evanescant, convenit eos litterarum apicibus et testium fide dignorum annotatione perhennare, — proinde

Nos Kazimirus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lancitiae, Cujaviae, Russiae, Prussiae ac Culmensis, Elbigensis et Pomeraniae, dominus et hæres.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, tam praesentibus quam futuris harum notitiam habituris. Quia de nostra voluntate et recta scientia

honorabili Valentino de Bochnia altaristae altaris tituli Sanctae Crucis in ecclesia parochiali bochnensi ob multiplicia merita sua, quibus nobis placuit multipliciter, duo opera montana alias dzyala in montibus bochnensibus consistentia de manibus providorum Mazaneck et Franek stolnicorum, de consensu fossorum, sectorum et stolnicorum, totiusque communitatis eorum, pro certa summa pecuniarum emere indulsimus et admisimus, indulgemus et admittimus tenore praesentium mediante, nostro consensu ad id accedente, per ipsum Valentinum dicta opera montana cum eorum utilitatibus, fructibus, angariis obvenientibus et quibusvis solutionibus nec non cum omni jure, dominio et proprietate, alias juxta jus et consuetudinem montanam, tenendi, habendi, possidendi, utifruendi, alienandi, commutandi et ad usus beneplacitos convertendi prout sibi melius et utilius videbitur expedire, ac aliter cum eodem jure et dominio totali, prout ipsi Mazaneck et Franek ipsa opera montana tenerunt et possiderunt, nihil pro se et suis successoribus ac posteris juris in eisdem operibus reservando, sed pro ipso Valentino jus totale devolvendo perpetua et irrevocabili resignatione.

Harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio litterarum.

Datum in Pyotrkow, sabbato post festum conversionis beati Pauli, anno domini millesimo quadringentessimo octuagesimo septimo, praesentibus eidem reverendissimo et reverendo in Christo Patribus dominis: Sbigneo gnesnensi archiepiscopo et primate, Petro Vladislaviensi et Joanne premislensi episcopus, nec non magnificis et generosis Jacobo de Dambno castellano

et capitaneo cracoviensi, Mathia de Bnin poznanensi, Joanne Swidowa de Schamothuli calissiensi, Spithkone de Jarosław sandomiriensi, Nicolao de Cuthno Lancicіensi et capitaneo minoris Poloniae generali, Joanne de Oporow brestensi, et Nicolao de Działyn junivladislaviensi, palatinis, Nicolao de Curoszwanky siradiendi, Stanislao de Schydlowyecz radomiensi et Joanne de Przythyk żarnoviensi, castellanis, et aliis quam plurimis fide dignis.

Datum per manus venerabilis Georgii de Lubrancz archidiaconi cracoviensis et regni Poloniae vice-cancellarii, sincere nobis dilecti.

In archivo Regio, libro metrices inscriptionum, ex Suecia allato. EE. n° 14, fol. 191.

17*. LITTERAE ELISABETHAE REGINAE, CONSORTIS CASIMIRI JAGELLONIDIS, QUIBUS A° 1487, RECEPTA A CONSULIBUS CRACOVIENSIBUS VESTE SUA EX ATLASSIO ET MARGARITIS, IN PIGNUS OLIM, PRO DUOBUS MILLIBUS FLORENORUM HUNGARICALIUM DATA, OPPIGNORAT EIS DENUO REDDITUS SUOS EX ZUPPIS CRACOVIENSIBUS.

Elizabeth Dei gratia Regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quomodo transacto tempore serenissimus dominus Kazimirus Dei gratia Rex Polon., consors noster charissimus, dum pecuniis pro certis suis negotiis indigeret, a famosis consulibus civitatis suae cracoviensis, duo millia florenorum hungaricalium in mutuum receperat, vestem nostram ex athlassio et margaretis (1)

(1) Suknia atłasowa, perłami wyszywana.

apud eos in pignus ponens. Nunc vero Majestas Sua volens illis pro praedicta summa debitam impendere solutionem, eliberans jam et recipiens praedictum pignus, quingentas marcas quolibet anno pro duabus ratis, pro rata videlicet nativitatis Domini ducentas et quinquaginta, et pro rata Sancti Johannis Baptistae alias ducentas et quinquaginta de zuppis cracoviensibus, ex donatione Majestatis Suae nobis debitas, de consensu et voluntate nostra, usque ad extenuationem dictorum duorum milium florenorum hungaricalium recipiendum, annis continuis illis designavit et literis suis inscripsit. Quam inscriptionem Majestatis Suae, nos gratam et ratam habentes, promittimus et praesentibus nos inscribimus, quod praedictos consules neque per se, neque per alium quempiam in perceptione pecuniarum hujusmodi impediemus tamdiu, donec praefatam duorum millium florenorum hungaricalium summam integre receperint et exegerint, qua soluta hujusmodi quingentarum marcarum perceptio, ad nos viceversa pertinebit. Tibi igitur venerabili Gregorio de Ludbrancz, scarbimeriensi et Sancti Floriani in Cleparz praeposito, vicecancellario regni nostri et zupparum nostrarum factori seu alteri cuilibet zuppario pro tempore existenti, mandamus, ut consulibus praedictis cracoviensibus dictas quingentas marcas juxta praesentem nostram inscriptionem usque ad extenuationem duorum millium florenorum hungaricalium solvas et ab eis quittationes pro qualibet rata recipias, quas in ratione tibi suscipere volumus. Harum, quibus sigillum nostrum subappensum, testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, sabatho in crastino exaltationis

Sanctae Crucis, anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo.

Ex archivo Regio metrices inscriptionum, libro ex Suecia EE. n° 14, fol. 225.
Było drukowane w Bibliotece Warsz. za miesiąc Luty 1841 str. 388.

---

18. LITTERAE CASIMIRI JAGELLONIDIS EX A° 1454, AD CONSTRUENDA INSTRUMENTA AQUAM EX FODINIS EDUCENTIA, PER SWIEPOLDUM FEYOL CIVEM CRACOV., QUIBUS AQUA FACILIUS EXTRAHITUR ET MINORE LABORE MONTANO, IN ILKUSCH ET ALIIS BONIS REGALIBUS.

Sweypoldus Feyol propriis sumptibus in fodinis ilcussiensibus perficere curavit instrumenta artificiosa ad extractionem aquae in Ilkusch et aliis bonis reglibus.

1. Sine consensu Sweypoldi Feyol non licet similia instrumenta construere.

2. Salvis regalibus, orbora nuncupatis.

3. Cultores a talibus iustrumentis solvant Sweypoldo septimanatim 12 marcas.

4. A duplicibus canalibus seu dwa zacy rur, solvant 12 marcas seu 6 marcas ab uno, septimanatim.

5. Horum omnium censuum medietas regi, medietas Sweypoldo Feyol vel ejus successoribus devolvitur.

6. Sweypoldus Feyol et ejus successores possunt cum consensu regio, facultatem descriptam alienare.

Consensus Regiae Maj. dctus provido Sweypoldo Feyol civi cracov. super plumbifodinas montium in Ilkusz.

In nomine domini amen.

Ad perpetuam rei memoriam. Convenit regiae excellentiae in arce dignitatis divino munere constituta dextera, munificentiae suae cunctis hominibus et maxime suis subditis porrigere adminicula suffragiorum, his tamen propensius ac uberius, qui pro incremento reipubl. redituumque aerarii et thesauri communis adauctione operam et solertem industriam, sumptum-

que et substantiam suam dinoscuntur impendere et adhibere, — proinde

Nos Kazimirus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lancitiae, Cujaviae, Russiae, Prussiae ac Culmensis, Elbigensis et Pomeraniae, dominus et hæres.

Significamus tenore praesentium, quibus expedit, universis, tam praesentibus, quam futuris praesentium notitiam habituris, quomodo animadvertentes, quod in plumbifodinis nostris ilkussien., et aliis quibuscunque minerarum montibus, intra regnum nostrum ubilibet consistentibus, subditi nostri, operibus montanis intendentes, saepenumero gravisima damna propter aquarum impetum et inundationem patiuntur, pro quibus extrahendis, multae impensae vix sufficere possunt, nisi aliquis notabilis artis industria per instrumenta novo adinvenienda ingenio occuratur, —

Proinde in nostra nostrorumque baronum praesentia expositum est, quomodo providus Sweypoldus Feyol civis cracov. (1) de superius expressis et aliis pluribus defectibus in montibus et fodinis nostris contingentibus providere volens, obtulit se velle conducere opera et sumptibus propriis peritos et ingeniosos artifices et instrumenta artificiosa, superioribus annis hic nusquam visa, atque eadem ministrare, comparare, et perficere, per quae extractio aquae facilior et labor montanus in Ilkusz et aliis bonis nostris regalibus in meliorem commoditatem minoribus impensis, quam antea fieri solebat, deduci posset; ad quam proinde artem ipsorum industria de novo adinvenien-

(1) Swiebold Feyol czyli Fiol mieszczanin krakowski i piérwszy drukarz w Krakowie.

dam brevi tempore conficere et consumere praedictus Sweypoldus Feyol se paratum exhibuit, dummodo pro ipsius fatiga, et gravibus impensis, quas facturus est, jus, gratiam, donationem, et libertatem, juxta conditiones infra scriptas, sibi regia nostra munificentia, benignitate, privilegioque speciali et consensu gratiose admittere dignaremur, et:

1. Primo, quod talibus instrumentis per eum inventis, erectis et constructis nemo laborare et uti minerarum, sed neque alia aut his similia construere, laborare, aut eisdem uti auderet vel posset, in perpetuum, sine praetacti Sweypoldi Feyol successorumque ejus consensu et voluntate, sub bonorum suorum, tam in montibus, quam alibi, per ipsos habitorum amissione; sed illi duntaxat talibus instrumentis licite uti possint, qui cum ipso aut successoribus ipsius de super certa et infra scripta pactione convenirent.

2. Secundo, salvis ante omnia nostris reditibus, communi vocabulo orbora nuncupatis et qui sine quorumcunque sumptuum deductione juxta consuetudinem super tentam, imprimis nobis volvi debent.

3. Ex post, quicunque ex cultoribus montium, artem illam sive instrumenta praefata, ex propriis sumptibus et impensis construere et illis uti vellent, quod nihilominus illi de singulis montibus seu fodinis ubicunque praefata arte et instrumentis vel eis similibus, ad instar eorundem laborandis et construendis per praefatum Sweypoldum Feyol adinveniendis laborarent, et eis uti vellent, duodecem marcas communis monetae ex munere a quolibet monte septimanatim solvere semper sint adstricti;

4, Et hoc, ubi duplicibus uti vellent canalibus,

qui vulgariter dwa zaczij rur (1) vocantur, quod in uno tantum canali contenti fore velint, sex marcas tantummodo solvere tenebuntur, similiter de illis erit censendum, de quorum montibus propter vicinitatem per artificia et instrumenta aquam extrahi aut exsicari contigerit, quod videlicet ad solutionem hujusmodi XII marcarum a duobus canalibus, et VI marcarum ab uno canali septimanatim prout superius expressum est, similiter essent obligati, hoc etiam adjuncto, quod si quisquam hominum tale ingenium seu artem immutare velit colore exquisito, vel aliquam partem illius notabiliorem alteri parti et ingenio addere vellet, quod talis etiam quilibet ad solutionem praedictarum XII marcarum, prout superius descriptum est, teneatur, et sit astrictus.

5. Quorum quidem omnium censuum ex praefatis arte ingenio et labore provenientium aut proveniendorum, nobis seu fisco nostro regali et successorum nostrorum regum Poloniae, medietas perpetuo cedet, praefatus vero Sweypoldus Feyol hujusmodi artificii primus inventor cum suis successoribus aliam medietatem censuum eorundem jure haereditario perpetuis temporibus accipiet, tollet, et possidebit cum omni jure et dominio.

6. Jllius autem medietatis, Sweypoldus Feyol aut sui successores, partem suam tenore praesentium habet jam et habebit facultatem omnimodam sua parte utifruendi, tenendi, tollendi, vendendi, donandi, commutandi, et pro beneplacito ipsius voluntatis cum ea disponendi et convertendi, ita tamen quod praefati homines sint jurisdictioni et obedientiae nostris subjecti.

(1) rury podwójne.

Super quibus omnibus praenominatus Sweypoldus Feyol nostrum regium consensum humiliter postulavit et praemissa per nos speciali privilegio roborari per nos petivit, Nos igitur Casimirus Dei gratia Rex Polon. memoratus, attendentes petitionem hujusmodi fore justam et ea omnia supra scripta fore justa, consona et a rationis tramitibus non discordare, illa in omnibus punctis, clausulis, et articulis supra scriptis confirmavimus, ratificavimus et approbavimus, atque confirmamus, ratificamus, et approbamus tenore praesentium mediante, decernentes ea omnia singula supra scripta robur obtinere perpetuum firmitatis, harum quibus sigillum nostrum est subappensum, testimonio litterarum.

Actum Cracoviae, feria secunda post invocavit anno domini 1489, praesentibus, illustrissimo principe et reverendissimo Dno Frederico, electo confirmato ecclesiae cracov., nec non magnificis et generosis: Jacobo de Dambno, castel. et capit. cracov., Raphaele de Jarosław castel. et capit. sandomiriensi et regni nostri marschalco, Creslao de Curoszwanky, et Petro thesaurario regni nostri et aliis pluribus testibus fide dignis.

Datum per manus venerabilis Georgii Ludbrancz scarbimiriensis et Sancti Floriani in Kleparz praepositi, Regni Poloniae vice-cancellarii.

Relatio ejusdem venerabilis Gregorii de Lubrancz, regni Poloniae vice-cancellarii.

Deromptum ex libro metrices inscriptionum ex Suecia allato EE. n° 14, f. 278 quod in archivo Regio, asservatur.

Impressum in miscellaneis cracoviensibis novis, ex a° 1829 n° 1, post dissertationem de Swieboldo Fiolo primo Cracoviæ typographo, doctissimi Geor. Sam. Bandtkie.

19. MANDATUM KAZIMIRI JAGIELLONIDIS, AD CONSULES ILCUSIENSES, ANNO 1491, UT PLUMBIFODINA CERTA, RATIONE CUJUS LIS INTER MAGNIFICUM JOANNEM DE PILCZA PALATINUM RUSSIAE ET HONESTAM SPERKA ERAT, SECUNDUM JUSTITIAM ADJUDICETUR.

Kazimirus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, etc., dominus et haeres.

Famosis praeconsulibus, et consulibus, zuppario montium et scabinis ilcussiensibus, fidelibus dilectis, gratiam nostram.

Famosi fideles dilecti. Intelleximus qualiter nobis committentibus, quod magnifico Johanni de Pylcza palatino Russiae generali (1), sincere nobis dilecto consignassetis montem fodendi plumbum, nobis quoque istud facere volentibus, honesta Dorothea olim Thomae Szperka relicta, admittere nollet montis erectionem, praetendens ibi esse possessionem ad ortum suum pertinentem. Unde licet sic informati fuerimus quod locus atque ortus ille montis, per olim Thoman Szperka sine jure in pessesionem ejus privatam, cum praejudicio juris et dominii nostri usurpatus fuerit, tamen nos volentes id quod aequum est agere cum Dorothea praedicta, committimus vobis mandantes et hocce volentes, quatenus si ortus seu locus ille ex

(1) Jan z Pilcy v. Pilecki, wojewoda ruski, syn Elżbiety z domu Pileckiéj Granowskiéj, która potém była trzecią żoną Władysława Jagiełły i umarła r. 1419. Wyrobiła ona u Jagiełły po swéj koronacyi, iż jéj synowi Janowi tytuł Hrabi z Pilicy nadał, lecz temu się opiérali Toporczykowie; tytuł ten zniesiony, przecież na pamiątkę tego, iż z Pileckiéj był zrodzony, Granowskich imie zostawiwszy, Pileckim zwać się począł, i przy herbie ojczystym Leliwa pozostał, gdyż macierzysty był Topor.

Niesiecki. Herbarz Polski, T. III, str. 600.

privilegio, qui saltem antiqua possessione haereditaria per successionem devolveretur, non fuerit proprius Thomae Szperka et Dorotheae relictae suae, ut alterius instantia non obstante, montem plumbifodinae magnifico palatino in eo, juxta consignationem vestram et communem consuetudinem erigendum, si vero cognoveritis, eum vel de privilegiata vel processoria possessione antiqua ipsius olim Thomae aut ejus relictae proprium esse, extunc mandetis decernatisque istud ei pro erigendo monte dari, quod de bonis hospitalis haereditariis ex antiquo ad illud pertinentibus dari solitum est, in hoc omnino consuetudinem antiquitus teneri solitam observaturi, aliterque facere non ausuri, pro gratia nostra.

Datum in Nova Civitate Korczyn, feria quarta ante festum Sancti Johannis Baptistae, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo.

(L. S.) Relatio venerabilis Creslai de Kurozwanki, regni Poloniae cancellarii.

Ex quondam vetusto manuscripto ex archivo zuppariatus ilcussiensis.

---

20. PRIVILEGIUM KAZIMIRI JAGELLONIDIS, ANNI 1491, LIBERTATIS A FORO SPIRITUALI CULTORUM ET LABORATORUM MONTIUM ILCUSSIENSIUM.

In nomine Domini Amen.

Ad perpetuam rei memoriam. Quamvis digna observaretur consuetudine, ut constitutiones quaeque principum perpetuo duraturae, consueverint litterarum apicibus commendari, illae tamen, quae pro tuendo uniuscujusque jure et justitia, augmentandisque regiis profe-

ctibus fiunt, debeant specialicis privilegiis mandari perpetuis; — proinde.

Nos Kazimirus, Dei gratia Rex Poloniæ, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Cujaviae, Lanciciae, Magnus Dux Lithuaniæ, Russiae, Prussiæ, ac Culmensis, Elbingensis, Konigsburgensis et Pomeraniæ, dominus et haeres.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, praesentibus et futuris harum notitiam habituris. Quomodo dum saepius quaererentur nobis famosi proconsul et consules ilkussienses, fideles dilecti, qualiter ipsi et nonnulli homines, sexus utriusque in montibus illic laborantes, pro plumbifodinis et minerae plumbi debitis, rebus et injuriis, tam ex labore montium plumbi, quam ratione pecuniarum quas pro ipso labore diversorum statuum personae impendere consueverunt, quod communi vocabulo forlegarstwo (1) in Ilkusch dicitur, per nonnullas personas ecclesiasticas, nonnullas in montibus ipsis laborantes, nonnullas vero ad laborem montium laboratoribus impendentes, ex facili causa trahuntur ad judicia spiritualia, cui ipsi et laboratores montium satisfacientes labores montium coguntur saepenumero, qualiter quoque censuris ecclesiasticis, de judiciis spiritualibus occasione earundem impensarum, laborum et injuriarum exinde oriri solitarum emanatis, gravantur saepenumero, quod fit non absque diminutione profectus regii nostri ex orbora provenire soliti, qui tanto cumulatior accrescit nobis, quanto liberius et diligentius labores montium

(1) z niemieckiego: vorlegen, auslegen, nakłady pieniężne czynić.

promoventur, idcirco nos ut debemus ex autoritate culminis regii, cui recte subjacet jus illud montium, providere volentes, ut libertates et praerogativae juri ipsi concessae semperque tentae in robore conservarentur, per nullosque judices forenses, praesertim spirituales turbarentur, atque illud jus propter augmentandos thesaurorum nostrorum profectus et communem hominum in eisdem laborantium justitiam facilius promptiusque consequendam tueri, cupientes de consilio omnium et singulorum consiliariorum nostrorum, hic nobiscum ad praesens agentium, decernendum et statuendum duximus, decernimusque, statuimus, tenore praesentium mediante, quod nemo subditorum nostrorum spiritualium et saecularium, cujuscunque status, ordinis, gradus, sexus et conditionis quantumcunque magnae aut minimae existat, ullas inscriptiones aut recognitiones, montes ipsos, mineras, fodinas, debita et impensas plumbi, contingentes, alibi quam in libro et juditio montium ilcussiensium inscribere, nullumque hominem similiter quantumcunque magnae aut minimae sortis, sexus utriusque, pro plumbo, minera plumbi, impensis alias forlegarstwo debitis, injuriis, damnationibus et propinquitatibus, rebusque aliis ex labore montium emergentibus, illosque contingentibus, seu ad montes eosdem pertinentibus, ad juditia forensia, puta spiritualia, citare, evocare, nullasque eis causas jure illo spirituali intentare praesumat, de caetero pro omnibus et singulis rebus supradictis ad labores plumbi et montium pertinentibus, seu ex montibus eisdem labore, impensis, injuriis, donationibus et propinquitatibus, nunc et in futurum emergentibus, eorum quilibet non alio quam montium eorundem il-

kussiensium experiatur jure, sub privatione omnium et singulorum bonorum mobilium et immobilium, et bannitione de regno, praesentis decreti vigore, contravenientibus, per nos et successores nostros inferenda. In cujus rei testimonium sigillum, nostrum praesentibus est subappensum.

Actum in nova civitate Korczin, feria secunda ante festum Stae Margarethae, anno Dni millesimo quadringentesimo nonagesimo primo. Praesentibus ibidem reverendissimo in Christo Patri, magnificis et venerabili et generosis: Andrea Roza archiepiscopo leopoliensi, Mathia de Bnin posnanensi, Joanne de Pilcza Russiae generali, palatinis, Raphaele de Jarosław castellano et capitaneo sendomiriensi, marschalco regni nostri, Nicolao castellano siradiensi, Creslao cancellario, et Petro de Kurozwanki thesaurario regni nostri, Petro Kmita de Wiśnice capitaneo scepussiensi, Stanislao Pieniążek de Witowice exercituum regni nostri generali, ac sanocensi capitaneo, Raphaële de Leszno canonico spicimiriensi et capitaneo lanciciensi et Zawissio de Borzyszowice succamerario chelmensi, aliisque quam pluribus consiliariis et curiensibus nostris ad praemissa testibus, sincere et fidelibus dilectis.

Datum per manus ejusdem venerabilis Creslai, regni nostri Poloniæ cancellarii, sincere nobis dilecti.

Relatio venerabilis Creslai de Kurozwanki, regni Poloniae cancellarii.

Copia hujus privilegii reperitur in actis zupparialibus ilcussiensibus.

21. PRIVILEGIUM JOHANNIS ALBERTI REGIS A° 1494, CIVIBUS CHENCINENSIBUS ET MONTIUM LABORATORIBUS, CERTAS LIBERTATES ET IMMUNITATES CONCEDENS.

Antiqua privilegia civitatis Chencinensis confirmantur, nec non datur:

1. Libertas a theloneis.
2. Libera salis ductura et venditio.
3. Libertas a theloneis pro pecudibus.
4. Libertas a foralibus.
5. Cives Vratislaviam per Przedborz libere eant et redeant.
6. Laboratores montani jure montano judicandi.

Privilegium civitatis Chanczini.

Johannes Albertus, Dei gratia Rex Poloniae, Supremus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiaeque, dominus et haeres, etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, praesentibus et futuris.

Quod nobis regiam paternam sedem regni nostri feliciter conscendentibus, dum ex innata virtute et benignitate nostra universis terris et civitatibus, universa jura et privilegia, per dives praedecessores nostros reges et principes gratiose ac juste et legitime successibus concessa, confirmaremus et roboraremus auctoritate regia nostra, exinde circumspecti proconsul et consules chanczinenses, nobis coram constituti exposuerunt, haec ipsa jura et privilegia super libertates et praerogativas civitati ipsorum per eosdem nonnullos praedecessores nostros cencessa se quondam habuisse, illa tamen frequenti incineratione civitatis simul cum bonis eorum esse conflagrata, petentes nihilominus humiliter semper nos in eisdem libertatibus conservari, —

1. Itaque nos libertatum eorundem ordine per eos enumerato ad plenum intellecto praesentim assecuravi-

mus ipsis civibus se in usu eorundem libertatum fuisse et in praesentiarum esse, pietateque et commiseratione regia moti super damnis multoties per eos ex favilla ignis perpessis, ac attendentes sterilitatem loci quo civitas ipsa situatur, quae nisi speciales eis sufficerentur libertates et gratiae nostrae inhabitare possint, seu saltem sufficerent propter difficultatem victus et commodorum super eisdem libertatibus, quibus antiquorum privilegiorum vigore se usos assecurarunt, litteras nostras de speciali gratia nostra eis dandas et concedendas duximus, damusque et concedimus praesentibus, volentes et decernentes, ut quorsumcunque ipsi cives aut incolae chanczinenses de mercibus aut pro mercibus irent, prosisterenturque cum oneribus, ubique locorum regni nostri, a solutione theloneorum nostrorum regiorum, liberi exemptique esse debeant, prout eximus et liberamus eosdem praesentibus.

2. Item, volumus et decernimus eos et quemlibet eorum libertatem habituros omnimodamque pro sale emendo vel in Bochnya vel in Vyelyczka, ad quarumque zupparum earundem voluerint et commodius iter habuerint, eundi, transeundi, equitandi et deinde reducendi, sine impedimentis et arrestis quibuslibet.

3. Item, eximinus et libertamus cives ipsos et quemlibet ipsorum, suos pecudes et pecora alia, circa Chanczyny unquam habentes, venales et venalia a solutione thelonei pontalium et pascuorum chanczynensium.

4. Item, libertamus et eximimus eosdem et quemlibet ipsorum a solutionibus foralium septimanalium et anualium fororum, statuentes quod in nulla civitatum et oppidorum regni nostri poterunt aut debe-

runt, aut per quempiam ad eorundem solutionem foralium cogi atque compelli.

5. Demum, volumus et decernimusque Vratislaviam per Przedborzs cum mercibus aut proventibus ire redireque semper libere possunt, per nullum subditorum nostrorum in alios viarum transitus minime compellendi.

6. Item, statuimus et decerminus ut in causis et controversiis montium et laboris montani occasione apud eos, inter quascumque personas ortis et suscitatis super injuriisque exinde emergentibus non alio quam jure montano instar juris et civium ilkuszensium per zupparium ipsorum chanczinensem judicabuntur et debeant judicari; volentes statuentesque praesentibus, quod quemadmodum assueverunt se his usos fuisse libertatibus et eas habuisse per privilegia regalia et ducalia ipsis quondam datas atque concessas, sic et nunc et in futurum universi et singuli dictae civitatis incolae, sexus utriusque, jus civile ejusdem civitatis habentes, juribus libertatibus, praerogativis et exemptionibus praeinsertis semper et ubique gaudeant, utantur, fruantur et potiantur plenarie, ac gaudere, uti, frui et potiri debeant, tenore praesentium mediante, usque ad nostrum et successorum nostrorum regum Poloniae beneplacitum regium. Harum quibus sigillum nostrum et subappensum, testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, feria tertia festi Sanctae Agnetis virginis, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto, regni nostri anno secundo.

Relatio venerabilis Creslai de Curozwanki, regni Poloniae cancellarii.

In arch. Regio, libro metrices inscriptionum ex Suecia allato, HH. nº 17, fol. 61.

22. MANDATUM JOHANNIS ALBERTI A° 1498', QUO OPPIDANI ET CULTORES MONTIUM ILCUSSIENSES, AB EXACTIONIBUS PERSONALIBUS, CZOPOWEGO ET CIVILI, LIBERANTUR.

Libertas ab exactionibus oppidi Ilkusch.

Joannes Albertus, etc. Significamus tenore etc.

Quia considerantes paupertatem civium et oppidi nostri annihilitionem in Ilkusch, volentes gratiarum nostrarum concessionibus incolas oppidi ejusdem efficere consolatos, ipsos inclusis etiam montibus seu fodinis plumbi, a solutionibus omnium et singulorum exactionum, videlicet personalium, czopowe et civili, quae nuper in conventione Pyotrkoviensi universaliter sunt laudatae, pro hac vice duntaxat de consilio consiliariorum nostrorum hic nobiscum existentium, absolvendos et liberandos duximus, absolvimusque et liberamus praesentibus, quorum vobis generosis Nicolao Plaza et Jacobo Jordan earundem exactionum perceptoribus in terra Cracoviensi constitutis, et aliis quorum interest mandamus, ut opidanos eosdem pro solutionibus exactionum istarum non inquietant, aliter non facturi.

Datum Cracoviae, feria sexta in festo inventionis Sanctae Crucis, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo octavo, regni vero nostri sexto.

Relatio reverendi Patris, domini Creslai, episcopi vladislaviensis et regni Poloniae cancellarii.

In archivo Regio, libro metrices inscriptionum, ex Suecia allato. HH. n° 17, fol. 156.

23. CONFIRMATIO PER ALEXANDRUM JAGELLONIDEM, PRIVILEGII A JOANNE DE THENCZYN CONCESSI, AD CONSTRUENDAM HUTAM PLUMBEAM IN RABSTIN PER CASPARUM RIZINGER, A° 1502.

Confirmatio privilegii super huttam Casparo Rizinger, in Rabstin.

Alexander Dei gratia Rex Poloniae, etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, tam praesentibus quam futuris, harum notitiam habituris. Cum coram nobis constitutus personaliter famosus Casper Ryzynger civis cracov., humiliter quoque supplicaverit, quatenus sibi privilegium infrascriptum approbare, ratificare et confirmare dignaremur, cujus tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Nos Johannes de Thanczyn et de Rapsthyn, majestatis regiae marschalcus et capitaneus sandomiriensis. Recognoscimus tenore praesentium universis, tam praesentibus quam futuris, quia huttam nostram in qua plumbum laboratur et crematur, sitam et jacentem prius huta Joannis Berg consulis cracoviensis et ex opposito hutta piae memoriae domini Christiani consulis ilcussiensis ad tenutam castri Rapsthin spectantem et pertinentem, vendidimus et praesentium tenore vendimus domino Casparo Ryzynger et suis successoribus, civi cracov., pro nonaginta florenis pecuniarum, cum omni jure, dominio ac proprietate, quo soli fruimus et fruibamus, usuimus et utebamur, et cum omnibus utilitatibus quaelibet ad eandem huttam spectantibus atque provenientibus, jure proveniendi et cum aquis et earum decursibus et rivulis villae Pomorzany ad eundem fluentibus et fluenti; addimusque

ei, et praesentibus addimus pro reformando et reconstruendo majori piscatorio qui fuit in eadem hutta, spatium terrae, nihilque juris et dominii et proprietatis et utilitatis nobis et successoribus nostris ibidem reservantes, absolventes etiam ipsum a solutione censuum et quarumcunque dationum, et liberam facimus a solutione dationum omnium per praefatum dominum Casperum et ipsius successores legitimos, emendi, vendendi, utifruendi, commutandi, donandi et in usus beneplacitos convertendi, permittentes ipsum occasione praemissorum ab omnibus impedimentis quarumlibet personarum defendere et tuere sicut ad quamlibet personam petinebit. Cujus rei in testimonium, sigillum nostrum praesentibus est subappensum.

Actum et datum in castro cracoviensi, feria secunda ante dominicam laetare proximam, anno Domini millesimo quingentesimo secundo.

Nos itaque Alexander Rex, permotus petitionibus per ipsum Casper Rizinger nobis ut permittatur factis, atque considerato quia ex ipso privilegio praescripto et contento in eodem, conditio proventuum et *thesaurorum regalium* perpetuo obvenientium melior redditur, praeinsertum privilegium in omnibus ejusdem punctis, contentis, clausulis, articulis et conditionibus, duximus de gratia et munificantia nostra regali gratificandum, confirmandum et approbandum, approbamusque, ratificamus et confirmamus illud ipsum privilegium perpetuo valiturum, tenore praesentium mediante. In cujus rei testimonium, sigillum nostrum praesentibus et subappensum.

Datum Cracoviae, feria quarta proxima in festum Sancti Tiburcii, anno Domini millesimo quingentesimo secundo, Regni vero nostri primo.

Relatio reverendi in Christo patris, domini Creslai episcopi vladislaviensis, regni Poloniae cancellarii.

Descriptum ex libro ex Suecia HH. n° 17, fol. 340, in archivis metrices inscriptionum.

---

24. INSCRIPTIO OLBORAE ILCUSSIENSIS, PER ALEXANDRUM JAGELLONIDEM REGEM, ANNO 1504, ZAYFRETHO BETMAN CONSULI CRACOVIENSI, PRO QUATUOR MILLIBUS ET QUINGENTIS FLORENIS UNGARICALIBUS.

1. Inscriptio olborae plumbi Zayfretho Betman pro 4500 florenis ungaricalibus.

2. Montes neglecti conceduntur cum licentia zupparii aliis personis.

3. Betman possideat zuppariatum montium, donec non redimetur zuppa.

4. Nesciente zupparío non licet condere gazas.

5. Sine consensu zupparii cultores nihil statuere possunt.

6. Partes cultorum inopum, aliis dentur per zupparium.

7. Non licet equos educere cultori, nisi duabus septimanis id prius intimasset sodalibus.

8. Administratio zupparum plumbi Betmano committitur.

9. Exemptio montanicorum a jurisdictione aliena et spiritualium.

10. Lites inter vicinos cultores judicat zupparius.

11. Ad wassernoth seu zamkost cultores coguntur.

12. Orbora per regem redimere potest quotannis a festo nativitatis Domini.

13. Victualia ad necessitates montium absque solutionibus adducantur.

14. Betman potest inscribere olboram alteri, si Rex eam non eximit.

Tenor inscriptionis infrascriptae super ilcussiensem orboram pro qua Regia Majestas moderna satisfacit, duntaxat propter articulos in eadem inscriptione descriptos, annotatus est.

Alexander Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiaeque dominus et haeres etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit, universis.

1. Quod cum superiori tempore, serenissimus olim princeps Johannes Albertus, rex Poloniae, germanus praedecessorque noster, tria millia florenorum ungaricalium auri puri et culti ponderis, in mutuum accepisset apud famatum Zayfred Betman consulem cracoviensem, sibique eosdem trium millium florenos in zuppa et orbora plumbi ilcussiensis sub data Cracoviae, feria secunda post dominicam judica anno Domini millesimo quingentesimo primo, inscripsisset, cujus inscriptionis litteras idem Zayfreth nobis exposuit originaliter; Nos tamen in praesentiarum ab eo ipso Zayfreth, mille et quingentos florenos similiter et ungaricales in auro pondere bono pro nostra et reipublicae nesessitate accepimus etiam in mutuum, sic quoque utriusque debiti et olim serenissimae Majestatis Regiae et nobis nostri summam in unum videlicet in quatuor millium et quingentorum florenorum computantes, cassantesque prioris praeditae inscriptionis litteras, ex indeque eum ipsum Zayfryth Betman de ipsa summa florenorum, et olim serenissimae Majestati Regiae et nobis mutuata, certiorem reddere cupientes, summam quatuor mille et quingentorum florenorum hungaricalium auri et ponderis culti, praefato Zayfreth Be-

thman consuli cracov. et successoribus suis, in et super praedicta zuppa et orbora nostra plumbi ilcussiensis, alias ubicunque eadem orbora ad nos et ad nostrum usum de jure et consuetudine in discrictu illo pertineret demonstravimus et inscripsimus, demonstramusque et inscribimus tenore praesentium mediante, per ipsum Zayfreth et successores legitimos, zuppam plumbi et orboram nostras praefatam Ilcussiensem, cum omni jure dominio et proprietate, cum omnibus juribus, modis et consuetudinibus, proventibus, utilitatibus, pertinentiis et obventionibus universis quibuscunque vocentur nominibus, cum conditionibusque infrascriptis tenendi, possidendi ac illis utifrueudi, usque ad plenariam praefatorum quatuor millium et quingentorum florenorum hungaricalium, dicto Zayfreth, vel ejus successoribus legitimis, per nos vel nostros successores legitimos solutionem; quibus solutis dispositio zuppae plumbi ac orborae nostrae praefatae in arbitrium nostrum et successorum nostrorum redibit et revertetur pleno jure.

2. Volumus nihilominus ut praefatus zupparius noster ilcussiensis habeat omnem facultatem montes antiquos in quibus a pluribus annis non est aedificatum, post proclamationem more solito prius facta aliis personis idoneis dandi et concedendi (1), quas donationes taliter per ipsum zupparium factas, ratas et gratas habebimus, ac volente zuppario ipso tales montes laborare, aut ad laborandum consignare, si aliquos

(1) Zygfryd Betman biorąc w zastaw olborę olkuską, nabył przez to prawa opisane i urząd żupnika, i dla tego miał wolność rozdawania pod Olkuszem kopalń czyli udzielania na nie licencyi górniczych.

vel aliorum montium talium sodales seu collegas in eo sibi conduceret aut istud recusaret facere, extunc zupparius ipse debebit ad talem montem seu montes edictum seu decretum suum proclamare, statuendo per proclamationem tempus ut is cujus illi montes essent veniret, et infra illud tempus montes illos incultos jacentes aedificare curaret et in effectu aedificaret ac laboraret. Alias si istud infra illud tempus non faceret tunc decurso illo statuto et proclamato illo tempore, zupparius tales montes conferre et distribuere poterit et debebit illi vel illis qui aedificare et laborare vellent illos montes; quidquid autem istorum zupparius decreveret, faceret, conferret et distribueret, istud volumus vim habere roboris perpetui.

3. Praeterea, quoniam omnis dispositio montium plumbi territorii illius, esse debeat in potestate zupparii praedicti, prout nos eampsam (1) dispositionem et administrationem montanam per zupparios alios antecessores suos habere solitam, vel etiam antea habitam, harum serie conferrimus et inscribimus, volumus et statuimus, per nullum alium quam ipse zupparius interim, donec per nos non redimetur, gerebit omne jus (2), imperium, administrationem et dispositionem in montibus ipsis.

4. Itaque, eo nesciente nemini licebit gazas novas ad aliquos montes constituere, neque antiquos de uno in alios montes transferre, sub amissione gazarum et montium hujusmodi. Sic enim faciendo poterit zup-

(1) pro: eam ipsam.

(2) Betman kupiwszy przy zastawie prawo bycia żupnikiem, w chwili wykupienia téjże olbory olkuskiéj przez Króla, miał je utracić i przestać być żupnikiem.

parius augere profectus et utilitates thesauri illius nostri, jacturas quoque evitare, quae fortasse committerentur, si eo ignorante quispiam gazas pro voto suo ubi et quando vellet constitueret aut transferret; sed eo ipso zuppario sciente et consentiente (1), quidquid in montibus ipsis aliquis laborantium seu montanista constitueret, proinde quoque quidquid cultores montium sciente vel insciente zuppario vel inter se vel in montibus aut pro montibus constituerent, volumus id esse ratum atque firmum.

5. Sed si cultores montis alicujus aliquid vel inter se vel in montibus statuerentur zuppario ipso nesciente, aut sciente sed non consentiente, id nullius roboris esse debet, et insuper tales cultores decernimus poenis nostris juxta arbitrium nostrum puniendos.

6. Si autem aliquis montanista, propter inopiam seu egestatem equos (2) dare ad montium labores non posset, proptereaque si labor aliorum sodalium deberet negligi, nos quoque in proventu nostro, qui ex orbora provenit, deberemus uti verisimile esset isto modo damnum pati, propter id decrevimus, ut mons talis propter desertum, seu carentiam equorum hujusmodi, debeat esse in potestate zupparii, sic ut eum provideat, partes illorum qui deficiunt aliis idoneis hominibus distributurus.

7. Si etiam quispiam equos suos de operibus montium seducere vellet, quo alios sodales suos in labore certo impediret, illud non aliter fieri debeat, nisi pri-

(1) bez dozwolenia zatém żupnika, ani kopać, ani hut prowadzić nie było można.

(2) koni tych używano do obracania licznych kieratów czyli kół zwrotowych, wodę z kopalń wyciągających.

mum tales equos seducturus, istud duabus septimanis antea intimabit sodalibus suis ejusdem laboris, ut ipsi interim eis alium laboris socium seu sodalem reducent, qui cum eis laborem continuaret, aut ita provideret, prout possent, quod post decursum duarum septimanarum non negligerentur in labore. Attamen toto tempore duarum septimanarum talis quilibet eosdem equos tenebit cum eis in labore incepto, non licebitque ei illos removere de labore montium nisi primum decursis illis duabus ebdomadis intimatis, ex quibus et omnibus aliis plumbi fodinis seu montibus ex antiquo ad zuppas atque districtum montium ilcussiensium pertinentibus et praesertim ex antiqua Ilkusch, Starczanów, Bolesław, Clymonthow et locis aliis his vicinis, prout ex antiquo fieri consuevit, ipsi zuppario nostro orbora proveniet.

8. In omnibus autem his montibus plumbi, zuppario praedicto nostro damus facultatem omnimodam administrandi, judicandi, disponendi conditiones meliores pro augendis thezauris et commodis perpetuis faciendi, aliaque omnia et singula agendi, administrandi et exercendi quae omnia provissionem, attentationem et dispositionem montium ipsorum et officium zuppae ejusdem de jure ac consuetudine fieri consueverunt, quaque ipse zupparius inteligeret necessaria agenda disponendaque, in qua administratione zuppae impediri non debeat vel nostra Regia, capitanorumque nostrorum aut murgrabiorum seu vice-capitaneorum vicesgerentium eorundem aut cujuspiam alterius privata authoritate.

9. Quam quidem auctoritatem nostram quae videlicet de jure montium in zuppario fieri consueverit,

ipsi zuppario conferimus, statuentes, quod nullus subditorum nostrorum, zupparium praedictum ejusque vice-zupparium et officiales zupparum plumbi praedictarum, montiumque illorum cultores et laboratores, de jure montium in jus aliud quodcunque sive spirituale sive saeculare evocaret, sub poenis nostris, propter idque zupparium ipsum ejus quoque vice-zupparium, montium cultores et laboratores praedictos spirituales et saeculares, in rebus, negotiis, actionibus et necessitatibus montes et zuppas ipsas contingentibus, eorumque universas montanas actiones, negotiationes et negotia eximimus ab omni jurisdictione et potestate omnium et singulorum palatinorum, castellanorum, capitaneorum, burgrabiorum, judicum, subjudicum, proconsulum, consulum et quorumvis officialium Regni nostri, decernentes ut ocassione negotiorum et actionum montes ipsos, plumbum et zuppas contingentium, coram nullo eorum compareant aut respondeant allati, sed duntaxat coram zuppario ipso; zupparius vero coram nobis duntaxat vel cui eum in negotiis et actionibus montanicis commiserimus judicandum. Cui zuppario omnes montanistas, quicunque in dictis montibus ilcussiensibus laborant et impendunt, spirituales et saeculares etiam titulo nobilitatis insignitos (1), subjicimus et subjectos esse volumus jurisdictioni zupparii, ut ipse habeat omnem facultatem eosdem pro rebus ex negotiis montanis, duntaxat autoritate nostra, jure tamen montano, judicandi, sentenciandi et quidquid preponetur deffiniendi, a cujus juditio nemo in montibus laborans vel impendens, aut laboran-

(1) zatém bez względu na szlachectwo.

tem impendentemque cittans seu accusans, ad aliqua alia judicia debeat aut audeat se excipere vel evocare, sed in eodem juditio et jure montano, coram zuppario causas suas evincat et agat.

10. Item, si unus alteri ex duobus montibus vicinis damnum facere vellet, perforando vel dimittendo aquas ex uno monte in alterum montem, illud zupparius praefatus cum consulibus ilcussiensibus judicabit, cognoscet et damnum conspicere debet, justitiamque faciet jure montano mediante, et quiquid decreverit sicut in aliis eventibus montanis, sic in talibus pro rato habere volumus.

11. Item, quidquid ad wassernoth vel zamkosth vel ad equos (1) pertinet, in illis omnibus zupparius providendi et eos cogendi plenam habeat facultatem, ne orbora in suis proventibus aliquod paciatur detrimentum.

12. Cum vero nos, successoresque nostri zupparium ipsum de zuppis illis redimere voluerimus, ex tunc quemadmodum inscriptio zuppae ejusdem fit non longe a festo natalis domini, sic eum redimere non debebimus nisi a festo nativitatis Domini anni illius, quo nos vel successores nostri duxerimus redimendum. Pro illo itaque tempore, quo redimendus erit, quidquid plumbi paratum esset, sive in oppido ilkussien-

(2) Wassernoth. Składka nadzwyczajna gwarków na odciąganie wód wspólne roboty niszczących.
Zamkost vel symbolum. Składka tygodniowa na opłacanie wspólnych koniecznych robót w kopalniach.
Equi. Dostarczenie koni przez gwarków do obracania kół zwrotowych (kieratów) do wyciągania wody użytych.

si, sive et ejus suburbio, in huta seu montibus et locis aliis districtus et montium praedictorum, de illo primum zupparius ipse orboram pro se tollet sine omni impedimento, id quoque faciet priusquam zuppas resignabit; essi quae debita haberet sibi non soluta ad eum ratione zuppae pertinentia, pro illis exigendis zupparius novus qui Zayfredo succedet, auxilia spectabit ipsi Zayfredo vel auctoritate ejusdem novi zupparii, ante quod zupparius suorum exigeret et perciperet solutionem debitorum.

13. Et quia pro victu, pabulis, et aliis montium illorum necessitatibus, res diversi generis de terris et territoriis remotioribus duci consueverunt, itaque ut libentius ducantur omnes et singuli homines, ad montes ipsos, res quascumque pro illorum montium necessitate ducentes, ab omnium theloneorum nostrorum solutione eximimus et liberamus praesentibus, daturi de super, litterae mandatorum sint ut petentibus expeditae.

14. Reliquum est, si ipse Zayfreth Bethman interim ad eam necessitatem venerit, donec quatuor millium et quingentorum florenorum praedictorum hungaricalium summam eidem non solverimus, ex tunc praefatas zuppas nostras ilcussienses summam capitalem non excedendo cuicunque subdito nostro fideli et nobis grato eidem inscribere et obligare consentimus et admittimus praesentibus litteris nostris, juribus nihilominus nostris regalibus semper salvis remanentibus; harum quibus sigilllum nostrum est subappensum, testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, feria secunda in festo circum-

cisionis Domini, anno ejusdem millesimo quingentessimo quarto, Regni vero nostri tertio.

In archivo Regio, libro metrices inscriptionum. O. n° 22, fol. 203. Sub vicecancellariatu Joannis Ocieski.

---

25. PRIVILEGIUM REGIS ALEXANDRI JAGELLONIDIS A° 1504, PETRO WAPOWSKI CANTORI CRAC. AD EMENDAM HUTAM IN ILKUSCH, DATUM.

Concessio emendi gazam seu hutam in Ilkusch Venerabli Petro Wapowski.

Alexander, Dei gratia Rex etc.

Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis. Quia venerabilis Petrus Wapowski cantor ecclesiae cathedraliis crac. certam gazam seu hutam in Ilkusch consistentem, apud honestam Barbaram Dunaschkowa de Czaiowa et Thomam filium ac Margaretham filiam ejus, tanquam ejusdem gazae veros heredes pro certa pecuniae summa de consensu nostro quem sibi praesentibus concedimus emit ac in effectu persolvit, per praefatum Petrum Wapowski et ejus legitimam posteritatem, gazam praefatam seu hutam eam emptam, tenendi, habendi, more consueto utifruendi pacifice quoque et quiete possidendi perpetuo, juribus nostris regalibus semper salvis. Harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, feria quinta ipso die Sanctae Priscae, anno Domini millesimo quingentesimo quarto. Regni vero nostri tertio.

Relatio venerabilis Mathiae de Drzewica, regni Poloniae vice-cancellarii.

Depromptum ex libro metrices inscript. regiar., ex Suecia allato OO. n° 19, f. 123.

---

26. STATUTA MONTANA PLUMBIFODINARUM PENES ILKUSCH, AB JOHANNE ALBERTO REGE LATA, ET PER ALEXANDRUM A° 1505, PROMULGATA, PER SIGISMUNDUM VERO AUGUSTUM A° 1551 CONFIRMATA.

Quatuordecem articuli statuti ab Johanne Alberto.

1. Zupparius jutatus cum septem juratis, constituit judicium montanum.

2. Jus montanum, dum judicatur, ad manus sit. Appellatio a jure montano ad consules, a consulibus ad Regem appellandum.

3. Licentia danda sine praejuditio alicujus, in distantia 24 protensuum.

4. Post susceptam licentiam cultor laboret in spatio quatuor septimanum, sub poena amissionis montis.

5. Negligentium cultorum sortes, secundum jus montanum dentur alteri diligentiori.

6. Laudum constitutum per majorem partem cultorum, et poenas, zupparius observari curet, sub poena XIV marcarum.

7. Structurae seu kawy nemini denegentur, praecipue ubi sit spes commodi Regii.

8. Omnes officiales montium ut sint jurati.

9. Qui sub structuris aliquid abstulerit, puniendus.

10. Minerae nusquam nisi ad valvas civitatis vendantur publice, sub amissione rei et privatione colli.

11. Lotores minerae, impure mineras purgantes, propter auctionem mensurae, puniantur.

12. Plumbum propium sub signo alieno et etiam contra, nemo orboret et ponderet, sub amissione bonorum et capitis.

13. Orboram debitam retentam ex retentoris minera etiam vendita repetere licet.

14. Victualia nonnisi in foro publico vendantur et nulla ab eis exigantur vectigalia.

Alexander rex adjungit duos articulos sequentes.

15. Sortes absentium per consules taxandae, et taxa ab aliis cultoribus in praetorio deponenda.

16. Orphanorum partes per consules taxentur.

Sigismundus Augustus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, etc., etc., dominus et haeres.

Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis et singulis, supplicatum esse nobis nomine gene-

rosi Josti Ludovici Decii aulici nostri carbariique vieliciensis, uti literas infrascriptas, ex libris cancellariae nostrae extradi, sigilloque nostro, communiri mandare dignaremur, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur:

In nomine Domini Amen.

Ad perpetuam rei memoriam. Ne decreta regia pariter cum fluxu temporis, a memoria hominum decidererent, prudentum ratio digne stabilivit, ea apicibus literarum futurorum notitiae jugiter commendare, — proinde.

Nos Alexander, Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, nec non terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Russiæ, Prussiæque ac Culmensis, Elbingensis et Pomeraniæ etc. dominus et hæres,

Significamus tenore praesentium, quibus expedit, universis et singulis, praesentibus et futuris harum notitiam habituris. Quia innitentes constitutionibus et statutis ad utilitatem conservandorum montium ilkussiensium seu plumbifodinarum, et pro conservanda justitia communiter omnibus circa eosdem montes, seu in ipsis montibus laborantibus per Serenissimum Principem et Dnum Joannem Albertum Poloniae Regem, germanum et antecessorem nostrum charissimum, editis, conscriptis et promulgatis, de nostrae prudentiae regalis virtute, eadem quae bene atque equaliter edita, conscripta, constitutaque sunt, ut quilibet justitiae, bonitate protectus, a quibusvis perturbationibus vacuus existens, Creatorem coeli et terrae pro nobis et nostris successoribus, tanto libentius exoret, perennare et ratificare cupimus ut eaedem constitutiones, omnium

quorum interest notitiae subjaceant, easdem hac privilegio, sic uti nobis et consiliariis nostris, tunc nobiscum existentibus oblatae sunt, uti inferius sequuntur, inferendas decrevimus, et per praesentes decernimus, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur, talis est: —

Nos Joannes Albertus Poloniae etc. Rex, una cum praelatis, baronibus caeterisque subditis nostris, animadvertentes et providere volentes, quia juxta temporis antiquitatem in civitate nostra Ilkusz, causae plerumque in judiciis non uniformiter, sed secundum animorum et sensuum diversitatem, ventilantur, deciduntur et definiuntur, ex qua varietate actiones seu causae nonnunque per multiplices altercationes et contentiones remanent indecisae, — quaproter ad laudem Dei omnipotentis, beatissimaeque Mariae virginis, totiusque coelestis curiae, et ad profectum communem et utilitatem nostrorum subditorum, labores montium penes dictam civitatem Ilkusz perficientium, decrevimus, dictorum judiciorum seu causarum, potissimum in his, quae frequenter accidunt, decidere et evellere varietatem volentes et statuentes quod deinceps perpetuis temporibus, haec eadem statuta et constitutiones habeantur, exerceantur, et observentur, per omnes et singulos judices officiales, ac eorum ministros, reliquosque nostros subditos, et terrarum nostrarum inhabitatores, ne quisquam audeat quovis modo eidem temerarie contravenire, sub gravi nostrae indignationis aculeo.

1. Imprimis statuimus quod zupparius juratus montium, cum septem juratis suis (1), debent et tenentur

(1) zupparius cum septem juratis, stanowił sąd przysięgły żupniczy, judicium bannitum zuppariale.

juste judicare unumquemque, secundum jus montanum scriptum, non hodie sic unum, et die crastina alio modo alium, et haec actio tangeret rem unam, sed debent judicare unum sicut et alterum secundum processum rei.

2. Item statuimus et strictissime praecipimus, ut in jure nostro montano jus scriptum in facie scabinorum seu in mensa semper jaceat, et hoc ob eum respectum quod nulli partium brevitas juris, propter munera aut aliquam amicitiam personarum causaretur, et si alicui partium injuria aliqua per scabinos, per edictum ortilegii (1) videretur fieri, extunc secundum constitutiones et privilegia juri montano super hoc concessa, debet appellare, atque revocare ad jus supremum consulum antiquorum et sedentium, salva tamen cautione fidejussoria pro modo poenae, si pars evocans non satisfecerit orthilegio secundum jus sciptum; et si iterum circa eosdem consules alicui partium minus juste causaretur, secundum aestimationem partis evocantis exnunc iterum per appellationem de consuetudine juris, eam ipsam causam, debet revocare ad nostram celsitudinem.

3. Item statuimus, quod zupparius juratus qui pro tempore fuerit, dum et quando per aliquem hominem requisitus fuerit pro licentia danda alias fristh, super erectionem alicujus montis, illam debet dare absque aliquo damno hominum, ubi locus conveniens fuerit super erectionem plumbifodinae, et non aliter nisi in distantia viginti quatuor protensuum vulgari sermone noncupato łatr, secundum jus montanum scriptum, ne brevitas per talem inadvertentiam hominibus causaretur.

(2) orthilegium. Urtheil, zawyrokowanie ławników.

4. Item statuimus, strictissime praecipientes quod quilibet cultor, cujuscunque status conditionisque fuerit, qui accipit licentiam seu fristh, super quemcunque montem antiquum sive novum cujuscunque loci, ipse debet et tenebitur laborem suum continuare et prosequi ante se; si autem dictum montem seu plumbifodinam quam errexit absque aliqua contingentia alias przieziny, non continuaverit per se vel per suos fossores laborantes in dicta plumbi fodina, ad decursum quatuor septimanarum, extunc zupparius potens est et erit dictum montem, post decursum earundem quatuor septimanarum, licentiam seu fristh dare alteri, seu aliis cultoribus, innotescendo tamen prius eisdem cultoribus seu alicui eorum, de quorum numero seu per quos idem mons fuerit erectus.

5. Item statuimus, omnino habere volentes atque strictissime praecipientes, quod si aliquis ex dictis cultoribus fuisset ratione cujus mons aliquis mineralis sive non mineralis debet jacere, absque continuatione laborum, et nocumento esse alias na zawadzie (1) alicui alteri in labore suo, quemadmodum ob non traditionem equorum seu zamkostorum (3), extunc cultores debent et habebunt plenariam potestatem nostram Regiam absque alia statuitione et citatione dare, donare partes (1) ejusdem personae seu cultoris negligentis alteri, qui satis-

(1) zaniedbanie robót w jednéj kopalni, pociągnąć może straty w sąsiedniéj przez napłynienie wód i osłabienie robót, to zwano: być na zawadzie, nocumento esse.

(2) niedostarczanie koni lub składek (zamkostów) było niebezpiecznem dla kopalń, gdyż trzeba było wodę utrzymać żeby ich nie zalewała.

(1) partes, części gwareckie, udziały, zwano téż sortes cultorum, firachcentele, (actions, Bergantheile, kuxy).

facere voluerit eidem monti secundum statuta juris montani, et praesentis etiam statuti nostri.

6. Item statuimus, omnino habere volentes, quod dum et quando cultores alicujus montis, sive mineralis sive non mineralis, aliquod laudum solemne (1) inter se mutuo fecerint sive practicaverint, quemadmodum super equos, zamkosti, propter continuationem alicujus montis, foldrunku (2) sub vallatione aliquarum poenarum, certarum pecuniarum extunc mandamus zuppario nostro jurato pro tempore existenti, quod secundum hoc idem laudum sive condictamen stringeret fortiter tales excessivos, pro solutione fienda dictarum poenarum; et si zupparius pro tempore existens in hoc facto negligens fuerit, et cum propter hoc etiam pars cultorum alicujus montis quaerimoniam super alios cultores coram eo deposuerit, et ipse in hoc negligens fuerit, ex tunc poenam nostram regiam cum dictis excessoribus, videlicet quatuordecem marcarum, in hoc succumbant.

7. Item statuimus, et mandamus consulibus pro tempore existentibus, quod structuras seu aedificia alias cawy (3) unicuique cultorum cujuscunque montis penes civitatem Ilkusz erecti, secundum juramenta eorum eas non contradicerent, seu denegarent dandas iisdem omnibus, praecipue, ubi sentirent augmentum aliquod camerae nostrae sub poena nostra Regia quatuordecem marcarum.

(1) laudum, condictamen, uchwała gwarków na naradzie, tak jak w miastach wilkirze, miała moc prawa.

(2) foldrunek, forderunek, wydobycie rud na powierzchnię z kopalni.

(3) structurae, aedificia alias kawy. (Kaue, Zechhaus), szopa czyli odbudowanie nad szybem, jata. Zapewnie od cavere chronić.

8. Item, statuimus et mandamus omnino habere volentes, quod quilibet officialis montanus, quemadmodum hutman, smilar, zechweltarz, lojownik, carpentarii, rurmagistri, huthkaffarowie, szmelcerze, rostarze, lotores minerarum, alias płóczkowie, notarii et caeteri alii (1), licet hic alii non personaliter nuncupati, debent esse jurati; secundum quod zupparius cum consulibus eis rotam de mandato suo assignabunt, circa quemcunque montem et in gasis, verum quidem etiam in loturis laborantibus; et qui tunc transgressor juramenti sui fuerit, ob hoc mandamus et praecipimus zuppario nostro jurato, quod unicuique jus demeriti sui secundum poenas nostras regias exhiberet.

9. Item statuimus, quod si contigerit hominem aliquem sive cultorem cujuscunque sortis tam magnae quam minimae existat, sub structuris alias pod kawami, aliquid manifeste sive occulte recipere, seu subtrahere, absque consensu cultorum, ita ut circa aliquem hujusmodi, aliquid ex dictis structuris reperiretur, tam in ferramentis quam etiam in laboribus, in lignis, cutibus, minera, et aliis rebus montaneis, ex tunc unicuique tali zupparius cum consulibus pro modo culpae, jus demeriti sui exhibere debebunt.

10. Item mandamus pro gratia nostra regali, quod nulla minera, tam spissa (2) quam forstossy et warchwis (3) ex montibus alicujus extraneis, quam circum-

(1) Hutman czyli sztygar, — smilar, podsztygar, — zechweltarz, Zechwaerter, dozorca kopalni, — lojownik (loje, część kopalni), kopacz — carpentarius, Bergzimmermann, cieśla górniczy — rurmagister, wodę spuszczający, — (huthkaffer?) — szmelcerz, robotnik przy piecu, — rostarz, prażący rudę.

(2) minera spissa, wykopane rudy bogate.

(3) forsztossy ex warfis seu warchwis, excrementa, wybiorki z warpi czyli hałd wyrzuconych rud, także zwane ogony, przegoniska.

circa Ilkusz coadjacentibus debet vendi mensuris quibuscunque, quemadmodum alveis, choretis sive curribus alias włoczbiech (1), in locis quibuscunque privatis, tantum in publicis, quemadmodum ante valvas civitatis ilkusiensis, ubi locus patens debet esse unicuique vendendi et emendi, sub amissione ejusdem minerae, atque privatione colli, si et in quantum in hoc facto locus alius hujusmodi emptionis et venditionis praeveniretur; similiter etiam et in gasis vulgariter na hutach, sive in loturis, dum et quando aliquem cultorem, quorumcunque ab extra inhabitantium, sive ementium mineram aliquam contingeret emere circa alium cultorem montium, sine speciali authoritate et notificatione zupparii, id minime facere audeant, sub poenis jam expressis; demum etiam cultores alii quam civiles, sive suburbani qui carent jure civili atque domibus in civitate, quamadmodum etiam inquilini (2), nullo ausu temerario, mineram etiam aliquam sive ex montibus circumquaque Ilkusch coadjacentibus sive extraneis, audeant emere seu aliis extraneis hominibus vendere, excepto quod cultor circa alium cultorem unius montis vellet emere, hoc potest habere de forma juris, et qui tunc in hoc facto contraveniens fuerit, simili poena plectetur et supra.

11. Item statuimus, quod lotores minerarum qui solent convenire labores loturae, circa certos cultores super alveum, extunc in tali lotura pro augmento sui atque profectu interponit res superfluas, quemadmodum videlicet, quod mensura tantum ipsis loto-

(1) włoczbiech (w innym rękopiśmie w żłobiech), co może znaczy w wozach zaprzężonemi wołami wleczonych.

(2) suburbami, przedmieszczanie, — inquilini, okoliczni chłopi.

ribus augmentaretur, et domini minerarum warchworum in hoc saepissime non mediocre patiuntur damnum seu detrimentum,— proinde zuppario et consulibus pro tempore existentibus mandamus, dum et quando tales invenerint seu agnoverint excessivos, seu tale damnum et praecipue publicum hominibus perficientibus, seu per familiam suam diuturnalem mercenariam cooperantibus, seu id facere sub poena mandantibus, unicuique tali tanquam suspecto homini jus demeriti sui, secundum exigentiam culpae debent facere, sub poena nostra Regia quatuordecem marcarum, si in hoc facto negligentes fuerint consules cum zuppario.

12. Item statuimus et strictissime mandamus, omnino volentes habere, quod nullus hominum, sive cultor montium, cujuscunque conditionis fuerit, audeat aliquod plumbum, tam alienum quam suum proprium superse urborare (1), neque sub signetto suo sub libram ducere; demum etiam plumbum suum proprium sub signo alieno, similiter sub libram ducere, sub ammissione omnium bonorum suorum atque privatione colli.

13. Item statuimus omnino habere volentes, ut unusquisque hominum, super labores montium impendens, dum et quando contingerit eum protrahere seu retinere urboram nostram, et interim mineram ex aliquo monte habuerit, et alteri eam vendiderit, ex tunc ille, qui dictam mineram emerit, procul semota quavis conditione, debet et tenebitur dictam orboram solvere, pro eo qui eam retinuerat solvendam, sub amissione omnium bonorum suorum et colli.

(1) urborare, urburare od urbura, olbora, opłata w naturze dla Króla jedynastéj części ukopanéj rudy lub otrzymanego kruszcu, dziesięcina ustanowiona postanowieniem Elżbiéty z roku 1374.

14. Item statuimns et ordinamus strictissime praecipientes, quod omnes cultores omnium plumbifodinarum, cujuscunque status conditionisve fuerint, sive excellentiae, dum et quando contingerit eos ex providentia seu speciali gratia divina in aliquo montium circum circa Ilkusch coadjacentium mineram reperire, ubi jam etiam profectus ejusdem et copia esset, avenam, panes, et alias res victuales pro zuppa, et ad communem profectum aliorum ducentes, in nullo loco campestri, neque suburbii audeant easdem vendere, quam in loco forali communi civitatis Ilkusch, sub poena receptionis omnium illarum rerum, quas ad illum locum extraneum duxerint. Similiter et cultores montium ilcussiensium non debet unusquisque alteri obviare in viis, super exemptione avenae, unus alteri per se, vel per familiam suam, sub poena quatuordecem marcarum, irremissibiliter solvenda. Verumquidem et impositores seu cultores extranei (1) in distantia unius milliaris a civitate Ilkusch, victualia, avenam, foenum, et alia necessaria ad zuppam nostram ilkussiensem ducentia, non debent protrahere in theloneis pontalibus, neque aliquibus aliis rebus, sed debent omnia libera duci ad civitatem pro victu laborantium in plumbi fodinis; et si quis ausu temerario id facere praesumpserit, easdem res manu violenta de civitate seu ad extra educere vellet, extunc consules unicuique tali jus demeriti, secundum exigentiam culpae debent facere.

(1) impositores, gwarcy kopalń za obrębem mili od Olkusza, np. pod Sławkowem (dobrach biskupa krakowsk.), lub w Trzebini (dobrach hrabstwa Tęczyńskiego) it. p., rudę ołowianą naówczas kopiący.

Nos igitur commoditati et profectui nostro consulere volentes, supplicationibusque civium nostrorum ilkusiensium, tam justis et rationi consonis benigne annuentes, constitutiones praeinsertas in omnibus earum punctis, clausulis, conditionibus et articulis ratas et gratas habentes, de munificentia nostra regali approbavimus et ratificavimus et confirmavimus, approbamusque ratificamus et confirmamus tenore praesentium mediante (1).

Adjungimus specialiter et annectimus eisdem, has nostras speciales constitutiones praeinsertas, in omnibus earum punctis, clausulis, conditionibus et articulis, ratas et gratas per nos denuo editas promulgantes videlicet.

15. Item, statutis superius expressis annectendum duximus, quodii qui cujuscunque conditionis, status eminentiae tam spirituales quam seculares extiterint, haberentque partes montium, in regno vero praesentes non essent, et in eorum sicut praetenditur absentia tali, circa montes eos ubi partes haberent, labor inchoaretur et continuaretur, extunc ne gravamen caeteris cultoribus seu impositoribus emergeret, statuimus et vigore statuti praesentis decernimus, ut consules antiqui et residentes civitatis Ilkusch, super eorum juramentis reperiant et decernant justam consonam taxam, quanti valoris partes illae essent, eandemque summam repertam cultores caeteri, qui partes illas susciperent et edificaverint propriis suis impensis, ex prima minera montium seu plumbifodinarum talium, in prae-

(1) Powyższe 14 artykułów, postanowione przez Jana Alberta, lecz data ich nie wyrażona. Alexander zaś potwierdzając statut ten Jana Alberta bez daty, dodał dwa artykuły.

torio ibidem in Ilkusch reponere tenebuntur, quae summa tamdiu ibi jacebit, quoad ille absens redeundo vel propinquior ejus levaverit.

16. Item statuimus, quod liberi seu pueri parentibus orbati, nec tutores aliquos habentes, qui partes montium post decessum parentum eorundem jure successionis in eos devolutas aedificare non possent, extunc ne negligentia aliqua cultoribus aliis oriatur, ob nonaedificationem liberorum talium, decrevimus ut consules antiqui et residentes, similiter ut in statuto superiori expressum est, sub eorum juramentis justam taxam partium talium reperiant.

Quas quidem constitutiones una cum prioribus volumus et mandamus ab omnibus quorum interest, intersit, aut interesse poterit, quomodolibet in futurum firmiter teneri, et inviolabiter observari, decernentes nihilominus easdem robur perpetuae firmitatis obtinere, harum quibus sigillum nostrum est subappensum, testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, feria quinta post festum Sancti Joannis Baptistae proxima, anno Domini millesimo quingentesimo quinto, regni nostri anno quarto. Praesentibus: reverendis in Christo patribus dominis Joanne cracoviensi, Joanne posnanensi et Mathia przemisliensi episcopis, regnique nostri vice-cancellario; nec non magnificis venerabilibus et generosis Joanne de Tarnow pallatino sandomiriensi, Joanne de Lasco cancellario, Jacobo de Shydłowicz thesaurario, Stanislao de Chodecz marschalco regni nostri leopoliensi, Luca Słupieczki sandecensi, et Martino Scothniczki de Boguria zawichostensi, castellanis, Stanislao Schafraniecz de Pyeskowa-Skała, Novae civitatis Korczin capitaneo

et succamerario curiae nostrae, Jacobo Sztaszkowski cracoviensi, et sandomiriensi ecclesiarum canonico, Jacobo do Buczacz, secretariis nostris, Nicolao Schikowski gladifero cracoviensi et Stanislao Hynek succamerario lanciciensi, aliisque quam plurimis dignitariis, officialibus, et curiens bus nostris, sincere et fidelibus nobis dilectis, testibus circa praemissa.

Datum per manus praefati reverendi patris Domini Mathiae episcopi premisliensis, sincere nobis dilecti.

Relatio ejusdem reverendi in Christo patris Domini Mathiae episcopi przemisliensis, et regni Poloniae vice-cancellarii.

Nos itaque Sigismundus Augustus, suplicationi praedicti generosi Josti Ludovici Decii annuentes, litteras praeinsertas, ex libris cancellariae nostrae extradi, sigilloque nostro communiri mandavimus. Harum quibus sigillum nostrum est subimpressum testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, feria secunda post dominicam palmarum proxima, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, Regni nostri XXII.

Joannes Ocieski, regni Poloniae
vice-cancellarius, scripsit.

Relatio magnifici Joannis Ocieski, regni Poloniae vice-cancellarii, succamerarii burgrabiique cracoviensis, et sandecensis, olstinensisque capitanei.

Invenitur statutum hoc in archivo regio metrices inscriptionum, libro O. n° 22, fol. 1.

26*. CONCESSIO SIGISMUNDI I, A° 1507 DATA, MATHIAE DRZEWICKI EPISCOPO PRZEMISLIENSI ET VICE-CANCELLARII REGNI, AUT FACTORI EJUS NOB: OCTAVIANO DE FLORENTIIS, AD PERQUIRENDUM SAL IN BONIS IPSIS EPISCOPALIBUS, CAMERASQUE ET SALISFODINAS ERIGENDI.

Concessio perquirendi sal domino episcopo przemisliensi.

Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiaeque dominus et haeres etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit, universis, quomodo commoditatibus bonorum mensae episcopalis ecclesiae cathedralis premisliensis de gratia et munificentia nostris regiis, potissimum vero in thesauris subterraneis elucidendis, in bonis eisdem consistentibus prospicere cupientes, benemeritisque reverendi in Christo patris domini Mathiae episcopi ecclesiae praefatae et regni Poloniae vice-cancellarii, sincere nobis dilecti, recensitis et in prospectu habitis, sibi et factori suo sive nobili Octaviano de Florentiis (1), sal in bonis ipsis episcopalibus perquirendi, camerasque et salisfodinas erigendi, disponendi et instituendi, salque sic inventum fodendi et scrutandi et ad regnum hungariae et terras intramontaneas, ibi ubi ex zuppis nostris sal non propinatur, vendendi et propinandi omnimodam facultatem concedendi et dandi duximus, concedimusque et damus generaliter praesentibus; et pro tanto vobis omnibus et singulis subditis nostris

(1) Tenże Oktawjan z Florencyi, otrzymał także pozwolenie do poszukiwań górniczych, w towarzystwie z Janem Gladasch, a w szczególności w ziemi krakowskiéj w powiecie bieckim, z daty w Wilnie w środę w wilią narodzenia N. M. P. 1507, w metr. kor. xięga O. n° 22, str. 196.

spiritualibus et secularibus in regno nostro ubilibet consistentibus, praesentibus requirimus, commitimur et mandamus, strictissime praecipientes, quatenus praefatum dominum episcopum et praedictum factorem suum sive Octavianum, illosque omnes laboratores, quos ipse factor ad erigendas ejusmodi salisfodinas, aliosque labores circa talia fieri solitos exercendos coassumserit et deputaverit, impedire in praemissis non audiatis, nec quisquam vestrum impedire praesumat, sub obtentu gratiae nostrae, harum quibus sigillum nostrum est subimpressum, testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, feria tertia post festum Sanctae Sophiae proxima, anno Domini millesimo quingentesimo septimo.

Ex libro metrices inscriptionum regiarum, O. n° 22, fol. 165.

---

27. LITTETAE INQUISITORIAE MINERARUM A SIGISMUNDO I, A° 1510, THOMAE SZCZURKOWICZ DATAE.

Thomae Szczurkowicz datur facultus quaerendi minerarum per totum Regnum.

Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniae, etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis. Quia circumspecto Thomae Szczurkowicz dedimus damusque omnimodam facultatem in regno nostro omnis generis metallorum mineras inquirendi et earum fodinas locandi jure montano. In quibusquidem fodinis per ipsum locatis idem ipse Thomas cum sociis suis habebit haereditarias sortes et eorum succes-

sores, juxta jus montanum orbora, et juribus nostris salvis remanentibus, harum quibus sigillum nostrum est subappensum, testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, feria secunda infra octavas assumptionis gloriosissimae virginis Mariae, anno Domimini millesimo quingentesimo decimo, Regni nostri quarto.

In archivo Regio, ex libro metrices inscriptionum, Q. nº 24, fol. 324. Sub cancellariatu Creslai de Kurozwanki et vicecancellariat Mathiae Drzewicki.

---

28. DECRETUM SIGISMUNDI I EX Aº 1510, INTER JOANNEM WAPOWSKI ET VIDUAM KREZA ATQUE CIVES ILCUSSIENSES, RATIONE CANALIUM IN UYKOW, UBI MINERAE PLUMBI PURGABANTUR, NEC NON DE ORBORA QUAE EXINDE REGI GONVENIEBAT ET SOLVEBATUR.

Sigismundus tertius, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniaeque, etc., nec non Regni Sueciae proximus haeres et futurus Rex.

Significamus literis nostris praesentibus, quorum interest, ut actum infracontentum per serenissimum olim Sigismundum Regem antecessorem nostrum latum, in actis cancellariae nostrae majoris contentum, ex eisdem actis describi atque in authentica forma extradi mandare dignaremur, cujus tenor sequitur.

Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, etc., dominus et haeres.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis. Quia dum coram nostra Majestate et consiliariis nostris controversia vertebatur inter nobiles Joan-

nem Wapowski et Dorotheam relictam olim Nicolai Kresza de Bobolicze ac ejus filios ex una, et Cives nostrae civitatis Ilkusz et altera partibus, occasione quorundam canalium vulgariter dictorum płóczki (1) circa stagnum seu lacum Huykow sitorum, in quibus canalibus minera plumbi per dictos cives nostros mundatur seu elimatur, ipsis civibus asserentibus, quod praedicta canalia essent in eorum haereditate Starczynow; e converso contradicentibus praedictis Joanne et Dorotea, et allegantibus quod praedicta canalia in eorum haereditate Bolesław sita essent. Et licet coram Majestate nostra longa altercatione decertatum esset, et literae ex utraque parte productae sunt, opportuit tamen rem subjicere oculis. Nos tandem ut controversia inter partes praenominatas debitum sortiatur finem, deputavimus certos commissarios quibus oretenus in praesentia utriusque partis commissimus ut in loca, ubi tam occassione canalium quam aliarum fodinarum plumbi controversia oritur descendere, litibus finem impronant, magnificos videlicet et generosos: Jacobum de Siekluka wojnicensem et Nicolaum de Schydłowiecz radomiensem castellanos et succamerarium terrae cracoviensis, Nicolaum Lanczkorunski de Brzezie burgrabium, et Jacobum de Lubomirz judicem cracoviensem; qui quidem commissarii retulerunt coram nostra Majestate se inter partes, de partium tamen ambarum consensu decrevisse, quod videlicet de omnibus fodinis in haereditate Bolesław, nostrae Majestati olbora solvi et dari debet, prout antea a temporibus perpetuis semper dabatur et solvebatur, et cives ilcus-

(1) canale, lotura minararum, ploka, płóczka.

sienses habebunt facultatem perpetuis temporibus in canalibus vulgo dictis płoczki, in lacu qui dicitur Huykow, quae canalia sunt sita seu locata in dicto lacu penes viam quae vadit de Ilkusz versus Sławkow, et vadit recta via per eundem lacum Huykow, libere sine omni impedimento et quavis depactatione, omnes mineras plumbi mundare seu elimare et purgare atque ibidem in rogis vulgaliter rosthy (1) dictis, illas idem mineras conflare, sicut antea ab antiquis temporibus in dictis canalibus mineras praedictas de quibus Majestati nostrae olbora solvitur, mundabatur et conflabatur, sicut antea etiam dicti haeredes utebantur dicta haereditate. Cives etiam ilcussienses habebunt facultatem fodinas plumbi locare usque ad limites episcopi bonorum Sławkow, haeredes vero dictae villae Bolesław nunc et pro tempore existentes debent dicta villa et haereditate Bolesław caeteris omnibus usibus uti, prout antea utebantur, sine tamen praejuditio fodinarum, de quibus Nostrae Majestati olbora solvitur et datur, ac semper solvi debet, atque etiam sine praejuditio dictarum canalium in quibus solet mundari minera, et ita uti prout ex antiquo utebantur. Quam quidem sententiam praeinsertam, ratam et gratam in omnibus ejus punctis, clausulis, conditionibus et articulis habendam, admittendam, approbandam, ratificandam et confirmandam duximus, admittimusque, approbamus, ratificamus et confirmamus praesentibus, decernentes eandem robur debitae firmitatis obtinere. Harum quibus sigillum nostrum praesentibus

(1) regum, także craticum, albo craticulum, roszt, rosztowisko, praźelnia, gdzie się rudy prażą.

est subappensum, testimonio litteram. Datum Cracoviae feria quarta ante festum Sancti Mathaei apostoli et evangelistae, anno Domini millesimo quingentesimo decimo, Regni vero nostri anno quarto. Relatio venerabilis Creslai de Curozwanki, Decani gnesnensis, et regni Poloniae cancellarii.

Nos itaque supplicationi praedictae annuentes, praeinsertum actum describi, sigilloque nostro signatum, extradi mandavimus.

Datum Varsoviae, in conventu regni generali, die vigesima prima mensis martii, anno domini millesimo quingentesimo octuagesimo nono, Regni vero nostri secundo.

Relatio illustris et magnifici Joannis Zamoiski de Zamoscie, regni Poloniae supremi cancellarii et exercituum generalis, belsensis, marienburgensis, knysinensis, miedzyrzecensis etc. capitanei.

Decretum Sigismundi I, Regis reperitur in libro Q. 24, fol. 334, sub cancellariatu Creslai de Kurozwanki, in archivo Regiarum inscriptionum.

Hoc extractum vero ejus sub Sigismundi III regimine, in actis zuppariatus ilcussiensis illatum, ex manuscripto transcriptum.

29. DONATIO PER SIGISMUNDUM I REGEM, A° 1511, MINERAE FERREAE ALIAS RUDY, IN ZELAZNE NOGI (DISTR. CHĘCINENSI) PRO ANDREA DE CHOCIMOW.

1. Generoso Andreae de Chocimow et successoribus ejus datur minera ferrea in Żelazne Nogi.

2. Datur quoque facultas robora et ligna in silvis regiis ad necessitatem minerae et officinae incidere.

3. Datur hortum leguminarum, et pratum.

4. Novas mineras effodere et condere, officinas atque ligna et carbones e silvis regiis educere permittitur.

5. Ratione hujus minerae debet dare Regi ad curiam in Przedborz, quotannis 5 marcas, et octo currus ferri laminarum.

Minera Żelazne Nogi.

In nomine domini amen. Cum is sit cursus rerum, ut reges et principes ea quae pro commodo et usu suorum fidelium liberaliter concesserint, litteris ad perpetuam rei memoriam cofirment et sigillis suis communiant, — proinde

Nos Sigismundus, Dei gratia rex Polon., magnus dux Lithuaniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lancitiae, Cujaviae, Russiae, Prussiae ac Culmensis, Elbigensis et Pomeraniae, dominus et hæres.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, praesentibus et futuris harum notitiam habituris.

1. Quia habentes rationem fidelium servitiorum generosi Andreae de Choczimow dapiferi siradiensis, fidelis nostri dilecti, quibus nobis ab ineunte aetate sua se plurimum commendatum reddidit, horum igitur intuitu, volentes ipsum consolatum efficere et ad futura servitia nostra facere expeditiorem, sibi mineram fer-

ream alias ruda (1), et insuper fluvio Pilczicza, juxta villam Żelazne-nogi, in terra sandomiriensi, et distri. ctu chancziciensi sitam, de certa scientia et singulari gratia regiis nostris, denuo alias de nova radice loeare et extruere admittendum et conficiendum duximus, admittimusque et consentimus per praesentes litteras nostras,

2, dantes sibi et successoribus suis legitimis, dictae minerae possessoribus, facultatem robora et ligna pro aedificatione et extructione, proque omni necessitate minerae et officinae (2) suae necessaria, in borris silvisque nostris regalibus, sine tamen aliquorum subditorum nostrorum injuria et damno, excidere et educere, totiens quotiens fuerit necessarium.

3. Admittimus insuper dicto Andreae hortum unum leguminarum seminandarum gratia juxta domum seu curiam mineratoris magistri, domunculasque et tuguria sociorum mineratorum, quae etiam sibi in loco opportuno necessarioque facere praesentibus admittimus habendum et reformandum; pratumque unum ubi duo acervi foeni defalceri, congregari, complerique potuerint, in silva nostra, haud longule a minera praedicta ubi sibi videbitur etiam procul omni injuria; —

4. Damus similiter de nova radice effodiendi et expurgandi per ipsum Andream de Choczimow et suam legitimam posteritatem ejusmodi mineram sic ut praemittitur, suo sumptu extruendi cum omnibus et singulis utilitatibus, fructibus, redditibus, pertinentiis universis ad mineram ejusmodi de more et consuetudine

(1) minera ferrea vel ferraria, ruda czyli raczéj rudokop.

(2) officina ferraria, rudnica, rudnia, dymarka, to jest huta czyli piece do wytapiania żelaza.

pertinentibus, tenendam, habendam, regendam, disponendam, mineram metalli in silvis et pratis nostris regalibus fodiendi, indeqne educendi, carbones in borris et silvis nostris cremandi, robora praeterea excidendi sine tamen jactura et praejudicio mellicidarum et quorumvis subditorum nostrorum, ferra in ea laborandi, utifruendi pacifice et quiete jure haereditario possidendi, ac dandi, donandi, alienandi, commutandi, inscribendi et oppignorandi, in suos usus beneplacitos suorumque successorum, nostro tamen speciali consensu et successorum nostrorum ad id requisito convertendi, vel quod nos ipsi vel successores nostri legitimi illam de manibus suis vel ejus successoribus legitimis si voluerimus nec non duxerimus exemendi, ut autem ipse Andreas minerator (1) et sui successores tanto diligentius operae mineratoriae intendant, nos et successores nostri, debemus et debibemus aggerem illum ubi minera sita erit, ubi opus erit ope etiam mineratoris reformare.

5. Ratione cujus minerae idem ipse Andreas minerator et sui successores legitimi pro tempore existentes mineratores, nobis et successoribus nostris pro usu necessitateque nostra ad curiam nostram in Przedborz, ad quam dictam mineram pertinere et spectare volumus, per quinque marcas pecuniarum mediorum grossorum monetae et numeri polonicalium, quadraginta octo grossos marcam in quolibet computando, receptibilium, et octo currus ferri laminarum, singulis

(1) minerator, rudnik żelazny, ten który się trudni kopaniem i topieniem rud żelaznych.

annis ab eo tempore quo dictam mineram construxerit profecerit et utilitatem effectualem abinde percipiet, solvere, dare, realiterque et in effectu extradere tenebitur sitque astrictus perpetuo et in aevum. In cujus rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum.

Actum in Nova civitate Corczin, feria secunda in crastino Sancti Floriani, anno Domini millesimo quingentesimo undecimo, regni nostri anno quinto; praesentibus ibidem reverendo in Christo patre Domino Mathia episcopo przemisliensi et regni Poloniae cancellario, nec non magnificis venerabilibus et generosis: Spithcone de Jaroslaw castellano cracoviensi, Nicolao de Camieniecz palatino et capitaneo cracoviensi et regni nostri campiductore generali, Joanne de Tharnow sandomiriensi, Joanne Zaramba de Calinova lanciciensi, Nicolao Firley de Dambrowicza lublinensi, et Joanne Odrowanz de Sprowa belzensi palatinis, Christophoro de Schidłowicz castellano sandomiriensi, et regni Poloniae vice-cancellario nec non siradiendi, sochaczoviensi et gostinensi capitaneo, Jakobo de Sziekluka wojnicensi, Nicolao de Pilcza visliciensi, Nicolao Jordan bieczensi, Martino Scotniczski de Boguria zawichostensi, Georgio Krupski belzensi castellanis, Stanislao de Chodecz, regni nostri marschalco, ac leopoliensi capitaneo, Andrea de Coszcielecz ejusdem regni nostri thesaurario ac scepussiensi, oszwianczinensi, bidgostiensi, junivladislaviensi capitaneo, Joanne Lathalski praeposito, Petro Thomiczsky archidiacono, Sigismundo Targowiczsky, decretorum doctoribus canonicis cracoviensibus secretariis nostris et aliis quam pluribus dignitariis officialibus et curien-

sibus, testibus ad praemissa fide dignis, sincere et devote nobis dilectis.

Datum per manus ejusdem magnifici Christoferi de Shidlowiecz castellani sandomiriensis regni Poloniæ vice-cancellarii, siradiensisque, sochaczoviensis et gostinensis capitanei, sincere nobis dilecti.

Relatio ejusdem magnifici Christoferi de Schidlowiecz, regni Poloniae vice-cancellarii.

Ex libro ex Suecia RR. nº 26, fol. 39, in archivo Regio metrices inscriptionum.

---

30. PRAESTITTO JURAMENTI NICOLAI LANCKOROŃSKI MUNERE CAMERARII MONTANI A REGE SIGISMUNDO I, FUNCTI A° 1517.

Administratio montium ilcussiensium per generosum Nic. Lanczkoronski juratum.

Sigismundus, etc.

Significamus tenore praesentium universis. Quia cupiens montanos labores ad frugem debitam et nostram ac Reipublicae regni nostri utilitatem perduci, officia montana quibus montana conditio indiget et sine illis bonum sui incrementum habere non potest, instituimus, eaque generoso Nicolao Lanczkoronski de Brzezie, burgrabio castri nostri cracoviensis, perspectam labentes ejus fidem et industriam ac in his ipsis montanis laboribus peritiam, gratiose contulimus, et al eo juramentum de eisdem officiis fideliter administrandis accepimus tenoris infrascripti: — »Ego Nicolau Lanczkoronski, juro Deo Omnipotenti quod ero

fidelis serenissimo principi Domino Sigismundo, Dei gratia Regi Poloniae, in omnibus officiis montanis.

Imprimis juro Deo omnipotenti, quod fideliter administrabo officium camerariatus montani, fideliter exigam jus camerae montanae regalis (1) ob omnibus colonis montium (2), fideliter et cum omni qua potero meliori diligentia et industria, custodam ne in fraudem camerae montanae regalis, metalla ad cameram regiam pertinentia per colonos montium allibi distrahantur et vendantur, sed ut juxta jus camerae regalis omnia metalla ad cameram regiam dentur et importentur; fideliter regestra camerae regalis tenebo, et scribam, fideliter de perceptis et expositis camerae montanae faciam serenissimo Domino regi rationem (3), ita me Deus adjuvet et Santa Crux.

Etiam juro Deo omnipotenti, quod officium urburarii (4) fideliter administrabo, fideliter urburam pro majestate regia a colonis montium exigam et colligam, fideliter eam conflare si opus erit procurabo, et in metalla redigam, fideliter regestra perceptorum et expositorum urburae scribam et tenebo, fideliter de urbura serenissimo domino regi rationem faciam, ita me Deus adjuvet et Sancta Crux.

Etiam juro Deo omnipotenti, quod fideliter administrabo officium magistratus monetariae, fideliter ligas et conjunctiones metallorum faciam et facere procurabo in officina monetaria, juxta constitutionem serenissimae Majestatis Regiae, fideliter in toto progres

(1) camera montana, — komora górnicza, żupa, urząd górniczy
(2) coloni montium, — gwarkowie.
(3) rationes, rachunki,—percepta, exposita,—wpływy i rozchody.
(4) urburarius,— olbornik, urzędnik pobiérający olborę dla Króla.

su et labore monetario laboratores attemptabo et superintendam, fideliter regestra monetaria perceptorum et expositorum scribam et tenebo, fideliter de ipsa monetaria regiae Majestati rationem faciam, ita me Deus adjuvet et Sancta Crux.

Etiam juro Deo omnipotenti, quod magistratum separatoriae camerae vulgo Scheidecammer, in qua videlicet separatur aurum ab argento, fideliter et diligenter ea qua meliori poterio magistralitate administrabo, pro meliori quae poterit per me conduci utilitate serenissimi Domini Sigismundi regis Poloniae, fideliter camerae separatoriae perceptorum regestra scribam et tenebo, fideliter serenissimae Majestati de ipsa camera separatoria rationem faciam, ita me Deus adjuvet et Sancta Crux.

Etiam juro Deo omnipotenti, quod fideliter regam et administrabo cameram cementariam auream, et ea qua meliori potero magistralitate, et ejusdem camerae regestra fideliter scribam et fideliter rationem faciam, sic me Deus adjuvet et Sancta Crux.

Etiam juro Deo omnipotenti, quod fideliter magistraturam generalem montium regni Poloniae (1) serenissimi principis Domini Sigismundi, juxta meum ma-

(1) Magister generalis montium Regni Poloniae, seu Camerarius montanus, Podkomorzy górniczy (właściwie komornik górniczy).— Przed postanowieniem urzędu tego, naczelnictwo kopalń należało do Podkomorzego krakowskiego. Po Lanckorońskim nie bywało Podkomorzych górniczych. Seweryn Boner od r. 1524 do 1545, Jan Lutomirski do r. 1549, Jost Ludwik Dyc v. Decius do r. 1567 i Ludwik Decius do r. 1576, byli zarazem żupnikami krakows. (Wieliczki i Bochni), olkuskiemi i chęcińskiemi, nazywając się: Magnus zupparius, albo Zupparius generalis. Późniéj urzęda te nie były łączone.

jus et melius posse administrabo et regam, fideliter serenissimae Majestati quolibet mense significabo et scribam positionem omnem montanam, ita me Deus adjuvet et Sancta Crux.

Etiam juro, quod omnia secreta in istis officiis montanis, quae mihi crediderit et secrete tenenda mandaverit serenissimus Dominus Sigismundus rex Poloniae, fideliter secrete tenebo, nec ea alieni revelabo, et alia omnia secreta in quibuscunque negotiis sua Majestas mihi crediderit et nemini revelanda commiserit, fideliter et secrete tenebo et nemini ea revelabo, ita me Deus adjuvet et Sancta Crux" (1), — et in hujus rei testimonium sigillum nostrum praesentibus appendi jussimus.

Datum Vilnae, feria sexta proxima ante festum cathedrae Sancti Petri, anno Domini millesimo quingentesimo decimo septimo, Regni vero nostri anno undecimo.

Relatio reverendi in X^to patris Domini Petri episcopi premisliensis, regni Poloniae vice-cancellarii.

Ex libro T. n° 29, fol. 482 sub vicecancellariatu Rndi Petri Tomicki.

(1) Prawa obce górnicze, przepisują stałe roty przysięgi dla urzędników i officjalistów górniczych — toż bywało i u nas. — Jako szczególną rotę, przytoczyć można przepisaną w Lustracyi żup krakowskich z r. 1661 dla cerulika żupy wielickiéj: „Ja N. przysięgam i t. d., iż szczerze, pilnie, wiernie i życzliwie chorych górników opatrywać, dobremi maściami goić, i aby żaden przez nie dbalstwo moje, umorzony nie był, z pilnością starać się będę. Od żadnego zapłaty nie wyciągając nad to, co z żupy względem tego biorę; z wszelaką pilnością około zdrowia górników, bez żadnego braku, między osobami chodzić będę." — W r. 1698 cerulikiem żupy była kobiéta, Magdalena Bendzisławska, wdowa, potrzebną zdolność posiadająca.

31. INSTITUTIO A REGE SIGISMUNDO I, MUNERIS CAMERARII MONTANI, CUM FACULTATE CONCEDENDORUM FRISTORUM SEU LICENTIARUM LOCANDARUM FODINARUM, STOLLARUM ET LOTURARUM GRATIA, ANNO 1517.

1. Officium Camerarii montani instituitur.
2. Camerarius montanus habet facultatem dandi licentias ad fodinas jure montano.
3. Usus jurium montanorum publicus.
4. Non licet clam uti mineris sub poena peculatus.
5. Non licet mineras clam conflare sub poena furti thesauri regii.
6. Lotores nisi ad cameram regiam vendant mineras, sub poena furti thesauri regii.
7. Camerarius montanus contra tales procedere debet, ut multetent poena peculatus.
8. Inculpatus potest se purgare juramento sex testium.
9. Capitaneus qui neglexerit punire reum, a rege puniendus.
10. Similiter spirituales et nobiles a rege puniendi.
11. Camerarius montanus debet praesentes litteras publicare.

Observationes pro montibus Ilkussi.

Sigismundus, etc.

Significamus tenore praesentium, quibus expedit, universis et singulis. Quomodo generosus Nicolaus Lanckoroński de Brzezie, Castri nostri cracoviensis burgrabius, continuando per quadriennium montanos labores et novissime his temporibus aucta conditione montana, sua et concolonorum suorum opera et impensa, retulit nobis declarando, quod eadem montana conditio, jam indiget a nobis officiorum montanorum institutione, sine quibus ostendit rem montanam non posse ad frugem debitam perduci, et incrementum bonum accipere. Suplicavitque nobis, ut habito respectu ad continuum laborem et operam ejus, quam in erigendis montanis operibus in regno no-

stro fecit, ipsum de nostra clementia et gratia, ad eadem officia instituerimus. Nos igitur, ut montana res in regno nostro ad suum incrementum producatur, et exinde aeranium regni nostri fructum capiat, ipsum Nicolaum actu montanos labores colentem, ad officia montana instituendum duximus, instituimusque praesentibus.

1. Imprimis officium cameriatus nostri montani et urburarii sibi administrandum commissimus, seperatoriaeque et cementariae, atque monetariae, et montium generalem in regno nostro magistratum, habendum et exercendum illi contulimus; et similiter inquisitorium officium, ad augmentum camerae nostrae montanae etiam illi commissimus. Quorum quidem officiorum, camerariatus scilicet et inquisitorii, haec erit lex et norma capitulariter pro meliori cognitione per nos descripta et constituta.

2. Camerarius noster montanus idem ipse Nicolaus Lanckoroński, habebit et ex nunc habet auctoritatem dandi et concedendi fristh et jus atque proprietatem, ubique locorum in regno nostro, locandi montes et fodinas, atque stollas pro inquirendis mineris omnis generis metalli, cuilibet postulanti, et montes colere volenti jure montano, sicut est in regno Hungariae, et aliis regnis; nec est opus quempiam sollicitum esse de expediendis literis specialibus, et speciali nostra concessione pro locandis et laborandis montanis laboribus, quoniam exnunc jus montanum et officia instituimus, ipsique Nicolao Lanckoroński actu exercenda commissimus. Et quicunque auctoritate et concessione dicti Nicolaj Lanckoroński, nostri camerarii montani, montes locaverit et instituerit, atque la-

bore montano coluerit, habebit jus et privilegium montanae observationis, suasque fodinas et stollas, quas incipiet jure montano aedificare, haereditarie possidebit, et in suos haeredes jure hereditario collocabit.

3. Et quoniam ex nunc jus montanum et officia instituimus, licebit jam ipso jure montano universis subditis nostris, cujuscunque sint status et sexus atque conditionis, mineras omnium metallorum, omnium lapidum, omnium colorum, jure praefacto montano uti publice, et cum ea proprietate, sicut in regno Hungariae coloni montium utuntur. Ideo nemini jam de caetero licebit oculte ac furtim, atque clandestine uti mineris, quorumcunque metallorum, colorum et lapidum.

4. Omnes igitur quicunque fuerint incolae et indigenae regni nostri, scientes venas minerarum in regno nostro, et illis clam utentes, clamque effodientes illas, et vendentes intra et extra Regnum nostrum, dicimus, pronuntiamus et decernimus ex nunc esse reos fraudis et peculatus thesauri regni nostri, ex quo jam libere et publice jure montano per nos exnunc instituto, mineralibus omnibus thesauri nostri haereditarie, juxta juris montani observationes uti possent.

5. Omnes etiam a talibus clandestinis minerarum effossoribus, in fraudem fisci nostri, ementes mineras qualescunque, et easdem in domibus privatis clandestine conflantes et resolventes, et metalla ex eisdem mineris elicientes, simili culpa furti thesauri nostri reos decernimus esse obnoxios.

6. Omnes etiam, qui per gurgites, torrentes, valles et montes colligunt hinc inde in regno nostro lo-

turam mineralem, vulgariter płoki, nullibi alibi eas-dem tales loturas vendant et vendere debent, nisi ad cameram nostram Regiam, et in manus nostri camerarii montani, et hoc quidem juste facere debent, ex quo enim tales collecturae lotarurum partialiter per diversa loca collectae urborae non subjacent, merito jus camerae nostrae regalis super tales loturas extendi debet, imo camerae nostrae montanae applicantur et applicari debent; — omnes igitur et alibi quam ad nostram cameram tales loturas vendantes, et omnes clandestine tales loturas ementas, furti thesauri nostri reos esse decernimus.

7. Inquisitorem ergo talium volumus nostrum esse camerarium montanum, et contra illos taliter procedere: ut quoscunque inculpaverit furti, et in fraudem thesauri nostri mineras aut loturas clandestine vendentes, si testibus per camerarium duobus aut tribus convicti fuerint, extunc aut ostendant locum, ubi mineras tollebant, et sint coloni montium publice et palam jure montano, et utantur mineris illis thesauri, et camerae juribus simul et urburae respondendo, aut si noluerint propalare loca minerarum, extunc recipi debent et puniri, ut solent mulctari crimen peculatus commitentes.

8. Si autem sine probamentis, ex vehementi tamen suscipione vel ex delatione, idem noster camerarius accusaverit aliquem esse minerarum, seu loturarum clandestinum venditorem, extunc tali crimine per camerarium montanum inculpatus, in defectu probationis, per nostrum camerarium montanum purgabit se hoc modo: nominabit decem octo testes de vicinis villis, et illos statuet pro termino inculpato praefixo, et ex

illis eliget cammerarius sex, cum quibus tum jurabit inculpatus, juxta rotam a camerario dictatam, et sic erit purgatus.

9. Si fuerit aliquis inculpatus ex capitaneatu vel tenuta bonorum nostrorum regalium, et ipse capitaneus vel tenutarius remissus et negligens in administranda justitia nostro camerario cum tali inculpato fuerit, extunc per camerarium, ob non administrationem justitiae, debet ad nostram paesentiam citari et per nos puniri.

10. Si autem aliquis spiritualium aut seccularium personarum fuerit, qui de subdito suo, camerario praefato reum furti thesauri nostri accusante, ipsum subditum, et bonorum ipsius incolam, de ipso suo subdito noluerit administrare justitiam debitam et indilatam, extunc idem non administrans justitiam, debet ad nostram praesentiam citari, ob non administrationem justitiae.

11. Et ne quis dicat, modum juris regni nostri excessisse in hac praesenti constitutione, viderit, quia causa bonorum nostrorum regalium, et utilitatum atque proventuum, non judicatur per quem piam alium, quam per nos, aut cui hoc specialiter commissum fuerit de mente nostra, etiam hoc in prospectu habentes, quia constitutione regni nostri cautum est: quod causae officii non habeant discrictum, volumus etiam, ut idem ipse camerarius, praesentes literas nostras, per totum regnum nostrum, praesertim in territoriis submontanis publicet, et publicari atque proclamari, capitaneis locorum et consulibus civitatum praesentibus, ipsos requirendo faciat, ne quis incolarum regni nostri horum possit igno-

rantiam praetendere; et similer in parochiis, per ecclesiarum rectores easdem universales nostras in hac parte literas publicari procuret, valvis ecclesiarum atque civitatum tales literas universales appendendo et tandem post harum literarum nostrarum universalium publicationem, elapso mense uno, ad inquisitionem et accussationem talium furtorum in nostrum thesaurum commissorum procedat, et procedendi habeat facultatem.

Vobis vero capitaneis, tenutariis, consulibusque civitatum et oppidorum, ac locorum quorumcunque in regno nostro praefectis mandamus, ut praesentes nostras literas, per dictum camerarium nostrum requisiti, proclamari et publicari ubique faciatis, pro gratia nostra.

Datum Vilnae, feria quinta proxima ante festum cathedrae Sancti Petri, anno Domini millesimo quingentesimo decimo septimo, regni nostri undecimo.

Relatio reverendi in Christo Patris Domini Petri episcopi przemisliensis et regni Poloniae vice-cancellarii.

Ex archivo regio metrices inscriptionum libro T. nº 29, fol. 184, sub vicecancellariatu reverendi Petri Tomicki, episcopi przemislienssi.

Tenże przywiléj przedrukowany znajduje się w dziele X. Osińskiego: Opisanie polskich żelaza fabryk, str. 8.

32. MANDATUM REGIS SIGISMUNDI I DE ADMINISTRATIONE GENERALI MONTIUM ET CAMERAE MONETARIAE, NICOLAO LANCKORONSKI COMMISSA, A° 1517.

Conservatio Nicolai Lanckoronski circa administrationem montium.

Reverendissimis, reverendis, magnifice generosis: Joanni gnesnensi legato nato et primati, Bernardino leopoliensi archiepiscopis, Joanni cracoviensi, Mathiae vladislaviensi, Joanni posnanensi, Erasmo plocensi, Nicolao chelmensi, Jacobo camenecensi episcopis, — Spithkone de Jarosław castellano cracoviensi, Cristophoro de Schydlowiecz palatino et capitaneo cracov., regnique nostri cancellario, Nicolao de Lubrancz posnanensi, Joanni Zaremba de Calinova calissiensi, Nicolao Firley de Dambrowicza sandomiriensi, Jaroslao de Lassko siradiensi, Joanni Jurand de Brudzewo lanciciensi, Nicolao de Crethow Brzestensi, Ottone de Chodecz Russiae et capitaneo haliciensi, Andrea de Thanczyn lublinensi et succamerario cracov., Nicolao de Pilcza belzensi, Prandothae de Trcziana ravensi, Lucae de Gorka castel. posnanensi, et capitaneo majoris Poloniae generali, Nicolao de Schydlowiecz castellano sandomiriensi et regni nostri thesaurario, Stanislao de Ostroróg calissiensi, Nicolao Jordan de Zakliczin wojniciensi et scepussiensi, oswianczimensi, zathoriensi capit., et magno procuratori cracov., Joanni de Przeramb siradiensi, Andrea de Oporow lancicien. Georgio Crupski leopoliensi et capitaneo bochnensi, Joanni Liathalski gnesnensi, Abrahae Sbąski bidgost. castellanis, Stanislao de Chodecz marschalco regni nostri et capitaneo leopoliensi, caeterisque dignitariis et officialibus, nec non toti nobilitati, quibus praesentes

litterae nostrae exhibitae et ostensae fuerint, sincere fidelibus dilectis, gratiam regiam.

Reverendissimi, reverendi, magnifici et generosi, sincere et fideles dilecti.

Declaravit coram nobis generosus Nicolaus Lanckoroński conditionem montium, in quibus hoc transacto quadrienno continue labore montano cum suis concolonis diligenter et sumptuose laboravit, insuper privilegia, jura, observationes, consuetudines, modos et conditiones, quibus montani labores reguntur, retenantur, et ad perfectionem sui atque utilitatem regnorum et provinciarum deducuntur et exiguntur, etiam officia montana quae et ad montium regimen, et ad augmentum thesauri regni nostri et proinde ad totum Reipublicae commodum sunt necessaria, coram nobis abunde explicavit et se ad eadem officia institui a nobis petiit. Nos vero prout quemlibet subditum nostrum circa jura et privilegia conservare consuevimus, jura etiam montana, sine quibus montes et fodinae metallorum stare et erigi, atque ad perfectionem suam deduci non possunt, ipso Nicolao Lanczkoronski, caeterisque concolonis suis in suo robore conservavimus, conservamus et ad officia montana actu exercenda, videlicet camerariatum montanum, urburariatum et magistratum separatoriae, cementariae et monetariae camerae, atque officium inquisitorium, quod ad augmentum camerae pertinent, et proinde ad thesauri nostri commodum, eundem Nicolaum Lanczkorunski instituimus, recepto ab ipso corporali juramento concernenti et correspondenti his montanis officiis. Sed quia non dubitamus vobis id placere, optareque

unumquemque vestrum ut res tam utilis et honorifica, reipublicae possit ad effectum industria et labore alterius deduci, commissimus praefato Nicolao Lanczkorunski ut vobis aut seorsum unicuique, de juribis privilegiis, consuetudinibus, observationibus, modis, conditionibus montanis referat, et declaret, quae nobis declaravit, ut etiam vobis legitimis causis rerum auditis placeat, quod nos ipsa jura, observationes, modos, consuetudines, privilegia, conditiones et officia montana in suo robore conservamus spe exinde fisci nostri augmentandi. Et quia idem Nicolaus referens esse jus et consuetudinem omnium colonorum montium quod in principio laboris, quae facilius et perfectius possit labor ipse ad effctum bonum et utilem deduci, dari soleat facultas illis cudendi monetam, suplicavitque nobis ut nos ibidem illi et ejus concolonis concedere dignaremur, nos vero scientes rem hanc esse novam in regno nostro, noluimus illam admittere absque consilio vestro, habentes rationem statuti communis de moneta editi, hortamur vos et unumquemque vestrum ut singillatim quisquis nobis sententiam suam significet, quo accepto a vobis mutuo consilio id statuamus quod consultius visum fuerit faciendum, pro debito vestro et gratia nostra facturum.

Datum Vilnae, feria quinta proxima ante festum cathedrae Sancti Petri, anno Domini MDXVII, Regni nostri anno undecimo.

Ex archivo regio metrices inscriptionum libro T. nº 29, fol. 489, sub vicecancellariatu reverendi Petri Tomicki, episc. przemisliensi.

33. INSTITUTIO EXACTIONUM PERSONALIUM IN CONVENTU GENERALI BIDGOSTENSI A° 1520, IN QUA DESIGNANTUR OFFICIALES ET LABORATORES SALINARUM ET FODINARUM QUI SOLVERE EASDEM EXACTIONES OBSTRICTI ERANT.

Litterae universales Conventus bidgostiensis anno Domini 1520 *habiti, constituentes exactiones personales, quas quilibet solvet de toţ dignitatibus, titulis et officiis, quod possidet juxta infrascriptam ordinationem.*

Officia Salinarum:

Supparii salinarum per florenos triginta, vice-zupparii per florenos decem.

Item, officiales perpetui in zuppis, per florenos quinque.

Item, officiales temporales, per florenos quatuor.

Barkmagistri, per florenos quindecem.

Barkrecht et qui dicuntur et habent jus perpetuum in montibus, per florenos quinque, uxores et pueri eorum per florenes duos.

Item Warzycze, per florenos duos.

Gwarkones, per grossos duos, uxores et pueri eorum per unum grossum.

Mensarii alias stolnyczy (1), per medium florenum, uxores et pueri eorum, per octo grossos.

Stharzeysczy et alteri minuti officiales in zuppis per grossos sex, uxores et pueri per grossos tres.

Item, laboratores communiter omnes in zuppis per grossos duos.

(1) Stolnicy, — starsi pomiędzy kopaczami, którzy kopaczom robotę rozdawali, i onych wypłacali tygodniowo pieniędzmi i solą (miarkami). Te miarki kopacze oddawać obowiązani byli do żupy gdzie im gotowizną za nie płacono.

Item a qualibet fenestra salis (1), alias wyesze hereditaria (2), exceptis nostris regalibus per florenos duos, uxores et pueri eorum, per medium florenum.

Item a caldearibus alias od panwy circa schramy (3) in zuppis ruthenicis, exceptis nostris regiis per medium florenum.

Officiales et laboratores fodinarum plumbi:

Similiter in Ilkusch laboratores communes per grossos duos, uxores et liberi eorum per grossum unum.

Item gwarkones montes laborantes, habentes in manibus mineram, alias kthorzy po krusczu robyą, grossos duodecim, uxores et pueri eorum per grossos sex. Non habentes vero mineram, alias kthorzy po krusczu nyerobyą, per duos grossos, uxores et pueri eorum per unum grossum.

Item mensarii alias Stholnicy per unum grossum, uxores et pueri eorum per unum grossum.

Item mineratores alias rudnyczy solvent a capite et officina, per unum florenum, uxores et pueri eorum

(1) fenestra salinaria, okno solne czyli szyb, w którym u spodu zbierała się solanka zwana zwykle *surowicą*. Miejsce gdzie się zbierała się solanka, zwano *rząpiem*. Solankę tę rzadko pompami lecz zwykle za pomocą kołowrotu wyciągano *bułgami* czyli worami z dwóch skór bydlęcych zeszytych.

(2) wieża (turris), obudowanie nad panwiami czyli warzelnia.

(3) schram, czram dziś zowią na Rusi *cerun*, są to kotły czyli panwie do wywarzania solanki. Później odróżniano szersze i dłuższe *panwie* (patella) od mniejszych *cerunów* (caldaria).

Warzelnia w Wieliczce, karbarją zwana, składała się z czterech wież, każda o dwóch panwiach, z potrzebnemi kadziami i innemi narzędziami. Od r. 1693 dwie z tych wież opuszczono i na rozebranie skazano, a dwie drugie czynne były do r. 1724, i wtedy dla braku paliwa ustały.

per grossos sex, socii vero per grossum unum, similiter uxores eorum.

Item de molendinis ventilibus et aquaticis molendinatores villarum quarumlibet solvent per grossos tres, uxores et pueri eorum per grossum unum.

Vitreatores alias huthnyczy per florenum unum, uxores et pueri per grossos sex.

Villarum molendinatores haereditarii per decem grossos, uxores et pueri per grossos tres.

Item lasurium fodientes per medium florenum, uxores et liberi per grossos quinque.

Actum et datum in cónventu bidgostensi generali, feria secunda ante festum Sanctae Barbarae proxima, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo, Regni nostri anno decimo quarto.

Ad mandatam Sacrae Regiae Majestatis proprium.

Mathias episcopus vladislaviensis quantum ad me. spt.

Andreas de Thanczin, palat. sandom. spt.

Lucas de Gora capit. posnan. et capit majoris Polon. spt.

Nicolaus Jordan castellanus woinicensis. spt.

Stanislaus de Chodecz, regni Pol. marschalcus. spt.

In archivo Regio, ex libro BB. n° 37, fol. 27, v., excerptum, sub cancellariatu Magnifici Christophori de Schidlowyecz.

34. CONCESSIO MUNERIS ZUPPARII ET ORBORARII ILCUSSIENSIS ET TRZEBINENSIS A REGE SIGISMUNDO I, GENEROSO SEVERINO BONER ZUPPARIO SALINARUM CRACOVIENSIUM, A° 1524.

Zuppae et orborae ilcussienses et trzebinenses generoso Severino Bonner commissae.

Sigismundus etc. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis.

Quia nos ultra alias tenutas et officia generoso Severino Bonner burgrabio et zuppario ac magno procutori cracov. nec non byecensi et rapstinensi capitaneo propter ejus virtutem et dexteritatem ac in rebus agendis singularem solertiam contulimus, ipse etiam ex speciali gratia nostra, qua illum complectimur utrasque zuppas et orboras nostras montium ilcussiensium et trzebinensium in administrationem dedimus et commissimus, damusque et committimus ad nostrum beneplacitum tenore praesentium mediante, conferentes illi plenam et omnimodam facultatem easdem zuppas regendi, dirigendi et gubernandi, ac orboras ipsas et alios quosvis proventus et obventiones nostras nostro nomine ex illis percipiendi et exigendi, officiales mutandi, et alios pro suo arbitrio instituendi, jurisdictionemque montanam loco et vite nostra, juxta antiquum morem et consuetudinem et secundum jura montana in praedictis zuppis exercendi; de quarum administratione et orboris, nobis quotannis rationem facere et respondere debebit, aliaque omnia et singula faciet, quae ad officium zupparii nostri pertinere videbuntur, harum quibus sigillum nostrum est appensum, testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, in octava Sanctorum trium Regum, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quarto, regni nostri anno decimo septimo.

Relatio venerabilis in Christo Patris domini Petri episcopi posnanensis et regni Poloniae vice-cancellarii.

In archivo Regio, ex libro metrices inscriptionum, DD. n° 39, fol. 618. Sub vice-cancellariatu Petri Tomicki.

---

35. LITTERAE SIGISMUNDI I REGIS, EX A° 1525, PROHIBENTES NE MONTIUM CHENCINENSIUM CULTORES SINE SCITU ZUPPARII AUT VICE-ZUPPARII VENDANT CUPRUM PLUMBUM ATQUE LAZURUM, ET UT IIDEM CULTORES JURISDICTIONI ZUPPARII AUT VICE-ZUPPARII SOLUM SUBJECTI SINT.

Litterae pro vice-zuppario et cultoribus montium oppidi Chancziny.

Sigismundus etc. Significamus tenore praesentium universis.

Quia nos volentes prospicere nostrae et montium nostrorum chanczinensium indemnitati, et ne quispiam clandestine illic ex orbora nostra nobis decedat, hanc ordinationem et inhibitionem in praefatis nostris montibus faciendam duximus et facimus tenore praesentium mediante, ut cultores eorundem montium chanczinensium sine scitu vice-zupparii nostri chanczinensis moderni et pro tempore existentis vendere cuipiam ausint: cuprum plumbum atque lazurum, sub poena nostra regia a transgressoribus hujus inhibitionis nostrae per eundem vice-zupparium nostrum chan-

czinensium irremisibiliter exigenda, ad quod ei facultatem damus per praesentes. Inhibentes insuper ne ipsi etiam cultores montium praedictorum alicubi praeterquam apud dictum vice-zupparium res praefatas ponderare audeant sub eadem poena. Volentes nos autem viam praecludere multis difficultatibus quae ex evocatione et tractu eorundem cultorum montium, ex eorum juditio ad externa et aliena juditia accedere solent, statuimus et ordinamus praesentibus litteris nostris, ne praefati cultores praedictorum montium, subsint cuipiam alterius jurisdictioni praeterquam generosi Severini Boner burgrabii castri nostri cracoviensis, capitaneique biecensi, ac administratoris zupparum nostrarum cracoviensium pro tempore existentis, aut ipsius vice-zupparii chancinensis, id quod vobis generoso, nobilibus, providis: Hieronimo Szhafraniecz de Pyeskowa-Skala, moderno et pro tempore existenti capitaneo, ejusque vice-capitaneo, ac proconsuli et consulibus, totiquae communitati oppidi nostri chanczinensis et generaliter universis et singulis, tam castri nostri, quam etiam oppidi praedicti nostri chanczinensis officialibus, montiumque in eodem oppido consistentium cultoribus, caeterisque subditis, nostris harum notitiam habituris notificamus, harum serie litterarum mandantes, ut in omnibus et singulis praemissis, vos juxta hujusmodi ordinationem mandatum et inhibitionem nostram conservetis, illique in nullo prorsus contravenire quovis modo vel praetextu audeatis, nec aliquis vestrum praesumat, sub dictis poenis nostris et gratia nostra non aliter facturi, harum quibus sigillum nostrum est impressum testimonio litterarum.

Datum in conventione generali pyotrkoviensi, die dominica proxima ante festum Sanctae Dorotheae virginis, anno domini millesimo quingentesimo vigesimo quinto, regni nostri decimo nono.

Ad relationem reverendi in Christo Patris Domini Petri cracoviensis et posnanensis episcopi et regni Poloniae vicecancellarii.

Ex archivo metrices inscriptionum libro DD. nº 39, fol. 147. Sub vice-cancellariatu Petri Tomicki.

---

36. CONFIRMATIO Aº 1539 PER REGEM SIGISMUNDUM I, DECRETI JUDICII CURIAE CRACOVIENSIS EX Aº 1532, QUO PACIFICA POSSESSIO FENESTRAE SALINARIAE IN VILLA STARUNIA, HAEREDITARIA ZURAKOWSKICH, IISDEM ADJUDICATUR.

Decretum de novo latum super pacifica possessione in bonis Starunia.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam.

Nos Sigismundus, etc.

Notum facimus, etc. Quoniam exhibitum coram nobis decretum juditii nostri cracoviensis, sub sigillo nostro appenso in pergameno non ita pridem per Nos confirmatum super pacifica possessione eorum haereditaria Starunya (1) et fenestra salinaria nobilium: Petri Koliński, Iwan, Ihneth, Fiedur, Jozep, Stephan, Pauli Lazari et Kiliae Zirakowskich, supplicatumque est no-

(1) Starunia, dziś w dozorstwie salin delatyńskiém.

bis hujusmodi decretum sub sigillo nostro appenso in zona sericea de novo daremus, eo quod decreto nostro eis dictam villam Stharunya et fenestram salinariam perpetuo adjudicavimus. Cujus quidem decreti antea per nos confirmati exemplum sequitur tale:

Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniae, etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit, universis, quia cum exhibitum esset coram nobis decretum infrascriptum generosorum Nicolai Thassiczki (1) judicis et Joannis Slubosch de Pothniowicze subjudicis terrae cracoviensis, inter magnificum Otham de Chodecz palatinum sandomiriensem ac leopoliensem, haliciensem, coloniensem, szniatyniensem, lubaczoviensem capitaneum ab una, et Nobiles Nicolaum Furth et Fiedorum de Starunya actorum parte ex altera, per eosdem judicem et subjudicem in curia nostra latum, sigillis illorum appensis obsignatum, supplicatum fuit, deinde nobis nomine praefatorum nobilium ut hoc ipsum decretum approbare, ratificare dignaremur, cujus quidem decreti tenor est iste:

Nicolaus Thassiczki de Lucyanowicze judex, et Joannes Szlubosch de Puthniowicze, subjudex terrae cracoviensis generales, significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, praesentibus et futuris, harum notitiam habituris, quomodo, dum et quando in curia serenissimi principis et Domini Sigismundi Dei gratia Regis Poloniae, etc., pro tribunali judiciali praesidebamus, Sacra Majestas Regia, in causa nobilium Nicolai Phurth et Phyedori de Staru-

(1) tenże Mikołaj Taszycki, zabrał statuta koronne za Zygmunta I, r. 1532, dzieło bardzo szacowne.

nya actorum, contra et adversus Magnificum Otham de Chodecz palatinum sandomiriensem, leopoliensemque capitaneum uti citatum vertentes, et motu ex vi citationis litteralis regalis, occassione noncondescensionis nec divisionis per ipsum dominum Otham de Chodecz ipsius fenestram salis in villa Starunya ipsorum haereditariam existentem, super ejus fenestrae pariter et villae praefatae semper pacificam possessionem, juxta decretum regium in conventione generali proxime praeterita prolatum, cum testibus coram jure et actis terrestribus haliciensibus jam praeteritis praestiterunt corporale juramentum verbis et nota juxta citationem litteralem regalem ipsorum actorum latius in se obsequentem, Majestas S. Regia, partibus utrisque per eorum procuratores legitimos comparentes audita, ipsarum partium controversia ac decreto occassione villae Dzyurakowo ac fenestrae salis in Starunya existentis in conventione generali proxime praeterita prolato, ac etiam hoc viso uti praefati Dzyurakowszczy super praemissis praestiterunt corporale juramentum, decrevit et decernere mandatum est, ut ipse praefatus magnificus Otha, ipsis Phurth et Phyedur Dziurakowskim de praefata fenestra salis condescederet, et jam ipsis libere dimitteret, ex quo praestiterunt corporale juramentum super veram et pacificam possessionem bonorum Dzurakowo et fenestrae salis praefatae, prout id coram nobis minuta sigillata ex actis terrestribus haliciensibus emanata docuerit, et quateuus ipse magnificus Otha, ipsis actoribus omnes proventus et utilitates, quos de praedicta fenestra salis infra hoc tempus recepit restituat, eaque S. Majestas Regia decreto suo regio praesenti fore restituenda decrevit, tenore

praesentium mediante. Ideo Sacra Regia Majestas praefatis Dzurakowskim ad officium castrense haliciense pro praemissorum omnium executione fienda, tanquam ad brachium regale remisit, praesentibusque remittit praefato magnifico Otha, tanquam loci illius capitaneo, seu ejus castrensi officio, injungendo, quatenus ipsos in possessione dictae fenestrae salis intromittat et intromitti de facto et indilate faciat, sub poenis in statuto contra inobedientes et negligentes capitaneos latius descriptis. In cujus rei testimonium, sigilla nostra praesentibus sunt subappensa.

Actum et datum Cracoviae, in curia praefata Sacrae Regiae Majestatis, feria tertia proxima post festum S. Michaëlis Archangelis, anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo secundo, praesentibus ibidem generosis, ac nobilibus: Joanne Chełmski de Chełm, Vincenthio Vieruschki de Vieruschicze, Sbigneo Lapka de Cobilecz, Martino Strzeleczki de Lanktha, Petro Suchorabski de Suchoraba, et Nicolao Stradomski et aliis quam plurimis fide dignis circa praemissa protunc existentibus.

Nos itaque Sigismundus Rex praefatus, supplicationi praefatorum nobilium: Nicolai Phurth et Phyedori de Stharunya nobis factae benigne annuentes, praeinsertum decretum ex informatione alioquin nostra latum, in omnibus suis punctis, clausulis et articulis approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, approbamusque, ratificamus et confirmamus, decernentes hoc ipsum decretum, aliaque omnia et singula in illo contenta robur debitae suae firmitatis obtinere,

ab hisque quorum interest exequi debere. In cujus rei testimonium, sigillum nostrum est appensum.

Datum Cracoviae, feria quarta ante dominicam quinquagesimae, anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo tertio, Regni nostri anno vigesimo septimo.— Petrus episcopus et vice-cancellarius scripsit.

Ad relationem reverendi in X^to patris Domini Petri Thomiczki episcopi cracoviensis et regni Poloniae vicecancellarii.

Proinde Nos Sigismundus, considerantes confirmamationem decreti nostri his nostris insertam, de certa scientia et speciali gratia regiis nostris, de novo dandum duximus, damusque praesentibus decernentes, eam et ea omnia et singula in ea confirmatione contenta, robur debitae et perpetuae firmitatis obtinere, tenore praesentium mediante.

Datum Cracoviae, feria quarta post dominicam oculi proxima, anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo nono, Regni vero nostri anno trigesimo tertio-

Relatio magnifici Pauli de Vola, Regni Poloniae cancellarii.

Ex archivo metrices inscriptionum libro SS. nº 57, fol. 40.

37. MANDATUM SIGISMUNDI REGIS A° 1537, AD ZUPPARIUM RUSSIAE, UT NOBILI JOANNI BIELAWSKI CONCEDATUR SUFFICIENTIA AQUAE SALSUGINAE IN ZUPPIS DOLINY, AD COQUENDUM SAL IN DUABUS TURRIBUS SEU CALDARIIS.

Libera permissio aquae salsuginae ad duas turres Nobili Joanni Bieliawski concessa.

Sigismundus, etc. Significamus, etc.

Quia nos ad intercessionem magnifici Joannis Comitis a Tharnow, castellani cracoviensis et capitanei sandomiriensis, sincere nobis dilecti, pro nobili Joanne Bieliawski apud Nos factam, eidem admisimus et praesentium tenore admittimus in zuppis nostris oppidi Dolyny in districtu zidaczoviensi sitarum, ad ejus turres seu duo caldaria alias czrany (1) qui istic habet, sufficientiam salsuginis alias szirowicze (2) ad coquendum sal subministrare, hinc ad placitum voluntatis nostrae regiae duntaxat duraturum, tenore praesentium mediante; proinde tibi zupparío nostro istic moderno et pro tempore existenti, committimus et mandamus ut ipsi Joanni Bieliawski, sufficientiam dictae salsuginis ad praefatas suas turres fieri permittat, in eaque ipsum libertate conservet et conservari curet, pro gratia nostra non aliter facturi. Harum testimonio litterarum, sigillum nostrum praesentibus est subimppressum.

Datum in civitate nostra Leopoliensi, feria quarta die assumptionis gloriosissimae virginis Mariae, an-

(1) duae turres seu caldaria alias czrany, cf. n° 33 tegoż zbioru z roku 1520, gdzie jest caldearia alias panwy circa schramy in zuppis ruthenicis; dziś zowią je ceruny.

(2) salsugo, szirowicza, my zowiemy solanką, w Wieliczce zaś dotąd nazywają surowicą.

no Domini millesimo quingentesimo tricesimo septimo, Regni vero nostri anno XXXI.

Paulus de Wolia vice-cancellarius.

Relatio ejusdem Pauli de Wolia vice-cancellarii.

Ex libro metrices inscriptionum regiarum RR. nº 54, fol. 190.

---

38. LITTERAE SIGISMUNDI I REGIS, DATAE Aº 1538 NOBILI STANISLAO BRANIECKI ET UXORI EJUS ANNAE, HAEREDIBUS VILLARUM DOŁA ET MORSZYN IN DISTRICTU STRIENSI, AD EXTRUENDAS DUAS FENESTRAS SALINARIAS IN IISDEM BONIS.

Litterae super duas fenestras salinarias nobili Stanislao Branieczki concessae.

Sigismundus etc. Significamus etc.

Quia nos ad intercessionem certorum consiliariorum nostrorum, pro parte nobilium Stanislai Branieczki et Annae ejus uxori, haeredum villarum Dolhae et Morszin in districtu Striensi consistentium apud nos factam eisdem conjugibus praefatis duas fenestras salinarias in eisdem bonis Dolhae et Morszin, praefatis haereditariis, exstruendas et denuo erigendas plenam et omnimodam facultatem, de certa scientia et gratia singulari nostris regiis dandam et concedendam duximus, damusque et concedimus harum serie litterarum, pro eosdem Stanislaum et Annam conjuges, praefatas easdem fenestras salinarias habendi, tenendi salque ex eis libere et pro suo beneplacito fodiendi coquendi et

percipiendi ac vendendi ad usumque suum convertendi hinc ad beneplacitum voluntatis nostrae Regiae duntaxat valiturum. Harum serie litterarum, quibus in testimpnium, etc.

Datum Cracoviae, feria tertia post dominicam cantate proxima, anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo octavo, Regni vero nostri anno XXX secundo.

Relatio magnifici Pauli de Vola, regni Poloniae vice-cancellarii.

Invenitur in archivo regio metrices inscriptionum, libro RR. nº 54, fol. 462.

---

39. PRIVILEGIUM PETRI MYSZKOWSKI EPISCOPI CRACOVIENSIS EX Aº 1544, OPPIDANIS SŁAWKOVIENSIBUS TUM ET OPERARIIS FODINARUM IN FUNDO SŁAWKOVIENSI DATUM, AD EXSTRUENDAS ROTAS PRO EXSICANDIS AQUIS, OLBORAMQUE AD DECURSUM ANNI IISDEM RELAXAT.

Petrus Myszkowski Dei gratia episcopus cracoviensis.

Significamus praesentibus litteris nostris quorum interest universis et singulis, quod cum exposuissent coram nobis certi oppidani nostri sławkovienses, tum et alii omnes et singuli operarii fodinarum subterranearum fundi nostri sławkoviensis, quomodo ipsi propter copiam fluminum et aquarum subterranearum, ad quaerendum et fodiendum mineras varii generis metallorum, omniumque subterraneorum thesaurorum devenire non possunt, nisi prius meatus aquarum subterranearum penitus exsicati fuerint, peciissent a nobis ut iisdem operariis et eorum sociis vicinis sive

gwarki vocatis, quos sibi duxerint ad *labores*, tam conjunctim quam divisim in fundo nostro Sławkoviensi Thlukienka nominato, in loco sive locis juxta illorum arbitrium competentibus, rotam pro exsicandis aquis et fluminibus subterraneis ipsorum sumptibus propriis statuere et exstruere concederemus, Nos itaque hoc tempore felicis regiminis nostri, commoda et utilitates olborae nostrae sławkoviensi augere volentes, praecibusque dictorum operariorum acclinati, de consensu et ratihabitione totius capituli ecclesiae nostrae cathedralis cracoviensis, rotam quam ipsi suo nomine kawa (1) vocant, pro educenda sursum aqua fluminum subterraneorum in fundo nostro sławkoviensi, *in locis commodis* ubi et quomodo eis visum fuerit statuere et exstruere, concedimus praesentibus litteris nostris *potestatem omnimodam. Si vero per divinam* gratiam ad aliqua genera metallorum et mineras jam exsicatas pervenire continuant, tum sine omni mora nobis et *successoribus nostris extractionem minerarum et meta*llorum istam significare et patefacere tenebuntur. Nos vero speciali gratia nostra habentes rationem sumptarum expensarum *omni generis* super educendam et trahendam aquam *subt*erraneam, hujusmodi praestitorum, exactionis nobis debitae olbora *vocatae, ad decursum unius anni a tempore quo prima minera esset* reperta educta et exsicata incipiendo, *considerantes quod magnis* eorum sumptibus minera *et metalla extrahuntur, eandem olboram condonare remit-*

(1) rota, kawa. Skoro koło zwrotowe (rota) było ustawiane, bywała nad nią szopa, co my zwykle nazywamy jatą, szopą, dawniéj zaś kawą (eine Kaue, z łacińskiego cavere, chronić) nazywano.

tere et liberare existimavimus, prout jam exnunc litteris praesentibus condonamus, *remittimus et liberamus*, ita quod *infra spatium unius anni non tenebuntur nobis vel successoribus nostris respondere de aliquibusque fructibus et proventibus ratione eorum minerarum vel mettallorum, attamen* elapso unius anni spatio, in annos futuros immediate *sequentes, partem minerarum vel metallorum olbora vocatam, tempore debito et solito dare* tenebuntur et tenore praesentium adstricti erunt. Concedimus illis praterea *usum jurium montanorum in aliis locis usitatorum, et observatas* constitutiones et consuetudines quantum in nobis fuerit, cum successoribus nostris conservari promit*timus. In cujus rei testimonium sigilla tam nostrum* quam venerabilis capituli nostri cracoviensis, sunt subappensa.

Datum Cracoviae die 15 maji anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo quarto. *Praesentibus* nobilibus: Andreae Cziekliński, Stanislao Mameczki, Martino Złotniczki, Alberto Strzemeski, familiaribus nostris.

Petrus Myszkowski, episcopus cracoviensis.

Oryginał na pergaminie wydany, znajdujący się w aktach sławkowskich, czas zepsuł. Prawie cały przez siebie odczytany, udzielił mi w odpisie Hippolit Kownacki. Wyrazy układane kursywą, są bardzo nieczytelne, i te uzupełnić starałem się.

40. CONFIRMATIO SIGISMUNDI I EX A° 1545, PRIVILEGIORUM PRO PLUMBIFOSSORIBUS ET CIVIBUS ILKUSSIENSIBUS, CUM CONCESSIONE LIBERTATUM NOVIS ADVENIENTIBUS CULTORIBUS AD ANNOS TRIGINTA.

1. Confirmatio veterum privilegiorum ilcussiensium.
2. Cives et coloni novi advenientes a solutione debitorum ad 30 annos liberantur.
3. Argentum e plumbo elaborarum ad cameram regiam ematur.
4. Orbora ex plumbo id est undecimus centenarius solvatur.
5. Ponderatorium in Ilkussia instituitur.

In nomine domini. Amen.

Ad perpetuam rei memoriam. Quia inter egregia regum et principum facta, ea potissimum censentur, quae de clementia et liberalittae illorum proficiscuntur, ac ea ipsa uti caetera quaeque humana fluxa momentaneaque sunt, et facile trahuntur ad interritum nisi litterarum suffragio memoriae posterorum commendentur, — proinde,

Nos Sigismundus, Dei gratia rex Polon., supremus dux Lithuaniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Cujaviae, Lancitiae, Culmensis, Elbigensis et Pomeraniae ac Russiae, Prussiae, Masoviae etc., dominus et hæres.

Significamus praesentibus litteris quorum interest universis et singulis praesentibus et futuris harum notitiam habturis, quod:

1. Considerantes civitatem nostram ilcussiensem paucis retroactis temporibus opulentem et hominibus frequentem, nunc in publicis privatisque facultatibus suis plurimum decrevisse et propemodum desolatam esse, indiesque ad interritum tendere, magis ea potissimum de causa, quod plumbifodinae, quarum olim circa illam frequens fuit cultus, sunt inter-

missae ac posthabitae et neglectae, volentesque eam ipsam civitatem ab interritu suo majore vendicare et restaurare, simulque homines ad plumbi fodinas illi repetendas, resumendas et exercendas excitare et revocare, — omnia et singula vetera ac nova jura, privilegia, munimenta, libertatas, immunitates, statuta et quasvis consuetudinas a Divis olim Poloniae regibus praedecessoribus nostris sub quibuscunque verborum formis et tenoribus impetrata, concessa et obtenta, in omnibus et singulis suis punctis clausulis et articulis, quorum omnium et singulorum tenores et series pro sufficienter hic expressis habere volumus, confirmamus, ratificamus, approbamus et reintegramus, omniaque et singula in ipsis privilegiis et munimentis contenta, robur et firmitatem perpetuam obtinere volumus et decernimus, tenore praesentium mediante.

2. Hoc autem amplius ut civitas nostra ilcussiensis praedicta, magna ex parte uti praedictum est desolata colonis, efficiatur frequentior, hominesque ad inhabitandam eam et resumendas rursusque exercendas circa illam plumbifodinas alliciantur, Nos instar aliorum locorum in quibus minerarum fodinae habentur, omnes et singulos homines ad praedictam civitatem nostram et plumbifodinas ilkussienses venientes, domiciliaque in ea sibi constituentes, vel etiam plumbifodinas exercentes et laborantes, eximimus, exemptosque, immunes et liberos facimus tenore praesentium mediante, ad decursum triginta annorum ab ejusmodi illorum adventu ad praefatam civitatem et plumbifodinas ilcussienses, unicuique illorum computandorum, seseque continue et immediate sequentium

a solvendis debitis quibusvis apud externos homines, et ante adventum illuc suum contractis, sic quod intra decursum ejusmodi triginta annorum temporis, ad solutionem debitorum suorum praefatorum faciendam compelli non debeant a quopiam neque possint; secus vero esse volumus, de debitis quos apud subditos nostros, et post adventum illuc suum contraxerint, ad talium namque solutionem etiam si apud externos homines contracta essent, praestanda, exemptione hac nostra eis minime suffragante tenebuntur, sed neque suffragatum iri volumus, quicquam hujus exemptionis et libertationis nostrae privilegio, malefactoribus, utpote homicidiis, latronibus, furtis et alliis criminalibus flagitiis contaminatis hominibus, quibus cum proborum hominum consortia merito sint deneganda, volumus patere receptum et in praedictam ilcussiensem civitatem, quin inde arceantur et explodantur, vel etiam convicti scelerum suorum, poenas legitimas persolvant.

3. Porro quod attinet plumbum elaboratum, volumus et statuimus, ut quicquid argenti seperatum fuerit, id ad cameram nostram comportetur, salvo praetio inter mercatores pro tempore consueto, libertatibus per nos vel nostros successores ab orbora plumbi datis et concessis, ac dandis in posterum et concedendis, minime in hoc obstantibus.

4. De orbora vero nobis ex plumbo illic elaborato, pendi debita, volumus extra tempora libertatum concessarum et concedendarum per nostros successores, ratione ipsius orborae undecimus quisque centenarius more veteri, nobis et nostris successoribus solvatur et extradatur.

5. Praetera non licebit illic cuiquam hominum, ullo in loco pondere alio praeterquam nostro regio uti et ponderare, neque poterit quisquam alibi praeterquam illic in civitate ilcussiensi minera conflare, juxta consuetudinem antiquam, quam per omnia salvam et integram esse volumus, eique derogatum iri a quoquam sive in toto sive in parte vetamus et severe prohibemus. Harum quibus in fidem et testimonium, sigillum nostrum praesentibus est appensum, testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, feria sexta in crastino Sancti Adalberti episcopi, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto, Regni vero nostri tregesimo nono. Praesentibus reverendisimo et reverendisimis in Christo patribus, dominis: Petro archiepiscopo gnesnensi, legato nato et primate, ac cracoviensi, Samuele Maczieiowski plocensi et regni nostri vice-cancellario, Joanne Dziaduski przemisliensi, Andreae Zebrzidowski nominato chelmensi episcopis, nec non magnificis, venerabilibus et generosis: Joanne de Thanczyn curiae Nostrae marschalco, palatino sandomiriensi ac lublinensi leloviensique capitaneo, Stanislao de Lasko siradiensi, Joanne de Kosseyelec junivladislaviensi et brzestensi, kowaliensi, dobrzyniensique capitaneo, Petro de Dambrowicza Russiae et radomiensi, kazmiriensique capitaneo, Foelice Srzenski de Sokołow, plocensi ac marienburgensi plocensique capitaneo, Joanne Dzierzgowski Mazoviae ac warszawiensi capitaneo, palatinis, Nicolao de Wola sandomiriensi et serenissimae Dominae conjugis Nostrae curiae magistro ac sanocensi, lanckoronensi, wisnensi, lomżensique capitaneo, Spitkone de Tharnow woinicien-

si, ac regni nostri thesaueario et siradiensi brzeznicensi, krzepicensi, krzeszoviensique capitaneo, Severino Bonar de Balice biecensi, zupparío, burgrabio et magno procuratore cracoviensi, ac oswiecimiensi, zathoriensi, biecensi, rabstinensique capitaneo, Martino Zborowski calissiensi, Petro de Opalenicza gnesnensi et serenissimi domini filii nostri curiae magistro, Georgio Jezowski warsaviensi et in Osieczko capitaneo, castellanis, Thoma Soboczki, tribuno lancicienei et regni Poloniae cancellario, burgrabio cracoviensi et capitaneo ravensi, Stanislao Borek decano, Andrea Czarnkowski scholastico, Stanislao Hosio juris utriusque doctore et canonico cracoviensi, secretariis nostris, Joanne Oczieski succamerario terrae cracoviensis, Augustino Kodwic curiae vexilifero et stabuli nostri praefecto, Georgio Pakosławski coquinae magistro et aliis quam plurimis dignitariis et officialibus nostris. Datum per manus praefati reverendi in Christo Patris domini Samuelis episcopi plocensis, et regni Poloniae vice-cancellarii sincere nobis dilecti.

Samuel episcopus plocensis,
regni vice-cancellarius, spt.

Relatio ejusdem reverendi in Christo Patris Domini Samuelis, episcopi plocensis, et regni nostri vice-cancellarii.

Ex archivo regio metrices inscriptionum libro ZE. nº 69, fol. 66, sub vicecancellariatu reverendi Samuelis Maciejowski.

41. MANDATUM SIGISMUNDI I, AD SEVERINUM BONAR DE BALICE ZUPPARIUM, QUOMODO ORBORA REGIA IN MONTIBUS ILCUSSIENSIBUS PER MEDIUM CULTORIBUS HORUM MONTIUM AD DECURSUM QUATUOR ANNORUM RELAXATA, SIT EXIGENDA ET PERCIPIENDA.

Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniae, Supremus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, dominus et haeres.

Magnifico Severino Boner de Balice castellano biecensi, zuppario, burgrabio et magno procuratori nostro cracoviensi, ducatuum oswiecimensi, zatoriensi, biecensi, częstochoviensi, rabstinensi atque in Ociec capitaneo.

Quoniam paulo antea, civibus et montium ilcussiensium cultoribus, ad nonnullorum consiliariorum nostrorum, pro ipsis ad majestatem nostram factam intercessionem, medietatem olborae nostrae regiae ad quatuor annorum spatium remissimus de gratia nostra speciali, nihilominus tamen adrelatum sit, dubium irrepsisse, quemadmodum eadem nostra sit exigenda et percipienda orbora; itaque ne ipsi cives nostri et montium cultores in laboribus suis remorati, patiantur incommoda, dubium omne hac nostra declaratione et nunc et futuris temporibus tollere volentes, in hunc modum statuimus et ordinamus, ut de omni genere minerae ante datam a nobis libertatem effossae, decimus semper alveus pro orbora nostra regia solvatur et cedat integre, ad hoc, ut de singulis emensuratis pro cultoribus alias gwarcis alveis minerae, unus quoque nobis grossus polonicalis solvatur; committimus tamen arbitrio et discretioni praefati castellani biecensis, zupparii nostri ilcussiensis moderni, si nomine nostro in hac orbora a mineris ante datam

concessae libertatis, aliquam gratiam facientes, praesertim autem illis qui multum in dictos montes impendendo, non parum perdiderint vel damni acceperint, ut ad impendendum in posterum sint alacriores.

A data autem litterarum libertatis nostrae illis concessae ad quatuor integros mox se sequentes annos, medietatem duntaxat orborae nobis solvant, hoc est enumeratis semper alveis novem, decimus medius pro nostra orbora sipetur, solutis a singulis alveis per unum grossum pro cultoribus emensuratis, vel justo facto calculo officiales nostri tantum recipiant, quantum pro eo sumptu quo minera ad orboram nostram proveniens recte in plumbum elaboranda sufficiat.

Expirata vero libertate praedicta annorum quatuor, integram nobis iterum in minera olboram et grossorum solutionem modo ut superius de minera ante datam libertatem adscribimus solvere tenebuntur. Caeterum ubi antiqua fragmenta de nostra aut officialium permissione lavantur quia ibi nulla est minera, volumus ut undecimus nobis plumbi centenarius semper solvatur.

Igitur mandamus fidelitati tuae, ut eundem modum exigendae orborae nostrae, vices tuas illic gerentibus observandum praescribas et committas, pro gratia nostra aliter non facturus.

Datum in Niepołomice, feria quarta ante festum Sanctae Trinitatis, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto, regni vero nostri trigesimo nono.

Thomas de Sobota, R. P. canc.

Relatio M^fici^ Thomae de Sobota, R. P. canc. burgr. crac., trib. lancit., capit. ravensis, etc.

Ex actis mauuscr. zupparial. ilcussiens.

12. RATIO IMPENSARUM IN A° 1548, IN PRIMAS STOLLAS PENES ILKUSCH DUCTAS, QUAE POSTERIORI TEMPORE SUB NOMINE STOLLARUM CZARTORIENSIS ET STARCZYNOVIENSIS SEU REGIAE NOTAE ERANT, AB JOANNE FEIGEL STOLLAE PRAEFECTO, ET CHRISTOPHORO HALLER ORBORARIO ET STOLLAE NOTARIO, FACTAE.

Ratio impensae in stollam ilcassiensem factae.

Anno domini 1548 in Augusto, Sacra Majestas Regia dominus meus clementissimus cupiens utilitatibus regni sui, totiusque Reipublicae Poloniae melius consulere easque uberioses reddere, cum a subditis suis sollicitaretur ut de stolla seu meatu subterraneo ad montana ilcussiensia experirentur, comittere dignata est per magnificum Dominum Joannem Luthomirski ejusdem S. R. M. curiae thesaurarium, etc., quo per me vocarentur ex Germania, Bohemia, Silesia, Ungaria tum et Polonia, homines ejusmodi qui rei montanae et dimetiendae stollae experti, loci positionem conspicerent, stollam dimetirentur et suum consilium praeberent ac quidquid hac in re occassione stollae faciendum, tentandum esset.

Accersivi (1) itaque per litteres Cracoviam Dnum Adamum Huls Bohemum una cum aliis peritis et in rebus montanis bene exercitatis hominibus, hic Cracoviae et in Ilkusch, causa montium et stollae ibidem faciendae, ad tractandum et agendum, dedique cursori Nissam . . . . . fl. 1 g. 4 d.—

Cum autem Dnus Adamus Huls ad mandatum S. R. M. venisset, secum adduxit in duobus currubus equis quinque Matheum Stricholz, Blasium,

(1) accerso vel arcesso, — ivi, — itum, — ĕre, przywoływać, powoływać.

Vualterum, Franciscum Fridel et Paulum Schefman Silesitas, qui in itinere Ilcussiae aliquantulum morati sunt, ibique stollam in oposito gazae conflatoriae civitatis ilkussienses nunc per Erasmum Banek conductae, taxati et metati sunt et postea Cracoviam pervenerunt.

Item Joannes Meising ex montibus tarnoviensibus.

Item Christianus Netter Ungarus.

Item Alexius Starczewski de Chrzanow.

Volebat autem magnificus dominus Joannes Luthomirski S. M. R. curiae thesaurius, ipsemet dimetiendi huic negotio adesse. Verum quia magnifica Dominatio sua, gravioribus negotiis obstricta, interesse minime posset, mihi negotium hoc tractandum et peragendum commisit.

Die itaque 29 Julii in Ilkusch venimus ac die postero, videlicet 30 Julii negotium dimetiendae stollae agressi, ad quod ibidem Sziwek et Hanussek ilcussiensium canalium praefecti vocati sunt, quilibet sua usus industria alii funiculo aliia aqua dimensi; et quia Adamus Huls cum suis comitibus ante suum Cracoviae adventum, dum in Ilkusch morati fuissent stollam circa Hutta ut dictum est dimensi essent, alio item loco versus Czartoria dimensi sunt.

Sequuntur quae ad negotium hoc exposita sunt.

Primo dedi pro palo et funiculo ad dispositionem vel mensionem meam fl. 1 g. 29 d. 3

Praeterea tabellario qui ablegatus est Chrzanowam pro Alexio Starczewski fl. — g. 4 d. —

Opperariis septem, quorum opera usi sumus in dispositione vel mensione per grossos tres, facit . . . . . fl. — g. 21 d. —

Dedi pro jentaculo in molendino . . . fl. — g. 9 d. —

Praeterea dedi rustico qui aquam deduxit iis qui versus Czartoriam mensurarent . . . . . fl. — g. 6 d. —

Item dominus Adamus Huls una cum comitatu suo exhibuit mihi schedam sumptum a domo unde discesserat Cracoviam, usque quos ego solvi, facit per gr. 30 . . . . . fl. 20 g. 29 d. 9

Item solvi domino Joanni Lembeck pro victu illorum Cracoviae a 25 usque ad 29 Julii.

Item dominus Adamus Huls conduxerat Nissae ad currum unum, equos tres a Sigismundo Kormchen, ab iis solvendum erat hebdomadatim per talerum unum et gr. 12, dedi illi per 30 fl. 4 g. 24

Item Matheo Kormchen ab equo uno et curru altero . . . . . fl. 3 g. —

alter equus erat domini Adami, facit fl. 7 g. 24 d. —

Item ex commissione magnifici domini thezaurarii:

Matheo Stricholcz, Blasio Vualtero, Fr. Fridel, Paulo Schefman, singulo per flor. 10 dono dedi, facit . . . . . fl. 40 g. — d. —

Vicissim illis domum euntibus dedi . fl. 8 g. — d. —

Pro domino Joanne Messinger solvi sumptos quos facerat in diversorio apud Christoferum Salczburgensem . . fl. 7 g. — d. —

Item Christiano Hotte dedi pro labore habito in metiendo . . . . . fl. 1 g. — d. —

Christoforo Haller 31 Julii pro sumptibus victus horum omnium juxta schedam fl. 15 gr. 12, et familiae gr. 4 fl. 15 g. 16 d. —

His sic confectis eam informationem Sacrae Majestati Regiae dederunt, posse commode ad fodinas Ilcussienses stollam fieri et praesertim versus Czarthoriam, sumpto tamen non parvo, verum suaserunt omnino ne negligeretur. Expeditis itaque his, facit summa expositorum in hanc diem per gr. 30 . . . . . fl. 127 gr. 19 d. 12

Postea vero Alexi. Starczewski de Chrzanow suam denuo operam obtulit, et secundo stollam taxandam et metiendam agressus est, ac per triduum vel quadriduum integrum ibi remoratus, sumptus Christoferum Haller accepit quos illi restitui, facit per gr. 30, fl. 5 g. 18 d. 9

In Augusto dominus Erasmus Banck ex Ungaria domum rediens, secum adduxit Joannem Feigell, quo et hic montium ilkussiensium positionem inspiceret, qui 4 Augusti hinc Ilkussiam versus profectus, ibique stollae meatus ejusque loci opportunitatem conspexit, ad quem 7 Augusti nuntium ablegavi, illique injuxi ut illic adventum magnifici domini curiae thesaurarii expectaret, dedi tabellario fl. — g. 5 d. —

Cum autem Magnificus Dominus aliis gravioribus et arduis negotiis occupatus illo tum temporis ire non posset, nihilominus tamen alio tempore illo eundi in animo habebat, Joannes Feigel Cracoviam reversus est, et ne Cracoviae frustra tempus terreret, me

cum illo ex commissione S. M. R. in Checzin ut fodinas ibidem conspiceremus ablegavit; exposui itaque in itinere:

primum Miechoviae per noctem consumpsimus . . . . . fl. 1 g. 5 d. 9

Die 14 in Andrzeyow ad meridiem . . . . . fl. — g. 14 d. —

Die 15 ad noctem, et 15 ad meridiem in Checzin fl. 1 g: 23 d. 4

Die 15 per noctem in Andrzeyow . . . . . fl. — g. 23 d. —

Die 16 Miechoviae ad meridiem . . . . . fl. — g. 26 d. 14

facit summa per gr. 30 . . . . . fl. 5 g. 12 d. 9

Si quidem autem arbitrabar me Magnificum Dominum Thesaurarium in Ilkusch reperturum, quo se iterum policitus fuerat, ex Miechow recta Ilcussiam profectus sum, ibique secundo Joannes Feigell stollam Czartoriam versus dimensus est una mecum, in fodinas descendit, ibique operariis in montibus dedi . . . . . fl. — g. 20 d. —

Praeterea tabellionibus Cracoviam et in Chrzanow euntibus dedi . . . : : fl. — g. 9 d. —

Item domino Christofero Haller tunc temporis dedi pro victu : . . . . . fl. 2 g. 13 d. 9

Die 18 Augusti Ilkussiae, Joanne Feigel illic relicto, ut adhuc semel stollam dimetiretur. Cracoviam redii, qui re confecta, 20 Augusti Cracoviam venit, eademque die Sacr. Reg. Majest. in Radom proficiscentem Proszoviczam usque sequutus est, cui Magnificus dominus curiae thesaurarius ex commissione Sacrae Reg. Majest. donari jus-

sit fl. 30, quos illi ad 24 ejusdem mensis, postquam ex Wiszlicza Cracoviam reversi sunt, dedi	fl.	30 g. —	d. —
Praeterea restitui illi quod Ilkussiae consumpserat, cum me discedente, duabus vicibus ibi permansisset	fl.	5 g. —	d. —
Item solvi domino Joanni Lencz quod consumpserat Joannes Feigel per hoc totum tempus, dum Cracoviae moraretur	fl.	9 g. —	d. —
Summa totius sumptus in hanc montium inspectionem facti, adjectis gr. 8 quos domino Joanni Lembock ab equis suis dedi	fl.	— g.	8 d. —
Facit per grossos 30 polonicales . .	fl.	186 g.	16 d. 3

Wypisane z Rejestru Wydatków na prowadzenie sztolni olkuskiéj Czartoryskiéj: Rationes expositorum in stollam ilcussiensem, a die 5 octobris 1549 ad finem anni 1562, per Jostum Ludovicum Decium zup. ilcus., z piérwszych tegoż rejestru stronnic.

---

43. LITTERAE INQUISITORIAE MINERARUM IN TERRIS PRUSSIAE, LEONARDO WILDE A REGE SIGISMUNDO AUGUSTO, A° 1550 DATAE.

1. Conceditur facultas inquirendi minera et metalla in terris Prussiae Leonardo Wilde, more in Hungaria et Bohemia et praesertium in Polonia usitato.

2. Ad eos labores conceditur libera incisio in silvis regiis simul et ad carbones pro hutis.

3. Libertas ab olbora ad triennium datur.

4. Inventam mineram patefacere obligatus est.

5. Aurum et argentum vendat ad thesaurum regium.

6. Protectio regis ei et sociis ejus datur.

7. Leonardus Wilde nisi ad regem citandus, super socios vero et laboratores jurisdictio ei datur.

8. Officialibus auxilium et protectio promittitur.

Potestas quaerendi mineras in terris Prussiae, Leonardo Vilde data.

Sigismundus Augustus, etc. Significamus etc.

1. Quomodo terrarum nostrarum Prussiae, tempore foelicis regiminis nostri conditionem meliorem ex uberioribus redditibus fecere volentes, dedimus admisimus et per praesentes damus et admittimus famato Leonardo Wilde, ipsi atque posteris ejus sociisque quos sibi duxerit seu voluerit adjungendos, tam conjunctim quam divisim, mineras: auri, argenti, cupri, stanni, plumbi (1) et omnis generis metalli thesaurorumque subterraneorum in montibus, campis, planis, borris, nemoribus, agris cultis et incultis, pratis, silvis, torrentibus, aquis, vallibus, haereditatibus, villis tam nostris regalibus, quam universarum terrarum nostrarum Prussiae subditorum spiritualium et saecularium cujuscunque status et dignitatis et praeeminentiae fuerint ac generaliter omnibus in locis dominiorum nostrorum, terrarum nostrarum Prussiae, quaerendi, fodiendi, indagandi, laborandi, terramque apperiendi, ad nostram et Reipublicae ditionis quoque nostrae utilitatem deducendi, atque ad perfectam formam dirigendi et redigendi, plenam damus et omnimodam concedimus facultatem tenore praesentium mediante, sub his conditionibus universis, quales in regnis Hungariae, Bohemiae et praesertim in regno nostro Poloniae, circa hujusmodi minerarum et metallorum opera et labores, teneri et observari solitae sunt et consueverunt.

(1) rudy: złota, srebra, miedzi, cyny, ołowiu i t. d.

2. Ad eaque opera seu labores, indulgemus et per praesentes damus incidendi in bonis nostris terrae Prussiae Regalibus robora ad construendos domos, tabernas, molendina mineralia, ac arbores et ligna ad carbones libera, et ad alia aedificia vulgariter huthy vocata, exceptis tamen roboribus omnium generum mertium silvestrium habilibus et apum alvearibus nec non locis silvestribus, ubi ferrarum stationes habentur, firmiter appropriamus tenore praesentium mediante.

3. Praeterea volentes praefatum Leonardum montanistam, ad inquisitionem hujusmodi minerarum et thesaurorum reddere studiosiorem et promptiorem ad impendendam pecuniam suam, eidem jam ab inventione certae minerae per triennium damus et concedimus omnimodam libertatem, a quibusvis oneribus et contributionibus nostris.

4. Et dum Deo juvante, bona fortuna ei successerit et aliqua genera metallorum seu minerarum mediante ipsius cura et labore invenerit, extunc praefatus montanista nobis procul omni mora patefacere erit obligatus et tenebitur.

5. Argentum vero et aurum ex quibuscunque metallis conflatum, ad thesaurum nostrum justo praetio astrictus erit vendere.

6. Quocirca omnibus et singulis palatinis, castellanis, capitaneis, tenutariis, burgrabiis, procuratoribus, terrigenis, nobilibus, caeterisque omnibus dignitariis et officialibus, ac etiam quibusvis terrarum nostrarum Prussiae subditis nostris, ubivis locorum existentibus praesentibus requirendo, firmis nostris regalibus litteris damus in mandatum, omnino ha-

Z powodu tego przywileju, przypomnieć należy co Rzączyński mówi o kopalniach srébra w Prussiech:

Civis toruniensis Bernardus Schillink, de monte prope pagum Niclasdorf, in culmensi provincia, vicinum rivo Buchholt in tractu cis Lonkorkum, triginta centenaria pondera argenti extraxit, atque ex eo solidos curavit fieri, qui ab illius nomine Schillink nominebantur. Hoc sub imperio magistri crucigerorum Ditterich circa annum 1330 et ultra contigisse refertur.

Rzączyński, Hist. nat. curiosa Reg. Pol. etc. str. 47.

In Varmia, inter Brunsbergam et Fravenburgum de ejecta ex argentifodinis quondam terra, quas ibidem olim fuisse, prussicae antiquitates testantur, marga cinerea (margiel popielaty) collecta, argentum edidit, quod a Bartholdo Schwartz rerum metallicarum gnaro venditum est mercatoribus regiomontanis (kupcom królewieckim). Daléj mówi: Fodinae minerarum argenti inventae sunt anno 1353 sub magistro ordinis theutonici Kniperode, in Hockerlandia sive Pogesania, Prussiae parte, et cum multum argenti ibi colligebatur, emebatur argenti marca undecim fertonibus, continebat autem ferto grossos quinque. Leo in historiae prussicae libro 3.

Rzączyński, Auctuarium hist. nat. R. P. str. 101.

43*. CONSENSUS SIGISMUNDI I. REDIMENDI MINERAE FERRARIAE IN LAVI A° 1553.

Consensus redimendi regiam mineram ferrariam Lavi dictam in capitaneatu krzepicensi sittam de manibus providi Joannis Loiek, in summa legittime in ea inscripta, Thomae Lojek fratri ipsius germano datas, eidemque advitalitas super eandem mineram concessa. Litterae sunt extraditae. Cracoviae feria quinta ante festum beatae Mariae nivis proxima, a° Dni MDLIII, Regni nostri XXIIII.

Relatio venerabilis Joh. Przerembski, R. P. vice-cancellarii et cracov. praepositi.

Ex libro ZS. n° 84, fol. 120.

here volentes, quatenus praefatum Leonardum montanistam nostrum fidelem, una cum sociis atque laboratoribus ejus, quos sibi ipsi adjungendos duxerit seu receperit, in quaerendis mineris et thesauris subterraneis cujuscunque generis et materiei, in quibucunque locis extiterint, impedire, molestare, ac quocunque modo turbare, laboresque ejus multatenus, sub gravi nostra animadversione praerumpere audeatis, neque praepedire permittatis.

7. Quodsi quispiam a praefato Leonardo montanista, in aliquo se injuria affectum praetenderit, extunc non coram alio judice quam coram majestate nostra regia, aut commissariis nostris per nos deputatis, solus ipse Leonardus montanista parere et respondere, de sociis vero seu laboratoribus nemo alter judicium, quam idem Leonardus montanista justitiam administrare debebit et tenebitur.

8. Praeterea volumus, et ubi necessitas postulaverit et quoscunque officiales nostros aut subditos praesentibus litteris nostris requisiverit, ipsum una cum ipsius familia ab insidiis inquietationibus et insultibus quorumvis hominum ei adversantium protegant et tueantur, — pro gratia nostra secus facere non ausuri. In cujus rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum.

Datum Cracoviae, die XXVIII mensis Martii, anno Domini MDL, Regni vero nostri XXI.

Sigismundus Augustus Rex, spt.

Ex archivo metrices inscriptionum libro ZL. nº 77, fol. 435. Sub vice-cancellariatu reverendi in Xto Patri Domini Samueli Maciejowski, episc. cracov.

44. PRIVILEGIUM SIGISMUNDI AUGUSTI, CULTORIBUS MONTIUM CHENCINENSIUM A° 1550 DATUM, QUAERENDI MINERAS ET COLENDI MONTES AD INSTAR JURIUM MONTIUM ILCUSSIENSIUM, CUM LIBERA INCISIONE IN SILVIS REGIIS.

Litterae inquisitoriae minerarum in terra sandomiriensi conceduntur omnibus quicunque in fodinis laborare voluerint.

1. Omnia jura et privilegia montana ilcussiensia, montibus chencinensibus conceduntur.

2. Jure solum montano cultores judicentur, in causis montanis.

3. Cultores nisi zupparius judicare potest in causis montanis, aut ejus zupparius, cum septum juratis scabinis juris montani.

4. Cultores possunt mineras lavare et metalla extrahere in hutis seu gazis, olbora tamen et grosso ab alveo solutis.

5. Libera incisio in silvis regiis lignorum ad constructionem et pro necessitatibus montanis conceditur.

Privilegium montium cultoribus datum quaerendi thesauros.

Sigismundus Augustus, etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, praesentium notitiam habituris.

Quod nos cupientes commodis et utilitatibus ac thesauris nostris et regni nostri Poloniae consulere, ac in eo ubi expedierit conditionem facere meliorem, ut feliciis nostri regiminis tempore thesauri quos natura in terrae visceribus deposuit, uberiora valeant recipere incrementa, matura desuper habita deliberatione, in omnibus et singulis montibus, campis, planiciebus, silvis, pratis, agris, nemoribus, torrentibus, vallibus, collibus, aquis, oppidis, villis tam nostris regalibus, quam spiritualium religiosorum et nobilium terrigenarum nostrorum ac in omnibus aliis locis in terra sandomiriensi capitaneatu chenczinensi, circum-

circa civitatem nostram Chenczíny consistentibus, aurum, argentum, auricalcum, stannum, plumbum, cuprum, chalybem, ferrum, lasurum, cinobrum (1), et omne aliud genus metallorum et minerarum thesaurorumque subteraneorum, quibuscunque nuncupentur nominibus, ac lapidum praetiosorum cujuscunque sint generis et nominum, damus, concedimusque omnimodam facultatem praesentibus litteris, quaerendi, indagandi, scrutandi, laborandi, novos et antiquos montes tam et stollas meatusque subteraneos (2) faciendi et terram aperiendi ad utilitatem educendi, et ad debitam perfectamque formam dirigendi et redigendi, omnibus et singulis montium fodinarumque cultoribus quicunque in dictis fodinis chanczinensibus laborare voluerint in quocunque loco vel quibuscunque locis ipsis melius et utilius expedire videbitur, sub modo et articulis infrascriptis.

1. Imprimis quoniam civitas nostra chanczinensis fodinae circumjacentes antiquitus a praedecessoribus nostris serenissimis Poloniae regibus jura et privilegia montana ilcussiensia habeant, ea itaque nos illi confirmanda et approbanda duximus, prout confirmamus et approbamus praesentibus, quibus illos in omnibus clausulis et articulis, nullis penitus exceptis, prout et montanistas ilcussienses gaudere volumus.

2. Item, ut in omnibus negotiis montanis juxta statuta haec priora, in civitate nostra ilcussiensi observari hactenus solita et non alio jure judicentur, libe-

(1) złoto, srébro, mosiądz (?), cyna, ołów, miédź, stal, żelazo, błękit miedzi, cynober (siarczyk merkurjuszu), i t. p. kruszce i rudy.

(2) mons, stolla, meatus subteraneus, — szyb, sztolnia, chodnik.

rantes et eximentes dictos omnes montium cultores ex omnibus et singulis tam spiritualibus quam saecularibus, tum etiam capitanei judiciis et jurisdictione qualibet.

3. Item, ut in causis montanis dictos cultores, nemo judicare possit et debeat, duntaxat generosus Joannes Lutomirski curiae nostrae thesaurarius, burgrabius cracoviensis, capitaneus lanciciensis, zupparius noster ilcussiensis et chanczinensis modernus, vel pro tempore existens, vel ejus vice-zupparius cum septem scabinis juris montani, quibus nos judicandi, decernendi in omnibus causis rem montanam seu minerariam concernentem, plenam concedimus facultatem. A quo quidem juditio vice-zupparii ad zupparium, a zuppario ad nos provocatio seu appellatio fieri debibit, in quibus quidem causis licebit cultoribus sese ad jura montana in regno Hungariae, Bohemiae et ilcussiensia et ad consuetudines decenter observatas referre; quas quidem actiones et causas non judicabimus jure quoque alio nisi montano competenti, abrogantes quascunque consuetudines juri montano nocivas seu contrarias.

4. Item, quoniam vanus labor et sumptus inanis in fodiendas mineras fieret, nisi hujusmodi minerae lotione, crematione, conflatione et metallorum extractione (1) in utilitatum reducerentur, concessimus et praesentibus illis concedimus, quod possint et valeant suas mineras in ditione nostra chenczinensi extructis ad id molendinis et gazis coflatoriis, aquaticis seu cum

(1) płókanie i praženie rud, topienie i odciąganie kruszców.

equis agendis (1), tot quot illis erunt necessariae, pro quibus constituentes omni libertate circa talia concedi solita, de benignate nostra potientur, et loca habebunt libera conflare et ad utilitatem suam reducere dummodo nobis ad cameram nostram ratione orborae, ante omnia, modo et ordine in civitate et montanis nostris ilcussiensibus observari solito, decimum alveum (1) seu partem minerae, et a singulo alveo grossum unum fideliter et integre extradant et persolvant.

5. Habebunt item facultatem, pro omnibus et singulis aedificiis ac quibuscunque necessitatibus montatanis, excidendorum lignorum in silvis nostris regalibus liberam, modo et juxta consuetudinem, circa fodinas ilcussienses observari solitam. Ut autem cultores ejusmodi alacrius sumptus faciant, bona fide verboque bono promittimus, omnes et singulos suprascriptos articulos illis inviolabiter observare, in cujus rei fidem et majus testimonium, sigillum nostrum praesentibus est appensum.

Datum Cracoviae, feria quarta post festum Sancti Francisci Confessoris proxima, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo, Regni vero nostri vigesimo primo.

Sigismundus Augustus Rex, spt.

Joannes Przerempski, praepositus cracoviensis, spt.

Ex libro ZM nº 78, fol. 472.

(1) młyny czyli koła i huty do topienia. Koła używane, były siłą wody i koni obracane.

(2) niecka czyli dawny olkuski korzec (kibel górniczy) miała w sobie 4 ćwierci czyli korczyki. 24 niecek stanowiły roszt; nazwanie to zapewnie ztąd pochodzi, iż 24 niecek brano na raz do prażenia czyli rosztowania.

45. DECRETUM SIGISMUNDI AUGUSTI REGIS EX A° 1551 RATIONE PERCIPIENDAE ORBORAE EX FODINIS IN FUNDO VILLAE BOLESŁAW, HAEREDITARIAE MARTIANI CHEŁMSKI, SECUNDUM DECRETUM SIGISMUNDI I EX A° 1510, QUIA OMNIA METALLA IN VISCERIBUS TERRAE RECONDITA AD REGEM PERTINEANT.

Sigismundus tertius, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, etc., dominus et haeres.

Significamus praesentibus litteris nostis, quibus expedit universis et singulis, potquam generosus Martianus Chełmski de Chełm, vexillifer terrae cracoviensis, ab instigatore officii nostri ad tribunal nostrum regium cittatione nostra secunda litterali vocatus esset, propterea quod is nescitur quo spiritu ductus, nulla nec majestatis Nostrae nec fisci, regaliumque nostrorum, quae ubivis salva esse debent habita ratione, ab aliquot annis vi et violenter accepisset, neque intermitteret accipere orboram nostram regiam tam in mineris quam in argento et plumbo, ex ditione nostra villa Bolesław, nobis et fisco camerae nostrae antiquitus, et ex inscriptione provenientem, cujus partem nunc quoque violenter occuparet, contra authoritatem nostram, regalia nostra, jus fisci et aequitatem, quae omnia sic acta, contra ipsum, ministeriali et nobilibus in praesentia cabicularii nostri sunt potestata; qua ratione poenam invasoris proventuum fisci nostri succubuisset; termino itaque citationis adveniente, partibus utrisque coram nobis legitime comparentibus, atque ipso Martiano Chełmski allegante se minime orboram nostram tam in mineris quam argento et plumbo ditionis nostrae accipere aut unquam

antea accepisse, verum ex fundo suo proprio villae Bolesław quam a generosis Nicolao Grabia et Kreza, cum universo jure emit, liberumque id illi esse quandoquidem dominus fundi est, cum et praedecessores illius villae ejus possessores eodem jure usi antea fuerint, et proinde poteret se in jure suo conservari, et ab impetitione instigatoris officii nostri liberum pronunciari; contra instigator officii nostri asseveraret, orbora eadem praedecessores ipsius Martiani Chełmski nunquam usos fuisse, reproduceretque decretum divi parentis nostri in hoc negotio orborae tum libertate locandarum fodinarum et canalium in Huykow, inter cives nostros civitatis ilkussiensis et nobiles Joannem Wapowski et Dorotheam relictam olim Nicolai Kreza de Bobolicze, partibus utrisque ad id ultronee coram commissariis divi parentis nostri consentientibus, prolatum, de data Cracoviae feria quarta ante festum Sancti Mathei apostoli, anni Domini millessimi quingentesimi decimi, quo quidem deducebat orboram ex fundo Bolesławiensi provenientem, nobis antiquitus deberi et semper dari solitam, tum et fundum ipsum bolesławiense pro locandis minerarum et plumbi fodinis usque ad limites bonorum episcopi cracoviensis, sławkovienses, canaliaque pro lavandis mineris alias płocki circa lacum Huykow libera semper esse debere, praedecessoresque ipsius Martiani Chełmski nunquam ejusmodi orboram nobis spectantem accepisse, nec quidquam difficultatis rei montanae minerariae, vel impedimenti fecisse, quod nunc ipse Martianus Chełmski faceret, sed pro nobis vigore decreti omnem ex mineris, plumbo, argento aliisque metallis orboram semper datam fuisse, simulque allegaret mineras quas-

cunque in visceribus regni nostri ubilibet reconditas, ad nos tanquam ad dominum superiorem de jure pertinere, atque ob id peteret ipsum Martianum Chełmski ad restituendas utilitates et proventus ex eadem orbora perceptos compelli et poenas contra illum extendi. Nos itaque examinata diligenter partium controversia, de senatorum nostrorum et jurisperitorum sententia, comperto eo ex decreto divi parentis nostri, quod de omnibus fodinis in haereditate Bolesław, nobis orbora solvi et dari debet, ac ipse Martianus Chełmski, villa bolesławiense duntaxat tantisper uti debet, ne ullum tam orborae nostrae quam rei montanae ac canalibus praejudicium faciat, quodque metalla omnia in visceribus terrae recondita ad nos pertineant, decretum hoc ipsum divi parentis nostri in omnibus punctis, clausulis, conditionibus, articulis, nullis penitus exceptis, ratificandum confirmandumque duximus quemadmodum ratificamus, confirmamus, praesentibus decernentes, orboram ipsam bolesławiensem, quemadmodum antea ita et nunc nobis dari debere, ita ne tam in augmento ejusdem, quam libertate laboris, locatione fodinarum canaliumque pro lavandis mineris in fundo suprascripto existentibus aut aliis quibuscunque ad rem montanam necessariis, nullis exceptis ab ipso Martiano Chełmski villae bolesławiensis possessore, quacunque ratione vel modis, qualicunque industria excogitatis, vigore decreti divi parentis nostri, quicquam praejudicetur. Quod vero orboram fisci nostri temerarie ausus est sibi vindicare, contra illum instigatori fisci nostri pro utilitatibus ex ea perceptis simulque poenis nostris, quas ipso facto incurrit salvam actionem reservamus, hac nostra sententia median-

te. Harum quibus sigillum nostrum subappensum est, testimonio litterarum.

Datum Cracoviae, feria sexta, ante dominicam reminiscere proxima, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, Regni vero nostri anno vigesimo secundo.

Joannes Oczieszki, Regni Poloniae vice-cancellarius, spt.

Relatio magnifici Joannis Oczieszki regni Poloniae vice-cancellarii, succamerarii et burgrabii cracoviensis, sandecensis, olstinensisque etc. capitanei.

Z odpisu znajdującego się w aktach dawnych górniczych olkuskich.

---

46. CONSENSUS REGIS SIGISMUNDI AUGUSTI A° 1554 DATUS EXIMENDI MINERAM FERRARIAM IN ZAJĄCZKOW PROPE CHENCZINY PER HIERONYMUM SZAFRANIEC, IBIQUE LOCO EJUS PRAEDIUM, MOLENDINUM ET SERRAM EXTRUENDI.

1. Exemptio minerae ferrariae Zajączkowska, pro 200 flor., una cum molendina serra et piscina per generosum Hieronymum Szafraniec, confirmatur.
2. Praedium molendinum serram et piscinam possidebit filius Hieronymi Szafraniecz.
3. A successoribus filii possunt bona haec, per regem redimi.

Consensus de minera ferraria Zajączkowska praedium faciendi, molendinumque et serram in loco commodiori extruendi Hieromymo Safraniec et advitalitas filio ipsius super haec ipsa bona.

Sigismundus Augustus, etc. Significamus etc.

1. Quod nos proventus et commoda capitaneatus nostri chenczinensis augere cupientes consensimus et ad-

misimus generoso Hieronymo Schaffraniecz de Pieskowa Skała, secretario nostro et chanczinensi capitaneo, ut possit de minera ferraria Zajączkowska dicta ad capitaneatum chenczinensem pertinente, quam vigore consensus nostri in summa ducentorum florenorum de manibus illius possessorum nuper exemit, de qua etiam exigui proventus percipiuntur, praedium facere, ac in loco commodiori molendinum et serram pro conficiendis asseribus (1) extruere, consentimusque et admittimus litteris hisce nostris, ad quodque praedium incolas villarum nostrarum: Zajączkow, Korczin, Falisławice et Gniezdziska labores sustinendi obligatos esse volumus, ac non in alio quopiam molendino frumenta omnis generis molendi facultatem illis concedimus, quam in molendino praedicto Zajączkowski per praefatum capitaneum nostrum chanczinensem extruendo, adjunctis etiam villis Dobrzesów et Snochowicze molendino praedicto vicinis, quae in eodem quoque molendino molere tenebuntur, citra tamen incommodum aliorum molendinorum nostrorum. Quod quidem praedium, molendinum cum piscina ibidem pro molendino constructa et serra, praefatus generosus Hieronymus Safraniecz tenebit, habebit et possidebit cum omnibus et singulis utilitatibus, fructibus, redditibus proventibus et obventionibus universis.

2. Volentes autem aliquod gratiae nostrae in ipsum Hieronymum Saffraniecz exstare testimonium, ipsius filium, qui ei supertes supervixerit, cujusque nomen hic pro expresso habere volumus, in usu et posses-

(1) praedium, folwark, — molendinum, młyn, — serra pro asseribus, tartak do rznięcia krokwi.

sione praedii praenominati et molendini ac serrae cum praefata piscina reliquendum et conservandum duximus, relinquimusque et conservamus praesentibus litteris ad vitae ejus extrema tempora, promittentes verbo nostro regio pro nobis et successoribus nostris, nemini nos hoc ipsum praedium, molendinum et serram cum piscina, ab eo ipso generosi Hieronymi Saffraniecz filio, qui illi superstes fuerit, redimere permissuros, sed neque nos neque successores nostros ad fiscum, ad alium quemcunque nostrum et reipublicae usum et necessitatem redempturos, verum illum praedio ac molendino praedictis et serra cum piscina quiete utifrui quam diu vixerit permissuros.

3. Post mortem vero ipsius, cum successoribus ejus summa in redemptionem minerae praedictae exposita, et ex ipsius praedii, molendini et serrae aedifitiorum aestimatione et taxatione proveniens, per nos aut successores nostros redibit pleno jure, juribus nostris ibidem manentibus salvis. In cujus rei fidem et testimonium manu nostra subscripsimus, et sigillum nostrum curavimus adhibere.

Datum Cracoviae, dominica cantate, anno Domini MDLIII, Regni vero nostri anno XXIIII.

Relatio venerabilis Joannis Przerembski, regni Poloniae vice-cancellarii, praepositi cracov.

Ex libro metrices inscriptionum regiarum ZS. nº 84, fol. 97.

47. LITTERAE SIGISMUNDI AUGUSTI A° 1553, QUIBUS CIVES ILCUSSIENSES IN USU VETERUM OPERUM SEU STARZYZNARUM CUM LICENTIA ZUPPARII QUOD FRISTH SEU FRISTOWANIE VOCANT, CONSERVANTUR.

Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniae, Supremus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, dominus et haeres.

Significamus literis nostris praesentibus, quorum interest universis. Expositum nobis esse per quosdam consiliaros nostros, eam habuise semper cives ilcussienses libertatem, longi temporis consuetudine approbatam, quod liberum illis semper fuerit, veteribus operibus, quas starszizny (1)] vocant, in montibus nostris ilcussiensibus uti, maxime vero iis qui tenujore fortuna essent. Quoniam vero nunc cives ejus oppidi ad magnam ob temporum horum iniquitatem, montiumque per aquas subterraneas inundationem devenerunt, supplicavit nobis pro eis magnificus Petrus Kmitha comes in Visnicze, palatinus et capitaneus, cracoviensis, supremus regni nostri marschalcus, ac przemisliensis, szczepusiensis, colensisque capitaneus sub cujus jurisdictione oppidani praedicti sunt, ut eos in usu Starzinarum praedictarum, secundum veterem consuetudinem conservare dignaremur. Nos itaque et oppidanorum praedictorum inopiae miserti, et ipsius magnifici Petri Kmitha pro eis petitioni annuentes, ipsos in libero Starziznarum usu juxta veterem et antiquam consuetudinem conservandos duximus, conservamusque praesentibus litteris, cum licentia tamen

(1) vetus opus, starzisna, — stare zroby, zrobiska, okruchy w hałdach wygrzebywane, klęzowaniem późniéj zwane.

zupparii nostri aut ejus vice-zupparii ilcussiensis, quod fristh seu fristowanie vocant, quod generoso Joanni Luthomierski castellano brzezinensi curiae nostrae thesaurario et lanciciensi capitaneo, montiumque nostrarum iliussiensium praefecto, aut ejus locum tenenti denunciamus et mandamus ut ipsos cives ilcussienses in usu starzisnarum, juxta antiquam consuetudinem conservet, et a suis conservari faciat, pro gratia nostra. In cujus rei fidem et testimonium, manu nostra litteras hasce subscripsimus, sigillumque nostrum appendi jussimus.

Datum Cracoviae, vigesima secunda die mensis Aprilis, anno Domini millesimo quingentesimo tertio, regni nostri vigesimo quarto.

Sigismundus Augustus Rex, scrpt.

Ex suo originali in pergamene conscripto depromptum.

---

48. LITTERAE SIGISMUNDI AUGUSTI EX A° 1555 PRO CULTORIBUS MONTIUM CHENCZINENSIUM, PROHIBENTES NE PLUMBUM ILCUSSIENSE IN DISTICTUM CHENCZINENSEM INVEHATUR ATQUE VENDATUR.

Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, etc., dominus et haeres.

Planum testatumque facimus prasentibus litteris nostris quorum interest universis. Quod cum quaesiti essent apud nos cives nostri chenczinenses, montium cultores quosdam cives ilcussienses, nullas fodinas chenczinenses colentes, plumbum ab Ilkussia et aliis locis in districtum chenczinensem venum invehere, indeque fore, quod ipsi chenczinenses plumbum

suum divendere non possint; supplicarunt itaque nobis, ut eam plumbi in districtum chenczinensem invectionem, ilcussiensibus pohiberemus et solis id chenczinensibus permittemus. Nos supplicationibus chenczinensium uti aequis et justis adducti, statuimus quod quamdiu chenczinenses plumbum proprium in montibus chenczinensibus fossum habuerint et necessitati districti chenczinensis in quem plumbum per ilcussienses invehi solebat providerint, plumbique copiam suppeditaverint, non licere ilcussiensibus eo plumbum invehere. Quod si vero plumbum non habuerint, aut ejus copiam suppeditare non poterint, liberum esse volumus, ilcussienses in chenczinensem districtum plumbum invehere et arbitrio suo venundare. Quod ilcussiensi et chenczinensi zuppariis modernis et pro tempore existentibus denunciamus et mandamus, ut ad praescriptum harum litterarum nostrarum tam ilcussiensibus quam chenczinensibus gerere et conservare se faciant, facturi pro debito officii sui et gratia nostra. In cujus rei fidem et testimonium, sigillum nostrum praesentibus est appensum.

Datum Vilnae, XIX die mensis Julii, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto, regni vero nostri vigesimo sexto.

Joannes Przerempski, Reg. Pol.
vice-cancellarius, spt.

Relatio reverendi Joannis de Przeramb, Reg. Polon. vice-cancellarii cracov., etc., praepositi.

Ex archivo regio metrices inscriptionum libro ZW. n° 87, fol. 62.

49. PRIVILEGIUM EXTRUENDI HUTAM IN FUNDO ILCUSSIENSI JOSTO LUD. DECIO, A SIGISMUNDO AUGUSTO A° 1555 LARGITUM.

Permissio officinam conflatoriam in fundo oppidi Ilcussiensis extruendi, nobili Josto Ludovico Decio.

Sigismundus Augustus, etc. Significamus, etc.

Quod nos habentes rationem fidelium servitiorum nobilis Josti Ludovici Decii, zuparii ilcussiensis et carbarii vieliciensis, permissimus ipsi ita ut permittimus ac plenam et omnimodam potestatem damus, hisce litteris nostris, ut possit casam seu officinam conflatoriam (1) in fundo civitatis nostrae ilcussiensis, circa Starczinow extruere, in eaque omnis generis fornaces pro eliquatione et conflatione quorumlibet metallorum et minerarum conficere atque in eisdem omnis generis metalla et mineras eliquare, conflare et separare. Quam quidem casam seu officinam ipse Jostus Ludovicus Decius, tenebit et habebit more aliorum officinarum conflatorialium. In cujus rei etc.

Datum Vilnae, vigesima Julii, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto, Regni vero nostri vigesimo sexto.

Relatio reverendi Joannis Przerembski,
Regni Poloniae vice-cancellarii, etc.

Ex archivo metrices inscriptionum libro ZW. n° 87, fol. 63.

(1) casa seu officina conflatoria idem quod gaza, huta.

50. MANDATUM SIGISMUNDI AUGUSTI EX A° 1557 CONCEDENS USUM SILVARUM CIVILIUM MONTICOLIS ILCUSSIENSIBUS SECUNDUM PERMISSIONEM ZUPPARII, ET DECLARANS NON SOLUM SILVAS EAS, SED QUOQUE OPPIDUM ET FUNDUM SACRAE MAJESTATIS REGIAE ESSE.

W xiąźce Kommissyi dobrego porządku, w lipcu 1788 w Olkuszu odbytéj, znajduje się ślad, iż złożonym jéj został pod n° 31, następujący tamże opisany dokument:

1557 die 27 Maji. Vilnae. Mandatum serenissimi Sigismundi Augusti ex re prohibitae per cives ilcussienses zuppario incisionis silvarum civilium, ad magnificum Ocieski cancellarium Regni et capitaneum cracoviensem emanatum, ut cives eosdem in officiis contineat, demandetque omnino silvarum usum zuppario permittendum. — Insuper idem serenissimus Sigismundus Augustus declarat non solum silvas civiles, sed etiam oppidum ac fundum Sacrae Majestatis esse. — W xiąźce czarnéj (1) in 4to, folio 49.

Mandatu tego ani w oryginale ani w zapisie w aktach żupniczych, lub téż w jakowéj kopii nie znalazłem.

(1) Gdy Kommissja dobrego porządku, w roku 1788 spisywała prawa miasta Olkusza i prawa kopalń olkuskich, przedstawioną jéj była xiąźka (którą ona nazywa czarną od oprawy) in 4°; zapewnie był to zbiór jaki statutów i postanowień dotyczących kopalń olkuskich. Szkoda, że nas nie doszła.

Po zajęciu Olkusza przez Rząd Pruski, spisano w Marcu 1769 akta żupnicze olkuskie, znajdujące się w archiwum miéjskiém. Akta te miały być w urzędzie górniczym pruskim w Brzegu (Brieg), potém zwrócono je do Olkusza. W r. 1830 wydane zostały do Dąbrowy. Brakuje pomiędzy niemi xiąźki zapisanéj pod n° 1. „Xięga nieoprawna przywilejów, dekretów królewskich, kommissarskich statutów gór i t. d. z r. 1374, 1426, 1485, 1491, 1505, 1510, 1545, 1551, 1563, 1564, 1565, 1569, 1577, 1578, 1581, 1590, 1593, 1615, 1616, 1764 i 1700.

51. PRIVILEGIUM SIGISMUNDI AUGUSTI EX A° 1564, AD DUCENDUM CUNICULUM SEU STOLLAM PONICOVIENSEM (1), EXSICANDARUM FODINARUM IN MONTIBUS ILCUSSIENSIBUS GRATIA.

1. Confirmatio veterum privilegiorum.
2. Confirmatio licentiae cuniculi ponicoviensis, cum designatione lineae stollae.
3. Non licet extraneis condere putea in spatio 24 protensuum a linea stollae.
4. Cultor uniuscujusque fodinae debet cultores stollae transmittere.
5. Fodinae negligentium cultorum exsicatae pertinent cultoribus stollae.
6. Integra olbora ad tres annos cultoribus stollae relaxatur.
7. Facultas faciendi lauda cultorum.

Actum feria tertia ipso die praesentationis B. Mariae Virginis, anno Domini 21 Novembris 1565.

Oblatae sunt per generosum Dnum Jostum Ludovicum Decium ilcussiensem et chencinensem zupparium carbarium vielicensem, et Sac. Reg. M. aulicum, etc. Sacrae Regiae Majestis litterae super culturam cuniculi subterranei seu stollae in Ponik ac libertatem orborae, quorum tenor de verbo ad verbum est talis.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam.

Regium esse existimantes omnibus reipublicae partibus providere, neque tam remotum quicquam in di-

(1) Przed wydaniem przywileju tego, Urząd żupniczy wydał dozwolenie (licentia) do rozpoczęcia sztolni Ponikowskiéj pod dniem 2 lipca (f. 6 post SS. Petr et Paulum) 1563 (vide in hoc C. J. M. P. n° 108). Przywilej był wydawany dla stwierdzenia i oznaczenia stosunków gwarków sztolniowych pomiędzy sobą i obowiązków gwarków opolnych.

tione habere quo non curae provisionisque nostrae fructus aliquis perveniat,

Nos Sigismundus, Dei gratia rex Polon., magnus dux Lithuaniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lancitiae, Cujaviae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Culmensis, Elbigensis et Pomeraniae, etc., dominus et hæres.

Significamus tenore praesentium, quorum interest universis et singulis praesentibus et futuris, saepe ad nos allatum esse a multis nec incertis autoribus, universam illam metalli vim, quae per Dei benignitatem in agro et fundo ilcussiensi neque vulgaris est neque modica, a caeteris incommodis plane liberam, ab aquarum tantum inundatione magnopere laborare, ex quo fit ut nonnissi magno sumptu aliquid inde erui, ac in usum et utilitatem communem depromi possit, interdum autem ne maximo quidem sumptu aut labore incumbente, scilicet aquarum vi et fossorum opera interturbante. Quamobrem excogitantes fuisse superiore tempore intelleximus machinas multorum generum, quibus ad exhauriendas montanas illas aquas passim uterentur, quarum tamen machinarum et impensa ingens fuit, propter quingentorum et sexcentorum equorum sumptum, quod ad trahendum adhibere necesse erat, et fructus erat exigui temporis; quod excultis jam et excavatis, ex aliqua parte fodinis, confestim aqua majore impetu in cavitates illas influeret, atque opus inchoatum interciperet, usque dum nos ipsi pertaesi ejus sumptus et opere, quae in machinis traitoriis utendis collocata erat, cuniculum

subterraneum (1), primi omnium in his regionibus fodi ac fieri jussimus, qui ab annis quatuordecim institutus, etsi propter majorem aliquando a villa Starczynów, ubi ostium (2) ipsius positum est ad civitatem ilcussiensem loci distantiam, nondum ad eum finem et terminum actus sit, quem constituimus, tamen et fodinas plerasque ut quacque occurrebant metallum simplex plumbeum (3) continentes exsicavit, et spem denique fecit, cum ad suum terminum pervenerit, fore ut majores multo divitias in apertum proferat. Quod nostrum studium reliqui metallici hoc tempore ibidem imitati, alium cuniculum a molendino arcis rabstinensis, et alio item molendino et gaza ilcussiensi versus civitatem ipsam ilcussiensem instituerunt, cujus profunditas secundum metallicorum ipsorum dimensionem decem et octo passus seu lachtros excedere dicitur, supplicaruntque nobis ut quoniam cuniculorum usus antea in his regionibus et ditione nostra nullus erat, jus eorum ex scriptis veteribus repetitum, nostris quoque hominibus proponeremus et declaremus, studiumque et diligentiam hanc eorum gratia nostra prosequemur. Sunt autem nomina supplicantium haec: Jostus Ludovicus Decius, secretarius et zupparius noster ilcussiensis, Joannes Czajowski, Valerianus Pernus consul cracoviensis, Antonius de Cento, Christopherus Haller, Petrus Czarny, Jacobus Marschel, respublica ilcussiensis, Joannes Kwasniowski, Erasmus Aichler, Joachimus Krzyżanowski, Joannes

(1) cuniculum subteraneum, stolla, sztoła, podkop, sztolnia.

(2) ostium, orificium, drzwi ujściowe sztolni, ujście sztolni.

(3) metallum plumbeum simplex, rudy uboższe, bogatsze zaś nazywano plumbum ditior.

Faygiel, Stanislaus Zathorski, Gabriel Starczynowski, Wolfgangus Pilżeński, Joannes Lemboch, Stanislaus Boniczki, Martinus Kusmierz, Stanislaus Zawaczki, Bartholomeus Zbytny, Gregorius Słomnicki cum Silvestro Zbytny, Jacobus Fantell, Albertus Bernek, Joannes Cmitha, notarius cuniculi cum Martino Smelcerz, Hieronymus Rzeźnik, Simon Mroczkowski, Albertus Kapusta cum Stanislao Miterna.

1. Nos igitur cupientes utilitatem reipublicae et nostram promovere, ante omnia ipsis et eorum successoribus jura et privilegia omnia antiquitus observata confirmavimus et praesentibus confirmamus. Ac praeterea pro hujus cuniculi seu stollae novae structura et erectione primum illud fecimus, ut nos ipsi unam octavam partem collendam per generosum Jostum Ludovicum Decium illarum fodinarum praefectum (1) nostrum susciperemus, deinde jus cuniculorum ipsorum et praesertim cuniculi istius recens coepti, ad usum nostrorum hominum proposuimus et praesentibus proponimus, ad eum qui sequitur modum:

2. Imprimis cultores suprascripti nobiscum una, cuniculum subterraneum haereditarium, a molendinis suprascriptis licentiatum, Ponikowska vocatum, agent et laborabunt directa linea versus fodinas (2) in Ponik, praecipue Płusznicka, Frydrychy et Bełcze vocatas, quas pro principalioribus licentia seu facultate legitime et ex officio accepta collendas susceperunt, atque adeo ad omnes circumcirca jacentes fodinas, quae nunc propter aquarum exuberantiam coli non possunt

(1) fodinarum praefectus seu zupparius, przełożony kopalń, żupnik.
(2) fodina, kopalnia.

aquis immersae et desertae sunt: ita ut stolla per ipsos extruenda hereditaria, et aliae stollae quaerentes (1) dicantur et sint ab initiis suis usque ad fines seu caput vel capita (2) quae produci seu protendi possint, nullo illis unquam termino praefixo, sed ita longe ut cognoverint suis ac montanis rebus necessarium fore.

3. Non licebit itaque extraneo cuiquam inter fodinas tres superius nominatas et orificium cuniculi in linea hac directa fodinas suas locare vel puteos (3) colere. Etenim hoc iniquum et magno detrimento foret si cui ingentem impensam facienti emolumentum debitum praeriperetur.

Ad partem vero utramque cuniculi in spatio viginti quatuor passuum seu protensuum a puteis cuniculi (4) mensurandorum, licebit cuiquam fodinas jure montano colere, ita tamen ut ab omnibus fodinis quaecumque hoc cuniculo exsicatae fuerint, septimus alveus minerae (5) cultoribus cuniculi ratione exsicationis pendatur.

4. Quod si quis fodinam suam colens aquam hauriet, et in ea jure montano indesinenter laborabit, ad eamque cuniculo transverso quaerente perveniatur, tenebitur puteum suum colens, cuniculi actores per suam

(1) cuniculum v. stolla hereditaria, Erbstollen, sztolnia głębo·ka, — stolla quaerens, Versuchstollen, sztolnia poszukiwalna.

(2) caput, finis, ortus. Ort, ort sztolny, czoło, przodek, miéjsce do którego roboty podziemne dochodzą czyli docierają,

(3) puteum, mons, szyb, herszyb, góra.

(4) puteum cuniculi, szyb sztolny czyli w granicach 24ch łatrów bity.

(5) septimus alveus minerae, siódme — opłata siódméj części ukopanéj rudy od gwarków opólnych na rzecz sztolnych.

proprietatem jure montano transmittere, fodina illa remanente.

5. Si vero quispiam fodinam coleret neglecte atque expectare vellet, donec aqua ad cuniculum deflueret et exsicaretur, ac tum primum ubi cuniculo puteus exsicaretur, laborare vellet, hoc illi minime licebit; quum optimo jure omnes submersae et detersae fodinae per cuniculum exsicatae ad eundem pertineant; secus vero est, si quis ut supra scriptum est indesinenter et sedulo jure montano colat.

6. Et quoniam idem labor stollae sine magno sumptu perfici non potest, Nos cupientes erga cultores suprascriptos uberiorem gratiam nostram declarare ob illorum studia rei metallicae promovenda et tantos sumptus ipsis a mineris, quas Dei beneficio hoc labore stollae consecuti fuerint, integram olboram nostram ad annorum trium spatium, et his expiratis deinde mediam olboram nostram ad quatuor annorum spatium, ab eo tempore quo mineram reperierunt computandorum remittimus.

7- Porro quoniam etiam in re metallica multa in dies accidere solent insperato, in quibus semper consultationibus et ordinationibus in utilitatem rei metallicae opus est, in quibus plerumque cultores inter se constitutiones et lauda facere solent; ideo damus eisdem suprascriptis cultoribus facultatem ejusmodi lauda et constitutiones juxta juris montani formam faciendi, eademque firmiter observanda approbamus. In cujus rei fidem et testimonium manu nostra subscripsimus, sigillumque nostrum subappendi jussimus.

Datum Warschoviae, in conventione generali regni nostri, die duodecima mensis Januarii, anno Do-

mini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, regni vero nostri anno trigesimo quarto.

Sigismundus Augustus Rex, spt.

(L. S.)

Ex actis officii zuppariatus montium ilcussiensium descriptum, ubi originale pergameneum ejus depositum, olim asservabatur.

---

52. MANDATUM SIGISMUNDI AUGUSTI A° 1564 ZUPPARIO JOSTO LUDOVICO DECIO, UT OCTAVAM PARTEM CUNICULI PONICOVIENSIS SUMPTU REGIO COLENDAM SUSCIPIAT.

Anno 1563 in Augusto cuniculus in Ponik prope civitatem ilcussiensem Deo bene facente coeptus est, in quo serenissimus rex Sigismundus Augustus, unam octavam cuniculi partem pro Sacra Majestate Regia colendam suscipiens, ejusmodi octavae partis curam generoso Josto Lodovico Decio, tum zuppario ilcussiensi, specialibus litteris demandare dignatus est, quarum litterarum tenor talis est.

Sigismundus Augustus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiaeque, etc., dominus et haeres.

Generose fidelis dilecte. Institutus esse dicitur in agro nostro ilcussiensi a molendino arcis rabstinensis et alio item molendino et casa ilcussiensi, versus civitatem ipsam, cuniculus recens ad deducendas aquas montanas, et metalla exsicanda, sumptu certorum subditorum nostrorum, quorum nomina aliis litteris nostris pergameneis sunt comprehensa, in quibus etiam

litteris conditiones nonnullae, ad jus cuniculi pertinentes sunt a nobis propositae et declaratae. Itaque volentes ut certum opus et alacrius suscipiatur, et assurgat celerius, nos ipsi quoque unam totius ejus cuniculi octavam partem, cum praedictis subditis nostris colendam per fidelitatem tuam suscepimus, et suscipimus per praesentes, mandantes fidelitati tuae ut in eam rem, quidquid sumptus aut operae requiri videbitur, id istis nomine nostro praestet. Quod nos a fidelitate tua, in rationibus suscepturi sumus.

Datum Warsaviae, die XXV Januarii, anno Domini MDLXIIII, Regni nostri XXXIIII.

Sigismundus Augustus Rex.

Wypisane z xięgi 1ej rejestrów sztolni ponikowskiéj, pod napisem: Ratio partium Sacrae Majestatis Regiae in Ponik $\frac{1}{3}$, ex a° 1563, str. 1.

52*. WYMIERZENIE NOWEGO SZYBU BUŻENIN W ŻUPACH WIELICKICH W ROKU 1564.

A. D. 1564, die 12 men. Junii.

Wymierzenie nowego szybu na imie Bużenin w żupach wielickich, za szybem Bonerem (1), na zagrodzie tak rzeczącéj Kyryssowéj, za bytności Wielm. P. Hieronima Bużeńskiego sekret. Króla Jmci, żupnika i burgrabiego krakowskiego, brzeźnickiego, krzeczowskiego starosty etc., i z urzędniki jego niżéj opisanymi; także urodz. P. Jadama Ocieskiego Podkomorzego krakows., i

(1) Szyb Boner, był otwarty roku 1533 za żupnictwa Seweryna Bonera, i na cześć jego tak nazwany. W r. 1644 spłonął i zapadł się.

z urzędem jego niżéj opisanym; i za bytności urodz. P. Floriana Morsthyna bachmistrza żup wielickich i Ichmość PP. Kommissarzów od Króla Jegomości na to wysłanych, którzy byli: Stanisław Sobek kasztelan Sandecki, Podskarbi koronny, Maciéj Błeszyński wielkorządca zamku krakowskiego, Adam Ocieski Podkomorzy, Jan Kmita pisarz ziemski krakowski, burgrabia zamku krakowskiego, Just Ludwik Decyusz żupnik olkuski, karbarz wielicki, sekretarz królewski.

Zdanie i rada wszystkich trzech urzędów żupnych, kędy ma być nowy szyb budowan, na Kyryssowéj zagrodzie, etc.

Miłościwi Panowie Kommissarze! — Imć P. Żupnik krak. z urzędniki swymi i z urzędem JP. Podkomorzego i z urzędem P. Bachmistrzowym w górach wielickich, od przyjęcia urzędu swego w r. 1552 z wielką pilnością i staraniem zabiegając pożytkom Króla Jmci i Rzeczypospolitéj, starał się o to aby góry wielickie i skarb ten nie niszczał, i owszem aby się mnożył, gdyż gospodarstwa wszędy potrzeba, a po gotowiu przy tym potrzebnym skarbie aby sól szukaną była: za którém staraniem na wielu miejscach szukano piecmi (1). Wszakoż za Borerem szybem, prawie na wschód słońca, długim piecem szukając, promienie solne się tam pokazowały, i komory są nalezione w tym piecu jako Lutomirsko, Piaski, Buženin, którego pieca długość od szybu do tego miejsca za ogrodem Niewierskiego przeciw Kolaczkowskiéj, jest łatrów 90. — I od kilku lat rozmawiali i z górniki, aby tam miejsce szybowi było obra-

(1) *piec* — my to zowiemy chodnikiem w kopalni.

no, dla puchów, smrodów, iż ludzie tam zrabiać nie mogli: a iż JP. Zupnik Królowi Imci dał sprawę, iż tego jest pilna potrzeba przy tym skarbie; przeto Król Imć Waszmość na Komissyą raczył wywieśdź, aby W. M. wyrozumiawszy sprawę tych urzędów i górników, mieysce obrawszy słuszne i godne, podług zdania W. M. naznaczyli a postanowili.

Item. Piecem długim za tymże Bonerem, w drugą stronę za Baloniem, należli od onego czasu komory solne Baloń, Brackie, Dobczyce, Sieradz: a ten piec ma długości w sobie od szybu łatrów 80, a kończy się na Padiaszowéy zagrodzie.; których pieców W. M. raczą na szerzą oglądać, jako jeden daleko od drugiego. Rzecz pewna i na oko każdemu widoma, kto tam na dole chce oglądać, że tam promienie są, wszystko sól a skarb wielki, i dar miłego Boga tey koronie.

Item. JP. Zupnik mając pewną wiadomość tak osobliwego skarbu Króla Imci i Rzpltey, nie spuszczając się na swe urzędniki ani też górniki, wzywał do tego postronnych górników i też swych urzędników, aby oglądali te miejsca i promienie solne, i Faygla do tego Jego miłość P. Zupnik wziął, i nie po jeden kroć tam bywał i wymierzał, ale i Post stygar bocheński także wymierzał, tak iż od siebie mało się różnili. Na tych miejscach podle kompasu wymierzyli, kędy się kończą te piece, które na szerzą snadnie podle wymierzenia W. M. obaczą.

Item. Z strony urzędu JP. Zupnika, P. Jan Piaskowski Podżupek wielicki; P. Jan Gutowski Podżupek bocheński; Jan Jemiołkowski, Maciéj Kończycki stygarowie wieliccy; Maciéj Post stygar bocheński, Andrzey a Schadek Pisarz żup wielickich; P. Narapiński ważnik;

Marcin Wolman szafarz; Woyciech Szczudlik, Stan. Rzekiecki, Stan. Wysocki, warcabni; Mac. Dziadek, Mar. Różycz, Andr. Trapczyc cieśle wielickiéj żupy; Piotr i Kusch cieśle bocheńscy, każdy z nich wedle powinności swéy, tyle ile któremu P. Bóg raczył dać to baczenie i podobieństwo, na dole po kilkanaście kroć bywając, zgodnie i jednostajnie się namówili i postanowili, aby ten szyb nowy był budowan i począt na tem miejscu, jako na górze miejsce już jest naznaczone, na zagrodzie Kyryssowéj tak rzekącéj: wszakoż każdego z osobna pytać W. M. mogą.

Z strony JPana Podkomorzego krak., P. Stan. Ostrowski Podsędek, Jan Sowka, Mar. Gębala, Kryst. Krupa, starzejsi kopaccy: ci też dobrze się temu przypatrzywszy, mając tam swe działa, i sami od niemałego czasu robiąc, zgodziwszy się jednostajnie na to miejsce budowania szybu się zezwolili, żeby na temże miejscu wyżéj mianowanem, na ogrodzie u Kyryssa szyb był budowan: których każdego z osobna W. M. mogą pytać.

Item. JP. Bachmistrz z strony urzędu i powinowactwa swego, ten też zdanie swe opowiedział, iż też ku temu miejscu kędy ten ogród Kyryssów albo niwa, pozwala, a sam też ustną sprawę zda.

A ten trój-urząd wzywał wielekroć robotników, kopaczów, którzy tu od dawnego czasu robią w górach wielickich, i pamiętają gdy szyb Boner robiono; tedy od tychże robotników i górników wiele się ich na to zgodziło, aby ten szyb nowy był robion na tem miejscu kędy Kyryssowa zagroda. Jakoż między tymi górniki są ci: Maciéj Wyprutek, Zbawień, Wróbel, Szabla, Dębowy i inszych wiele.

Też z PP. Radziec wielickich najprzód: P. Stanisław Sanocki, Wojciech Sikora, Mikołaj Kusnierz do tego byli wzywani, będąc też w górach świadomi, jednostajnie się zezwolili, aby ten szyb był na tem miejscu budowan jako mianowane jest, na niwie u Kyryssa.

(Przedstawienie takowe po naocznem sprawdzeniu powyżéj mianowani Komissarze przyjęli, i zgodzili się aby na tem miejscu szyb nowy był wybity, na co się i podpisali.)

Relacya sposobu jakim szyb ten otwarty został.

A. D. 1564, Niedzielę abo dwie przed ś. Janem, wybrali PP. Komissarze plac ku budowaniu szybu nowego na ogrodzie Kyryssowym, jako: JP. Jadam Ocieski Podkom. krak., P. Jan Kmita Pisarz ziemie krak., P. Mac. Błeszyński Wielko-rządzca, P. Jost Lodwik Dyc Karbarz wielicki. Ci to panowie wespółek z JP. Zupnikiem i z Pany urzędniki, tento plac wymierzyli.

Tegoż roku wnet po ś. Janie, jęto ten szyb budować tym sposobem: byli dwaj górnicy z Olkusza, na imie Matys Doyka a Jakub Niedźwiadek: ci to górnicy poczęli robić szybem prawym (1) albo gwesznym, i już go byli wyrobili trzy łatry. Potym nie podobała się ta robota cieślom bocheńskim, i postanowił JP. Zupnik z tymito cieślami, aby robiono szybem straconym (2),

(1) *szyb prawy* albo *gweszny*. Cembrunek pojedynczy, jaki się tylko w twardym gruncie daje.

(2) *szyb stracony* — w gruncie mniéj stałym daje się podwójna cembrzyna; zewnętrzna zowie się straconą lub tymczasową, wewnętrzna zaś istotną czyli prawdziwą. — Górn. w Polsce T. 1. str. 42.

w którymby można skrzynie bić. Wnet stało się tak: poczęli robić szybem większym, to jest traconym, a ten gweszny rozebrali. Gdyśmy tak przyśli ku zydzowi (1), ci to górnicy przyjąwszy ku sobie drugich dwu górników, swoim fortelem chcieli zydz przejść, i bili za kspany ścianki (2). Tych-to kspanów było pięć albo sześć, koždy co daléj to mniejszy, a ścianki za koždym około, i jednego dnia zabrali bardzo, że im wyparł zydz ony ścianki, i wziął moc że mu potym owymi kspanami nic uczynić nie mogli. Potym gdyśmy obaczyli że źle, inszéj radyśmy szukali. — Naradzili się tedy bić skrzynię dębową, na trzy łatry długą, którąśmy bili ręcznym taranem; ale iż byli zydzu nie przypięli, wydymał się przecię bardzo, tak iż on szyb postępował na dół, ażeśmy go potym na linach zawiesili i stęplami podparli. Kiedyśmy téj skrzynie dobyli, wyciągali ziemię a kspany zakładali: ale się nam i ta skrzynia źle udała, bo się nam zwarła. Widząc że źle, tak postanowili drugą skrzynię bić: i bili drugą skrzynię także wielką, ale ta krótko mówiąc także się źle udała jako pierwsza. A tym czasem zimna nadchodziły, i zdało się im żeby pokój dali szybowi, a durszlakiem studnią żeby patrzyli. Tenże tedy Doyka z Sobkiem robili w studni; a gdy także przyśli na zydz, uderzyli także skrzynią w studni, która się im także zwarła. A gdy już daléj nie mogli, przestali i w studni robić: także przez całą zimę z szybu i studnie wodę przeciągano, a studnia była od szybu siedm łatrów.

(1) *zydz* — piasek miałki, kurzawka, który z wodą pomiędzy cembrą do szybu wpływa — *zydz przypiąć* jest to wstrzymać napływ kurzawki przez uszczelnienie i utwierdzenie cembrunku.

(1) *kspany* — *xpany* — kliny — *ścianki*, cienkie deski.

Gdy potym Pan Bóg dał pogodę, A. D. 1565. po świątkach skoro, począł niejaki Matys z gór tarnowskich robić w studni, i wywarclował (1) one skrzynie cembrą, potym ujął w zydzu łatr ze 12: ale mu potym robić nie dano w studni, i nie miał głębiéj w studni zydzu przechodzić na łatr. — Potym Piotr z Bochnie o ś. Janie począł około szybu robić, i bił zasię trzecią skrzynię, ale i ta falowała, bo się także zwarła. Przyszło potym na to, że się tak robić musiało jako Matys chciał, tento z gór tarnowskich, a to tym sposobem: ocięli onę skrzynię trzecią, póki za nią był szyb tracony, i w onejże skrzyni bili szybik mały w zydzu: a co ubrali zydzu trochę, to jéj przypięli tarcicami. A w tym abtulce (2) albo cembrę, która była nie miąższa, kładli, mając kspany gęste za które bili ścianki długie, na urząd na to udziałane. Obiwszy tak ściankami ze wszystkich czterech stron, dopiero zabierali on zydz między onymi ściankami, a kspany zakładali. Kiedy baczyli iż ony ścianki już nie głęboko były w zydzu, zasię zydz przypięli, a ocembrowawszy między onymi kspany, obcięli ony ściaki ze wszystkich czterech stron, ale pospolicie po jednéj stronie ocinali, a insze ścianki zabijali, aż wszystkie cztery strony obili, dopiero zaś zydz odpięli, a ubierali między onymi ściankami, kspany i cembrę zakładając, i tak za pomocą Pańską zydz prześli i do całéj ziemie przyśli. Było tego szybiku więcéj niż trzy łatry.

Gdy tak już onym szybikiem zydz prześli, ociągał się zydz do onego szybiku: i wrócili się zasię wzgórę

(1) *warclować*, rozeprzéć, dać rozpory i wiązania czyli cembrunek wewnątrz.

(2) *abtulec* przedział od jednego wieńca do drugiego, czyli szerokość związanego cembrunku (Schrot).

gdzie byli on szybik poczęli bić, i zabierali między onym traconym szybem, a onym szybem prawym: albowiem on szyb tracony tak był postąpił, że go było w zydzu na łatr. Tak tedy gdy zakładali onę cembrę szybu prawego, ubierali onego szybiku małego: a gdy już więcéj szybu traconego niestało, uczynili im cieśle bocheńscy skrzynię z drzewa szczyrzyckiego na dwa łatry albo dłuższą. Tamże naprzód uczynili opasanie pod on szyb tracony, aby na onem opasaniu szyb on leżał jako na gruncie, żeby więcéj nie postępował, i stał mocno na onem opasaniu. Zatym uczynili wielkie miąższe kspany, za które bili onę skrzynię, która im dobrze szła, że bili wąskie pale, a bili ją młotem żelaznym. Kiedy onę skrzynię wbili, zabierali szybowi prawemu między oną skrzynią a onym szybikiem, którego co mieli szlos (1) szybu prawego włożyć, to onego szybiku ubrali. A tak za pomocu Pana Boga wszechmocnego, prześli on zydz także szybem gwesznym. Tam już gdy byli w dobréj ziemi całéj, założyli żelbony (2) na których on szyb prawy jako na gruncie postanowili. Zatym się wrócili, a wywarclowali onże szyb gweszny aż do samego wierzchu, mocno nabijając ziemią między on stracony szyba on gweszny. A zatym gdy już do samego wierzchu dobrali się, zaś dopiero z odespodku zabierali na szlosy, na sześć albo siedm, których było dobry łatr. A tak zabrawszy na łatr, żelbony drugie założyli, a cembrą wywarclowali, aż pod one pierwsze żelbony, tak że już i teraz za pomocą Pańską robią, w kożdym łatrze żelbony

(1) *szlos*, zamek czyli wieniec to jest wiązanie cembrunku.

(2) *żelbony*, legary w ściany szybu wpuszczane, na których wieniec cembrunku spoczywa.

zakładają, z czego Panu Bogu Ojcu Wszechmogącemu niechaj będzie wieczna cześć i chwała. Amen.

Z spółczesnego rękopisu, z akt żupniczych wielickich. Przedrukowane z dzieła: Starożytności historyczne Polskie, przez Ambrożego Grabowskiego. w Krakowie 1840. Tom I. str. 35.

---

53. LAUDUM CULTORUM PONICOVIENSIS STOLLAE IN MONTIBUS ILKUSSIENSIBUS, DE DIVISIONE SORTIUM (FIRACHCENTELIUM) EJUS, DE SYMBOLIS COMPORTANDIS, ET UT SOCIETAS PROPIOR EST IN OBTINENDIS DERELICTIS SORTIBUS CULTORUM.

Sortes cultorum seu firachcentelli cuniculi ponicovienis, enumerantur.

Cultores cuniculi constituunt hoc laudo:

1. De non alienandis symbolis extra societatem, et ut societas propior est in obtinendis dereliçtis sortibus cultorum.

2. De comportandis symbolis, et qui quater non solverit, sortes amittat.

3. Notarius stollae Christ. Haller debet tenere rationem expopositorum et inpensarum.

4. Director stollae, Joh. Faigiel instituitur.

Actum feria sexta post festum Sancti Mathei proxima, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto.

Coram officio zuppariatus ilcussiensis comparentes cultores montium infrascripti, talem inter se fecerunt constitutionem. Quemadmodum superiori tempore feria sexta post festum Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum die 2 mensis Julii, licentiam receperunt super aedificationem stollae subterraneae ex silvis Bolesławiensibus Generosi Domini Martiani Chełmski Vexilliferi terrae cracoviensis, versus fodinas il-

cussienses in fundo Ponik sitas, quia vero ex silvis Boleslaviensibus nimis longa est distantia neque tanta profundidate esse visum est, licentiam suprascriptam liquidantes, eandem nunc actis inscribi curaverunt.

Imprimis itaque ejus culturae ita partitae sunt:

Sacra Regia Majestas factura est impensam in octavam totius partem, quae vulgo vocata facit firachcentelia 8.
Jostus Ludovicus Decius, firachcentelia . . . . 4.
Joannes Czaiowski firachcentelia. . . . . 4.
Valerianus Pernus consul cracoviensis, firachcentelia 4.
Antonius De Cento . . . . . 4.
Christopherus Haller. . . . . 4.
Petrus Czarny. . . . . 4.
Jacobus Marschel. . . . . 4.
Respublica Ilcussiensis . . . . . 2.
Joannes Kwasniowski . . . . . 2.
Erasmus Eichler . . . . . 2.
Joachimus Krzyżanowski . . . . . 2.
Joannes Faigiel . . . . . 2.
Stanislaus Zatorski . . . . . 2.
Gabriel Starczynowski . . . . . 2.
Wolfgangns Pilznenski. . . . . 2.
Joannes Lemboch. . . . . 1.
Stanislaus Boniecki . . . . . 1.
Martinus Kusmierz . . . . . 1.
Stanislaus Zawacki . . . . . 1.
Bartholemeus Zbytni . . . . . 1.
Gregorius Słomnicki cum Silvestro Zbytni . . . 1.
Jacobus Fantel. . . . . 1.
Albertus Bernek . . . . . 1.
Joannes Kmitha notarius cuniculi cum Martino Smelcerz . . . . . 1.
Augustinus Jarosz Rzeznik . . . . . 1.
Simon Mroczkowski. . . . . 1.
Albertus Kapusta cum Stanislao Miterna. . . . 1.

Quemquidem cuniculum seu stollam fodere statuerunt a molendino castri Rabstinensis, versus fodinas ilkussienses in Ponik sitas, nullo unquam termino praefixo, et ad eandem stollam licenciaverunt sibi

praecipue fodinas tres, nominibus Plucznicka, Frydrychy et Belce vocatas, tum et alias fodinas omnes in Ponik sitas aquis submersas, quas se Dei beneficio exsicaturas sperant, jure montano laborantes, ita ut nemo inter medio orificii stollae et fodinarum supra nominatarum in linea directa juxta jus montanum insidere vel fodinas suas fodere valeat juxta etiam ordinationem Sacrae Regiae majestatis quam se habituros sperant.

Interea temporis dum haec haberi poterint, inter se firmiter observandum constituerunt:

1. Quod nemini cultorum, sortes suas alicui extra hanc societatem alienare, sine scitu, voluntate et consensu suprascriptorum cultorum licebit, ita ut si quis sortes suas cedere et eas alienare vellet, semper suprascripti cultores ad easdem obtinendas propiores erint et potius jus habebunt; si vero eas acceptare recusarent, liberum erit cuilibet vendere suas sortes, et donare cui placuerit, et hoc ob eam causam, ne aliquis rei perficiendae minime aptus et inquietus, societati praefatae immisceretur.

2. Item, quandoquidem primum symbolum (1) quo ad unam sexagesimam quartam partem per unum florenum collatum est, jam totum expositum est, ne propter defectum pecuniarum labor retardaretur, constituerunt simbolum novum ad unam sexagesimam quartam partem per florenos quinque conferendum, ita ut hinc ad septimanae unius spatium, quilibet pecunias in manus Gabrielis Starczynowski Notarii Stollae deputati solvatur, quos si solvere neglexerit prima poena dupli, secunda si in alterius septimanae spa-

(1) symbolum, zamkost, składka gwarków.

tio symbolum non solverit, poena tripli; si tertio non solverit, poena quadruplici punietur, si quarto in toto sortibus cedet ad unicam notarii protestationem, sine ulla cultorum in jus vocatione vel citatione; poenarum vero medietas officio, medietas autem cultoribus in commune cedat.

3. Ex his autem omnibus expositis notarius suprascriptus singulis septimanis coram cultoribus omnibus, quicunque ad id convenire voluerint, si vero adesse non potuerint coram Christophero Haller, Petro Czarny, Jacobo Marschel, Antonio Decento, ad id deputatis rationem reddere tenebitur, nullasque vanas inutiles inpensas antiquo more ilkussiensi, sed omnia bono consilia faciet, die noctuque laborabit.

Ratione vero servitii sui septimanatim florenos duos, et ab equis quatuor currui suo proprio et auriga, septimanatim florenos quatuor habiturus est.

4. Insuper quandoquidem ad hunc stollae laborem consultore et directore opus est, operam suam Joannes Faigiel promisit, cui etiam domini cultores suprascripti annuum stipendium quadraginta thaleros nunc constituerunt.

Quae omnia cultores suprascripti inter se firmiter observaturos, sine dolo et fraude promiserunt, falcultatem sibi horum omnium in meliorem utilitatem et bene gerendae promotionem augendam et constituendam reservantes, nomine Sacrae Majestatis Regiae Josto Lodovico Decio, reliquis omnibus suprascriptis pro se ipsis et pro aliis consentierunt tunc praesentibus his.

Ex actis officii zuppariatus montium ilkussiensium sub sigillo descriptum.

54. STATUTUM SIGISMUMDI AUGUSTI EX A° 1565, UT AEDIFICIA AD RATIONEM METALLICAM IN FUNDO VILLAE STARCZYNÓW EXTRUCTA, NON DEROGANT DOMINIO CIVILI ILLUSSIENSI.

Sigismundus Augustus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae etc. dominus et haeres.

Significamus praesentibus litteris nostris, quorum intereset universis. Quod cum nobis declaratum esset extructa esse quam plurima aedificia in usum montium ilkussiensum necessaria, utpote servandae, conflandae et eliquandae minerae causa, tum etiam operariis et familiae aedificata, in fundo villae Starczynów civitatis ilkussiensis proprio, ac propterea cives ilkussienses vereri ac metuere per hoc aliquando successu temporis, villae illius usus et dominium illis adimatur, Nosque cum intelligeremus ejusmodi aedificia in fundo illorum, in usum montium ilkussiensium extructa, nullo alio in loco commode statui posse, ideo hoc ipsum ipsis civibus ilkussiensibus cautum et prospectum esse in futurum voluimus, uti quidem cavemus, prospicimus et assecuramus praesentibus litteris nostris, declarentes ejusmodi aedificia omnia ad rationem metallicam et in usum Nostrum in fundo civili ilcussiensi villae videlicet Starczynów exstructa, ac etiam in futurum exstruenda, jurisditioni dominio et proprietati illorum derogare non posse, nec debere. In cujus rei fidem et testimonium, sigillum Nostrum praesentibus est appensum.

Datum Petricoviae, in conventione Regni generali, feria secunda post dominicam judica proxima, anno

Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, Regni vero nostri trigesimo sexto.

Petrus Myszkowski Regni Poloniae vice-cancellarius spt.

Relatio reverendi Petri Myszkowski decani cracoviensis, gresnensis, plocensis, Warsoviae, Lancitiaeque Praepositi, et Regni Poloniae vicecancellarii.

Copia harum litterarum est in manuscriptis archivi olim zupparialis ilcussiensis.

---

55. PRIVILEGIUM AD DUCENDAM STOLLAM CZAJOWSKA DICTAM IN MONTIBUS ILLUSSIENSIBUS, CULTORIBUS EJUSDEM STOLLAE A SIGISMUNDO AUGUSTO REGE A° 1565 DATUM.

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam facta humana quantumcunque memorabilia facile intereunt, nisi litterarum beneficio quae res scitu necessarias aboleri non patiuntur, fuerint immortalitati consecrata, proinde,

Nos Sigismundus Augustus, Dei gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lancitiae, Cujaviae, Russiae, Prussiae, Mazoviae, Samogitiae, Elbingensis, Pomeraniaeque dominus et heres.

Regium esse existimantes omnibus Reipublicae partibus providere, neque tam remotum quicquam in regno et ditione habere, quo non curae provisionisque

nostrae fructus aliquis proveniat, significamus praesentibus litteris nostris, universis ad quos pertinet, tam qui nunc sunt quam futuris, ad quorum notitiam praesentes litterae nostrae pervenerint, saepe ad nos allatum esse multis nec incertis autoribus, universam illam metalli vim, quae per Dei benignitatem in agro et fundo ilcussiensi, neque vulgaris est neque modica, a caeteris incommodis plane liberam, ab aquarum tantum innundatione obrui, ex qua fit, ut nonnisi magno sumptu aliquid inde erui, ac in usum et utilitatem communem depromi possit, interdum etiam ne maximo quidem sumptu aut labore incumbente, scilicet aquarum vi et fossorum operas interturbante, quamobrem excogitatas fuisse superiore tempore intelleximus machinas diversorum generum, quibus ad exhauriendas montanas illas aquas passim uterentur, quorum tamen machinarum et impensa ingens fuit, propter sumptum quem in quingentos et sexcentos equos quos alebant qui ad hauriendam aquam adhibebantur, impendere necesse erat, et fructus exigui temporis, quod ex cultis jam et excavatis ex aliqua parte fodinis, confestim aqua majori impetu in excavata illa loca influeret, atque opus inchoatum interciperet, usque dum nos ipsi pertaesi ejus sumptus et opera quae in machinis tractoriis collocata erat, cuniculum et fossam subterraneam primi omnium in his regionibus fodi ac fieri jussimus, qui ab annis quindecim institutus, etsi propter majorem aliquanto a villa Starczynow, ubi ostium ipsius positum est, ad civitatem ilcussiensem distantiam nondum ad eum finem et terminum actus sit, quem constituimus, tamen fodinas plerasque ut quaeque occurrebant, metallum simplex

plumbeum continentes exsicavit, et spem denique fecit, cum ad suum terminum pervenerit, fore ut majores multo divitias in apertum proferat. Quod nostrum studium reliqui metallici anno superiori imitati, ibidem alium cuniculum a molendino arcis rabstinensis, et alio item molendino et gaza ilkussiensi versus civitatem ipsam ilkussiensem fodere inceperunt, cujus profonditas, secundum metallicorum ipsorum dimensionem decem et octo passus seu lachtros excedere dicitur; tertium vero cuniculum Czaiowska stolla nuncupatum, anno praesenti nonnulli eorundem montium cultores a fluvio Vasersia fodere statuerunt, versus fodinas Kuklinagora, Niewierna, Irzmanowska, Dołki, et Pastewnicek, nullo termino finiri debeat praefixo vel assignato, supplicaruntque nobis ut quoniam cuniculorum usus antea in his regionibus et ditione nostra nullus erat, jus eorum ex scriptis veteribus repetitum nostris quoque hominibus proponeremus, et declararemus, studiumque et diligentiam hanc eorum gratia nostra prosequeremur. Nos igitur cupientes utilitatem Reipublicae et nostram promovere, ante omnia ipsis et eorum successoribus jura et privilegia omnia antiquitus observata confirmavimus et praesentibus confirmamus, ac praeterea pro hujus cuniculi seu stollae novae structura et erectione, jus cuniculorum et praesertim hujus cuniculi Stolla Czajowska nuncupati, ad modum et normam juris cuniculi cultoribus stollae Ponikowska anno praeterito Varsoviae dati, in omnibus punctis articulis et clausulis damus et concedimus. Et quoniam idem labor stollae sine magno sumptu perfici non potest, nos cupientes erga cultores suprascriptos stollae Czaiowska uberiorem gratiam nostram decla-

rare, ob illorum studia rei metallicae promovenda, ad tantos sumptus ipsis a mineris quas Dei beneficio hoc labore stollae consequuti fuerint, integram orboram nostram ad anni unius spatium, et hoc expirato deinde mediam orboram ad annorum quinque spatium ab eo tempore quo mineram reperierint computandorum, remittimus, in cujus rei fidem et testimonium manu nostra subscripsimus, sigillumque nostrum subappendi jussimus.

Datum Petricoviae, die vigesima octava mensis Maji, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, Regni vero nostri anno trigesimo sexto.

Sigismundus Augustus Rex scpt.

In archivo regio ex libro XE. n° 99 fol. 249. Sub cancellariatu Valentini Dembienski et vice-cancellariatu Petri Myszkowski decani cracov., gnesn., plocensi, varschavien., lancitiensi, praepositi, et Regni Pol. vice-cancellarii.

---

56. CONFIRMATIO PER SIGISMUNDUM AUGUSTUM REGEM, DUODECEM LITTERARUM, JURA ET PRIVILEGIA CULTORUM MONTIUM ET FOSSORUM PLUMBIFODINARUM ILCUSSIENSIUM IN SE CONTINENTIUM, QUAE IISDEM A REGINA ELISABETHA A 1374, A REGE VLADISLAO JAGELLONE A° 1426, KASIMIRO JAGELLONIDE A° 1485 ET 1495, JOHANNE ALBERTO, ALEXANDRO A° 1505, SIGISMUNDO I Aⁱˢ 1510, 1545 ET 1545, ET DEMUM A SIGISMUNDO AUGUSTO Aⁱˢ 1551, 1564, 1565, SUNT CONCESSA.

Sigismundus Augustus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiaeque, etc., dominus et haeres.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, praesentibus et futuris harum notitiam habituris. Quia cum retulisset nobis generosus

Jostus Ludovicus Decius aulicus noster, montium nostrorum metallicorum ilcussiensium praefectus et carbarius vielicensis, plurimum interesse operis montium praedictorum, ut omnia privilegia annis superioribus a serenissimis Poloniae regibus antecessoribus nostris, metallicis data et concessa, prae manibus a praefectis montium quibus conditiones et articuli ad eas operas conditi semper esse noti debent, haberentur, supplicassetque nobis ut per modum extracti unius, nostro sigillo obsignatis litteris, omnes ejusmodi litterae comprehenderentur, ac per nos ipsi ex cancellaria nostra extraderentur, Nos animadvertentes ipsius supplicationem esse justam atque ex rei necessitate ad nos directam, litteras infrascriptas tam serenissimorum regum antecessorum nostrorum antiquas, quam reliquas quaecunque de montibus iisdem extant novas, ac per nos etiam concessas, ut unis quasi litteris contineantur, illi extradi jussimus, ac: (1)

Primarum quidem litterarum tenor ad verbum sequitur est talis: Elisabeth, Dei gratia Ungariae et Poloniae senior Regina etc.'

(vide: litteras ordinatorias montium ilcussiensium, de data Cracoviae, in octava beatorum Petri et Pauli apost. a° D. 1374 — n° 7, pag. 124.

Secundarum litterarum tenor ad verbum sequitur et est talis: In nomine Domini Amen. etc.

(vide: Privilegium Vladislai Jagello concedens monticolis ilcussiensibus usum jurium monta-

(1) Duodecem litterae, quarum copiae in hac privilegiorum confirmatione insertae a rege Sigismundo Augusto a 1565, ratificatae erant, inveniuntur in hac collectione, seu C. J. M. P. sub numeris 7, 11, 16, 20, 26, 28, 40, 41, 45, 51, 54 et 55.

norum Hungariae et Bohemiae, de data in Krasnystaw, feria tertia proxima post dominicam ramispalmarum a° D. 1426 — n° 11, p. 140).

Tertiarum litteram pargamenearum tenor ad verbum sequitur et est talis: Kazimirus, Dei gratia Rex P. etc.

(vide: Privilegium de foro zuppariorum ilcussiensium de data in Nova Civitate Korczin, feria tertia ipso die conversionis Sancti Pauli, a° D. 1485 — n° 16, pag. 164).

Quartarum litterarum tenor ad verbum sequitur et est talis: In nomine Domini Amen, etc.

(vide: Privilegium Kasimiri Jagellonidis, libertatis a foro spirituali cultorum montium ilcussiensium, de data in Nova Civitate Korczin, feria 2da ante festum Sanctae Margarethae, a° D. 1491 — n° 20, pag. 176).

Quintarum litterarum papiratearum tenor ad verbum sequitur, et est talis: Sigismun. Aug., Dei gratia R., etc.

(vide: Statuta montana plumbifodinarum penes Ilkusch ab Joanne Alberto rege lata, et per Alexandrum, Cracoviae feria 5ta post festum S. Joannis Babtistae, a° D. 1505, promulgata, per Sigismundum vero Augustum, Cracoviae, feria 2da post dominic. palmarnm, a° D. 1551 confirmata — n° 26, pag. 196).

Sextarum litterrarum pergamenearum tenor ad verbum sequitur et est talis: Sigismundus Dei gratia Rex Poloniae, etc.

(vide: Decretum ratione canalium seu płóczki in Huykow et de olbora exinde solvenda, de data Cracoviae, feria 4ta ante festum S. Mathei apostoli, a° D. 1510 — n° 28, pag. 211).

Septimarum litterarum tenor ad verbum sequitur et est talis: In nomine Domini Amen. etc.

(vide: Confirmationem Sigismundi I privilegiorum fossorum ilcussiensium, et libertates noviter advenientium ad annos triginta, de data Cracoviae, feria 6ta in crastino Sancti Adalberti episc., a° D. 1545 — n° 40, pag. 248).

Octavarum litterarum papiracearum tenor ad verbum sequitur et est talis: Sigismundus, Dei gratia Rex Poloniae, etc.

(vide: Mandatum, quomodo orbora dimidiata sit percipienda, de data in Niepołomice, feria 4ta ante festum Sanctae Trinitatis, a° D. 1545 — n° 41, pag. 253).

Nonarum litterarum pergamenearum tenor ad verbum sequitur et est talis: Sigismundus Augustus, Dei gratia, Rex Poloniae, etc.

(vide: decretum quo haeres villae Bolesław ad praestandam orboram ex fodinis in fundo suo obstringitur, de data Cracoviae, feria 6ta ante dominicam reminiscere, a° D. 1551 — n° 45, pag. 269).

Decimarum litterarum pergamenearum tenor ad verbum sequitur et est talis: In nomine domini Amen, etc.

(vide: Privilegium Sigismundi Augusti ad ducendum cuniculum ponicoviensem, de data Warschoviae, in conventione generali Regni die 12 Januarii 1564 — n° 51, pag. 280).

Undecimarum litterarum pargamenearum tenor ad verbum sequitur et est talis: Sigismundus Augustus, Dei gratia Rex Poloniae, etc.

(vide: Litteras statuentes ut aedificia montana

in Starczynów non derogant proprietati ilcussiensi hujus villae, datum Petricoviae, in conventione regni generali, feria 2da post dominicam judica, a° D. 1565 — n° 54, pag. 299).

Duodecimarum litterarum tenor ad verbum sequitur et est talis: In nomine Domini Amen, etc.

(vide: Privilegium ad ducendam stollam Czajowska, de data Petricoviae, die 28 maji 1565— n° 55, pag. 300).

Nos itaque Sigismundus Augustus, praefatus Rex, supplicationi ejusdem generosi Josti Ludovici Decii, benigne annuentes, litteras suprascriptas omnes et singulas legitime emanatas, prout per ordinem in suis tenoribus sunt descriptae, iisque nostris insertae, in omnibus earum punctis, clausulis, articulis et conditionibus approbamus, ratificamus et confirmamus, non secusque ac ipsas originales ubique valere volumus. In cujus rei fidem et testimonium, sigillum nostrum praesentibus est appensum.

Datum Petricoviae, in conventione regni generali die prima mensis Junii, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, regni vero nostri anno trigesimo sexto.

Petrus Myszkowski, Regni Poloniae vice-cancellarius.

Relatio reverendi Petri Myszkowski, Decani cracov., gnesnensis, plocensis, varschvien., lancitien., praepositi, et regni Poloniae vice-cancellarii.

Ex vetero quondam manuscripto, quod in actis zupparialibus montium ilcussiensium invenitur descriptum.

50. MANDATUM REGIS SIGISMUNDI AUGUSTI AD SEVERINUM BONER ZUPPARIUM A° 1566 DE PERCIPIENDIS LIGNIS EX SILVIS RABSTINENSIBUS AD USUM FODINARUM ILCUSSIENSIUM.

W xiążce Kommissyi dobrego porządku, w lipcu 1788 w Olkuszu odbytéj, znajduje się ślad, iż złożonym jéj został pod n° 39, następujący tamże opisany dokument:

A. 1566, die 1 Augusti — Petricoviae. Mandatum serenissimi Sigismundi Augusti ad generosum Severinum Bonar, ut subditis villae Łęka, castri rabstinensis, robora et materiam lignorum ad cuniculum et fodinas ilcussienses more antiquo libere, justo pretio, suppeditare permittat. Cujus in castro Cracoviensi, feria 5ta post festum S. Aegidii, eodem anno oblata. — W xiążce czarnéj in 4to, folio 39.

Mandatu tego ani w oryginale ani w zapisie w aktach żupniczych, lub téż w jakowéj kopii nie znalazłem.

---

58. CONFIRMATIO PER SIGISMUNDUM AUGUSTUM EX A° 1566, LITTERARUM STANISLAI WOLSKI CASTELLANI, SUPER MINERAM FERREAM IN VILLA TRUSKOLASY CAPITANEATUS KRZEPICENSIS, ANDREAE KAWKA MINERATORI, ANNO EODEM DATARUM.

Confirmatio litteraram super mineram ferream in bonis villae Truskolasy, Andreae Kawka.

Sigismundus Augustus, etc. Significamus etc.

Exhibitas esse coram nobis litteras concessionis minerae ferreae infrascriptas, per magnificum Stanislaum Wolski de Podhaicze castellanum sandomiriensem, warsoviensem, krzepicensemque capitaneum et curiae nostrae marschalcum, Andreae Kawka, mineratori in flu-

vio Kostrzina, in bonis villae Truskolassi datas, ut ea omnia latius in literis praedictis inferius descriptis continentur, supplicatumque est nobis ut ejusmodi literas et concessionem minerae praedictae confirmare approbare, ratificare, consensumque nostrum ad omnia in illis descripta praebere dignaremur. Quarum literarum tenor de verbo ad verbum is sequitur.

Stanislaus Wolski de Podhaicze, castellanus sandomiriensis, warsaviensis, krzepicensisque capitaneus et Sacrae Majestatis Regiae curiae marschalcus, etc.

Universis et singulis quibus interest tenore praesentium notum atque testatum facio. Quia certo statuens atque ex animo cupiens, fructus proventusque uberiores et emptiores capitaneatus krzepicensis reddere, augere, dilatareque, concessi atque dedi facultatem honesto Andreae Kawka mineratori in fluvio Kostrzyna in bonis villae Truskolassi in loco dicto Podgorziszi, piscinam propriis sumptibus et impensis ejus faciendi, erigendi juxta ejusdem Andreae Kawka voluntatem, nec non ferrificium in eadem piscina extruendi ad conflandum ferrum, quibus idem Andreas Kawka cum successoribus suis utifruetur et possidebit ea, cum toto usufructu libero, jure, proprietate, dominio nec non utilitatibus fructibus universis, quicunque ex ipso ferrificio piscinaque provenire possint, quae hic pro expressis haberi volo. Insuper adjicio et assigno et in possessionem trado eidem Andreae Kawka et suis successoribus, fundum et silvas propter excollendos agros prataque facienda, incipiendo a limite conscripta Floriani Panek, minerae dictae Prziana ad viam qua itur a minera Herbultowska Pankow ad mineram dictam Pi-

la, a via vero ad locum nuncupatum Zięczіowa Smiercz et ab hinc per Smug quae dicitur Wielki liasz, usque ad prata villae Truskoliassi, et a pratis per silvas dictas Mrowisko, quas illi dedi, concessi pro extirpandis et conficiendis pratis usque ad viam qua itur de villa Truskoliassi ad mineram Herbultowska, et ab hinc ad locum sive Smug dictum Korythnicza; quae bona ita late, longe et circumferencialiter assignata cum omnibus utilitatibus proventibus quibuscunque vocitentur nominibus et cognominibus, silvis, agris, pratis nullis exceptis vel minoratis, mineris, nemoribus, borris, rubetis ad hoc ipsum ferrificium spectabunt, pertinebunt perpetuis temporibus. Mineram in capitaneatu krzepicensi inventam libere erruere atque fodere potens erit, caeterisque immunitalibus quibus caeteri mineratores gaudent, eum gaudere feci; quod quidem ferrificium, piscinam cum omnibus proventibus, redditibus, ad ea spectantibus vendendi, donandi, commutandi, obligandi, alienandi et ad usus suos beneplacitos convertendi, prout ipse meliores noverit, potestatem habebit, et sui successores habebunt, cum consensu tamen Sacrae Majestatis Regiae; venditio vero majorem summam excedere non debet nisi prout illi taxa per commissarios Sacrae Majestatis Regiae fuerit assignata. Caeterum eidem Andreae Kawka libertatem et immunitatem a solvendo censu exactionibusque omnibus regalibus trienni spatio tantum ex ferrificio proventuro dedi, quoquidem expirato et elapso tempore, incipiendo videlicet pro festo Sancti Martini in anno millesimo quingentesimo sexagesimo nono, solvere census per marcas decem monetae et numeri polonicalis incipiet, et sic quotannis de

ferrificio, piscina omnique possessione sua solvere tenebitur. In cujus rei fidem et testimonium sigillum meum praesentibus subimpressi, manuque mea propria subscripsi.

Datum in Krzepicze, feria secunda ante dominicam oculi, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo sexto, praesentibus generoso Jacobo Modliszewski, vice-capitaneo krzepicensi, Martiano Rębieski, Stanislao Tuczinski, Baltazaro Błędowski, Stanislao Susczinski et aliis quam plurimis fide dignis circa praemissa existentibus.

Stanislaus Wolski de Podhaicze,
castel. sandomir., manu propria.

Nos itaque supplicationi praefatae benigne annuentes, literas superius descriptas, in omnibus punctis, clausulis, articulis et conditionibus approbamus, confirmamus et ratificamus, in omniaque in ejus descripta consentimus, decernentes robur debitae et perpetuae firmitatis obtinere, juribus nostris regiis nihilominus ibidem salvis. Harum quibus sigillum nostrum etc.

Datum in Conventu generali lublinensi, quatuordecimo die Augusti, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo sexto, regni nostri XXXVII.

Relatio magnifici Valentini Dembienski,
regni Poloniae vice-cancellarii.

Ex archivo metrices inscriptionum libro .
XE. nº 99, fol. 436.

59. PRIVILEGIUM CUNICULI OSTOVICENSIS INMONTIBUS ILCUSSIENSIBUS DUCENDI, A SIGISMUNDO AUGUSTO REGE A° 1568 CONCESSUM.

1. Confirmantur jura montana.
2. Linea stollae ostovicensis designatur.
3. Extranei cultores in spatio 24 passuum possunt fodere.
4. Cultor quisque montis, debet cultores stollae transmittere per suam fodinam.
5. Non licet neglecte colere montes.
6. Olbora ad duos annos relaxatur.
7. Cultores possunt lauda facere, inter eos vim legis habentia.

Cultorum montium ilcussiensium cuniculum.

In nomine domini. Amen.

Ad perpetuam rei memoriam, Regium esse existimamus omnibus reipublicae partibus providere, neque tam remotum quidquam in ditione sua habere, quo non curae provisionisque nostrae fructus aliquis proveniat.

Nos Sigismundus Augustus, Dei gratia Rex Poloniae, etc., nec non terrarum Cracoviae, etc.

Significamus tenore praesentium etc. Relatum esse nobis per certos consiliarios nostros, nomine infrascriptorum montium ilcussiensium cultorum, cuniculum subterraneum ad promovendam totius reipublicae utilitatem, a fluvio Vasersia (1) dicto in fundo Boleslaviensi anno abhinc tertio, versus villam civilem ilcussiensem Wików (2) vocatam inhoatum esse; et quoniam usus cuniculorum in regionibus et ditione nostra, non ita pridem originem sumpsit, supplicatum est nobis quod studium rei metallicae atque hanc eorum diligentiam gratia nostra prosequeremur; sunt autem nomi-

(1) Przemsza biała, rzeka.
(2) Ujków, wieś, należąca dziś do Bolesławia.

na supplicantium: generosus Severinus Bonar capitaneus rabstinensis et aulicus noster, Joannes Kmitha notarius terrae cracoviensis, Hieronymus Philipowski, Nicolaus Niessulowski, Joachimus Żerumski, Joachimus Krzyżanowski, Bartholomeus Sembek, Stephanus Haller consules cracov., Nicolaus Alanza, Bartholomeus Fulcan, Antonius de Cento, Carlo Soderini Italus, Martinus Strzemeski, Stanislaus Rozek, Jacobus Fantel, Stanislaus Zatorski, Stanislaus Zawaczki, Georgius Panczernik, Martinus Siennik(1), Augustinus Raczkowski, Martinus Pellio, Sebastianus Mankol, Martinus Probierz, Stanislaus Popielacz, Anna Czerazinowa, Joannes et Stanislaus Conratowie, Gregorius a Cieszyn.

1. Nos igitur supplicatione ipsa permoti, cupientes utilitatem reipublicae et nostram promovere, ante omnia ipsis et eorum successoribus jura montana et privilegia omnia ac consuetudines antiquitus observatas infra recensitas confirmandas duximus, prout praesentibus confirmamus.

2. Imprimis cultores suprascripti cuniculum subterraneum haereditarium a fluvio Vasersia, loco supradicto licentiatum, Ostrowiczkaque vocatum, agent et laborabunt directa linea versus fodinas in Wików, videlicet Szczesliwa, Rabstinska, Ilkuska et Gromnicze vocatas, quas pro principalioribus licentia seu facultate legitime et ex officio accepta, colendos susceperunt, atque adeo ad omnes circumcirca jacentes quas ante sexigenium ingentibus sumptibus factas, propter aquarum exuberantiam deserere, non sine magno dispendio

(1) Marcin Siennik wydawca w r. 1568 powtórnego wydania dzieła: O ziołach i t. d. Hieronima Spiczyńskiego z r. 1554.

rerum suarum coacti sunt, ita ut stolla per ipsos extruenda haereditaria, et aliae stollae quaerentes dicantur, et sint ab initiis suis usque ad fines seu caput vel capita quae produci seu protendi possint, nullo illi nunquam termino praefixo, sed ita longe ut cognoverint suis ac montanis rebus necessarium fore.

3. Ad partem vero utramque cuniculi, in spatio viginti quatuor protensuum a puteis cuniculi numerandorum, licebit cuique fodinas jure montano colere, ita tamen ut ab omnibus fodinis, quaecunque hoc cuniculo exsicatae fuerint, septimus alveus minerae cultoribus cuniculi ratione exsicationis pendatur.

4. Quod si quis fodinam suam colens aquam hauriret, et in ea jure montano indesinenter laboraret ad eamque cuniculo transverso quaerente perveniatur, tenebitur puteum suum colens, cuniculi actores, per suam proprietatem jure montano transmittere, fodina illi remanente.

5. Si vero quispiam fodinam coleret neglecte, atque expectare vellet, donec aqua ad cuniculum defluret et exsicaretur, ac tum primum ubi jam puteus cuniculo exsicaretur, laborare vellet, hoc illi minime licebit, quum omnes submersae et desertae fodinae per cuniculum exsicatae ad eundem pertineant.

6. Et quoniam idem labor stollae sine magno sumptu perfici non potest, nos cupientes erga cultores suprascriptos uberiorem gratiam nostram declarere, ob illorum tantos sumptus ipsis a mineris, quas Dei beneficio hoc labore stollae consequuti fuerint, integram olboram nostram ad duorum annorum spatium ab eo tempore quo mineram reperierint computandorum, remittimus.

7. Quoniam vero in re metallica multa accedere saepissime solent, in quibus plerumque cultores inter se constitutiones et lauda facere solent, ideo damus eisdem suprascriptis cultoribus facultatem, ejusmodi lauda et constitutiones juxta juris montani formam faciendi, eademque firmiter observanda approbamus, ita tamen quod nullum praejudicium stollae nostrae inde inferatur, jurique ac jurisditioni montanis, cultores ipsi montium supra recensiti, subjaceant. In cujus rei testimonium, praesentes manu nostra subscripsimus et sigillo nostro subappenso communiri mandavimus.

Datum Varsoviae, feria quarta ante festum Sanctae Catharinae proxima, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octavo, regni vero nostri anno trigesimo nono.

Sigismundus Augustus Rex, spt.

Relatio magnifici Valentini Dembieński de Dembiani, Regni Poloniae cancellarii.

In archivo Regio, ex libro metrices inscriptionum, XG. n° 101, fol. 220.

---

60. LITTERAE INQUISITORIAE MINERARUM IN MONTIBUS CHENCINENSIBUS AT ALIIS PALATINATUS SANDOMIRIENSIS, STANISLAO DEMBIENSKI CAPITANEO CHANCINENSI, PER SIGISMUNDUM AUGUSTUM REGEM, A° 1571 DATAE.

1. Generoso Dembinski conceduntur litterae inquisitorae minerarum.
2. Conceditur facultas socios sibi adjugendi.
3. Socii sunt propiores in acquirendis portionibus.
4. Jurisdictio montana instituitur.
5. Societas a vectigalibus liberatur ad triennium.

6. Post triennium solvatur olbora seu decima.
7. Permittitur laboratores conducere.
8. In loco inventae minerae, sint fora libera.
9. Incisio libera in silvis regiis ad usum fodinarum conceditur.
10. Potestas alienandi fodinas exstructas, pro beneplacito datur.

Fundantur montium metallicarum in Capitaneatu chenczinensi consistentium fodinae.

Sigismundus Augustus, etc. Significamus etc.

1. Quia nos utilitates et commoda regni nostri ejusque aerarii promovere volentes, cupientesque ut thesauri per naturam in terra abditi reperiri atque in commodum nostrum converti possunt, simulque attendentes generosi Stanislai Dembieński de Dembiany capitanei nostri chanczinensis operam sedulitatem et impensam, quam non modicam cum in perquirenda minera metallica in montibus chanzinensibus jam vetustate collapsis et intermissis, tum etiam in accessendis et in regnum nostrum ex regionibus extraneis cobducendis peritis ad artem metallicam magistris collocavit, eidem Stanislao Dembienski ejusque legitimis haeredibus et posteris ex certa scientia et voluntate nostra regia eam facultatem et potestatem dandam et concedendam duximus, prout praesentis privilegii nostri vigore damus et concedimus praesentibus litteris nostris, ut possit et valeat una cum suis collegis nunc sibi adjunctis et in posterum in suum collegium adjurgendis, omnis generis metalla utpote: aurum, argentum, stannum, plumbum, cuprum, ferrum, cinobrum, lazurum, argentum vivum (1) et id genus reli-

(1) złoto, srébro, cyna, ołów, miédź, żelazo, cynober, błękit miedzi, żywe srébro (trtęć) i t. p. wyjąwszy sól.

qua quocunque nomine aut vocabulo censeri possint (salum tantummodo excepto) in omnibus montibus, campis, planiciebus, ac silvestribus locis non solum in circuitu civitatis nostrae chanczinensis sitis, verum etiam ubicunque in terra et palatinatu sandomiriensi existentibus, tam in bonis nostris, quam subditorum nostrorum et spiritualium et secularium (dummodo specialibus privilegiis a majoribus nostris non sint ab hujusmodi metallibus fodiendi munita), in quibus metallum inquirere duxerint, illud quaerendi, fodendi, lenandi et percipiendi, et pro usu suo convertendi.

2. Dantes eidem generoso Stanislao Dembieński capitaneo chenczinensi plenariam potestatem tot quot voluerit socios in consortium suum recipere, eorumque nomina in librum suum authenticum (1) referre et inscribere, iisque quos consortio suo adjuxerit, ex ipsius concessione et admissione partes suas proprias in fodinis habere, qui hoc nostro privilegio ita plane et integre uti pariterque frui debent, perinde ac si nomina eorum hic specialiter expressa essent.

3. Item et quilibet ejus consortii collega potestatem habeat, portionem suam vendendi, mutandi, alienandi atque donandi, quomodocunque id sibi visum fuerit et bene placuerit, hac tamen lege, quod si quis collegarum suam fodinae partem vendere voluerit, ex tunc principio Majestatis nostrae fiscus, deinde reliqui collegae conjunctim vel divisim ad emendam portionem istam caeteris praeferri debent.

(2) liber authenticus seu authographus, xięga gwareckich rachunków spółki (das Gegenbuch).

4. Praeterea hoc privilegium statuimus atque ordinamus, quod praedictum collegium conjunctim et seperatim nullo alio nisi metallicorum seu montano jure uti, et quod in causis metallicis et eis annexis per nullos palatinos, castellanos, capitaneos, aut alios quoscunque officiales regni nostri et civitatum illius judicari debebit, tantummodo per praefatum generosum Stanislaum Dembieński capitaneum nostrum chanczinensem ejusque posteros dictae arti mettalicae per nos perficiendos, qui eos in omnibus eorum causis metallicis ac injuriis tam verbalibus quam realibus inter eos exortis, et maleficiis commissis, cum duobus assessoribus per eos eligendis et deputandis judicabit et sontes puniet.

5. Ut autem dictum collegium in extruendis et praeparandis rebus metalliciis, plus operae adhibeat, totum illud consortium a pensione vectigalis, tum a decimis, aerario nostro de metallis omnibus persolvendis a die isto quo operam metallicam instruere et praeparare incipient, ad trium annorum sese immediate sequentium decursum eliberamus et absolvimus, ita quod in praedicto triennio nihil in aerarium nostrum ratione decimae inferre tenebuntur, verum id omne quidquid elaboraverint, in commodum et utilitatem suam, pro beneplacito eorum convertere potentes erunt.

6. Elapsis vero praedictis tribus annis, ipsi expresse de qualibet minera semper decimam partem aerario nostro regio inferre, hujusmodique decimam praefato generoso Stanislao Dembienski capitaneo nostro chanczinensi quem nos pro praefecto et zuppario non solum praefatorum chanczinensium verum et omnium

aliarum in terra sandomiriensi existentium seu inventarum et inveniendarum fodinarum et minerarum praefecimus, ad extrema ejus tempora praeficimus, realiter extradere et numerare tenebuntur et debebunt, ita tamen quod si nos futuris temporibus partem nostram, videlicet decimam de auro argento ac aliis metallis extraneis vendere, aut alienare voluerimus, tum omni tempore post positis quibusvis litteris ex cancellaria nostra emanatis aut emanandis, dictus generosus Stanislaus Dembieński suique collegae reliquis anteferri et proximiores esse debent, si ipse suique collegae, nobis pro partibus nostris tantum quantum peregrini numerare voluerint.

7. Item hujusmodi nostri privilegii vigore, dicto generoso Stanislao Dembieński suisque consortibus metallicis concessum esse debet, mercenarios ad quaerendum, fodiendum et conficiendum hujusmodi aes sive metallum ex eis locis in quibus eos versari scierint, conducere et comportare.

8. In eo autem loco ubi metallum inventum erit, concedimus libera fora et commertia omnium rerum ad victum et amictum aliasque necessitates humanas et artis metallicae pertinentium, singulis diebus, absque exactione quorumvis foralium peragendum.

9. Praeterea quoque hoc nostro privilegio, dicto generoso Stanislao Dembieński suisque collegis concedimus et potestatum facimus, ut quovis tempore absque omni exactione et gravamine ex omnibus silvis nostris, loco illo ubi metallum inventum erit vicinis, ligna ad omnia aedificia tam rerum metallicarum, domorum habitandi gratia, aliarumque rerum sicut id necessitas expostulaverit, extruendorum, opportuna necessa-

ria et ad focos ipsorum propios, carbonesque conficiendos accomodata, libere vehere possunt.

10. Nos quoque ex certa scientia nostra et bene praemeditato animo consentimus, in nosque recipimus, quod ipse generosus Stanislaus Dembienski capitaneus noster chanczinensis, cum omnibus suis collegis metallicis nunc et pro tempore existentibus, potestatem et facultatem plenariam habere debeant, omnes fodinas per ipsos a novo extructas, repertas, atque praeparatas plene et integre aut aliquam earum partem juxta beneficium praesentis privilegii nostri ipsis dati et concessi, secundum beneplacitum suum vendendi, mutandi, alienandi, suumque commodum et utilitatem iis comparandi, inquo ipsos neque remorari, neque impediri volumus. Ut autem ea omnia praemissa robur debitae et perpetuae firmitatis obtineant, praesentes privilegii nostri litteras in majorem fidem et testimonium sigilli nostri appensione communiri mandavimus.

Actum et datum Varsoviae, feria secunda post festum assumptionis beatissimae virginis Mariae proxima, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo primo, regni nostri anno 42.

Sigismundus Augustus Rex, scrpt.

Relatio magnifici Valentini Dąbinski,
Regni Poloniae cancellarii.

Ex archivo metrices inscriptionum liro XM. nº 109, fol. 203.

61. PRIVILEGIUM STEPHANI REGIS EX A° 1577 AD DUCENDAM PENES ILKUSCH, RATIONE FODINARUM EXSICANDARUM, STOLLAM DICTAM PILECKA ALIAS STARO-OLKUSKA, A SIGISMUNDO III. A° 1588 CODFIRMATUM.

1. Permittitur novam stollam quae Pilecka seu Staro-Olkuska vocatur ducere, secundum vetera jura montana.
2. Linea stollae Pilecensis designatur.
3. Non licebit extraneis condere montes in spatio 24 passuum a linea stollae.
4. Cultores cuniculi possunt transire montem alterius.
5. Non licet neglecte montem colere sub amissione ejusdem.
6. Olbora ad decursum unius anni remittitur.
7. Argentum, plumbum et minera nequeant arrestari pro debitis cultorum.
8. Sigismundus III liberat ab olbora et solutione groszowego.

Actum feria quarta post festum Sancti Bartholomei Apostoli proxima Anno Domini 1589.

Ad officium zuppariatus montium ilcussiensium venientes personaliter, spectabiles, nobiles, ac famati Domini cultores cuniculi subterranei Staro-Olkuska nuncupati, reproduxeunt litteras privilegii et libertates a solutione decimae seu olborae dictae, pensionibus et aliis omnibus debitis alias groszowe ipsis cultoribus praefati coniculi subterranei Staro-Olkuska a Serenissimo Sigismundo Tertio Dei gratia Rege Poloniae Domino, Domino nostro clementissimo clementer et gratiose concessas, in pargameno scriptas, manu propria ejusdem Sacrae Majestatis Regiae subscriptas, sigilloque Regni Poloniae minori munitas, salvas et illaesas, quas actis praesentibus zuppariatus ilcussiensis, ingrossandas esse petierunt. Quarum litterarum series de verbo ad verbum sequitur, estque talis:

Sigismundus Tertius, Dei gratia Rex Poloniae et designatus Sueciae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae, Samogitiae, Livoniae etc. etc.

Significamus praesentibus litteris nostris quorum interest universis et singulis. Quod cum cultores infrascripsi fodinarum metallicarum Ilkussiensium obtulissent nobis litteras pargameneas, infrascriptas a defuncto piae memoriae Serenissimo Stephano Rege praedecessore nostro illis concessas, continentes in se certas immunitates, ordinationem et praerogativas eisdem metallicis cultoribus concessas, et specialiter libertationem a solutione decimae metallicae olborae dictae pensionibusque aliis omnibus debitis alias groszowe, ad unius anni decursum ab eo tempore quo mineram repertam mensurabunt, essetque nobis eorum nomine supplicatum, ut praefatas litteras authoritate nostra Regia confirmare, approbare et ratificare dignaremur, quarum tenor de verbo ad verbum descriptus, hic qui sequitur est.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae, Samogitiae, Livoniaeque etc. Princeps Transilvaniae.

Significamus iis litteris nostris quorum interest universis et singulis earum notitiam habituris.

Quoniam muneris nostri Regii eam praecipuam curam esse debere non ignoramus, omnibus Reiplcae partibus prospicere, nec tam remotum ac difficile quicquam in ditione nostra habere, unde cura provisioneque nostra fructus aliquis Reiplcae provenire non possit, cum vero nobis ac etiam omnibus dubium non sit haud contemnendos nec mediocres fructus nos et Rmplcam nostram inde esse in dies habituram, si metallicae illae fodinae, quae in agro et in fundo Ilkussiensi sunt, diligentius et studiosius excolantur, si quiquam plures fuerint qui erru-

endis, effodiendi in his locis metallis sedulo et serio operam navarent, ideo nos eam ipsam rem adeo commodam et frugiferam quantum nostra interest, promovere cupientes, eos omnes quicunque huic negotio arduo et sumptuoso sese addixerint, specialibus quibusdam praerogativis et juribus praeter eas quibus omnes rem metallicam Ilcussii et alibi quoque exercentes antiquitus uti consueverunt, munire et providere solemus, qui silicet illi opus suum institutum, 'eo commodius tutius et alacrius continuare et perficere, ac caeteri quoque ad eandem rem nobis et Regno nostro commodam aggrediendam alici et excitari possint.

1. Quamobrem cum anno proxime lapso genesosi, nobiles et famati: Jacobus Rokoszowski castellanus sremensis, curiae nostrae thesaurarius et theloneorum nostrorum per majorem et minorem Poloniam praefectus, Foelix Czerski judex terrae cracoviensis, Joannes Kmita notarius terrestris cracov:, Erazmus Gromnicki, Joachimus Krzyżanowski consul cracov:, Petrus Czarny, Albertus Bernek, Bartholomeus Zbitni, Augustinus Raczkowski, Lucas Słąkowski, consules ilkussienes, Laurentius Jurzycz, Martinus Słowak, Andreas Łychowski, Joannes Grosner cives cracovienses, Stanislaus Zathorski, Albertus Łączyński, Joannes Kmitha, Sylvester Zbytni, Martinus Smelczerz, Stanislaus Payączek, Tobiasz Penkala, Stanislaus Jantho, Szymon Valduczka, Laurentius Woszek, Wenceslaus Pilzneński, Stanislaus Krol, Joannes Krokwa, Nicolaus Szyczek, Paulus Osiecki, Stanislaus Kowal, Andreas Kierlin, Albertus Praesbyter, invento loco idoneo, licentiaque a magistratu et officialibus montium ilkussiensium de more et consuetudine obtenta novum cuniculum sub-

terraneum vulgo stolla dici solitum erigere et excavare inceperunt, idque in omnes partes quaqua versum, in suo orificio quod erit ab aggere stagni (1) Rakowski vocati, versus antiquam Ilkusz, et ad plumbifodinas Lubelska, Pilecka, Młodzianki, Przykopy, Sosnka, Wsześwięte, Exequutia, Krzyże, Wesoła, Wysocka, Rabsztyńska, Szymony alias Spust et alios item cuniculos seu fossas; Nos itaque volentes hoc illorum tam egregium et Reipublicae nostrae perutile opus, in eoque perficiendo et continuando studium et diligentiam gratia nostra Regia et favore prosequi, ante omnia ipsis omnibus in genere, et cuilibet eorum seorsive atque eorum successoribus jura et privilegia omnia antiquitus cultoribus illorum montium concessa et hactenus integre servata, praecipue vero illorum licentiam ab officio et magistratu montium Ilkussiensium legitime et juridice anno superiori feria secunda post festum divi Laurentii concessam (2), Staro Ilkuska (3) nuncupatam, cum omnibus et singulis conditionibus, clausulis, punctis et articulis tam in toto quam in parte autoritate praesentium litterarum nostrarum approbamus, confirmamus, ratamque et gratam habemus, ac robur et pondus suum debitum

(1) agger stagni, grobla stawu.

(2) Przed wydaniem przywileju tego, który opisuje prawa gwarków sztolniowych i obowiązki opolnych, właściwe dozwolenia rozpoczęcia téj sztolni Pileckiéj, wydane zostało przez urząd żupniczy olkuski we wtorek po ś. Wawrzeńcu r. 1576 — (vide in hoc Corpore Juris Met. Pol. Nr. 108).

(3) Stary Olkusz — na zachód miasta Olkusza, osada włościan, gdzie niegdyś stała oddawna już zniszczona kapliczka ś. Jana. Dziś zamieszkała przez górników, gdyż tam jest kopalnia galmanu Józef zwana. Sztolnia ta, że jéj dukt przechodził przez Stary Olkusz, z początku Staro-Olkuska zwana, późniéj od jednéj z kopalń, przy któréj się zaczynała, Pilecką zwaną była.

perpetuo ipsum obtinere debere decernimus et statuimus; deinde jus cuniculorum, imprimis vero cuniculi istius recens, ab ipsis inventi et instituti ad usus nostrorum hominum proposuimus et praesentibus proponimus ad eum qui sequitur modum.

2. Imprimis cultores suprascripti cuniculum subterraneum haereditarium ab aggere stagni Rakowski vocati, versus antiquam Ilkusz et ad plumbifodinas Lubelska, Pileczka, Młodzianki, Przekopy, Sosnka, Wsześwięte, Exequutia, Krzyże, Wesoła, Wysocka, Rabsztyńska, Symony alias Spust, quas pro principaliorib̃us licentia seu facultate legitime et ex officio accepta colendas susceperunt, atque adeo ad omnes circum circa jacentes fodinas, quae nunc propter aquarum exuberantiam coli non possunt, et quae aquis immersae et desertatae sunt, ita ut stollà per ipsos exstruenda haereditaria et aliae stollae quaerentes dicuntur et sint ab exordiis suis usque ad fines seu caput vel capita quae produci seu protendi possint, nullo illis unquam termino praefixo, sed ita longe et in quamcumque partem voluerint vel animadverterint suis ac montanis rebus necessarium futurum.

3. Non licebit itaqne extraneo cuiqam, inter fodinas superius nominatas et orificium cuniculi in linea hac directa, fodinas suas locare vel puteos colere, cum hoc iniquum et magnó cum illorum detrimento foret, si illis ingentem impensam facientibus quivis alius emolumentum praeriperet. Ad partem vero utramque cuniculi, in spatio viginti quatuor protensuum seu passuum a puteis cuniculi mensurandorum, licebit cuique fodinas jure montano colere, ita tamen ut ab omnibus fodinis quaecunque hoc cuniculo exsicatae fuerint,

septimus alveus minerae cultoribus ratione exsicationis pendatur.

4. Quod si quis fodinam suam colens aquam hauriret et in ea jure montato indesinentur laboraverit, ad eamque cuniculo transverso quaerente perveniatur, tenebitur puteum suum colens cuniculi actores per suam proprietatem jure montano transmittere, fodina illi remanente.

5. Si vero quispiam fodinam coleret neglecte atque expectaret dum aqua ad cuniculum defluereet et exsicaretur, ac tum primum ubi cuniculo puteus exsicatus fuerit laborare vellet, hoc illi minime licebit, cum optimo jure omnes fodinae submersae et neglectae per cuniculum exsicatae ad eundem pertinere debent. Secus vero est, si quis ut suprascriptum est, indesinenter et serio jure montano colat.

6. Et quoniam idem labor stollae sine magno sumptu perfici non potest, Nos cupientes erga cultores suprascriptos uberiorem gratiam nostram declarare ad illorum studia rei metallicae promovenda, et tantos sumptus subeundos, ipsis a mineris quas Dei beneficio hoc labore stollae consecuti fuerint, integram olboram nostram cum omnibus aliis pensionibus nobis debitis, alias groszowe, ad decursum unius anni et hoc ab eo tempore quo mineram repertam mensurabunt computandam remittimus.

7. Ne vero a quoquam in continuando et perficiendo hoc suo opere quavis levi ex causa et temere impediri possint, damus memoratis cultoribus omnibus montium ilcussiensium et eorum successoribus eam praerogativam, ne a quopiam ex cultoribus omnibus

montium ilcussiensium, cuniculus seu stolla illorum ac omnes et singulae fodinae ad eum cuniculum pertinentes, similiter argentum, plumbum et minerae quaelibet ex ipsis fodinis errutae, nomine quarumvis injuriarum, debitorum a quovis praetextu queant arestari, sed ut rei minerariae operam dantes utuntur, experiatur et agat, ex cujus praescripto illi judicari debent. In cujus rei fidem et testimonium, praesentes manu nostra subscripsimus, et sigilli nostri appensione muniri mandavimus.

Datum Warschaviae, die vigesima quarta mensis Aprilis, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo, regni nostri primo.

Stephanus Rex, spt.

Mathias Bech, scpt.

Nos itaque Sigismundus tertius Rex praenominatus, supplicationi praefatae benigne annuentes, praeinsertas litteras in omnibus earum punctis, clausulis, conditionibus et articulis, approbandas, confirmandas et ratificandas esse duximus et quidem praesentibus litteris in quantum juris communis rationes permittunt, approbamus, confirmamus et ratificamus, easque et omnia in eis contenta vim et robur debitae firmitatis obtinere debere volumus.

Et insuper ad supplicationem praefatorum fodinarum metallicarum cultorum ex speciali nostra gratia et benigno respectu habito sumptuum maximorum quos de proprio in excavendas exsicandasque eas ipsas fodinas exposuerunt et exposituri adhunc sunt, damnorumque haud exiguorum per eos praesentibus reipublicae temporibus turbulentis acceptorum et perpesso-

rum, concedimus et prorogamus illis hisce praesentibus, libertatem et immunitatem a pensione et solutione decimae nostrae metallicae olborae nuncupatae, aliisque pensionibus nobis debitis groszowe vulgo dictis, ad duorum annorum decursum sese continuo et immediate sequentium; ita ut ab eo ipso tempore quo mineram repertam mensurabunt a mineris et metallicis quae Dei beneficio hoc labore consecuti fuerint, per totos integros tres annos, nempe uno a praedicto in Domino defuncto serenissimo Stephano Rege praedecessore nostro concesso, et duobus per nos prorogatis, ab integra olbora nostra et aliis pensionibus nobis debitis groszowe dictis quas eis praesentibus remittimus et condonamus, liberi immunes et absoluti sint. In cujus rei fidem praesentes subscriptas sigillo regni nostri consignari jussimus.

Datum Cracoviae, die decima sexta mensis februarii, anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo octavo, regni vero nostri primo.

Sigismundus Rex, spt.

Christophorus Ilmanowski.

Quas quidem praeinsertas privilegii litteras Sac. Regiae Majestatis Domini Domini nostri clementissimi, officium zuppariatus montium ilcussiensium, cum debita reverentia a dominis cultoribus oblatas suscepit, actisque praesentibus ingrossari mandavit.

In libro XR. 115, fol. 220, ex tabellario Reg. metr. inscr. sub vice-canc. Mfici Joannis Zamoyski, et ex actis zup. ilcus.

61.* ROZPOCZĘCIE POGŁĘBIENIA SZYBU LOIS W ŻUPACH WIELICKICH R. 1577. PRZEZ BACHMISTRZA FLORJANA MORSZTYNA.

A. D. 1577 d. 25 Julii, poczęto robić szyb Loisowski dla rumów, na zagrodzie Szypniowskiéj, która robota szła tym sposobem, przez mię Floriana Morstina Bachmistrza wielickiego.

Najprzód, ziemie czarnéj nie było więcéj nad trzy łokcie i zaraz glina przyszła, która trwała łatrów pięć. Za tą przyszła glina siwa, za którą już był zydz nie daleko. Abyśmy trudności z zydzem nie mieli, będąc w łatrzech sześciu, kazałem wziąć szybikiem małym, ustąpiwszy od cembry własnego szybu, z kożdéj strony na dobry łokieć: który szybik biłem z drzewa ciosanego, z płatw które na rynku kupowano. Zaraz za klinem szlosów tego szybiku małego, przyszedł zydz, którego z pilnością kazałem strzedz, aby go nie drażniono. Ale w onymże szybiku kazałem czynić rząp (1) mały, do któregoby się woda ściągała, a po samym spodku tarcice położyć kazałem, aby go i chodząc nie wzruszyli. I gdy się tak do onego rząpia woda ociągała, zabierano na jednę cembrę albo abtulec, drugie strony albo cembry mocno na kliny wziąwszy tamże dopiero słomą utykano, aby się on zydz zagęszczał, a gdy się zagęścił oną słomą, abtulec albo cembrę wprawiano. A tak wprawiali jednę cembrę po drugiéj, ażeśmy wszytek zydz prześli. A kiedy odejść mieli od roboty albo na święto, zawsze on zydz tarcicami przypinali, a wodę z rząpia ociągali. Iż tedy ten zydz nie był rozdrażniony, nie potrzebowa-

(1) *rząp'* — miéjsce u spodu szybu gdzie się woda zbiéra, czerpakiem także zwane.

liśmy za kspany obijać gontami, cobyśmy byli musieli czynić, by był bardziéj wypierał, i trzeci szybik mały musielibyśmy byli bić, albo rząp cembrowany dla ociągania wody, jakośmy to u Bużenina czynić musieli, bo zydz wszytek był bardzo poruszony. Dał nam tedy Pan Bóg to przecię, że bez kłopotu wielkiego i trudności prześliśmy zydz tym szybikiem, którego było łatrów cztery, a zydzu było łatrów trzy. Kiedy już tak tym szybikiem zydz przebyto, zabonowaliśmy (1) on szybik z wierzchu, i rozbierając go, także cembrę za cembrą po jednéj na raz wprawiając, robili własnym szybem. A do onego szybiku z zydzu woda się ociągała, którą często wyciągać musiano. A gdyśmy tak już własnym szybem przyśli do calizny, i on szybik mały wywarcowaliśmy, na dobrym gruncie zasadziliśmy zelbony dla mocności szybu, aby się nie ślósował. Zaraz pod zydzem przyszła ziemia czarna, twarda, a ze trzy łatry pod zydzem przyszła ziemia z alabastrem na poły: a to było we 13. łatrów, która ziemia z alabastrem trwała kilka łatrów. Potym w łatrach 19. przyszła prawie hałda (2) słojowata czarna, jakoby siwa, prawie takowa

(1) *zabonować* — od bono, rusztowanie podczas roboty cembrunku w szybie.

(2) *hołda* albo *hałda* tak zowią w Wieliczce ił solny w nadkładzie soli. — W Wieliczce pod ziemią rodzajną na stóp kilka, znajduje się ił i margiel na kilka łatrów, następnie kurzawka zwana *zydz;* przeszedłszy 3 do 4 łatrów zydzu, znajduje się ił tłusty marglowy z gipsem na 3 do 9 łatrów. Pod tym jest ił solny zwany *hałdą*. Już w hałdzie téj napotyka się kryształki solne czyli *szpak*. W hałdzie rozróżniają *mydlarkę* czyli mażące się iły, *żuber* czyli ił bitumiczny, który zmieszany z solą stanowi *błotnik*. Błotnik jest przejściem do pokładów solnych, które są z wierzchu *solą zielonną*, głębiéj zaś *szybikową*, przedzielone od siebie warstwą marglu wapiennego. — Podstawą kopalni jest piaskowiec łupkowy.

jaka bywa w górach na dole, które trwając łatrów 3., przyszła zasię hałda insza z alabastrem, w którym i wągl solny najdowano. Niedługo, pod tym drugim alabastrem przyszedł i kamień siwy twardy bardzo, co to było w łatrzech 25.; i tak się ten kamień mięszał z onym alabastrem, aż z łaski Bożéj w łatrzech 27. A. D. 1578. d. 16. Januarii przyszła sól w poprzecz na zachód słońca; tak nie trwając długo, zasię d. 24. Januarii przyszła druga sól jakoby z południa, która sól oboja uciekła w ściane i jest zacembrowana. Zatym przyszedł po wszystkim szybie wielki a gęsty szpak albo żyły solne, a jest nadzieja że Pan Bóg ukaże w ryche sól trwalszą.

Potym w łatrzech 3, przyszła sól z północy, i zasolił się szyb na jednę miarę. Między tą solą była warstwa błota, gdzie już musiałem robotniki wielickie zasadzić piecowe, którzy robili w tym szybie aż do przebicia w nim dziury, a sól acz nie po wszystkim szybie, ale jednak trwała aż do przebicia. — Poszczęścił tedy Pan Bóg wszechmogący, że d. 22. Januarii A. 1579. przebili się ci robotnicy szybem do gór, i trafił się szyb prawie na caliznę dobrą, na piec który zwano śmierdzący. Za co Panu Bogu Wszechmogącemu niechaj będzie wieczna cześć i chwała. Amen.

Wiatrów kiedy robotnicy mieć nie mogli w jednym kącie w szybie, przyprawiłem rury, którymi, miechy kowalskie przyprawiwszy, wiatr na dół pędzono, i za wsze był wiatr dobry.

Z rękopismu współczesnego z akt górniczych wielickich. — Przedrukowane z dzieła: Starożytności Polskie, przez Ambrożego Grabowskiego, w Krakowie 1840. Tom I. str. 43.

62. ARTICULI EX DECRETO MAGNIFICI PETRI ZBOROWSKI PALATINI CRACOVIENSIS, MONTIUM ILCUSSIENSIUM ZUPPARII, CIVIBUS ET CONSULIBUS, ILCUSSIENSIBUS A° 1578 PRAESCRIPTI, QUORUM PRIMUS QUIDEM PROHIBET SUB POENA TRIUM MARCARUM, NE QUIS IN SILVIS CIVITATIS JUVENES ARBORES EXCINDAT.

Actum in Praetorio civitatis ilcussiensis, in vigilia visitationis beatissimae Mariae, anno Domini 1578.

Illustris et magnificus Dominus Petrus Zborowski a Zborów palatinus, capitaneus generalis cracoviensis, montium ilcussiensium zupparius, in crastino felicis adventus sui propositionem plebis civitatis ejusdem, cum consiliariis lateri suo assidentibus, videlicet generosis Sigismundo Palczewski de Palczewicze, vice-capitaneo castri cracoviensis, Mariano Przybyłowski judice castri ejusdem, Martiano Chełmski vexillifero terrae cracoviensis, Stanislao Płaza burgrabio castri cracoviensis, aliisque nonnullis illustris, magnificentia sua exaudita, communitatis propositione et dominorum consulum responsione, utrisque bene perpensis et examinatis decrevit, ut infrascripti articuli omnibus tam civibus quam et Dominis consulibus firmiter et inviolabiliter tenerentur, qui eo ordine qui sequitur sunt conscripti.

1. Naprzod, Panowie Rayczy, tudziesz tesz pospolity człowiek, kmiecie, poddani, komornicy, wszyscy mają się tak porządnie sprawowacz, aby zaden drzewa młodego nie szmiał rąbacz w lasiech mieyskich, pod winą grzywien trzech monethy, Rzeczy pospolitey Ilkuskiey, ktore mayą przyscz a ych nieodpusczacz nikomu ktory wystampi. A na takowe wystampne ma instygo-

wacz gayownik albo lesni albo ktorykolwiek z pospolitego człowieka.

2. Powtore, ...

Wyciągnięto z Rękopismu znajdującego się między dawnemi aktami Żupniczemi olkuskiemi.

---

63. LAUDUM CULTORUM MONTIUM STOLLAE PONICOVIENSIS IN MONTIBUS ILCUSSIENSIBUS EX A° 1578, QUO CONSTITUITUR, UT CULTOR QUI QUATER SYMBOLA NON SOLVERIT, SORTES SUAS AMITTAT; NEC NON TERMINI LAUDORUM INSTITUUNTUR.

Actum feria quarta post festum Mariae Magdalenae, anno Domini 1578.

Ad officium actaque praesentia officii zuppariatus ilcussiensis, magnifici, generosi, nobiles, famatique Domini cuniculi subterranei Ponikowska dicti cultores, personaliter venientes praeinserti, qui sequuntur:

Famatus Petrus Czarny, consul et urburae S. R. M. ilcusiensis tenutarius, Sacrae Majestatis Regiae nomine ex firachcentellis . . . . . 8.
Suisque propriis . . . . . 4.
Simon, Magnifici Domini Johannis Christoporski vielunensis castellani famulus ex firachcentellis . . . . . 2.
Spectabilis Georgius Schilkra, ex parte haeredum olim generosi Josti Decii zupparum ilcussiensium praefecti ex firachcentellis . . . . . 4.
Idem, nomine haeredum generosi Ludovici Decii magni procuratoris castri cracov. ex firachcentello . . . . . 1.
Idem, nomine spect. Sigismundi Gutteter negotiatoris cracov. ex firachcentellis . . . . . 6.
Idem, ex propriis firachcentellis . . . . . 2.
Andreas Fogielweder suo haeredumque olim spect. Valeriani Pernus ibidem consulis cracov. nomine, atque Paulus Pernus cohaeres, ambo ex firachcentellis . . . . 6.
Generosus Melchior Krupka, ex firachcentellis . . . . . 4.
Famatus Martinus Iwan consul ilcussiensis ex firachcent. . 4.

Famatus Urbanus Frizer civis cracov. suae uxoris atque Hieronymi Orlemus nomine ex firache. . . . . 3.
Famatus Joh. Waxman civis negociatorque cracov. ex firch. 2.
Famatus Bartholomeus Schembek, Joh. Lichtemberger cives cracov. suo ac fratrum suorum atque honestae Jakob Halenbergerowa nomine ex firach. . . . . 1.
Famatus Hieronymus Ciglar, suo fratrumque suorum nomine ex firachcen. . . . . 2.
Famatus Baltazar Gerstman civis cracov. ex firach. . . . 1.
Famatas Joh. Hene civis crac. ex firach. . . . . 1.
Famatus Jacobus Czerski ex firach. . . . . 1.
Famatus Franciscus Klis uti tutor fam. olim Georgii Sworcz mensatoris S, M. R. successorum nomine ex firachcen. 1.

Omnes hi praeexpressi Domini cuniculi subterranei Ponikowska dicti cultores, praesentem sanctionem ac constitutionem unanimo voto, vere et voluntarie concludentes, indemnitatique suae praecaventes, residuamque laboris in dicto cuniculo ejusque puteis adjacentibus continuationem, tum rei metallicae, in dies magis ac magis uberius augmentum promovere cupientes, laudum praesens sanctiverunt, illudque in genere omnes praerecensiti firmiter inviolabiliterque tenendum sese obligantes, inhaerentes statuto communi montano cap. 5 et 6, tum deinceps suo proprio super hanc ipsam stollam per Sacram Majestatem Regiam dato privilegio vigore, cujus hoc fecisse laudum recognoverunt, eo qui sequitur modo: Ut quicunque cultorum praememoratae stollae, symbolum die dominica post calculationem factam primo non solverit, idque secunda hebdomada post aliam calculationem faciendum neglexerit, tertia quoque vice hoc ipsum temere symbolum solvendum effecerit, atque insuper abundando quarto efficere praesumpserit, tum idem ipse negligens cultor sortes suas propter non solutionem symbolorum amittet, vigore praesentis laudi, illosque amissas, Domi-

ni cultores jam ex nunc prout illo tempore habent et habebunt plenam et non limitatam potestatem dictas sortes recipiendi atque pro suo meliori commodo convertendi, nulla contradictione negligentis illis obstante, quod quidem plebiscitum sententia officii est confirmatum, habere vim et robur, prout in se continet perpetuam firmitatem de forma juris.

Et ibidem personaliter comparentes, praefati Domini, cuniculi seu stollae subterraneae Ponikowska nominatae cultores, animadvertentes sibi plurimum proficere si assidue per semet ipsos laboribus singulis adessent, praesentia autem dominorum manus laborantium adjuvat, experientia compertum est. Verum cum majoribus diverso studio animus semper praeesse studet, quare hoc ipsum ceptum si certis temporibus rebus suis praestantioribus paratis pervenire poterit ordinationibus, tum infra descripta ad conveniendum Jlcussiae, ad revidendum labores consultationesque mutuas rei minerariae necessarias faciendum, tempora laudi praesenti mediante assignaverunt, certis poenis in nonconvenientes injunctis, videlicet: marcae unius argenti puri, si qui cultorum praenominatorum per se vel suum factorem praemissa exequi neglexerint aut vocem seu notam praemittendo dare contemnerint, scilicet primum una hebdomade ante festum Sanctorum Simonis et Judae apostolorum, secundum similiter septimana una ante Sacrosanctum festum natalis Domini, tertium feria secunda post conductum Paschae, quartum tempus pro die festo Sanctorum Petri et Pauli apostolorum, tum eam praefixam poenam, praefatis temporibus labores non revidentes marcae unius argenti, Domini cultori aut factores si per quempiam

cultorum mittere non curaverint, succumbent; quam si dare recusaverit cultor, tum ea argenti marca in molybdenis ejus repetetur, quae in loco monebantur, donec exsolvatur succubita poena. Et hac ipsa secunda hujus plebisciti seu laudi pars, sententia officiose est approbata habere vim et robur firmitatis perpetuae.

Ex actis veteribus officii olim zupparialis ilcussiensis depromptum.

---

64. LITTERAE INQUISITORIAE MINERARUM PER TOTUM REGNUM A STEPHANO REGE, NICOLAO FIRLEY, GASPARO GESCHKOW ET ALIIS SOCIIS EORUM, A° 1583 DATAE.

Dantur litterae iuquisitoriae Nicolao Firley et sociis per totum Regnum et ad omnes mineras et metalla, secundum jus montanum Germaniae, Hungariae et Bohemiae.

1. Officia montanica pertinent ad socios] et eorum successores.
2. Jurisdictio laboratorum apud socios.
3. Operarii utantur jure montano germanico.
4. Fodinae partiantur in sortes more germanico.
5. Ligna libere dentur sociis et silvis regiis.
6. Liberantur ab olbora ad triennium, a tempore primi inventi metalli.
7. Cum invenerint metalla, patefacere id debebunt thesauro regio vel capitaneo loci.
8. Post triennium liberum, solvant olboram domino fundi, id est regi, spiritualibus aut nobilibus.
9. Venditio metalli ubilibet permissa.
10. A loco inventae minerae nemo in spatio duorum milliarium fodere nequit.
11. Protectio regia promittur sociis.
12. Omnibus officialibus regni, commendantur iidem socii.

Facultas scrutandi et inquirendi metalla per universum Regnum certis personis conceditur.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam.

Quoniam facta humana, quamtumvis memorabilia, facile interunt, nisi litterarum beneficio ab oblivione vindicentur, igitur,

Nos Stephanus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuanie, nec non Princeps Transilvaniae.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, praesentibus et futuris harum notitiam habituris.

Quia nos tempore felicis regiminis nostri, meliorem aerarii et proventuum nostrorum conditionem facere, ad detegendos in regno et dominiis Nostris thesauros subterraneos, e quibus multa commoda promanare solent, humanam industriam, gratia et libertate nostra regia, incitare volentes, dedimus et permisimus, per prresentes damus, permittimus, concedimusque generoso venerabili et nobilibus: Nicolao Firley de Dambrowica castellano biecensi, regni nostri referendario, capitaneoque casimiriensi, Gasparo Geschkaw, Abbati oliviensi, Simoni Bruschwik secretario, et in terris Prussiae fiscali nostro, et Nicolao Woythae a Maldendorff militum capitaneo, fidelibus nobis dilectis, eorumque haeredibus et successoribus, aliisque omnibus singulis, quos sibi suprascriptae personae unanimiter adjungendos et associandos in posterum duxerint, quorum nomina et cognomine hic pro expressis habere volumus, plenam et omnimodam facultatem et potestatem mineras auri, argenti, cupri, stanni, argenti vivi, plumbi, chalybis, orichalci, ferri, sulphuris aluminis, vitrioli, cinobri montani, lapidis calamina-

ris, lazuri (1), penitusque omnis metalli et minerarum, thesaurorumque omnium subterraneorum, nullis omnino exceptis, in montibus, campis, silvis, nemoribus, agris cultis et incultis, pratis, torrentibus, aquis, fluviis, vallibus, collibus, haereditatibus, civitatibus, oppidis, villis, aliisque omnibus bonis, tam nostris regalibus, quam universorum regni nostri subditorum spiritualium et saecularium, cujuscunque status, sexus dignitatis et praeeminentiae existentium, et in quibuscunque locis regni et dominiorum nostrorum, nullis personis exceptis, perquirendi, puteos fodiendi, ruinosos et desertos restaurandi, cuniculos agendi, metalla effodiendi, extrahendi, et secundum morem vel antiquum vel recenter inventum, eadem metalla tam votatilium, quam fixarum minerarum, uniuscujusque generis marcassitarum, ad libitum multiplicandi, augendi, in igne emendandi, liquefaciendi, fundendi, segregandi, deducendi et ad perfectam formam dirigendi et redigendi, tum quoque lavandi, tenore praesentium mediante, literis nostris prioribus aut succedentibus, eadem de re forte aliis quoque datis vel dandis, ipsis minime obstantibus, ad nostram et reipubl. regni nostri et ipsorummet supradictorum inventorum successorumque eorundem et sociorum utilitatem et commodum, perpetuis temporibus, et in aevum, sub iisdem videlicet conditionibus, juribus, libertatibus, praerogativis et consuetudinibus, quibus in vicinis nobis regnis Germaniae, Hungariae, aliisque terris, hujus-

(1) rudy złota, srébra, miedzi, cyny, żywego srébra, ołowiu, stali, mosiądzu, żelaza, ałunu, siarczyku żelaza, cynobru górnego, galmanu, błękitu miedzi i innych kruszców.

modi montanorum operae et labores, promoveri, tueri et observari consueverunt, praecipue vero:

1. Quia officina quaevis, ex diversis operariis compilata, praesidibus et senioribus indiget, ideo et nos bonum ordinem ac regimen, in hac illorum societate instituere et conservare volentes, et omnia officia ad hujusmodi operam necessaria, in dictos inventores eorumque posteros et legitimos successores perpetuo conferimus; distributionemque eorum et jurisdictionem, penes ipsos solos et posteros ipsorum, semper manere volumus, qui ea officia, pro voluntate et arbitrio consensuque unanimi inter se, prout aliquis ad aliquod officium magis idoneus videbitur, vel juxta ordinationem, per eos successu temporis hac in parte faciendam, distribuent atque partientur, illisque more aliarum officinarum fruentur.

2. Quorum quidem officialium potestati et jurisdictioni, omnes operarios, laboratores, et dictae officinae actores subesse, dictisque et jussis eorum parere volumus.

3. Qui laboratores iisdem ac similibus libertatibus et praerogativis, ibidem utentur et gaudebunt, quibus hujusmodi operarii in exteris nationibus, praesertim in oris germanicis utuntur et gaudent.

4. Admittimus praeterea ipsis inventoribus supradictis, ut more aliarum fodinarum Germaniae, partiantur in certas sortes inter sese fodinas, per ipsos inveniendas vel inventas, cuique propriis suis sortibus assignatis, quas ipsi et successores, haeredesque ipsorumque legitimi, jure haereditario tenere, possidere, nec non dare, donare, vendere, alienare, commutare et in usus suos suorumque successorum et haeredum bene-

placitos, prout ipsis melius et commodius expedire videbitur, convertere valeant et possint, perpetuis temporibus et in aevum. Ita tamen ne cui alii praeterbuam ei, qui ex dicta societate est, vendere et alienare liceat suas partes, sive sortes.

5. Insuper indulgemus et per praesentes damus ad eas operas seu labores, arbores vendendas in nostris bonis regalibus, ad aedificandas domos, tabernas, molendina, et alia aedificia, quae vulgo huty vocantur, tum quoque ligna ad carbones, item aquas ad extructionem molendinorum, atque omnia et singula quaecunque necessaria fuerint, ad hujusmodi rem metallicam promovendam, nullis penitus exceptis, damus et firmiter appropriamus, praesentibus literis nostris.

6. Et quia ad operam hujusmodi tractandam, multos sumptus et magnas impensas, tam pro structura cuniculorum subterraneorum, quam pro fovendis operariis, eos facere et impendere opportebit, ideo dignam hujusmodi earum impensarum rationem habentes, permittimus eisdem, et hoc praesenti privilegio nostro cavemus, quod cum per Dei clementiam et benedictionem, supradicta metalla et minerae per eos repertae fuerint, extunc ab eo tempore, quo fructus ejus operae, ad eos redundare inceperit, per integrum triennium ex hujusmodi proventibus, nihil nobis vel successoribus nostris pendere tenebuntur, omninoque liberi erunt ab exactione regalium nostrorum proventuum, olbora vulgo dictorum.

7. Cum vero favente Deo, ad aliqua genera metallorum seu minerarum, mediantibus ipsorum studiis laboribus et impensis, praefati metallici pervenerint, tum thesauro regni nostri vel capitaneo ejus loci ea

indicare et patefacere debent, ad quos eos obligamus praesentibus.

8. Elapso autem triennio suprascripto ab inventione, tum demum de metallis et mineris istis, in bonis nostris regalibus inventis, nobis et serenissimis successoribus nostris, de ceteris vero in aliorum haereditariis, vel etiam spiritualibus bonis inventis, illis ad quos spectant, decimam partem, et nihil amplius pendere tenebuntur et adstricti erunt temporibus perpetuis, excepto ferro, de quo ita observabitur, quemadmodum in regno nostro moris est, reliquas novem partes, pro se et haeredibus successoribus suis reservabunt perpetuis temporibus.

9. Licitumque eis erit, eorumque succesoribus et sociis, ubi, quando, et quocunque modo, et in quascunque partes voluerint, illisque melius et commodius videbitur, libere sine ullo onere, divendere et detrahere inque suum et suorum commodum convertere, sine nostro vel successorum nostrorum, et cujusvis alterius renitentia et impedimento.

10. Ea quoque praerogativa praefatos inventores, per praesentes donamus, inque ea ipsos haeredes et successores eorum manutenere et defendere, pro nobis et serenissimis successoribus nostris pollicemur, quod ab eo loco quoque versus, ubi ipsi inventores vel successores eorum, supra memorata metalla et mineras effodere inceperint, nemo tam extraneorum, quam subditorum nostrorum, intra spatium duorum milliarium usitatorum, talia vel aliqua alia metalla, illis invitis fodere audeat, nisi facultate a personis et inventoribus supra specifitatis, aut successoribus eorum sibi impetrata, prioribus et posterioribus

literis nostris, a nobis forte per oblivionem per quempiam obtentis vel obtinendis non obstantibus.

11. Promittimusque pro nobis et serenissimis successoribus nostris, nos eosdem metallicos supradictos, eorumque socios et haeredes, in hoc opere ab omni vi, et injuria defensuros, et in omnibus authoritate nostra regia juvaturos; praerogativasque et libertates suprascriptas, eisdem non diminuturos, imo quoad licebit aucturos, eorumque negotia non in detrimentum, sed in utilitatem eorum semper promoturos, tenore praesentium mediante.

12. Quocirca omnibus et singulis praelatis, episcopis, palatinis, castellanis, capitaneis, tenutariis, burgrabiis, consulibus, nobilibus, ceterisque dignitariis et officialibus, tam spritualibus quam saecularibus, ac quibuscunque regni nostri subditis, ubivis locorum in regno et dominiis nostris existentibus, praesentem hanc concessionem ad notitiam deducentes, mandamus, ut supra nominatas personas, eorumque socios quos sibi adjunxerint, haeredesque et successores, item laboratores et operarios eorum universos, in quaerendis supra dictorum metallorum mineris et thesauris subterraneis, cujuscunque generis et in quibuscunque locis existentibus, nullo modo impedire, et turbare, laboresque eorum interrumpere vel prohibere audeatis, imo ubi opus fuerit, ad praesentium litterarum nostrarum requisitionem, illos et unumquemque illorum juvetis, et a quovis gravamine et violentia, damno et injuria quorumvis hominum eis adversorum, tum defendatis, protegatis et tueamini protegique et tueri faciatis. Aliter pro gratia nostra regia et subjectione sua, poenisque nostris regalibus, et gravi animadversione nostra

facere non ausuri, literis quibusvis nostris in contrarium sonantibus, ante vel post datam praesentium, ex cancellaria nostra emanatis vel emanandis, non attentis.

In quorum fidem omnium et singulorum praemissorum, etc.

Datum Cracoviae, die quinta mensis septembris anno Domini 1583, regni vero nostri anno Domini 1573, regni vero nostri anno octavo.

Stefanus Rex.

Ex libro metrices inscriptionum WG. nº 129, fol. 408, sub cancellariatu Joh. Zamoyski.

---

65. GENERALIS CONFIRMATIO A SIGISMUNDO III REGE, Aº 1589, JURIUM CIVIBUS ET CULTORIBUS MONTIUM ILCUSSIENSIBUS.

Generalis confirmatio jurium civibus ilcussiensibus.

Sigismundus III, Dei gratia Rex Poloniae, etc. Significamus etc.

Quod etiamsi omnium regni nostri ordinum et statuum ac subditorum jure, libertates, immunitates, praerogativas, privilegia et indulta tam generalia totius regni, quam specialia et privata quae tamen publicis et generalibus non essent contraria circa felicem inaugurationem nostram jurejurando in praesentia omnium ordinum ac statuum regni, praestito et litteris quoque nostris confirmavimus, ita ut nihil omnino ea in parte merito a nobis desiderari posse existimemus; cum tamen supplicatum nobis esset a quibusdam consiliariis nostris nomine cultorum montium (1) civitatis nostrae ilcussiensis ut illorum jura,

(1) cultor montium, gwarek.

privilegia, praerogativas et libertates, specialibus litteris nostris approbaremus et confirmaremus, judicavimus nihil nos ea in re alienum ab officio nostro esse facturos, si huic supplicationi annueremus, desiderioque cultorum montium civitatis nostrae ilcussiensis satisfaceremus, exemplum ea in re imitati serenissimorum antecessorum nostrorum Poloniae Regum quos idem fortasse ex plurimis eorum monumentis comperimus. Eam itaque ab causam, omnia et singula jura, privilegia decreta, immunitates, libertates, exemptiones, concessiones, donationes, indulta, emptiones, inscriptiones, praerogativas, lauda, specifice laudum de venditione plumbi nunc nuper factum, sancitum et constitutum per cultores montium ilcussiensium, coram officio et actis zuppariatus ilcussiensis (1) feria sexta post dominicam laetare anno millesimo quingentesimo octuagesimo nono, consuetudines montanicas in fodinis antiquitus observari solitas, provocationem seu appellationem ab officio et judicio zuppariatus montium ilcussiensium ad consules civitatis nostrae ilcussiensis, ubi supremi juris montani judices, vigore ordinationis Domini Wladislai regis Poloniae antecessoris nostri, de data feria tertia post dominicam ramispalmarum, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo sexto interponi consuetas, litterasque in universum omnes quocunque tenore verborum conscriptas et contextas (quas omnes hic pro insertis et inscriptis haberi volumus) cultoribus montium praefatae civitatis nostrae a serenissimis antecessoribus nostris ex quacunque causa juste et legitime datas, donates, concessas et largitas, juri communi non coutarias et in quorum usu

(2) przed aktami i urzędem żupniczym olkuskim.

cultores praefati hactenus fuerant, jureque et merito esse deberent, nullis penitus exceptis, in omnibus eorum punctis, clausulis, articulis, conditionibus, capitulis et verbis approbandas et confirmandas esse duximus, uti quidem autoritate nostra regia, per praesentes litteras nostras, de certa scientia et voluntate nostra approbamus, confirmamus, innovamusque plene, integre et sufficientur, nihil detrahendo vel adimendo, decernentes easdem et omnia in ipsis comprehensa et contenta, rata, firma, valida, inviolabilia ac immobilia temporibus perpetuis manere, roburque et pondus suum debitum et justum, quantum juris publici rationes permittunt, retinere debere; mandamusque in universum omnibus quorum interest et quicunque praesentibus requisiti fuerint, ut ipsos cultores montium civitatis nostrae ilcussiensis, in pristino usu et possessione praerogativarum, libertatum et immunitatum suorum conservent et manuteneant, nec quicquam in eos committere audeant, quo illorum privilegiis derogatum esse aliquid videretur, pro gratia nostra. In cujus rei fidem et evidentius testimonium, praesentes manu nostra subscripsimus, sigilloque regni communiri jussimus.

Datum Varsaviae, in conventu regni generali, die octava mensis aprilis, anno Domini MDLXXXIX, regni nostri secundo.

Sigismundus Rex.

In archivo regio metrices inscriptionum ex libro WK. nº 133, fol. 309. Sub cancellariatu Joh. Zamoyski.

66. MANDAT ZYGMUNTA III DO ŻUPNIKA ALAMANIEGO Z R. 1590, ŻEBY OPOLNI GWARCY PRZED PRZODKI SZTOŁY PONIKOWSKIEY NIE ZACHODZILI.

Zygmunt III, z łaski Bożey Krol Polski, Wielkie Xiąże Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie, Inflandzkie, y też Krolestwa Szwedzkiego naybliszszy dziedzic y przyszły Krol, etc.

Urodzonemu Dominikowi Alamaniemu (1), żupnikowi nathenczas naszemu ilkuskiemu y iego podżupkowi, także wszystkiemu urzędowi gornemu ilkuskiemu, wiernie nam miłym, łaskę naszą krolewską.

Wiernie nasi mili. Przełożono nam imieniem gwarków sztoły ponikowskiey przy Olkuszu będącey, że niektórzy z górników albo gwarków opolnych (2) przeciwko starodawnym wolnościom sztoły pomienioney ku szkodzie ich i naszey tesz zasiadaią, albo góry frisztuią (3), kopaią y dawne fołdruią (4), pod orty sztolnymi (5), które po rozmaitych mieyscach ku pożytku większemu zaczęli i zaczynaią się. A nie tylko przed orty, ale i we własnych liniach sztolnych tak srzednich iako y obocznich zasiadaią, kruszcze wybieraią, y szkody prawu dziedzicznemu sztolnemu (6) niezmierne czy-

(1) Dom. Alemani żup. olk. był też kuchmistrzem królewskim.

(2) gwarek opolny, kopiący za kopalniami sztolnemi czyli gwarków sztolnych, to jest za liniami pobocznemi czyli granicami sztolni, które były o 24 łatrów odległe od linii czyli duktu sztolni.

(3) górę zafrysztować; frysztować, jest to wziąść pozwolenie żupnika (licencją) na kopanie szybu.

(4) fołdrować, foldrować, to jest wydobywać rudę z kopalni na wierzch czyli forderunek.

(5) orty sztolne, czoło czyli przodek, miejsce gdzie najdaléj sztoła dochodzi swemi robotami.

(6) prawo dziedziczne sztolni (Stollenerbrecht), sztolnia ta będąc głębszą od innych chodników, woda z kopalń do niéj spływała.

nią. My tedy zabiegaiąc szkodom sztoły pomienioney także y naszym, rozkazuiemy wiernym naszym, także y wszystkim gwarkom ilkuskim, aby zaraz skoro ten list nasz po mieyscach zwyczaynych publikowan y do wiadomości przywiedzion będzie, żeby żaden z gwarków albo górników przed ortem sztoły ponikowskiey ani w liniach uprzywileiowanych zasiadać, góry frisztować ani frisztowanych kopać nie śmiał. Ale ktokolwiek góry swe foldrować chce, aby równo ze sztołą, albo ze sztolami y ortami iey przy robotach ich zasiadał, y to tym sposobem aby to czynił za liniami uprzywileiowanymi pobocznimi od pobocznicy liniey w łatrów czterech a dwudziestu, także we wszystkiey górney robocie. Aby się tam wszyscy gwarcy y górnicy tak zachowali, jakoby żadney szkody sztole przerzeczoney, także wolnosciom y przywileiom iey, swym zasiadaniem nie czynili. Czego wolne doglądanie obermanowi sztoły (1) mianowaney pozwalamy; przeto rozkazuiemy pomienionemu urzędnikowi naszemu i inszym urzędom górnym, aby ten mandat nasz za żądanim gwarków pomienionych wykonywali y do skutku przywodzili pod łaską naszą królewsbą.

Dan z Warszawy, die 23 mensis Februarii, anno Domini MDXC, panowania naszego roku trzeciego.

Sigismundus Rex.

Paulus Szczerbicz.

Z rękopisów dawnych akt żupniczych olkuskich z r. 1590.

(1) oberman, przełożony sztolni, sztolmistrz.

67. MANDAT ZYGMUNTA III DO ALAMANIEGO ŻUPNIKA OLKUSKIEGO Z R. 1590, ABY OPOLNI GWARCY WE 24ch ŁATRACH OD LINII SZTOLNEY PONIKOWSKIEY KOPALI, I PRZED PRZODKAMI SZTOLNEMI NIE ZASIADALI CZYLI ROBOTAMI SWEMI NIE ZACHODZILI.

Zygmunt III, z Bożey łaski Krol Polski, Wielkie Xiąże Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmoydzkie, Inflandzkie etc. Krolestwa Szwedzkiego nayblisszy dziedzic i Krol.

Wszem w obec y każdemu z osobna komu to wiedzieć uależy, tym ninieyszym listem oznaymuiemy: Isz tak iako za fundowaniem y nadaniem wolności świętey pamięci Zygmunta Augusta przodka y wuia naszego, zaczęła się sztoła w Olkuszu na imie Ponikowska, y iusz od czasu nie małego przez nas i gwarki pewne, asz dotąd kosztem i nakładem wielkim iest prowadzona, zkąd nam y skarbowi coronnemu pożytek nie mały otworzył się, która to sztoła acz yest dosyc warownie przywileiem na to nadanym od przodkow naszych opatrzona, iednak ysz się nayduią ludzie tacy, ktorzy mimo właściwe wyrozumienie y opisanie przywileiu tamtego, trudności nie małe gwarkom tey to pomienioney sztoły zadawaią, za ktorem przenagabaniem omieszkanie w robotach swych maią, supplikowali Nam przez pewne Rady Nasze, abychmy ie z łaski naszey krolewskiey w tey mierze uspokoili. Przeto My maiąc wzgląd na tho iaki nakład przerzeczeni gwarcy sztoły Ponikowskiey czynili y czynią ustawicznie, ktorego nakładu swego do tych czasow nie wybrali, takim sposobem bezpieczność ich y uspokoienie opatrzyc y warowacieśmy umysleli, iakosz z osoblywey łaski Naszey listem ninieyszym naszym waru-

iemy. Naprzod przywiley sztolle tey, od przodka y wuia naszego świętey pamięci Zygmunta Augusta in anno MDLXIIII nadany, także tesz y declaratią tegosz przywileiu, tudziesz proclamatią y decreta urzędnie tak przez Commissarze iako y przez żupniki nasze ferowane w mocy swey zachowuiemy, one wszystkie tym ninieyszym listem naszem approbuiemy, umacniamy y gruntuiemy. A ysz tho w przywileiu tych to gwarkow Ponikowskich wyrażono, że im tę sztolę dziedziczną, wolno prowadzić w pole iak naydaley w szerz y w zdłuż być może, przeto my te wszystkie orty albo roboty sztolne ktore do tych miast ku któreykolwiek stronie prowadzili y prowadzą, albo ieszcze iako ym rozum y sposób górnych spraw pokaże prowadzyc będą, przez ograniczenia wszelakiego, własną sztołą albo sztołami bydź deklaruiemy, od ktorego mieysca albo granice, to iest od poboczney liniey sztolney, wolno będzie gwarkom opolnym na którąkolwiek stronę we dwudziestu y czterech łatrach prawem gornym wsiadać. Co iednak dziać się ma za consensem y pozwoleniem gwarkow sztolnych. A przed ortami sztolnemi zasiadać nikomu nie ma być wolno, jedno gdzie iuż robota sztolna podziemna minęła, tam dopiero podle liniey poboczney sztolney, siesdz każdy może we dwudziestu y czterech łatrach. A ktoby się tego ważył w polu sztolnym uprzywilejowanym, bądź bliżey niżeli we dwudziestu y czterech łatrach od poboczney liniey, bądź też przed ortem sztolnym zasieść, tedy ipso facto takowa gora z iey wszystkiemi robothami y kruscami, sztolnym gwarkom ma należeć, salvam nihilominus actionem instigatorowi naszemu o winę przeciw takowym zostawiwszy. A ysz nam imieniem tychże

gwarkow sztolnych supplicowano yasnie pokazuiąc, że gdy się sprawa iaka między niemi trafiła albo toczyła, zwykli więc niektorzy propter difugium justitiae od lada czego do urzędu gornego albo tesz radzieckiego remissiey albo appellatiey żądać. Także gdy sztolni dla krzywd swych roboty komu urzędnie aresztuią wyręczać, a w tym krusce kwapliwie wybieraiąc sztolnym szkodę czynic. Co my iednak za rzecz nie słuszną bydz widząc, urodzonemu Dominikowi Allemani żupnikowi na ten czas naszemu olkuskiemu y po tym będącym rozkazuiemy, aby sprawy albo rożnice wszelakie, ktoreby się między temi gwarkami ponikowskiemi z kimkolwiek toczyły, nieodsyłaiąc do żadnych praw gornych, sąm albo podżupek iego (ktory chcemy aby inakszey nie był, yedno któryby gór nie budował ani zakładał, co się tesz o przysięgłych gornych rozumiec ma) sadził i decidował. Appellatiey obiema stronom nie gdzie yndziey iedno do nas (gdysz tha sztolla iest uprzywileiowana, o ktorych nikomu uznawać nie godzi się iedno nam samym), za dworem naszym termin pewny naznaczywszy, dopuszczał. Kruszcow także albo robot zaaresztowanych wyręczać usque ad finalem litis decisionem nikomu niepozwalał. A ten mandat y declaratią naszą do stateczney exequutiey tylekroc ile będzie potrzeba przywodził. Inaczey pod łaską Naszą nie czyniąc.

Dan w Warszawie, na seymie walnym coronnym, dnia trzeciego miesiąca kwietnia, roku pańskiego tysiącznego pięcsetnego dziewięcdziesiątego, panowania naszego roku trzeciego.

Sigismundus Rex. Laurentius. Gembiczki.

(L. S.)

Ex suo originali manu propria Sacrae Majestatis Regiae subscripto, sigilloque cancellariae minoris regni communito, salvo, illaeso, de verbo ad verbum transcriptum, ac sub sigillo officii zupparialis ilcussiensis in forma vidimus extraditum.

Joan. Rosochia, vice-zup. ilcus.

(L. S. Zup. Ilcusien.
Stan. Wilgockiego.)

Ex actis zupparialibus ilcus. ex anno 1590.

---

68. CONCESSIO SIGISMUNDI III REGIS AD CEDENDUM PER FRATRES WYSOKIŃSKICH KORYBUTOW, MINERAE FERRARIAE IN FLUVIO JEDLANKA PROPE OPPIDUM PARCZOW IN TERRA LUBLINENSI, ANDREAE ZAWACKI, A° 1592 DATA.

Consensus ad cedendum mineras ferrarias in fluvio Jedlanka dicto in personam Andreae Zawaczki.

Sigismundus III, etc. Significamus, etc.

Quia nos ad intercessionem certorum consiliorum nostrorum, nomine ac pro parte nobilium Stanislai et Laurentii Wysokinskich Koributow fratrum germanorum ad nos factam, permittendum et consentiendum eisdem duximus, uti quidem consentimus et permittimus praesentibus litteris nostris, ut possint et valeant de toto et integro jure suo advitalitio, quod illis super officinas minerarias alias rudy in fluvio Jedlanka dicto consistentes et ad oppidum nostrum Parczow (1) in terra lublinensi pertinentes, quarum moderni pos-

(1) Parczow niedaleko Radzynia, dziś miasteczko w Podlaskiém.

sessores existunt, legitime competit, quandocunque et coram quibuscunque regni nostri authenticis actis voluerint cedere et condescendere, illudque in personam nobilis Andreae Zawaczki plenarie transferre et transfundere; vigore cujus quidem cessionis posteaque modo praemisso facta et recognita fuerit, quam nos ratam et gratam habituri sumus, uti eam quae hoc nostro accedente consensu peragetur, praenominatus nobilis Andreas Zawaczki easdem officinas minerarias cum omnibus et singulis earum utilitatibus, fructibus, proventibus, emolumentis, agris, pratis, taberna, piscinis, molendinis et aliis id genus reditibus, attinentiis, pertinentiis, ac generaliter obventionibus universis, nullis penitus exceptis ad easdem officinas minerarias ex antiquo pertinentibus, tenebit, habebit, possidebit, illisque pacifice et quiete utetur et fruetur, ad extrema vitae suae tempora. Promittentes nostro et serenissimorum successorum nostrorum nomine, verbo nostro regio, quod quamdiu praenominatus nobilis Andreas Zawaczki in vivis exstiterit, eum nos a possessione et usufructu libero et pacifico praedictarum officinarum mineriarum, etiam urgente quavis quamtumlicet ardua nostra et reipublicae necessitate, non amovebimus, alienabimus aut redimemus, neque cuipiam amovendi, alienandi aut redimendi potestatem faciemus, neque serennissimi successores nostri id ipsum facturi aut alicui potestatem faciendi daturi sunt, quin imo salvum ac integrum jus advitalitium eidem tam nos ipsi conservabimus, quam serenissimi successores nostri conservabunt. Eo vero ex hac vita sublato, non prius dispositio praedictarum officinarum mineriarum ad nos vel successores nostros redibit ac devol-

vetur, quam summa si quae in eisdem officinis minerariis inscripta sit vel quae ex taxatione legitima provenerit, successoribus praedicti Andreae Zawaczki plenarie ac integre persoluta fuerit. Juribus quoque nostris regalibus ac reipublicae ibidem per omnia manentibus salvis. In cujus rei fidem, etc.

Datum Cracoviae, die XIII mensis Martii, anno Domini MDXCII, regni nostri anno quinto.

Sigismundus Rex.

Ex libro WO. nº 137, fol. 52 v., sub vice-cancellariatu Rndi Joannis Tarnowski, vladislaviensis, lanciciensis praepositi, quod in archivo regio metrices inscriptionum reperitur.

---

69. MANDAT ZYGMUNTA III DO DOBROSZEWSKIEGO ŻUPNIKA ILKUSKIEGO Z R. 1596, ABY ŻYDOW DO SPRAW GORNYCH NIEPRZYJMOWAŁ Y HANDLOW Y PRZEKUPSTW OŁOWOW, KRUSZCOW Y DREW IM NIE POZWALAŁ.

Zygmunt trzecy, z Bozey łaski Krol Polsky, Wielkie Xiąże Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie, Inflandzkie, etc. y tesz Szwedzky, Gotsky y Wandalsky dziedziczny Krol.

Urodzonemu Marczinowi Dobroszewskiemu burgrabi zamku krakowskiego, żupnikowi naszemu ilkuskiemu a w niebytnosci podżupkowi, wiernie nam miłemu łaske naszą krolewską. Urodzony nam wiernie miły. Skarzyli się przed nami gwarczy naszey ilkuszczy na niewierne żydy ilkuskie, isz oni nad prawa y przywileie tych tho gwarkow ilkuskich w ich urzędy, sprawy y handle gorne wdzieraią się, ołowy z kruszcami prze-

kupuią, drwa do rusztow palenia nocznym obyczaiem zakupuią, gornych części y sztolnych nie buduiącz, ani żadnych zamkostow na sobie ponoszącz z nie małą szkodą thak olbory naszey iako y gwarkow pomienionych ilkuskich y proszili nas o tho przez PP. Rady nasze, zebyzmy eo in negotio gratia nostra regia subvenire dignaremur, quorum petitioni uti justae, juribus et privilegiis consentanea, nos benigne annuentes, wiernosciey twoiey iako themu ktorego officii iesth, rozkazuiemy koniecznie tho mieć chcącz, żeby wiernosc twoia żydow olkuskich do siebie wezwawszy przy bytnosci gwarkow przerzeczonych, pomienionym żydom thakiego handlu y przekupstwa rzeczy do gor y z gor należących zakazał y zabronił y onych do spraw gornych (1) nieprzypuszczał, gdysz tho uważamy bydz cum praeiuditio jurium et privilegiorum pomienionych gwarkow y z nie małą szkodą olborey naszey ilkuskiey. Inaczey żeby wierność twoia nie czyniła rozkazuiemy pod łaską naszą.

Dan z Warszawey, iij dnia miesiącza maia roku Bożego MDXCVI, krolewstw naszych: Polskiego dziewiątego, Szwedzkiego roku trzeciego.

Sigismundus Rex.

(L. S.)

Paulus Kossuth, S. R.

Z rękopismu oryginalnego niegdyś w archiwum żupników olkuskich znajdującego się.

(1) robót górniczych.

70. ANNA JAGELLONEA VIDUA STEPHANI REGIS, QUIETAT GENEROSUM MŁODZIEJOWSKI CURIAE THESAURARIUM, ET ZUPPARUM CRACOVIENSIUM ADMINISTRATOREM, DE MILLE FLORENIS EX IISDEM ZUPPIS SOLUTIS PRO DUOBUS QUARTALIBUS, TITULO DONATIVAE, ANNO 1596 PERCEPTIS.

Anna Dei gratia regina Poloniae, magna dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae, etc. Domina.

Notum facimus hisce litteris nostris, omnibus quorum interest. Accepisse nos ratione annui donativi nostri ex zuppis cracoviensibus nobis solvi soliti (1), a generoso Hiacyntho Młodzieiowski curiae regni thesaurarii, portunc zupparum cracoviensium administratori, florenos monetae et numeri polonicalium mille, videlicet ad quartale Luciae anni praeteriti florenos quingentos, et alios quingentos ad quartale cinerum anni currentis, de quibus florenis mille eum quietamus praesentibus, quas manu nostra subscriptas, sigillo nostro obsignari jussimus.

Datum Varsaviae, die duodecima Maii, anno Domini MDCXsexto.

Anna, Królowa Polska.

(Pieczęć wyciśnięta na papierze na laku czarnym, z herbem królestwa i napisem: Anna Jagellonea, D. G. Regina Poloniae, Magna Dux Lithuaniae.)

Odpisane z oryginału.

(1) porównać z tegoż zbioru czyli C. J. M. P. nº 17*.

1. DECRETUM IN JUDITIO CURIAE REGIAE A° 1598, QUO POSSESSORIBUS FODINARUM SULPHURIS IN VILLA HAEREDITARIA SWOSZOWICE, POSSESSIO EORUNDEM FODINARUM ADJUDICATUR, NULLIS JURIBUS REGIIS RESERVATIS.

Decretum inter Instigatorem et possessores fodinarum Sulphuris in villa Swoszowice.

Sigismundus III, etc. Significamus etc.

Quod cum priori decreto nostro, causam et actionem inter instigatorem nostrum actorem, et omnes in genere fodinarum sulphuris villae Swoszowice possessores, occasione occupationis minerae seu fodinarum praefatarum, ad conventum regni generalem rejecissemus, prout decretum nostrum praefatum latius de praemissis testatur, in modernis itaque regni comitiis, termino ex eadem remissione incidente, et hucusque continuato partibus, instigatore quidem nostro per nobilem Gasparum Kineler, citata vero per nobilem Nicolaum Pervus, coram nobis comparentibus, eumque terminum attentantibus, et omnes deductiones atque dispositiones antea coram nobis productas, et in decreto nostro praefato priori specificatas, utriusque repetentibus, Nos cum consiliariis nostris in praesenti conventu congregatis, lateri nostro assidentibus, partium suprascriptarum controversiis exauditis ac debite intellectis, eo considerato, quod ex deductionibus partis citatae lucide constat, eas fodinas de quibus citati conveniuntur esse omnino haereditarias, ac semper jure haereditario ab atiquissimis temporibus per antecessores citatorum ipsosque citatos possessas, ideo eosdem citatos circa jus eorum haereditarium conser-

vandos esse duximus, conservamusque, eosque a causa et impetitione partis instigatoris nostri absolvimus et liberos pronunciamus, nihilque juris nobis fiscoque nostro in eis bonis competere declaramus, praesentis decreti nostri vigore. In cujus rei etc.

Datum Varsoviae, sabbatho ante dominicam misericordiae proximo, anno Domini millesimo quingentesimo nonagèsimo octavo, regnorum nostrorum: Pooniae XI, Suecorum V.

Relatio reverendi in Christro Patris, Domini Johannis Tarnowski, episcopi posnaniensis et regni Poloniae vice-cancellarii.

Ex libro Decretorum, signato literis ZZ. n° 53, fol. 432, quod in archivo regni reperitur.

---

72. CONFIRMATIO PER REGEM SIGISMUNDUM III CESSIONIS MINERAE FERREAE BOBREK ET ROKITOWY STAW PER HON. SEBASTIANUM ZABOROWSKI FILIO EJUS A° 1599 FACTA.

Approbatio cessionis de mineris ferreis Bobrek et Rokithowy Staw dictis, per Zaborowski filio suo factae, simulque eidem advitalitas cum conjuge data.

Sigismundus tertius etc. Significamus etc.

Quod cum honestus Sebastianus Zaborowski minerarum ferrariarum Bobrek et Rokithowy Staw dictarum, in silvis nostris chencinensibus sitarum possessor, de earundem minerarum integro et omni jure quod ad ipsas habebat Adami filio cessisset, atque pro eo

a nonnullis consiliariis nostris intercessio ad nos interposita fuisset, ut eam cessionem jurisque transfusionem authoritate nostra regia approbare atque confirmare dignaremur; Nos ei intercessioni benigne annuentes, praedictam cessionem atque juris transfesionem, non secus ac si ipsam consensus noster praecesisset, approbandam et confirmandam nobis esse duximus, prout approbamus et confirmamus, ipsumque Adamum una cum Zophia conjuge, in possessione ac usu dictarum minerarum relinquimus ac conservamus praesentibus litteris nostris. Quas quidem mineras Adamus et Zophia conjuges cum omnibus attinentiis pertinentiis ad eas mineras ex antiquo spectantibus, tenebunt, possidebunt, iisque utifruentur in solidum ad extrema vitae illorum tempora. Promittentes nostro et serenissimorum successorum nostrorum nomine, quamdiu praedicti conjuges vixerint, vel post decessum unius alter eorum vixerit, non esse nos ipsos a possessione earum minerarum exempturos aut alienaturos, neque eximendi aut alienandi cuipiam potestatem facturos. Quin potius quo ad vixerint, eosdem in quieta possessione ac integro usu minerarum praefatarum conservabimus, serenissimique successores nostri conservabunt. Tenebuntur autem iidem conjuges ex bonis praedictis censum decem marcarum polonicalium tenutario nostro Radoszicensi moderno et pro tempore existenti singulis annis persolvere; ab aliis autem oneribus et coactis emptionibus cervisiae, frumenti, caulium et id genus leguminum, quae ipsis a tenutariis nostris Radoszicensibus obtrudi possent, liberi exemptique erunt. Post obitum vero dictorum conjugum, non prius earum minerarum possessio, ad nos sereni-

mosque successores nostros redibit, quam summa in eis inscripta, vel commissariorum taxatione proveniens successoribus eorum integre persoluta fuerit. Juribus nostris regalibus et ecclesiae catholicae salvis manentibus. In cujus rei fidem praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni nostri consignari mandavimus.

Datum Varszaviae, die decima quarta mensis Januarii, anno Domini MDXCIX, regnorum nostrorum: Poloniae duodecimo, Sueciae vero anno quinto.

Sigismundus Rex.

In archivo regio metrices inscriptionum ex libro WU. nº 143, fol. 3 v., sub vice-cancellariatu reverendi domini Petri Tylicki episcopi culmensis.

---

73. CONCESSIO SIGISMUNDI III, Aº 1599 DATA NIC. WOLSKI GLADIFERO REGNI, REDIMENDI MINERAM FERRARIAM KAWCZYŃSKA DICTAM IN CAPITANEATU KRZEPICENSI.

Facultas data est Nicolao Wolski Gadifero regni, mineram ferrariam Kawczinska dictam et omnia molendina capitaneatus krzepicensis redimendi.

Sigismundus III, etc. Significamus etc.

Concessisse ac permisisse, concedereque ac permittere, praesentibus litteris nostris generoso Nicolao Wolski de Podhaicze gladifero regni, krzepicensi, rabstinensi etc., capitaneo, ut possit et valeat mineram ferrariam Kawczinska dictam, nec non omnia et singula molendina in capitaneatu krzepicensi consistentia, de manibus quorumvis possessorum ipsorum, quorum

hic nomina et cognomina pro expressis habere volumus, eximere ac eliberare. Quam quidem mineram ferrariam atque molendina, posteaquam praedictus generosus Nicolaus Wolski de Podhaicze gladifer regni krzepicensis, rabstinensis, etc. capitaneus, exemerit cum omnibus et singulis attinentiis, pertinentiis, commodis, utilitatibus ad ea ex antiquo spectantibus, tenebit habebit ac possidebit, iisque utifruetur ad extrema vitae suae tempora. Promittentes nostro et serenissimorum successorum nostrorum nomine, quamdiu praedictus generosus Nicolaus Wolski de Podhaicze vixerit, non esse nos eum ab usu et possessione praemissorum bonorum exempturos aut alienaturos, eximendive aut alienandi cuipiam potestatem facturos, quin potius eundem in integro eorum usu ac quieta possessione quo ad vixerit conservabimus, serenissimique successores nostri conservabunt. Post decessum vero illius, non prius dictorum bonorum possessio ad nos serenissimosque successores nostros redibit, quam summae ibidem inscriptae, vel ex commissariorum taxatione provenientes, successoribus illius integre persolutae fuerint. Juribus nostris regalibus, reipublicae et ecclessiae catholicae ibidem salvis manentibus. In cujus rei fidem praesentes manu nostra subscriptas, regni nostri sigillo consignari mandavimus.

Datum in monasterio Częstochoviensi, die tertia mensis Februarii, anno Domini MDXCIX, regnorum nostrorum: Poloniae XII, Sueciae vero quinto.

Sigismundus Rex.

In archivo Regio metrices inscriptionum, ex libro WU. n° 143, fol. 13, sub vice-cancellariatu reverendi Petri Tilicki, episcopi culmensis.

74. CONSENSUS SIGISMUNDI III REGIS AD CEDENDUM MINERAM FERREAM IN CAPITANEATU OSTROLENCENSI PER HON. WOLOSOWA FILIO, A° 1609 DATUS.

Consensus ad cedendum de minera ferraria honestae Druzina Wolosowa in personam filii.

Sigismundus III, Dei gratia Rex Poloniae, etc. Significamus etc.

Dedisse nos dareque praesentibus litteris nostris honestae Druzina Wolosowa minerae ferrariae in capitaneatu ostrolecensi, facultatem de jure suo advitali sibi super dictam mineram ferrariam serviente, cedendi et condescendendi, illudque in personam honesti Felicis Wolosa filii sui transfundendi, quae quidem cessio posteaquam coram actis quibuscunque authenticis facta et recognita fuerit, nos eam ratam et gratam habituri sumus. Cujus quidem cessionis et consensus nostri beneficio, idem Felix Wolosa praenominatam mineram ferrariam, cum omnibus ejus commodis fructibus, utilitatibus, attinentiis et pertinentiis, ad eam antiquitus spectantibus et prout a praenominata Wolosowa tenebatur et possidebatur, ipse quoque Felix Wolosa filius ejus, tenebit, habebit et possidebit ad extrema vitae suae tempora quiete et pacifice. Promittimusque nostro et serenissimorum successorum nostrorum nomine, non esse nos eum ab usu et possessione praefatae minerae amoturos nec amovendi cuipiam potestatem daturos, sed salvum et integrum jus advitale eidem servaturos, et serenissimi successores nostri servabunt. Post montem vero illius non prius praenominata minera ferraria, ad nostram

successorumque nostrorum dispisitionem redibit, antequam summa ibidem inscripta, vel ex taxa commissariorum nostrorum proveniens, successoribus illius persoluta et numerata fuerit. Juribus nostris regalibus, reipublicae et ecclesiae catholicae salvis. In cujus rei fidem praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni communiri jussimus.

Datum Varsoviae, die septima Februarii, anno Domini millesimo sexcentesimo nono, regnorum nostrorum: Poloniae vigesimo secundo, Sueciae vero anno XV°.

Sigismundus Rex.

Hieronim Cielecki.

In archivo regio mertices inscriptionum ex libro VK. n° 154, fol. 9, sub cancellariatu reverendi Laurentii Gembicki, episc. Culmensis.

---

75. PRIVILEGIUM SIGISMUNDI III, FRATRIBUS CACCIIS, A° 1613 DATUM, UT EXCLUSIVE PER XV ANNOS IN BONIS EPISCOPI CRACOVIENSIS, OFFICINAS FERRI ET CHABYBIS CONDANT, CUM EXCEPTIONE AD XX ANNOS A SOLUTIONE THELONEORUM ET VECTIGALIUM.

Sigismundus III, etc. Significamus etc.

Quod cum praecipua rerumpublicarum et principatuum omnium fundamenta, in tribus potissimum rebus, ex ipsis humanae sapientiae et politices fontibus, ipsaque rerum magistra experientia, consistere videamus, iisdemque non secus ac firmissimis validissimisque propugnaculis, erga omnem hostium impetum et robur, universae dominationis vis fulciatur: non immerito sane Principes omnes, qui belli et pacis artibus, ad sua non minus imperia bene recteque administranda et con-

servanda, quam longe lateque dilatanda, perpetua cum nominis sui gloria, tum memoria apud posteritatem clarescere voluerint; id tanquam omnium suarum cogitionum, deliberationum, atque adeo actionum normam proposuerunt, ut regno et sibi primum rectis, solidis, prudentibusque consiliis providerent; vires deinde quae vel maxime ex benevolentia, concordia, opibus, militiae copia et delectu, munitionibus, armisque quibusvis generis, tam defensivis quam offensivis civium constant, semper impromptu et ad nutum haberent; ad extremum vero reputatione, quam duabus jam dictis rationibus facillime parare possunt, non minus efficarem, quam illustrem, in animis exterorum, vicinorumque principum, de se opinionem et famam excitarent. Quibus in rebus consequendis serenissimos antecessores nostros Poloniae reges, sibi nullo unquam tempore defuisse, non modo prisci sed etiam recentioris aevi annales ac publica litterarum documenta non obscure testantur. Nam ex consilio et justa ratione bellique gerendi peritia, barbaris omnibus magna ex parte regnum cingentibus, aliisque suis hostibus terrori, existimatione vero apud eosdem et reliquos Christiani Orbis principes, celebres semper et conspicui fuere. Quamobrem cupientes nos quoque, tam insignem a majoribus nostris partem regno huic nostro gloriam, non modo tueri et defendere, sed etiam similibus studiis, ornamentis atque subsidiis, potissimum vero actibus iis, quibus respublica armis diversi generis, pro ratione temporum instruitur, simulaque militia ad sustinendum et aggrediendum hostem animosior et audacior redditur, adaugere; facere non possumus, quin artium illarum sectatores et magistros, qui sua spon-

te tam necessariam professionem instituere in regno hocce nostro cupiunt, suaeque jam industriae specimen multis experimentis ediderunt ac comprobaverunt, peculiaribus gratiae nostrae argumentis complectamur. Cum autem nobis ad praesens circa obsidionem arcis Smolenscensis gravissimam versantibus, praecipuorum quorundam consiliariorum nostrorum, singulariter vero reverendi Domini Petri Tylicki episcopi cracoviensis literis, indeffessum studium et praeclarae virtutes nobilium Laurentii et Andreae Cacciorum bergamatensium fratrum germanorum, mirifice commendatae sint, eorum denique opera et impensis non modicis, quam plurimos ex diversis Italiae partibus, peritissimos transformandi ferri in chalybem, ex quo omnis generis arma tam defensiva, quam offensiva, nimirum: bassides, galeae, loricae, thoraces, frameae, gladii, cuspides, acinaces, bombardae (1), cudi caelarique poterunt, magistros et socios accersitos fuisse intelligamus, ad eamque rem ad effectum quam primum deducendam, aedificia non pauca, molendina, aliasque diversas machinas aquaticas, in territorio kielcensi et loco sibi ad id, per praefatum reverendum episcopum, de totius venerabilis capituli cracoviensis consensu, concesso et designato, summo labore, sagaci judicio, ac nova quadam ratione, maximisque sumptibus extruxerint et etiam nunc extruant. Ideo volentes viros hujusmodi, tam bene de nobis et universa reipublica mereri studentes, condignis praemiis ornare, et prout aequum est, speciali gratiae nostrae

(1) broń zaczepna i odporna: szyszaki, przyłbice, pancerze, zbroje, włocznie, miecze, groty, szable, strzelby.

significatione complecti, tribuendum, id imprimis eximio ipsorum ingenio, et praestantibus virtutibus duximus, ut eosdem in patrocinium et protectionem nostram suscipiamus, sed etiam in servitorum nostrorum numerum cooptemus; eximentes ipsos quoad personales actiones, non vero reales, a quorumvis judicum et magistratuum jurisdictione, solique nostro et assessorum nostrorum judicio (idque dum literali citatione legitima in jus vocati fuerint) subjacentes. Quoniam vero communi omnium calculo et judicio, non exigui sumptus, in conducendis e locis tam remotis, artificiorum supradictorum magistris et sociis, nec non officinis ferrariis aliisque machinis aquaticis, et reliquo ad artificia hujusmodi spectantium instrumentorum apparatu faciendi fuere, quos etiamnum sustinere coguntur, summumque detrimentum non evaderent, memorati fratres, si passim unicuique, hujusmodi officinas instituere et pro libitu aedificare liceret; eapropter fratrum praefatorum indemnitati, quantum in nobis est consulere cupientes, severe subditis nostris omnibus, cujuscunque conditionis existant, edicimus ac prohibemus, ne ad quindecim annorum decursum, a data praesentis privilegii nostri, computandorum, ad imitationem illorum officinas ullas extruere possint et valeant, nec aliis in fundis suis excitare et exstruere, multoque minus artificia talia, quocumque praetextu colere, exercere et tractare audeant et permittant, sub poena quindecim mille florenorum polonicalium fisco nostro et fratribus saepe nominatis per medium dividendorum. Porro quo magis industriam eorundem, ad bene de nobis et republica merendum excitemus, volumus ut a solutione quorumvis theloneorum et ve-

ctigalium nostrorum tam terrestrium quam aquaticorum, in genere omnium et singulorum, videlicet a mercibus, navigiis, scaphis, remigibus seu remis, curribus equisque suis, quocunque ipsos vel factores ipsorum proficisci, cum mercenariis iisdem, sive secundo Gedanum versus fluvio, sive adverso, sive etiam terrestri itinere contigerit, ad viginti annorum spatium, ut supra computandorum, omnino sint immunes et exempti. Post elapsum vero temporis hujusmodi decursum, eosdem ad medietatem duntaxat thelonei in regno nastro a subditis nostris solvi consueti, obligatos fore declaramus. Quod omnibus et singulis tam aulae nostrae officialibus, quam arcium et oppidorum nostrorum capitaneis et praefectis, caeterisque magistratibus jurisdictione aliqua fungentibus, potissimum vero theloneorum regni nostri administratoribus eorumque vices gerentibus, et camerarum nostrarum notariis ad notitiam deducendo, serio mandamus et injungimus, ut praedictos fratres, circa has nostras ipsis concessas immunitates et prerogativas conservent, manuteneant et defendant; ab iisque quorum interest, conservari, manuteneri, et defendi faciant, nec ab iisdem eorumque mercibus et navigiis, scaphis, remigibus, sive remis, curribus, equisque, tam terra quam flumine versus Gedanum et alia loca demittendis vel devehendis, nomine thelonei quidpiam exigant aut extorqueant, vel ab aliis exigi aut extorqueri permittant, sub gratia nostra etc.

W dziele: Opisanie polskich żelaza fabryk, X. Józefa Osińskiego, str. 20. Oryginał ma się znajdować w Końskich.

76. OPISANIE SZKÓD JAKIE WYLEW WÓD W R. 1615 NA WIOSNĘ, A MIANOWICIE Z RZEKI BABY, UCZYNIŁ W KOPALNIACH OLKUSKICH PRZY SZTOLNI PILECKIEJ, PRZEZ URZĄD ŻUPNICZY OLKUSKI DOPEŁNIONE.

Actum feria quarta post dominicam judica proxima, d. 8 Aprilis a° 1615.

Ad instantiam spectabilis Domini Stanislai Amendt, Sacrae Regiae Majestatis orborarii, famati Albertus Bania et Gregorius Sraga scabini jurati juris montani ex officio zuppariali ad infrascriptum negotium peragendum missi, redeuntes, in vim suae fidelis relationis recognoverunt in haec verba: Dnia siodmego kwietnia na powód Jmci P. olbornika z urzędu żupnego górnego ilkuskiego, belizmy poslani na widzenie y uznanie iak wielki szwank y szkodę tak sztola Pilecka iako y inszych wiele gór opolnych przez nagłą wodę Baba nazwaną, d. 20 Marca przypadła, przed tym niewidomą takowey wielkosci podięły, która woda tak wielka beła isz na rownych mieyscach na łatrow 20 mniey albo więcey wszerz wylewała, a gdzie iey było wąsko, brzegi barzo głęboko wyrywała, zaczym y domow wiele zposiadało. Naprzod tedy widzieliśmy szwank y ruinę sztoły pileckiey, isz szybów y hantlochow sztolnych wiele pospadalo, zaczym woda dla hantlochow ku roznosowi spadłych wspaciwszy się wszystkie pomienioney sztoły szyby y opolne pozalewała, roboty kruszcowe y rudy potopieła y pozawalała. Także y opolnych szybów wiele pozbiiała, mianowicie te szyby przez thę wodę zbite y spadłe, baczylizmy iako: górę Jendrzeie na ogrodzie Jana Grabowskiego, drugą gorę Rokosze, trzecią gorę Zgodliwą za Janem Kramarzem, czwartą gorę Głowy na

grodzie Mazurkowym, piątą gorę Wacławy, szostą gorę Fortunę, siodmą gorę Szczęśliwą, osmę gorę Porzeczną, dziewiątą gorę Stanisławy, które pomienione szyby spadłe wszystkie kruszcowe beły. Inszych także wiele z których już niektóre naprawione, a drugie jeszcze naprawiaią baczylismy, iako w fryscie Posultowskim y Kozinskim, ktore iednak do tego czasu pożytku żadnego nie czynią przez powalenie roboth y ortow pierwszych. Co tak bydz a nie inaczey prawdziwie zeznawamy. Quam relatio per officium praesens est suscepta et memoriali solidata de jure.

Ex protocollo actorum officii zuppar. montium ilcussiensium descriptum.

(L. S. Zup. Ilcus.)
Stan. Wilgocki.)

---

77. LIST KRÓLEWICZA WŁADYSŁAWA ŻYGMUNTA (WŁADYSŁAWA IV) DO BISKUPA KRAKOWSKIEGO SZYSZKOWSKIEGO, z R. 1624, POLECAJĄCY CACCIOW.

Jllustri et reverendissimo in Christo Patri, Martino Szyszkowski episcopo cracoviensi, Duci Severiae, sincere nobis dilecto.

Vladislaus Sigismundus, Dei gratia Poloniae et Sueciae Princeps, Electus Magnus Dux Moschoviae, Smolens., Severien., Czerniechoviens., ducatuum administrator.

Jllustris et reverendissime in Christo Pater, sincere nobis dilecte.

Acz rozumiemy, że dosyc WM. masz zaleconych sobie szlachetnych Wawrzynca i Jana Andrzeia Cac-

ciow, braci nieboszczyka Hieronyma Caccia godnego y dobrego przedtym sługi naszego, z doświadczoney ich cnoty, w oddawaniu WM. posług ochoty i życzliwości, a osobliwie z pokazaney w przymnażaniu pożytków dóbr WM. biegłości y umiejętności; że iednak pomieniony brat ich, za żywota swego życzliwemi a wiernemi posługami do przystoyney (którey onemu samemu oświadczyć się dla śmierci prędkiey nie godziło) pociągnął Nas ku pokrewnym swoim wdzięczności, słuszną rzecz rozumieliśmy, przyjąwszy ich na służbę y pod obronę swoią, tym pilniey zalecić ich WM. abyś WM. nie tylko w obronie y protekcyi swoiey zachował, ale też y łaskę swą, kiedy iey potrzebować będą, iako sługom naszym y WM. zasłużonym oświadczał. Mamy nadzieję, że WM. z tego affektu, który przeciwko nam masz, będziesz chciał przyczynie naszey dać mieysce y nas tym ukontentować; a za pokazaniem onym łaski swey, podasz sposób do oświadczenia od nas także przystoynego za nieboszczykowskie zasługi affektu. Czym samym niepomału WM. nas sobie obowiążesz, że y my, na pisanie WM. do oświadczenia chęci naszey y WM. samemu y sługom WM. za każdą będziemy gotowi okazyą, życząc na ten czas WM. dobrego zdrowia y szczęśliwego od Boga powodzenia.

Dan w Warszawie, dnia 14 miesiąca Kwietnia, roku Pańskiego 1624.

Władysław Zygmunt.

PS. Proszę WM. abyś WM. tych sług moich miał zaleconych, którzy choć WM. gotów iezdeś, wszelaką

iednak chęcią my mu gotowi odwdzięczać, WM. życzliwy.

W opisaniu Polskich żelaza' fabryk
przez X. Józefa Osińskiego, str. 23.

---

78. CONSENSUS SIGISMUNDI III EX A° 1626, EXIMENDI SORTEM MINERAE FERRARIAE OLSZOWSKA, IN CAPIT. OSTROLENCENSI PRO HON. FELICI WOŁOSZ.

Consensus Felici Wolos eximendi sertem mi-minerae ferrariae Olszowka de manibus nullo jure possessorum.

Sigismundus III, etc. Significamus, etc.

Dedisse nos dareque praesentibus litteris nostris potestatem et consensum nostrum, honesto Felici Volosz, sortem minerae ferrariae Olszowka dictam, in capitaneatu ostrolecensi existentem, de manibus modernorum quorumvis possessorum eximendi, seu aliqua juris via et ordine recuperandi et in suam personam vindicandi, eamque legitimo modo eliberatam cum omnibus fructibus, proventibus, agris, pratis, campis, hortis, colonis, piscinis, fluviis, omnibusque generaliter attinentiis et pertinentiis antiquitus ad eandem sortem minerae ferrariae spectantibus, tenendi, habendi, et possidendi ad extrema vitae ipsius tempora. Promittimus autem nostro et serenissimorum successorum nostrorum nomine, non esse nos memoratum Wołosz ab usu et possessione praedictae sortis minerae ferrariae amoturos aut alienaturos, sed salvum et integrum jus advitale ipsi conservaturos, quod et serenissimi successores nostri facturi sunt. Post deces-

sum autem ejus a vita, non prius dicta sors ad nostram dispositionem deveniet, donec summa in litteris originalibus expressa, vel ex taxa commissariorum proveniens, successoribus ipsius integre numerata et persoluta fuerit; Juribus nostris regalibus, reipublicae et ecclesiae catholicae per omnia salvis. In cujus rei fidem praesentibus manu nostra subscriptis, sigillum regni est subimpressum.

Datum Varsoviae, die XII mensis Februarii, anno Domini MDCXXVI.

Sigismundus Rex.

Petrus Gembicki, R. M. S.

In archivo regio metrices inscriptionum ex libro TT. nº 174, fol. 19. Sub cancellariatu magnifici Venceslai a Leszno Leszczyński vartecensise, amenecensis capit.

---

79. CONCESSIO A SIGISMUNDO III REGE, ADVITALIS JURIS SUPER MINERA FERRARIA IN CAPIT. OSTOLECENSI HON. FELICI WOŁOSZ, Aº 1626, LARGITA.

Jus advitale Felici Wołosz super minera feraria in silva Zagayniczy consistentia, capitaneatus Ostrolecensis.

Sigismundus III, etc. Significamus etc.

Quia nos benignam rationem habentes, sumptuum et laborum honesti Felicis Wołosz, quos in extruenda minera ferraria in silva nostra Zagayniczy dicta, loco vero Lelisz nuncupato capitaneatus ostrolencensis, impedit, eidem bona praedicta tum et molendinum ibidem in fluvio Rozodza, per ipsum extructum, uti de

cruda radice fabricata, in jus advitale conferendum duximus, uti quidem conferimus praesentibus litteris nostris. Quae quidem bona cum omnibus agris, pratis, hortis, campis, silvis, praecipue vero duobus laneis agri eidem per loci capitaneum assignatis, attinentiisque et pertinentiis universis, idem Wołosz tenebit, habebit et possidebit ad extrema vitae suae tempora. Promittimusque pro nobis et serenissimis successoribus nostris non esse nos serenissimosque successores nostros, praedictum Wołos ab usu et possessione suprascriptorum bonorum nunquam amoturos aut amovendi cuipiam potestatem concessuros, sed salvum et integrum jus advitale ipsi conservaturos. Post mortem quoque ipsius non prius eadem bona ad nostram serenissimorumque successorum nostrorum dispositionem redibunt, quam summa ex taxatione commissariorum proveniens successoribus ejus integre persoluta fuerit. Juribus nostris regalibus, reipublicae et ecclesiae catholicae per omnia salvis. In cujus rei fidem praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni communiri jussimus.

Datum Varsaviae, die VI mensis Aprilis, anno Domini MDCXXVI.

Sigismundus Rex.

Joannes Gumowski.

Ex libro TT. nº 174, fol. 109, conscripto sub cancellariatu magnifici Venceslai a Leszno Leszczynski, quod in archivo regio, Varsaviae asservatur.

80. LAUDUM CULTORUM MONTIUM ILCUSSIENSIUM EX A° 1631, UT FODINAE VIGINTI ET QUATUOR PROTENSUUM A MURIS CIVITATIS ET ECCLESIARUM DISTENT, SUB POENA DUORUM MILLIUM AUREORUM HUNGARICALIUM IN TRANSGRESSORES.

Actum in officio zuppariali ilcussiense, feria sexta in Crastino festi assumptionis Domini nostri Jesu Christi, die trigesima Maji, anno millesimo sexcentesimo trigesimo primo.

Ad officium zuppariale ilcussiense actaque ejusdem, personaliter veniens spectabilis Dominus Fridericus Frobell Proconsul, Christophorus Lorkowic, Joannes Czarny et Severinus Janto consules et cultores montium ilcussiensium, et tanquam patroni ac custodes civitatis ilcussiensis, inhaerendo ordinationi certae per se et antecessores suos, ratione securitatis murorum, templorum, aedificiorum atque adeo totius civitatis ex fodinis eorundem vicinioribus fundorum praepeditae, ad acta officii praesentis, die vigesima Februarii anno millisimo sexcentesimo decimo sexto, factae et officiose approbatae, tunc etiam ordinationem unanimi voto et consensu totius civitatis ad id accedentis, in omnibus punctis et conditionibus introcontentis approbaverunt, et ratificaverunt, cum ea declaratione ut fodinae protensuum non octo, vero viginti quatuor a muris tam civilibus quam ecclesiasticis distarent, et eandem ordinationem bene possessionati sub poena duorum millium aureorum ungaricalium irremissibiliter juxta praescriptam ordinationem, ejusdem per transgressores succumbenda, inpossessionati vero sub privatione colli adimpleant; orificia spatiosa, a die praesenti, suis sumptibus ad praesens extantia obstru-

ant. Quae quidem ordinatio praesentibus approbata est et accepta; ut majus robur obtineat, eandem per publicationem, voce stentoriali ad notitiam omnium dominorum cultorum deduci, mandato officii praesentis accedentes expetierunt, quod annuente officio praesenti obtinuerunt.

Ex prothocollo actorum officii zupparialis ilcussiensis extraditum.

Joannes Motczynski ejusdem officii notarius.

(L. S. Zup. Ilcusien. Hieron. Schelling.)

---

81. PRIVILEGIUM VLADISLAI IV EX A° 1633, QUO BERNARDUM SERVALLI ET JOANNEM DZIBONI, UTI SUCCESSORES CACCIORUM, A SOLUTIONE THELONEORUM DE FERRO ET CHALYBE LIBERAT.

Veniens personaliter ad officia actaque praesentia castrensia capitanealia chencinensia, illustris Joannes Dziboni, obtulit eidem officio praesenti, ad acticandum litteras infrascriptas, Sacrae Regiae Majestatis, ipsi et aliis ferri fodinarum magistris, in episcopatu cracoviensi sitarum, gratiose ad infra scriptas, per Sacram Regiam Majestatem datas, manu propria Sacrae Regiae Majestatis Domini nostri clementisimi ac invictisimi subscriptas, ac sigillo regni majoris cancellariae obligatas, petens easdem litteras ab officio praesenti a se suscipi, et in acta praesentia inscribere permitti. Cujusquidem memorati offerendo affectioni, officium castrense capitaneale chencinense annuens, literas easdem suscepit, et in acta praesentia inscribere mandavit. Quarum literarum tenor sequitur et est talis:

Vladislaus IV, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniaeque, nec non Suecorum, Gottorum, Vandalorumque haereditarius Rex, electus Magnus Dux Moschoviae.

Significamus praesentibus literis nostris, quorum interest universis et singulis. Jta nos firma et jucunda memoria complecti, merita nobilis olim Hieronymi Cacci, physici, bibliothecarii et eleemosinarii nostri, ut animi nostri affectum antea illi ipsi, fratribusque ipsius nobilibus olim Laurentio et Joanni Andreae Cacciis, servitoribus nostris declarare consueveramus, ita nunc, postquam Dei gratia regni sceptra capessivimus, successoribus quoque ipsorum, nobilibus: Bernardo Servalli et Joanni Dziboni, ferri fodinarum in episcopatu cracoviensi arte et industria praedictorum Cacciorum inventarum, administratoribus, testatum iri cupiamus. Quapropter cum nomine ipsorum supplicatum nobis esset, ut circa praerogativas et immunitates, a Sacra Regia Majestate divae memoriae Domino Parente nostro concessas, eos conservare ac in numerum servitorum nostrorum, recipere dignaremur; haud gravatim desiderio huic eorum annuendum duximus, uti quidem praesentibus annuimus, illosque circa praerogativas et immunitates praefatas conservamus, et in munus agentium numerumque servitorum nostrorum adsciscimus et recipimus, dantes ipsis plenam et omnimodam facultatem, ferrum, chalybem, aliaque instrumenta bellica et opera sua ferraria, sive ex alio metalli genere confecta, ubicunque in regno no-

stro et oppidis, praesertim vero in civitate nostra Gedanensi, prout melius et commodius visum fuerit, dividendi, aliasque merces in reditu suo coëmendi, et ubivis libuerit distrahendi, sine theloneorum solutione (1), et alio quoque impedimento et contradictione, sub poena mille aureorum hungaricalium, qui fisco nostro et parti per medium solventur. Exemptos quoque illos esse volumus ab omni jurisdictione, nostraeque duntaxat et marschalcorum jurisdictioni subjicimus, ita ut conventi, coram nullo alio judicio, nisi coram nobis et marschalcis nostris, in curia nostra existentibus, stare et respondere teneantur. Quod ad notitiam omnium et singulorum magistratuum castrensium civilium et aliorum quorumvis, praesertim vero marschalcorum et thesaurariorum Regni et magni Ducatus Lithuaniae deducendum, mandamus, et praedictos Bernardum Servallum et Joannem Dzibonium servitores nostros, in ea libertate, praesentibus ipsis concessa, aliisque omnibus praerogativis et immunitatibus quibus caeteri servitores nostri de more et consuetudine gaudent, conservent et manuteneant, consevarique et manuteneri ab omnibus faciant, pro gratia nostra. In cujus rei fidem, praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni muniri duximus.

Datum Cracoviae, die vigesima prima mensis Februarii, anno Domini MDCXXXIII, regnorum nostrorum Poloniae et Sueciae primo.

Vladislaus Rex.

(1) bez opłacania cła

Actum in castro chencinensi, feria secunda post dominicam misericordiae proxima, anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo tertio.

Joannes Clemens a Ruszcza Branicki, starosta chencieński.

(L. S.)

Correxit Łękawski.

Przedrukowane z dzieła: Opisanie polskich żelaza fabryk, X. Józefa Osińskiego, str. 24.

81*. UWOLNIENIE MIAST GÓRNICZYCH OD LEŻ WOJSKOWYCH.

Wypis z konstytucyi sejmu walnego koronacyi króla Władysława IV, roku 1638 w Krakowie odbytego.

Libertacya miasta Wieliczki od stacyi żołnierskich.

82. Ponieważ dobra stołu Naszego, a osobliwie żupy naszey wielickiey, prawem pospolitem, statutami dawnemi y konstytucyami za szczęśliwego panowania ś. p. Króla JMci Pana Oyca Naszego uchwalonemi, obwarowane są: tedy przestrzegaiąc aby w skarbie naszym żup naszych krakowskich, impedyment abo zatrudzenie, abo szkoda iaka nie stała się, a zwłaszcza przez ludzie służebne naszey Rzplitey, iakoby nietylko urzędnicy nasi żupni, y solniczy kopacze, ale y pospolici robotnicy nasi, nie byli żadnemi exakcyami ani krzywdami uciśnieni, abo iakie niebezpieczeństwo od ognia nie przypadło, z kądby potym uyma y szkoda skarbu Naszego mogła przypaść; conventus moderni authoritate waruiemy y postanawiamy, aby żaden z puł-

kowników y rotmistrzów, poruczników y towarzystwa, w mieście naszym Wieliczce przy żupie naszey solney, leże żołnierzom naszym nie dawali y rycerstwo nasze iey tam sobie nie czynili: tak noclegów, stanowisk tamże aby nie miewali y stacyi na żywności aby nie brali: ani robotnika naszego na służbę zaciągać nie poważali się. A to sub poena peculatus, na seym ad instantiam instigatoris regni, na rotmistrze y poruczniki; a na towarzystwo poenam correspondendentem damnorum w grodzie krakowskim, iako in loco delicti ad instantiam ukrzywdzonego, forum peremptorium, sine quavis appellatione naznaczamy. A ta konstytucya na żupy bochenskie y olkuskie ściągać się ma. A dla prowizyi łatwieyszey żywnoscią gorników bochenskich y olkuskich, w miasteczkach ich wiecznemi czasy wolnice uchwałą seymu tego im pozwalamy: które maią się przez cały rok odprawować.

Wyjęte z Voluminu Legum III, str. 816 — w piérwotném wydaniu konstytucyi str. 46.

81**. UWOLNIENIE GŁOWNYCH MIAST OD STANOWISK ŻOŁNIERSKICH.

Wypis z konstytucyi Seymu walnego koronnego warszawskiego sześćniedzielnego, zaczętego d. 31 Stycznia, a skończonego d. 14 Marca r. 1635, za panowania Władysława IV Króla.

Wolność od stanowisk żołnierskich, miast głównych koronnych.

99. Iż przeciwko wolnościom miasta Krakowa, czego przedtym niebywało, niektórzy żołnierze nasi, roku ze-

szłego stanowiska sobie przy Krakowie czynili y stacye od przedmieszczan krakowskich wyciągali, co nie tylko praejudiciosum civibus, ale też y periculosum stolicy naszey bydź rozumiemy: Przeto takich stanowisk y stacyi, w iurysdukcyi wszystkiey miasta Krakowa, Kazimierza, Stradomia y Kleparza, y innych wszystkich przyległościach miasta tego, sub poena infamiae perpetuum rozkazuiemy. O co forum w grodzie krakowskim naznaczamy, sine appellatione. Taż konstytucya ma służyć Poznaniowi, Lublinowi, Piotrkowowi, Lwowowi y Olkuszowi z iego przyległościami y forum cum contraventoribus, w grodach swoich własnych mieć będą.

Wypisane z Voluminu Legum III, str. 887 — w piérwotném wydaniu konstytucyi z r. 1635 str. 40.

---

82. MANDAT WŁADYSŁAWA IV Z R. 1646, ABY ROBOTY GÓRNICZE POD OLKUSZEM KOŚCIOŁOM NIE SZKODZIŁY.

Władysław IV, z Bozey łaski Krol Polski, Wielkie Xiąże Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie, Inflandzkie, Smoleńskie, Czerniechowskie y Szwedzki, Gotski y Wandalski dziedziczny Krol.

Sławetnym Burmistrzowi, Raycom, Wóytowi, Ławnikom, także wszystkiemu urzędowi żupnemu y mieyskiemu olkuskiemu, wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Sławetni, wiernie nam mili.

Mamy tę wiadomość od pewnych Rad naszych, iż klasztor Oyców Augustinianów, który tam ieszcze primitus przed założeniem miasta zasiadł, wielkim rui-

nom y upadkowi iaki y po nie bardzo dawno podeszłe czasy poniósł był, bliski iest, a to względem robotom które w górach tamecznych in contiguitate ac vicinia konwentu pomienionego założonych praetextem przyczynienia pożytków żupnych gwarcy i robotnicy tameczni coraz wznawiaią; przesz co iż wielkiego niebezpieczeństwa y szkody spodziewaczby się niepochybnie wkrotce potrzeba, gdyby temu zawczasu nie zabieżało się; przeto skłoniwszy się do gorącey prośby Wielebnych Oyców Prowinciała y Przeora konwentu tamecznego olkuskiego, pilnie wiernych WWas napominamy y to koniecznie mieć chcemy aby tamże concavitates i mieysca zaniechawszy, w nich tantisper roboty którekolwiek tam pobliżey żaczęte byłyby, albo też z dawna iuż warownie odbieżane zostawały, przez dozorców takowych mieysc wiadomych, a z urzędów wiernych WW. umyslnie zesłanych, nieomieszkanie doskonale opatrzone były, y ieśliby co pokazało się, zkądby ruiny albo scissury w pomienioném klasztorze następować miały, one gruntownie poprawić dopuścili y niezabraniali, ani żadnych tamże w bliskości in posterum robót wznawiać albo otwiérać nie ważyli się, gdyż in tali passu, szkody podięte miasto pomienione nagradzać powinnoby. Inaczey tedy wierni WW. nie uczynią, z powinności urzędów swych y dla łaski naszey.

Dan w Warszawie, dnia X miesiąca Maia roku Pańs. MDCXLVI, Panowan. naszego Pols. XIV, Szwedz. XV.

Vladislaus Rex.

(L. S. R.)

Albinus Kadzidłowski, Sec. R. M.

Z akt górniczych olkuskich z roku 1646.

83. ORDINATIO VLADISLAI IV, FODINARUM NEOFORENSIUM ET CZORTINENSIUM AD INSTAR ILCUSSIENSIUM A° 1647 FACTA.

Permittitur inquirere metalla et minera in capitaneatu Neoforensi et Czortinensi.

1. Usus jurium et privilegiorum montanorum ilcussiensium ex annis 1426, 1485, 1491 et 1505 conceditur.

2. Ab olbora ex fodinis, loturis et gazis, cultores montium Neoforensium et Czortinensium, ad annos decem liberantur.

3. Permissio vendendi aurum et argentum quibuslibet personis, ut in a° 1374 Ilkussiae.

5. Privilegium ilcussiense ex a° 1545 eis datur.

5. Libera incisio lignorum in silvis, ad usum montium et hutarum.

Institutio fodinarum atque montanistarum in capitaneatu Neoforiensi et Czortinensi (1), *ad instar montium ilcussiensium, cum similibus juribus et libertatibus.*

Vladislaus IV, etc. Significamus etc.

Quod cum nobis relatum sit, per illustrem ac magnificum Adamam de Kazanow in Czasniki Kazanowski, marschalcum curiae regni, solecensem, borysoviensem, bielscensem, kozienicensem, vareciensem, neoforiensemque capitaneum nostrum, multas omnis generis mineras in campis et montibus ad capitaneatum novoforiensem et czortinensem spectantibus reperiri, prout ejusdem studio ac impensis, per multos metallurgos expertum est, ostenditur ac probatur.

Nos cupientes commodis, utilitatibus ac thesauris nostris ac Regni nostri Poloniae consulere, et in eo

(1) Starostwo Nowotargskie i Czorsztyńskie, w górach Karpackich (w Tatrach), dziś w Cyrkule Sandeckim. Tamże srébro kopać miano już w r. 1502, świadczy Miechowita Chronic. Polon. Libro IV.

ubi expedit conditionem facere meliorem, ut felicis nostri regiminis tempore, thesauri quos natura in terrae visceribus deposuit, uberiora valeant recipere incrementa, matura de super habita deliberatione, in omnibus et singulis montibus, campis, planiciebus, silvis, pratis, agris, nemoribus, torrentibus, vallibus, collibus, aquis, oppidis, villis nostris regalibus ad capitaneatum neoforiensem et czortinensem spectantibus, aurum, argentum, auricalcum, stannum, plumbum, chalybem, ferrum, argentum vivum, vitriolum, alumen commune et plumosum, sal nitri, lasurum, cynabrium (3) et omne alliud genus metallorum et minerarum, thesaurorumque subterraneorum quibuscunque nuncupentur nominibus, ac lapidum praeciosiorumque cujuscunque sint generis ac nominum, damus et concedimus omnimodam facultatem praesentibus litteris, quaerendi, indagandi, scrutandi, laborandi, novos et antiquos montes, tum et stollas meatusque subterraneos faciendi, et terrarum apperiendi et utilitatem ducendi, et ad debitam perfectamque formam dirigendi et reducendi, omnibus et singulis cujuscunque generis, secundum consuetudinem cujuscunque civitatis montanae sive intra sive extra regnum constitutam, montium fodinarumque cultoribus, quibuscunque locis ipsis melius et utilius videbiter, sub modo et articulis infrascriptis exequantur.

1. Imprimis, ut civitas nostra Neoforiensis et capitaneatus Czortinensis ac fodinae in futurum constituendae, jura et privilegia montana ilcussiensia, sive alia quaecunque habeant, ea itaque nos illis confir-

(1) złoto, srébro, mosiądz, cyna, ołów, stal, żelazo, żywe srébro, siarczyk, ałun zwyczajny i żelezisty, saletra, błękit miedzi, cynober i t. d.

manda etiam duximus, prout confirmamus et approbamus praesentibus, uti est privilegium Vladislai Regis anno 1426, quod est ab ordinibus regni confirmatum anno 1438. Simile privilegium Casimiri regis anno 1486, quod est interatum et malioratum ab eodem in anno 1496 (1), quibus illa cum aliis statutis montanistarum, in omnibus clausulis et articulis, nullis penitus exceptis prout et montanistas ilcusienses et alia quaevis externarum nationum observari hactenus solita; potissimum ut non alio jure judicent, liberantes et eximentes dictos omnes montium cultores ex omnibus et singulis saecularibus tum etiam capitaneibus judiciis et jurisdictione qualibet; ita ut in causis montanis, dictos cultores nemo judicare possit et debeat, duntaxat memoratus illustrissimus et magnificus marschalcus curiae regni perse uti protunc constitutum zupparium praedictorum montium vel per ejus vicezupparium cum septem scabinis juris montani, quibus nos judicandi decernendi in omnibus causis rem montanam seu minerariam concernentibus, plenam concedimus facultatem. A quo quidem judicio vice-zupparii ad zupparium, a zuppario ad nos provocatio seu appelatio fieri debebit. In quibus quidem causis licebit cultoribus sese ac jura montana regno Hungariae, Bohemiae eo Ilcussiensi et ad consuetudines decenter observatas deferre, maxime vero ad privilegium Joannis Alberti a° 1506 (2), quo Statuta omnia montana maxime circa judicia, praescriptiones, appellationes, pro-

(1) obiedwie daty mylne, zamiast 1486 i 1496, bydź powinno 1465 i 1491.

(2) zamiast 1506, być powinno 1505, w którym te Statuta Jana Alberta przez Alexandra Króla ogłoszone zostały.

longationes et similes alios processus, quod cum aliis privilegiis supranominatis a divis praedecessoribus nostris concessis, hic pro insertis ut confirmatis habere volumus. Quas quidem actiones et causas non judicabimus jure quoque alio nisi montano competenti, quascunque consuetudines juri montano nocivas seu contrarias abrogantes.

2. Item, quoniam vanus labor et sumptus inanis in fodendas mineras fieret, nisi hujusmodi minerae lotione, crematione, conflatione et metallorum extractione in utilitatem reducerentur, concedimus quod possint et valeant suas mineras in ditione nostra neoforensi et czortinensi, non obstantibus ullis impedimentis, utpote stagnis et aliis similibus, exstructis ad id molendinis et gazis conflatoriis aquaticis seu cum equis agendis, tot quot illis erunt necessaria; ratione quorum omni libertate circa talia concedi solita de benignitate nostra donamus, et loca habebunt libera conflare et ad utilitatem suam reducere, dummodo nobis ad cameram nostram ratione olborarum, ante omnia modo et ordine in civitate et montibus nostris ilcussiensibus observari solitis, decimum alveum seu partem minerae, et de singulo alveo grossum unum fideliter ac integre extradant persolvant, a qua tamen obligatione primos horum montium cultores sumptuum ac impensarum habendarum ratione, liberos esse ab inventione cujuslibet minerae ad decursum annorum decem volumus, et uti per expressum, liberamus.

3. Imo, eisdem vetus privilegium ab Helizabetha regina datum in anno 1374, vendendi aurum et argentum quibuslibet personis, tam intra quam extra regnum evehentibus, libertatem damus.

4. Ut autem saxosum asperum et infructuosum locum montanistis et aliis habitatoribus, commendatiorem redderemus, omnes et singulos circa praedicta loca praetextu montium habitantes, in utroque dominio praedicto, ab omnibus oneribus regni liberos pronunciamus, ac privilegium Sigismundi regis, anno 1545 montanistis ilcussiensibus concessum, neoforiensibus et czortinensibus montanistis in omnibus punctis et clausulis confirmamus.

5. Ad extremum, facultatem pro omnibus ad publicum montanistarum usum spectantibus ae lificiis, excidendorum lignorum in silvis nostris regalibus tam in neoforiensi quam in czortinensi capitaneatibus liberam damus, et ut cultores ejusmodi alacrius sumptus faciant, bona fide verboque nostro regio promittimus, omnes eos singulos suprascriptos articulos illis inviolabiter observaturos. In cujus rei etc.

Datum Varsaviae, in conventu regni generali, die VII mensis Maji, anno Domini MDCXLVII, regnorum vero nostrorum XVI, praesentibus reverendissimo reverendis, illustribus, magnificis, venerabilibus, generosis: Mathia Łubieński gnesnensi, legato nato, regni primate, primoque principe, Nicolao Krosnowski leopoliensi archiepiscopis, Petro Gembicki crac. duce severiensi, Nicolao de Olexow Gniewosz vladislaviensi, Andreae de Szołdry Szołdrski posnan., Abrahamo Woyna vilnensi, Andrea Leszczyński culmensi procancellario regni, Andreae de Buženin Pstrokoński chełm., Stanislao Zaręba kijov. episcopis, Nicolao a Potok Potocki castellano crac. exercituum regni generali, Janussio Radziwił duce in Dubinki et Bierze, capitaneo Samo-

gitiae, exercituum magni duc. Lith. campesti praefectis, Hieremia Michaële Korybutho duce in Wiśniowiec Wisniowiecki, terrarum Russiae, Georgio Chlebowic smolen., Nicolao Abramowic mscislav., Alexandro Ogiński minscensi, Martino in Hussatin Kalinowski czerniechoviensi, exercituum regni campesti praefecto, palatinis, Alexandro Naruszewicz Samogitiae, Zbigneo a Goray Gorayski chełmensi, Stanislao Laskowski vars., Mathia Pękosławski radom., Petro Zabicki liviensi, castellanis, Luca de Bnin Opaliński regni, Alexandro Ludovico Radziwił Duce in Ołyka et Nieswież M. D. L: supremis marschalcis, Georgio a Thenczyn Ossoliński regni, Olbrychto Stanislao Radziwił duce in Ołyka et Nieswież M. D. L. supremis cancellariis, Casimiro Leone Sapieha M. D. L. vice-canc., Joanne Nicolao de Zuraw Danilowicz regni, Gedeone Michaële Tryzna M. D. L. supremis thesaurariis, Joanne Gembicki secretario R. M., Martino Starczewski decano ploc., Alexandro de Potok Zaleski regni, Francisco Dolmat Isaykowski, Stanislao Naruszewic M. D. L. referendariis, Samuele Rilski regni, Felice Pac M. D. L. supremis succamerariis, Nicolao Ostrorog regni, Casimiro de Lohsysk Tyskiewicz M. D. L. copillatoribus, Christophero Gembicki regni incisore, Alexandro de Koniecpole Koniecpolski regni, Christophero Pac M. D. L. vexilliferis, Georgio in Wisnic Lubomierski generali et capitaneo cracov., Stanislao de Sarbiew Sarbicki cap. grabovien-si et continenter directore nunciorum terrestrium, Alexandro de Bnin Opaliński capitaneo inowloclaviensi, Luca Orzelski notario terrae calissiensis, Abrahamo Gołuchowski visliciensi capitaneo, et aliis quam pluri-

mis terrarum nuntiis et officialibus Regni et M. D. L. ad praesentia regni generalia comitia congregatis.

Vladislaus Rex.

Stanislaus Skarszewski, R. C. M. R.

Ex libro SD. n° 189, fol, 721, sub cancellariatu generosi Georgii de Thenczyn Ossoliński.

---

84. GENERALIS CONFIRMATIO A JOANNE CASIMIRO REGE, JURIUM ET PRIVILEGIORUM CIVITATIS ILCUSSIENSIS, A° 1649.

Confirmatio generalis jurium civitatis ilcussiensis.

Joannes Casimirus, etc. Significamus etc.

Quod quamvis initio suscepti a nobis felicis reiminis imperii, in solenni coronatione nostra, solenni jurejurando omnium regni nostri ordinum, singulorum etiam subjectionis et potestatis nostrae hominum, publica et privaia jura et privilegia, a quibuscunque majoribus nostris concessa et edita, servaturos nos obligavimus, et diplomata in comitiis regni generalibus, publice edicto rata firmaque habituros esse confirmaverimus, ob eamque causam privilegia eorum suum robur habitura esse videantur. Attamen cum plerique e consiliariis nostris, nomine civium nostrorum Ilcussiensium nobis supplicassent, ut omnia eorum jura, privilegia, decreta, immunitates, libertates, praerogativas a serenissimis praedecessoribus nostris regibus Poloniae et aliis quibusvis majoribus regni datas, tum concessiones quasvis ab eisdem praedecessoribus nostris, ac novissime per serenissimum regem divae memoriae Dominum paren-

tem nostrum desiderissimum, super exactionem licostrati (1) vulgo burkowego appellatam, de actu et data: Varsaviae, die 30 Martii, anno Domini 1629, benigne largitas, nec non sancita, plebiscita (2), contubernia seu fraternitates (3) quorumvis artificum ibidem degentium et commorantium, specialibus litteris serenissimorum praedecessorum nostrorum approbata, ac insuper consuetudines quasvis, quibuscunque tempore serenissimorum praedecessorum nostrorum usi sunt, hisce litteris nostris approbare innovare, confirmare et ratificare dignaremur. Nos itaque Joannes Casimirus Rex, supplicationi praedictorum civium nostrorum ilcussiensium uti justae, benigne annuentes, omnia et singula eorum jura, privilegia, decreta, immunitates, libertates praerogativas, usuque tentas consuetudines, a serenissimis praedecessoribus nostris datas, tum concessiones quasvis, inscriptiones, emptiones, venditiones ab iisdem praedecessoribus nostris legitime et juste emanatas, ac praesertim per serenissimum olim Dominum parentem nostrum desideratissimum super exactionem licostrati vulgo burkowego appellatam benigne largitam, nec non sancita, plebiscita quae juri respondent, contubernia seu fraternitates omnium artificum ibidem degentium, in omnibus punctis, clausulis, articulis et ligamentis universis, in quantum juris publici rationes sinunt et usus eorum habetur, approbandas, confirmandas et ratificandas esse duximus, uti quidem praesentibus litteris nostris approbamus, confirmamus et ratificamus eosdemque in iis juribus, privilegiis et libertatibus omni-

(1) licostratum, bruk.

(2) plebiscita, wilkirze, uchwały miejskie.

(3) contubernia seu fraternitates artificum, cechy czyli bractwa rzemieślnicze.

bus, perpetuis temporibus, conservamus, et ab omnibus conservari volumus. In cujus rei etc.

Datum Cracoviae, in conventione generali felicis coronationis nostrae, die XI mensis Februarii, anno Domini MDCXLIX, regnorum nostrum Poloniae et Sueciae primo.

Joannes Casimirus Rex.

In archivo regio metrices inscriptionum ex libro ex Suecia SEE. nº 191, pag. 77, desctiptum.]

---

85. GENERALIS CONFIIRMATIO A JOANNE CASIMIRO REGE, JURIUM ET PRIVILEGIORUM MONTANICORUM ILCUSSIENSIUM, Aº 1649.

Confirmatio generalis jurium montanicorum civitatis ilcussiensis.

Joannes Casimirus, etc.

Significamus praesentibus nostris, quibus interest universis et singulis.

Quia quamvis augustissimae inaugurationis nostrae tempore, solenni jurejurando et diplomate publice edito, omnium regni nostri ordinum, singulorum etiam potestatis nostrae hominum, publica et privata jura et privilegia a quibuscunque majoribus nostris concessa et edita, servaturos nos et rata firmaque habituros esse confirmaverimus, ab eamque causam privilegia eorum suum pondus habitura esse videantur. Tamen cum nonnulli consiliariorum nostrorum, nomine cultorum montium seu fodinarum ilcussiensium earumque cuniculorum subterraneorum ponicoviensis et pilecensis aliorum quorumvis omnium, nobis supplicassent ut omnia eorum jura privilegia, litteras, immunitates, decreta, libertates, prae-

rogativas ipsis a serenissimis praedecessoribus nostris regibus Poloniae et aliis quibusvis majoribus nostris concessas, insuper et sancita, instituta laudaque illorum ac consuetudines quibuscunque usi sunt, specialibus literis nostris approbare, innovare, confirmare et ratificare dignaremur. Nos itaque Joannes Casimirus rex, supplicationi ipsorum uti justae benigne annuentes, omnia et singula praedictorum cultorum subditorum nostrorum jura, privilegia, literas, decreta, libertates, immunitates, praerogativas, a serenissimis piae memoriae regibus Poloniae praedecessoribus nostris juste et legitime concessas, datas et emanatas, insuper et lauda, instituta et sancita illorum, laudabilesque et usu tentas ac observatas ipsorum consuetudines, praesertim vero privilegium serenissimi olim divae memoriae Sigismundi primi regis, praedecessoris nostri de actu et data: Cracoviae feria sexta in crastino festi S. Adalberti, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto emanatum, ac postmodum per serenissimum divae memoriae olim Sigismundum III Dominum parentem nostrum desideratissimum, de actu et data: Cracoviae, decima octava mensis Augusti, anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo primo, diplomate suo innovatum, approbanda, confirmanda ratificanda esse duximus, prout hisce approbamus, confirmamus et ratificamus, atque praedictos cultores montium, circa omnia jura et libertates ac concessiones quasvis, praesertim vero per serenissimos praedecessores nostros reges Poloniae, et Sigismundum primum et Sigismundum tertium parentem nostrum benigne largitas perpetuis temporibus conservamus et reliquimus, et ab aliis quorum interest conservari volumus.

In cujus rei fidem praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni communiri jussimus.

Datum Cracoviae, in conventu regni generali felicis coronationis nostrae, die XI mensis Februarii, anno Domini MDCXLIX, regnorum nostrorum Poloniae et Suecia anno primo.

Joannes Casimirus Rex.

Ex libro ex Suecia SEE. nº 101, fol. 78 depromptum (1).

---

86. CONSENSUS JOANNIS CASIMIRI, EXIMENDI MINERAM FERRARIAM IN JAWOROW, TITO LIVIO BORATINI ARCHITECTO, Aº 1653 DATUS.

Consensus eximendi mineram ferrariam nobili Tito Livio Boratini in villa Zawadow capitaneatu Jaworoviensi.

Joannes Casimirus, etc. Significamus etc.

Dedisse nos et permisisse, dareque et permittere praesentibus litteris nostris, nobili Tito Livio Boratini architecto nostro, facultatem et consensum mineram ferrariam seu fundum minerae ferrariae in villa Zawadow capitaneatus Javoroviensis sitam, de manibus quorumvis modernorum nullo jure possessorum seu aliorum omnium jus et interesse aliquod ad eandem se habere praetendentium, justis pecuniarum summis, in quantum ibidem legitime inscriptae fuerint vel ex taxa commissariorum provenientibus, eximendi et eliberandi. Quam

(1) W aktach żupniczych olkuskich znajduje się codosłownie podobny przywiléj Władysława IV Króla. Datum Cracoviae die XXI mensis Martii, anno Domini MDCXXXII, regnorum nostrorum Poloniae et Sueciae primo.

quidem mineram ferrariam sen fundum minerae ferrariae in villa Zawadow consistentem, praemisso modo vindicandi, praedictus nobilis Titus Livius Boratini, cum omnibus agris, pratis, campis, subditis, inquilinis, hortulanis, eorumque laboribus, censibus, commodis et emolumentis, nec non molendino et taberna, aliisque omnibus in universum attinentiis et pertinentiis tenebit, habebit et possidebit ad extrema vitae tempora. Promittimus autem pro nobis et serenissimis successoribus nostris, non esse nos neque serenissimos successores nostros eundem ab usu et pacifica possessione dictae minerae ferrariae ejusdemque attinentiarum antiquitus spectantium, amoturos neque amovendi potestatem cuipiam daturos, sed salvum et integrum jus advitale conservaturos. Post mortem autem ipsius non prius praedicta minera ferraria seu fundus ejusdem ad nos dispositionemque nostram redibit, donec summa in litteris originalibus expressa vel ex taxa commissariorum proveniens, successoribus ipsius persoluta non fuerit. Juribus nostris regalibus, reipublicae et ecclesiae catholicae salvis. In cujus rei fidem, praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni communiri jussimus.

Datum Grodnae, die XIV mensis Februarii, anno Domini MDCLIII, regnorum nostrorum Poloniae et Sueciae V anno.

Joannes Casimirus Rex.

(L. S.)

Albinus Gorayski, praepositus posnanensis, Regens cancel. regni.

In archivo Regio metrices inscriptionum, ex libro SJ. nº 195, fol. 18, sub cancellariatu Stephani Koryciński.

87. UNIWERSAŁ KRÓLA JANA KAZIMIERZA Z R. 1658, UWALNIAJĄCY OD STANOWISK WOJSKOWYCH, FABRYKI ŻELAZNE JANA DZIBONIEGO, W DOBRACH BISKUPA KRAKOWSKIEGO ISTNIEJĄCE.

Jan Kazimierz, z łaski Bożey Krol Polski, Wielkie Xiąże Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie, Inflandzkie, Smolenskie, Czerniechowskie, y Szwedzki, Gottski, Wandalski, dziedziczny Krol.

Wszem w obec y każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a mianowicie pułkownikom, oberszterom, obersterleytnantom, rotmistrzom, kapitanom, porucznikom y wszelkim officyerom iezdnych y pieszych chorągwi polskiego y cudzoziemskiego narodu, w iakimkolwiek zaciągu będącym, oznaymuiemy, iż doszła nas skarga od urodzonego Jana Dziboniego sekretarza naszego, że dla przechodzących ludzi woyskowych, koło robienia armaty (1) na potrzebę naszą y rzeczypospolitey wielkie omieszkanie ponosi y przeszkodę. Zatym daiemy ten uniwersał nasz do WM., napominaiąc y surowie zakazuiąc, aby się żaden nie ważył w Bobrzy, Cmińsku, Kołomanie, Tumlinie y Zagdańsku stawać, stacyi wybierać, noclegow, pokarmow odprawiać ani żadney naymnieyszey krzywdy poddanym y rzemieślnikom tamecznym czynić, ponieważ ustawicznie armatę dla nas robią, a żadney intraty pod ten czas nie biorą. Upewniamy przeto każdego, ieżeliby ktory przeciw temu naszemu uniwersałowi wykroczył, żeby tam stanął, stacye brał, chleby wyciągał y iaką krzywdę uczynił poddanym tamecznym y rzemieślnikom,

(1) armata, uzbrojenie.

iż za naymnieyszą skargą surowie go sądzić y na gardle karać rozkażemy, a w niestaniu infamować. Na co, dla lepszey wiary, przy podpisie ręki naszey, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy.

Dan w Warszawie, dnia XX miesiąca Lutego, roku. Pańskiego MDCLVIII, panowania Królestw naszych Polskiego y Szwedzkiego X roku.

Jan Kazimiérz Król.

Oryginał tego Uniwersału, znajdował się w Końskich, zkąd go wypisał X. Józef Osiński, w dziele: Opisanie polskich żelaza fabryk, str. 26.

87*. UWOLNIENIE MIAST: BOCHNI, WIELICZKI I OLKUSZA OD STANOWISK WOJSKA W ROKU 1658.

Wypis z konstytucyi seymu walnego ordynaryinego sześćniedzielnego warszawskiego, od d. 10 Czerwca 1658 odprawionego.

Miasta Nasze: Bochnia, Wieliczka y Olkusz.

138. Iż wiele na tym zależy, aby miasta nasze Olkusz, Bochnia, Wieliczka, do ostatniey zguby nie przychodziły, za których ruiną y prowentów stołu naszego wielkaby uyma bydź musiała; przeto konstytucyą anni 1631 (1), która ich od wszelakich stacyy y stanowisk żołnierskich uwalnia reassumuiemy; chcąc to mieć po Wielmożnych Hetmanach naszych, aby żołnierzów, którzyby prawu temu sprzeciwiali się, surowo karali.

Wypisane z Voluminu Legum IV, str. 576, w pierwotném wydaniu konstytucyi z r. 1658 str. 41.

(1) rok błędnie zacytowany, gdyż taka konstytucya jest z r. 1633.

88. MANDAT KRÓLA JANA KAZIMIÉRZA Z R. 1658 DO HIER, SZELLINGA ŻUPNIKA OLKUS., ABY SZYBY CZYLI GORY KOŚCIOŁOWI S. KRZYŻA W OLKUSZU NIE SZKODZIŁY.

Actum Ilcussiae, sabbatho post festum circumcisionis Christi Domini proximo, die quarta Januarii, a° Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono.

Ad acta zuppariałia ilcussiensia, praesente generoso Hieronymo Szeling, zuppario ilcussiensi, veniens personaliter reverendus Christophorus Tyliszowski sacristianus ecclesiae parachialis ilcussiensis, plebanus racławiensis nomine admodum reverendi patris Gaspari Rychłowski canonici ilcussiensis etc. agens, oblulit litteras mandati Sacrae Regiae Majestatis ad generosum Dominum zupparium ilcussiensem ratione infrascriptorum, de data: Varsaviae, die tertia mensis Augusti, anno proxime praeterito datas, sigillo regni communitas, manuque propria Sacrae Regiae Majestatis subscriptas, salvas, sanas et illaesas, omnique suspicionis nota carentes, petens easdem ad acta officii sui suscipi, ingrossari, et contenta eorundem litterarum exequi. Quarum est tenor ut sequitur talis:

Jan Kazimierz, z Bozey łaski Król Polski, Wielkie Xiąże Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie, Inflantskie, Smolenskie, Czernichowskie, a Szwedzki Gottski, Wandalski, dziedziczny Król.

Urodzonemu Hieronimowi Szelingowi żupnikowi gór ilkuskich, wiernie nam miłemu, łaskę naszą królewską.

Urodzony wiernie nam miły. Doniesiono nam do wiadomości przez pewnych Panów Rad naszych iż kościół Swiętego Krzyża w Olkuszu leżący, wielkiemu niebezpieczeństwu y ruinie iest podległy, dla wielkich dziur od góry Magdaleny nazwaney, pokopanych w bliskości kościoła tego. Dla tego mieć chcemy po wierności twoiey, abyś temu czułością y opatrznością zabiegł, iakoby pomieniony kościół w cale zostawał, żeby chwała Boża nie ustawała, y w ludziach szkody nie było; a pomienioną górę, zniosszy się koło tego z dobrze wiadomymi ludzmi, cale zasypać y zawalić kazał. Będziesz się tedy wierność twoia stosował do woli naszey, inaczey nie czyniąc.

Dan w Warszawie, dnia trzeciego miesiąca Sierpnia, roku Pańskiego MDCLVIII, panowania Królestw naszych Polskiego X, a Szwedzkiego XI roku.

Jan Kazimirz, Król.

(L. S. Regni.)

Jan Gniński, O. Gniezn. S. K. M.

Generosus itaque Dominus zupparius, inhaerendo mandato eidem Sacrae Regiae Majestatis, ad conspiciendos internos labores, versus quam partem ductos scabinos juratos montanicos quas sibi admodum reverendus elegerit, cum ministeriali Regni generali et dimensore alias z szynarzem deputavit.

Ex actorum zupparialium ilcussiensium prothocollo extraditum.

Joannes Bapt. Marcowicz zupp. ilcuss. not. juratus.

88. UWOLNIENIE MIAST GÓRNICZYCH OD STANOWISK WOJSKA I AKCYZ W R. 1659.

Wypis z konstytucyi seymu walnego sześćniedzielnego extra-ordynaryinego, od 17 Marca 1659 w Warszawie odprawionego.

O niedawaniu assygnacyi na dobra szlacheckie.

13. . . . . .

gwoli czemu wszystkiemu reassumuiemy wszystkie artykuły woyskowe y konstytucye koronne de disciplina militari uchwalone, które in viridi observantia et executione wielmożni Hetmani chować maią. Taż konstytucya Olkuszowi z przedmieściami, górnikami y ze wszystkiemi ich do miasta przynależytościami, według konstytucyi anni 1633 y seymu przeszłego sub eodem rigore służy, w którym mieście żadne stanowiska żołnierzom nie mogą być pokazane; które oraz od akcyzy drzewa do stemplowania gór, węgli y popiołów do palenia gleyty y ołowiu uwalniamy; ponieważ do ich sprzedania postaremu akcyza idzie; w Bochni także y w Wieliczce stanowiska żołnierzom, pokazywane bydź nie maią, którą to konstytucyą Wielkie Xięstwo Litewskie przyimuie.

Wypisane z Voluminu Legum IV, str. 595; w piérwotném wydaniu konstytucyi z r. 1659, str. 10.

88**. WYKAZ WYDATKÓW W SOLI W ŻUPACH: WIELICKICH, BOCHEŃSKICH I KOMORACH MAZOWIECKICH, W ROKU 1661.

Specyfikacya wszelakich expens y wydatkow teraźnieyszych żupnych wielickich y bocheńskich, y komor

mazowieckich, tak pieniężnych iako y solnych na pieniądze iednak otaxowanych; — na które, na ieden każdy rok, tak wiele soli lub wyprzedać, lub wydać lub consumować potrzeba.

Iż wszelkie gospodarstwo na dobrym rządzie, a zaś dobry rząd naywięcey na przyczynieniu intraty a zmnieyszeniu expens y pilnym dozorze zależy; tedy my Commissarze pilnie wywiadywaliśmy się naprzód, iuż nie o intracie, bo tę iako naywiększą być życzemy, ale tylko o expensach corocznych tak wielickich y bocheńskich, iako y komór mazowieckich, iak wielkie na ten czas in circa plus vel minus być powinny? I zdało nam się, iż ieżeli nie większa tedy takowa, to iest tym expensom corresponduiąca intrata co rok w żupach koniecznie być powinna. Które to tak pieniężne iako y solne, na pieniądze iednak według teraźnieyszego waloru soli otaxowane, iako to: rathy Królestwu JMM., budynki etc., diaria, pensie, darowizny, miarki y inne expensa, po te czasy w żupach znaleźliśmy takowe:

W Wieliczce:

Na rathy Królestwu JchMM. . . . . fl. 300,000
Na budynki, robotniki, fróchtarze, bednarze, owsy, siana, łoie, drzewo y inne potrzeby fl. 200,000
Miarki robotnicze uczynią . . . . . fl. 90,000
Na pensie pieniężne (1) . . . . . fl. 58,521

(1) np. P. Joachymowi Pastoryuszowi historykowi JKM. na każdy rok . . . . . fl. 600
P. Corademu medykowi J. K. M. rocznie . . . fl. 1000
P. Galoes aptekarzowi rocznie . . . . . fl. 3000
i t. d. (z Lust. żup. r. 1661.)

Na ślachtę, soli bałwanów (1) 1500 a fl. 36, fl. 54,000
(bałwanów n° 266)
Na pensie solne (beczek . . . n° 1768) . . . . fl. 39,584
(sztuk . . . . n° 2356)
Na prasołów (2) krak. bałw. n° 720 a fl. 32, fl. 23,040
Na diaria urzędnikom . . . . . fl. 21,788
Na spowiedników i kaznodziei Króla JMci . . fl. 4,000

Facit . . fl. 790,933

W Bochni:

Na expensa solne, ut supra . . . . . fl. 120,000
Miarki robotnicze czynią także . . . . . fl. 90,000
Na pensie tak pieniężne iako i solne . . fl. 9,000

Facit . . fl. 219,000

(1) *Cena soli w Wieliczce r.* 1661, *kiedy żupy krak. odbierane były z dzierżawy od Jul. Ferd. Barona z Jaroszyna.*

Bałwan szybikowey	fl. 60
Bałwan zieloney	fl. 50
Beczka oczkowey	fl. 10
Beczka szybikowey	fl. 8
Beczka zieloney	fl. 7
Cwiertnia warzonki	fl. 6

W tymże roku kiedy żupy administrowane były na skarb królewski przez 3 kwartały, cena soli była:

Cetnar szybikowey	fl. 2 — 10
Cetnar zieloney	fl. 1 — 24
Beczka szybikowey	fl. 10
Beczka zieloney	fl. 9

Sol sprzedawaną beczkami zwano: rumówką, cebrówką, stochmalką, jarką; — sól twardą: bałwany, złamki, partyki, sztuki, bochenki.

Cena soli warzonki z karbaryi:

Od 1 Października 1660 do dnia 1 Lipca 1661, żyd Józef Włochowicz, dzierżawca karbaryi, wywarzył panwi ogółem, w Wieliczce 490, w Bochni 187. Te 677 panwi, każda po fl. 36, czynią razem fl. 24,327. (z Lust. żup. r. 1661).

(2) prasoł, przekupień soli.

Na komorach mazowieckich:

Na szlachtę mazow. beczek n° 10,549, a fl. 9,	fl.	94,941
Na budynki, urzędniki i inne expensa . .	fl.	30,000
Na pensie pieniężne	fl.	1,200
Facit . .	fl.	126,141
Summa ogólna expens żupnych iak wyżey, na rok ieden, czyni	fl.	1,136,074

Z Lustracyi żup wielickiéj i Bocheńskiéj z r. 1661, znajdującéj się w archiwum w Krakowie.

Przedrukowane z dzieła: Kraków i jego okolice, przez Ambr. Grabrowskiego wydanie 3cie, str. 273.

---

89. POSTANOWIENIE GÓRNIKÓW OLKUSKICH Z R. 1671, PRZEZ KRÓLÓW MICHAŁA Z R. 1671, JANA III Z R. 1681, I AUGUSTA II R. 1713 POTWIERDZONE, WZGLĘDEM OPŁATY GROSZA OD ZŁOTEGO Z ZAROBKU GÓRNIKÓW NA WYPADKI NIESZCZĘSLIWE I WSPOMOŻENIE WDÓW I SIEROT SKŁADANÉJ.

Actum Ilcussiae, feria 6ta ante festum Sanctae Catharinae virginis et martyris proxima, die 27ma Novembris, anno D. 1714.

Ad officium et acta praesentia zupparialia ilcussiensia personaliter venientes famati: Albertus Bukowic Stanislaus Bartyzel et Stanislaus Sobala, juris montani ilcussiensis scabini jurati, nomine totius communitatis montanicae ilcussiensis, obtulerunt ad acticandum infrascriptam approbationem et confirmationem privilegii Serenissimi Augusti secundi, regis Poloniae, petens eandem ad acta praesentia suscipi et ingrossari, atque authentice ex ipsis actis sibi extradi; cujus affecta-

tioni officium praesens annuendo, ad acta praesentia suscipit; cujus vero approbationis et confirmationis privilegii tenor, de verbo ad verbum fideliter desriptus sequitur, estque talis:

Augustus Secundus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae, Czernichoviaeque, nec non haereditarius Dux Saxoniae etc. Princeps Elector etc.

Significamus praesentibus literis nostris, quorum interest universis et singulis. Reproductas coram nobis esse literas authenticas pergamineas, manu serenissimi antecessoris nostri Joannis tertii regis subscriptas, et sigillo regni minoris communitas, confirmationem nimirum certae ordinationis et articulorum per fossores seu montanistas ilcussienses constitutorum et conscriptorum in se continentes, sanas, salvas, parum vetustate attritas, minima tamen suspictionis nota carentes, supplicatumque nobis eorundem fossorum et subditorum nostrorum ilcussiensium nomine, quatenus easdem literas authoritate nostra regia approbare et confirmare dignaremur. Harum autem litterarum tenor est qui sequitur.

Joannes tertius, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae, Czernichoviaeque.

Significamus praesentibus litteris nostris quorum interest universis et singulis. Reproductas esse coram

nobis literas authenticas, manu serenissimi antecessoressoris nostri Michaëlis regis subscriptas et sigillo regni minori communitas, confirmationem nimirum certae ordinationis et articulorum per fossores seu montanistas ilcussienses constitutorum et conscriptorum in se continentes. Supplicatumque nobis eorundem fossorum et subditorum nostrorum ilcussiensium nomine, quatenus easdem literas authoritate nostra approbare et confirmare dignaremur. Harum autem litterarum tenor est qui sequitur.

Michaël, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae, Czernichoviaeque.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, exhibitas coram nobis esse literas papireas, polonico idiomate infrascriptas, manibus zupparii jurati et aliorum montanistorum seu fossorum ilcussiensium subscriptas, salvas, sanas et illaesas, omnique suspitionis nota carentes, continentes in se laudum seu ordinationem certam, pro usu et utilitate publica totius communitatis montanicae, per eosdem fossores ilcussienses conscriptam et laudatam; supplicatumque nobis humillime nomine eoruudem per certos consiliarios nostros, ut easdem literas authoritate nostra regia approbare et confirmare dignaremur. Quarum quidem litterarum tenor de verbo ad verbum sequitur, estque talis.

In nomine Domini Amen. My wszystka rzesza górników ilkuskich na rozgar y radę około poratowania

podparcia y poprawy praw naszych górnych nam od Swiątobliwych y Nayiaśnieyszych Królów JchMciów Polskich do wielu set lat dobrowolnie nadanych, y przez Nayiaśnieyszego y niezwyciężonego Króla JMci Pana Naszego Miłościwego teraz nam, day Boże naydłużey panuiącego potwierdzonych, zgromadzeni; widząc to na oko, iż na zniszczenie y zniesienie ich a rozproszenie y rozegnania nas z wielką szkodą y ruiną skarbu Króla JMci Pana Naszego miłościwego y Rzeczypospolitey, boby roboty w górach ustać, y góry ustać musiały, wiele nieżyczliwych Panu y rzeczypospolitey a nam nienawistnych ludzi następuie, chcąc temu zabieżeć, y życząc tego aby za błogosławieństwem Boga naywyższego, który wszystkie skarby ma w ręku swoich, niemi rządzi y dyryguie a wierno czuła y ustawiczna przy lasce iego świętey praca nasza, iako naywiększy pożytek skarb Króla JMci miał y pomnażał się, Boga wszechmogącego w Tróycy Świętey iedynego na pomoc wziąwszy y imienia iego świętego wezwawszy, w tak małey nas liczbie górników zostaiącey, do zachowania całości praw górniczych, sposobu inszego nie maiąc, takową zobopolnie y iednostaynie między sobą uczyniliśmy ordynacyą y uchwałę, która na nas y dziatki nasze y wszystkich którzyby się teraz y na potomne czasy górnikami liczyli y w górach s prace rąk swoich pożywienia szukali y kapicą górniczą pokrywali, także y ci którzy się imieniem górników tytułuią y szycą, po gruntach duchownych y szlacheckich mieszkaiący, a tu górne roboty na Ilkuszu odprawuiący, przy rosztach y hutach robotnicy wszyscy y gospodarze zostaiący y mieszkaiący,

fularze (1), węglarze y inni wszyscy gwarectwa się dotykaiący, y iakimkolwiek sposobem z gwarectwa pożywienia szukaiący y maiący, nemine excepto, póki Pan Bóg miłościwy skarbu swego w górach tuteyszych ilkuskich pożyczać y udzielać będzie raczył, wiecznemi czasy wkładamy y postanawiamy y niezłomanie to laudum mieć chcemy: A to na potrzeby nas wszystkich górników tak na prawne nakłady i koszty na któreśmy się podłużyły y dłużyć będziemy, broniąc praw y wolności naszych nie maiąc ich zkąd wypłacać, iako też dla ubogich y nędznych górników, chorych y niedołężnych, albo których góra przytłucze, pokaliczy, na opatrzenie ich w chorobach, alias na pogrzeby ciał grzesznych, wdów y sierot ratunku potrzebuiących, których rodzice w niedostatku odumieraią, na wyżywienie y wychowanie ich, y na insze wszystkie potrzeby górnicze, żeby wszyscy w tym laudum wzwyż pomienieni od każdego złotego zarobionego, na każdy tydzień przy płacy, tak panów pisarzów sztolnych iako też y panow gwarków opolnych spólnych gór, kiedy im zwyczaynie płacić będą, grosz ieden od iednego złotego, od dziesiątka groszy ieden szeląg dawali, które grosze każdy urzędnik, iak Panowie pisarze sztolni, Panowie gwarcy opolni, hutmani y ci wszyscy, którzy robotnikom górnym, hutney, rostney, y inszym wszystkim płacą, odbierać maią; a do rąk pisarza naszego pod surowym karaniem y winą czternastu grzywien, urzędowi żupnemu przez każdego przestempcę y nieposłusznego sprzeciwiaiącego się temu laudum nieodpuszczoną, oddawać będą powinni. A takowe pienią-

(1) fularze, furmani zwożący rudę, węgle i t. p.

dze złozone w karbonie u Pana pisarza naszego za dwiema kluczami zostawać maią, y tylko na potrzebę rzeczypospolitey naszey, górnicy wzwyż opisanych, za starszemi naszemi wiadomością, ruszane być maią, y rachunki y expensy nam górnikom czynić będą powinni. Które laudum albo uchwałą y ordynacyą naszą we wszystkiem cale y niezłamanie trzymać y one zachować unanimiter obiecuiemy, y tak siebie iako y potomki nasze aby one zachowali wiecznemi czasy obowiązuiemy. A dla lepszey wiary y pewności, tę uchwałę naszą, rękami swemi podpisuiemy.

Działo się w Ilkuszu, w piątek przed niedzielą wstępną, dnia trzynastego miesiąca Lutego, roku Pańskiego tysiącznego sześćsetnego siedmdziesiątego pierwszego. Ja Piotr Ciecko przysięgły górny. Ja Stanisław Mokrzesz przysięgły. Ja Marcin Garncarz przysięgły. Ja Krzysztof Marszałek. Marchel Gorel, Mathyasz Organka. Franciszek Marchewka. Adam Niecki, imieniem wszystkiey rzeczypospolitey.

Nos itaque Michaël Rex, supplicationi praedictae benigne annuentes, quin imo justitiae et aequitatis, hancce intentionem ipsorum animadvertentes, suprainsertas laudi literas, in omnibus earum punctis et clausulis, approbandas et confirmandas esse duximus, uti quidem approbamus, confirmamus et ratificamus, praesentibus literis nostris; et ut praedicti fossores ilcussienses nemine penitus excepto, praefatam contributionem unius scilicet grossi a quovis floreno, ab ipsis circa solutionem percipiendam ad manus notarii sui, juxta specificatas laudi et ordinationis suae literas, pro commodo et utilitate totius reipublicae montanicae si-

ne ulla dificultate solvant et contribuant, serio mandamus decernentes easdem literas vim et robur perpetuae firmitatis obtinere debere. In cujus rei fidem praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni communiri jussimus.

Datum Cracoviae, die XIII mensis Martii, anno Domini MDCLXXI, regni nostri anno secundo.

Michaël Rex.

Stanislaus Bużeńki, G. V. C. Regens cancellariae regni.

Nos itaque Joannes Rex supplicationi praefatorum montanistorum fodinarum ilcussiensium facile annuentes, praeinsertum privilegium et descriptam ordinationem seu articulos, authoritate nostra regia approbandas, ratificandas et confirmandas esse duximus, atque praesentibus literis nostris (in quantum juris est) approbamus in omnibus punctis, volentes easdem vim et robur debitae firmitatis habere, simul et circa usum libertatum et ordinationis insertae eosdem subditos nostros conservari, pro gratia nostra. In cujus rei fidem praesentes manu nostra regia subscriptas, sigillo regni muniri jussimus.

Datum Varsaviae, sub tempus comitiorum generalium regni, die XXVII mensis Januarii, anno Domin MDCLXXXI, regni nostri VII anno.

Joannes Rex.

(L. S. pensilis,)

Lud. Nic. Grabiański, Sacrae Regiae Majestatis Secretarius.

Nos itaque Augustus Rex, supplicationi praefatae benigne annuentes praeinsertum privilegium et descriptam ordinationem seu articulos authoritate nostra regia approbandos, ratificandos et confirmandos esse duximus, atque praesentibus litteris nostris (si et in quantum juri publico non repugnant, ususque eorum habetur), in omnibus earundem literarum punctis, clausulis, nexibus et ligamentis, approbamus, confirmamus et ratificamus, decernentes easdem literas vim et robur debitae firmitatis obtinere, simul et circa usum libertatum, et ordinationes superius insertas, memoratos subditos nostros montanistas ilcussienses conservari debere. In quorum fidem, praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni communiri jussimus.

Datum Varsaviae, die XV mensis Decembris, anno Domini MDCCXIII, regni vero nostri XVII anno.

Augustus Rex.

(L. S. Maj. Canc. Reg.)

Andreas Franc. Cichocki, Sacr. R. Maj. secret.

Confirmatio privilegii, seu articulorum confirmatorum a serenissimo rege, fossoribus alias gornikom ilcussiensibus serviens.

Quod quidem originale, superius specificati offerentes, illico ad se receperunt, et de recepto cancellariam officii praesentis quietarunt et praesentibus quietant.

Ex protocollo actorum officii zupparia-
tus montium ilcussiensium ex anno 1714.

90. SPRAWOZDANIE KOMMISSARZY DO PRZEJRZENIA EKONOMII OLKUSKIÉJ PO ŚMIERCI KRÓLA MICHAŁA, R. 1674 WYSŁANYCH, O STANIE KOPALŃ OLKUSKICH.

Działo się w Olkuszu dnia dwudziestego dziewiątego Marca, roku Pańskiego tysiącznego sześćsetnego siedmdziesiątego czwartego.

My Kommissarze od Rzeczypospolitey z konwokacyi confoederationis blisko przeszłey, po zeyściu z tego świata Króla JMci Michała, szczęśliwie skończoney, na rewizyą dóbr y prowentów Królowi JMci należących deputowani. Ziachawszy do olbor olkuskich y fundowawszy iurysdykcyą naszą kommissarską przez powołanie y ogłoszenie woźnego Ignacego z Wozakowy Koziarskiego. Naprzód tedy zastawszy Pisarza skarbowego, urodzonego Pana Stanisława Dąbrowskiego, od niego tę informacyą wzięliśmy: iż Pan Adam Kotowski, wszystkie prowenta z olbor olkuskich za kontraktem zskarbem Rzeczypospolitey uczynionym, natenczas w possessyi swoiey ma. Kontraktu iednak samego y iego punctualitates nie produkował, gdyż oryginał sam przy JMpanu olborniku samym zostaie.

Miasto Olkusz.

To miasto maiąc prawa swoie y przywileiów ich od Królów Panów konfirmacye, żadnych czynszów, danin y prowentów do stołu Króla JMci nie daie; y owszem ma wiosek cztery: Witeradów, Zalipie, Zuradów, Starczynów nazwane, które iurysdikcyą magistratus miasta tego ze wszystkiemi powinnościami y pożytkami subsunt. Folwarków też żadnych ani krescencyi ani karczem w tey okonomii nie masz, w samych

tylko kruszcach y onych liquefakcyi prowent Króla JMci consistit.

Sztoły.

Są dwie sztole albo raczey rzeki pod ziemią, wielkim kosztem wybudowane, zowią ie Pilecka sztoła y Ponikowska sztoła. Te sztoły obydwie, wszystkie góry y studnie, w których krusce kopią, gdzie w głębi woda ziemna zalewa, osusza y wody wszystkie z tych gór y robót w nich odprawuiących się odbiera.

Góry Sztolne.

Iedne góry są które się zowią sztolne, a te na firachcentelle podzielone, które firachcentelle JchMc PP. gwarkowie iakoby conturbernii hujus mineralis officiales między sobą trzymaią, i z nich kruszce in rem sui kopaią, wykopanym aequaliter się dzielą, aequaliter téż wszyscy iako na rzemieśnika, tak y na potrzeby sztolne, górne, olborne powinności, to iest od roszta kruszcu gotowego płókanego, z gór tak sztolnych iako y opolnych trzy niecki y korzec do olbory króla JMci, na szpital korzec ieden, contribuunt y contribuere powinni, pod utraceniem swoich części y pożytków z tych firachcentelli z gór pochodzących.

Góry Opolne.

Drugie góry są, które się zowią opolne, a iako te tak y sztolne permixtive przy obudwu sztołach są położone y wyrabiaią się. Te tylko maią dyfferencyą gór sztolnych, że te prywatnym osobom służą y ich dyspozycyi we wszystkiém prywatney subsunt, prywatnym też kosztem dobywane, budowane, odprawiane y wyrabiane bywaią. Powinność iednak taką iako y z sztolnych gór do olbory Króla JMci; a na konserwacyą

sztoł y oprawę ich na drzewo, tyrlarze, rzemieślników, siódmego niecek cztery, przysięgli górnicy z kruszców tych oddawaią.

Wymiar kruszcu.

Wymiar kruszców na obudwóch sztołach dwa razy się odprawiać powinien do roku. Pierwszy raz na wiosnę in Junio vel Julio, drugi raz w iesieni in Octobre vel Novembre. Tego iednak roku 1673, z Ponikowskiey sztoły tylko raz wymierzano ob inopiam kruszcu. Zaczym y tego roku 1674 w tychże miesiącach ma bydź takiż wymiar odprawiany, z którego olbory Króla JMci ma obvenire należyta kruszcu pensio.

Więc explikuiąc difficultatem około miar kruszców iakieby były, taką pisarze y górnicy przysiężni dali z nich informacyą. W roście includitur niecek 24, w niecce korcy 4, w korcu trzy trzeciny.

Krusiec, kopanina.

Redukuiąc ad justum valorem ten krusiec, kopaniną nazwany, a do olbory Króla JMci gotowy płókany wchodzący, takowa iest iego ex informatione przysięgłych górników taxae constitutio.

Rost kopaniny kruszczu dobrego (osobliwie z Ponikowskiey sztoły, zkąd iest bogatszy w ołów), może constare fl: 240, z podleyszego zaś kruszcu może uczynić rost ieden fl. 200, kombinuiąc tedy ad justum valorem wszystkę kopaninę, a nadgradzaiąc z lepszego, podleyszego defekta, rachować trzeba każdy rost po fl. 200. Wszystkiey zaś kopaniny tego roku przeszłego 1673, z obudwu stoł y gór, do olbory weszło rostów n° 60, niecek n° 16, korcy n° 2, za co in summa facit fl. 13,200 gr. 24.

Furtusze, Ogony y Przegoniska.

A że ten krusiec fursztusowy z ogonów y przegonisk podleyszy iest in bonitate od kopaniny, bo ze śmieci y wód w których kopaninę kopaią, fragmenta iego zbierane bywaią, dla czego też mnieyszą essencyą z siebie wydaią.

Takowego tedy kruszcu roszt ieden nie kładzie się więcey tylko fl. 30, więc za wszystkie roszty furtuszów ogonów y przegonisk, których się narachowało n° 263, korcy n° ½, facit fl. 7270 gr. 25.

A że nie kładzie się tu z tych rosztów wyrachowanych deductio ołowów y srébra, dla tego też żadney expensy na likwefakcyą iego y unkoszta, iako to: drwa, węgle, pachołków hutnych, posługaczów, goniarzów nie rachuią się.

A nadto ani żadnych na pisarzów, officyalistów olbornych, salaria przyimuie się.

Tryby srébra.

Deductum ex rationibus y regestrów szlachetnie urodzonego Pana Stefana Kaliszewskiego, pisarza prowentowego olbornego, które in facie Kommissyi corporali juramento (że te regestra, które kommissyi produkował są prawdziwe) comprobavit.

Iż z trybów gwareckich nie zapłacili więcey srebra tylko marcas n° 334 po fl. 33 gr. 10, którego srebra zwłaszcza fanslibru praetium teraz iest w Krakowie fl. 45. Zysku tedy albo profitu accessit do olbory od tego trybu srebra, fl. 4013 gr. 10.

Summa generalis facit fl. 24,484 gr. 28.

Firachcentelle.

Na sztole Ponikowskiey iest firachcentellów n° 57, między któremi Króla JMci firachcentellów n° 2, nie

tak iak insze fruktyfikuią y żadnego z nich nie masz prowentu, o tym nuda tylko relatio a nie dowodna probatio.

Komput zaś, iako firachcentellów, ta y JchMcPanów gwarków, eo ordine iest w olborze konotowany.

Sztoła Ponikowska.

Król JMc. P. N. M. opłaca firachcentelli . .	2 „ „
JW. JMcPan Kasztelan krakowski	„ „ ⅘
. . . . Wojewoda krakowski	3 „ „
. . . . Wojewoda sendomierski . . .	„ ½ ⅘
JO. Xiąże JMc. Radziwił	„ „ ⅘
JW. JMcPan Stolnik koronny	1 „ „
. . . . Cześnik koronny	2 „ ⅘
Wielm. JMPan Wojewodzic sieradzki . . .	1 „ „
JMPan Łowczy krakowski	1 ½ „
Przewielebny JMXiądz Waxman kan. krakow.	„ ½ „
JMcPan Jerzy Sylkra Trzebiński	3 ½ „
. . Mikołaj Sylkra Trzebiński	2 „ „
. . Adam Kotowski, olbornik olkuski .	1 „ „
. . Jan Waxman, burgrabia krakowsk. .	3 „ „
JeyMcPani Salomea Gizanka, oberst. JKM. .	4 „ „
JMcPan Balcer Orlemes	1 „ „
. . Jan Wizemberk	1 ½ ⅘
. . Jakób Reinekier	1 „ „
JeyMcPani Cecylia Spinkowa	3 „ ⅘
JMcPan Gabryel Ochocki	1 „ „
. . Piotr Ochocki	1 „ „
. . Tomasz Tymf	4 „ „
. . Jakób Meyerhoffer	6 ⅓ „
. . Franciszek Fiauzer	1 „ „
Sukcessorowie JeyMcPani Lukrecyi Fiauzerowéj	1 „ „
JMcPan Jakób Gwardziński	1 „ „
. . Jan Motczyński	„ ½ ⅖
. . Franciszek Majecki	3 „ „
. . Tobiasz Suntag	1 „ „
. . Jan Frydrych Smidt	2 ½ „
Facit firachcentelli . .	57 „ „

Sztoła Pilecka.

Nayiaśnieyszy Król JMc P. N. M.	1	„	„
Jaśnie Oświecone Xiąże Biskup krakowski . .	4	„	„
. . Wielm. JMcPan Wojewoda krakowski .	5	½	¼
. . . . . Hetman koronny . . .	3	„	„
. . . . . Cześnik koronny . . .	1	½	„
Wielmożny JMcPan Łowczy krakowski . .	8	„	„
JMcPan Wizemberk	4	„	„
. . . Jerzy Trzebiński	2	„	„
. . . Jakób Meyerhoffer	2	„	„
. . . Jan Frydrych Smidt	2	„	„
. . . Adam Kotowski, olbornik olkuski .	1	„	„
. . . Stanisław Dąbrowski	1	„	„
. . . Franciszek Majecki	1	„	„
. . . Tobiasz Sontag	1	„	„
. . . Jakób Gwardziński	„	½	„
. . . Jan Motczyński	„	⅛	¼
. . . Wawrzyniec Wodzicki	„	„	¼
. . . Barszczewicz	„	„	¼
JeyMcPani Kruska	„	½	„
. . . . Zofia Komorowa	„	½	„
. . . . Rudawska	„	„	¼
JMcPan Reynekier	„	⅝	„
. . . Zacharyasz Herman	„	„	¼
Facit firachcentelli . .	41	„	„

Notandum że kiedy firachcentell dzieli się na pięć części, to ta część zowie się piątką.

Sztoła Czajowska.

Ta sztoła dawnieyszych czasów była wyrobiona przez mieszczan olkuskich na dobrach Huykowie y Bolesławiu, o którey górnicy przysięgli olkuscy, takową in scriptis ut sequitur podali informacyą.

Ten Huyków wpadł w possesyą JMcPanu Chełmskiemu, oycu Pana Marcyana chorążego krakowsk. (1), za zastawą PP. Rayców olkuskich, a to iedno w zło-

(1) Rzecz ta działa się za Zygmunta I, w piérwszéj połowie XVI wieku.

tych pięciuset z takim sposobem, że niektóry uczciwy z Huykowa stary rodzic, który był furman wielki, mając swoich wozów sześć, którego wzięto na królewską do Moskwy, tam był kilka lat. Za te tedy zasługi, wyiednał sobie u Króla JMci przywiley na woytostwo huykowskie, któremu gdy schodziło na leciech, poszedł do JMcPana Chełmskiego starego, żeby u niego kupił ten przywiley: y kupił; za tym przywileiem P. Chełmski do PP. Rayców olkuskich poszedłszy mówił z niemi: Panowie Raycy dożyczcie mi tego Huykowa, mam też tu już przywiley na wóytowstwo, a oni mu nieprzyobiecali. On na nich bankiet sprawił w Bolesławiu, na który ich zaprosił, tam z niemi pod dobrą myśl siedząc, affektował, żeby mu cessyą uczynili, którzy nie chcieli, ale przez zastaw ten Huyków mu puścili w pięciuset złotych. Za tą zastawą zaraz PP. Huykowianie starzy, y wszystka gromada wyprawili się do Króla JMci z supliką na PP. Rayców olkuskich, y zaraz otrzymali mandat od Króla JMci, za którym mandatem musieli stawać, y zostali skarani, za to dwóch rayców ieden Sax, a drugi syn za oyca stanął, niejaki Tobiaszek, którym szyie poucinano. A drugim nakazano żeby ten Huyków odebrali od P. Chełmskiego, y położyli mu te pieniądze PP. Raycy w grodzie, których nie chciał wziąść mówiąc, żem kupił. Ale oni PP. Raycy, każdego roku pozwy kładli P. Chełmskiemu, y potym po śmierci starego P. Chełmskiego, na syna iego Pana Marcyana, y za teraźnieyszey pamięci naszey, wyieżdżali PP. Raycy Olkuscy do kopców, przypowiedaiąc się do swoiego, ale on chciał przy granicy przysiądz, lecz PP. Raycy wyprawili kommissyą od Króla JMci, na którey kommissyi tenże P. Chełm-

ski iteratis vicibus chciał na kopcach przysiądz, ale Panowie kommissarze wyrozumiawszy niedopuścili, y zaraz aresztowano tę przysięgę, iednak PP. Raycy przypowiedali się do Huykowa. Za tym sobie JMcPan Chełmski uprosił u Króla JMci dożywocie, y nieuczynił nic przykrego, tylko zabraniał robić, kruszców kopać na tym gruncie, a nie tylko na Huykowie ale y po Biskupich gruntach, obawiaiąc się aby mu nieodebrano na Króla JMci, bo miano koniecznie, a miano mu za Bolesław nadać Zielonki, tylko uprosił u Króla JMci, żeby tam gdzie się urodził dokonał żywota. Gdy przy śmierci w Krakowie dyspozycyą czyniąc dóbr swoich wszystkich, testamentem co mu należeć miało, a gdy przyszło do Huykowa komu by go naznaczył, on na to odpowiedział, kto się oń ukłoni Królowi JMci iako ia, to go będzie miał. Co tak jest a nie inaczey, o czem lepsza nie może bydź wiadomość iako w grodzie krakowskim, bo tam testament czynił y zapisował. Na którym Huykowie są walne kruszce w prawdzie w wodzie, potrzebaby sztołę wyprawić dla nich, zwłaszcza kiedy do pewnych rzeczy. Także pod Bolesławem na tym Huykowskim gruncie mógłby kopać kruszcze na suszey, wprawdzie nie tak grube iak w wodzie ale dobre. Ta sztoła, którą byli poczęli prowadzić Czaiowską, mogłaby była przyiść prętko do skończenia, ale się teraz zruinowała. Trzebaby JchMcPP. gwarków umieiętnych y rozumnych ludzi mądrych na tamto mieysce, do uznania sposobności dobycia sztoły, uznaliby to żeby tam snadniey do dobycia kruszców przyszło, y sztoła bezpieczniejsza y prędsza bydź mogła. Że tedy w tym wielki interes y momentum aukcyi prowentów Króla JMci

mogłoby ztąd wiele accedere, gdyby te dobra Huyków y Bolesław, iako przed tym bona regalia windykowała rzeczpospolita, de manibus modernorum a snać nullo albo malo jure possessorum. Interest o tym wiedzieć, iako Królowi JMci, tak y całey rzeczypospolitey y własnych około tych pytać się dyspozycyach.

A że mała deductio prowentu olbornego w tym roku pokazała się, racye górnicy sami przez suppliki swoie o pustoszeniu gór dla nie wielu robotników przy Olkuszu bawiących się, y owszem coraz rozchodzących się, podali. Dla czego że magistratus tuteczny różnemi krzywdami onych opprymuiąc, podatkami nienależytemi aggrawuiąc, dyskrecyi nad ubóstwem nie maiąc, onych prawie tą swoią nad niemi zapamiętałością z miasta wyganiaią, przez co nietylko miastu spustoszenie, gdy ludzi z niego ubywa, ale y prowentom olbornym, gdy na nich wiele operarios nie będzie, uyma, ale y czopowemu w woiewództwie krakowskim podatkowi, y innym wszystkim kontrybucyom publicznym exinde dyminucya y jactura pewna.

Pokazali y to co się iawnie da każdemu widzieć, iako ruina w murach miasta tego, ktorego oni tenentur conservationem, maiąc tak wielkie skarby ex beneficio miasta tego na prywatne swoie pożytki zebrane. I że dla bezpieczeństwa depozytów y intrat Króla JMci interest, aby było miasto murami dobrze opatrzone, a te się teraz zewsząd walą.

Podawaią ciż górnicy, toties quoties magistratowi przez suppliki swoie y różne instancye, ten słusznością się stusuiący y dobru pospolitemu służący sposób, aby per plebiscitum suum, od każdego cetnara ołowów y gleyty po trzy grosze do publiczney karbowy wnosili

a że centnarów z gleytą wychodzi od wagi na rok kilkadziesiąt tysięcy, centnar zaś ołowiu za fl. 30 y gleyty mało co taniey (iakie iest teraz ich praetium) sprzedawszy, nie wieleby intrat swoich tym uszkodzili, a karbone wielkiemi summami znaczniey pomnożyli, z którey restauracya murów, fortyfikacya onych, w podatkach publicznych suplementum gotowe, y ubogich górników a ich pracowników, z których robót y ręku cuncta bona im procedunt, mogliby sublevare y drugich więcey przykładem dobroczynności swoiey do robót allicere.

Nie za poślednieyszą y to maią sobie krzywdę, iż IchMcPP. gwarkowie od robót ich, albo nie według czasu, albo nie według umowy im płacą, albo miasto gotowizny, leguminami, prowiantami, majori czasem niżeli in duplo praetio oszacowanemi onych zarzucaią, które inviti brać ultra citroque muszą.

Ale y PP. gwarkowie y obywatele miasta tego, uskarzali się na Jaśnie Wielmożnych WW., niektórych IchMć Panów gwarków, że nieopłaciwszy kruszców swoich na firachcentelle sobie wydzielonych, to iest górnikom na wykopanie y wypłókanie onych nie dawszy należytey satysfakcyi, evidenter one do maiętności swoich podwodami zabieraią, w czym nie tylko ubogich robotników krzywdzą, ale y PP. gwarkom przytomnym praejudicium ciężkie czynią, że za nich górnikom płacić muszu, zatrzymuiąc ich przy górach, aby się nie rozchodzili y pożywienia sobie w inszym rzemiośle y robotach nie szukali.

Las Polesz.

Tego lasu ex natura privilegiorum, ma w prawdzie miasto usum sibi datum, ale discretum, aby nie tylko

praesentibus ale y futuris miasta tego incolis był pro commoditate et extrema necesitate. Teraźnieyszy magistratus, licenciowawszy się na spustoszenie onego, cale go ruinuie, a ubogim górnikom około robót ich w górach uszarganym y zmoczonym na osuszenie y ogrzanie się zbierania w nim gałązek ad focum zabraniaią. W czym będąc kommissya, aby w tę dezolacyą lasu (którego dominium ad rempublicam spectat) weyrzała przestrzeżona, woźnego z szlachtą ad indagandum rei viritatem eo nomine do tego lasu zesłała, który statum iego w księgach żupnych authentica relatione zeznał, ibidem obaczywszy w nim wielką ruinę.

Wzlewek rzeki Baby.

Niezwyczaynym od dawnych lat zalewkiem, rzeczka ta przy bytności kommissyi naszey, tak bardzo inundavit, że przez trzy dni y przez trzy nocy, gwałtem wszystkim miasto grobel górnych broniąc, utrzymać nie mogło nagłego tak straszney wody impetu, która, przerwawszy wszystkie obstacula swoie, góry te zatopiła, ziemią zasypała, zawaliła, popsowała, Jakóba Bigaia mieszczanina y górnika olkuskiego, dwie góry opolne Fortuna y Jędrzeie nazwane, studzienkę sztolną, wachy sztolne, Jana Rostarczyka górnika także olkuskiego dom podebrany, w nim piwnice, piece zawalone y zruinowane, ogród iego, w którym furstusze płókano y ztąd olborę płacono, zatopiony y doły te zkąd furstusze płókano, ziemią zawalone. O czym przysięgłe świadectwo w aktach żupnych zeznane, produkował pomieniony Rostarczyk. Ale nadto co może bydź naywiększą szkodą, sztołę pilecką ziemią y piaskiem zamuliła, y meat zacieśniła tak że ledwo w niey

cokolwiek ma odchodu woda. W czym że trzeba wielkiey animadwersyi, interest reipublicae JchMcPanów gwarków publica lege admonere, aby pilnie mieli iako około wychędożenia oney tak około restauracyi iey staranie, gdyż za upadnieniem tey sztoły, upadłyby y wszystkie prowenta Króla JMci.

Supplika Pni Domaszewsk'ey.

Podała tę suplikę swoią żałobną szlachetna Pani Zofia Domaszewska, naprzeciwko magistratowi olkuskiemu, o różne praejudicia y krzywdy swoie od miasta tego poięte, awulsyą firachcentellów swoich, gorek y ogroda własnego exponendo; ale że do takowey dyskwizycyi praw, y ab utrinque pacyfikacyi, czasu tak wiele nie było, drugiey to kommissyi negotium praesens kommissya nasza sopiendum oddaie.

Albrycht Krasiński, woiewoda generał mazowiecki, płocki starosta, kommissarz od rzeczypospolitey naznaczony. (L. S.)

Adam Lasocki, chorąży wyszogrodzki, kom. rzplitey do ekonomyi.

Tomasz Cieciszowski, sędzia ziemski lwowski. (L. S.)

Adam Nowomieyski, vice-k. St. R. (L. S.)

Kacper Korwin Kochanowski.

Jan Karol Marchocki, P. Z. K. (L. S.)

Mikołay Szulc, Regent kancel. dekretowey, pisarz skarbowy. (L. S.)

Z rękopismu należącego niegdyś do archivum żupniczego olkuskiego.

91. CONFIRMATIO PRIVILEGIORUM VETERUM ET JURIUM CULTORUM MONTIUM ILCUSSIENSIUM, NEC NON ORDINATIO NOVA EORUNDEM MONTIUM, PER JOANNEM III REGEM A° 1676, LATA.

Cultores montium ilcus. ditati sunt talibus privilegiis et immunitatibus ut in Bohemia et Hungaria.

In laboribus et regimine penes Ilkusch maximus disordo invenitur.

1. Confirmatio jurium, privilegiorum et laudorum.
2. Ad pulsum campanae, fossores ad schichtam veniant, sub poena 3 marcarum et sessione carcerum.
3. Debita fossorum persolvenda.
4. Symbola cultores septimatim solvant, et qnatuor vicibus non solutis, sortes amittant.
5. De vindicatione retentorum et de mercede laboratorum pecunia solvenda.
6. Ne cultores mineras accipiant nisi solutis prius symbolis, sub poena mille aureorum.
7. Cultores pro lavandis mineris solvant orboram et pensionem debitam cuniculis.
8. Judicium zuppariale bis in septimana celebretur.
9. Lauda cultorum sanciuntur.
10. Litterae juribus antiquis contrariae abrogantur.
11. Conspiratores poena colli puniendi.
12. Consules ilcussisnses eligant pro scabinatu zuppariali candidatos.
13. Nisi in ponderatio plumbum ponderetur, sub poena centum marcarum.
14. Ne arbores in rippis cuniculorum excindantur sub poena mille aureorum.
15. Cultores liberi sint a privatis contributionibus civilibus.
16. Confirmatio statutorum montanorum Johannis Alberti et Alexandri regum ex anno 1505.

In nomine domini. Amen.

Joannes III, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Wolhyniae, Podoliae, Podlachiae, Smolensciae, Severiae, Czernichoviaeque.

Significamus praesentibus literis nostris, quorum interest universis et singulis, harum notitiam habituris.

Quod licet cultores montium seu fodinarum omniumque cuniculorum subterraneorum ilcussiensium, a serenissimis Poloniae regibus praedecessoribus nostris iis omnibus libertatibus privilegiis et immunitatibus ditati sint, quibus cultores magistri et fossores in regno Bohemiae et Hungariae gaudent.

Verum quoniam in tantis libertatibus et praerogativis maximus disordo invenitur, siquidem montanistae fossores et laboratores omnes iisdem libertatibus passim abutuntur, eoque licentiae jam processerunt, ut cultores qui magnos sumptus impendunt, et substantias suas periculis exponunt, flocci pendant, ad labores suos, partim subterraneos, partim in superficie terrae exercendos, quo volunt ipsisque placet, eo tempore veniunt, et abeunt, nullas exinde poenas formidantes, quibus de causis cultoratus non mediocria damna perferre coguntur. Cumque nobis per certos consiliarios nostros nomine eorundem cultorum ilcussiensium supplicatum esset, ut tautae desolationi ipsorum subvenire possemus, et omnia (quae per quandam sive conniventiam, sive per non administratam justitiam a recto ordine longe recesserunt), ad pristinum statum, et meliorem conditionem reduceremus, eundemque cultoratum in ordine quam optimo conservaremus.

1. Nos itaque cupientes in regno nostro omnia meliori conditione sublevari, considerato eorundem cultorum ilcussiensium suae fidelitatis constantia, quam circa structuras montium et fodinarum, super inquisitionem minerarum adhibent, petitionibus ipsorum benigne acclinati, volentes ipsis subvenire, et ad struen-

da montana magis attentos reddere ad promptiores, imprimis ipsorum omnia jura et privilegia cultoralia, literas, decreta, praerogativas, libertates et immunitates a serenissimis piae memoriae regibus Poloniae praedecessoribus nostris juste et legitime concessas, datas et emanatas, insuper statuta montanica, lauda, instituta ac sancita illorum, laudabilesque consuetudines, quibuscunque utuntur, et ipsis pro communi totius cultoratus bono serviunt, specialibus literis nostris approbandas, confirmandas et ratificandas esse duximus, uti quidem ex plenitudine potestatis nostrae regiae approbamus, confirmamus et ratificamus.

2. Postmodum vero in recto ordine eundem cultoratum habere cupientes, articulis et ordinationibus eorundem cultorum ilcussiensium propter melius ipsorum commodum, nonnullos articulos novos, qui desiderari ea in parte videntur, addere curavimus, prout quidem addimus et statuimus, strictissime observari cupientes, ut fossores omnes et laboratores, hora certa juxta laudum cultorum nostrorum in privato calculo quam primum celebrando assignata, ad labores exercendos, ubi pulsum companae ea in parte sibi datum fuerit, sine ulla tergiversatione cum omnibus requisitis ad labores necessariis descedent in fodinas, ibidemque integris duodecim horis operam deligentem laboribus dando morentur. Et si qui laboratorum post elapsum tempus venerint, aut in fodinis dormientes deprehensi fuerint ii omnes poena trium marcarum et sessione carcerum ad delationem cultorum et officialium puniri debent.

3. Debita vero si praedicti montanistae et fossores in fodinis cunicularibus jam contraxerunt aliqua,

eadem debent et tenentur exsolvere, et in posterum nulla contrahere, alias si in futurum contraxerint aliqua, ex carceribus praetorianis non dimittentur, donec proprio aere in toto fuerint persoluta.

4. Item statuimus et mandamus omnino habere volentes, ut quilibet cultorum sine ulla exceptione symbola pro sortibus suis septimanatim solvat, ne laboratores contra cultores querulari, aut aliquas exceptiones suae negligentiae, ob mercedem deservitam sibi retentam, allegare possint.

5. Si vero aliqui cultorum ad maximum intra quatuor septimanas symbola retenta integraliter persolvere recusaverint, tam pro praeteritis quam in futurum, tales omnes cultores processu, per notarios cuniculorum in officio zuppariali legitime obtento, sortibus suis debent abjudicari, quae sortes ad orboram nostram regiam convertentur, et applicabuntur. Nihilominus tamen instigator in judiciis tribunalitiis, inter causas thesauri nostri regii, contra tales omnes retentores, occasione eorundem symbolorum, retentorum et damnorum, exinde emmergentium, vigore illius processus in judicio zuppariali obtento agere, et eadem symbola retenta ex bonis ipsorum aliis, si quae habebunt, et non jam ex sortibus illis abjudicatis, quoniam non constant tantam summam, vindicare tonebitur; quae quidem symbola retenta, post publicationem modernarum constitutionum, notarii cuniculorum statim reposcere et exigere tenebuntur, mercedemque laboratoribus deservitam cultores non leguminibus victualibus ullis, aut quibusvis materiis cuniculis et cultoratui servientibus, verum parata pecunia debebunt solvere et erunt adstri-

cti, sub amissione illorum materiarum, et privatione sortium.

6. Si autem quispiam cultorum temerarie praesumpserit et ausus fuerit mineras pro sorte sua violenter, et inscio notario cuniculi, non solutis symbolis accipere, talis tenebitur solvere poenam mille aureorum in judiciis tribunalitiis per instigatorem regni inter causas fisci repetendam.

7. Item statuimus et ordinamus, ut omnes cultores cujuscunque status et conditionis sint, sine ulla exceptione, si aliquas mineras aut excrementa apud quasvis fodinas lavaverint, pensionem debitam tam ad orboram nostram regiam, quam ad cuniculos spectantem dare teneantur, sub amissione illarum minerarum aut excrementorum, quod omnes officiales et inv igilatores orborae nostrae diligentissime animadvertere tenebuntur, eo addito ne ullus cultorum aut laboratorum audeat tam intra metas cuniculorum, quam in fundo rabstinensi capitaneatus, circa fodinas ad cuniculos spectantes, excrementa alias fursztusów lavare, et in suum commodum convertere, sub poenis supra expressis; jam autem extra metas et terminos cuniculorum, cuivis facultas datur licenciandi, et eadem excrementa si quae apparuerint lavandi, quod a tenutariis capitaneatus rabstinensis non debebit inhiberi.

8. Item statuimus strictissime praecipientes, ut zupparius pro tempore existens, aut ejus vice-zupparius juratus, bis in septimana qualibet, videlicet feria tertia et sexta (1), in loco judiciis debito et competenti scilicet praeterio, juxta antiquam consuetudinam, et non

(1) w środę i sobotę.

in suburbiis tempore matutino judicia (1) sua edderet sub privatione officii et amissione pensionis annualis.

9. Item statuimus: ut cultores nostri, si ordinationem aliquam pro commodo nostri thesauri, aut totius cultoratus bono, sive in generali sive in particulari calculo existentes numerosi, unanimiter constituerint, ea vim et robur suum debebit habere.

10. Insuper statuimus et expresse voluntatem nostram regiam declaramus: si aliquae literae aut libertates per fossores et montanistas ilcussienses, aut quasvis alias personas a serenissimo piae memoriae Michaële rege Poloniae praedecessore nostro, in praejudicium jurium cultoralium et privilegiorum sunt impetratae, vel in posterum apud nos etiam impetrandae, quibus suam licentiam tueri, seseque a bono ordine eximere intenderint, tales omnes literae juribus antiquis, et bono regimini repugnantes, nullitati subjacere debebunt.

11. Quod si aliquam conspirationem contra cultores et rectum ordinem ac regimen facere praesumpserint, pricipales eorum per officium zuppariale capiendos, judicandos, et poena colli puniendos esse decernimus.

12. Id etiam statuimus: ut proconsul et consules ilcussienses candidatos pro scabinatu officii zupparialis juxta antiqua privilegia eligant.

13. Statuimus quoque: ut quilibet cultorum tam cunicularium quam extra-cunicularium in ponderatorio nostro ilcussiensi privilegiato plumbum ponderent,

(1) judicium bannitum zuppariale expositum, sąd przysięgły żupniczy zwyczajny.

non autem in conflatoriis, sub poena centum marcarum ad delationem officialium orborae nostrae regiae irremissibiliter persolvenda; nam exinde proventus orborae nostrae diminuuntur.

14. Item statuimus: cum luce meridiana clarius perspiciamus cuniculos undique arenis obrutos esse, et per excisionem arborum (quae in ripis circa cuniculos deligentia cultorum excreverunt), in dies magis ac magis obrui, ne ullae arbores locum arenis ad cuniculos praecludentes excidantur, sub poena mille aureorum et emundatione tam cuniculorum, quam amotione arenarum ex iisdem locis ex quibus arbores constabit esse aut fuisse excisas, ad delationem custodum cuniculorum et officialium reponenda, quae poena etiam ad omnes eos extendi debet, qui ex lotione quarumvis minerarum cuniculos replere praesumpserint.

15. Cultores autem residentes in hac civitate nostra ilkussiensi, non tamen utentes bonis civitatis, sed tantummodo cultoratum exercentes, a privatis contributionibus civilibus liberos esse volumus.

16. Quas quidem constitutiones nostras superius expressas una cum statutis montanicis per serenissimum piae memoriae, Joannem Albertum regem Poloniae praedecessorem nostrum juxta actum Cracoviae, feria quinta post festum Sti Joannis baptistae proxima, anno Domini millesimo quingentesimo quinto, confirmatis et approbatis, post publicationem ex universis tam cultoribus quam zuppario, vice-zuppario, montanistis, fossoribus, et laboratoribus, ad notitiam deductionem, volumus, et mandamus, ab omnibus quorum interest, intererit, aut interesse quomodolibet poterit, firmiter teneri et inviolabiliter observari. In quo-

rum fidem praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni communiri jussimus.

Datum Cracoviae, die XXIX mensis Aprilis (1), anno Domini MDCLXXVI, regni nostri secundo anno.

Joannes Rex.

Ex manuscripto quod olim pertinebet ad archivum zuppariale ilcussiense.

---

92. UNIWERSAŁ JANA III Z R. 1693, WZGLĘDEM NAPRAWY RUIN W KOPALNIACH OLKUSKICH, I ZAKAZU ABY ŻYDZI U WAGI NIE BYWALI, I HANDLEM OŁOWIU I GLEYTY NIE TRUDNILI SIĘ.

Actum in officio zuppariali ilcussiensi, feria tertia post dominicam rogationum proxima, die 28 mensis Aprilis, anno Domini 1693.

Ad officium et acta praesentia zuppariali ilcussiensia, nobilis Casimirus Domaradzki obtulit eidem officio literas scriptas, petens easdem ad acta praesentia suscipi, iisdem inscribi et inseri, atque voce publica sonorosa et intelligibili per ministerialem qnemvis regni generalem publicari et ad notitiam magnificorum Dominorum cultorum ilcussiensium deduci. Tum quoque easdem literas ex iisdem actis sibi authentice extradi demandavit. Quod ab officio obtinuit. Eorum vero literarum tenor fideliter ex originali descriptus sequitur, estque ejusmodi!

Jan Trzeci, z Bożey łaski Król Polski, Wielki Xiąże Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmudz-

(1) W xiędze 13téj Sigillat, str. 50, zapisaném jest: iż potwierdzenie przywilejów gwarków olkuskich, wydaném było 30 Marca 1676.

ki, Kijowski, Inflantski, Wołyński, Podolski, Smolenski, Siewierski y Czerniechowski.

Oznaymiamy komu o tym wiedzieć należy, kiedy olbora nasza olkuska w administraciey urodzonego Athanazego Miączyńskiego, podskarbiego nadwornego koronnego naszego zostaiąca, do tak wielkiey przyszła ruiny, że summy w blisko przeszłych leciech od nas naznaczone, do zupełney restauratiey sztoł Ponikowskiey y Pileckiey wystarczyć nie mogły. Tedy ieszcze y tegoroczni prowent a die prima Januarii ad ultimam Decembri anni currentis. z tamtąd do skarbu naszego należący, iakowy ex omnibus accidentiis tey olbory wyniknie, naznaczamy y applikuiemy na dźwiganie y ratowanie pomienionych ruin sztolnych, które ex causa nie opłacaiących gwarków magno damno skarbu naszego stały się. A iakośmy raz urodzonemu Wawrzeńcowi Wodzickiemu podczasemu warszawskiemu attendentiam reparatiey zlecili, tak y teraz po nim requirimus, aby provenienti summa utiliter et scrupulose disponat. Szlachetny zaś pisarz nasz olbory olkuskiey iako właśnie na naprawę wydana będzie, regestrami comprobowanymi w skarbie naszym powinien będzie deducere. A że góry niektóre sztolne od dawnych czasów steriliter leżą, żadnego nie czyniąc pożytku, które iednak nie małym oprawować trzeba kosztem. Tedy chcąc aby z nich dziesięcina y insze zwyczaine contrybutie y powinności oddawane były, y przez dzierzawców reparowane, stanowiemy, one między urodzonych y szlachetnych gwarków części swoie punctualiter opłacaiących y gwarectwo promowuiących rozdać et ex aequo et justo podzielić. Więc że y to praejudicat prowen-

tom naszym, że żydzi przeciwko dawnym ordynatiom naszym pod wagą olborną szachrowania czynią, towary, to iest gleytę y ołowie przedaią, pro libitu im cenę stanowią, kupców po czemu towar płacić maią informuią y inne inconvenientia z wielką szkodą naszą skarbową robią. Zaczym serio cavemus, aby się tam cisz żydzi pod wagą nigdy nie bawili. Z kąd aby ich ładarze, ieżeli się który pokaże wyganiali, przykazuiemy, czego urodzony żupnik olkuski ex officio przestrzegać powinien, y kiedy tego potrzeba będzie na takowe excessa animadwersią uczynili, y żydów występnych poenis arbitrariis coërcebit; w czym fidem iego obstringemus. A po szlachetnym pisarzu olbornym mieć chcemy, żeby tę wolą naszą wyraźną sub privatione officii exequował, y przez ważnika y ładarzów takowego przystępu żydom do wagi in praejudicium skarbu naszego y całego gwarectwa nie dopuścił, która to wola nasza, aby wszystkim wiadoma była zleciliśmy ten uniwersał nasz publikować y na wadze przybić, który dla większey pewności podpisany ręką naszą, pieczęcią koronną zapieczętować ordinowaliśmy.

Dan w Warszawie, dnia XV miesiąca Kwietnia, roku Pańskiego MDCXCIII, panowania naszego XIX roku.

Jan Król.

(L. S. Maj. Canc. Reg.)

Franc. Michał Denhoff, starogardzki starosta, JKM. y pieczęci wielk. kor. sekr.
Athanazy Miączyński, podsk. nadw. kor.
Jan Wołczyński, Pisarz J. K. M. skarb.

Reskript do Olkusza na reparatią ruin z prowentu Króla Jmci:

Post ingrossationem itaque praemissarum literarum, idem offerens illico ab officio, originale recepit et de recepto officium praesens zuppariale ilcusiense quietavit et praesentibus quietat. Et incontinenti ministerialis generalis regni, providus Paulus Danecki, ad officium et acta praesentia zuppariala ilcussiensia personaliter veniens, die hodierna ex mandato officii praesentis zupparialis ilsussiensis, suprascripto modo insertas literas ante ponderatorium ilcussiense publicasse et ad notitiam omnium magnificorum, generosorum nobiliumque dominorum cultorum deduxisse, ac insuper saepefatas literas foribus ponderatorii ilcussiensis ut melius et citius at notitiam Dominorum cultorum deveniant afficisse, recognovit. In cujus rei fidem praesentibus sigillum est appensum.

Ex actis officii zupparialis ilcussiensis extraditum.

---

93. UNIWERSAŁ KRÓLA JANA III DO GWARKÓW OLKUSKICH Z R. 1694, WZGLĘDEM NAPRAWY RUIN W KOPALNIACH OLKUSKICH, I OBRACANIA NA TEN CEL DOCHODÓW KRÓLEWSKICH Z OLBORY.

Actum feria sexta ante festum Stae Margarethae virginis proxima, die 8 Julii anno Domini 1694.

Ad officium et acta praesentia zuppariala ilcussiensia personaliter veniens nobilis ac spectabilis Franciscus Rydmacherowicz Olborae S. R. M. ilcussiensis notarius, obtulit eidem literas officio, mandati infrascripti, petens easdem ad acta praesentia suscipi, iis-

dem inscribi et ingrossari, atque ex iisdem actis sibi authentice extradi demandavit. Quod ab eodem officio obtinuit. Earum vero literarum tenor sequitur, estque talis:

Jan trzeci, z Bożey łaski Krol Polski, Wielkie Xiąże Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie, Kijowskie, Inflandzkie, Wołyńskie, Podolskie, Podlaskie, Smoleńskie, Siewierskie, Czerniechowskie.

Oznaymuiemy wszem w obec y każdemu z osobnn komu o tym wiedzieć należy, a osobliwie Wielmożnym, urodzonym, szlachetnym y sławetnym Panom gwarkom olbory naszey olkuskiey. Iż przy naszych około dobra pospolitego obradach, afficit nas nie pomału, iż olbora olkuska do stołu naszego ordinowana gdy ex pura renitentia Wielmożnych urodzonych y szlachetnych gwarków w opłacaniu ordinowanych nieuchronnych zamkostów swoiey satysfaktiey nie ma, owszem in dies większych przymnaża się długów na sztoły, których ulla ratione nie tylko pro praeteritis, ale też y od nowo zaczętego roku consequenter stoły olborne sumptu millionów od antecessorów naszych erigowane, w pomnażaiących zostawuią ciężarach, y też sztoły zgubiwszy, o podźwignieniu onych nie tylko nie dbaią, ale owszem rozbieranie od sztoł należących inni modo praetenduiąc. Ale y nadto ultimum refugium ku potrzebom sztolnym które zawisło w starzyznach, in excrementis vulgo nazwanych furstuszach, na swóy pożytek obracać y naciągać usiłuią y mocno tego oboyga dopomagaią się, nullis meritis ku skarbowi naszemu y gwarectwu, co my et specula consideruiąc że hic

utrumque importaret, by ostatnią y niepowetowaną zgubę oekonomiey naszey, lubo w prowent nie bogaty ale wielkiey ozdobie Królestwa naszego; tudzież considerując iako prawo usu przez rozdawanie gór stolnych, wielkie stały się discrepacie et incommoda w teyże oekonomiey, czego prowentem naszym inmerito et indebite przypłacamy. A przeto strzegąc się in futurum similia impedimenta et incommoda, imponimus Wielmożnym, urodzonym, szlachetnym y sławetnym gwarkom naszym olkuskim, aby na rachunkach nie tylko generalnych ale y prywatnych rozbieranie y rozdawanie gór sztolnych z szlamiskami in praejudicio skarbu naszego, quisquis ille sit, abhinc nie ważyli się przystępować sub nullitate et privatione takowey alienatiey od oekonomiey naszey. O co in casu facti urodzonemu instygarowi koronnemu przeciwko takowemu każdemu, skarb nasz szkodzącemu, salvam zachowuiemy viam agendi in foro competenti. A że niektórzy znayduią się takowi w gwarectwie, którzy w liniach sztolnych szyby otwieraią y fursztusy płóczą, co się dzieie przeciwko prawom gwareckim, tedy urodzony Zygmunt Lewikowski Woyski Stężycki, iako żupnik nasz olkuski, ex obligatione officii sui, powinien będzie pilny dozór mieć y tego przestrzegać, ażeby się takie exorbitancie nie działy. Więc za opadnieniem wody, którą kosztem naszym własnym staralizmy się zprowadzić y odwrocie, in quantumby którakolwiek gora na którekolwiek sztole pokazała się, żeby w niey ku pożytkowi kruszca szukać można, tedy iżby pisarz nasz olborny takowe góry nemine contradicente, ku pomocy skarbu naszego odbierał, czeladź gwoli szukania kruszca osadzał y iakiegokolwiek pożytku swoiemu, do-

bru oboyga stoł kosztem naszym przymnażał, czego urząd żupny y urzędnicy stoł obudwóch powinni doirzeć, y być pomocą szlachetnemu pisarzowi naszemu olbornemu; przychylaiąc się zatym do suppliki całey gwarectwa olkuskiego, luboby cum exinanitione dosyć szczupłych dochodów stołu naszego, ieszcze królewskim dochodem naszym dispensuiemy się na to per conservationem bonis publici, aby y ten provent z pomienioney olbory do skarbu naszego lege publica należącey, videlicet a prima Januarii anni currentis 1694 inclusive ad diem ultimam Decembris, ejusdem anni totaliter był, cum omnibus accidentiis applikowany, który ile się ex rationibus pokazał, in tam praegnanti necessitate obodwie stoł condonuiemy y applikuiemy obliqua ad fidem et conscientiam szlachetnego pisarza naszego olbornego aby rite et utiliter in restaurationem ruin sztolnych był disponowany, a takowy rachunek powinien będzie juramento comprobare. A że na rachunkach generalnych, które się odprawiły die 1ma Januarii, odprawili, postanowili y uchwalili, Wielmożni, szlachetni, urodzeni y sławetni gwarcy, furstuszy płókać przy górach sztolnych. Tedy y My ten punkt approbuiemy tą kondycyą, ażeby plus offerenti te furstuszy były accurowane za gotowe pieniądze, które zaś pieniądze z arendy przychodzące, nie na co inszego tylko na same ruiny powinny będą zostawać obrócone y applikowane. A ponieważ po zeszłym z tego świata niegdy urodzonym Adamie Kotowskim, stolniku wyszogrodzkim, przypadło do dyspozycyi naszey firachcentelli sześć, to iest na sztole ponikowskiey cztery, na sztole Pileckiey dwie. Zaczym imponimus to szlachetne-

mu pisarzowi naszemu olbornemu, iżby z pomienionego tegorocznie prowenta naszego, równo z drugiemi też firachcentelle de plano opłacał y wzaiemnie z tych pomienionych firachcentelli sześć, prowent do naszego generalnego olbornego prowenta applikował. Co my pro rato et grato przyimuiemy, czego iako ci wszelkiego dla podźwignienia prowentu według prawa pospolitego nam należy, tego aby tenże urodzony żupnik nasz w pomienionych punktach ostrzegać niezaniedbywał ani w liniach stolnych licentiey ani furstuszów wydawać y płókać nie pozwalał, oprócz tych, które będą arendować te furstuszy; imponimus to urzędowi iego sub privatione ejusdem officii, et amissione pensyi iego, y na to się własną podpisawszy ręką, pieczęć naszą przycisnąć rozkazaliśmy.

Dan we Lwowie, dnia VII miesiąca Czerwca, roku Pańskiego MDCXCIV, panowania naszego XX.

Jan Król.

(Miéjsce pieczęci).

Jan Wołczyński, stolnik Mielnicki, pisarz J. K. Mci skarbowy, mp.

Post quarum quidem literarum suggestationem, suprasciens offerens illico originale recepit et de recepto cancellariam ejusdem officii quietavit. In quorum fidem, sigillum officii praesentis est subappressum.

Ex Protocollo actorum officii zupparia-
tus ilcussiensis excerptum.

94. SPRAWOZDANIE GÓRNIKÓW O ZAPADANIU SIĘ SZTOLNI PILECKIÉJ W R. 1700, A W SKUTEK TEGO I PONIKOWSKIÉJ, Z POWODU BRAKU FUNDUSZÓW NA NAPRAWĘ.

Opisanie ruiny ilkuskiey y skarbu, abo prowentu Nayiaśnieyszego Króla Jego Mci y całey rzeczypospolitey skarbów podziemnych kruscu ołowianego y srebrnego w sztołach dwóch, sztole Pileckiey y sztole Ponikowskiey, która sią stała ruina pierwsza na stole Pileckiey in anno Domini 1690 die 6ta Junii, dla którey ruiny y sztoła Ponikowska musiała szwankować dla wielkości wody, która się obróciła po zawaleniu sztoły Pileckiey, przystęp do robót tak terlarzom (1) iako y inszym robotnikom należytym pozalewała przez zawalenie sztoły Pileckiey, na co się zaraz sztoła Ponikowska z urzędnikami i terlarzami na sztołę Ponikowską manifestowała tak u sądu JMci Pana żupnika ilkuskiego iako y w kancellariey tegoż urzędu żupnego JKMci, że żadnym sposobem urzędnicy z terlarzami dla poretowania sztoły Ponikowskiey przystępu mieć nie mogli.

A to nieszczęście ruiny sztoł obudwu, stało się dla JchMość Panów retentorów tak Jaśnie Oświeconych, Jaśnie Wielmożnych, Wielmożnych JchMciów PP. gwarków ilkuskich, którzy zamkostów swoich należytych nie chcieli opłacać tygodniowych, iako cancellaria urzędu żupnego ilkuskiego opiewa y regestra ksiąg obudwóch sztoł świadczą, na co iest manifestacia zapisana. Temu nieszczęściu zabiegaiąc ś. pamięci Nayiaśnieyszy Król Jan trzeci z łaski Bożey y szczególney osobliwey łaski swoiey na podźwignienie tey ruiny obudwóch sztoł,

(1) terlarze, górnicy pracujący w sztolniach (Bergzimmerleute), około utrzymania obudowy czyli oprawy sztolni.

y nie chcąc zagubiać tak zacznego kleynotu, nie tylko królestwu Polskiemu y całey rzplitey ale y inszym naciom potrzebnego, znaczną summę ze skarbu swoiego kilkanaście tysięcy wydać rozkazał.

Do tey łaski stosuiąc się Jaśnie Oświecony, Jaśnie Wielmożny, Wielmożny Jego Mć P. Józef Karol Lubomirski Hrabia na Wiśnicu, Jarosławiu, Tarnowie, Sgo Państwa Rzymskiego Xiąże, Marszałek Nadworny, starosta sandomiski, zatorski, solecki, połomski, lubaczewski, lubomski, rycki etc. etc. Także do tey łaski stosuiąc się ś. pamięci nieboscik Wielmożny Jego Mć P. Wawrzyniec Wodzicki podczasi warszawski, którzy także znaczne summy na tę ruinę łozili ze skarbów swoich y gdyby nie były te łaski wyświadczone, iużby były skarby ilkuskie od kilku lat w wodach potopione. Ale za wydawaniem takich summ znacznych, były sztoły podźwignione y przyszła iuż była sztoła Pilecka blisko swoiey perfectiey y sztoła Ponikowska dopiero w połowie stanęła, y iuż się wody były poschylały y góry do szukania kruszców poosychały. Lecz znowu dla zbytecznych desców y wielkości sniegow, napadła gwałtowna rezolutia, dla którey stała się ruina na sztole Pileckiey w roku Pańskim 1700 dnia 26 Stycznia, y znowu do szukania kruszca góry tak sztolne iako i opolne powytapiała. Także y sztoła Ponikowska to nieszczęście cierpi dla zawalenia Pileckiey sztoły, gdyż pierwey dwiema sztołami wody wychodziły, y góry kruszcowe osusały, a teraz w iedney sztole Ponikowskiey ledwie się zmieścić mogą, dla którey wielkości wody urzędnicy z terlarzami bardzo trudny przystęp maią do robót swoich należytych, y to nie w każdym mieyscu, bo woda pod same wierzchy w sztole pozalewała,

że z wielką trudnością prześć, nie tylko oprawiać mogą terlarze. Na co manifestowali się urzędnicy z terlarzami sztoły Ponikowskiey przeciwko sztole Pileckiey y urzędnikom z terlarzami teyże sztoły Pilecki na ten czas będących w sądzie JMci Pana żupnika ilkuskiego, także w kancellaryiey urzędu żupnego ilkuskiego y przed Jch Mciami Pany gwarki w rachunkach prywatnych. Także manifestowaliśmy się y na to że zapłaty należyty za pracę swoie nie biorą y maią myt zatrzymanych bardzo wiele wszyscy robotnicy tak dawnych iako y teraźnich, iako y księgi świadczą akt żupnych ilkuskich, także y regestra sztolne przeciwko JchMciom Panom retentorom dla których w niwec my się ubodzy robotnicy obracali y od głodu umierać musiemy y dla ciężkich podatków skarbowych. Manifestowaliśmy się y na to, że materiey do sztoły należytey nie mamy iako dębiny do sztoły do terlarskiey roboty, także przykrywki kasztu, okładzin ścianek do roznosu, drzewa, cębry na szyby oprawiania, świec do robót należytych, folarza do zwrócenia materiey do gór, ludzi do szukania kruszca y do inszych robót potrzebnych. A to się wszystko dzieie dla niedoskonałey zapłaty, a ieżeli clementiey nie będzie od Nayiaśnieyszego Maiestatu J. K. Mci, musielibyśmy się po świecie roześć dla pożywienia, gdyż iuż daley wytrzymać nie możemy, co tak iest a nie inaczey zeznaiemy y rękami swoiemi podpisuiemy.

Krystof Kurzich — Błażey Gorący,
urzędnicy sztoły Ponikowskiey.

Wypisane z akt dawnych żupniczych olkuskich.

95. CZYNNOŚĆ KOMMISSARZY: X. ARCEMBERSKIEGO I NIEŻYCHOWSKIEGO, PRZEZ AUGUSTA II KRÓLA DO OLKUSZA W R. 1770 WYSŁANEJ, DLA UREGULOWANIA OLBÓR KRÓLEWSKICH.

Kommissya za szczęśliwego panowania Króla Jego Mci Polskiego, Saskiego dziedzicznego Xiążęcia, in termino ex limitatione expedyowana przez Nas podpisanych wyraźnych deputowanych od Jego K. M. Kommissarzów.

Dnia 16 Listopada 1700 roku,

którego w złote i srebrne góry
i czas, zamienił nasz August wtóry.

Transumpt Kommissiey.

Angust wtóry, z Bożey łaski Król Polski, Wielki Xiąże Litewski etc., a dziedziczny Xiąże Saski i Elektor.

Wielebnemu Walentemu Mikołajowi Arcemberskiemu, kanonikowi i sekretarzowi naszemu, i urodzonemu Mikołajowi Nieżychowskiemu, wiernym, nam miłym, łaskę naszą królewską. Urodzony, wiernie nie mili.

Z podaney nam od Wielm. Melchiora Gurowskiego kasztelana poznańskiego, olbornika naszego olkuskiego, przestrogi, wyrozumieliśmy, iż wiele iest gwarkow olkuskich, którzy z niemałą uymą prowentów stołu naszego percepty, wypełnić nie chcą powinności z erekcyi gwarectwa olkuskiego przynależytych, mianowicie sławetny Nathanaël Gebler, gór i huty niegdy Szmidowskiey possessor, należytych powinności ab antiquo postanowionych płacić y oddawać nie chce. Zkąd ruiny teraźnieyszey okazya. Chcąc tedy zupełną w tey mierze odebrać informacyą na uznanie okazyiey ruin sztołłów, wiernych WW., których wiarę, umieiętuość y w rzeczach takowych dzielność wiadomą mamy, ordynować umyśliliśmy, iakoż ninieyszym listem naszym or-

dinuiemy, zlecaiąc wiernym WW., abyście obwieściwszy pomienionego Nathanaëla Geblera obwinionego na dwie niedziele przed terminem pro die 1ma Septembris anni praesentis, do Olkusza nieodwłocznie ziechali y tam na ratuszu jurisdykcią swoią kommissarską sfundowawszy ur. Alexandra Lewikowskiego woyskiego stężyckiego żupnika olkuskiego authoritate commissoriali do siebie wezwali, y z niego o prowentach olbory naszey, tudziesz kto iest okazyą ruin na sztołach informowali się. Po wzięciu zaś tey informacyi uczyńcie wier. WW. seriam inquisitionem ieżeli kruszce według praw należytym trybem gwarkowie oddaią, tudzież kto y co iest okazyą zepsowania trybu dawnego tey olbory. Owo zgoła, według punktów od olbornika naszego sobie podanych, sprawicie się wier. WW., prawa wszelkie gwarectwa tego przeyrzycie, na dół do stół ziedziecie, ruiny obaczycie y spiszecie, a powziąwszy doskonałą wiadomość we wszystkiem, skarbowi naszemu doniesienie y relacyą uczynicie. Sprawę zaś o zatrzymanie powinności Nothanaëla Geblera gwarka, przy obecności swoiey z urodzonym żupnikiem olkuskim osądzicie, albo żeby ią urodzony żupnik vigorose według słuszności iednak y prawdy osądził, napomnicie. Za którą to pracę wielebnemu Arcemberskiemu kanonikowi warszawskiemu półtora tysiąca tymfów miasto Olkusz wydać powinno. Na co dla lepszey wiary, ręką własną z przyciśnieniem pieczęci naszey pokoiowey, podpisuiemy.

Dan w Warszawie d. 3 miesiąca lipca, roku Pańskiego MDLCC, panowania naszego IV roku.

Augustus, Rex. (L. S. cubicul.)

Jan Prebendowski, woiew. malborski. Atanazy Miączyński, podsk. nadw. kor. Jan Wołczyński, pisarz JKM. skarb. Mich. Waler. Kiciński, pieczęci pokoj. JKM. sekr.

Fundatio jurisdictionis.

Vigore którego Commissionis reskriptu nie mogąc dla racyi z interessów JKMci pochodzących ante diem 1am 7bris do Olkusza ziachać, gdyż przez wydane innotescencye, actum commissionis ad diem 1m Novembris odłożyliśmy, tandem in termino ex limitatione ziachawszy się, y jurisdikcyą naszą kommissarską in praesentia: Nayiaśnieyszych przez plenipotentów swoich, Jaśnie Wielmożnych, urodzonych, sławetnych, olbornika Jego K. Mci y gwarków, przy przytomności oraz wezwanego do nas urodzonego Alexandra Skarbka Lewikowskiego woyskiego stężyckiego żupnika y sędziego teyże oeconomii cum ejus officio, iako też sławetnego magistratu et communitatis miasta JKMci Olkusza, tudzież pracowitych przysiężnych, urzędników, górników i innych aktowi temu przytomnych ludzi, ufundowawszy także securitatem publicam actui et personis nostris y innym ludziom do tego aktu należącym ogłosić kazawszy, zaraz ad executionem punctorum kommissiey przystąpiliśmy, — a naprzód:

1mum *punctum.* Wezwaliśmy do siebie urodzonego żupnika, z którego o prowentach olbornych tak informacyą tak y investigacyą mieć chcieliśmy. Na co prezentował nam documentaliter tenże urodzony żupnik decreta za urzędu swego eo nomine lata, a to ex occasione stolnych gór in privatum robionych, z kąd nie chcąc praejudicare prowentom stołowi JKMci et similibus inconvenientiis, tudzież providere indemnitati tegoż skarbu JKMci pana naszego Mciwego, a stosuiąc się do wyraźnych statutów górnych y przywileiów Nayiaśnieyszych JchM. Królów, ponieważ zelosissime tota

societas przy tych górach opponuie się, upraszaiąc toties quoties o dylacyą ad munimenta, któremi obiecuią probare competentiam et legitimationem possessionis suae, tedy tę sprawę cum toto causae effectu, aby pomieniona societas non videatur gravata, ad supremum camerae JKM. P. NMłciwego judicium odsyłany, oznaczaiąc gwarectwu terminum reproductionis praw swoich podczas przyszłego seymu w Warszawie, mediantibus innotescentiis ejusdem supremi judicii.

2*dum punctum*. Kto iest okazyą ruin na stołach. Na co induxit Nasz tenże urodz. żupnik ad recipiendam juratam otoż inquisitionem sztoły gór przysiężnych górników, z których recepto od nich pierwey corporali juramento wyrozumieliśmy, że byli potissima parte od ruiny sztoły nazwaney Pilecka okazyą pracowici: Mikołay Goły i Woyciech Sobala, iako też i terlarze teyże sztoły Pileckiey, którzy in defraudationem oney, na przymytkach rabiali, lubo płatni byli, iakoż dnia tego którego stała się ruina na stole Pileckiey, obwiniony przez inquisitią w górze Lubelskiey a drudzy u urodzonego Franciszka Packa gwarka, w naiem na przymytce robili, y podług powinności swoiey, tego dnia dla upilnowania szkody, sztoły nie przeiechali. Dla tego tych principaliter obwinionych sequestrować stante commissione y sądzić instantanee podług praw urodz. żupnikowi injunximus. A ponieważ podług zwyczaiu pisarz sztoły Ponikowskiey sztołę Pilecką, pilecki zaś Ponikowską w niedziel dwie przeieżdżać powinni, z inquisycyi vero deductum est, że przez cały rok ieden to iest Guzowski nie był na dole sztoły Pileckiey a przez ten swóy niedozór causavit w teyże stole ruinę, dla tego

teraźnieyszą deklaracyą naszą iako reum punibilem bydź censenus y onego officio privamus, ad eluendas zaś reatus z niego poenas, decrevimus praesentibusque decernimus redimendo caput, solvat quadruplex vadium capitaneale in usum zruinowaney stoły convertendum, judicio vero zuppariali per medium instantanee oddał, w czym in casu contraventionis pro executione remittitur ad id officium zuppariale. Olborny pisarz do którego także dozór sztolny należy, iako do prowentów JKMci, pro suo officio interessuiący się, uskarzał się in assistentia Jaśnie Wielm. JMPana olbornika, że na ten czas kiedy się ta ruina stała in carcere detentus siedział, przez co dochodów JKMci znaczna być musiała uyma, a to ex privato ausu urodz. Pawła Zaleskiego, który prywatną maiąc do niego pretensyą, onego w Krakowie in negotio olbory będącego do więzienia traxit y potem evocatorio processu incarceratum processował; przeto uważaiąc tantum praejudicium authoritati JKMci illatum, injungimus JMci Panu olbornikowi aby pomienionego urodzonego Zaleskiego, urodz. instigatorowi koronnemu deferat. My zaś onemu intimabimus et praesenti intimamus aby onemu na przyszły seym mandaty wydał, et injuriam Majestatis vindicet. Odtąd zaś którybykolwiek z JchMciów Panów gwarków do swoich gór opolnych na przymytkę górników sprowadzał, na takowych skazuie się poena abjudicationis tak gór iako y firachcentellów y kompaniey gwareckiey in perpetuum, et ad officium zuppariale pro executione instantanea, praecisa omni appellatione remittitur; górnik zaś o przymytkę obwiniony poenis criminalibus przez tenże sąd urodz. żupnika irremisibiliter sądzony być powinien.

3*tium punctum.* Inquirebamus ex officio olbory J. K. Mci, kto iest okazyą zepsowania dawnego trybu. Od którego taką odebraliśmy relacyą: Że ex veteri usu zawsze po odprawionym trybie officium olborne na blachach srebrnych z trybu pochodzących orła przybiiać zwykło, teraz iest ut plurimum, ledwo nie wszyscy, hunc usum detrectant, y lubo też zdarzy się, że ta cecha wybita bywa na blasze srebrney, tedy potym bez przytomności officii olborarii, to srebro privatim brantuią, czemu in futurum obviando, temuż officio olborario injungimus aby renitentes officio zuppariali deferat, które officium attendere powinno, aby ten tak potrzebny zwyczay observetur, salvo jure ejusdem officii o Selprobach, kommissyą 1621 vigore statutorum przysądzonych, a to dla tego aby nigdy bez wiadomości nikt się nie ważył trybować, sub poena confiscationis tego trybu któregoby nie opowiedział.

4*tum punctum.* Intimowaliśmy universae societati gwarectwa, aby prawa wszelkie gwareckie od Nayiaśnieyszych Królów nadane, iako y kommissye do przeyrzenia nam podali; więc na tę illacyą reprodukował nam urodz. żupnik kommisyą iedną: anni 1621 sabatho ante festum SS. Fabiani et Sebastiani martyrum, sub felicissimo regimine divae memoriae serenis. Sigismundi tertii, — drugą: anni 1669 die 29 Novembris, sub felicissimo regimine divae memoriae serenissimi Michaëlis, które exemplaria iako w skarbie JKMci extare muszą do nich supremum causae JKMci judicium referimus, asserendo iż inne prawa originalia iako y kommissye nie są na iednym mieyscu złożone, ale iedne na ratuszu dissipata a drugie u prywatnych osób są zatrzymane, dla tego ad praesens widzieliśmy, które nam pro sin-

gulari informatione w sądzie naszym pokazano. Względem zaś innych wszystkich praw, ad officium zuppariale deputowaliśmy urodz. Krzysztofa Trzebińskiego, Sebastjana Jasińskiego i szlach. Pana Andrzeia Szafałkowicza, gwarków tutecznych, ażeby captato inter se opportuno tempore, tak iednak aby na początku seymu przyszłego, skarb JKMci informowany był, unius absentia non obstante, na ratusz condescendent, privata u których iakiebykolwiek były prawa zatrzymane do sądu żupnego, któremu pomienieni deputati assedebunt pro reponendis, retentis apud se juribus adcitabunt, y one jure et modo solito in archivo praetorii ilcussiensis za trzema kluczami, z których ieden przy urodz. żupniku, drugi przy gwarectwie, a trzeci przy magistracie miasta JKMci Olkusza bydź powinny connotata reponent, circa quorum repositionem urodzony żupnik wszystkie do skarbu JKMci służące jura et privilegia wybierze, a przy sobie ich pro necessitatibus skarbu mieć powinien et pro informatione supremi causarum judicii JKMci per oblatam wcześnie communicabit.

5*tum punctum*. Do sztoły zruinowaney condescendimus y iako się mogło doiść dla przeszkadzaiącey ruiny rewizyą uczyniliśmy, którą zkonnotowaną propter informationem skarbu JKMci hic adjungimus:

Rewizya Sztoły Pileckiey: A naprzód przyszedłszy w roznos odkryty, widzieliśmy że szorowania potrzeba, także y płotów grodzenia, bo piaski zadymaią do stoły. Dołem potem poszedłszy, od samych drzwi, widzieliśmy w parach dobrą oprawę, przyszliśmy do pierwszego szybu od okna. Ten szyb widzieliśmy od wierzcha oprawny łatrów n° 3, ale ieszcze potrzeba oprawić łatrów n° 3. Ztamtąd idąc daley, przyszliśmy do góry

Łąki nazwaney, tu widzieliśmy piętra nowo położone. Tam trzeba będzie folowania folbarów y piasków; ten szyb ieszcze przystoi. Potym od tego szybu pośliśmy do Wielkiego szybu, który bardzo zły, potrzeba cały zwarslować. Od tego szybu przyśliśmy do szybu Groble; tam potrzeba lozary ponabiiać, bo iuż cębra ponagniiała, tam przeiażdżki potrzeba plus minus łatrów n° 20 na obiedwie stronie. Ztamtąd pośliśmy do góry Adamów, widzieliśmy szyb dobry y oprawę w parach dobrą, ale tym szybem folbarów podegnać potrzeba. Ztamtąd przyszliśmy do góry Spadliska; ten szyb wszystek zły iest, potrzeba go zwarslować y przeiazdki ku górze przez łatrów n° 6. Ztamtąd pośliśmy pod Kocieł, który] się zowie szybem Wydartym, y tu przeiazdki bardzo pilno potrzeba przez łatrów n° 15. Ztamtąd przyśliśmy pod Kocieł do pierwszego zwaliska zkąd się ruina stała. W tym tam mieyscu oprawa dobra y terlarze robotę swoią mogą odprawiać. Ztamtąd idąc ku górze Kościołku widzieliśmy wąsczyzny przez łatrów n° 8, którąby potrzeba przeiechać. Szyb ten u góry Kościołka może ieszcze postać. Ztamtąd idąc do góry Gęsi, gdzie szyb nowy otwieraią, przyśliśmy do góry Boże-pociesz; ten szyb wszystek zły iest, potrzeba go zwarslować. Ztamtąd pośliśmy do góry Motyk; ten od wierzchu do połowy nowy oprawny, ale od połowy znowu do samego spodku trzeba go zwarslować; u teyże góry przeiazdki na obiedwie strony bardzo pilno potrzeba. Za Motykami przyśliśmy do nowey roboty, kędyśmy widzieli przeiazdkę nową zrobioną pod drzewami aże do samych Tarasów, gdzie wystawiono par nowych n° 34 do samego przodku. Tam uważywszy po wszystkiey stole idącey, że potrzeba folbary fo-

lować począwszy od góry Adamów aż do samych Tarasów, między drzewa których my patrzali idący stossyglem w kilku mieyscach iest ich na łokci n° 2, a ku samym Tarasom więcey. Tu znowu przyszedłszy między drzewa, gdzie robotę odprawuią na ruinie, tam wielkiey pilności potrzeba y materiey różney, osobliwie drzewa na kspany, tarcie, tratwaków, cembry, ludzi dostatkiem chcąc tę ruinę podźwignąć iako naiprędzey, bo ta robota iest w wielkich ciężarach, zydzach i płytych piaskach. Dalsze szyby znowu, które za ruiną zostaią ku przodkom idący, których tak wiele iest, oprawy potrzebuią żeby nie spadły, które są potrzebne do podawania materiey y do szukania kruszcu; potrzeba y tych ratować. Dębiny także na pary y na koły, przykrywki na poboki, kasztu do terlarskiey roboty, cembry na oprawę szybów, drzewa różnego w szyby na wandruty y na bełty także y na piętra, y robotników na te szyby, do tego zapłaty należytey tygodniowey.

Rewizya Sztoły Ponikowskiey: Przyszedłszy w roznosz odkryty, zastaliśmy chłopów n° 7 robiących, którzy ten roznos rozprzestrzeniaią dla lepszego spadku wody; tuby ieszcze więcey ludzi zeszło się robić żeby palami y spesztakami brzegi trzymali, gdzie są bardzo ciężkie w piaskach płytych z wodą zmieszane; folbary także z wód iżeby wybierali. Także około tego roznosu, którego iest na dobrą ćwierć milę potrzeba płoty grodzić, od południowey strony, dla piasków które wiatry spędzaią do wody. Do tego roznosu potrzeba materii różney, iako to: dembiny na pale, okładzin na poboki ścianek y przykrywki do przybiiania, siana do utykania. Ztamtąd przyszedłszy do okna, poszliśmy wewnątrz stołą pod ziemię aż do Podgomiego szybiku.

W tey stucze widzieliśmy wiele par nowych między staremi, dąb wedle dębu stoiących y dobrze opatrzonych. Ten szybik iest dobry. Od tego szybiku pośliśmy do góry Jęczmienney; w tey stucze stoły widzieliśmy wążczyzny y niżczyzny kędy terlarze oprawiać nie mogą przez łatrów n° 6. Tam rozprzestrzenić potrzeba. Ten szyb Jęczmienna ieszcze postoi. Ztamtąd pośliśmy do góry Pszeniczney, y w tey stucze stoły widzieliśmy kilkanaście par nowych, kędy terlarze wystawili, lubo z wielką trudnością. Daley idąc około szumu gdzie woda z mieyskiey stoły na bogatą wpada, tam widzieliśmy barzo nisko y nie masz wolnego mieysca na suszy, tylko pół łokcia od głów alias od wierzchu. Tam będzie potrzeba przeiazdki, ale ażeby wody na Pileckiey stole opuścili. Ten szyb Pszenicna, iest nowo oprawiony. Ztamtąd poszliśmy do góry Kędzior; w tey sztuce widzieliśmy nową przeiazdkę, niemal przez wszystko pole od góry do góry dobrze opatrzoną. Ten szyb Kędriory, od wierzchu iest nowo opatrzony do większey połowy, ale ieszcze do spodku potrzeba oprawić. Ztamtąd pośliśmy do góry spadłey, nazwana Trześnie; w tey sztuce stoły widzieliśmy niżczyzny przez kilkanaście łatrów, którą potrzeba przeiechać. Tę górę Trześnie potrzeba otworzyć, bo iest bardzo potrzebna stole, tak dla podawania materiey do sztoły, iako i dla szukania kruszca. Ztamtąd pośliśmy do góry Chechelskiey, y w tey sztuce iest niżczyzny łatrów n° 10, którą potrzeba przeiechać, bo tam terlarze żadną miarą oprawiać nie mogą. Daley spodkiem nie mogliśmy póiść, dla wielkości wód musielismy wyiechać na wierzch. Ten szyb Chechelska potrzeba oprawić bo iest bardzo zły; to pole potrzeba oprawiać bo iest na samey stole. Ztam-

tąd wyiechawszy, powróciliśmy na mieyską stolę, przyszliśmy do góry Podeszw, y ziechaliśmy na dół. Tam zastaliśmy robotników kruszca szukaiących par ludzi n° 3, y tam w tey sztuce terlarze robotę swoią odprawowali. Opole tey góry Podeszw, zaczęli góry spadłe otwierać dla szukania kruszcza. Ztamtąd idąc do góry Spaków, widzieliśmy że terlarze robotę swoią w tey sztuce stoły odprawować mogą acz z wielką trudnością. Daley dla wielkości wód, wziąwszy informacyą z urzędników y terlarzów teyże sztoły, że daley iść nie mogliśmy, wyiechaliśmy na wierzch. Poszliśmy wierzchem do góry Toruńskiey, wyrozumiawszy z urzędników, iż ta sztuka sztoły lubo w niżczyznach, ale w skałach iest, nie potrzeba się obawiać; ten szyb Toruńska iest dobry. Ztamtąd poszliśmy wierzchem ku górze Mazowieckiey, która iest spadła; w tey gorze iest niżczyzny mieyscami przez łatrów n° 30. Tam terlarze żadnym sposobem oprawiać nie mogą teraźnieyszego czasu; tę górę spadłą Mazowiecką trzeba otworzyć, bo iest na samey stole. Ztamtąd poszliśmy do góry Łucye. W tey sztuce stoły w skałach iest sieczono które terlarze mogą opatrować. Ta gora Łucye iest nowooprawiona. Ztamtąd ziechawszy na dół, poszliśmy dołem do góry Sklepków y widzieliśmy gdzie terlarze nowych par kilkadziesiąt nowo wystawili między staremi; tam daley nie mogliśmy spodem póiść dla wielkości wód y musieliśmy wyiechać na wierzch. Ztamtąd idąc od góry Sklepkow wierzchiem przyszliśmy do góry Przepaści. Około tey góry są niżczyzny wielkie na obiedwie stronie, tam żaden przeiść nie może dla zalania wody. Ztamtąd przyszliśmy do góry Łowce. Tu ziechaliśmy na dół y poślśmy spodkiem aż do samego spodku y zwaliska kędy

przeiazdką stanęli dla puchów y dla światła że nie może gorzeć y dla zalania wody, która się obróciła z Pileckiey stoły. Tym przodkiem stoły potrzebaby iechać iako naypilniey żeby się woda zesyłała. Ten przodek stoły stanął w połowie stoły Ponikowskiey. Od tego mieysca iest tak wiele gór stoiących które są potrzebne stole, tak dla spuszczania materiey, iako y dla wyciągania folbarów, także y dla szukania kruszca. Te góry od wierzchu są poopraviane, ale spodem kędy ie woda pozalewała, będzie ie potrzeba poopraviać, ale aż spuszczą wodę na stole Pileckiey. Do tego są y insze szyby spadłe, które będą potrzebne stole do podawania materiey y dla wyciągania folbarów, ale aby przodkiem ku tym mieyscom pomknęli się, y tak daley, aż na same przodki sztolne potrzeba robić, bo ta połowa sztoły iest powolna przez zalanie wód. Do tey roboty potrzeba materiey różney, tak dębiny do sztoły, także na pary y przykrywki dębowey na poboki, kasztu dębowego do terlarskiey roboty; cębry na szyby, drzewa na wandruty y na bełty w szyby y na piętra, ludzi do tych robot iak naywięcey y zapłaty należytey tygodniowey.

6*tum punctum*. Sprawę sławetnego Nathanaela Geblera gwarka, mandata urodz. żupnika, ex seriis partium controversiis osądzieliśmy, iako niżey dekret inserowany edocebit.

(Tu następuje wywód sprawy i wyrok, w sprawie o dochodzenie dochodów skarbu z olbory od gwarka Geblera).

Dokończenie Kommissiey: A tak na dniu dzisieyszym zakończywszy et quam exactius expediowawszy

kommissyą teraźnieyszą, odwołać iey actum nakazaliśmy, y ieden exemplarz in archivo apud officium olbornika JKMci, drugi u JMci Pana żupnika olkuskiego zostawiliśmy, a trzeci w skarbie JKMci reponemus, które rękami naszemi przy sygnetów przyciśnieniu, podpisuiemy (1).

Dan w ratuszu olkuskim, dnia 29 Grudnia roku pańskiego 1700.

Xiądz Walenty Maciey Arcemberski, kantor sandomierski, kanonik warszawski, JKMci sekret. i kommisarz, mp.

(M.P.)

Nicolaus Nieżychowski, commissarius S. Reg. Majes. mp.

(M.P.)

Wypisane z oblaty w dawnych aktach olkuskich żupniczych uczynionéj.

---

96. OPISANIE OGÓLNE SZTOLNI, KOPALŃ, PŁÓCZEK I HUT OLKUSKICH, RODZAI ROBOTNIKÓW I NARZĘDZI W TYCHŻE, PRZEZ BŁAŻEJA GORĄCEGO, URZĘDNIKA CZYLI SZTYGARA SZTOLNI PONIKOWSKIEJ, — W R. 1701.

Anno Domini 1701 *die* 21 *Januarii.*

Opisanie sztoł obudwu ilkuskich: sztoły Ponikowskiey y Pileckiey, y specyfikacya naczynia y robót do gór ilkuskich należytych, także y materyi różney.

1. *Roznos.*

Naprzód roznos albo wądoł (2), którym woda odchodzi od gór, w brzegach piasczystych bardzo wysokich, w niektórych mieyscach bagnistych. Do tego

(1) Wszelkie wyrazy techniczne w tym dokumencie, wytłómaczone są w przypiskach do Nru 52*, 61* i 96.

(2) roznos, wądoł — stok (Rösche); dotychczas bywa też stok roznosem nazywany.

roznosu potrzeba takiey materiey (1): dębiny na pale albo na koły, także środkiem na spestaki (2). Na poboki zaś potrzeba okładzin, ścianek y przykrywki, na przybiianie dla zatrzymania piasków z wodą zmielanych które zowią zydze. Dla utykania potrzeba siana albo słomy. Około tego roznosu potrzeba płoty grodzić dla piasków, które wiatry spędzaią od południowey strony aże nad samą wodę. Do tego roznosu potrzeba ludzi żeby ustawicznie robili, starą materię wybierali a nową stawiali, także piaski z wody wybierali. Tego roznosu odkrytego iest na dobrą ćwiercze milę.

2. *Sztolnia.*

Potym przyszedłszy do okna albo drzwi (3), którymi chodzą robotnicy pod ziemię sztolę oprawiać, którą woda idzie od gór inszych w których kruszca szukaią; zowią się ci robotnicy terlarze (4), na których wiele należy. Ci takiey materiey używaią; naprzód daią stalice w wodzie, potym nad wodą kładą poprzecz stangi iodłowe, na których kładą tarcice albo tratwaki (5) do przechodzenia y do roboty stania; potym stare pary wyimuią a nowe stawiaią albo terle (6) zowią; za te pary albo terle dawaią przykrywę na poboki albo kast (7), żeby się ziemia do wody nie waliła. Są zaś w niektórych mieyscach lite skały siecone, kędy oprawy nie potrzeba, a zaś w niektórych mieyscach są poboki w skałach sie-

(1) materya — materyały.
(2) spestak, — dno stoku.
(3) okno, drzwi — drzwi ujściowe.
(4) terlarze, — górnik, cieśla górniczy, (Bergzimmermann).
(5) tratwaki — pokładki, kładki.
(6) pary, terle — odrzwia, dawnieysze wyrażenia są węgierskie.
(7) kast, kaszt — okrąglaki drzewa krokwiowego.

cone ale wierzch słabe, dla tego na tych skalnych pobokach układaią piętra dębowe (1); zowie ie rygle, a na nich dąbki mnieysze kładą. Znayduią się zaś mieysca niektóre w stole bardzo wązkie y niskie kędy terlarze nie mogą oprawiać; tam potrzeba przeiazdek albo rozprzestrzenienia dla lepszego spadku wody. Tym robotnikom potrzeba takiego naczynia, to iest: stosygla żelaznego albo kostura (2), którym gronta macaią; do wystawienia par także potrzeba posułta albo młota sporego (3) dla zaciągania par nowych; także im potrzeba żelaz do przysiekania skały dla rygli.

To iest dukt wody stołą idącey, którego iest na pół mili, ale teraz tylko do połowey przeyść można y to nie wszędzie dla zawalenia y dla wielkości wody z Pileckiey sztoły, która się na Ponikowską obróciła.

8. *Świetlniki.*

Do tego duktu są szyby albo okna, którymi podaią materyą na oprawę i do ociągania folbarów albo slamów z wody wybieranych. Te szyby są oprawiane cębrą iodłową albo świerkową nie bardzo grubą, środkiem zaś szybu są wandruty (4) z drzewa grubego a poprzecz bełty dla rozparcia y wyginania cębry środkiem, po których robotnicy na dół do robót swoich schodzą. Także w tych szybach dawaią lozary także z drzewa ciosanego w obudwu kątach, także y bełty poprzecznie żeby cębry w kątach nie łamało albo nie urywało.

U każdego szybu powien bydź folbun dobry albo

(1) stosygel, kosztur — drąg żelazny.
(2) żelazo — dłóto, (Eisen).
(3) piętro — wierzch, dach, strop.
(4) wandruty — pryki.

kstel (1), w którym sturce stoią, na którym wałek z powrozem powinien bydź, y z rogami, którym winduią y spuszczaią materią różną.

4. *Szyby.*

Są zaś inne szyby, w których kruszca szukaią, tymże sposobem oprawiane. Zowią się ci robotnicy, którzy kruszca szukaią lensofnicy (2).

U każdey góry albo szybu, maią swoie czachy (3), któremi pod ziemią kruszca szukaią. Na tych czachach powinni sobie oprawiać nad sobą dla przezpiecznego zdrowia y walenia czach, zowie się ta materia naprzod iochy, stąple, pod nimi stęquele, pale na małych czachach, którymi ci robotnicy rudy kruszcowe wożą albo puste ziemie, to iest obstachy do szybu.

5. *Płóczki.*

Tę rudę wyciągaią kieblami albo wiadrami na górę do płókania kruszca na płocki. Kedy potrzeba wody pewney na te płocki, potrzeba rynien albo złobów na których kruszce płocą. Na tych rynnach stoią osoby albo męzkiey albo białogłowskiey płci, którzy tę rudę płocą. Do tych rynien są trakarze, którzy do tych rynien przysypuią ziemię albo rudy do płókania kruszca. Pod tymi rynnami są tamy albo rząpie, z których szlamy wybieraią albo insze excrementa od kruszców odchodzące. Zowią się ci robotnicy rząpiarze. Tym robotnikom potrzeba różnego naczynia, to iest: płócznic y grac żelaznych, kółek do przysypania ziemie, troytaków, tratwaków na rząpie, wankusa do przylewa-

(1) folbun, kstel, — zrąb nad szybem (das Gestell, das Gevierte).
(2) lenszofnicy — górnicy, rębacze, (Hauer), kopacze.
(3) czachy, z niemieckiego Zeche, — chodnik.

nia wody y nalewek albo antwerku z pąmpą, którą łańcuch chodzi z węzlami z surowych skór, które wodę wynosą pompami na płocki.

6. *Odbiór kruszcu.*

Tam wypłokawszy kruszec należycie, przychodzą do miary przysięgłe osoby, to iest przysięgły górny, pisarz nieczkowy, Jego Msc P. gwarek swoiego kruszca w teyże górze kopanego. Dopiero miarę zaczynaią, odmierzywszy na P. gwarka niecek 6 kruszca, daią siodmą nieckę na stołę, które zowią siodme, y tak od każdego rostu, to iest: 24 niecek daią na siodme stolne niecek 4, a zaś na olborę od każdego rostu daią po niecek 3, a od 8 niecek, daią nieckę dziewiątą, — na szpital daią od rosztu czwartą część niecki, zowią to korzec, także y od furstusu to iest od tych excrementów które od kruszca odchodzą, takąż miarę dawaią (1).

7. *Prażenie rud.*

Dopiero kruszec do hut swoich zwożą y tam go osiewaią na sitach żelaznych albo miedzianych, osiawszy co grubszy, to na rosty do palenia, które na to usypane są o umyśle, coby wiatr dobrze poddymał. Na tych rosztach naprawiaią łoża, na które krusec sypą do palenia. Te łoża tak naprawiaią: naprzód daią pocioski albo klocki, na tym daią derlagi, potym daią szychty i śpilki z wierzchowisk gałęzi iakichkolwiek, potym posypaią ziemią mokrą, żeby kruszec na spodek nie spadał, na to kładą szczepinę drobno łupaną, dla zapalenia ognia, potym okładaią czwierciami bukowemi a między to kruszec sypią, a zkąd ogień zapalaią, za-

(1) zatém oddawano od rosztu rudy czyli 96 korcy, 26 korcy, to jest 16 korcy siódmego, olbory 9, a jałmużny 1 korzec.

kładaią przygłówkami obiemi iakiegokolwiek drzewa, żeby ogień nie tak prędko spalił łoże; tam im nayle-pszy wiatr, tym ołowiu bywa więczey, y tak przekłada-ią te łoża dwoie albo troie na iedno, a że do ścięd ogniem wymoczą (1).

8. *Huty ołowiane.*

Potym ołów do hut swoich chowaią, a ostatek któ-re na rostach zostaie, zowią to rostwarkami, do hut zwożą, y na smelcowym piecu na to zbudowanym wy-smarzaią. Także y drobne kruszce na tym piecu palą. Ten piec iest tak zbudowany iako kosz we młynie. Na ten piec tak sypą: naprzód węgle iako naygrubsze potym krusec sypą drobny z gierzyną (2), to iest iakoby skło czarne. Do tego pieca iest 3 pachołków, zowią ie smel-cerzami, ci takiego naczynia używaią; maią kostury że-lazne któremi w piecu macaią żeby robota na spodek nie upadała. Przy tym piecu iest tagiel, po którym gierzyna z pieca odchodzi, którą wywożą za hutę do inszy roboty. Ten kruszec tak robią, które są boga-tsze to na 4 godziny ołów wypuscaią, a z uboższy ro-boty to na 8 godzin ołów wypuscaią. Wypuściwszy ołów to mieyszce kształem (3) zatykaią z węgla y z pia-sku na to zrobionego. Do tego pieca dmą miechy, które koło z wałem obraca, na to zbudowane, w któ-rym para koni chodzi na 8 godzin.

9. *Odciąganie srébra.*

Tam ołowiu narobiwszy, co będzie mogło bydź lu-bo nie iednym razem, aże do sta cetnarów albo do

(1) ogniem wymoczyć, liquefacere, — topić.
(2) gierzyna, — zuzel ołowiany, (Zinder).
(3) kształ, — mięszanina węgla miałkiego z piaskiem (Gestübe).

półtoraset, dopiero na tryb sadzą, do probownego pieca, pod który ołów naypierwey daią glinę, potym daią popiół dobrze wypłókany y osiany, na to daią słomę. Do tego trybu stawaią probierze, 3 chłopów na 8 godzin także y soraz ieden, który drwa sorownią, ciepa na ogień dla roztopienia ołowiu; potym iako się roztopi ołów, ściągaią sumowiny, które zowią obstrychy, potym zdeymuią dziwocynę aże do przeczyszczenia ołowiu, żeby był tak czysty iako woda. Do tego pieca potrzeba różnego naczynia. Potym gleytę puszczaią potrosze, którą miechy do okna spędzaią, które koło obraca wałem, w którym konie chodzą. Kiedy gleyta wszystka z pieca odeydzie, dopiero srebro wyimuią z pieca, potym ie porąbawszy na sztuki brantuią, w inszym oknie przy węgle, które okno zowią fargalem, a w piecu ieszcze pozostaie hart, to iest ołów z popiołem pomieszany, który potem wyłamawszy na smelcowym piecu robią albo topią. Tam co Pan Bóg da, tak srebra zbrantowanego iako y ołowiu z chartu urobionego, do wagi ołów odwożą.

10. *Zniszczenia sztolni.*

Na stole zaś Pileckiey tak roznos iako y stołę która się ieszcze niepowaliła, tak oprawiaią iako y na Ponikowskiey.

Ruina zaś iest szkoda znaczna, to iest zawalenie wody, która stołą odchodziła, dla którego zawalenia góry do szukania kruszca zatopiela, na którą ruinę potrzeba różney materiey, iako drzewa wielkiego kilka kop, także y mnieyszego tarcic kilkanaście kop, tratwaków, powrozów, kiebli albo wiader do wyciągania ziemi, grac, do folowania siana albo słomy do utykania

piaskow żeby woda nie wynosiła y nie psowała roboty, kółek do odwożenia piasków albo taków, y inszey rożney materiey do ruiny należytey; także ludzi do roboty dostatek, przytym pieniędzy na zapłatę doskonałą tak materiey iako y robotnikom.

Bywało w Olkuszu barzo dobrze, y pożytki bywały, ale teraźnieyszych czasów barzo źle, gdyż się wiele ubóstwa narodziło y z młodych ludzi, a to się dzieje przesz wytopienie gór y przesz niedochodzenie zapłaty.

Krzysztof Kurzych — Błażey Gorący,
urzędnicy stoły Ponikowskiey.

Odpisane z oryginału ręką Błażeja Gorącego pisanego.

---

97. OPISANIE ZNISZCZEŃ SZTOLNI PONIKOWSKIÉJ I WYJAŚNIENIE POWODÓW TYCHŻE, PRZEZ SZTYGARA BŁAŻEJA GORĄCEGO W R. 1703.

Opisanie ruiny sztoły Ponikowskiey, która się poczęła w dzień Stéj Barbary w roku P. 1703.

Manifestowaliśmy się tak wiele razy przed urzędem Wgo JegoM. Pana żupnika także y JegoMci Pana podżupka y w kancellarii urzędu żupnego, iż iako się sztoła Pilecka zawaliła, tedy sztoła Ponikowska w wielkim niebezpieczeństwie zostawała, także y w rachunkach tak ieneralnych iako y w prywatnych y na kommissiy (1) tośmy opowiadali y relatią opisaną podali, a dotąd żadney pomocy sztoła Ponikowska mieć nie mogła, dla niedostatku pieniędzy na zapłatę tak robotnikom iako y na materie różne do sztoły potrzebne.

(1) Kommissja ta była w listopadzie i grudniu 1700 roku, przez Króla Augusta II wysłana, i złożona z X. Arcemberskiego i Nieżychowskiego.

Te są przyczyny:

1sza iest przez zawalenie sztoły Pileckiey, z którey się woda obróciła na sztołę Ponikowską y one zalała y przystęp terlarzom do roboty zatopiła.

2ga dla szwedzkiey incursii in anno 1702, ta sztoła Ponikowska stała pustkami przez niedziel 13, w którey żaden człowiek nie postał, bo nie było zapłaty ani materii, y tu przesz ten czas musiała się materia stara psować a nie miał kto ratować. Po szwedzkiem odiezdzie poszło robić 6 terlarzy, a die 5 Novembris anni 1702do, którzy tylko y po dziś zostaią, a dwa chłopów wróciły się, a potrzeba było ludzi więcey na te roboty dołożyć y materii dodać a dla niedostatku pieniędzy nie mogło to bydź, bo tylko z siódmego na kruszec iakośmy mogli sztołę ratowali.

3cia na znacznieysze w tymże roku 1703tio z rzeki Baby, która zwykła chodzić z rezolucii zimy albo desczów wielkich iako się teraz trafiło die 1ma Julii w nocy z piątku na sobotę woda przypadła rzeką Babą, y wpadła w doły kędy furstusy wyklęzowali (1) między górą Stanisławami JMci Pani Krauzowey, a między gorą Nataniele JMci P. Gieblera i tę górę zatopiła, także y insze góry także y sztołę Ponikowską.

Wiadome to było wszystkim JchMciom Panom gwarkom y robotnikom tychże JchMciów, bo dołem nie mogli robić dla zalania tey wody, dla czego zaraz manifestowaliśmy sięw kancellariey urzędu żupnego na JegoMci P. Franciska Królika administratora JMci P. Krauzowey y na Mathiasa Bartyzla, który furstusy klęzował na

(1) fursztusy klęzować, przebierać okruchy w hałdach czyli wyrzuconych z kopalni ziemiach; te płókano dla otrzymania z nich cząstek kruszcowych.

samym meacie rzeki Baby pod górą sztolną nazwaną Cyglary y Wstręt, albo groble usypał w wodzie ażeby mu w te doły kędy furstusy klęzował nie wpadła. Widzieli to dobrze na oko swoie ludzie zaczni wiary godni, iako Jego Msc Pan Jan Paczek, Jego Msc Pan Paweł Wroblewski Pisarz olbory JKM., Jego Msc P. Pisarz żupny y inszych ludzi doszycz, bo aże na gwałt dzwoniono, a ta wszystka woda do sztoły Ponikowskiey obróciła się y one zatopiła, bo pod same głowy woda szła po dziś dzień, w roznosie odkrytym aże po brzegach szła, brzegi wysokie zciągała, sosny nad wodą wywracała; widzieli to iescze okiem swoim ludzie zacni iako: Jego Msc Pan Jan Paczek, Jego Msc P. Krzystow Trzebiński, Jego Msc Pan Paweł Wroblewski pisarz olbory JKMći, PP. przysięgli górni, y urzędnicy opolni, którzy na wizii byli i inszych ludzi tak wielo którzy na sorowaniu bywali. Tey tedy przyczyny sztoła Ponikowska musiała się ruinować bo żadnego przystępu terlarze spodkiem nie mieli do poratowania, a ludzi też mało było, bo tylko 8śmi chłopów około tey sztoły robiło a to wszystko dla niedostatku pieniędzy y lubo do szorowania JchMć PP. gwarkowie posyłali, to nie zawsze y nie wszyscy albo barzo mało, tylko się tymi 8mią chłopów ustawicznie robiło. Czo tak iest a nie inaczey zeznaięmy y rękami swoimi podpisuięmy.

Kasper Kusmierz. Błażey Gorący, urzę. sztoły.
Woyciech Wolski.
Mathias Pasternak.
Szymon Janczak.
Wawrzeniec Worta.
Jan Urbanik, — terlarze sztoły Ponikowskiey.

Z akt dawnych żupn. olkus., ręką Bł. Gorącego pisane.

97*. WYZNACZENIE KOMMISSYI DLA ZAPOBIEŻENIA RUINIE ŻUP KRAKOWSKICH.

Wypis z konstytucyi na zakończenie konfederacyi Tarnogrodzkiey i innych konfederacyi prowincyonalnych i partykularnych, w Warszawie dnia 1 Lutego 1717 r. postanowionych, za panowania Augusta II.

Reintegratia dóbr Naszych ekonomicznych, tak w Koronie, iako y w W. X. Litewskim.

9. Pariter zabiegaiąc ostatniey ruinie żup naszych krakowskich, Wieliczki y Bochni, a chcąc one ad pristinum statum przyprowadzić, ażeby y należyta exinde stołowi naszemu prowizya, y pewna stanowi szlacheckiemu w soli suchedniowey proweniencya, in eadem quantitate iako przed tym bywała, et in eadem qualitate, iaka ex justitia et rationibus pro et contra pensatis, to iest respektem bałwanów y samey soli, przez kommissarzów teraźnieyszych postanowiona będzie, antiqua praxi currere mogła, tedy na uznanie, pomiarkowanie y finalne decydowanie nie tylko wszelkich ciężarów, impedymentów, długow y pretensyi, osobliwie Wielmożnego kanclerza W. koronnego urodzonego starosty Kowalskiego y urodzonych Wodzickich, także pretensyi urodzonego Achacego Taszyckiego, intuitu zatrzymanych pensyi y oddalenia go ab officio bachmistrzostwa Bocheńskiego, ale też et praejudiciorum tak ex abusu officyalistów naszych żupnych iako y urodzonych possessorów szybu przyległego Kunegunda, mianowicie względem pretendowanego podkopania żup naszych y przez to szkód do skarbu naszego pretendowanych, tudzież na poprawę y wprowadzenie dobrego in futurum rządu, a oraz pensyi podług prawa y słu-

szności stwierdzenie y ustanowienie, kommissyą seorsive z kancellaryi naszey wydamy; które to kommissye od nas zesłane cokolwiek in rem et commodum prowentów naszych uznaią, postanowią y osądzą, to tak ważno mieć y trzymać obiecuiemy, y iakoby authoritate seymu teraźnieyszego postanowiono y stwierdzono było.

Wyjęte z Voluminu Legum IV, str. 202 — w piérwotném wydaniu konstytucyi z r. 1717, str. 64.

---

98. CONFIRMATIO STANISLAI AUGUSTI REGIS A° 1765, JURIUM ANTIQUORUM CIVITATIS ILKUSSIENSIS, JAM PER REGES AUGUSTUM II A° 1697, ET AUGUSTUM III A° 1736, CONFIRMATORUM.

Confirmatio confirmationis jurium civitati oeconomicae ilcussiensi servientum.

Stanislaus Augustus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Sieveriae et Czerniechoviae.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, exhibitas esse coram nobis literas papyreas, manu serenissimi divae memoriae Augusti III regis Poloniae, praedecessoris nostri subscriptas, sigillo majori regni munitas, sanas, salvas et illaesas, omni prorsus suspitionis nota carentes, confirmationem jurium et privilegiorum civitati nostrae oeconomicae ilcussiensi servientium continentes, anno MDCCXXXVI Varsaviae, die 18 Julii, emanatas, supplicatumque nobis est, ut easdem authoritate nostra

approbare et confirmare dignaremur; quorum litterarum tenor ejusmodi:

Augustus III, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Volhyniae, Podoliae, Livoniae, Podlachiae, Smolensciae, Severiae, Czerniechoviaeque, nec non haereditarius Dux Saxoniae, et Princeps Elector.

Significamus praesentibus literis nostris, quorum interest universis et singulis exhibitas nobis esse literas pergamineas, manu serenissimi divae memoriae Augusti secundi regis Poloniae, praedecessoris et parentis nostri desideratissimi subscriptas et sigillo pensili regni communitas, salvas, sanas, illaesas, omnique prorsus suspicionis nota carentes, quarum tenor sequitur, et est talis:

Augustus II, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Volhyniae, Podoliae, Livoniae, Podlachiae, Smolensciae, Severiae, Czerniechoviaeque, Dux et Elector Saxoniae.

Universis et singulis ad quos praesentes literae nostrae devenerunt, gratiam nostram regiam. Significamus et ad notitiam indubiam deducimus inter primos conatus nostros regios in id vel maxime incumbimus, quod leges unicui per divos antecessores nostros gratiose datas inviolabiter observare ac plene exequi studeamus. Cum igitur certi consiliarii nostri, civitatem nostram oeconomicam ilcussiensem cum annexa curia Zurada dicta et pertinentiis aliis quomodocunquae vocitatis, meri modoque aliarum oeconomiarum a contributione

hybernorum et quibusvis oneribus militaribus exercitu transeunte, pernoctationibus, computationibus, gabellis et datiis in universum sumptis, per legem publicam in generalibus conventibus et comitiis regni laudatis, liberam ac immunem fuisse et esse, — et quod elementa quatuor civitati eidem inimitia et inimica fore. Quoniam terra, ubique ex benedictione salvatoris mater viventium ibi sterilis noverca, cum nec virentem herbam ob circumjacentem satis late et longe arenam germinet, nec misera hortensia producat, sed reliquus populus satis paucus, respectu retroactorum saeculorum et temporum pro sustentatione communi, Cracovia propriis humeris alimentationem procuret. Secundum elementum aqua subterranea, ingenti profluvio in fodinis plumbi impotissima sustentationis, magno sumptu et cum discrimine fortunarum quaesita portione indies damnificat. Aëris inclementia ob fumigantia conflatoria, ac minerae resolventis noxium virus volatilia enecat. Ad extremum grandis ignis vorago, nocte anno proxime praeterito ex trigessima Aprilis in primam Maji exorta, quadraginta lapideas et domos intra quatuor horas ad hiantia indies rudera, dolenda strage reduxit. Insuper licentia militaris confoederatorum, eodem anno proxime praeterito videlicet millesimo sexcentesimo nonagesimo sexto, post fata serenissimi olim immediati antecessoris nostri, incolis magna damna intulit, et ad ultimum fertur exitium ac interitum inclinavit, fideliter nobis retulissent, conservationemque potissimi regni ornamenti praeallegatae civitatis oeconomicae, ob mineras plumbi, ad pristinam formam et normam reducere instantissime petivissent, Nos accepta hujusmodi super praemissis relatione a personis fide dignis, praecibus hujusmodi per nobilem et spe-

ctabiles Andream Szafałkiewicz vice-superarium, Martinum Muszyński proconsulem, Franciscum Rydmacherowicz, Joannem Gorecki, Joannem Guzowski consules civitatis ilcussiensis facta inclinati, inhaerendo constitutionibus regni, primae: anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo(1), secundae: millesimo sexcentesmo trigesimo tertio (2), tertiae: millesimo sexcentesimo trigesimo octavo(3), quartae: millesimo sexcentesimo quadragesimo primo, quintae: millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto, sextae: millesimo sexcentesimo septuagesimo septimo, septimae: millesimo sexcentesimo septuagesimo octavo, — in comitiis regni laudatis et sancitis, attenta calamitate eandem civitatem, magistratum et incolas penes dictas, leges et constitutiones, privilegia, immunitatesque conservamus, manutenemus ac respective ab onere hybernalis contributionis, pernoctationibusque militum, datiis et gabellis ac quibuscunque nominibus ac coloribus praetextuatis guerris et impositionibus militaribus a primaeva plantatione civitatis semper immunes et liberos declaratos incolas ac respective civitatem, cum Zurada, Starczynów, Witeradów et Parcze in toto et in parte liberandam eximendam esse duximus, uti quidem conservamus, manutenemus, declaramus, liberamus, eximimus, sub poenis in iisdem legibus regni contra inobedientes sancitis. Cumulantes praedictam civitatem ilcussiensem gratia nostra regia, iisdem civibus novas nundinas pro festo: Sancti Joannis Baptistae, Sanctae Annae, Sancti Michaëlis Archange-

(1) Hujus Corporis Juris Metallici Polonici Nro 57.

(2) C. J. M. P. Nro 70.

(3) zapewnie ma to bydź r. 1635, vide zbioru tego C. J. M. P. Nro 72.

li, singulis annis concedimus, et quatenus hujusmodi nundinas novas per publicam praeconis vocem denunciari curent mandamus, serio praecipientes ne populus undequaque ad nundinas praedictas accurens, per aliquas gabellas et dationes ac extorsiones depactetur, cum a frequentia et nundinatione praemissis datiis arcerentur. Custoditurus est praemissa spectabilis magistratus, sub rigore poenarum in foro quovis ex transgressore mandatorum nostrorum urgendarum. Quae omnia rata, firma, valida, inviolabilia temporibus perpetuis manere, roburque et pondus suum, ac firmitatem quantum juris publici rationes sinunt, ususque eorum habetur, semper retinere debere. Praesente magnificio Melchiore Gurowski castellano posnanensi, olborae ilcussiensis praefecto, aliisque quam plurimis consiliariis et secretariis nostris. In quorum fidem majorem, praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni subappenso muniri jussimus.

Datum Cracoviae, feria 5ta ante festum Sti Andreae apost. proxima, die vero vigesima octava Novembris, anno Domini millesimo sexcentesimo, nonagesimo septimo.

Augustus rex. (L. S. pens.)

Maximil. de Tenczyn Ossoliński vexillifer drohic., sig. maj. regni secretarius, mp.

Supplicatumque nobis per certos consiliarios est nostros, quatenus easdem literas auctoritate nostra regia approbare confirmare et ratificare dignaremur, Nos itaque Augustus tertius rex, supplicationi uti justae pro eadem civitate Ilcussiensi aqud nos factae, benigne annuentes, praemisso modo nominata jura et privilegia et caeteras quasvis libertates et immunitates super quae-

vis bona et quovis juris titulo et praetextu habita ex plenitudine potestatis nostrae regiae approbamus, confirmamus et ratificamus praesentibus literis nostris, ac insuper circa usum ejusmodi jurium et antiquam bonorum quorumvis possessionem inviolabiter ex speciali gratia nostra regia conservamus et manutenemus. In quorum fidem praesentes manu subscriptas, sigillo regni communiri jussimus.

Datum in comitiis regni, Varsaviae, die XVIII mensis Julii, anno Domini millesimo septingentesimo trigesimo sexto, Regni vero nostri anno quarto.

Augustus Rex.

Confirmatio jurium privilegiorum civitatis Sacrae Regiae Majestatis ilcussiensis serviens.

(L. S. Maj. Canc. Reg.)

Casimirus Młocki, dapifer vissogrod. S.R. M. sigilli majoris regni secretarius, mp.

Nos itaque Stanislaus Augustus Rex, supplicationi eidem benigne annuendo, introcontentas literas in omnibus earum punctis, clausulis, nexibus, ligamentis et conditionibus approbandas et confirmandas esse duximus, approbamusque et confirmamus per praesentes, decernentes easdem et robur perpetuae firmitatis obtinere et lucrare debere. In quorum fidem praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni communiri jussimus.

Datum Varsoviae, die XXIV mensis Maii, anno Domini MDCCLXV, Regni vero nostri anno primo.

Stanislaus Augustus Rex. (L. S. pensilis,)

Clemens Kozłowski, sigilli majoris regni protunc secretarius, mp.

Ex archivo regio, in libro cancel. majoris sub nº 20, fol. 492.

99. CONFIRMATIO GENERALIS STANISLAI AUGUSTI REGIS, JURIUM ET PRIVILEGIORUM ILCUSSIENSIUM, IN ANNO 1765.

Confirmatio generalis jurium et privilegiorum civitatis ilcussiensis.

Stanislaus Augustus, etc.

Significamus praesentibus litteris nostris quorum interest universis et singulis, hujus et futuri saeculi hominibus, harum notitiam habituris, easque visuris et lecturis.

Quod quoniam in augustissimae coronationis nostrae actu, in nuperno conventu regni generali per nos celebrato, solemni ad aram jurejurando et diplomate publico, omnium regni ordinum civitatum et singulorum potestati nostrae subjectorum hominum, tam publica quam privata jura et privilegia a quibuscunque serenissimis praedecessoribus nostris ducibus et regibus Poloniae concessa et impertita, nos servituros, rata firmaque habituros spoponderimus, ita ut nihil omnino ea in parte merito a nobis desiderari posse existimemus, ut tamen peculiarem gratiam nostram regiam civibus nostris ilcussiensibus et insimul ibidem montium cultoribus testemur, ut quos serenissimi duces et reges Poloniae praedecessores nostri magnis praerogativis et immunitatibus ditarunt, ac multo favore prosecuti sunt, Nos etiam ipsis quantum possumus beneficio nostro non desimus at intercessionem quoque nonnullorum regni consiliariorum et supplices preces spectabilium Mathaei Wenecki proconsulis, Alberti Maderski, Josephi Zarawski consulum, nomine magistratus ac totius communitatis, insimul cultorum montium ilcussiensium ad

nos factas, eorum omnia jura, privilegia tam civilia quam montanica iisdem civibus et cultoribus individue servientia, etiam contubernalia, tum plebiscita, lauda transactiones, decreta, emptiones, donationes, inscriptiones, statuta, indulta, praerogativas, libertates, immunitates, exemptiones, ordinationes et omnes laudabiles usuque tentas consuetudines, specialibus literis nostris approbare, renovare, confirmare et ratificare dignaremur. Nos itaque Stanislaus Augustus rex, supplicationi ipsorum uti justae benigne annuendo, omnia et singula praedictorum proconsulis, consulum ac cultorum montium ilcussiensium, subditorum nostrorum, jura et privilegia tam civilia quam montanica, literas, decreta libertates, immunitates, praerogativas a serenissimis piae memoriae regibus praedecessoribus nostris juste et legitime concessas, datas et emanatas, insuper lauda, instituta ac sancita illorum, laudabilesque consuetudines, quibuscunque usi sunt, ipsisque pro communi civitatis nostrae ilcussiensis bono serviunt, nullis penitus exceptis, in omnibus et singulis eorum punctis, clausulis, articulis, ligamentis, conditionibus, approbanda, confirmanda, ratificanda, innovanda esse duximus, prout ex plenitudine potestatis nostrae regiae de certa scientia nostra et voluntate approbamus, confirmamus, innovamus, defectus omnes si qui sunt, supplemus hocce privilegio nostro, decernentes ea omnia jura et privilegia, omniaque in ipsis contenta, rata, firma, valida, inviolabilia temporibus perpetuis manere, roburque et pondus suum debitum quantum juris publici rationes sinunt, ususque eorum habetur, semper retinere debere. In quorum fidem praesentes manu nostra subscriptas, sigillo regni communiri jussimus.

Datum Varsaviae, die XXIV mensis Maji, anno Domini MDCCLXV, regni vero nostri anno primo.

Stanislaus Augustus, Rex.

Clemens Kozłowski, sigilli majoris regni protunc secretarius.

W archiwum głównem krajowém, z xięgi Protokółów Kanclerskich z roku 1764 i 1765, oznaczonéj liczbą 20, na str. 520.

---

100. POSTANOWIENIE KOMMISSYI GÓRNICZÉJ CZYLI KRUSZCOWÉJ, PRZEZ STANISŁAWA AUGUSTA KRÓLA R. 1782 WYDANE.

Stanisław August, z Bożey łaski Król Polski, Wielki Xiąże Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Żmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflandzki, Smoleński, Siewierski i Czerniechowski:

Oznaymuiemy ninieyszym listem reskryptem naszym wszem w obec, i każdemu z osobna, komu o tem wiedzieć należy.

Postrzegaiąc nie bez żalu serca naszego, iako na produkta zagraniczne, te nawet, które tylko samey potrzebie dogadzaią, znaczna co rok kwota pieniędzy z kraju bez powrotu wychodzi, a tym samym massa kraiowego maiątku w gotowiźnie, coraz się zmnieysza i okropną nadal perspektywę wystawia zupełnego w tey mierze niedostatku. Nie przestawaliśmy, z powinney o dobro państw, rządowi naszemu powierzonych troskliwości, myśleć, i zaradzać o sposobach, któreby i pozostałe w kraiu ieszcze cyrkuluiące pieniądze utrzymać mogły i liczność ich powiększyć.

Tym końcem obróciliśmy staranności nasze, na wynaydowanie i wydobywanie ukrytych w ziemi wnętrznościach dostatków. Rozesłaliśmy kosztem własnym tak osoby kraiowe iako i z zagranicy sprowadzone, a w nauce mineralogiczney biegłe, aby te z widzenia i doświadczenia o ważności i zdatności każdego mieysca, o kosztach, których wyciągać będzie, i o zyskach iakie obiecywać mogą, doniesienie nam iak naydokładnieysze uczyniły. — A od tych gdy powzięliśmy wiadomości i zaświadczenia, a zgadzaiące się nawet ze świadectwem dzisieyszych królestwa naszego dzieiopisów i próbami w mennicy naszey niektóremi wykonanemi, stwierdzone.

Niemniey przełożono nam iest, że mieysc tych, w których istności kruszców widoczne są poznaki, dziedzice i possessorowie na hażardy kosztów ku dobywaniu onych puszczać się nie chcą, i pragnęliby ogólne to w prowincyach, to w innych sposobach z podobnegoż swych produktów sprzedawania nieść pożytki, wchodząc w umowy z osobami kraiowemi, kredyt publiczny zafundowany maiącemi, czynność tę puszczaiąc kontraktami.

Takowemu dogadzaiąc żądaniu, umyśliliśmy nie tylko z mężów, wiarą takową zaszczyconych, ale i w tey kraiowi przysłudze smakuiących, utworzyć zgromadzenie czyli kommissyą pod imieniem Kruszcowey, któraby realem maiąc existentiam, rekwizycyom wszelkich dóbr possesorów dogadzaiąc, z temiż uroczyste czynić ku wszelkiemu ich bezpieczeństwu, i zawierać mogła kontrakty, konwencye, ale i wszelkie ku dalszemu celowi tego dokonywaniu rozrządzenia czynić mogła.

Jakoż reskryptem ninieyszym tęż kommissyą ustanawiając, za Prezesa do niey Wielebnego Krzysztofa Szembeka, koadjutora płockiego, Xięcia sieluńskiego mianuiąc, za kommissarzów nominuiemy Wielmożnych, wielebnych i urodzonych: Andrzeia Ogińskiego kasztelana Trockiego, Hyacyntha Małachowskiego podkanclerzego koronnego, Józefa Ankwicza sandeckiego, Franciszka Xawerego Kochanowskiego wiślickiego, kasztelanów, Michała Sołtyka dziekana katedralnego krakow., Michała Walewskiego podkomorzego krakowskiego, Franciszka Bielińskiego czerskiego, Felixa Łubieńskiego nakielskiego, starostów, Augusta Moszyńskiego, kawalera orderu Orła-białego; Andrzeia Gawrońskiego kanonika katedralnego krakowskiego, Alexandra Romiszewskiego burgrabiego zamku krakowskiego, Felixa Oraczewskiego, podkomorzego naszego nadwornego.

Jako zaś z doświadczenia to iest codziennego, że kruszców wszelakich dobywanie nie małych wprzód wymaga wydatków, niżeli istotne ukażą się zyski, tak w kontynuacyi od lat tylu hoynie iuż ku temu celowi awansowanych ze skarbu naszego wydatków, na otwieranie tych to gór, dobywanie kruszców, bądź to dzieł iuż rozpoczętych, bądź na nowo się zaczynać maiących; oświadczamy się co rok kwotę liczyć kazać czterdzieści i ośm tysięcy z skarbu naszego, a to za rewersami ustanowionego przez tęż kommissyą kassyera, co kwartał przy odbieraniu dawać mianemi; Mamy zaufanie, że taż kommissya tąż kwotą, tak pomiarkowanie i przezornie dysponować będzie, iak tylko naylepiey i nayużyteczniey bydź może.

Ta kommissya co do dóbr olkuskich akcye nasze reprezentować będzie, i użytek z nich proporcyonalny, oraz

olborę Nam Królowi od dawniey tam bywałych kompanii, predecessorom naszym dawaną odbierać.

Będzie miała moc wydawania dyspozycyi do subalternów, bądź to tych, którzy się w aktualnym użyciu znayduią, bądź tych którychby sobie potym przybrała, i wszyscy maią iey posłusznemi być, pod oddaleniem od funkcyi.

Do niey należeć będzie roztrząsanie i decydowanie wszelkich proiektów, ściągaiących się do obiektów górniczych.

Funduszem przez nas ustanowionym, tak się miarkować będzie powinna, aby przewyższaiących go wydatków nie uczyniła, dopierożnie wolno iey będzie żadnych długów zaciągać.

Wszystkich subalternów za kontraktami ma przyimować, a gdy który powinnościom swoim zadosyć czynić uchybi, moc zupełną mieć będzie, onego od usług oddalenia.

Kommissya ta w Warszawie zasiadać ma, z mocą iednak przy wymagaiącey potrzebie, na czas nieiaki, wcześnieyszym opisem czas determinowawszy, na inne mieysce się przeniesienia.

Komplet naymniey z osób trzech.

Decyzya przy większości w przypadku paritatis przy prezesie lub prezyduiącym. Gdyby zaś kommissya uznała potrzebę, ku pewnieyszemu kompletowi, upraszać nas o przydaniu liczby pewney kommissarzów; do takowey przychylaiąc się potrzeby, my Król osobę iednę, lub więcey do dopełnienia kompletu tego, nominować będziemy. Żaden z cudzoziemców nie będzie mógł zasiadać w tey kommissyi cum voto decisivo.

Taż kommissya raz przynaymniey do roku mieysca robót górniczych, przez deputowanych z pośród swoiey kommissyi, lub inney osoby, którą do tego wybierze, wizytować będzie.

Akta i wszelkie regestratury kommissyi teyże, aby porządnie trzymane były, kommissya taż staranie mieć będzie.

Lubo zaś kommissarze ci, samą miłością dobra publicznego pobudzeni, na korzyści szczególney nam i kraiowi przysługi, swe zasadzaią zyski, iednk będą mieli na szczególney baczności, subalternów nad prawdziwą onych potrzebę nietrzymać, i onym proporcyonalną wyznaczać pensyą, aby wyprawy i podróże kosztem kommissyi odbyć, w prawdziwych potrzebach miane, oszczędnie odbywanemi były.

Jeżeli się zdawać kommissyi będzie, może sobie pod imieniem Towarzystwa, lub iakiem innym, przybrać osoby krajowe lub zagraniczne, a w naukach potrzebnych do kopalni biegłe, któreby pod prezydencyą iednego z kommissarzów, roztrząsały wszelkie proiekta do polepszenia, lub pomnożenia robót górniczych zmierzaiące, i zdania swoie do decyzyi teyże kommissyi odsyłały.

Na co dla lepszey wiary, przy podpisie ręki naszey, pieczęć koronną przycisnąć nakazaliśmy.

Dan w Warszawie, d. 10 miesiąca Kwietnia, roku Pańsk. MDCCLXXXII, panowania naszego XVIII roku.

Stanisław August, Król. (L. S.)

Ignacy Janiszowski, JKM. pieczęci mniey. sekr.

W archiwum metryk koronnych, w xiędze kanclerskiéj pod nº 74, w części IV, str. 59, Za Pod-kanclerstwa Hyacynta Hrabiego Nałęcz z Małachowic Małachowskiego, sannickiego, grodeckiego radoszyckiego, etc. starosty.

101. Kaiserl. königl. Patent vom 28 December 1804, wegen Schürfen, Muthen und Verglehne in West-Galizien, nach Vorschrift der k. ungarischen Maximilianischen Bergordnung, vom Jahre 1573.

Wir Franz der Zweyte, von Gottes Gnaden erwählter römischer Kaiser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, erblicher Kaiser von Oesterreich, König in Germanien, zu Hungarn, Böheim, Dalmatien, Croatien, Slavonien, Galizien, Lodomerien und Jerusalem, Erzherzog zu Oesterreich, Herzog zu Lothringen, Venedig und Salzburg, Großfürst zu Siebenbürgen, Herzog zu Steyer, Kärnten und Krain, zu Würtemberg, Ober- und Nieder-Schlesien, gefürsteter Graf zu Habsburg, zu Tyrol ꝛc. ꝛc.

Schon bei Revindizirung Westgaliziens haben Wir die Weisung zu erlassen befunden, daß bis zur erfolgenden weitern Vorschrift den Berg-Baulustigen von Unserem Wieliczker Berggerichte zwar die berggerichtlichen Schurfbriefe gegeben, die bei Entdeckung einiger Metalle, und Mineralien einkommende Muthungen angenommen, und einstweilen in den Gerichtsbüchern vorgemerket; jedoch hierüber bis zur Bestimmung der Berglehensordnung keine Belehnungen ertheilet werden sollen: zugleich hätten jene Partheyen, welche bei Uibernahme Westgaliziens bereits Bergwerke befassen, oder auf einige Berglehens-Gegenstände Rechte zu haben glauben, binnen Jahr und Tag ihre Berglehens-Gerechtsame bei dem Wieliczker Distriktual-Berggericht darzuthun, und zu muthen.

Wir haben mit besonderem Wohlgefallrn wahrgenommen, daß von dieser Zeit an in Unserem Königreiche Westgalizien das Schürfen auf öffentlichen sowohl als Privat-Gründen Brauch zu werden anfing, indem nach und nach

101. USTAWA TYMCZASOWA GÓRNICZA DLA GALICYI ZACHODNIEJ, CESARZA AUSTRYACKIEGO FRANCISZKA, Z R. 1804, WZLĘDEM POSZUKIWAŃ GÓRNICZYCH, ZGŁASZAŃ I DOZWOLEŃ KOPANIA, ORAZ ZAPROWADZAJĄCA USTAWĘ GÓRNICZĄ MAXYMILJAŃSKĄ.

My Franciszek wtóry, z Bożey łaski obrany Cesarz Rzymski, po wszystkie czasy pomnożyciel Rzeszy, dziedziczny Cesarz Austryacki, Król Niemiecki, Węgierski, Czeski, Dalmacyi, Kroacyi, Slawonii, Galicyi, Lodomeryi i Jerozolimy, Arcy-Xiąże Austryi, Xiąże Lotaryngii, Wenecyi i Salcburgu, Wielki Xiąże Siedmiogrodzki, Xiąże Styryi, Karyntyi i Karniolu, Wirtembergu, Wyższego i Niższego Szląska, Hrabia Habsburgu, Tyrolu i t. d., i t. d.

Już obeymuiąc Galicyę zachodnią, wydaliśmy ukaz, że Nasz górniczy Sąd wielicki powinien wprawdzie, póki dalszy przepis nie nastąpi, dawać górniczo sądowe listy kopalne, czyli Szurbryfy, i przyimuiąc wieszczenia z okazyi kruszców iakich i minerałów odkrytych przychodzące, wpisywać one tymczasem w księgi sądowe, że wszelako aż do uchwalenia górniczey ustawy żadnych na to lenności udzielać nie ma: tudzież, że strony, które iuż podczas obięcia Galicyi zachodniey posiadały kopalnie, lub sądziły mieć prawo do niektórych przedmiotów górniczey lenności, z tegoż prawa lenności w roku iednym i dniu przed górniczym sądem powiatowym Wielickim, wywieść się powinny.

Z ukontentowaniem szczególnym postrzegliśmy potym, że od czasu owego w Królestwie naszym Galicyi zachodniéj szurfowanie czyli szukanie kruszców, tak po gruntach publicznych iak i prywatnych, we zwyczay wchodzić

mehrere Muthungen auf verschiedene Bley- Eisen- und Steinkohlen- auch Alaunschieferwerke bei Unserem k. Wieliczkaer-Distriktual-Berggerichte einkamen, jedoch die nach der bestandenen Weisung nur vorgemerket, worüber aber aus Mangel der für Unsere Königreiche Galizien und Lodomerien zur Zeit noch nicht erfolgten Bergordnung eine Belehnung nicht erfolgen konnte.

Diese täglich zunehmende Baulust der Privat-Unternehmer, und die Betrachtung, denjenigen Partheyen, die bereis einen Bergbau erhoben haben, ihre Rechte zu bestimmen, hat Uns bewogen, bis zur Entscheidung der von Uns bereits zu verfassen befohlenen, dem heutigen Bedürfnisse, nnd den dermaligen Bergbau Umständen und Verhältnissen angemessenen allgemeinen Verordnungen für Unsere Königreiche Galizien und Lodomerien mit Einschluß der Bukowina, nachstehendes einsweiliges Provisorium einsweilen zu bestimmen, und dadurch der Beirrung der Partheyen, die sich bereits mit berggerichtlicher Bewilligung dem Bergbau gewidmet haben, vorbauen, und schon inzwischen jedem derselben die Gränze und Beschaffenheit ihres Berglehensrechtes bestimmen und bemessen zu können.

Demnach soll

1tens bei der provisorischen Einleitung des galizischen Berglehenswesens das Distriktual-Berggericht jedem Unternehmer, welcher Mineralien und Metalle auf öffentlichen, sowohl als Privat-Gründen aufzusuchen gesinnt ist, mit Ausschluß der Judenschaft, den gewöhnlichen Schurfbrief, oder Erlaubniß Mineralien und Metalle zu suchen, auf 6 bis 12 Wochen ertheilen, derley Schurf-Lizenz auch nach Bewandniß der Umstände auf bestimmte mehrere Zeitfristen verlängern.

2tens Die mit Schurfbriefen versehene Unternehmer auf öffentlichen sowohl als Privat-Gründen haben sodann

poczęło, albowiem zwolna kilkanaście wieszczeń o rozmaitych ołowianych, żelaznych i kamienno węglanych, tudzież o hałunowych kopalniach do naszego górniczego sądu powiatowego w Wieliczce podano, które iednak stosownie do wydanego ukazu tylko zanotowane zostały, gdyż przez brak ustawy górniczey dla Królestw naszych Galicyi i Lodomeryi dotąd nieuchwaloney, nadanie lenności nastąpić nie mogło.

Ta to codziennie w prywatnych antreprenerach wzmagaiąca się ochota kopania, tudzież uwaga względem wyznaczenia praw stronom krzątaiącym się iuż około kopalni, spowodowała nas do ustanowienia tymczasowie, nim wyidą powszechne ustawy górnicze, dzisieyszey potrzebie tudzież teraźnieyszym okolicznościom i stosunkom przyzwoite, następuiącego prowizorium dla Królestw naszych Galicyi i Lodomeryi nie wyłączaiąc Bukowiny, a to dla tego, iżby nękaniu stron, które się oddały, kopalniom za zezwoleniem sądu górniczego zapobiedz, i iuż tymczasem każdey stronie nie tylko granicę i iakość iey prawa lennego ustanowić, ale i wymierzyć można.

Zaczym:

Po 1sze: w tym prowizorycznym układzie galicyiskiey lenności górniczey, sąd powiatowy górniczy każdemu antreprenerowi, minerałów i kruszców tak w publicznych iako i prywatnych gruntach szukać zamyślaiącemu, z wyłączeniem żydowstwa, zwyczayny list kopalny czyli pozwolenie szukania minerałów i kruszców na 6 do 12 tygodni dawać, i takowe szurfbryfry według okoliczności na kilka wyraźnych terminów przedłużać powinien.

Po 2gie: Antreprenorowie dostawszy listu kopalnego tak na publiczne iako i prywatne grunta, udadzą się do

die Grundobrigkeit anzugehen, sich bei ihr mit dem Schurfbrief auszuweisen, und sich mit selben wegen Entschädigung in Ansehung der Grundoberfläche, und wegen Vergütung des allenfälligen Holzbedürfnisses einzuverstehen, und abzufinden, dann aber ist selber befugt, mit Ausnahme des zum Privat-Grundeigenthum gehörigen Rasen- und Sumfdorfes auf alle Metalle und Mineralien mit Einschluß der Steinkohlen und Alaunschiefer, welche zum Rechte des höchsten Bergregals gehören, und auch Unserer Belehnung und Frohnen-Abgabe und Entrichtung unterliegen, zu schürfen, und ihrer Lagerstätten nachzuspühren; Dafern sie nun

3tens durch derley Schürfungen mineralische oder metallische Klüfte, Gänge, Lager, Flötze, und Säufenwerke finden, sind sie verbunden, von demselben Wahrzeichen, oder Probstücke dem Distriktual k. Berggerichte beizubringen, über ihren Fund eine bestimmte Muthung mit Bestimmung des Ortes, der Gattung der Metalle oder Mineralien, auf welche gebauet werden will, ingleichen der übrigen Beschaffenheit der gefundenen Lagerstatt einzureichen, und zur Behauptung der Zeit und des Vorzugrechtes die gerichtliche Bestättigung und Vergleichung der Belehnung längstens binnen vier Wochen von dem Tage des Fundes an, nachzusuchen.

4tens Das Distriktual Berggericht soll hierauf in bekannt freyen und noch niemanden verliehenen Gegenden dem ersten Finder und Muther gegen Beybringung des Wahrzeichens und mündlich oder schriftlich eingelegten Muthung ohne Weitern, in Gegenden aber, in welchen sich bereits einige belehnte Lehenträger befinden sollten, erst nach vorläufigen Augenschein und Befinden eines ohne Nachtheil älterer Rechte verleihbaren freyen Feldes die angesuchte Belehnung ertheilen, in derselben die Lage, Richtung, sonstige Beschaffenheit der Lagerstatt der darauf einbrechenden Mineralien, und Metalle, und die Eigenschaft und Anzahl der Grubenfeldmaaßen zu Vermeidung künftiger Irrungen bestimmen.

zwierzchności gruntowey, i wywiodłszy się u niey listem kopalnym, ugodzą z nią względem nadgrody za powierzchnią ziemi i zapłaty za drzewo na wszelaki przypadek potrzebne zawrzeć i ustalić maią, a wtedy dopiero będą mocnemi wyiąwszy torf mórawny i bagnisty, iako pod własność prywatną podpadaiący, szurfować i patrzyć łożyska wszelakich kruszców i minerałów, obeymuiąc w to węgiel kamienny, łupy hałunowe, które prawu naywyższego górniczego regału podlegaią i do nas względem nadania lenności i co do opłat należą.

Po 3cie: Skoro takim szurfowaniem na minerałowe lub kruszcowe iaskinie, chodniki, łożyska, warstwy i zatopia napadną, zaraz poznaki czyli próbki w kr. powiatowym sądzie górniczym złożyc, o wynalazku swym dokładne wieszczenie oznaczaiąc mieysce, gatunek kruszcu lub minerału, których się dobiérać zamyślaią, niemniey zupełną iakość wynalezionego łożyska podać i dla udowodnienia czasu tudzież pierwszeństwa o sądowe potwierdzenie i nadanie sobie lenności naydaley we 4ry tygodnie od dnia wynalezienia, upraszać powinny. Na tedy

Po 4te: Sąd powiatowy górniczy w okolicach wiadomie wolnych i ieszcze nikomu nie nadanych, pierwszemu wynalazcy i wieszczącemu za złożeniem poznaki czyli próbki i ustnym lub pisemnym wieszczeniem bez dalszych kroków, w okolicach zaś w którychby się niektórzy dawnieysi lennicy znajdowali dopiéro po naocznym opatrzeniu i uznaniu, że niezaiętego pola bez uszczerbku dawnieyszych praw udzielić można, lenność o którą prosił nada, i położenie dyrekcyą tudzież inne iakości łożyska minerałów i kruszców potem zapadaiących, niemniey przymiot i liczbę miar kopalnych dla uniknienia przyszłych obłąkań wyrazi.

Im Falle, da ein neuer Lehenträger und Ausbitter zwischen noch nicht vermessenen und verpflockten Grubenfeldmaaßen anderer Lehenträger oder auch in ihrer Nachbarschaft sich anzetzen wollte, ist dem neuen Lehenträger und Muther erst nach vorläufiger Beaugenscheinigung und Ausmessung der älteren Grubenrechte, und nach vorher erst geschehener Erschürfung und Entblössung der mineralischen oder metallischen Lagerstatt die Belehnung zu ertheilen.

5tens Die Ausdehnung und Bestimmung der Feldmaaßen wird dahin beschränket, daß auf streichenden und sich in die Teufe verflächenden Klüften, Gängen und Lagern der Mineralien und Metalle, es mag durch Schächte oder Stöllen bebauet werden wollen, für ein ganzes Grubenmaaß nach dem Streichen zum Längenmaaß 224, zum Schären oder breiten Maaß nach dem Verflächen, in die ewige Teufe aber 56 Klafter mit einem Flächeninhalt von 12544 Quadratklaftern, auf schwebenden und thonlägigen Flötzen aber für ein ganzes Feldmaaß ebenfalls 224 Klafter in die Länge, und weil die Flötze sich mehr unter der Oberfläche der Gebirge in die Länge und Breite, als in die Teufe ausdehnen, 112 Klafter in Schären, oder in der Breite mit einem Flächeninhalt von 25088 Quadratklaftern Saiger in die ewige Teufe, auf Säufenwerken, endlich 500 Klaftern in die Länge und 200 Klaftern in die Breite mit einem Flächeninhalte von 10000 Quadratklaftern verliehen werden sollen, wobei einem Lehenträger oder Gewerkschaft auch zwey und mehrere Grubenfeldmaaßen, jedoch gegen dem verliehen werden können, daß er nach Vorschrift der Berggesetze jedes einzelne Grubenfeldmaaß bis zum wechselseitigen Durchschlag oder Unterfahrung der Maaßen, und hiernach erfolgenden gerichtlichen Zusammenschlagung unter sonstiger Erlöschung der Belehnung in besonderen Bau zu erhalten, und somit auch besonders zu verrechnen schuldig sey.

Gdyby nowy lennik i impetrant pomiędzy nie wymierzonemi ieszcze i nieokółkowanemi miarami kopalnemi innych lenników, lub w ich sąsiedztwie chciał się zafundować; tedy nowemu lennikowi i wieszczącemu dopiero po naocznym opatrzeniu i wymierzeniu dawnieyszych praw kopalnych, i po nastąpionem pierwey wyszurfowaniu i obnażeniu minerałowego i kruszcowego łożyska, lenność nadać wypada.

Po 5te: Rozległość i wyznaczenie miar kopalnych, tak się ogranicza, iż nad strychuiącemi i w głębią zapuszczaiącemi się iaskiniami, chodnikami i łożami minerałów i kruszców, czy się ich szybem czy podkopem (stułą) dobywać zamyśla, całkowitey miary kopalney według strychowania na długość 224, na szerokość według zapuszczania się w głębią wieczystą 56 sążni z płaszczyzną 12,544 sążni kwadratowych, nad warstwami zaś ozduchowemi i gliniastemi, całkowitéj miary kopalney także na 224 sążni wzdłuż, a ponieważ warstwy pod powierzchnią gór bardziey się rozprzestrzeniaią wzdłuż i szerz niżeli w głębsz, tedy 112 sążni szerokości z płaszczyzną 25,088 kwadrat. sążni pionowo w głębią wieczystą, nakoniec nad zatopiami 500 sążni długości i 200 sążni szerokości z płaszczyzną 100,000 kwadratowych sążni nadawana bydź powinna, a iednemu lennikowi lub iedney kopalni dwie lub więcey miar kopalnych wszelako pod tym warunkiem nadać można, aby według przepisu ustaw górniczych każdą szczególną miarę kopalną aż do wzaiemnego przebicia lub podpiecowania miar i do nastąpienia potem sądowey koadunacyi pod karą spełznienia lenności z osobna kopali, a zatym i do obrachunku z osobna podawali.

Sollten sich nach der Hand

6tens in Berglehensgegenständen dennoch Beirrungen ergeben, so werden sie vorerst im Bergkammeral-Lehenswege durch das k. Distrietual-Berggericht, und im Zuge des Rekurses durch Unsere Hofkammer in Münz- und Bergwesen ämtlich abgehandelt und erledigt werden: wobei es der mit der summarischen unter- oder oberlehenrechtlichen Entscheidung unzufriedenen Parthey unbenommen bleibt, den ordentlichen Weg Rechtens nach Vorschrift der bereits bestehenden neuen Gerichtsordnung der ersten Behörde bei den an die neue Gerichtsordnung und Berggerichts-Instrukzion der deutschen Erbländer angewiesenen Distriktual k. Berggerichten binnen 4 Wochen nach der ihnen kundgemachten lehenrechtlichen Entscheidung einzuschreiten, und sollen dergleichen zu einen ordentlichen Rechtsstreit gediehene Berglehens- und Bergwerks-Gegenstände einsweilen, und bis zur Zustandbringung einer neuen und allgemeinen deutsch-erbländischen Bergordnung sowohl bei der weiteren Verfolguug der zweyten Instanz bei Unserem betreffenden k. Appellazionsgerichte, und im Wege des Rekurses bei Unserer obersten Justizstelle nach Unserer k. Hungarischen Maximilianischen Bergordnung vom Jahre 1573, von welcher eine neue Auflage denen galizischen und Bukowiner Berggerichtsbarkeiten und Appellazionsgerichten zugestellet werden wird, behandelt und abgeurtheilt werden.

Gegeben in Unserer Haupt- und Residenzstadt Wien den 28ten Christmonat im Achtzehen Hundert und Vierten, Unserer Reiche der römischen, und der erbländischen im dreyzehnten Jahre.

Franz. (L. S.)

Aloys Graf v. Ugarte,
königl. Böhmischer oberster, und Erzherzogl. Oesterreichischer erster Kanzler.

Joseph Freyherr von der Mark.

Franz Graf von Woyna.

Nach Seiner kais. königl. Majestät höchst eigenem Befehle:
Augustin Reichmann von Hochkirchen.

Gdyby się iednak

Po 6te: w przedmiotach lenności górniczey, zdarzały potem zatargi, tedy naypierwey w drodze kameralney lenności górniczey przez kr. sąd powiatowy górniczy, a kiedy rekurs założono przez naszą kamerę nadworną w przedmiocie menniczym i górniczym urzędownie pertraktowane i decydowane będą. Wszelako stronom niekontentuiącym się summaryczną dezycyą niższych lub wyższych sądów lennych po ogłoszeniu decyzyi sądu lennego, do zwykłey drogi prawa według przepisu iuż nowo zaprowadzoney ustawy sądowey a to w instancyi pierwszey u kr. powiatowych sądów górniczych do nowey ustawy sądowey i górniczo-sądowey instrukcyi na niemieckie kraie dziedziczne z obowiązanych, i dla tego takowe do zwyczaynego processu wprowadzone przedmioty lenności górniczey i kopalne tym czasem, nim nowa i powszechna ustawa górnicza na kraie dziedziczne niemieckie uchwaloną zostanie, tak w pierwszey iako i za dalszym wprowadzeniem w drugiey instancyi u naszego kr. dotyczonego trybunału appelacyinego, a w drodze rekursu u Naszey naywyższey straży sądowey podług naszey królewsko-węgierskiey Maxymiliańskiey ustawy górniczey roku 1573, która nowo przedrukowana galicyiskim i bukowińskim iurysdykcyom górniczym i trybunałom appellacyinym rozdana będzie, pertraktować się i sądzić maią.

Dan w naszym stołecznym i rezydencyonalnym mieście Wiedniu, 28 Grudnia, tysiąc ośmsetnego czwartego, panowań naszych rzymskiego i dziedziczno-kraiowego w trzynastym roku.

Franciszek. Nro 15,484.

QUEDAM LICENTIAE, CAETERIQUE ACTUS OFFICII ZUPPARIALIS ILCUSSIENSIS.

102. LICENTIA SUPER FODINAM ZAGONNA, DESOLATAM, HONESTIS BOŻĘTA ET WIELICZKA, ANNO 1668 DATA.

Actum in officio zuppariali ilcussiensi, feria tertia post festum divisionis Apostolorum proxima, die decima septima Julii, anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo.

Per officium zuppariale ilcussiense, data est licentia honestis: Joanni Bożęta et Sebastiano Wieliczka, metallifossoribus ilcussiensibus, super erigendam et reparandam fodinam desolatam et collapsam (1) Zagonna nuncupatam, pro veteris dominis cultoribus, dilegentioribus (2), nemini tamen in damnum et praejudicium.

Eodem die:

Ad officium et acta praesentia zuppariala ilcussiensia personaliter venientes honorati: Gaspar Kapa et Mathias Kasza juris montani ilcussiensis scabini jurati, relationem licentiationis fodinae Zagonna desolatae ac collapsae per se, de licentia officii zuppariali ilcussiensis ex instantia honestorum Joannis Bożęta et Sebastiani Wieliczka metallifossorum ilcussiensium, die hodierna peractae ac expeditae, fecerunt ejusmodi:

Dnia dzisieyszego za licentią urzędu żupnego ilkusk., na powód Jana Bożęty y Sebastiana Wieliczki górników olkuskich, wychodziliśmy za bramę Sławkowską; tam przyszedszy do góry starey Zagonna nazwaney, w ogro-

(1) kopalnia zniszczona i zapadnięta (spadła).

(2) patrz przepis Statutu górniczego z r. 1505 w ustępie 5tym C. J. M. P. Nro 26.

dzie Niedoiadłowskim, zastalizmy szyb spadły łatr sześć mniey więcey dołu; żadnego znaku nie widzieliśmy tam ani też cembry albo materyi iakiey do naprawiania (1) y poratowania iey, który szyb zafrysztowalizmy y kołem według zwyczaiu naznaczylizmy herszyb (2) starym imieniem Zagonna. Od tego herszybu ciągnęlizmy sznur pod zachód zimowy słońca, y zafrysztowalizmy pierwsze szlamisko (3) nazwane Stanisławy między górą Oborną y drugą Brogi nazwaną; ztamtąd powrócilizmy do herszybu y ciągnęlizmy sznur na wschód słońca zimowy y zafrysztowalizmy drugie slamisko w tymże ogrodzie Niedoiadłowskim nazwane Rozesłanie. Dwoie tylko szlamiska, bo sztoła Pilecka z iednę stronę a z drugiey góra Oborna y Brogi y góra Jana Płaczka. Nikomu na przeszkodzie. Co tak ą nie inaczey być zeznawamy.

Kacper Kapa. Mathiasz Kasza.

Joannes Baptista Marcovic, off. zup. ilcus. notarius juratus, mp.

(L. S. Zup. Ilcuss. Sig. Lewikowski.)

Ex actorum officii zupparialis ilcussiensis protocollo extractum.

(1) materya do naprawiania — drzewo do oprawy czyli obudowy potrzebne.

(2) herszyb — szyb główny; górą też zwany, mons, puteum, mons hereditarius, także i fodina.

(3) szlamisko, signaculum — szyb poboczny o 24 łatrów od herszybu, szybik, albo granica wymiaru.

103. LICENTIATIO FODINAE LANCKOROŃSKA, PRO GENOROSO GEORGIO TRZEBIŃSKI EX A° 1675.

Actum in officio zuppariali ilcussiensi, feria tertia post festum Epiphaniarum proxima, die octava Januarii, anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo quinto.

Data est licentia per officium praesens zuppariale ilcussiense, honesto Thomae Skietka metallifossori ilcussiensi, nomine generosi Georgii Szylkra Trzebiński montium ilcussiensium cultoris agenti, super locandam et erigendam fodinam novam in campo solido (1), ubi commoditas loci et emensuratio (2) scabinorum montanicorum ilcussiensium juratorum indicaverit, nemini tamen in damnum et praejudicium.

Eodem die:

Ad instantiam suprascripti licentiatoris ad acta praesentia zuppariala ilcussiensia venientes personaliter famati: Gasparus Kapa et Martinus Jaskółka, juris montanici ilcussiensis scabini jurati, relationem licentiationis infrascriptae per se die hodierna de licentia officii praesentis zuppariali ilcussiensis expeditae et peractae in parata copia obtulerunt, tenoris ejusmodi:

Za licentią urzędu żupnego olkuskiego, na powód Tomasza Skietki górnika olkusk., imieniem JegoMci P. Jerzego Trzebińskiego gwarka olkusk. czyniącego, wychodzilizmy za bramę krakowską na fryszt (3), w stronę północną ku Parczom, y zafrysztowalizmy erszyb tak nazwany Lanckorońska, od którego erszybu ciągnęlizmy sznur na

(1) w gołém polu, w całém polu.

(2) wymiar kopalni dozwolonéj przez żupnika.

(3) na fryszt, to jest dla zafrysztowania czyli oznaczenia miéjsca i wymiaru, frysztu, licencyi.

wschód słońca zimowy w ogród Panie y Kruskiey, y zafrysztowalizmy pierwsze szlamisko nazwane Frydrychy; od tego slamiska ciągnęlizmy sznur pod południe y zafrysztowalizmy drugie slamisko nazwane Szczęśliwa, w Stopowym ogrodzie, od tego slamiska ciągnęlizmy sznur między zachód letny y zimowy, y zafrysztowaliśmy trzecie slamisko nazwane Pomagabog przy chałupie Stopowey (1). Ten fryszt padł przy sztole Ponikowskiey w całym polu, nikomu ku przeszkodzie y bezprawiu. Co tak, nie inaczey zeznawamy.

Kacper Kopa. Marcin Jaskółka.

(L. S. Zup. Ilcusien. Sigis. Lewikowski.)

Ex actorum off. zup. ilcus. protocollo extraditum.

Joan. Bapt. Marcowicz ejusdem off. Notarius juratus, m. p.

---

104. RENOVATIO SIGNACULORUM FODINAE LANCKOROŃSKA, PRO GENEROSA MARIANNA TRZEBIŃSKA IN A° 1699.

Actum in officio zuppariali ilcussiensi, sabbatho in crastino festi Sanctorum Philippi et Jacobi apostolorum proxima, die secunda mensis Mai, anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo nono.

Data est licentia per officium praesens zuppariale ilcussiense generosae Mariannae Trzebinska, olim piae

(1) zwykle po zatknięciu pala z trzema nacięciami w miejscu, gdzie miano kopać szyb przy sztolni, w trzy strony w odległości 24 łatrów granice rozciągłości odmierzano, i te punkta zwały się szlamiska, w których też szyby bito; łącząc je spodem chodnikami z herszybem i to stanowiło kopalnią nadaną (fodina licentiata), w któréj rudy wybiérano.

memoriae gener. Georgii Sylkra in Trzebinia Trzebinski montium ilcussiensium cultoris consorti, ad praesens viduae relictae, super renovationem signaculorum fodinae (1) infrascriptae, idque juxta antiquam licentiationem et scabinorum juratorum montanicorum ilcussiensium emesurationem, nemini tamen in damnum et praejudicium.

Ad instantiam itaque suprascriptae licentiatoris, ad officium et acta praesentia zuppariałia ilcussiensia personaliter venientes famati: Josephus Pomszy et Albertus Bubowic, juris montanici ilcussiensis scabini jurati, de consensu et licentia officii praesentis ad peregendam et expediendam infrascriptam signaculorum fodinae infranotatae emensurationem missi ac deputati, e locoque peractae et expeditae ejusdem renovationis reversi, munus officiorum suorum restituentes, relationem fecerunt ejusmodi:

Za pozwoleniem urzędu żupnego olkuskiego, dnia dzisieyszego byliśmy deputowani na odnawianie slamisk, a na instancyą JeyMc Paniey Maryanny Trzebinskiey gwarkowey olkuskiey, do góry Lanckorońska nazwaney, należących, a gdyśmy przyszli do tey góry w stronę północną ku Parczom, odnowiliśmy herszyb kołem nowym ze trzema karbami. Od tego zaś herszybu ciągnęliśmy sznur na wschód słońca zimowy w ogrodzie Paniey Kruszkiey y odnowilizmy pierwsze slamisko nazwane Frydrychy; od którego slamiska ciągnęlizmy sznur pod południe y odnowielizmy drugie

(1) renovatio czyli odnowienie licencyi, brane być musiało po każdéj przerwie robót przez 4 tygodnie, bo inaczey kopalnią żupnik mógł rozrządzać i inny gwarek wziąść na nią licencyą. Odnowienie to dozwolenia odbywało się przez nowy wymiar szlamisk czyli granic kopalni, i zatknięcie nowego kołu karbowanego.

gie slamisko nazwane Szczęśliwa w Stopowym ogrodzie. Od tego slamiska ciągnęlizmy sznur między letni a zimowy zachód słońca, y odnowielizmy trzecie slamisko nazwane Pomagabóg przy chałupie Stopowskiey zostawaiące, który to herszyb y slamiska zostaią przy sztole Ponikowskiey, każde zaś slamisko zostaie na łatrach 2/4, nikomu ku szkodzie ani przezprawiu. Sic et non aliter factum esse referentes. De quo hanc suam ad acta praesentia zupparialia ilcussiensia referunt relationem.

Christophorus Ałubewski, ejusdem officii notarius, mp.

Ex protocollo actorum officii zuppa-
parialis ilcuss. extractum.

---

105. LICENTIA AD INCIPIENDAM STOLLAM PONICOVIENSEM (1) PER CERTOS CULTORES A° 1563.

Actum feria sexta post festum Sanctorum Petri et Pauli, a° Domini 1563.

Spectabiles domini cultores montium ilcussiensium stantes, ex officio acceperunt licentiam, super stollam quam ducere ex silva generosi Domini Martiani Chełmski vexiliferi terrae cracoviensis, usque ad Ponik vel ubi melius illis videbitur debent, quibus ex officio concessa est nemini in damno.

Wypisane z xięgi licencyi z roku 1563,
akt dawnych żupniczych olkuskich.

(1) Na prowadzenie sztolni równie jak każdéj innéj kopalni, potrzeba było licencyi żupnika, lecz gdy przy prowadzeniu takowéj trzeba było zapewnienia szczególnych praw, oznaczenia sposobu robienia składek przez gwarków sztolniowych i pobierania dochodów od opolnych, królowie nadto wydawali przywileje dla każdéj sztolni. Sztolnia ta olkuska, rozpoczęta w Piątek po SS. Piotrze i Pawle 1563, który wypadał w tym roku na dzień 2 Lipca, w następnym otrzymała pod d. 12 Styc. 1564 przywiléj sztolniowy od Zyg. Augusta.

106. EMENSURATIO LINEARUM CUNICULI PONIKOWSKI, AB OFFICIO ZUPPARIALI ILCUSSIENSI, IN A° 1567 FACTA.

Actum feria quinta in vigilia Jacobi apostoli anno Domini 1567.

Ad affectationem spectabilis et famatorum Joannis Krupek civis cracoviensis cultoris stollae Ponikowska, et Gabrielis Starczynowski ejusdem stollae cultoris et notarii, tanquam legitimorum plenipotentum coeterorum ejusdem stollae cultorum, quam plenipotentiam literis patentibus sub titulo et sigillo spectabilium et famatorum Dominorum consulum civitatis cracoviensis de data: Cracoviae, feria sexta ante festum Margarethae virginis, anno praesenti, sufficienter docuerunt, suo et vigore ejusmodi plenipotentiae sibi concessae caeterumque ejusdem montium cultorum suorumque principalium nomine factam, famati Albertus Naporka et Wolfgangus Pilsnienski, scabini jurati juris montanici ilcussiensis, sub juramentis suis ad officium scabinale praestitis, ac in vim suae perexpressae relationis palam recognoverunt et verbis expressis fassi sunt:

Quia die hodierna ex officio zuppariatus ilcus. deputati et accepti existentes, ad denominandum et certo emensurandum montes et fodinas collaterales ad lineam rectam mediam stollae praefatae Ponikowska ante emensuratam spectantem, ibidemque existentes ad dictorum dominorum ejusdem stollae Ponikowska cultorum et plenipotentum postulationem, eas fodinas seu puteos infrascriptos collaterales tam ad dextam quam sinistram, ad lineam rectam mediam stollae praefatae Ponikowska, antea per scabinos ejusdem juris montanici juxta acta praesentia de data, feria secunda post visitationis, anno

praesenti emensuratam, legitime denominaverunt et emensuraverunt, quarum fodinaram et puteorum tam lineae rectae mediae, quam dextrae et sinistrae cathalogus sequitur in hunc modum, videlicet:

Linea collateralis sinistra:

Bože-wspomoženie — Boży-dar — Łaska-boża — Mistrze — Gierlachy — Wliecialy — Kłopothy — Bękarthy — Lwy — Sprawiedliwoscz — Dębicze — Bagienna — Węgorze — Węgierska — Prawda — Nadzieia — Miłoscz — Cznotha — Poboznoscz — Liudzkoscz — Miłosierdzie —

Linea recta media:

Chechelska — Pomorzanska — Gzinek Chechelski — Rabstinska — Thowarzysze — Wliecialsky kierad — Swary — Jakuby — Jakuby drugie — Zaiącze — Buki — Thopolie — Podkierska — Płuczniczka — Płuczniczka druga — Stainczowska — Stainczowska druga — Mikołaje — Marcze — Zidowska — Fridrichy —

Linea collatoralis dexta:

Młynarska — Pszeniczna — Pniowska — Wiara — Firsaki — Christophy — Jakuby sthare — Cznota rąpali — Prawda Woyciecha — Jakuby — Graby — Lipy y Lipky — Nadzieia — Miłoscz — Uczciwoscz — Poboznoscz — Liudzkoscz — Miernoscz — Trzezwoscz — Szczodrobliwoscz — Pokoi.

Ibidem in contenti praefati Domini cultores et plenipotentes, suo et caeterorum ejusdem stollae Ponikowska cultorum nomine, soleniter officio praesenti declaraverunt et prostestati sunt, quia mons Sroda consistat in collaterali linea sinistra, Bartosse vero, Gzinek, Ca-

spar, Naporka in linea dextra collaterali contra jus montanum; quam protestationem et declarationem actis inseri petierunt.

Ex actis officii zuppariatus ilcussiensis.

(Pieczęć Ludwika Decjusza, żup. olkusk. i chęcińskiego)

Kopja z akt dawnych olkuskich.

---

107. RELATIO DE PRIMA EMENSURATIONE MINERARUM IN FODINIS APUD STOLLAM PONICOVIENSEM, IN A° 1568.

Actum Sabbatho ante Dominicam conductus Paschae proximo, 24 Aprilis a° D. 1568.

Ad instantiam spectabilis et famatorum Joannis Krupek et Gabrielis Starczynowski plenipotentum legitimorum, Dominorum cultorum stollae Ponikowska, famati Stanislaus Paiączek et Laurentius Woszek scabini jurati juris montanici ilcussiensis in vim suae per expresse relationis ac sub juramentis suis super officio scabinali praestitum, coram officio et actis praesentibus zuppariatus ilcussiensis, palam recognoverunt, quia feria quarta proxima defluxa, ex officio praesenti missi et deputati ad faciendam mensurationem minerarum ex cuniculo seu stolla Ponikowska effosarum, ideo in eorum scabinorum ad id deputatorum praesentia facta esse per spectabilem Dominum Georgium Sylkra S. R. M. olborarium eorum minerarum mensuratio, cujus quidem minerae totius emensuratae fuerunt septem craterae vulgo roschty et viginti alvei. Post quorum relationem iidem praefati Dominorum cultorum stollae Ponikowska plenipotentes, solenniter protestati sunt eam minerarum mensurationem in praefatorum scabinorum

juxta per expressam eorum relationem praesentia factam esse primam mensurationem, allegantes privilegium S. Reg. Majestatis, quo data est libertas specialis a solutione olborae Sacrae Regiae Majestatis, cultoribus stollae praefatae Ponikowska, ad certum tempus ibidem expressum. Quam scabinorum relationem, eique annexam protestationem actis praesentibus inseri petierunt.

Ex actis zupparialibus ilcussiensibus.

---

108. LICENTIA CUNICULI STARO-OLKUSKI SEU PILECKI (1) PER FAM. BARTHOL. ZBYTHNY A° 1576 INCEPTI.

Actum feria secunda post festum S. Laurentii proxima, anno Domini 1576.

Famatus Bartholomeus Zbytny consul ilcussiensis et cuniculi subterranei Staro-Ilkuska dicti seu intitulati erector, suo aliorumque cultorum nomine, a praesenti officio vice-zuppariatus ilcussiensis, primum cum spectabilibus, magnificis, generosis ac famatis Dominis cultoribus certis nominibus juratis, ut rem minerariam tunc fluctuantem et fere collapsam et corrutam, ex imminentibus sibi afflictis fortunis evehere et sublevare possint, accepit officiose ut est praemissum, licentiam super hoc idem cuniculum subterraneum Staro Ilkuska stolla vulgo nuncupatum, et omnes plumbifodinas collapsas, in ejusdem stollae seu cuniculi linea directa, ejusque cuniculi lineis obliquis, quaerentibus, in omnes

(1) Wprzód była wzięta licentia na prowadzenie sztolni Pileckiéj od urzędu żupniczego, następnie w r. 1577 (vide in C. J. M. P. Nro 61) Król Stefan wydał przywiléj, w którym prawa gwarków sztolniowych są opisane.

partes a suo orificio, quod erit ab aggere stagni Rakowski vocati versus antiquam Ikusch, et ad plumbifodinas Lubelska, Pilecka, Młodzianki, Przekopy, Sosnka, Wszeswięthe, Exequutia, Krzysze, Wesoła, Wysocka, Rabsztynska, Szymony alias Spusthy et reliquas, ubicunque ipsis dominis cultoribus melius et commodius visum necessariumque ac opportunum fuerit, noviter erigere, et collapsa restaurare, tot orthorum genera instituere, quot dominis cultoribus utiles et necessarii aliquando fuerint, in omnes partes, sine ullo praefixo termino, et hoc secundum privilegia, libertates, jura, statuta, consuetudines et formas aliorum cuniculorum in regno Poloniae et in aliis regnis cultoribus quibusvis impartiri atque dari solita. Quorum negotiis aequis ac rationi consonis officium zuppariale ilcussiense animadvertens, haec ultro admisit, de forma juris perquam efficacissima.

Ex actis licentiarum officii zupparialis montium ilcussiensium descriptum.

(L. S. Stanis. Wilgocki, zup. ilcus.)

---

109. LICENTIA LOTURARUM, PROPE MONTEM ZAWRZYKRAJE PRO GENEROSO TRZEBIŃSKI, EX A° 1676.

Actum Ilcussii feria secunda post Dominicam palmarum quadragesimalem proxima, die trigesima Martii, anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto.

Data est licentia per officium praesens zuppariale ilcussiense honesto Thomae Skietka officialistae generosi Domini Georgii de Trzebinia Trzebiński montium ilcus-

siensium cultoris, super emensurationem loturarum pro expurgandis et lavandis mineris vetiramentisque (1) ubi commoditas loci et emensuratio scabinorum montanicorum ilcussiensium juratorum indicaverit, nemini in damnum et praejudicium.

Sub eodem actu:

Ad instantiam suprascripti licentiatoris, ad officium et acta praesentia zupparialia ilcussiensia personaliter venientes famati Petrus Ciecko et Albertus Kasza juris montanici ilcussiensis scabini jurati, relationem licentiationis loturarum infrascriptarum per se de licentia officii praesentis zupparialis ilcussiensis die hodierna expeditae et peractae in parata copia obtulerunt, tenoris ejusmodi:

Anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto, die trigesima Martii, bylizmy deputowani za licentyą JMPana podżupka na instantyą JMPana Trzebinskiego gwarka ilkuskiego stoły Ponikowskiey y Pileckiey y gór opolnych, a to za powodem P. Thomasza Skietki urzędnika JMWielm. mianowanego; tamże przyszedłszy do góry Zawrzykraie nazwaney, wymierzyliśmy podług prawa górnego na płocki, aby do płokania y kruszców sprawowania było wolno, co tak iest a nie inaczey, zeznawamy.

Piotr Ciecko, mp. Woyciech Kasza, mp.

(L. S. Sigis. Lewikowski. zup. ilc.)

Ex protoc. actorum off. zup. ilcus. extraditum.

Tom. Rylski, podżupek olkuski.

(1) minerae et vetiramenta — rudy i starzyzny, patrz przywiléj Zygm. Aug. z r. 1553 o potrzebie licencyi od żupnika do użytkowania ze starzyzn czyli wyrobisk w hałdach. C. J. M. P. nº 47.

110. LICENTIA ET EMENSURATIO CRATICULORUM PRO DOMINO SAX, IN A° 1618.

Actum feria quarta post dominicam judica, die 4 Aprilis, annó Domini 1618.

Comparens personaliter coram officio zuppariali ilcussiensi, spectabilis Dominus Laurentius Sax consul et cultor montium ilcussiensium, accepit ab eodem officio licentiam super craticulorum rogos (1) de novo erigendos et extruendos prout mensura juratorum indicabit, cui officium admisit, nemini in damnum.

Eodem die:

Ex instantia spectabilis D. Laurentii Sax cultoris ilcussiensis, famati Sebastianus Kmita et Andreas Zbytni scabini juris montani ilcuss. jurati, coram eodem officio zuppariali recognoverunt, se emensurasse craticulos noviter extruendos super ignes triginta in distantia craticulorum ingenui Bartholomaei Schulc et Samuelis Węgrzynowski acialiter, versus meridionalem plagam ad civitatem ilsussiensem, in meris arenis et penes cuniculum Pilecensem sitos, — idque nemini in damnum. Quod sic et non aliter esse recognoverunt.

Ex protocollo actorum officii zuppariali montium ilcuss. descriptum.

(L. S. Stan. Wilgocki, zup. ilcussien.)

(1) craticulus, craticum, rogus — rosztowisko, roszty do prażenia rud.

W wyznaczaniu miéjsca na praźelnie, podobnie jak przy innych licencjach, wymierzano granice czyli szlamiska (signacula) w odległości 24 łatrów od punktu oznaczonego na praźelnią.

111. LICENTIA SUPER CONSTRUENDUM CONFLATORIUM PRO DOMINO STAN. DĄMBROWSKI MONTIUM ILCUSSIENSIUM CULTORI, IN A° 1673.

Actum in officio zuppariali ilcussiensi, feria sexta post festum Sancti Martini episcopi et confessoris proxima, die decima quarta Novembris anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo tertio.

Data est licentia per officium praesens zuppariale ilcussiense, generoso Domino Stanislao Dąmbrowski montium ilcussiensium cultori, atque olborae S. R. M. notario, super exstruendum conflatorium (1), ubi commoditas loci et emensuratio scabinorum montanicorum ilcussiensium juratorum indicaverit, nemini tamen in damnum et praejudicium.

Sub eodem actu:

Ad instantiam suprascripti licentiatoris venientes personaliter ad acta praesentia zuppariala ilcussiensia famati Martinus Jaskółka et Joan. Gawęda juris montanici ilcussiensis scabini jurati, relationem infrascriptam, in parata copia obtulerunt, ejusmodi:

Za licentią urzędu żupnego olkuskiego, wychodziliśmy za bramę Sławkowską na frysztowanie placu na hutę; na instantią JMP. Stanisława Dąmbrowskiego gwarka olkuskiego, pisarza olbory JKM. Przyszedłszy między roszty, do rosztów niegdy JMP. Łowcego krakowskiego, które teraz są własne pomienionego JMP. Dąmbrowskiego; przy tych rosztach albo kramie, zafrysztowalizmy plac na hutę z kominem i naznaczylizmy kołem y sznu-

(1) conflatorium — huta.

rem do koła obwiedzilizmy; od tego kołu ciągnelizmy (1) sznur ku hucie Pana Motczyńskiego na wschód słońca letny y naznaczylizmy kołem; znowu powróciwszy się do pierwszego kołu, ciągnęlizmy sznur pod zachód letny y naznaczylizmy kołem, przy drodze która idzie ku Staremu-Olkuszowi; zkąd ciągnęlizmy sznur ku rosztom Pana Szalińskiego y tam naznaczylizmy kołem; od tego kołu ciągnęlizmy sznur pod zachód słońca zimowy ku Bożey-męce we dwadzieścia łatrów y cztery, y tam naznaczylizmy kołem, od którego kołu ciągnęlizmy sznur ku kałuży w róg rosztów Pana Waleczka, y naznaczyliśmy kołem, od którego kołu ciągnelizmy sznur ku rosztom JMP. Maierhofera, ku wschodowi zimowemu, y tam wbilizmy koł we dwadzieścia łatrów y cztery. Między któremi znakami są góry stoiące y szlamiska do nich należące, te iednak wolne od tego frysztu zostawuiemy. Co tak iest a nie inaczey, zeznawamy.

Marcin Jaskółka. Jan Gawęda.

Ex actorum officii zupparialis ilcuss. protocollo extraditum.

Joannes Baptista Marcovicz, ejusdem officii notarius juratus, mp.

(1) Nie wyraża w ilu łatrach ciągnął sznur, lecz to było w 36 łatrach, gdzie zaś dla przeszkód, to jest natrafienia na granicę licencyi gwarka innego czy to na kapalnią czy na hutę lub roszty natrafił, oznacza poniżéj 24 łatry, a gdzie bliżéj nie oznacza odległości lecz tylko punkt do którego się rozciąga.

112. RENOVATIO SIGNACULORUM CONFLATORIALIUM PRO MAGNIFICO TRZEBIŃSKI, A° 1732.

Actum Ilcussii, sabbatho post dominicam exaudi proximo, die ultima mensis Mai, anno Domini millesimo septingentesimo trigesimo secundo.

Ad instantiam et affectationem Magnifici Domini Francisci in Trzebinia Trzebinski etc, montium ilcussiensium cultoris, super renovationem signaculorum conflatorialium (1) idque juxta antiquam licentiationem et scabinorum juratorum montanicorum ilcussiensium dimensurationem, nemini tamen in damnum et praejudicium.

Itaque ad instantiam suprascripti magnifici instantis, ad officium et acta praesentia consularia ilcussiensia, vacante ad praesens officio zuppariali ilcussiensi, personaliter venientes famati Petrus Kurkowicz et Stanislaus Sobala, juris montanici ilcussiensis scabini jurati, ad peragendam et expediendam signaculorum conflatorialium renovationem vocati, e locoque peractae et expeditae ejusdem renovationis reversi, munus officiorum suorum restituentes, relationem fecerunt in hunc modum:

Na instancyą y requisycyą Wielmożnego JMc Pana Franciszka na Trzebini Trzebińskiego etc. gwarka gór olkuskich, a za powodem ucciwego Krzysztofa Soyki imieniem tegoż JMci czyniącego, wychodzieliśmy na odnawianie slamizk hutnych do huty (1) Smidowska nazwaney JMci własney. Tam przyszedłszy, stanęliśmy

(1) signacula conflatorialia — szlamiska hutne, granice huty.
(2) conflatoria, gaza — huta — officina metallurgica.

przed piecem smelcowym, od którego ciągnęlizmy sznur pod wschód słońca, y odnowielizmy slamisko w łatrach 36 (1), kołem nowym ze trzema karbami wbitym. Znowu powróciwszy się do pieca smelcowego, ciągnęlizmy sznur pod południe i odnowieliśmy drugie slamisko w łatrach 36 wbiciem nowego kołu, za drogą ku górze Wielmożnego JMci Pana Waxmana. Ztamtąd popowróciwszy się do pieca smelcowego, ciągnęlizmy sznur ku zachodowi słońca y odnowieliśmy trzecie slamisko w łatrach 36 wbiciem nowego kołu. Znowu powróciwszy się do pieca smelcowego, ciągnęlizmy sznur ku północney stronie y odnowieliśmy czwarte slamisko w łatrach 36 wbiciem nowego kołu. Według należytego prawa hucie służącego. Nikomu ku szkodzie ani przezprawiu.

Sic et non aliter factum esse referentes, de quo hanc suam ad acta praesentia fecerunt relationem.

Ex protocollo actorum officii consularis ilcussiensis extraditium.

---

113. VENDITIO FIRACHCENTELLI IN STOLLA PONICOVIENSI PER N. STANISLAUM TRZEBIŃSKI, NOBILI NICOLAO WIZEMBERK DE OBRAZOWICE, IN A° 1638.

Actum in judicio scabinali cracoviensi opportuno bannito, feria quarta post festum Sancti Pauli proxima, die 27 Januarii, anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo octavo, legitime celebrato.

Comparens personaliter coram eodem judicio et actis praesentibus scabinalibus cracoviensibus, nobilis Stani-

(1) szlamiska hutne w 36 łatrach odmierzana i w 4ry strony. Wymiar był przeto większy jak dla kopalni.

slaus Sylkra Trzebiński, sanus mente et corpore existens, facta approbatione fori praesentis quo ad actum praesentem attinet, palam libereque recognovit, quia ipse firachcentellum Ilcussii, in stola Ponicoviensi situm, suum proprium, se recognoscentem pro sorte sua inter fratres suos, post olim parentes suos concernens, mundum, liberum neminique pro quo solenniter cavet obligatum, ex nunc et de facto nobili Nicolao Wizemberk de Obrazowice ac successoribus ipsius legitimis, pro summa trium millium florenorum (1) polonicalium jam sibi recognoscenti persoluta et realiter numerata, de qua ipsum quietat, praesentibus perpetuo vendidit, prout praesentibus vendit, cedit et condescendit, cum jure omni, dominio, proprietate, propinquitate, haereditate, possessione, usufructu, attinentiis, pertinentiisque ejusdem firachcentelli universis, ita longe, late ac circumferentialiter, quemadmodum in suis metis et limitibus antiquitus existit, et prout eundem ipsemet recognoscens tenebat, habebat et posidebat, tenereque, habere et possidere debeat, ac ipsum legitime concernebat, nihil juris, dominii, proprietatis, propinquitatis, haereditatis, possessionis et usufructus sibi, successoribusque suis ibidem amplius reservando aut excipiendo, verum illud omne ac universum jus suum, una cum firachcentello, cui praesentibus renunciat, sibi aut successoribus suis ad praedictum firachcentellum ser-

(1) 3,000 fl. czyni dzisieyszych złp. 13,500, gdyż według Vol. Leg. III, fol. 372, wartość 1 dukata (18 zł.) była 4 zł. ówczesne zatém 1 złoty dawny = 4½ zł. pols. teraźniéjszym.

Tu nastręcza się uwaga, że gdy firachcentelli na sztolni Ponikowskiéj było 64, więc wartość kopalni około téj sztolni w r. 1638 być mogła naszych złp. 864,000.

viens, in praefatum emptorem ac successores ipsius plenissime efficacissimeque transfundendo, transferendo et incorporando, ad habendum, tenendum, possidendum, dandum, donandum, vendendum, commutandum, alienandum, resignandum, et in usus suos ac successorum suorum, quoscunque noverit meliores et commodiores libere et secure convertendum, jamque ex nunc et de facto praefatus recognoscens in praefatum firachcentellum eidem emptori, dat realem intromissionem et pacificam possessionem sive privatim sive officiose acceptandam, debetque ac tenebitur praefatus recognoscens, prout se praesentibus in omnibus bonis suis inscribit, et obligat, praefatum emptorem ac successores ipsius ab omni impetitione juridica quorumcunque personarum cujuscunque status existentium, ratione et ex parte ejusdem firachcentelli per se ad praesens venditi exoriunda, coram quovis officio et judicio regni evincere, tueri et intercedere suis propriis sumptibus, toties quoties semel in bona sua omnia, ubicunque locorum sita, defectu evictionis praestandae, dandis et concedendis, renunciando omnibus beneficiis juris, exceptionibus, dilationibus, appellationibus ac earum prosecutionibus et tam facti quam juris defensis, non aliter ac si decreto Sacrae Regiae Majestatis ratione praemissorum omnium cum suis successoribus convictus foret. Ad resignandum autem eundem firachcentellum, si eam resignationem praefatus emptor habere voluerit, constituit in suum verum ac legitimum plenipotentem honoratum seniorem scabinum judicii illius, cui bona ad praesens vendita subjacent, in judicio exposito bannito proximo vel remotiori residentem, vel dum et quando eandem

praefatus emptor expetiverit habereque voluerit, praesenti inscriptione ad praemissa mediante.

Stanisław Szylkra Trzebiński, mp.

(L. S. civ. cracóv.)

Ex protocollo actorum judicii scabinalis cracoviensis descriptum.

---

114. ADJUDICATIO FODINAE DESOLATAE PIOTRY CUM SUIS SIGNACULIS ANTIQUIS CULTORIBUS, A° 1643.

Judicium expositum montanicum bannitum, feria tertia post festum Sanctae Hedvigis Electae proxima, anno Domini millesimo sexcentensimo quadragesimo tertio, in praetorio ilcussiensi legitime celebratum extitit.

Ad instantiam honesti Georgii Mayko, fodinae Pietry ejusque signaculorum licentiatoris, nomine illustris ac magnifici Domini Stanislai in Wisnicz Lubomirski pallatini et generalis capitanei cracoviensis agentis, lecta est licentia fodinae suprascriptae, item relationes binae desolationis et continuationis laboris, nec non articulus quartus statutorum montanicorum; insuper ministerialis regni generalis providus Adamus Przezdziek recognovit se quatuor vicibus, diebus dominicis ad templum parochiale ilcussiense hanc eandem licentiam cultoribus antiquis denunciasse, schaedulam licentiatoriam valvis ponderatorii ilcussiensis affixisse, affixamque rursus avulsisse. Tandem cum iidem cultores antiqui ad judicium praesens per memoratum ministerialem acclamarentur in continenti, honorata Anna Starczynowska

vidua ex tota fodina ejusque signaculis; ministerialis regni generalis providus Adam Przezdziek nomine famati Sebastiani Kuznicki ex firachcentellis quatuor sese denunciaverunt.

Judicium itaque praesens montanicum scabinale zupparíale ilcussiense, memoratos cultores sese denunciantes circa sortes suas conservavit, salva nihilominus comprobatione tertiae diei, cultoribus sese denunciantibus reservata.

(L. S.)

Ex protocollo actorum scabinalium zupparialium ilcussiensium extractum.

---

115. DECRETUM JUDICII ZUPPARIALIS ILCUSSIENSIS SEU CONDEMNATIO EX A° 1698 SUPER CULTORIBUS MONTIUM SYMBOLA NON SOLVENTIBUS, ABJUDICANS EOS AB EORUNDEM SORTIBUS, A° 1698.

Actum in officio zuppariali ilcussiensi, feria tertia ante festum Sancti Petri vinculati proxima, die vigesima nona mensis Julii, anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo octavo.

Successores olim piae memoriae magnifici Joannis Scibor Chełmski, venatoris palatinatus cracovien., montiumque ilcus. cultoris, ad officium praesens zuppariale ilcussiense, litterali citatione juxta relationem ministerialis regni generalis, providi Pauli Daniecki, pro die hodierna edita, et in officina feraria vulgo kram dicta posita, et oeconomo ejusdem officinae intimata et denunciata citati existentes, instigatori officii praesentis, ejusque delatoribus, Nobilibus Joanni Guzow-

ski, et Alberto Cieckowic notariis, tum famatis Christophoro Kurzych, Nicolao Goły, Alberto Sobala, Blasio Gorący, officialibus cunicularibus suis et totius cultoratus, utriusque cuniculi nominibus, ratione et ex parte symbolorum septimanalium ex sortibus ipsorum, operariis solvi provenientibus denegatae solutionis, summae nimirum fl. 6,204 et grossorum 9, vel ejus summae quae et quanta ex regestris cunicularibus apparebit, et ad diem hodiernam patebit, agentibus actoribus non paruerunt contumacesque exstiterut. Qui quidem praerecensiti citati, voce suprascripti ministerialis regni generalis sonora, clara et intelligibili ter, et ultra juris communis formam quatuor vicibus acclamati existentes, neque per se neque per suos quosvis plenipotentes comparuerunt, verum contumaces extiterunt; officium itaque praesens zuppariale ilcussiense audita praefati ministerialis regni generalis providi Pauli Daniecki de acclamatione citatorum et eorum contumacia relatione facta, lectisque decretis anterioribus per suprascriptos actores in contumacia ipsorum obtentis et per officium praessens praelatis, eoque attento, quod praedicti citati symbola retenta pro quibus conveniuntur, summa videlicet quae et quantae ex sortibus ipsorum solvi proveniunt, et ex regestris cunicularibus apparebunt non solverunt, ideo inhaerentibus decretis, similibusque judicatis tum statutis montanicis atque laudis illustrorum ac magnificorum Dominorum cultorum, eosdem citatos in contumatiam ipsis sortibus ipsorum propriis abjudicandos esse censuit et praesenti suo decreto abjudicat, easdemque sortes illustrissimis ac magnificis DD. cultoribus adjudicat, in easdemque sortes eos-

dem illustrissimos ac magnificos DD. cultores intromittendos esse in instanti seu tum dum et quando eandem habere voluerint, adinvenit et sententiavit salva-summa pro qua et quanta contraveniuntur et conveniebantur ex aliis bonis ubivis locorum pro eosdem habitis et praesertim montanicis, (in quae ibidem in instanti intrommissio apprehendenda decernitur) repetitione, una cum damnis et litis expensis in causam praesentem erogatis et expositis, atque poenis judiciariis in statutis montanicis expressis, decreti praesentis vigore.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super illustrissimis olim divae momoriae illustrissimi Tarlo palatini sandomiriensis respectu summae flor. polon. 1187 et gros. 9, successoribus, citatis, in contumaciam ipsorum, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super successoribus magnifici Michaëlis Czerny, castellani sandecensis capitanei parnaviensis, montium ilcussiensium cultoris, respectu summae fl. pol. 916 et gr. 3 citatis pro die hodierna litterali citatione, prout retulit ministerialis regni generalis, providus Paulus Daniecki, in contumaciam ipsorum, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super successoribus olim piae memoriae magnifici Adami Kotowski, montium ilcussiensium cultoris, pro die hodierna (prout ministerialis regni generalis providus Paulus Daniecki retulit), litterali citatione citatis, respectu summae flor. polon. 761 et gros. 6, in contamatiam ipsorum,

similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super successoribus olim piae memoriae Michaëlis de Warszyce Warszycki palatini sandomiriensis capitanei petricoviensis, montium ilcussiensium cultoris, litterali citatione (prout ministerialis regni generalis providus Paulus Daniecki pro die hodierna respectu summae fl. pol. 5890 et gr. 2 citatis, retulit) in contumaciam ipsorum, similis condemnatio est annotata, et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super successoribus magnifici Georgii Trzebiński montium ilcussiensium cultoris, respectu summae fl. pol. 1257 et gr. 5, in contumaciam ipsorum similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super successoribus generosi Casimiri Plaskowski montium ilcussiensium cultoris, respectu summae fl. pol. 6349 et gr. 6 similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super successoribus generosi olim Nicolao Trzebiński, respectu summae fl. pol. 6584 et gr. 3, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super successoribus olim magnifici Alexandri Waxman burgrabii arcis cracoviensis et montium ilcussiensium cultoris, citatis, respectu summae fl. pol. 2511 et gr. 16, similis condemnatio est annotata, et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super successoribus olim generosi Joannis Dębiński, respectu summae fl. pol. 690 et gr. 13, citatis, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super successoribus olim magnifici Mathiae Tarnawski, respectu summae fl. pol. 290 et gr. 7, similis condemnatio est annotata, et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super illustrissimo Hieronymo Lubomirski supremo thesaurario regni, capitaneo rycywolyensi, capitaneo etc., et montium ilcussiensium cultore, respectu summae fl. pol. 4677 et gr. 17 citato, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super illustrissimo Josepho Lubomirski, marschalco curiae regni etc., etc., montium ilcussiensium cultore, respectu summae fl. pol. 2930 et gr. 20 citato, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super illustrissimo Alexandro Sapiecha marschalco magni Ducatus Lithuaniae etc., ect., respectu summae fl. pol. 10,508 et gr. 19 citato, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super illustrissimo in Tyniec et Pieskowa-Skała Wielopolski, respectu summae fl. pol. 2876 et gr. 22, similis condemnatio est annotata, et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super magnifico Alexandro Drozdowski subdapifero bracławiensi,

respectu summae fl. pol. 389 et gr. 12 citato, similis condemnatio est annotata, et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super generosa Marianna Trzebińska, respectu summae floren. pol. 789 et gr. 13, similis condemnatio et annotata, et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super generoso Joanne Paczek, respectu summae fl. pol. 98 et gr. 17 citato, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super generoso Michaële Jarocki respectu summae fl. pol. 97 et gr. 25 citato, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super generosa Salomea Gizianka respectu summae fl. pol. 2887 et gr. 20 citata, similis condemnatio est annotata et per evsdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super generoso Andreae Spinek, respectu summae fl. pol. 1698 citato, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super generoso Petro Ochocki, respectu summae fl. pol. 1577 citato, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super generosa olim generosi Gabrielis Ochocki consorte, re-

spectu summae fl. pol. 1606 et gr. 1, similis condemnatio est annotata, et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super nobili Paulo Rudawski, respectu summae fl. pol. 822 et gr. 3 citato, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super generoso Joanne Olechnowic, respectu summae fl. pol. 246 et gr. 5, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super nobili Christophoro Motczyński montium ilcussiensium cultore, respectu summae fl. pol. 527 et gr. 17, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ad instantiam suprascriptorum actorum, super honorato Luca Howanowic, respectu summae fl. pol. 73 et gr. 7, similis condemnatio est annotata et per eosdem actores obtenta.

Ex protocollo actorum officiii zupparialis ilcussiensis extractum.

SERIES DOCUMENTORUM QUÆ COMPLECTUNTUR

CORPUS JURIS METALLICI POLONICI ANTIQUIORIS

SECUNDUM DIVISIONEM

IN QUATUOR PRAECIPUA EORUM GENERA.

I. Statuta et ordinationes nec non confirmationes earum:

1. 1355. Ord. zuppae Vielicensis pro magist. mont. 4
2. 1368. Ord. zupparum salis Cracoviensium 6
3. 1374. Ord. montium Ilcussiensium 7
4. 1393. Ord. zuppae Bochnensis de laboratoribus . 8
5. 1415. Ord. fodinarum Trzebinensium 10
6. 1426. Stat. de usu juris mont. et de foro zup. Ilcus. 11
7. 1485. Stat. de foro zupparii Ilcussiensis 16
8. 1491. Stat. de foro zupparii Ilcussiensis 20
9. 1494. Ord. montium Chencinensium 21
10. 1504. Ord. inscriptionis et olborae Ilcussiensis . 24
11. 1505. Stat. mont. ilcus. Joh. Alberti et Alexandri 26
12. 1517. Ord. pro camerario montium 31
13. 1520. Stat. de exactionibus personalibus 33
14. 1525. Stat. de venditione plumbi in Chenciny . 35
15. 1545. Confir. privilegiorum Ilcussiensium 40
16. 1550. Ord. fodinarum Chencinensium 44
17. 1553. Stat. de licentiis veterum operum 47
18. 1565. Stat. de aedificiis montanis in Starczynów 54
19. 1565. Conf. XII privileg. et statutorum Ilcussien. 56
20. 1647. Ord. fodinar. Neoforens. et Czortinensium 83
21. 1676. Stat. montium Ilcussiensium Joh. III . . . 91
22. 1782 Ustanowienie Komm. kruszc. czyli górniczéj 100
23. 1804. Ust. tymczasowa górnicza dla Gallicyi . . 101

II. Specialia privilegia regia, nempe litterae inquisitoriae, concessiones metallicae varii generis, ut ad machinas construendas, hutas metallicas et ferrarias concendas, nec non privilegia cuniculorum, locationes civitatum montanicarum, largitio munerum, etc.

1. 1230. Privil. locationis Vieliciae 1
2. 1253. Privil. locationis Bochniae 2

3.	1288.	Donatio proventus salis Tineciae	3
4.	1367.	Privil. ad fontes salis in Nowica	5
5.	1368.	Concessio magistratus montium Bochnens.	6
6.	1399.	Conc. novi mont. salis Bochner in Bochnia	9
7.	1448.	Lit. inquisitoriae pro Sobowski	12
8.	1454.	Privil. ad zuppam salis Paradisiensem . .	12*
9.	1465.	Privil. locationis Chenciny	13
10.	1474.	Privil. ad machinas pro fr. Blasio	14
11.	1475.	Privil. ad machinas pro Joh. Fogel	15
12.	1487.	Privil. ad duo opera in Bochnia	17
13.	1489.	Privil. ad machinas pro Feyol	18
14.	1502.	Privil. ad hutam in Rabstin pro Rizinger .	23
15.	1504.	Privil. ad hutam in Ilkusch pro Wapowski	25
16.	1508.	Lit. inquisit. salis pro episcopo Drzewicki	26*
17.	1510.	Lit. inquisit. pro Szczurkowicz	27
18.	1511.	Privil. ad min. fer. pro Andrea de Chocimow	29
19.	1538.	Privil. ad fenestram salis pro Braniecki . .	38
20.	1544.	Privil. episc. crac. ad machinas in Sławków	39
21.	1550.	Lit. inquisit. pro Wilde, in Prussia	43
22.	1553.	Privil. ad mineram ferrariam in Lavi . . .	43*
23.	1553.	Privil. ad mineram ferrar. pro Szafraniec	46
24.	1555.	Privil. de plumbo in Chenciny	48
25.	1555,	Privil. ad hutam in Ilkusch pro Decio . .	49
26.	1564.	Privil. stollae Ponicoviensis	51
27.	1565.	Privil. stollae Czajowska . , ...	55
28.	1566.	Privil. ad min. fer. in Truskolasy pro Kawka	58
29.	1568.	Privil. stollae Ostovicensis	59
30.	1571.	Lit. inquisit. pro Dembiński in Chenciny	60
31.	1577.	Privil. stollae Pilecensis	61
32.	1583.	Lit. inquis. pro Firley	64
33,	1589.	Confir. gen. privilegiorum Ileussiensium . .	65
34.	1592.	Privil. ad min. fer. in Jedlonka pro Zawacki	68
35.	1599.	Privil. ad min. fer. in Bobrek pro Zaborowski	72
36.	1599.	Privil. ad min. fer. Kawczyńska pro Wolski .	73
37.	1609.	Privil. ad min. fer. pro Wołosowa	74
38.	1613.	Privil. Cacciorum de officinis ferrariis . .	75
39.	1626.	Privil. ad min. fer. pro Wołosz	78
40.	1626.	Privil. ad min. fer. pro Wołosz	79

41. 1633. Privil. pro Dziboni et Servalli 81
42. 1633. Uwolnienie miast górnicz. od leż wojskow. 81*
43. 1635. Uwolnienie miast od stanowisk wojska . . 81**
44. 1649. Confir. gen. privilegiorum civitatis Ilcuss. . 84
45. 1649. Confir. gen. privil. cultorum mont. Ilcuss. . 85
46. 1653. Privil. ad min. fer. pro Boratini in Jaworow 86
47. 1658. Uwoln. miast górnicz. od leż wojskowych . 87*
48. 1659. Uwoln. miast górnicz. od leż i akcyz 88*
49. 1698. Confir. gen. privilegiorum civium Ilcuss. . 98
50. 1765. Confir. gen. privilegiorum Ilcussiensium . 99

III. Mandata Regia et Decreta curiae Regiae.

1. 1491. Mand. de lite circa fodinam in Ilcusch . . . 19
2. 1498. Mand. de exactionibus personal. in Ilcusch 22
3. 1510. Decr. inter Wapowski de Bolesław et cives Ilcussienses, et de olbora 28
4. 1517. Mand. ad Lanckoroński de admistrat. mont. 32
5. 1524. Mand. ad Boner de admin. zup. et olb. Ilcuss. 34
6. 1532. Decr. de possessione font. salis in Starunia 36
7. 1537. Mand. de aqua salsugina pro Bielawski . . . 37
8. 1545. Mand. ad Boner, de relaxata olb. in Ilkusch 41
9. 1551. Decr. de olbora ex Bolesław 45
10. 1557. Mand. de usu silvarum in Ilcusch 50
11. 1564. Mand. de cultura octavae partis stol. Ponic. 52
12. 1566. Mand. ad Boner de lignis rabstinensibus . . 57
13. 1578. Decr. de juvenis arboribus in Ilcusch . . . 62
14. 1590. Mand. do Allemaniego ż. olk. o gwar. opoln. 66
15. 1590. Mand. do Allem. żup. olk. o gwark. opolnych 67
16. 1596. Mand. do Dobroszewskiego ż. ol. pko żydom 69
17. 1598. Decr. de fodina sulphuris in Swoszowice . 71
18. 1624. List do Bis. Szyszkows. polecając Cacciów 77
19. 1646. Mand. do Olkusza o mury kościelne 82
20. 1658. Uniwer. uwalniający od leż fabr. Dziboniego 87
21. 1658. Madat do Olkusza o mury kościołów . . . 88
22. 1693. Uniwersał o żydach olkuskich 92
23. 1694. Uniwersał o naprawę kopalń olkuskich . . . 93
24. 1717. Wyznaczenie Kommissyi do żup krakowsk. 97*

IV. Commissiones, lauda, varii generis acta zupparialia, ut quaedam licentiae, rationes impensarum, relationes, etc.

1. 1487. Impignoratio redituum ex zuppis per reginam Elisabetham 17*
2. 1517. Juramentum camerarii mont. Lanckoroński 30
3. 1549. Ratio impensarum in primas stollas ilcuss. 42
4. 1563. Licentia stollae Ponicoviensis 105
5. 1564. Wymierz. nowego szybu Bużenin w Wielicz. 52*
6. 1564. Laudum Ilcuss. de symbolis 53
7. 1567. Emensuratio linearum Ponicoviensium . . 106
8. 1568. Prima mensuratio min. in stol. Ponicovien. 107
9. 1576. Licentia stollae Pilecensis 108
10. 1577. Pogłębienie nowego szybu Lois w Wieliczce 61*
11. 1578. Laudum Ilcus. de symbolis 63
12. 1596. Kwit Kr. Anny na 1000 zł. z żup Wielickich 70
13. 1615. Opisanie szkód od wód w Olkuszu 76
14. 1618. Licentia craticulorum 110
15. 1631. Laudum Ilcuss. de muris civitatis 80
16. 1638. Venditio frachcentelli 113
17. 1643. Adjudicatio fodinae per zupparium 114
18. 1661. Wykaz wydatków soli w Wieliczce i Bochnii 88**
19. 1668. Licentia fodinae desolatae Zagonna 102
20. 1671. Laud. górn. olk. o składce grosza od złotego 89
21. 1673. Licentia conflatoriae seu huty 111
22. 1674. Sprawozd. Kommissyi do Olkusza wysłanéj 90
23. 1675. Licentia fodinae novae Lanckorońska . . . 103
24. 1676. Licentia loturarum 109
25. 1698. Decr. zup. contra negligentes cultores. . . 115
26. 1699. Renovatio licentiae fodinae Lanckorońska 104
27. 1700. Sprawozdanie górników o szkodach w kopalniach olkuskich 94
28. 1700. Czynność Kommissyi w Olkuszu 95
29. 1701. Opisanie kopalń i hut w Olkuszu 96
30. 1703. Opisanie zniszczeń sztolni Pileckiéj 97
31. 1732. Renovatio licentiae conflatoriae . . . . . 112.

WIADOMOŚĆ BIBLJOGRAFICZNA
O GÓRNICTWIE W POLSCE
I NAUKACH PRZYRODZONYCH
ŚCISŁY ZWIĄZEK Z NIÉM MAJĄCYCH.

W literaturze krajowéj, działu nauk przyrodzonych, poświęconego wyłącznie znajomości ciał kopalnych, uważać w ogólności można, iż wszelkie pisma tu należące, podług względów, pod jakiemi w nich też ciała są uważane, głównie rozróżnić wypada:

1^od^ na opisujące ciała kopalne, i badające skład kuli ziemskiéj, czyli kamienioznawstwo i ziemioznawstwo;

2re na poświęcone sztuce wydobywania ciał kopalnych z łona ziemi, i piérwszego ich przerobienia, czyli górnictwo.

Piérwsze z nich są czysto naukami spostrzeżeń, lecz górnictwo jest nauką stosowaną, jest sztuką (τεχνη). Historya postępów tamtych nauk, jest pasmem badań umysłowych pojedyńczych uczonych, wykształceniem swéj nauki zajmujących się; — dzieje górnictwa, jak widzieliśmy, są dziejami sztuki i społeczeństw, ściśle połączone z postępami wynalazków i wydoskonaleń w sztukach, wykształceniem instytucyi na górnictwo wpływających, i oświatą krajową.

Tak więc istnieje najściślejszy związek stanu sztuki górniczéj z urządzeniami, związek, który dla każdéj miéjscowości w postępie wieków objaśniają: historja górnictwa i prawa górnicze.

Przytaczając dzieła, ściągające się do powyższych przedmiotów w kraju naszym, mówić tu będziemy głównie o pismach Polaków, lecz przytém wskażemy prace obcych, o ile te miéjscowości naszéj dotyczą, lub téż onéj wyłącznie są poświęcone.

I. NAUKI O CIAŁACH KOPALNYCH.

Z nauk przyrodzonych o ciałach nieorganicznych, najściśléjszy z górnictwem związek mają: kamienioznawstwo i ziemioznawstwo; ich więc piśmiennictwo w Polsce lub o Polsce naprzód wyłożyć zamierzamy.

1. KAMIENIOZNAWSTWO.

Z dzieł najdawniéjszych polskich pisarzy nauk przyrodzonych, okazuje się, na jak niskim stopniu w porównaniu nawet z innemi naukami, np. botaniką, była nauka o ciałach kopalnych. Dzieła te przedstawiają zwykle opis ciał kopalnych nie w układzie jakimbądź systematycznym, lecz porządkiem abecadłowym i to jeszcze nazwisk łacińskich. — Takim sposobem mówi o nich:

Hieronim Spiczyński w dziele pod tytułem: *O ziołach tutecznych i zamorskich etc.* Kraków, u Szarfenbergiera 1554, fol. z drzeworytami. — Opisuje ciała kopalne w dwóch miéjscach: »szósty rozdział o kruszcach rozmaitych, a naprzód o złocie,« następnie mówi o srébrze, trtęciu albo żywém srébrze, hałunie, ormiańskiéj glince i t. d. o dymowym zuzlu czyli tutia (niedokwas cynku), wreszcie o krochmalu i otrębach, a to od karty (listu) 130 do 135. — W drugiém miejscu mówi znów »o kamieniach drogich na wiele rzeczy potrzebnych«, tu wylicza i opisuje: dyament, gagatek, alband, alabaster i t. d., następnie miedź, żelazo, perły, głaz (silex), dachówki, gąbkę i t. p., od karty 165 do 172 verso.

W drugiém wydaniu tegoż dzieła przez:

Marcina Siennika (1), pod tytułem: *Herbarz, to jest zioł tutecznych, postronnych, zamorskich opisanie, co za moc maią, a iako ich używać* i t. d., w Krak. u Szarfenbergiera 1568 fol., z temiż drzeworytami, też dwa rozdziały przedrukowane znajdują się, a mianowicie: „o kruszczynach a o rzeczach w ziemie kopanych", na str. (liście) 258 do 268, a daléj w xiędze III „o drogich kamieniach na wiele rzeczy potrzebnych", na str. 324 do 340.

W dziele tém, w miéjsce opisów ciał, są określenia ich przymiotów nadnaturalnych, sympatycznych, léczących, wpływu na umysł, humor i t. p.

W ślady tych poprzedników poszedł:

Dr. Marcin Urzędów czyli *z Urzędowa: Herbarz Polski, to iest o przyrodzeniu zioł* i t. d. Kraków, w drukarni Łazarzowéj, 1595, fol., z drzeworytami. O kruszcach i kamieniach mówi od str. 395 do 423. — Podobnież obok bardzo krótkiego opisu kamieni, dołącza wiadomość o ich własnościach sympatycznych i skuteczności w chorobach.

Szymon Syreniusz, w dziele. *o przyrodzeniu i użyciu ziół*, wydaném w Krakowie r. 1613, fol., mimo zapowiedzenia na tytule, iż mówić będzie o kamieniach i kruszcach, osobnego traktatu o nich nie zawiéra, wyłącznie będąc opisowi ziół i krzewów poświęcony.

Jan Jonston Wielkopolanin, napisał w Londynie: *Thaumatographia naturalis, in decem classes distincta, in quibus admiranda coeli, elementorum, meteororum, fossilium, plantarum, avium, quadrupedum,*

(1) Marcin Siennik był gwarkiem olkuskim (akcjonarjuszem kopalni) przy sztolni ostowickiéj r. 1568; in Corpore Juris Met. Polonici antiquioris pod Nr. 59, Tom II, str. 313, jawny jest tego dowód

exanguium piscium, hominis. Posiadam wydanie: Amsterdami apud Guilielmum Blaeu, CIↃIↃCXXXII. w 12ce.— W xiędze: admiranda fossilium od str. 123 do 172, opisuje w 32 rozdziałach przeszło 70 ciał kopalnych, tak ziem jak kamieni, soli i kruszców, mniéj zabobonnie jak poprzednicy, a szczególniéj pod względem lékarskim. — Napisał prócz tego:

Joston: Notitia regni mineralis seu subterraneorum catalogus, cum praecipuis differentiis. Lipsiae, apud Trescher, 1661, w 8ce.

Albertus Tylkowski S. J.: Physica Curiosa, 1695, w 8ce. „Sectio octava, de fossilibus, ut sub iis comprehenduntur metalla et gemmae", i „Sectio nona de lapidibus, gemmis, succis terrae", od str. 1 do 227; — nie umiem oznaczyć ani miéjsca wydania, ani tomu, gdyż posiadam exemplarz wprawdzie zupełny, lecz z częścią tylko tytułu. — Dzieło to obszerniéjsze od poprzedników, korzystał z prac Niemców i alchimików, lecz żadnego związku z Polską nie ma.

Piérwszy, który w dziełach swych zamieścił opisy ciał kopalnych, ze względem na własny kraj, był:

Gabryel Rzączyński S. J., wydał on: *Historia naturalis curiosa regni Poloniae, magni ducatus Lithuaniae annexarumque provinciarum, in tractatus XX divisa, ex scriptoribus probatis, servata primigenia eorum phrasi in locis plurimis, ex MSS. variis, testibus oculatis, relationibus fide dignis, experimentis, desumpta.* Sandomiriae, typis Coll. Sec. Jesu. aº 1721, w 4ce, str. 456, spisu 16.

Po śmierci jego wydaném zostało, powiększenie własne, tegoż samego dzieła, w którém każdy rozdział od-

powiadający takiemuż rozdziałowi w piérwszém dziele, za dalszy ciąg uważany być winien; nosi ono tytuł:

Auctuarium historiae naturalis Regni Poloniae, magni ducatus Lithuaniae, annexarumque provinciarum in puncta XII, ex scriptoribus probatis, servata primigenia eorum phrasi in locis plurimis, ex MSS. variis, testibus oculatis, ex revellationibus fide dignis, experimentis desumptum. Opus posthumum P. Gabrielis Rzączyński S. J. bez miéjsca i roku, (zapewnie wGdańsku między 1742—1750), w 4ce str. 504, spisu 12.

Dwie te xiążki Rzączyńskiego, są skarbem erudycyi i najciekawszych dla kraju naszego wiadomości co do rzeczy przyrodzonych. Chociaż niekiedy grzeszy łatwowiernością i przytaczaniem rzeczy nadprzyrodzonych, nie praestanie Rzączyński być najważniejszém dziełem źródłowém w tym dziale nauk. Z rozdziałów nas obchodzących, znajdują się w dziele piérwszém: — Historia naturalis curiosa.

Tractatus I, terrae abdita pandens, str. 1.

Sectio 1, de fossilibus variis, do str. 16.

» 2, de gemmis, lapidibus insignioribus et rarioribus, do str. 32.

» 3, de lapidibus a natura insignitis et ignobilioribus, do str. 39.

» 4, de salibus mineralibus, do str. 43.

» 5, de metallis perfectis et imperfectis, do str. 54

» 6, de salis fodinis Vielicensibus et Bochnensibus, do str. 60.

Tractatus III, montes exhibens, od 98—108.

Tractatus IV, Singularia aquarum exponens, 126—131.

W dziele drugiém: Auctuarium historiae naturalis.

Punctum I, de fossilibus str. 1 do 30.

Punctum II, de gemmis, lapidibus nobilioribus, ignobilioribus, figuratis, vulgaribus, do str. 93.

Punctum III, de salibus mineralibus, metallis, salisfodinis vielicensibus et bochnensibus, do str. 117.

Punctum V, de montibus, fontibus, aquis bituminosis, sulphuratis, petrificantibus, medicatis, noxiis, salsis, od str. 157 do 192.

Naśladował Rzączyńskiego, a raczéj niezgrabnie go tłómaczył i przeistaczał w dziwny styl przyodziewając, Duńczewski, mianowicie w dwóch z pomiędzy swoich wielolicznych kalendarzy, któremi Polskę przez lat kilkadziesiąt, od roku 1725 do r. 1770, obdarzał.

Kalendarz na rok 1750 i t. d. *przez M. Stanisława z Łazow Duńczewskiego, akademii Zamoyskiey ob. pr. doktora, i matematyki professora, jaśn. oświ. tryb. kor. geometrę.* w Zamościu fol.

Stronnic 48 zajętych jest następującém pismem:

„Skarb Korony y W. X. Lit. z wielkim detrymentem niezażywany, teraz publicznie y każdemu z osobna dla dobra pospolitego y zachęcenia do potrzebnego naśladowania cudzoziemskiego, nie bez pożytku daleko więcey królestwu polskiemu importuiącego, według łatwey możności wystawiony."

Za wstęp, służą epigramata łacińskie i polskie wierszami, o bogactwach. Rzecz cała dzieli się na ciekawości, te na wiadomości, każda z nich zawiéra relacje podzielone na paragrafy.

Ciekawość I. O intratach polskich.

Wiadomość I. O mieyscach do intraty wygodnych.

Relacya I. O mieyscach złota y srebra polskiego, wiadomszych. — O tychże tu mówi miéjscach, które wskazane są w Górnictwie w Polsce, T. I, str. 127. Duńczew-

ski, idąc wszędzie za Rzączyńskim, którego nie przytacza, wymienia wszelako autorów, których tenże przytoczył, jako to: Sagitanderusa, Rulandusa, Agricolę (1), Kirchera (2), Bruchmana, Gottwalda, Helwinga, Klenaniusa, Leo, i t. d.

Relacya II. O prawdziwém poznaniu mieysc kruszcowych. — Mówi on tu: „gory wysokie w Arabii, złote metalle y srebne gotowe przez dekokcyą słońca gorącego ludziom konferuią"; w inném miéjscu zaś: „Gory kruszcowe płonne y nieurodzayne są, a to ze dwóch osobliwie racyi, to iest: iż humor w nich naturalny trawią metalle, dla czego drzewa na nich rodzić się nie mogą, oprócz tego ostre exhalacye z minerałów zawiązuiące się, korzenie y iuż wyrosłe drzewka zarażaią, suszą y gubią"(!); daléj znowu: iż śniegi prędzey w mieyscach takich taią i rosy znikaią (3), i t. d.

W Relacyi III, opisuje szczegółowo różne kruszce: złoto, srébro, miédź, siarczyk miedzi który zowie iskryk miedziany, cynk, ołów srébronośny który nazywa kontryfał, żywe srébro, żelazo i stal. — Między rodzajami złota, wylicza następujące: „złoto rosnące (aurum vegetabile) nazywaią, które znayduie się nąd ziemią, nie w ziemi, na kształt rosnącey rozgi. Takowe osobliwości, znayduią się w Węgrzech, o czym rożni pisarze. Ferdynandowi III imperatorowi, sześć takowych posłali kłosow, węgierscy panowie; ktore wraz z ięczmieniem zżęli zniwacy, o czym Klausal in curiosis naturae arcanis Bohemiae" (4). W in-

(1) Georgii Agricolae de re metallica libri XII, Basileae, 1657, fol. z fig. drzeworytowemi. Agricola żył około r. 1550.

(2) Athan: Kircher, S. J. mundus subterraneus, 2 vol. fol. z fig. 1664.

(3) To wziął z Rzączyńskiego Hist. nat. cur. R. P. str. 107.

(4) To wziął z Rzączyńskiego, Auct. hist. nat. R. P. str. 99.

ném zaś miéjscu: „Nad żywe srebro nic łatwieyszego y pewnieyszego wynaleść tym doskonałym sposobem: w kwietniu y maiu, świtem podczas nieba pogodnego uważać należy powstaiące na górach wapory; gdy tedy postrzeżesz iakoby mgłę nie wysoko się podnoszącą, lecz bardzo nisko y poziomo iakoby leżała na ziemi, doświadczona iest, iż tam srebra żywego mieysce znayduie się." —

Wiadomość II, o grubach czyli pieczarach metallowych.

Relacya I. O żupach kruszcowych. Opisuje jak strumienie mineralne (venae, żyły) w różnych kierunkach iść mogą, do czego dołączony wizerunek drzeworytowy, pokazuiący, iż te strumienie są albo szérekie, albo głębokie, niskie, poprzeczne, krzywe, albo średnie.

Relacya II. O woiewództwach, miastach y wsiach, gdzie się znayduią metalle y rożne minery, oprocz wyrażonych, także zródła kąpielom służące. — Tu wylicza miéjsca znane za kruszcorodne, i ubolewa „że nie ma ochoty y ludzi, a gwarkow y himistow do topienia, o ktorych nie trudno w pobliskich kraiach."

Relacya III. O dobyciu y exenterowaniu skarbów kruszcowych. — Tu opisuje machinę (kołowrot konny zwrotowy), jako nadzwyczajność, którą gdy niegdyś Gdańszczanom zbudował Adam Wibe, rodem z Harlem; za pomocą jéj, znieśli oni Biskupią-górę, i wały na około Gdańska usypali.

Relacya IV. O skutecznym dobyciu kruszcobrania srebrnego w Olkuszu, nayłatwieyszym. — Radzi odwrócenie wody wpadającéj w szyby meatem otwartym a potém zaprowadzenie machiny niegdyś przez Gdańszczan użytéj. Widać z tego, iż Duńczewski nie miał nawet wyobrażenia o środkach jakich gwarkowie olkuscy w świetnych czasach swych kopalń używali, kiedy liczne machi-

ny (koła zwrotowe) i sztolnie, kosztowne roboty osuszały, obok których projekt Duńczewskiego, jest rzeczą błahą.

Wiadomość III. Różne rzeczy potrzebne y drogie, znayduiące się w Polsce.

Relacya I. O szpisglasie (antymon), złotołusku (aurypigment), lazurze, cynobrze y różney soli, z opisaniem żup wielickich, bocheńskich i t. d. — Opisuje duchy czyli czarty żupne, pokazuiące się w salinach, za świadectwem Kirchera, Mundus subterraneus, T. I, str. 133; mówi za Willichem (de salinis cracovianis observatio), o spectrach czyli strachach podziemnych, o słyszanych głosach ludzkich, świniach z prosiętami błąkających się (1) i t. d.

Relacya II. O hałunie, saletrze, siarce y koperwasie, zakończa tę ciekawość Iszą.

Zapowiedział, iż Ciekawość IIga do następnego kalendarza odłożona, traktować ma o wodach i kąpielach mineralnych zdrowiu służących.

Całe to pismo Duńczewskiego, godne tylko starego kalendarza, i z rzeczy dziwne, wyłożone stylem rozwlekłym, owemu wiekowi właściwym, w osnowaniu pełno fałszywych i błędnych o rzeczach wyobrażeń zawiéra. Zresztą nie jest ono właściwie pracą Duńczewskiego, lecz tylko niezgrabnym po części z Rzaczyńskiego Hist. nat. curiosa R. P. etc., wyciągiem, od str. 43 do 60; po części zaś zbieraniną z Tylkowskiego Physica, curiosa z dodatkiem dziwów i cudowności z pism alchimistów; w ogólności zaś dowodzi upadku nauk przed stuleciem; jeżeli w kalendarzu tym są jakie pomiędzy innemi wiadomości obchodzić nas mogące, są one wzięte z Rzączyńskiego, i dla tego nic nowego on już nie przedstawia.

(1) To wziął z Rzączyńskiego Auct. hist. nat. R. P., str. 116.

Tenże *Duńczewski w kalendarzu na rok* 1768 w Zamościu, in fol., pod tytułem: „Dodatek do geografii Korony Polskiey" wydał powtórnie nieco przerobioną, bardzo do niéj podobną lecz skróconą „Wiadomość o kamieniach, kruszcach, solach, trunkach, górach i wodach" która jest znowu wyciągiem z drugiego dzieła Rzączyńskiego: Auctuarium hist. nat., od str. 92 do 200.

Relacya I. O hałunie, saletrze, siarce, koperwasie, sandarace, farbie zieloney, kruszcu, złocie, srebrze, miedzi, ołowiu, bleywasie, cynie, żelazie, i t. p. w Polsce znayduiących się.

Relacya II. O bułacie, antymonium, lazurze, cynobrze, żupach y soli wielickiey y bocheńskiey, urodzaiach niektórych w Polsce, i t. d.

Relacya III. O piwie, wódce, czyli gorzałce.

Relacya IV. O górach z swymi ciekawościami.

Relacya V. O wodach rożney cnoty, y o wodach słonych.

X. Krzysztof Kluk., kan. brzeski i t. d.: Rzeczy kopalnych osobliwie zdatniéyszych, szukanie poznanie i zażycie. Warszawa, u XX. Pijarów, w 8ce, dwa tomy. Tom I, wydanie 1sze 1781, wydanie 2gie 1797, str. 351. Tom II, wydanie 1sze 1782, wydanie 2gie 1802, str. 354.

W tomie Im mówi. 1) O rzeczach kopalnych w ogólności, o górach i alchemii. 2) O wodach tak pospólitych jak mineralnych. 3) O solach. 4) O tłustościach ziemnych, 5) O ziemiach.

W tomie IIm: 1) O kamieniach. 2) O kruszcach. 3) O kopaniu, dobywaniu, topieniu, i t. d. kruszców i o górnictwie. 4) O rzeczach przez sztukę robionych z rzeczy kopalnych.

Dzieła tego, dwa razy przedrukowanego, najgłówniéjszą zaletą jest, iż było piérwszą jaką taką systematyczną polską xiążką o mineralogii, a chociaż dziś już przestarzałe, nie jest bezużytecznem.

Tu jest miéjsce wspomieć o współczesném Klukowi dziełku, przy 3m z porządku tomie xiążki:

X. *Józ. Lisikiewicza Regensa Sem. Sand.: Wiadomość natury i skutków rzeczy pod zmysły podpadających czyli fizyka; xięga IIga*, w Sandomierzu, w druk. JKM. 1781, w 8ce. Xięga IIga fizyki zajmuje połowę xiążki, następnie zaś z oddzielną paginacją znajduje się: *Historya naturalna, zawiérająca wiadomość o rzeczach kopalnych*, stronnic 158. Mówi ona w szczególności: 1) o ziemiach kopalnych, 2) o wodach kruszcowych, 4) o sokach ziemnych czyli kopalnych, 5) o elektryczności czyli sile bursztynowania, 6) o kamieniach, 7) o sile magnesowéj, 8) o kruszcach i półkruszcach. — Lisikiewicz w téj szczupłéj xiążeczce, najwięcéj czerpał z Rzączyńskiego.

Tu téż przytoczemy w części należącego:

X. Remigiusza Ładowskiego S. P.: Historya naturalna król. polskiego, czyli zbiór krótki przez alfabet ułożony zwierząt, roślin, minerałów, etc., w Krakowie, r. 1783 w 8ce, str. 206.

Drugie wydanie jest pod tytułem:

X. Remig. Ładowskiego S. P.: Historya naturalna kraju polskiego, sposobem abecadłowym, w Krakowie, u Gröbla, r. 1804, w 8ce, dwa Tomy, str. 340 i 378. — Objaśnione w tym słowniczku wyrazy historyi naturalnéj, są po większéj części krótkim wyciągiem z Rzączyńskiego; artykuły z mineralogii, pomiędzy innemi, są najmniéj ważnemi.

W XIX wieku, w Wilnie najwięcéj wychodziło dzieł o mineralogii, jak to w następującym spisie widziemy:

Romana Symonowicza filoz. i med. Dra: O stanie dzisiejszym mineralogii, Wilno, u Zawadzkiego, 1806, w 8ce, str. 188; wydanie 2gie, Wilno, u Zawadzkiego, 1814, w 8ce, str. 190.

Tegoż: *Odpowiedź na pismo X. B. S. Jundziła, profes. botaniki*, pod tytułem: *Uwagi nad pismem P. Symonowicza o dzisiéjszym stanie mineralogii*, Wilno, u Zawadzkiego, 1806, w 8ce, str. 155. — W obu tych pismach broni układu Wernera, lekce ważąc prace francuzkich mineralogów.

X. Franc. Pawła Korwin Pułaskiego, prob. Pątnowskiego: Wiadomość mineralogiczna poznawania różnych kruszców i kamieni w ziemi znajdujących się, onych odkrywania i dobytych doświadczania, niemniéj wód ciepłych i mineralnych, z różnych autorów zebrana, w Warszawie, u Dąbrowskiego, 1811, w 8ce, str. 132.

Nomenklatura minerałów pojedynczych, czyli oryktognostyczno-mineralogiczna, przez R. Symonowicza w największéj części wypracowana, a przez jego ucznia Makarego Bogatkę mag. filoz., wedle tegorocznego (sic) *układu Wernera dokończona.* Wilno, u Zawadzkiego, 1815, w 8ce, str. 28.

Felixa Drzewińskiego, prof. uniw. Wileńs: Początki mineralogii, podług Wernera ułożone, Wilno, w drukarni XX. Bazyljanów, 1816, w 4ce, str. VI i 615.

Seweryna Zdzitowieckiego, Ucznia kl. VI.: Zasady Oryktognozyi i Geognozyi, podług układu Wernera, Tom I, str. 92, w 8ce, Lublin, w druk. Jana Pruskiego, bez roku, (1818). — W tomiku tym wyłożył tylko cechy ogólne ciał kopalnych, a w końcu zamieścił pro-

jekt do nowéj nomenklatury mineralogicznéj, podług professora Kuberskiego.

Norb. Alf. Kumelskiego: Krótki wykład Mineralogii, podług Wernera, Wilno, u Marcinowskiego, w 8ce, T. I 1825, str. 56; T. II 1826, str. 50, i spisu ark. 6.

W Dzienniku Wileńskim, w dziale Umiejętności i sztuk, zamieszczone jest częściami w T. Im (z r. 1826), w IIm (z r. 1827) i w IIIm (z 1828): *Opisanie nowo odkrytych minerałów przez N. A. Kumelskiego* (1).

Ant. Wagi Prof.: Wiadomości z nauk przyrodzonych, dla użytku szkoły guwernantek, Tom I, zawiérający: *Wiadomości z astronomii, fizyki, chemii i mineralogii*, z figurami. Warszawa, u Brzeziny 1826, w 12ce. W książce téj, Rozdział IV, „Wiadomości z mineralogii", zajmuje od str. 154 do 323.

N. A. Kumelskiego: Mineralogia popularna, albo przestrogi dla rolników i rzemieślników, z francuzkiego Pana Brard. Wilno, u Marcinowskiego, 1827, w 12ce, str. 88.

Ign. Jakowickiego: Wykład oryktognozyi i początków geognozyi; wydanie 2gie *poprawione i znacznie pomnożone.* Wilno u Manesa i Zymla 1827, w 8ce str. 396, i spisu kart 3, z tablicą. Piérwsze wydanie było pod tytułem: *Krótki wykład Oryktognozyi i Geognozyi podług ostatniego układu Wernera.* Wilno, 1825, w 8ce.

Ig. Jakowickiego: Mineralogia zastosowana do sztuk i rzemiosł. Wilno, u Glücksberga 1827, w 8ce, str. 107.

(1) W tymże Dzienniku Wileńskim, zamieścił także Norb. Alf. Kumelski kilka tłómaczeń z Dziennika górniczego (Горный Журналъ) jak np. w Tomie III. od str. 317 i od str. 334, *Historja górnictwa u starożytnych Rzymian*, na str. 248 *o kopalniach żywego srebra*, i t. p.

Systemat Minerałów według zasad Berzeliusza, ułożył Ludwik Zeiszner, D^r filoz., Kraków, nakładem autora, 1833, w 8^ce, str. 116. Pod wszelkim względem dzieło arcy-szacowne i wybornie wypracowane.

Wspomnieć tu jest miejsce, iż bardzo uczoną rozprawę pod względem oryktognostycznym, geognostycznym i użytków, posiadamy, którą:

O bursztynie, napisał Jan Freyer Dr. Fil., Kraków, u Friedleina 1833, w 8^ce str. 44.

2. ZIEMIOZNAWSTWO.

Tak teorja tworzenia się ziemi (ziemiorodztwo, geologja), jak i badanie składu pokrywy kuli ziemskiéj (ziemioznawstwo, geognozja), są naukami, które powstały przy schyłku ostatniego wieku, a poczyniwszy olbrzymie kroki, dziś już na znakomitym udoskonalenia stoją stopniu.

Co do ziemiorodztwa i systematycznego wykładu ziemioznawstwa, nader jest ubogą literatura nasza, nie posiadamy bowiem dotąd nic nad tłómaczenie epok natury, i dzieło Kumelskiego, a mianowicie:

Epoki natury przez Pana Buffon, wydane w języku francuzkim, przez Stanisława X. Stasica wytłómaczone na język polski, z dodaniem myśli i niektórych uwag, w Warszawie, u Gröllа, 1716, w 8^ce, str. LII i 323.

Wydanie drugie *pomnożone uwagami nad ziemią polską*, wyszło w Krak. u Maja 1803, w 8^ce, str. 344.

Norb. Alf. Kumelskiego: Zasady Geognozyi podług Wernera, w dwóch częściach, Wilno, u Marcinowskiego 1827, w 12^ce, część I, str. 62; część II, str. 52.

Przypomnieć możemy, iż systemat geologiczny Wernera, również, lubo jeszcze bardziéj skrócony przedstawili Drzewiński i Jakowicki w swoich mineralogiach.

Gdy nauka o skamieniałościach szczątków organicznych, jest pomocniczą ziemiorodztwa i ziemioznawstwa, przeto pominąć nie można, iż wydanym został przez

Norb. Alf. Kumelskiego: Rys systematyczny nauki o skamieniałościach czyli petrefaktologii. Wilno, u Marcinowskiego 1826, w 12ce, wstępu stronnic 18, str. 95, spisu stronnic 9. Jest to tłómaczenie rozdziału, z dzieła: Einleitung und Vorbereitung zur Mineralogie vom Dr Leonhard, Dr Kopp, und C. L. Gärtner. Frankfurt am Mein 1817.

Z rozpraw pojedynczych w przedmiocie ziemiorodztwa, tu przytoczonemi być mogą:

M. A. Pawłowicza: O własnościach i początku bazaltów. Rozprawa napisana do otrzymania stopnia Dra filoz. w Uniw. Warsz., i dnia 12 Marca 1822 broniona, Warszawa, w druk. Rząd., w 4ce, str. 42.

Lud. Zeisnera Dr. Fil.: *O powstaniu i względnym wieku formacyi bazaltowéj*, w Warsz. u Gałęzowskiego 1829, w 8ce, str. 89, z dwiema rycinami.

Pod względem ziemioznawczego rozpoznania kraju naszego, więcéj pisano; chociaż niestety prawie wyłącznie cudzoziemcy — jak to poniżéj zobaczemy. Nie można z ziemioznawczém poznaniem kraju mieszać tu i owdzie rozrzuconych wiadomości o znajdowaniu się bogactw w łonie ziemi polskiéj, lub przytoczeń z dzieł dawnych polskich, wskazujących gdzie jakie ciała kopalne się znajdują. — Są to świadectwa, które zarówno wynaleść możemy w kronikarzach, jak w opisach kraju, podróżach i pisarzach rzeczy przyrodzonych; tak dobrze Długosza, Piaseckiego, Lengnicha, jak Kromera, Stryjkowskiego, Starowolskiego, Miechowitę, Cellarjusza, Wyrwicza lub Connora, albolitéż Rzączyńskiego i kalendarze Duńczew-

skiego, przytoczyćby tu wypadało, lecz może ze wszystkich w najpiérwszém miéjscu niezmordowanego i sumiennego zbiéracza Rzączyńskiego.

Szereg pism ziemioznawczych o Polsce, otwiéra Guettard, który zwiedziwszy kraj nasz, skreślił w roku 1762, piérwszy opis geognostyczny Polski:

Mémoire sur la nature du terrain de la Pologne et des minéraux qu'il renferme, par Guettard, 1762. Znajduje się w Mémoires de l'académie royale des sciences de Paris pour l'année 1762, 8ce, str. 234 do 293. — Dzieli Guettard kraj dawnéj Polski na cztery pasy: piaszczysty, iłowaty, solny i kruszcowy. Opis ten, ogranicza się tylko prawie na saméj powierzchni kraju, którym przejeżdżał. Chociaż z rzeczywistością zgodny, wszelako dalekim on jest od tego, czego się dziś wymaga po opisie geognostycznym.

Jan Filip Carosi już w r. 1777 wydał dziełko opisujące ziemioznawczo okolice Młocin pod Warszawą:

Essai d'une lithographie de Mlocin, écrit à Varsovie en 1777 (par Jean Phil. de Carosi), Dresde 1777 w 8ce, str. 96 (1).

Tenże użyty przez Króla Stanisława Augusta po ustanowieniu Kommissyi kruszcowéj w r. 1782, jako dyrektor górnictwa, równie jak i sprowadzony z Mitawy Ferber, profes. mineralogii (późniéj nadradca górn. pruski), do zwiedzania kraju, szczególniéj dla oznaczenia miéjsc gdzieby obszerniéjsze górnictwo pozaprowadzać się dało, i gdzieby można sól znaleść, wydał:

(1) Przytacza zbiór skamieniałości przez Henchera, lekarza Kr. Augusta II, w okolicach Warszawy zrobiony, który zamieścił *Erndtel*, także lekarz tegóż Króla, w dziele: *Varsavia physice illustrata* etc., na str. 44 do 50; dzieło Erndtela, wyszło w Dreznie 1730 in 4to.

Joh. Phil. von Carosi, königl. poln. Hauptmann und Bergdirektor's: Reisen durch verschiedene polnische Provinzen, mineralogischen und andern Inhalts., w dwóch tomach, w Lipsku, Iszy 1781, str. 264, IIgi r. 1784, str. 298, w 8ce, z kopersztychami.

Do zeszłego wieku, należą opisy Karpat:

Hacquet: Neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788 *bis* 1795, *durch die Dacischen und Sarmatischen Karpathen.* Nürnberg 1790 do 1796 Tomów IV, w 8ce.

J. E. von Fichtel: Mineralogische Bemerkungen über die Karpathen, Wien, T. I. 1791, T. II. 1794, w 8ce.

Sprawozdanie Ferbera wyszło dopiéro po jego śmierci pod tytułem:

Ferber: Relation von der ihm aufgetragenen mineralogischen, berg-und hüttenmännischen Reise, durch einige polnische Provinzen; herausgegeben nach dessen Todte vom Bergrath Voigt. Rudolstadt 1804 w 8ce 140 st.

W końcu zeszłego wieku atoli, ukazała się rozprawa bezimiennie i bez napisu tytułowego:

(Hippolita Kownackiego): O górach, wydana w r. 1792 w Warszawie, w 8ce, str. 60. — Piérwsze stronnic 30, poświęcone są wnioskowaniom o górach jako wzmocnieniach budowy kuli ziemskiéj i składach ciał kopalnych. Wybrał tu Kownacki z rzadką trafnością i rozsądkiem, co tylko było ciekawego i ważnego w tym przedmiocie w foljałowych dziełach przed jego czasami pisanych, szczególniej zaś obcych, zwykle przepełnionych w braku ugruntowanych wnioskowań, mistycznemi dziwami i baśniami; nieopuścił wszakże: Kirchera mundus subterraneus, Aldrovandi museum metallicum, i Zepplichal, S. J. Unterirdische Geographie, a nawet podań

z Rzączyńskiego. Reszta 30 stronnic, są przytoczeniem opisu Polski Guettarda i Karozego, oraz własnemi wnioskowaniami Kownackiego nad bogactwem kruszcorodném kraju. Rozprawki téj, ważną nadto jest zaletą czystość językowa.

Po Guettardzie Karozym i Ferberze, ukazała się w r. 1805: *Stanisława Staszica, o ziemiorodztwie Karpat, rozprawa pierwsza*, w Warszawie, u XX. Pijarów 1805, w 8ce, str. 129. — Rozprawa ta, równie jak i następne, zamieszczone są w Rocznikach Towarzystwa przyjacioł nauk, w tomach VI, VII i VIII. — Nareszcie wyszło osobno całe dzieło:

X. Stanisławą Staszica: O ziemiorodztwie Karpatów i innych gór i równin Polski, Warsz. w druk. rząd. 1815, str. 390, i XII, w 4ce, z tablicami i mappami.

Dzieło to, stanowiące piérwszy opis ziemioznawczy Polski w języku naszym, wiele ciekawych i dziś jeszcze ważnych zawiéra myśli.

Po olbrzymich krokach, jakie nauka ziemiorodztwa i ziemioznawstwa od wyjścia dzieła Staszica poczyniła, i po tylu nowych spostrzeżeniach, dzieło jego o ziemiorodztwie Karpatów, chociaż nie przestało należeć do źródłowych, straciło już obecnie wiele na użyteczności.

Terminologja (słowomieństwo) przez Staszica używana, odznacza się tworzeniem wyrazów nie zawsze szczęśliwém, które w pospolitym języku częstokroć insze znaczenie utarte mają, np. pomorski, powodowy, opławy;— lub téż wskrzeszaniem dziwnych wyrazów w pewnéj tylko może miéjscowości kraju mogących być zrozumianemi, zresztą w brzmieniu dla ucha twardych a nic nie malujących, jako to: upłaz (wapien pierwotny), dziarstwiny (wapień z madreporami), małże (muszle, konchy), powód

lub złoże (ganga), nasokły (przesiąknięty), celcowy (środkowy), liciny (lania z kruszców) i t. d.

Pisownia dzieła tego, jest wszystkim pismom Staszica właściwa.

Treść dzieła przypomina następujący spis rozpraw w niém zawartych:

Rozprawa I. O równinach Polski — o pasmie Łysogór, o części Bieskidów i Bielaw.

Rozprawa II. O górach Bieskidach i Krywaniu w Tatrach.

Rozprawa III. O Wołoszynie, o pięciu stawach i Oku morskiém.

Rozprawa IV. O Kołowy, o Czarném i o Kolbaku wielkim.

Rozprawa V. O Krapaku wielkim, teraz pospolicie od góralów Słowaków nazywany Wysoka, od Niemców Lomnizer Spitze.

Rozprawa VI. O pierworodnei gorze, w Karpatach.

Rozprawa VII. O górach pierwotno-warstwych czyli ościennych w Karpatach.

Rozprawa VIII. Góry przedwodowe.

Rozprawa IX. O górach pomorskich.

Rozprawa X. O ziemiach zsepowych czyli opławych, rozlegających się po obu stronach Karpatów.

Rozprawa XI. Zbiór celniéjszych rzeczy zawartych w ziemiorodztwie Karpatów.

Rozprawa XII. Niektóre mniei więcei do podobieństwa zbliżaiące się wnioski z uwag nad ziemiorodztwem.

W końcu objaśnione są wyrazy w rozprawach używane.

Szkoda, iż Staszic obok myśli świetnych, szerokich, częstokroć był niekrytycznym, szczególniéj w miéjscach które z Karozego powypisywał, gdzie nawet nazwiska miéjsc pisownią lub wymową niemiecką przekształco-

ne, za nim powtórzył np. Bielecki, zamiast Pilecki (od Pilicy), i t. p.

Tu następuje szereg pism i dzieł w niemieckim lub francus. języku, przedstawiających ziemioznawczo Polskę.

Leopold von Buch: Geognostische Bemerkungen auf Reisen durch Deutschland und Italien. Berlin, I. 1802, II. 1804, w 8ce. W tomie piérwszym mówi o naszéj formacyi węglowéj i wapienia muszlowego nad granicą szląską.

Schultes: Aufsatz über das Gebirge zwischen Wien und Krakau. W Gehlen: Journal der Physik, Chemie und Mineralogie, Band. I, str. 131 do 138. Berl. 1806, w 8ce.

Tegoż: *Minerologische Bemerkungen auf einer Reise von Krakau nach Inspruck*, w Gehlen, Journal etc. Band. VII, str. 393. Berlin. 1808.

K. Ritter von Schindler: Geognostische Bemerkungen über die karpatischen Gebirge in dem Königreich Gallizien und Lodomerien. Wien 1815, w 8ce.

F. S. Beudant: Voyage minéralogique et géologique en Hongrie pendant l' année 1818. Paris 1822 vol. 3, w 4ce. W T. IIm mówi o Karpatach i Gallicyi.

Tegoż: *Mémoire sur les environs de Wieliczka*, w Journal de Physique z r. 1819.

K. v. Oeynhausen: Versuch einer geognostischen Beschreibung von Oberschlesien und der nächstangränzenden Gegenden von Polen, Gallizien und östreichisch Schlesien. Essen 1822, w 8ce z kartą.

M. A. Pawłowicz: Wiadomość jeologiczna o Wieliczce i poszukiwaniach soli w Szczerbakowie w Woj. Krakowskiém; w Pamiętniku Warsz., Tom. IV. z roku 1823, Styczeń, str. 73 do 100. — Wiadomość ta geognostyczna o Wieliczce jest podług dzieła Beudanta, o po-

szukiwaniach zaś solnych Szczerbakowskich z udzieleń Beckera, który te poszukiwania prowadził.

Manès: Notice géologique sur la Silésie et la partie limitrophe de la Pologne. Naprzód umieszczone w Annales des Mines, Tomie XI z r. 1825, str. 3—70, następnie w osobném dziele pod tytułem: Manès: Memoires géologiques et métallurgiques sur l'Allemagne etc. par Manès, Paris 1828, w 8ce, w Części II, stronnic 198.

Thürnagel: Bemerkungen über den Gallmeybergbau in Oberschlesien, w Karstena Archiv z roku 1824, Tom VII, str. 30 do 66.

Tegoż: *Bemerkungen über Wieliczka und Bochnia,* w Karstens Archiv. z r. 1827, Tom XII., str. 337 do 365.

Albrecht von Sydow: Bemerkungen auf einer Reise im Jahre 1827 durch die Bieskiden, über Krakau und Wieliczka nach den Central-Karpathen. Berlin 1830, w 8ce, stronnic 406, z mappą.

W Dzienniku Wileńskim z r. 1830 w dziale. Umiejętności i sztuk, Tomie V, są:

J. Jakowickiego: Postrzeżenia geognostyczne w kraju od morza Baltyckiego do Czarnego morza.

Eichwald: Geognostische Bemerkungen während einer Reise durch Lithauen, Podolien und Volhynien, z przypisami L. von Buch, w Karsten's neues Archiv für Mineralogie, Geognosie, Bergbau und Hüttenkunde. Berlin 1830, w 8ce Tom II. str. 113—134.

Fr. Dubois: Geognostische Bemerkungen über Lithauen, z przypisami Leopolda v. Buch, w tymże Tomie II Archiwów Karstena z r. 1830, str. 156—158.

Następnie wydał Prof. Wileński Eichwald:

Eichwald: Natur-historische Skizze von Lithauen, Volhynien und Podolien, in geognostischer, mineralogischer, botanischer und zoologischer Hinsicht. Vilna 1831, w 4ce.

Jednocześnie prawie wyszły dwa dzieła, dwóch urzędników korpusu polskiego górniczego, nad utworem ziemi Królestwa Polskiego: Nadradcy górniczego Beckera, który się trudnił poszukiwaniami solnemi w południowéj części królestwa, i Inspektora kopalń miedzianogórskich Bloedego.

Wilhelm Gottlob Ernst Becker: Ueber die Flötzgebirge im südlichen Polen, besonders in Hinsicht auf Steinsalz und Soole. Freyberg 1830, w 8ce mniéj., str. 158 z kartą.

Gottlob Bloede: Ueber die Uebergangs-Gebirgs-Formation im Königreich Polen. Breslau 1830, w 8ce str. 140, z tabl. petrograficzną.

Wydanie obszernego dzieła J. B. Puscha, poprzedził:

Jerzego Bogumiła Puscha: Krótki rys geognostyczny Polski i Karpat północnych czyli opisanie zewnętrznego ukształcenia i wewnętrznego składu ziemi tego kraju, z rękopismu niemieckiego przez A. M. Kitajewskiego. Warsz. 1830, w 8ce str. 104, z tablicami. Częściami zamieszczany był w Tomie I i II Słowianina. — Jest to bardzo szacowne pismo, sposobem ile możności przystępnym dla każdego skreślone; wykłada ono według dzisiéjszego stanowiska nauki, w krótkości ziemioznawczo Polskę, dając ogólne zarysy górutworów w 4ch osobnych działach krain północno-karpackich, a mianowicie: 1) środkowéj Polski, 2) Karpat, 3) Podola - Ukrainy, 4) Nadbałtyku.

W skutek bliższego zgłębienia i rozpoznania kraju Polskiego, w ciągu swéj służby w górnictwie Królestwa Polskiego, J. B. Pusch odbywszy od r. 1817 do 1827, podróży 15, krążąc w różnych kierunkach po krajach które obserwował, wydał on następujące dzieło:

Georg Gottlieb Pusch: Geognostische Beschreibung von Polen, so wie der übrigen Nordkarpathen-Länder. Stuttgard und Tübingen Tom. I. 1831 str. 338; II. 1836, str. 695, w 8ce, z atlasem geognostycznym nadzwyczajnie szacownym, z 10ciu tablic składającym się.— Jest to dotąd najdokładniejszy opis ziemioznawczy Polski, pod wszelkim względem niezaprzeczonéj wielkiéj wartości, owoc prac i spostrzeżeń uczonego badacza.

Jako uzupełnienie dzieła tego uważać można:

Georg Gottlieb Pusch: Polens Paläontologie, oder Abbildung und Beschreibung der vorzüglichsten und der noch unbeschriebenen Petrefakten aus den Gebirgsformation in Polen, Volhynien und der Karpathen. Stuttgard 1836, w 4ce więk., str. 218, z wielu tablicami.—O żubrze (Auerochs) i jego skamieniałościach mówi od str. 195 do 214.

August Rost, który przez lat 4 (1836—1839) kierował poszukiwaniami solnemi w południowéj części Królestwa Polskiego, wydał swe spostrzeżenia w rozprawie pod tytułem:

Beitrag zur Geognosie von Süd-Polen, von August Rost. Berlin 1840, w 8ce str. 56 i tablic 4.

Z rozpraw w języku polskim *Ludwika Zeischnera* b. Prof. Uniw. Jag., znanym mi jest:

Opis geognostyczny Czorsztyna i jego okolic, bez miéjsca i roku wydane (podobno w 1832) str. 37.

Wkrótce spodziewane jest *dzieło Ludw. Zeuschnera opisujące ziemioznawczo Karpaty* a w szczególności Bieskidy i Tatry, na których gruntowne poznanie, wiadomo iż badacz ten natury nie szczędził ani pracy, ani czasu (1). Dzieło to zamierza wydać w 4ce, i zawiérać będzie około 60 arkuszy druku, z dołączeniem dwóch mapp geologicznych, oraz wielu tablic, wyobrażających skamieniałości polskie.

II. GÓRNICTWO.

Rozróżniemy tu pisma poświęcone: sztuce górniczéj, — historyczne i opisowe, — i dotyczące prawa górniczego.

I. SZTUKA GÓRNICZA.

Dzieł ogólnych sztuce górnictwa poświęconych (technicznych), język nasz nie posiada, wyjąwszy parę tłómaczeń z przeszłego wieku i kilku częściowych przestarzałych i prawie żadnéj wartości już niemających rozprawek.

Według podania Niesieckiego (Korona Polska T. II. str. 278) miał do druku przygotować:

Wojc. Gostkowski h. Junosza: Sposób iakim góry złote y srebrne w Królestwie Polskim zepsowane naprawić 1622, w 4ce, bez oznaczenia miéjsca druku. — Nie znam wcale tego pisma ani jego treści. — Przytacza je Bentkowski Hist. Lit. Pol. T. I. str. 399. Siarczyński w Obrazie Panowania Zygmunta III. T. I. str. 153 mówi: iż o niém jest wzmianka w znajdującym się

(1) P. Ludwik Zeuschner, wiele rozpraw w przedmiotach geognostycznych, szczególniéj Karpat dotyczących, zamieścił w piśmie czasowém: Jahrbuch für Mineralogie, Geognosie, Geologie und Perefaktenkunde, przez Dr. Leonhard i Dr. Bronn, wychodzącém od r. 1830 w Heidelbergu.

w xięgozbiorze Jana Hr. Tarnowskiego w Gallicyi, Summarjuszu monet, z tegoż czasu. — W. A. Maciejowski okazał mi w notatach swoich, iż pismo to znajdować się ma w xięgozbiorze imienia Hr. Ossolińskich, we Lwowie. — Po tytule dzieła wnosić nie mogę o jakich to górach złotych i srebrnych traktuje, lecz gdy kopalnie olkuskie w pełnym naówczas były biegu, może się więc karpackich dotyczą.

Tu wspomnieć następnie wypada o *Kalendarzach Duńczewskiego* z r. 1750 i 1768, które na swojém miéjscu rozbieraliśmy.

X. Kluk; w dziele: *O rzeczach kopalnych*, powyżéj przytaczaném w Tomie IIgim, w części 3ciéj, mówi: o kopaniu, dobywaniu i topieniu kruszców, i o górnictwie. — Z tego powodu, przytoczę treść rozdziałów téj części: 1) o szukaniu kruszców, (to jest ciał kopalnych); 2) o kopaniu kopalni, (w którym szyby nazywa oknami, chodniki zaś szachtami, a sztolnie poprzecznemi przekopaniami); 3) o dobywaniu kruszców, (rud kruszcowych); 4) o ludziach do kopalń potrzebnych i o porządku górniczym (o zarządzie); 5) o topieniu kruszców. — Cały ten wykład, choć tylko stronnic 55 (od 265 do 320) zawiéra, jest rozwlekle napisany, bez jakiéjbądź praktycznéj znajomości rzeczy, i w ogólności, żadnéj wartości.

Jacek Małachowski Refer. W. Kor,. a następnie Podkanclerzy Kor., właściciel znacznych fabryk żelaznych, nie szczędził kosztów na wydania w języku polskim użytecznych dzieł technicznych; z tych tu o trzech jego nakładem wydanych wspomniemy.

Sztuka robienia węglów, czyli sztuka węglarska z francuz. na polski przełożona, z Duhamel de Mon-

ceau, staraniem Jacka Małachowskiego Refer. W. Kor. w Warszawie, u Grölla 1769, w 4ce, str. 44, z tablicami.

Nauka o gatunkach i szukaniu rudy żelazney, topieniu iey w wielkich piecach i dymarkach, robieniu miechów drewnianych, stawianiu pieców na topienie rudy; o fryszerkach i fryszowaniu żelaza surowego, laniu naczyń żelaznych; o robieniu stali z żelaza ciągłego, z francuzkiego Margrabi Courtivron i Bouchu, staraniem i kosztem Hyacynta Małachowskiego, Podkanclerzego Kor. przełożona przez X. Józefa Osińskiego S. P., w Warszawie, u XX. Pijarów 1782, in fol. min., str. 582, z 34 tablicami, z zagranicy sprowadzonemi. — Dzieło to obszerne i znakomitéj pracy, dziś przy postępach hutnictwa żelaznego, które w obcych językach tyle dzieł nowych naukowych wywołały, już mniéj jest przydatne. Od czasu Osińskiego, jednakże o hutnictwie żelaznem, które jest tak w kraju naszym rozgałęzione, nikt u nas napisaniem ani tłómaczeniem dzieł ważnych, literaturze, a więcéj jeszcze potrzebie ogólnéj nie przysłużył się.

W tymże roku, co tłumaczoną naukę o rudach i t. d., wydał tenże X. Osiński oryginalne dzieło:

Opisanie polskich żelaza fabryk, w którym świadectwa historyków wzmiankuiących mieysca minerałów przytoczone; przywileie nadane szukaiącym kruszców w całości umieszczone, początek wyrabiania u nas żelaza odkryty, rudy kraiowéy czterdzieści ośm gatunków w kolorach właściwych wydane i w szczególności wyłożone; z żelaza kraiowy zysk okazany; słownik kuźniacki, oprócz wyrazów technicznych wiele wiadomości zawieraiący przydany, przez X. Józefa Osińskiego S. P., staraniem i kosztem JW.

Hyacynta Nałęcz z Małachowic Małachowskiego, Podkanclerzego Korronnego etc., z 9ciu kopersztychami, z których ośm kolorowanych. Warszawa, u XX. Pijarów 1782, w 4ce, str. 90. — Pismo to jest nieoszacowanym zabytkiem wiadomości o hutnictwie naszém żelazném zeszłego wieku. Zebrał X. Osiński o tyle dokładną wiadomość o hutach żelaznych w r. 1782 o ile się to dało zrobić, i sam to tłómaczy we wstępie, str. 2, »zebrawszy krótko materye do przedsięwziętey pracy naypotrzebnieysze, rozesłałem ie do tych, u których fabryki się znayduią, bo po nich ieździć i ustnie o ich stanie zainformować się nie mogłem. Na pytania, kilku tylko odpowiedzieć raczyło, i nie tak dokładnie iakom sobie życzył".

W Dzienniku ekonomiczno-handlowym, wydawanym w Warszawie, w 8ce, od r. 1786 do 1793, (przez Podleckiego), opisanie polskich żelaza fabryk X. Osińskiego, w wyciągu zamieszczone było w poszycie z miesiąca Stycznia r. 1786, od str. 33.

Napomknąć tu muszę o xiążce, któréj tom drugi, który miał mówić o żelazie, nie wyszedł:

Rozprawa o sztukach robienia szkła, palenia potaszów i robienia żelaza, stosuiąca się do materyałów, lasów, rud i zwyczaiów kraiowych i do dobrego zarządzenia, miana między Wielmożnym Podstolim possessorem, i Panem Wiadomskim, doświadczonym w tych sztukach, dla pożytku kraiowego nowo wydana przez JMPana Józefa Torzewskiego. Część Isza w Berdyczowie, w fortecy N. M. P., za przywilejem J. K. M. r. 1785, w 8ce, str. 326. — W téj części mówi tylko o hutach szklannych. Cała xiążka pisana na pytania i odpowiedzi, stylem prze-

wlekłym i nudnym, potocznemi przedmiotami przesadzona.

Wydanie dzieła o wszystkich częściach górnictwa zapowiedział w końcu zeszłego wieku, Jan Mieroszewski w następującéj rozprawie:

Wywód ogólny o użyteczności i sposobach zaprowadzenia górnictwa porządnego i trwałego w kraiach Rzpltey, przez Jana Mieroszewskiego, z nauk górniczych do kraiu przybyłego, w Krakowie, u Gröbla, w 8ce, str. 47, bez roku (około 1790). — W téj rozprawie która niczego nie naucza, dowodzi, iż porządne górnictwo może się stać korzystném dla kraju.

Nowe teoretyczne i praktyczne opisanie torfu i iego użyciu, przez Riema, z niemieckiego, (przez Joach. Hempel), Lublin, u XX. Trynitarzy 1802, w 8ce, str. 173.

Sposób postępowania przy wytapianiu cynku z galmanu, opisał przez niejaki czas w służbie górniczéj polskiéj zostający:

C. F. Hollunder: Ausführliche Beschreibung des in Oberschlesien, dem Königreiche Polen und dem Gebiete der Republik Krakau gewöhnlichen Zinkhütten-processes. Lipsk, 1824, w 8ce, str. 96, z tablicą.

W końcu roku 1830, wyszedł zeszyt 1szy tomu Igo, *Pamiętnika górnictwa i hutnictwa, pod redakcją J. B. Puscha i Ł. F. Reklewskiego*, w Warszawie, u Węckiego 1830 r., w 8ce, str. 164. — Pismo to, miało wychodzić w dwóch półrocznych zeszytach, poświęcone wszelkim gałęziom górnictwa.

Zeszyt ten zawiéra: Statystyczny obraz stanu górnictwa i hutnictwa polskiego, str. 9 do 18, oraz:

Opis kopalń węgli kamiennych, od str. 19 do 46, i

Opis kopalń galmanu i hut cynkowych od str. 47 do 85, przez J. B. Puscha.

Niektóre wiadomości o węglarstwie saskiém, zebrane w r. 1829, przez Rad. górn. W. F. Lempego, do str. 128.

Wyjątek z Dziennika górniczego rossyjskiego z kwietnia 1830, o używaniu drzewa, zamiast węgli przy wielkich piecach, przez Hier. Łab. wytłomaczony, do str. 147.

Różne wiadomości górnicze, — i Wiadomości i doniesienia literackie, przez Ł. F. Reklewskiego.

W pewnym związku z naszym przedmiotem zostaje:

Nauka o torfie w całéj obszerności praktycznie wyłożona, przez Kazimierza Glinkę Janczewskiego, w Warszawie, u Chmielewskiego 1840, w 8ce, str. 98. (także w tomie XVI Sylwana zamieszczona).

Wkrótce ma opuścić prassę pismo:

Mikołaja Reumann, Insp. lasów górn.: *O naturze torfu i jego użyciu gospodarczém*, w Warsz., u Chmiel., w 8ce, z tablicami, przedmiot ten jeszcze obszerniéj wykładające.

2. PISMA HISTORYCZNE I OPISOWE O GÓRNICTWIE.

Prócz wzmianek w dziełach kronikarzy, hystoryków, i geografów o miéjscach gdzie były kopalnie, o czém powyżéj wspomniałem, następujące pisma szczegółowo opisowi lub historycznym w tym względzie badaniom poświęcone posiadamy.

1. *Sól a szczególniéj Wieliczka i Bochnia.*

Do najdawniéjszych opisów Wieliczki i Bochni należą utwory poetyczne, które czarodziejskie piękności tych dziwów podziemnych pobudziły.

Regni Poloniae Salinarum Vieliciensium jucunda et vera descriptio, carmine elegiaco auctore Ada

mo Schroeltero Silesio, w Krakowie u Łazarza 1543, w 4ce; także u Wirzbięty 1565, w 4ce; u Mizlera: Magna collectio historiarum Poloniae, etc. Warszawa 1761, fol. w T. Im, od str. 775 do 797. Wierszy tych jest około 1,000.

De Salinis cracovianis observatio, auctore Jodoco Willichio Resselliano (Ressel w Biskupstwie Warmijskiém), *in epistola ad Severinum Bonner de Balice Salinarum Praefectum*, w Krako. u Hier. Vietora. 1543, w 8ce. Wydanie powtórne z przedmową Jana Brosciusza czyli Brzoskiego astronoma, w Gdańsku u Förstera 1645 w 8ce. Jest także w zbiorze historyków Mizlera z r. 1761 fol. tom I. str. 798 do 806.

P. Andreae Kanon. S. J. Liricorum libri IV. et Lechica admiranda. Crac. apud Schedelium, 1643 w 12ce. — W Lechica admiranda, znajduje się: *Fodinae Bochnenses lucubrationibus poëticis illustratae*, od str. 259 do 282, wierszy około 800.

Nie zbywa też i na opisie kopalń Wielickich, polskim wierszem. — *Andrzéj Loechius* (Loech) albo *Lechowicz* z rodu Szkotów, podpisawszy się w przypisie *A. L. Scotus*, wydał bezimiennie wiersz pod tytułem:

Musa gór Wielickich, w Krakowie bez roku (zapewne między 1595 a 1609), arkusz w 12ce czyli kartek 6. — Jest to dość lichy wiersz i opis który przypisał wierszem polskim Eustachemu Wołłowiczowi Referendarzowi W. X. L., a łacińskim Adamowi Sipowskiemu kanonikowi krakow. i Andrzejowi Oleśnickiemu, żupnikom salin krakowskich. W końcu są różne epigrammata o soli.

Skarb in flore, komora Blum w Janine, pod dyrekcyą Wgo Jana B. Blum J. K. M. konsyliarza, Jene-

ralnego żup solnych Dyrektora, przez Stefana Ludwikowskiego Sztygara gór Janiny, Krak. 1743 fol.

Jest krótki opis Wieliczki i Bochni, *w Philosophical transactions.* Juli 1760, N° 61, Londyn, w 8ce.

Guettard: Mémoires sur les mines de sel de Wieliczka en Pologne, w Mémoires de l'académie des sciences de Paris, na r. 1762 w 8ce od str. 497 do 576.

(X. Franciszka Siarczyńskiego): Krótka fizyczna i historyczna wiadomość o soli, w Warszawie w druk. kom. Edukacyjnéj 1788, w 8ce, mniéj. str. 59.

Tadeusza Czackiego, Star. Nowogrodzkiego: Rapport o poszukiwaniach solnych, za Stanisława Augusta od r. 1780, w Dzienniku handlowym z r. 1788 z Czerwca str. 476, z Sierpnia str. 587, z Września str. 678 i Listopada str. 743. Mówi o poszukiwaniach: w Beyscach, Solcu, pod Buskiem, w Owczarach, w Solcu Łęczyckim, i t. d.

Von den Steinsalzgruben zu Wieliczka und Bochnia in Gallizien, w Jana Fryd. Lempe: Magazin für die Bergbaukunde VIII Theil 1791 r. w 8ce; o Wieliczce od str. 44, o Bochni od 57 do 71.

Joh. Fried. Zölner: Briefe über Schlesien, Krakau, Wieliczka und die Graffschaft Glatz, auf der Reise im J. 1791, Berlin tom Iszy 1792, IIgi 1794 w 8ce. — w tomie Iszym jest opis Wieliczki i Bochni. Korzystał z rękopismu który mu udzielił inspector Salin Hansen.

Vivian: Remarks on the salt mines of Wielitska in Poland z r. 1815 znajduje się: w Transactions of the royal geological Society of Cornwall, vol. I. z r. 1818 w 8ce str. 154.

A. Neale: Reise durch einige Theile von Deutschland, Polen, der Moldau und der Türkey, w 2ch to-

mach, Lipsk, 1820, w 8ce; — w tomie IIgim mówi o salinach Wieliczki, i o powstaniu soli, na str. 145; przedrukowane w Leonharda: Mineralogisches Taschenbuch z r. 1821 str. 591.

Swięcki: Opis starożytnéj Polski, wydanie 1sze 1816, wyd. 2gie 1828 w Warsz. w 8ce dwa tomy; mówi w tomie Iszym: o *Wieliczce* str. 156 do 160., o *Bochni* str. 160.

Ambroży Grabowski: Kraków i jego okolice, było wydań trzy: 1sze z r. 1822, ostatnie z r. 1836, w Krak. u Czecha, w 8ce; mówi o Wieliczce od str. 267 do 298 i w przypisach od str. 380 do 385.

M. A. Pawłowicz: Wiadomość jeologiczna o Wieliczce i poszukiwaniach soli w Szczerbakowie, w Pamiętniku Warsz. tom IV. z r. 1823 str. 73 do 100, o czém było powyżéj.

Krótkie opisanie kopalń soli w Wieliczce, wyjątek z podróży w okolicach Krakowa odbytéj, w piśmie czasowém: Kolumb, pamiętnik opisom podróży i t. d. poświęcony, wychodzącém w Warszawie, Tom IV, Nr 14 z r. 1828 str. 73 do 86.

Ambroży Grabowski: Starożytności historyczne polskie, Krak. u Czecha w 8ce 1840, tomów dwa; — zamieścił w tomie Iszym, str. 35 do 45 przedrukowane z rękopisów: akt rozpoczęcia szybu Buženin, i drugi takiż akt rozpoczęcia szybu Lois.

W zeszycie Wrześniowym Biblioteki Warszawskiéj na str. 738 dowiadujemy się iż *Dr. Felix Boczkowski* w krótce wyda dzieło *o Wieliczce*, jéj salinach, i o kąpielach solnych tamże; podobnież *Ludwik Zeuschner* ma przygotowany do druku: *Opis Wieliczki.*

O planach Wieliczki mówiłem w tomie I. Górnictwa w Polsce str. 171.

2. *Górnictwo kruszcowe i inne.*

Guettard w Mémoires sur la nature du terrain de la Pologne, powyżéj przytaczanych, daje krótką wiadomość o kopalniach dawnych Olkuskich; jéj tłomaczenie nieco jednak mylne, jest zamieszczone w Zbieraczu literackim Krakowskim z r. 1838 w Nrze 21 str. 161 do 165.

(Hippolit Kownacki): O starożytności kopalń kruszców, wyrabiania metallów, czyli robót górniczych w kluczu Sławkowskim, dobrach niegdyś do Biskupstwa Krakowskiego należących, i w całéy tegoż klucza okolicy, w znacznéy części powiatu Krakowskiego, graniczącéy z Śląskiem; w Warszawie u Dufour 1791 w 8ce, str. 92. Wiele ważnych o okolicy Sławkowa zawiéra szczegółów, którą żyjąc tamże lat kilkanaście i trudniąc się wytapianiem rud ołowianych, bezimienny autor pisma tego, Kownacki, poznał bliżéj, a co widział napisał.

Byłoby zbytecznem powtarzać iż znajdują się niejakie wiadomości o górnictwie polskiém w Karozym, Ferberze i Staszicu, o ile to miało związek z ich pracami.

Ma niejaki związek z górnictwém naszém:

W. Schultz: Bemerkungen über das Vorkommen des Bleyglanzes, Brauneisensteins und Galmeis bei und um Tarnowitz in Schlesien, zebrane w roku 1807 Hameln 1813 w 8ce str. 226. Mówi on nieco o okolic. Olkusza i górach Sandomirskich, pierwsze wiadomości są zbyt krótkie, drugie z podań obcych zebrane, wiele fałszów zawiérają.

Swięcki, w Opisie starożytnéj Polski, w tomie I. pod wyrazem *Olkusz* str. 126 do 136, *Chęciny* stro.

182 i *Kielce* str. 183 i 184, zawiéra nieco ogólnych wiadomości dotyczących górnictwa Polskiego, lecz przytém wiele fałszów, szczególniéj zaś w opisie Olkusza. Przywodząc wyjątek z Czackiego o Lit. i Pol. Prawach tom II. str. 199 w przypisku, i Staszica o Ziemiorodztwie Karpat str. 63, które prawie cały ten artykuł zapełniają, powtórzył błędy pierwszego (patrz w tomie I. Górnictwa w Polsce str. 113 i 201), i fałszywe nazwania miéjsc drugiego.

W powszechnym pamiętniku nauk i umiejętności, wydawanym w Krakowie w r. 1835 w zeszycie 5, jest Opis starożytnych miast, zamków, i t. d. ziemi Krakowskiéj, gdzie *Olkusz* zajmuje od str. 229 do 234. Cały ten artykuł, ze zmianą tylko stylu w niektórych miéjscach, jest w zupełności przepisanym z Swięckiego.

Przypomniemy w tém miéjscu opisanie żelaznych fabryk X. Osińskiego z r. 1782, które już powyżéj przytaczaliśmy.

W Pamiętniku Górnictwa wydanym przez Puscha i Reklewskiego w r. 1830, w 1szym i jedynym jego zeszycie, znajduje się: Opisanie kopalń naszych węgla kamiennego, kopalń galmanu, i hut cynkowych z r. 1829 przez J. B. Puscha, od str. 9 do 85.

3. PRAWO GÓRNICZE.

O prawach górniczych oprócz tego co w téj materyi napomknęli: *Naruszewicz* w *Historyi Polskiéj* Tom VII. str. 84 (1sze wyd.) o przywileju Elżbiety, i *Czacki o Litewskich i Polskich Prawach*, Tom II. str. 199, i 200 w przypisku, gdzie mówi o jakimś statucie górniczym Polskim, w Szwecyi znajdować się mającym i o poszukiwaniach; niemniéj *X. Osiński* w *Opisie że-*

laznych fabryk, przywodząc niektóre dokumenta str. 8 do 30, piśmiennictwo nasze nie posiada osobnego szczegółowego wykładu, a tém mniéj systematycznego przedstawienia całości praw górniczych.

Co do samych oryginalnych praw górniczych, chociaż takowe istniały, z tych bardzo mało co było nawet drukiem ogłoszonych, i tak:

Jan Łaski Kanclerz i Arcybiskup Gnieźnieński: *Statuta et privilegia R. P.* w Krak. u Jana Hallera r. 1506 fol., zebrawszy najpiérwszy dawne prawa polskie od r. 1347 do 1505, zamieścił tylko Statut zwyczajowy o salinach krakowskich przez Kazimierza Wgo zebrany i potwierdzony w r. 1368 — na str. 76 v.

Jakób Przyłuski: *Leges seu statuta ac privilegia R. P.*, w Krakowie u wdowy Hier. Vietora 1553, fol., przytacza tylko w Xiędze III. Rozdz. II. de metallis et salis-fodinis, jedynie statut powyższy o salinach, i niektóre późniéjsze przepisy względem soli, znajdujące się także w Voluminach Legum.

Jan Herburt z Fulstyna: *Statuta Reg. Pol. in ordinem alphabeticum digesta.* Cracov. 1567 fol., prócz artykułu *sól*, nic o kopalniach innych nie zawiéra.

Jan Januszowski: *Statuta, Prawa i Constitucye kor. etc.* Kraków u Łazarza 1600 fol., przytacza toż prawo o salinach Kazimierza W.

W wydaniu *Constytucyi Statutów y Przywileiów* w Krakowie, w drukarni *Andrzeia Piotrowczyka* 1637 fol., prócz ustawy Kazimierza W. o salinach, innych ustaw górniczych nie masz.

Stanisław Konarski S. P., rozpoczął wydawać znane powszechnie: *Volumina Legum* w r. 1732 w Warszawie w drukarni XX. Pijarów in fol. — W Voluminie

Legum I. znajduje się od str. 159 do 170, powyższa ustawa o salinach. W następnych voluminach, jest kilka częściowych ustaw, i pojedynczych przepisów lub okresów w prawach, które się ściągają do górnictwa i salin; te wszystkie przytoczyłem w właściwych miéjscach.

Joh. Vinc. Bandtkie: Jus Polonicum, codicibus veteribus manuscriptis et editionibus quibusque collatis, editum. Warszawa, w druk. Rząd. 1831, w 4^ce^ str. XXII, 472 i spisu 9.—Krytycznie przedrukowaną powyższą ustawę Kazimierza W. o salinach mieści od str. 174 do 183, i kilka pojedynczych przepisów o soli przed r. 1500, do którego ten szacowny zbiór dochodzi, postanowionych.

X. Józef Osiński, w Opisaniu polskich żelaza fabryk, kilka przywilejów dotyczących górnictwa, jako to: zr. 1517 ustanowienie Camerarii Montani, zr. 1583 dozwolenie poszukiwań górniczych dla Firleja, zr. 1613 1624, 1633, i 1658 przywileje dla Cacciów i dla ich fabryk żelaznych, i w końcu z r. 1782, ustanowienie Kommissyi górniczéj czyli kruszcowéj zamieścił, od str. 8 do 30.

Chociaż dotąd mało użyte, istnieją wszelako dostateczne źródła, w których czerpiąc, wynaleść dają się dawne wszelkie statuta i przywileje górnictwa polskiego. — Jako takie źródła uważać należy:

1° *W Archiwum głównem krajowém w Warszawie:* Xięgi metryczne czyli zapisywań Kanclerskich, gdzie jest pozaciągane wszystko to, cokolwiek z praw krajowych przez Królów podpisane, lub z ich rozkazu wychodziło. — W czasie wojen szweckich za Jana Kazi-

mierza, wiele z xiąg tych zabranemi zostały, i z pomiędzy tych Jan III r. 1683 odzyskał xiąg 18.

2° *W Archiwach górniczych:* dawném Olkuskiém, dziś w Dąbrowie zebraném,—i dawném Wieliczkiém.

3° *W Archiwach prowincyonalnych*, gdzie ważne znajdują się oblaty (czyli zapisywania w xięgach ziemskich i grodzkich), a to szczególniéj w dziś znajdujących się aktach: w Krakowie, Kielcach i Sieradzu.

4° *U osób prywatnych* w zbiéraniu starych dokumentów upodobanie mających, które rozmaite zabytki z wiekow zeszłych posiadają.

Ile mogłem dokumentów górnictwa dotyczących, wynalazłszy i najważniéjsze wybrawszy, utworzyłem z tego Corpus Juris metallici polonici antiquioris, który jest niejako obrazem kształcenia się, i treścią dawnego prawa górniczego w Polsce.

KONIEC.

Ukończono druk dnia 30 *Września* 1841 *roku.*